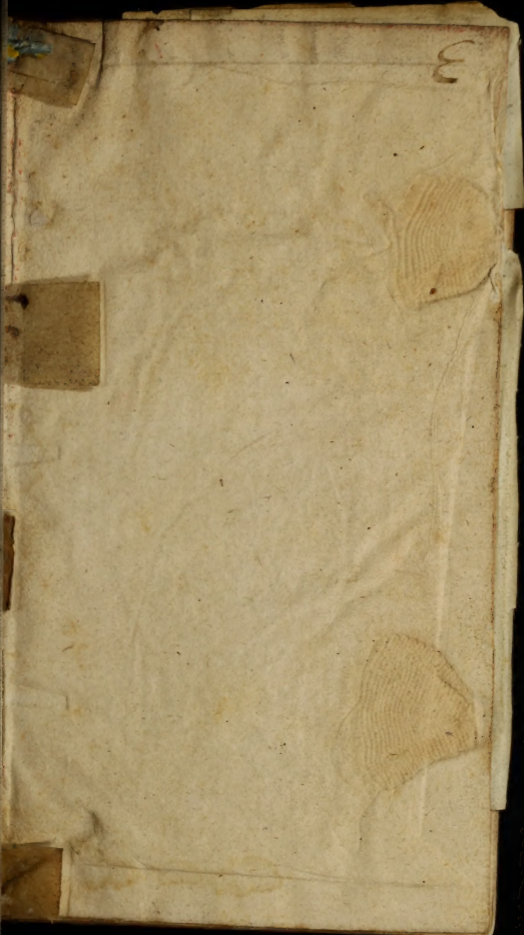

EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

3

Craigie Hall

Library.

H : 4.

TRACTA

The Honourable
Charles Hope Weir of
CRAIGIE HALL & BLACKWOOD. Esqr.

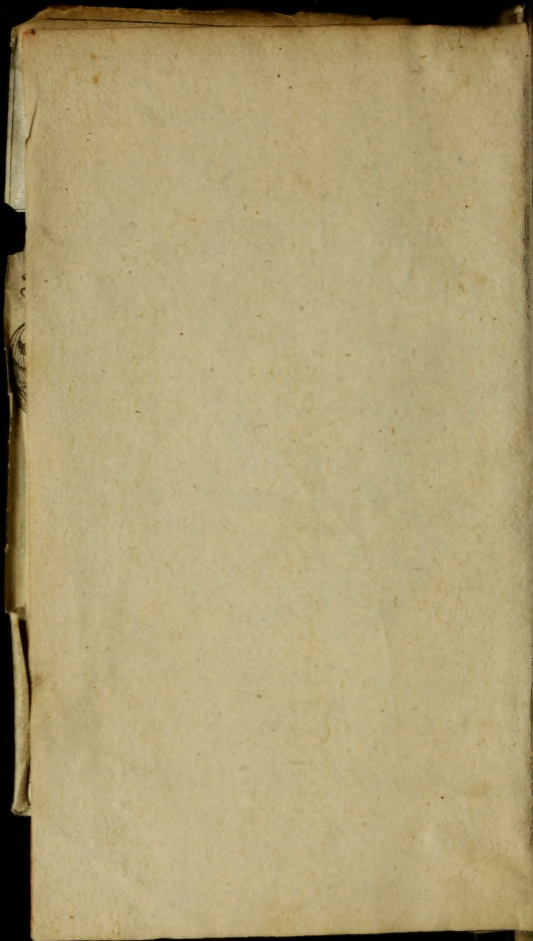
500

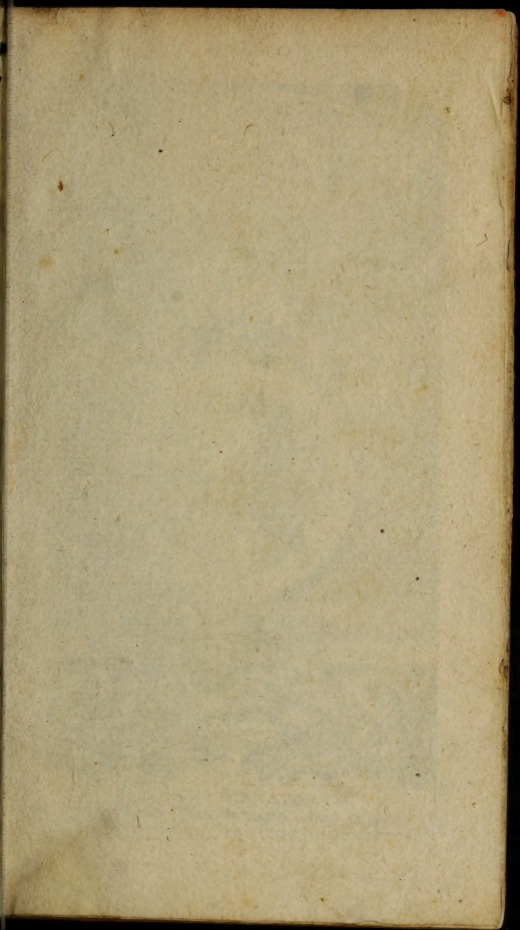
A3.5.

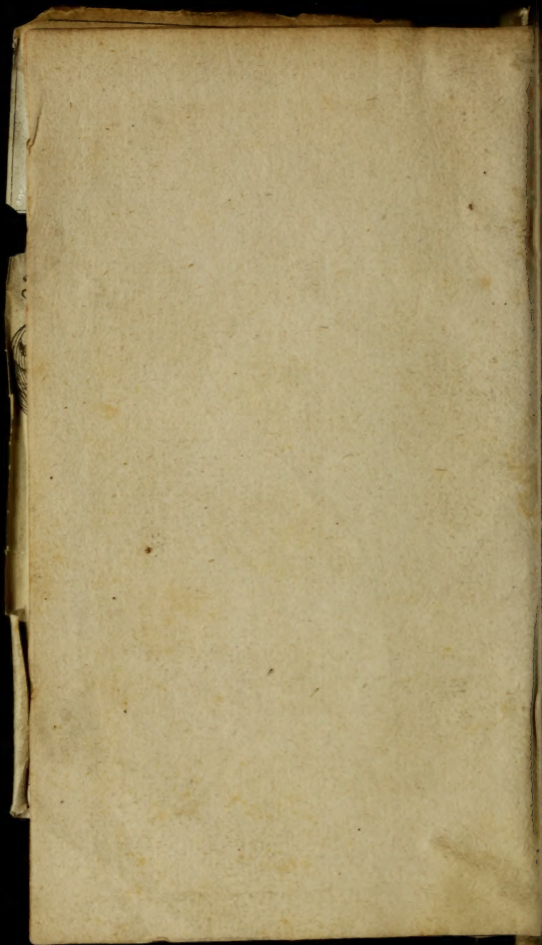
2 vol in 1

~~14.13~~
E. Gordon Duff

Edinburgh Jan 1919.

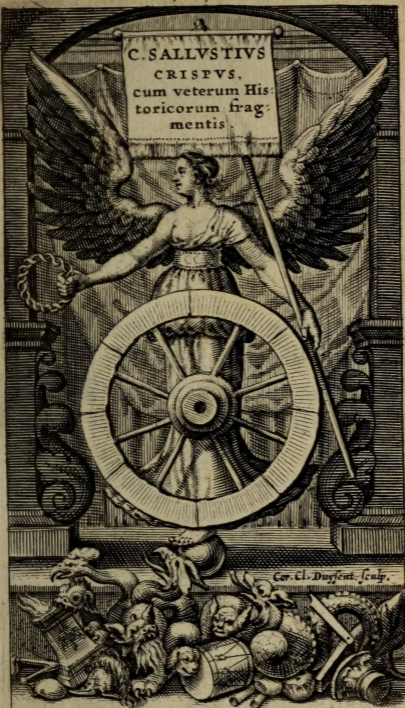

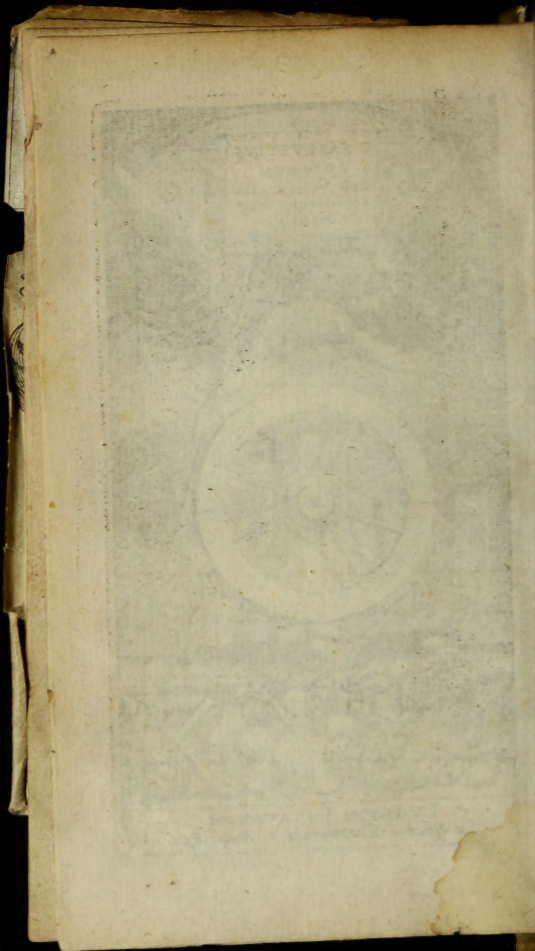

C. SALLVSTIVS
CRISPVS,
cum veterum His-
toricorum frag-
mentis.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex officina Elzeviriana. Anno 1634.

Clarissimo Viro,

MARCO ZUERIO
BOXHORNIO.

Cum id primo curæ nobis
esse cœpit, ut Historicos
Romanos, tersiores pari-
ter ac emendatiores ederemus;
rem ut utilissimam, sic eruditis
acceptissimam, moliri visi su-
mus. Quod ut amplius persua-
sum nobis esset, illud quoq; ef-
fecit, quod utilitate sola publica
impulsi viri eruditi, suorum quo-
que id arbitrati sint. Neque
id, Hercules, nunc agimus, ut cu-
ram nostram, aut typorum ele-
gantiam hic venditemus: qui li-
benter

benter, quicquid ejus est, judicio
doctorum ac posteritatis maxi-
me remittimus. Nemo autem ne-
scit maximopere referre, ut quæ
elegantè excuduntur, emenda-
te prodeant, atque ita eruditè
se commendent. Inter hos, Cla-
rissime Boxhorni, cum prolixè
nobis operam navaris; nunquam
tamen liberalius, quam in Sallustii
hac editione, quam prolixè nobis
velles, ostendisti: quippe qui præ-
claram illam stationem, quam æ-
tate prima occupasti, deserendam
minime arbitraris. Qui enim pri-
dem scriptis tuis publico prodesse
instituisti, quot scriptores emen-
datiores edidisti; tot quasi va-
des diligentiae industriæque tuæ
posteris dedisti. Cum autem nihil
referat, quo studio scriptores opti-
mi à mendis vindicentur, nisi ca-
veatur, ne succrescant novæ; id
quoque

quoque ad te pertinere voluisti, qui hanc laudem cum docendi munere junxisti. Ad quam & modestia, quam scripta tua præ se ferunt, pariter ac diligentia, accedunt: ut jam nemo ignorare possit, quantum à te, qui amœnitatem studiis severioribus sic temperas, ut utraq; jungas, expectandum sit. Quod vel illi de te sperant, qui jam eruditionis tuæ tyrocinia, hoc est, ingenii, ut juveniles, sic maturos fœtus, perlustrarunt. Quamquam neque nos ex merito doctorum laudes ac virtutes æstimare possumus, neque hoc modo tuis aliquid accedit, qui jam tibi tui ipse esse pretium cœpisti. Interim Sallustium, quod ante dicebamus, tersiorem per te nunc prodire heic testari visum: ut qui laudis aliquid ex hac editione pertinere ad nos arbitrantur, plus deberi tibi sciant Tu fa-

vere, vt cœpisti, officinæ nostræ
perge, &, vt diu possis, felicissi-
me Vale. Lugduni Batavorum,
Anno CIOIO CXXXIV.

*Virtutibus famaue tuæ
deditissimi*

B. & A. ELSEVIRII.

VETE-

V E T E R V M
S C R I P T O R V M,
& nonnullorum Recentiorum,
DE SALLUSTIO JUDICIA
ET TESTIMONIA.

Augustus Cæsar apud Suetonium
in vita Augusti.

T Vq³ dubitas, Cimberne, Annius
an Verrius Flaccus imitandi
sint tibi: ita, ut verbis, qui Cri-
spus Sallustius excerptis ex Cato-
nis Originibus utaris, an potius Asiatico-
rum oratorum inanibus sententiis, verbo-
rum volubilitas in nostrum sermonem
transferenda?

Vellejus Paterculus Hist. l. 2.

Æmulus Thucydidis Sallustius.

& ;

Pane stulta est inhaerentium oculis inge-
niorum

niorum enumeratio: inter qua maximè nostri & vi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque, & Naso, perfectissimi in forma operis. nam vivorum ut magna admiratio; ita censura difficilis est.

Horatius Serm. lib. I. Sat. II.

*Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui mæchatur.*

Asconius Pedianus.

Fertur Sallustius, tanto ardore insanivisse in libertinas, quanto mæchus in matronas: quod cum illi in Senatu à Censoribus objectum esset, respondit; Se non matronarum sectatorem esse. quare ex senatu ejectus est. quod ipse excusat in Catilina bello. Hæc vetus interpretes Horatii.

Seneca Rhetor Decl. lib. III.

Orationes Sallustii in honorem historiarum leguntur.

Seneca Philosophus Epist. CXIV.

Sallustio vigente, amputata sententia, & verba ante expectatum cadentia, & obscura brevisitas fuere pro cultu. Arruntius

tius vir rara frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens.

& Ibidem.

Qua apud Sallustium rara fuerunt, apud Arruntium crebra sunt, & pane continua. nec sine causa. ille enim in hac incidebat: at hic illa quarebat.

& Lib. 1X. decl. 1. & controversi,
xxv. lib. v.

Cum sit praecipua in Thucydide virtus, brevitatis, hac eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cecidit. Nam in sententia Graeca tam brevi, quam salvo sensu detrahas vocem aliquam, constabit sensus, etiamsi non aequo comtus, attamen integer. at ex Sallustii sententia nihil demi sine sensus detrimento potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, & tamquam translatam, & tamquam corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio. nec amore Thucydidis facit ut illum praeferat; sed laudat quem non timet: & facilius putat posse à se Sallustium vinci, si ante à Thucydide vincatur.

* 5.

Martia-

Martialis lib. xiv.

*Hic erit, ut perhibent doctorum corda
virorum,*

*Crispus, Romana primus in histo-
ria.*

Quintilianus Lib. ii. cap. v.

*Livius à pueris magis legendus quam
Sallustius. & hic historia majoris est au-
ctor: ad quem tamen intellegendum jam
profectu opus sit.*

& Lib. iii. cap. x.

*Crispus Sallustius in bello Iugurthino
& Catilinario nihil ad historiam perti-
nentibus principiis orsus est.*

& Lib. iv. cap. ii.

*Vitanda illa Sallustiana, quamquam in
ipso virtutis locum obtinet, brevitatis, &
abruptum sermonis genus: quod otiosum
fortasse lectorem minus fallit, audientem
transvolat, nec, dum repetatur, expectat.*

& Lib. viii. cap. iii.

*Nec minus noto Sallustius epigrammate
incessitur:*

*Et verba antiqui multum furata
Catonis,*

Crispe, Iugurthina cōditor historia.

&

& Lib. ix. cap. iiii.

Ex Græco translata Sallustii plurima.

& Lib. x. cap. i.

Neque illa Sallustiana breuitas, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus iudicem, & sapius ineruditum captanda nobis est: neque illa Livii lactea ubertas docebit satis eum, qui non speciem expositionis, sed fidem quarit.

& Ibidem.

At non historia cesserit Græcis: nec Thucydidi opponere Sallustium verear: nec indignetur Herodotus æquare sibi T. Livium, cum in narrando mira iucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, supra quam narrari potest, eloquentem. ita dicuntur omnia cum rebus tum personis accommodata. sed affectus quidem, præcipue eos qui sunt dulciores, ut parcissime dicam, nemo historicorum commendavit magis: ideoque immortalæ illam Sallustii velocitatem diversis virtutibus consecutus est. Nam mihi egregie dixisse videtur Servilius Nonianus, pares eos magis quam similes.

&

& Ibidem.

*Attici præcisæ conclusionibus obscuri,
Sallustium atque Thucydidem superant;
tristes ac jejuni Pollionem æmulantur;
otiosi & supini, s; quid modo longius cir-
cumduxerunt, jurant Ciceronem ita locu-
turum fuisse.*

& Lib. x. cap. III.

*Sane manifestus est (Sallustius) ex ipso
opere labor.*

Stattius Papinius Lib. i. Sil. iv.

*Sed tuas artes puer ante discat:
Omne quæ mundi senium remansus,
Orsa Sallustii brevis, & Timæi
Reddis alumnum.*

Cornelius Tacitus Hist. lib. III.

*C. Sallustius rerum Romanarum floren-
tissimus auctor.*

Iustinus Hist. lib. xxxviii.

*Pompeius Trogus in Livio & Sallustio
reprehendit, quod conciones directas, ac ora-
tiones operi suo inserendo historia modum
excesserint.*

Agellius Lib. i. cap. xv. Noct. Attic.

Sallustius novator verborum.

&

& Lib. III. cap. I.

Sallustius vel subtilissimus brevitatis artifex.

& Lib. IV. cap. XV.

Elegantia orationis Sallusti, verborumque facundia, & novandi studium cum multa prorsus invidia fuit: multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque & obtrectare: in quibus plura in scite aut maligne vellicant. nonnulla tamen videri possunt non indigna reprehensione.

& Lib. X. cap. XX.

Sallustius proprietatis in verbis retinentissimus consuetudini concessit.

& Lib. eod. cap. XXVI.

Asinio Pollioni in quadam epistola, quam ad Plancum scripsit, & quibusdam aliis C. Sallustio iniquis, dignum nota visum est, quod, &c.

& Lib. XVII. cap. XVIII.

M. Varro in litteris atque vita fide homo multa & gravis, in libro quem inscripsit, Pius aut de Pace, C. Sallustium scriptorem seria illius & severa orationis; in cuius historia notiones censorias fieri atque
exer-

exerceri videmus, in adulterio deprehensum ab Annio Milone, loris bene casum dicit, & cum dedisset pecuniam, dimissum.

Suetonius de claris Grammaticis,
de Philologo.

Asinius Pollio librum scripsit, in quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia verborum affectatione oblita.

& Ibidem.

Philologus coluit familiarissime C. Sallustium, & eo defuncto, Asinium Pollionem. quos historiam componere aggressos, alterum breviario rerum Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, instruxit; alterum praeceptis de ratione dicendi. Quo magis miror Asinium Pollionem credidisse, antiqua eum verba & figuras solitum esse colligere Sallustio, cum sciat eum sibi nihil aliud suadere, quam ut noto civilique & proprio sermone utatur, vitetque maxime obscuritatem Sallustii, & audaciam in translationibus.

& de Lenæo.

*Lenæus tanto amore erga patroni (Pompeji) memoriam exstitit, ut Sallustium Historicum, quod eum, oris improbi, animo
inve-*

*inverecundo, scripsisset, acerbissima satyra
laceraverit, laetaurum, & lurconem, &
nebulonem, popinonemq; appellans, & vitæ
scriptisque monstrosum, præterea prisco-
rum Catonisque verborum ineruditissi-
mum furem.*

Macrobius Sat. lib. 3. cap. 15.

*Sallustius gravissimus aliena luxuria
objurgator & censor.*

& Lib. v. cap. 1.

*Quatuor sunt genera dicendi. copiosum;
in quo Cicero dominatur: breve; in quo
Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni
adscribitur: pingue & floridum; in quo
Plinius secundus quondam, & nunc, nul-
lo veterum minor, noster Symmachus lu-
xuriatur.*

Symmachus lib. v. Epist. LXVI.

*Interea recuso sententiam, qua rem ve-
naticam * servile dicit officium. Statue-
rit hoc scriptor stilo tantum probandus:
nam morum ejus damna non sinunt, ut ab
illo agenda vitæ petatur auctoritas.*

* Sallustius enim statim in principio Belli
Catilinaris sic scribit: Non fuit cõsiliũm, sõ-
cordia atque desidia bonum otium contere-
re; neque vero agrum colendo, aut venando,
servilibus officiis intentum ætatem agere.

Auso-

Ausonius in Protreptico.

*Iam facinus Catilina tuum, Lepidique
tumultum;*

*Ab Lepido & Catulo jam res & tempo-
ra Roma*

*Orsus, bis senos seriem cōnecto per annos:
Iam lego civili mistū Mavorte duellum,
Movit quod socio Sertorius exsul Ibero.*

Sidonius Apollinaris in panegyri
Anthemii August.

*Qua Crispus brevitare placet, quo pon-
dere Varro,*

*Quo genio Plautus, quo flumine Quin-
tilianus,*

*Qua pompa Tacitus numquam sine lau-
de loquendus.*

& in Panegyri Narbonensi.

*Et te multimoda satis verendum
Scriptorum numerositate, Varro:*

Et te, qui brevitare, Crispe, polles:

*Et qui pro ingenio fluente nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori.*

Apuleius in Apologia.

*Neque Cato gravitatem requirit, neq;
Laelius levitatem, neque Gracchus impe-
tum, nec Caesar calorem, nec Hortensius di-
stributionem, nec Calvus argutias, nec
parsi-*

*parsimoniam Sallustius, nec opulentiam
Cicero.*

Festus Avienus in orâ maritimâ. .

Interrogasti, si tenes, Maotici

Situs quis esset æquoris: Sallustium

Nôram id dedisse, dicta & ejus omnibus

Præjudicata auctoritatis ducier,

Non abnuebam. Ad ejus igitur inclytam

Descriptionem (quâ locorum formulam

Imaginemque, expressor efficax stili

Et veritatis, penè in obtutus dedit

Lepore lingua) multa rerum junximus.

Vibius Sequester Lib. de Fluminib.

Sallustius auctor certissimus.

M. Victorinus in librum Cic. de

Inventione.

*Historia & brevis esse debet in exposi-
tione, & aperta & probabilis, ut Sallustius
sibi omnia in Catilinâ tribuit.*

Spartianus in D. Hadriano.

*Amavit (Hadrianus) genus dicendi
vetustum, controversias declamavit, Ci-
ceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallu-
stium Cœlio prætulit: eademque jactatione
de Homero ac Platone judicavit.*

Vopiscus in Aureliano.

*Nemo scriptorum, quantum ad histo-
riam pertinet, non est aliquid mentitus, in
quo*

quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifestis erroribus convincerentur.

& in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium, Tranquillum, &c.

Lactantius Divinar. Institution. lib. i.
cap. xxi.

Hanc totam opinionem Sallustius respuit, voluitque ingeniosè interpretari, &c. quantum erraverit homo eruditus, jam res ipsa declarat.

Et lib. ii. cap. xiiii.

Quod quidem non fugit hominem nequam Sallustium, qui ait: Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur. Rectè, si ita vixisset ut locutus est. servivit enim fadissimis voluptatibus. suamque ipse sententiam vitæ pravitate dissolvit.

Hieronymus in epitaph. Nepotiani
ad Heliodorum.

*Neque enim proposui historiam scribere, sed nostras breviter flere miseras. alioquin
meri-*

meritò ad hæc explicanda & Thucydides
& Sallustius muti sint.

& Lib. 1. adversus Iovinianum.

Cicero rogatus ab Hirtio, ut post repu-
dium Terentia, sororem ejus duceret, om-
nino hoc facere supersedit, dicens: non posse
uxori se & philosophia pariter operam da-
re. illa interim conjux egregia, & qua de
fontibus Tullianis hauserat sapientiam,
nupsit Sallustio inimico ejus, & tertio Mes-
sala Corvino, & quasi per quosdam gra-
dus eloquentia devoluta est.

Idem de locis Hebraicis, & ex eo Ifidorus
Orig. lib. XIII. cap. XXI.

Sallustius auctor certissimus.

Augustinus de civitate Dei lib. 1. cap. v.

Sallustius nobilitate veritatis Historicus.

& Epist. v. ad Marcellinum.

Nobilissimus historicus.

Johannes Sarisberienfis Polycratici

III. cap. XII.

Vnde & Crispo Historicorum inter La-
tinos potissimo, sed & ipsi Ciceroni placuit:
In malis factionem esse, quod in viris bo-
nis vera amicitia est.

Petrarcha.

Crispus Sallustius nobilis Historicus veri-
tatis

tatis, (sic enim de illo apud auctores verissimos scriptum video) quo fidelius res Africa complecteretur, libros Punicos perquisivit, peregrinamque linguam, per interpretem, flagranti studio scrutatus est. quin & maria transgressus dicitur, ut oculis suis crederet de conditionibus locorum. Bellum Iugurthinum, conjurationemque Catilina, compendioso, & ad unguem, ut dici solet, castigato stylo complexus est. Sed nullo famosior quàm Historiarum libro, qui etati quoque nostra, ne certum ejus fileam dedecus, amissus est: veterum quidem testimonio illustris, apud nos solo jam nomine superstes.

Jul. Cæs. Scaliger in Oratione
pro Cicerone.

Id quod & Sallustius omnium scriptorū
numerosissimus nusquam aspernatus est.

Et ibidem.

A Sallustio autem brevitatem illam peti debere, cum scribis, neque quid velis intelligo, neque tam vulgi animo conceptam, adeò persuasam, adeò decantatam in illo viro brevitatem umquam comprehendi. Nam si, quoniam frequentibus a syndetis utitur, aut quod non longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur,

isto

isto tibi quoque pacto brevibus atque interceptis saltibus centum milliariorum iter minus longum videbitur, quàm unius modò stadii intervallum, quod uno spiritu confeceris. At contrà videmus Sallustium ipsum, cùm quid semel dicendum assumpsit, adeò perstare, ut sæpenumero egredi videatur, &c.

Ibidem:

Neque verò Sallustium politissimum auctorem rejiciunt (Ciceroniani,) sed anxium illud atque insititium dicendi genus, sed multa superstitiosa verba.

Idem lib. iv. Poet. cap. xxiv.

Quasi verò commentarium scripserit ille, non Historiam pleniorum, qui sit Historia pater appellatus.

Et lib. iii. cap. xcvi.

Ambitiosè igitur fecisse videtur Sallustius quibusdam, quod Poetarum more, cum dicere orsus esset de Catilinâ, omisâ eâ narratione repetit historiam ab ipsis ultimis Roma rudimentis. Nos virum suo in genere præstantem cùm rectè tum necessariò fecisse judicamus: ut ostenderet corruptam civitatem, cujus & pars esset Catilina.

L. F L O -

L. FLORI
BELLVM CATILINARIVM.

CATILINAM luxuria primùm, tum
hinc conflata egestas rei familiaris,
simul occasio, quòd in extremis fini-
bus mundi arma Romana peregrinaban-
tur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ
suæ compulere, senatū confodere, consu-
les trucidare, distringere incendiis urbem,
diripere ærarium, totam denique repu-
blicam funditus tollere, & quidquid nec
Annibal videretur optasse. Quibus id ne-
fas sociis aggressus est? Ipse patricius. sed
hoc minus est. Curii, Porcii, Sullæ, Cethe-
gi, Autronii, Varguntei, atq; Longini, quæ
familiæ! quæ senatus insignia! Lentulus
quoque tunc maximè prætor. hos omnes
immanissimi facinoris satellites habuit.
Additum est pignus conjurationis, sanguis
humanus, quem circumlatū pateris bibê-
re: summum nefas, nisi amplius esset, pro-
pter quod biberūt. Actū erat de pulcherri-
mo imperio, nisi illa cōjuratio in Ciceronē
& Antonium consules incidisset, quorum
alter industria rem patefecit, alter manu
oppressit. Tanti sceleris indicium per Ful-
viam emerfit, vilissimū scortum, sed parri-
cidii innocens. Tum consul habito senatu
in præsentē parricidam, in præsentē reum
Cice-

Cicero peroravit: sed non amplius professū, quàm ut hostis evaderet, seq; palā professo incendium suum restincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitū proficiscitur, signa illaturus urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnū sibi vaticinans, ad præstitutū à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit: nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tū fortè aderant, in arma sollicitatis. Et isset ultra Alpes furor, nisi altera prodicione Vulturii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palā prætor in senatu convincitur. De supplicio agētibus, Cæsar parcēdū dignitati, Cato animadvertendū pro scelere censebat. Quā sententiam secutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte cōjurationis oppressa, tamen ab incepto Catilina nō destitit; sed infestis ab Etruria signis patriam petēs, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatū sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando ceperat locū, eum amissa anima corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic cōcidisset.

SALLVSTII EFFIGIES,
ex nomismate æreo Vrſini,

HIC ERIT, VT PERHIBENT DOC-
TORVM CORDA VIRORVM,
CRISPVS ROMANA PRIMVS IN
HISTORIA.

I

C. S A L L U S T I I
C R I S P I
C A T I L I N A

S E V
B E L L U M C A T I L I N A R I V M.

OMNIS homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa openiti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora; quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit. Sed nostra omnis vis in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. alterum nobis cum dis, alterum cum belluis commune est. Quo mihi rectius videtur, ingenii, quam virium opibus gloriam quærere; & quoniam vita ipsa, qua fruimur, brevis est, memoriam nostri quam maxime longam efficere. Nam divitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis est; virtus clara, æternaque habetur. Sed diu magnum inter mortalis certamen fuit, vi ne corporis, an virtute animi, res militaris magis procederet. Nam & prius, quam incipias, consulto, & ubi consulueris, mature factò opus est. ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio veget. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id primum fuit) diversi, pars ingenium, alii corpus exercebant. etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur: sua cuique satis placebant. postea vero quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonii, & Athenienses, cœpere urbes, atque nationes subigere; lubidinem do-

A   minandi,

minandi, causam belli habere: maxumam gloriam in maximo imperio putare: tum demum periculo, atque negotiis compertum est, in bello plurimum ingenium posse. Quod si regum, atque imperatorum animi virtus in pace ita, ut in bello, valeret, æquabilis, atque constantius sese res humanæ haberent; neque aliud alio ferri, neque mutari, ac misceri omnia cerneret. Nam imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum, ubi pro labore desidia, pro continentia & æquitate lubido atque superbia invasere; fortuna simul cum moribus immutatur. Ita imperium semper ad optimum quemque ab minus bono transfertur. Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent. Sed multi mortales, dediti ventri, atque somno, indocti, incultiq̄ue, vitam sicuti peregrinantes transiere. quibus profectò, contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit. eorum ego vitam mortemque juxta æstumo: quoniam de utraque filetur. Verum enimvero is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. Sed in magna copia rerum, aliud alii natura iter ostendit. Pulchrum est bene facere reip. etiam bene dicere haud absurdum est. vel pace, vel bello clarum fieri licet. & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. Ac mihi quidem, tamen haud quaquam par gloria sequatur scriptorem, & auctorem rerum, tamen in primis arduum videtur, res gestas scribere: primum, quod facta dictis exæquanda sunt; dein quia plerique, quæ delicta reprehenderis, malivolentia, & invidia dicta putant: ubi de magna virtute, atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque

quisque facilia factu putat, æquo animo accipit; supra, veluti ficta pro falsis ducit. Sed ego adolescentulus initio, sicuti plerique, studio ad rempub. latus sum: ibique mihi multa adversa fuerunt. nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute; audacia, largitio, avaritia, vigeant. quæ tamen si animus aspernabatur, insolens malarum artium; tamen inter tanta vitia imbecilla ætas, ambitione corrupta, tenebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quæ ceteros, fama, atque invidia vexabat. Igitur, ubi animus ex multis miseriis, atque periculis requievit, & mihi reliquam ætatem à rep. procul habendam decrevi, non fuit consilium, socordia, atque desidia bonum otium conterere: neque vero, agrum colendo, aut venando, servilibus officiis intentum ætatem agere; sed, à quo incepto, studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus statui res gestas populi R. strictim, uti quæque memoria digna videbantur, perscribere: eo magis, quod mihi à spe, metu, partibus reip. animus liber erat. Igitur de Catilinæ conjuratione, quam verissime potero, paucis absolvam. nam id facinus in primis ego memorabile existimo, sceleris atque periculi novitate. de cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam.

L. CATILINA, nobili genere natus, fuit magna vi & animi, & corporis, sed ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis, grata fuere: ibique juventutem suam exercuit. corpus patiens inedia, algoris, vigiliæ supra quam cuiquam credibile est, animus audax, subdolanus, varius, cuius-

libet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus. satis eloquentiæ, sapientiæ parum. vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. hunc, post dominationem L. Sullæ, lubido maxuma invaserat reip. capiundæ: neque, id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat. agitabatur magis magisque in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum: quæ utraque his artibus auxerat, quas supra memoravi. incitabant præterea corrupti civitatis mores: quos pessuma, ac diversa inter se mala, luxuria, atque avaritia vexabant. Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta majorum domi militiæque, quo modo remp. habuerint, quantamque reliquerint, & ut paullatim immutata, ex pulcherruma pessuma ac flagitiosissima facta sit, differere.

VRBEM Romam, sicut ego accepi, condidere atque habuere initio Trojani; qui, Ænea duce, profugi, sedibus incertis vagabantur; cumque his Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum, atque solutum. hi postquam in una mœnia convenere, dispari genere, dissimili lingua, alius alio more viventes, incredibile memoratu est, quam facile coaluerint. sed postquã res eorum civibus, moribus, agris aucta, satis prospera, satisq; pollens videbatur; sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. igitur reges, populique finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio esse. nam ceteri, metu percussi, à periculis aberant. at Romani, domi, militiæque intenti, festinare, parare,
 alius

alius alium hortari; hostibus obviam ire; libertatem, patriam, parentesque armis tegere. post, ubi pericula virtute propulerant, focis, atque amicis auxilia portabant; magisque dandis, quam accipiendis beneficiis amicitias parabant: imperium legitimum, nomen imperii regum habebant: delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, reip. consultabant. hi, vel ætate, vel curæ similitudine, patres appellabantur. Post, ubi regum imperium, quod initio conservandæ libertatis atque augendæ reip. fuerat, in superbiam, dominationemque convertit; immutato more, annua imperia, binos imperatores sibi fecere. eo modo minime posse putabant per licentiam inolescere animum humanum. Sed ea tempestate cœpere se quisque magis magisque extollere, ingeniumque in promptu habere. nam regibus boni, quam mali, suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est. Sed civitas, incredibile memoratu est, adepta libertate, quantum brevi creverit. tanta cupiditate gloriæ inceserat. Iamprimum juvenus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam discebat: magisque in decoris armis, & militaribus equis, quam in scortis atque conviviis, lubidinem habebat. Igitur talibus viris non labos insolitus, non locus ullus asper, aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus: virtus omnia domuerat. sed gloriæ maximum certamen inter ipsos erat. quisque hostem ferire; murum ascendere, conspici, dum tale facinus faceret, properabat. eas divitias, eam bonam famam, magnamque nobilitatem putabant. laudis avidi, pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem, divitias honestas volebant. Memorare possem,

quibus in locis maxumas hostium copias populus R. parva manu fuderit; quas urbes natura munitas pugnando ceperit; ni ea res longius nos ab incepto traheret. Sed profecto fortuna in omni re dominatur. ea res cunctas, ex lubricitate magis, quam ex vero, celebrat, obscuratque. Atheniensium res gesta, sicut ego existumo, satis amplæ, magnificæque fuere, verum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur: sed, quia provenire ibi magna scriptorum ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maxumis celebrantur. ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At populo R. numquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque negotiosus maxime erat. ingenium nemo sine corpore exercebat. optumus quisque facere, quam dicere; sua ab aliis benefacta laudari, quam ipse aliorum narrare, malebat. Igitur domi, militiæque boni mores colebantur. concordia maxuma, minima avaritia erat. jus bonumque apud eos non legibus magis, quam natura, valebat. iurgia, discordias, simultates cum hostibus exercebant: cives cum civibus de virtute certabant. in suppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello; ubi pax evenerat, æquitate, seque, remque publicam curabant. Quarum rerum ego maxuma documenta hæc habeo; quod in bello sæpius vindicatum est in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant, quam qui signa relinquere, aut pulsi loco cedere ausi erant; in pace vero, beneficiis magis, quam metu, imperium agitabant; accepta injuria, ignoscere, quam persequi, malebant. Sed, ubi labore, atque justitia

resp.

resp. crevit; reges magni bello domiti; nationes
 feræ, & populi ingentes vi subacti; Carthago,
 æmula imperii Romani ab stirpe interiit; cuncta
 maria, terræque patebant: fortuna sævire ac mi-
 scere omnia cœpit. qui labores, pericula, dubias
 atque asperas res facile toleraverant, iis otium, di-
 vitia, oprandæ aliis, oneri miseræque fuere. Igi-
 tur primo pecuniæ, dein imperii cupido crevit. ea
 quasi materies omnium malorum fuere. namque
 avaritia fidem, probitatem, ceterasque artes bo-
 nas subvertit; pro his superbiam, crudelitatem,
 deos neglegere, omnia venalia habere, edocuit:
 ambitio multos mortalis falsos fieri subegit; aliud
 clausum in pectore, aliud promptum in lingua ha-
 bere; amicitias, inimicitiasque non ex re, sed ex
 commodo æstumare; magisque vultum, quam
 ingenium, bonum habere. hæc primo paullatim
 crescere, interdum vindicari. post, ubi contagio,
 quasi pestilentia, invasit; civitas immutata, im-
 perium ex justissimo, atque optumo, crudele,
 intolerandumque factum. Sed primo magis am-
 bitio, quam avaritia, animos hominum exerce-
 bat: quod tamen vitium propius virtutem erat.
 nam gloriam, honorem, imperium, bonus, igna-
 vus æque sibi exoptant. sed ille vera via nititur;
 huic quia bonæ artes defunt, dolis, atque fallaciis
 contendit. avaritia pecuniæ studium habet: quam
 nemo sapiens concupivit. ea quasi venenis malis
 imbuta, corpus animumque virilem effeminat;
 semper infinita, insatiabilis est; neque copia neque
 inopia minuitur. Sed, postquam L. Sulla, armis
 recepta rep. bonis initiis malos eventus habuit;
 rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros
 cupere: neque modum, neque modestiam victo-
 res habere; fœda, crudeliaque in civis facinora fa-
 cere.

cere. huc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem majorum luxuriose, nimisque liberaliter habuerat. loca amœna, voluptaria facile in otio ferocis militum animos molliverant. ibi primum insuevit exercitus populi R. amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cœlata mirari, ea privatim ac publice rapere, delubra spoliare, sacra profanaque omnia polluere. Igitur hi milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui victis fecere. Quippe secundæ res sapientium animos fatigant: ne illi, corruptis moribus, victoriæ temperarent. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malivolentia duci cœpit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria, atque avaritiâ cum superbia invasere. rapere, consumere; sua patvi pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi, neque moderati habere. Operæ pretium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exædificatas, visere templa deorum, quæ nostri majores, religiosissimi mortales, fecere. verum illi delubra deorum pietate, domos suas gloria decorabant, neque victis quidquam, præter injuriæ licentiam, eripiebant. at hi contra, ignavissimi homines, per summum scelus, omnia ea sociis adimere, quæ fortissimi viri victores hostibus reliquerunt: proinde quasi injuriam facere, id demum esset imperio uti. Nam quid ea memorem, quæ, nisi his, qui videre, nemini credibilia sunt; à privatis compluribus subversos montes, maria constrata esse: quibus mihi ludibrio videntur fuisse divitiæ. quippe, quas honeste habere licebat, per
 turpi-

turpitudinem abuti properabant. Sed lubido stupri, ganæ, ceterique cultus non minor incesserat. viri pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere: vescendi causa, terra, marique omnia exquirere: dormire prius, quam somni cupido esset: non famem, aut sitim, neque frigus, neque lassitudinem operiri, sed ea omnia luxu ante capere. hæc juventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. animus imbutus malis artibus, haud facile lubricinibus carebat: eo profusius omnibus modis quæstui, atque sumtui deditus erat.

In tanta tamque corrupta civitate, Catilina, id quod factu facilimum erat, omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum se, tamquam stipatorum, catervas habebat. Nam, quicumque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene, bona patria laceraverat, quique alienum æs grande conflaverat, quo flagitium, aut facinus redimeret; præterea, omnes undique parricidæ, sacrilegi, convicti judiciis, aut pro factis iudicium timentes; ad hoc, quos manus, atque lingua, perjurio, & sanguine civili alebat; postremo, omnes, quos flagitium, egestas, conscius animus exagitant, hi Catilinæ proximi, familiar esq; erant. Quod si quis etiam à culpa vacuus in amicitiam ejus inciderat; quotidiano usu, atque illecebris, facile par, similisque ceteris efficiebatur. sed maxime adolescentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. nam, uti cujusque studium ex ætate flagrabat, aliis scorta præbere; aliis canes, atque equos mercari: postremo neque sumtui, neque modestiæ suæ parcere, dum illos obnoxios, fidosque sibi faceret. Scio fuisse nonnullos, qui ita exi-

stumarent, juventutem, quæ domum Catilinæ frequentabat, parum honeste pudicitiam habuisse. sed ex aliis rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, hæc fama valebat. Iamprimum adolescens Catilina multa nefanda stupra fecerat, cum virgine nobili, cum sacerdote Vestæ, & alia hujuscemodi contra jus, fasque. postremo, captus amore Aureliæ Orestillæ, cujus, præter formam, nihilumquam bonus laudavit; quod ea nubere illi dubitabat, timens privignum adultum ætate; pro certo creditur, necato filio, vacuam domum scelestis nuptiis fecisse. Quæ quidem res mihi in primis videtur causa fuisse facinoris maturandi. namque animus impurus, diis, hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem excitam vexabat. igitur colos ei exsanguis, sædi oculi; citus modo, modo tardus incessus: profusus in facie, vultuque vecordia inerat. Sed juventutem, quam, ut supra diximus, illexerat, multis modis mala facinora edocebat. ex illis testes, signatoresque falsos commodate; fidem, fortunas, pericula vilia habere. post, ubi eorum famam, atque pudorem attiverat, majora alia imperabat. si causa peccandi in præteritis minus suppetebat: nihilominus insontes, sicuti fontes, circumvenire, jugulare. scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut animus gratuito potius malus, atque crudelis erat. His amicis, sociisque confisus Catilina, simul, quod æs alienum per omnis terras ingens erat: &, quod plerique Sullani milites, largius suo usi, rapinarum & victoriæ veteris memores, civile bellum exoptabant; opprimundæ reip. consilium cepit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat: ipsi consulatum petundi magna spes:

spes: senatus nihil sanè intentus: tutæ, tranquillæque res omnes. sed ea prorsus opportuna Catilinæ. Igitur circiter Cal. Iun. L. Cæsare & C. Figulo coll. primo singulos appellare: hortari alios, alios tentare; opes suas, imparatam temp. magna præmia conjurationis docere. ubi satis explorata sunt, quæ voluit, in unum omnis convocat, quibus maxima necessitudo, & plurimum audaciæ inerat. eo convenere senatorii ordinis P. Lentulus Sura, P. Autronius, L. Cassius Longinus, C. Cethegus, P. & Ser. Sullæ Servii filii, L. Vargunteius, Q. Annius, M. Porcius Læca, L. Bestia, Q. Currius: præterea, ex equestri ordine, M. Fulvius Nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: ad hoc, multi ex coloniis, & municipiis, domi nobiles. erant præterea complures paulo occultius consilii hujusce participes, quos magis dominationis spes hortabatur, quam inopia, aut alia necessitudo. ceterum juvenus pleraque, sed maxime nobilium, Catilinæ inceptis favebat. quibus in otio vel magnifice, vel molliter vivere copia erat, incerta pro certis, bellum, quam pacem, malebant. Fuere item ea tempestate, qui crederent M. Licinium Crassum non ignarum ejus consilii fuisse: quia Cn. Pompeius, invisus ipsi, magnum exercitum ductabat; cujusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere: simul confisum, si conjuratio valuisset, facile apud illos principem se fore.

Sed antea item conjuravere pauci, in quibus Catilina. de quo, quam verissime potero, dicam. L. Tullo, M. Lepido coll. P. Autronius, & P. Sulla, designati consules, legibus ambitus interrogati, pœnas dederant. post paulo Catilina, pecuniarum reperundarum reus, prohibitus erat.

petere

petere consulatum; quod intra legitimos dies profiteri nequiverit. Erat eodem tempore Cn. Piso, adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus; quem ad perturbandam rep. inopia, atque mali mores stimulabant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter Nonas Dec. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ian. L. Cottam & L. Torquatum coss. interficere; ipsi, fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere. ea re cognita, rursus in Nonas Feb. consilium cædis transtulerunt. jam tum non consulibus modo, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. quod ni Catilina maturasset pro curia signum sociis dare; eo die, post conditam urbem Romam, pessimum facinus patratum foret. quia nondum frequentes armati convenerant; ea res consilium diremit. Postea Piso in citeriorem Hispaniam quaestor pro prætore missus est, adnitente Crasso; quod eum infestum Cn. Pompeio cognoverat. neque tamen senatus provinciam invitus dederat. quippe scdum hominem à rep. procul abesse volebat: simul, quia boni complures præsidium in eo putabant, & jam tum potentia Cn. Pompeii formidolosa erat. Sed is Piso, in provinciam, ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat, iter faciens, occisus est. Sunt qui ita dicant, imperia ejus injusta, superba, crudelia barbaros nequivisse pati: alii autem, equites illos, Cn. Pompeii veteres, fidosque clientes, voluntate ejus Pisonem aggressos: numquam Hispanos præterea tale facinus fecisse, sed imperia sæva multa antea perpessos. nos eam rem in medio relinquimus. De superiori conjuratione satis dictum.

Catilina, ubi eos, quos paulo antè memoravi, conve-

conuenisse videt; tamen, cum singulis multa saepe egerat; tamen, in rem fore credens universos appellare, & cohortari, in abditam partem ædium secessit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem hujuscemodi habuit.

Ni virtus, fidesque vestra satis spectata mihi foret; nequiquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque, per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. sed, quia multis, & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosque mihi; eo animus ausus est maximum, atque pulcherrimum facinus incipere; simul, quia vobis eadem, qua mihi, bona, malaque esse intellexi. nam, idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Sed ego, qua mente agitavi, omnes jam antea diversi audistis. Ceterum mihi in dies magis animus accenditur, cum considero, qua conditio vita futura sit, nisi nosmet ipsos vindicamus in libertatem. nam, postquam resp. in paucorum potentium jus, atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarcha vetigales esse: populi, nationes, stipendia pendere: ceteri omnes, strenui, boni, nobiles, atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, his obnoxii, quibus, si resp. valeret, formidini essemus. itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiæ apud illos sunt, aut ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, judicia, egestatem. qua quousque tandem patiemini fortissimi viri? nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi aliena superbia ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enim vero, pro deum atque hominum fidem, victoria in manu nobis est: viget ætas: animus valet. contra illis, annis, atque divitiis, omnia consenuerunt. tantummodo incepto
opus

opus est: cetera res expediet. etenim quis mortali-
 um, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis
 divitias superare, quas profundant in extruendo
 mari, & montibus coequandis, nobis rem familia-
 rem etiam ad necessaria deesse? illos binas, aut am-
 plius domos continuare; nobis larem familiarem
 nusquam ullum esse: cum tabulas, signa, toreuma-
 ta emunt, nova diruunt, alia adificant: postremo
 omnibus modis pecuniam trahunt, vexant: tamen
 summa lubricitate divitias suas vincere nequeunt. at
 nobis est domi inopia, foris as alienum; mala res,
 spes multo asperior. denique quid reliqui habemus,
 prater miseram animam? Quin igitur expergisci-
 mini? en illa, illa, quam saepe optastis, libertas; praeter-
 terea divitia, decus, gloria in oculis sita sunt. for-
 tuna ea omnia victoribus praemia posuit. res, tem-
 pus, pericula, egestas, belli spolia magnifica, magis
 quam oratio mea, vos hortentur. vel imperatore,
 vel milite me utemini. neque animus, neque corpus
 a vobis aberit. haec ipsa ut spero vobiscum una con-
 sul agam: nisi forte me animus fallit, & vos servire
 magis, quam imperare, parati estis.

Postquam accepere ea homines, quibus mala
 abunde omnia erant, sed neque res, neque spes
 bona ulla: tamen illis, quieta movere, magna
 merces videbatur; tamen postulare plerique, uti
 proponeret, quae conditio belli foret: quae armis
 praemia peterent: quid ubique opis, aut spei ha-
 berent. Tum Catilina polliceri tabulas novas, pro-
 scriptionem locupletium, magistratus, sacerdo-
 tia, rapinas, alia omnia, quae bellum, atque lubi-
 do victorum fert: praeterea, esse in Hispania cite-
 riore Pisonem, in Mauritania cum exercitu P. Si-
 rium Nucerinum, consilii sui participes: petere
 consulatum C. Antonium, quem sibi collegam fo-
 re spe-

re speraret hominem & familiarem, & omnibus necessitudinibus circumventum: cum eo confu-
 fulem se initium agendi facturum. Ad hoc male-
 dictis increpabat omnis bonos: suorum unum-
 quemque nominans, laudare, admonere alium
 egestatis, alium cupiditatis suæ, complures peri-
 culi, aut ignominia, multos victoria Sullana,
 quibus ea prædæ fuerat. Postquam omnium ani-
 mos alacris videt, cohortatus, ut petitionem suam
 cutæ haberent, conventum dimisit. Fuere ea
 tempestate, qui dicerent, Catilinam, oratione ha-
 bita, cum ad jusjurandum populares sceleris sui
 adigeret, humani corporis sanguinem vino per-
 mixtum in pateris circumtulisse; inde, cum post
 execrationem omnes degustavissent, sicuti in
 sollempnibus sacris fieri consuevit, aperuisse consi-
 lium suum; atque eo dictitare fecisse, quo inter se
 magis fidi forent, alius alii tanti facinoris conscii.
 non nulli ficta & hæc, & multa præterea existu-
 mabant ab iis, qui Ciceronis invidiam, quæ postea
 orta est, leniri credebant atrocitate sceleris eorum
 qui pœnas dederant. nobis ea res pro magnitudi-
 ne parum comperta est. Sed in ea conjuratione
 fuit Q. Curius, natus haud obscuro loco, flagitiis
 atque facinoribus coopertus: quem censores se-
 natu probri gratia moverant. huic homini non
 minor vanitas inerat, quam audacia. neque reti-
 cere, quæ audierat, neque suamet ipse scelera oc-
 cultare; prorsus neque dicere, neque facere, quic-
 quam pensi habebat. erat ei cum Fulvia, muliere
 nobili, stupri vetus consuetudo. cui cum minus
 gratus esset, quod inopia minus largiri poterat, re-
 pente glorians, maria, montisque polliceri, mi-
 nari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret: po-
 stremo, ferocius agitare, quam solitus erat. At
 Fulvia,

Fulvia, insolentiae Curii causa cognita, tale periculum reip. haud occultum habuit; sed, sublato auctore, de Catilinæ conjuratione, quæ quo modo audierat, compluribus narravit. Ea res in primis studia hominum accendit ad consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. namque antea pleraque nobilitas invidia æstuabat, & quasi polui consulatum credebat, si eum, quamvis egregius, homo novus adeptus foret. sed, ubi periculum advēnit, invidia, atque superbia post fuere. Igitur, comitiis habitis, consules declarantur M. Tullius, & C. Antonius. quod factum primo populares conjurationis concussērat, neque tamen Catilinæ furor minuebatur; sed in dies plura agitare; arma per Italiam locis opportunis parare; pecuniam, sua, aut amicorum fide sumtam mutuam, Fæsulæ ad Mallium quemdam portare; qui postea princeps fuit belli faciendi. Ea tempestate plurimos cujusque generis homines adscivisse sibi dicitur; mulieres etiam aliquot, quæ primo ingentis sumtus stupro corporis toleraverant: post, ubi ætas tantummodo quæstui, neque luxuriæ modum fecerat, æs alienum grande conflaverant. per eas se Catilina credebat posse servitia urbana sollicitare, urbem incendere, viros earum vel adungere sibi, vel interficere. sed in his erat Sempronia, quæ multa sæpe virilis audaciæ facinora commiserat. hæc mulier genere atque forma, præterea viro atque liberis satis fortunata fuit: litteris Græcis & Latinis docta; psallere; saltare elegantius, quam necesse est probæ: multa alia, quæ instrumenta luxuriæ sunt, sed ei catoria semper omnia, quam decus, atque pudicitia fuit. pecuniæ, an famæ minus parceret, haud facile discerneres; lubidine sic accensa, ut sæpius peteret viros,

viros, quam peteretur. sed ea sæpe ante hac fidem prodiderat, creditum abjuraverat, cædis conscia fuerat, luxuria atque inopia præceps abierat. verum ingenium ejus haud absurdum: posse versus facere; jocum movere; sermone uti vel modesto, vel molli vel procaci. prorsus multæ facetiæ, multusque lepos inerat. His rebus comparatis, Catilina nihilo minus in proximum annum consulum petebat; sperans, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio usurum. neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias parabat Ciceroni. neque illi tamen ad cavendum dolus, aut astutiæ deerant. namque à principio consulatus sui, multa per Fulviam pollicendo, effecerat, ut Q. Curius, de quo paulo ante memoravi, consilia Catilinæ sibi proderet. ad hoc, collegam suum Antonium pactione provinciæ perpulerat, ne contra remp. sentiret: circum se præsidia amicorum, atque clientium occulte habebat. Postquam dies comitorum venit, & Catilinæ neque petitio, neque insidiæ, quas consuli fecerat, prospere cessere; constituit bellum facere, & extrema omnia experiri; quoniam, quæ occulte tentaverat, aspera, fœdaque evenerant. Igitur C. Mallium Fæstulas, atque in eam partem Etruriæ, Septimium quemdam Camertem in agrum Picenum, C. Iulium in Apuliam dimisit, præterea alium alio, quem ubique opportunum sibi fore credebat. interea Romæ multa simul moliri: consuli insidias tendere: parare incendia: opportuna loca armatis hominibus obsidere: ipse cum telo esse, item alios jubere, hortari, uti semper intenti, paratique essent: dies, noctesque festinare: vigilare, neque insomniis, neque labore fatigari. postremo, ubi multa agitant nihil procedit, rursus intempesta nocte

nocte conjurationis principes convocat per M. Porcium Læcam: ibique multa de ignavia eorum questus, docet se præmississe Mallium ad eam multitudinem, quam ad capiunda arma paraverat; item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent; seque ad exercitum proficisci cupere, si prius Ciceronem oppressisset: eum suis consiliis multum officere. Igitur, perterritis ac dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius senator, constituere ea nocte paulo post, cum armatis hominibus, sicuti salutatum introire ad Ciceronem, & de improvviso domi suæ imparatum confodere. Curius, ubi intellegit, quantum periculum consuli impendeat, propere per Fulviam Ciceroni dolum, qui parabatur, enunciat. ita illi janua prohibiti, tantum facinus frustra susceperant. Interea Mallius in Etruria plebem sollicitare, egestate simul, ac dolore injuriæ, novarum rerum cupidam; quod Sullæ dominatione, agros, bonaque omnia amiserat; præterea, latrones cujusque generis, quorum in ea regione magna copia erat, non nullos ex Sullanis colonis, quibus lubrico atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. Ea cum Ciceroni nunciarentur, ancipiti malo permotus, quod neque urbem ab insidiis privato consilio longius tueri poterat, neque exercitus Mallii quantus, aut quo consilio foret, satis compertum habebat, rem ad senatum refert, jam antea vulgi rumoribus exagitatam. Itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decrevit, darent operam contules, ne quid republ. detrimenti caperet. ea potestas per senatum, more Romano, magistratui maxuma permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus
modis

modis socios, atque civis: domi, militiæque imperium, atque iudicium summum habere. aliter, sine populi iussu, nulli earum rerum consuli jus est. Post paucos dies L. Senius senator in senatu litteras recitavit, quas Fæfulis allatas sibi dicebat; in quibus scriptum erat, C. Mallium arma cepisse, cum magna multitudine ante diem VI. Kal. Nov. simul, id quod in tali re solet, alii portenta atque prodigia nunciabant: alii, conventus fieri, arma portari, Capuæ, atque in Apulia servile bellum moveri. Igitur senati decreto Q. Marcius Rex Fæfulas, Q. Metellus Creticus in Apuliam, circumque ea loca missi. hi utrique ad urbem imperatores erant impediti, ne triumpharent, calumnia paucorum, quibus omnia honesta, atque inhonesta vendere mos erat. sed prætores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum: hisque permissum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. ad hoc, si quis indicasset de conjuratione, quæ contra remp. facta erat, præmium, servo libertatem & H-s c. libero impunitatem ejus rei, & H-s cc. itemque decrevere, uti familiæ gladiatoriæ Capuam, & in cetera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus; Romæ per totam urbem vigiliæ haberentur, eisque minores magistratus præessent. Quibus rebus permota civitas, atque immutata facies urbis erat: ex summa lætitia, atque lascivia, quæ diuturna quies pepererat, repente omnis tristitia invasit. festinare, trepidare. neque loco, neque homini cuiquam satis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: suo quisque metu pericula metiri. ad hoc, mulieres, quibus pro reip. magnitudine belli timor insolitus inceflerat, afflictare sese; manus supplices ad cælum tendere; miserari parvos

parvos liberos; rogitare; omnia pavere: superbia, atque deliciis omissis, sibi patriæque diffidere. At Catilinæ crudelis animus eadem illa movebat, tametsi præsidia parabantur; & ipse lege Plautia interrogatus erat ab L. Paulo. postremo, dissimulandi causa, & quasi sui expurgandi, sicuti jurgio laceffitus foret, in senatum venit. tum M. Tullius consul, sive præsentiam ejus timens, sive ira commotus, orationem habuit luculentam, atque utilem reip. quam postea scriptam edidit. Sed ubi ille affedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso vultu, voce supplici, postulare à patribus, ne quid de se temere crederent: ea familia ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet: ne existumarent, sibi patricio homini, cujus ipsius, atque majorum plurima beneficia in plebem R. essent, perdita reipub. opus esse; cum eam servaret M. Tullius, inquilinus civis urbis Romæ. ad hoc, maledicta alia cum adderet; obstrepere omnes; hostem, atque parricidam vocare. tum ille furibundus: *Quoniam quidem circumventus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina extinguam.* Dein se ex curia domum proripuit. ibi multa secum ipse volvens, quod neque insidiæ consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam, optimum factu credens exercitum augere, ac prius, quam legiones scriberentur, multa ante capere quæ bello usui forent, nocte intempesta cum paucis in Malliana castra profectus est. sed Cethego, atque Lentulo, ceterisque, quorum cognoverat promptam audaciam, mandat, quibus rebus possent, opes factionis confirmet, insidias consuli maturent; cædem, incendia, aliaque belli facinora parent: sese propediem cum
 magno

magno exercitu ad urbem accessurum. Dum hæc Romæ geruntur, C. Mallius ex suo numero legatos ad Q. Marcium Regem mittit, cum mandatis hujusmodi :

DEOS, hominesque testamur, imperator, nos arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab injuria tuta forent : qui miseri, egentes, violentia atque crudelitate feneratorum, plerique patria, sed omnes fama, atque fortunis expertes sumus : neque cuiquam nostrum licuit, more majorum, lege uti, neque, amisso patrimonio, corpus liberum habere : tanta savitia feneratorum, atque pratoris fuit. sæpe majores vestrum miseriti plebis R. decretis suis inopia ejus opitulati sunt : ac novissime, memoria nostra, propter magnitudinem aris alieni, volentibus omnibus bonis, argentum are solutum est. sæpe ipsa plebes, aut dominandi studio permota, aut superbia magistratum armata, à patribus secessit. at nos non imperium, neque divitias petimus; quarum rerum causa, bella, atque certamina omnia inter mortalis sunt; sed libertatem, quam nemo bonus, nisi cum anima simul, amittit. Te, atque senatum obtestamur, consulatis miseris civibus; legis præsidium, quod iniquitas pratoris eripuit, restituatis; neve nobis eam necessitudinem imponatis, ut quæramus, quonam modo, maxime ulti sanguinem nostrum, pereamus.

Ad hæc, Q. Marcius respondit : si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedant, Romam supplices proficiantur : ea misericordia atque mansuetudine senatum, populumque Romanum semper fuisse, ut nemo umquam ab eo frustra auxilium petiverit. At Catilina ex itinere plerisque consularibus, præterea optimo cuique litte-

ras mittit : se, falsis criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunæ cedere, Massiliam in exilium proficisci; non quo sibi tanti sceleris conscius esset; sed uti resp. quieta foret; neve ex sua contentione seditio oriretur. Ab his longe diversas litteras Q. Catulus in senatu recitavit; quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat. earum exemplum infra scriptum est.

L. Catilina Q. Catulo S. Egregia tua fides, re cognita, grata mihi, magnis in meis periculis, fiduciam commendationi meæ tribuit. quamobrem defensionem in consilio novo non statui parare: satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi: quæ mediis fidiis licet vera mecum recognoscas. Injuriis, contumeliisque concitatus, quod, fructu laboris industriaque mea privatus, statum dignitatis non obtinebam, publicam miserorum causam pro mea consuetudine suscepi: non, quin as alienum meis nominibus ex possessionibus solvere possem; cum & aliis nominibus liberalitas Aureliæ Orestilla, suis, filiaque copiis persolveret: sed, quod non dignos homines honore honestatos videbam, meque falsa suspitione alienatum esse sentiebam; hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conservanda sum secutus. Plura cum scribere vellem, nunciatum est mihi vim parari. nunc Orestillam tibi commendo, tuæque fidei trado. eam ab injuria defendas, per liberos tuos rogatus. habeto.

Sed ipse, paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro Reatino, dum vicinitatem antea sollicitatam armis exornat, cum fascibus, atque aliis imperii insignibus in castra ad Mallium contendit. Hæc ubi Romæ comperta sunt; senatus
Catili-

Catilinam, & Mallium hostes iudicat; ceteræ multitudini diem statuit, ante quam liceret sine fraude ab armis discedere, præter rerum capitalium condemnatis. præterea, decernit, uti consules delectum habeant; Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet; Cicero urbi præsidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi R. multo maxime miserabile visum est: cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parent, domi otium, atque divitiæ, quæ prima mortales putant, affluerent; fuere tamen cives, qui seque, remque publicam obstinatis animis perditum irent. namque, duobus senati decretis, ex tanta multitudine, neque premio inductus conjurationem patefecerat, neque ex castris Catilinæ quisquam omnium discesserat. tanta vis morbi, atque uti tabes plerosque civium animos invaserat. neque solum illis aliena mens erat, qui conscii conjurationis fuerant, sed omnino cuncta plebes, novarum rerum studio, Catilinæ incæpta probabat. id adeo more suo videbatur facere. nam semper in civitate, quibus opes nullæ sunt, bonis invident, malos extollunt; vetera odere, nova exoptant; odio suarum rerum mutari omnia student; turba, atque seditionibus sine cura aluntur: quoniam egestas facile habetur sine damno. Sed urbana plebes ea vero præceps ierat multis de causis. Primum omnium, qui ubique probro, atque petulantia maxime præstabant; item alii, per dedecora, patrimoniiis amissis; postremo omnes, quos flagitium, aut facinus domo expulerat, hi Romam, sicuti in sentinam, confluxerant. dein multi, memores Sullanæ victoriæ, quod ex gregariis militibus alios senatores videbant, alios ita divites, ut regio victu, atque cultu at-

tem

tem agerent, sibi quisque, si in armis foret, ex victoria talia sperabat. præterea juvenus, quæ in agris manuum mercede inopiam toleraverat, privatis atque publicis largitionibus excita, urbanum otium ingrato labori prætulerat. eos, atque alios omnis malum publicum alebat. quo minus mirandum est, homines egentis, malis moribus, maxuma spe, reip. juxta ac sibi consuluisse. præterea quorum, victoria Sullæ, parentes proscripti, bona erepta, jus libertatis imminutum erat, haud sane alio animo belli eventum exspectabant. ad hoc, quicumque aliarum, atque senatus, partium erant, conturbari remp. quam minus valere ipsi malebant. id adeo malum multos post annos in civitatem reverterat. Nam postquam Cn. Pompeio, & M. Crasso cons. tribunitia potestas restituta est; homines adolescentes, summam potestatem nacti, quibus ætas, animusque ferox erat, cœpere, senatum criminando, plebem exagitare; dein largiundo, atque pollicitando magis incendere; ita ipsi clari, potentesque fieri. contra eos summa ope nitebatur pleraque nobilitas, senatus sub specie, pro sua magnitudine. namque uti paucis verum absolvam, per illa tempora quicumque repub. agitavere, honestis nominibus, alii, sicuti jura populi defenderent, pars, quo senatus auctoritas maxuma foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabant: neque illis modestia, neque modus contentionis erat: utrique victoriam crudeliter exercebant. Sed, postquam Cn. Pompeius ad bellum maritimum, atque Mithridaticum missus est; plebis ope imminuta; paucorum potentia crevit. hi magistratus, provincias, aliaque omnia tenere: ipsi innoxii, florentes, sine metu ætatem agere,

ceterosque judiciis terrere, quo plebem in magistratu placidius tractarent. Sed ubi primum dubiis rebus novandis spes oblata est, vetus certamen animos eorum atrexit. quod si primo proelio Catilina superior, aut æqua manu discessisset; profecto magna clades, atque calamitas rep. oppressisset; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset; quin defessis & exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra conjurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti sunt. in his erat Fulvius, senatoris filius: quem retractum ex itinere parens necari iussit. Iisdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscumque moribus, aut fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios sollicitabat; neque solum cives, sed cuiuscumque modi genus hominum, quod modo usui bello foret. Igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos Allobrogum requirat; eosque, si possit, impellat ad societatem belli; existumans publice, privatimque ære alieno oppressos, præterea quod natura gens Gallica bellicosa esset, facile ad tale consilium adduci posse. Umbrenus, quod in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus civitatum notus erat, atque eos noverat: itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percunctatus pauca de statu civitatis, & quasi dolens ejus casum, requirere cœpit, quem exitum tantis malis sperarent. Postquam illos videt queri de avaritia magistratuum, accusare senatum, quod in eo auxilii nihil esset; miseris suis remedium mortem exspectare: *At ego, inquit, vobis, si modo viri esse vultis, rationem ostendam, qua tanta mala ista effugiatis.*

Hæc ubi dixit; Allobroges, in spem maximam adducti, Umbrenum orare, uti sui misereretur: nihil tam asperum, neque tam difficile esse, quod non cupidissime facturi essent, dum ea res civitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit; quod foro propinqua erat, neque aliena consilii, propter Semproniam, nam tum Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium accessit, quo major auctoritas sermoni inesset, eo præsentem conjurationem aperit: nominat socios, præterea multos cujusque generis innoxios; quo legatis animus amplior esset: dein eos, pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incertum habuere, quidnam consilii caperent. In altera parte erat æs alienum, studium belli, magna merces in spe victoriæ: at in altera majores opes, tuta consilia, pro incerta spe certa præmia. Hæc illis volventibus, tandem vicit fortuna reip. Itaque Q. Fabio Sangæ, cujus potrocinio civitas plurimum utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiant. Cicero, per Sangam consilio cognito, legatis præcepit, ut studium conjurationis vehementer simulent; ceteros adeant; bene polliceantur, dentque operam, ut eos quam maxime manifestos habeant. Iisdem fere temporibus, in Gallia citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, Bruttio, Apulia motus erat. Namque illi, quos ante Catilina dimiserat, inconsulte, ac veluti per dementiam cuncta simul agere: nocturnis consiliis, armorum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quam periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer prætor, ex sociis causâ cognita, in vincula conjecerat; item in citeriore Gallia C. Murena, qui ei provinciæ legatus præerat.

erat. At Romæ Lentulus cum cæteris, qui principes conjurationis erant, paratis, uti videbatur, magnis copiis, constituerat, uti, cum Catilina in agrum Fæsulanum cum exercitu venisset, L. Bestia tribunus pl. concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, bellique gravissimi invidiam optumo consuli imponeret; eo signo, proxima nocte cetera multitudo conjurationis suum quisque negotium exequeretur. Sed ea divisa hoc modo dicebantur: Statilius, & Gabinius uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent, quo tumultu facilior aditus ad consulem, ceterosque, quibus insidiæ parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis januam obsideret, eumque vi aggrediretur, alius autem alium; sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxuma pars erat, parentes interficerent; simul, cæde, & incendio percussis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum: illos, dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere; facto, non consulto, in tali periculo opus esse: seque, si pauci adjuvarent, languentibus aliis, imperum in curiam facturum. natura ferox, vehemens, manu promptus erat: maxumum bonum in celeritate putabat. Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis per Gabinium ceteros conveniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulant jusjurandum, quod signatum ad civis perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse. ceteri nihil suspicantes dant: Cassius semet eo brevi venturum pollicetur, ac paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Lentulus cum his T. Volturtium quemdam Crotoniensem mittit; ut Allobroges, prius

quam domum pergerent cum Catilina, data atque accepta fide, societatem confirmarent. ipse Volturtio litteras ad Catilinam dat: quarum exemplum infra scriptum est:

Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. Fac cogites, in quanta calamitate sis, & memineris, te virum esse: consideres, quid tua rationes postulent; auxilium petas ab omnibus, etiam ab infumis.

Ad hoc, mandata verbis dat: cum ab senatu hostis iudicatus sit, quo consilio servitia repudiet: in urbe parata esse, quæ iusserit: ne cunctetur ipse propius accedere. His rebus ita actis, constituta nocte, qua proficiscerentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco, & C. Pomptino prætoribus imperat, ut in ponte Mulvio per insidias Allobrogum comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cuius gratia mittebantur: cetera, uti factum opus sit, ita agant. Homines militares, sine tumultu præsidiis collocatis, sicuti præceptum erat, occulte pontem obsident. Postquam ad id loci legati cum Volturtio venere, simul utrimque clamor exortus est: Galli, cito cognito consilio, sine mora prætoribus se tradunt. Volturtius primo, cohortatus ceteros, gladio se à multitudine defendit; dein, ubi à legatis desertus est, multa prius de salute sua Pomptinum obtestatus, quod ei notus erat, postremo timidus, ac vitæ diffidens, velut hostibus, sese prætoribus dedit. Quibus rebus confectis, omnia prope per nuncios consuli declarantur. at illum ingens cura atque lætitia simul occupavere. conjunctione patefacta, civitatem periculis ereptam esse: porro autem anxius erat, in maximo scelere tantis civibus deprehensus, quid factum opus esset; pœnam illorum sibi oneri, impunitatem perdundæ reip.

veip. fore. igitur confirmato animo, vocari ad sese jubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Ceparium Terracinensem; qui in Apuliam ad concitanda servitia proficisci parabat. ceteri sine mora veniunt. Ceparium, paulo ante domo egressus, cognito indicio, ex urbe profugerat. Consul Lentulum, quod prætor erat, ipse manu tenens in senatum perducit; reliquos cum custodibus in ædem Concordiæ venire jubet. eo senatum advocat, magnaue frequentia ejus ordinis Volturtium cum legatis introducit; Flaccum prætorem scrinium cum litteris, quas à legatis acceperat, eodem adferre jubet. Volturtius interrogatus de itinere, de litteris, postremo quid, aut qua de causâ, consilii habuisset; primo fingere alia omnia, dissimulare de conjuratione; post, ubi fide publica dicere justus est, omnia, uti gesta erant, aperit: se paucis ante diebus à Gabinio, & Cepario socium afficitum: nihil amplius scire, quam legatos: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium, Ser. Sullam, L. Vargunteium, multos præterea in ea conjuratione esse. eadè Galli fatentur: at Lentulum dissimulantem coarguunt, præter litteras, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam, atque Sullam antea; se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri; præterea, ab incenso Capitolio illum esse vigesimum annum, quem sæpe ex prodigiis haruspices respondiissent bello civili cruentum fore. Igitur, perlectis litteris, cum prius omnes signa sua cognovissent, senatus decernit, ut, abdicato magistratu, Lentulus, itemque ceteri in liberis custodiis habeantur. itaque Lentulus, P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethe-

gus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius
 M. Crasso, Ceparius (nam is paulo ante ex fuga
 retractus erat) Cn. Terentio senatori traduntur.
 Interea plebes, conjuratione patefacta, quæ pri-
 mo cupida rerum novarum nimis bello favebat,
 mutata mente Catilinæ consilia execrari, Cicero-
 nem ad cælum tollere, velut ex servitute erepta,
 gaudium atque lætitiã agitabat. Namque alia
 belli facinora prædæ magis, quam detrimento fo-
 re, incendium vero crudele, immoderatum, ac
 sibi maxime calamitosum putabat; quippe cui
 omnes copiæ in usu quotidiano, & cultu corporis
 erant. Post eum diem quidam L. Tarquinius ad
 senatum adductus erat: quem, ad Catilinam pro-
 ficiscentem, ex itinere retractum ajebant. Is cum
 se diceret de conjuratione indicaturum, si fides
 publica data esset; jussus à consule, quæ sciret,
 edicere, eadem fere, quæ Volturtius, de paratis
 incendiis, de cæde bonorum, de itinere hostium,
 senatum edocet: præterea, se missum à M. Cras-
 so, qui Catilinæ nunciaret, ne eum Lentulus, &
 Cethegus, aliique ex conjuratione deprehensi
 terrent; eoque magis properaret ad urbem ac-
 cedere, quo & ceterorum animos reficeret, &
 illi facilius è periculo eriperentur. Sed, ubi Tar-
 quinius Crassum nominavit, hominem nobilem,
 maxumis divitiis, summa potentia; alii rem in-
 credibilem rati, pars, tametsi verum existumabãt,
 tamen, quia in tali tempore tanta vis hominis ma-
 gis leniunda, quam exagitanda, videbatur, pleri-
 que Crasso ex negotiis privatis obnoxii, concla-
 mant, indicem falsum esse; deque ea re postulant
 uti referatur. Itaque, Cicerone consulente, fre-
 quens senatus decernit, Tarquiniĩ indicium fal-
 sum videri, eumque in vinculis retinendum; ne-
 que

que amplius potestatem faciendam, nisi de eo indicaret, cujus consilio tantam rem esset mentitus. Erant eo tempore, qui existimarent, indicium illud à P. Autronio machinatum; quo facilius, appellato Crasso, per societatem periculi reliquos illius potentia tegetet. Alii Tarquinium à Cicerone immisissum aiebant, ne Crassus, more suo, suscepto malorum patrocinio, remp. conturbaret. Ipsam Crassum ego postea prædicantem audiui, tantam illam contumeliam sibi ab Cicerone impositam. Sed iisdem temporibus Q. Catulus, & C. Piso neque gratia, neque precibus, neque precio Ciceronem impellere quivere, uti per Allobroges, aut alium indicem C. Cæsar falso nominaretur. Nam uterque cum illo gravis inimicitias exercebant; Piso, oppugnatus in iudicio repetundarum, propter cuiusdam transpadani supplicium iniustum; Catulus, ex petitione pontificatus odio incensus; quod, extrema ætate, maximis honoribus usus, ab adolescentulo Cæsare victus discesserat. Res autem opportuna videbatur; quod is, privatim egregia liberalitate, publice maximis muneribus, grandem pecuniam debebat. Sed ubi consulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi singillatim circumeundo, atque ementiendo quæ se ex Volturtio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi invidiam conflaverant; usque adeo, uti non nulli equites R. qui præsidii causa cum telis erant circum ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi mobilitate impulsæ, quo studium suum in remp. clarius esset, egredienti ex senatu Cæsari gladio minitarentur. Dum hæc in senatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Volturtio, comprobato eorum indicio, præmia decernuntur: liberti, & pauci ex clientibus Len-

tuli, diversis itineribus, opifices, atque servitia in vicis ad eum eripiendum sollicitabant: partim exquirebant duces multitudinum, qui precio rempub. vexare soliti erant. Cethegus autem per nuncios familiam, atque libertos suos, lectos, & exercitatos in audaciam, orabat, uti, grege facto, cum telis ad sese irrumperent. Consul, ubi ea parari cognovit, dispositis præfidiis, uti res atque tempus monebat, convocato senatu refert, quid de his fieri placeat, qui in custodiam traditi erant, sed eos paulo ante frequens senatus judicaverat contra remp. fecisse. tum D. Iunius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul designatus erat, de his, qui in custodiis tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreverat: isque postea, permotus oratione C. Cæsaris, pedibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat; quod de ea re, præfidiis abditis, referendum censuerat. Sed Cæsar, ubi ad eum ventum est, rogatus sententiam à consule, hujuscemodi verba locutus est.

Omnes homines, P. C. qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. haud facile animus verum providet, ubi illa officiant; neque quisquam omnium lubidini simul & usui paruit. ubi intenderit ingenium, valet. si lubido possidet, ea dominatur; animus nihil valet. Magna mihi copia est memorandi P. C. qui reges, aut qui populi, ira, aut misericordia impulsis, male consuluerint: sed ea malo dicere, quæ majores nostri contra lubidinem animi sui, recte atque ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege Perse gessimus, Rhodiorum civitas, magna, atque magnifica, quæ populi R. opibus creverat, infida, atque
advorse

adversa nobis fuit : sed postquam, bello confecto, de Rhodiis consultum est, majores nostri, ne quis divitiarum magis, quam injuria bellum inceptum diceret, impunitos eos dimisere. item bellis Punicis omnibus, cum saepe Carthaginienses & in pace, & per inducias multa nefanda facinora fecissent, numquam ipsi per occasionem talia fecere : magis, quod se dignum foret, quam quod in illos jure fieri posset, quaerebant. Hoc item vobis providendum est P. C. ne plus valeat apud vos P. Lentuli, & ceterorum scelus, quam vestra dignitas; neu magis ira vestra, quam fama, consulatis. Nam si digna poena pro factis eorum reperitur, novum consilium approbo: sin magnitudo sceleris omnium ingenia exsuperat; iis utendum censeo, quae legibus comparata sunt. Ple-rique eorum, qui ante me sententias dixerunt, compositae atque magnifice casum reip. miserati sunt : quae belli sevitia esset, quae victis acciderent, enumerare, rapi virgines, pueros; divelli liberos a parentum complexu; matres familiarum pati, quae victoribus collibuisse; fana, atque domos exspoliari; caedem, incendia fieri; postremo armis, cadaveribus, cruore, atque luctu omnia compleri. Sed, per deos immortalis, quo illa oratio pertinuit? an, uti vos infestos conjurationi faceret? scilicet, quem res tanta, atque tam atrox non permovit, eum oratio accendet. Non ita est: neque cuiquam mortali-um injuria sua parva videntur: multi eas gravius a quo habuere. sed alia aliis licentia est, P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt; fama, atque fortuna eorum pares sunt: qui, magno imperio praditi, in excelsa aetate agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxuma fortuna minima licentia est. neque studere, neque odisse, sed minime ira-

sci de-

sci decet. Quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia, atque crudelitas appellatur. Equidem ego sic existumo, P. C. omnis cruciatus minores, quam facinora illorum, esse. sed plerique mortales postrema meminere; & in hominibus impiis, sceleris eorum obliti, de pœna differunt, si ea paulo severior fuerit. D. Silanum, virum fortem atque strenuum, certe scio, quæ dixerit, studio reip. dixisse, neque illum in tanta re gratiam, aut inimicitias exercere. eos mores, eamque modestiam viri cognovi. Verum sententia ejus mihi non crudelis, (quid enim in talis homines crudele fieri potest?) sed aliena à rep. nostra videtur. Nam profecto aut metus, aut injuria te subegit, Silane, consulem designatum, genus pœna novum decernere. De timore, supervacaneum est differere, cum presenti diligentia clarissimi viri consulis, tanta præsidia sint in armis. De pœna, possum equidem dicere id quod res habet; in luctu, atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, esse; eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque cura, neque gaudio locum esse. Sed, per deos immortalis, quamobrem in sententiam non addidisti, uti prius verberibus in eos animadverteretur? an, quia lex Porcia vetat? at aliæ leges item condemnatis civibus non animam eripi, sed exsilium permitti jubent. an quia gravius est verberari, quam necari? quid autem acerbum, aut nimis grave est in homines tanti facinoris convictos? sin, quia levius est: qui convenit in minore negotio legem observare, cum eam in majore neglexeris? At enim quis reprehendat, quod in parricidas reip. decretum erit? tempus, dies, fortuna; cujus lubido gentibus moderatur. illis merito accidet, quidquid evenerit: ceterum vos P. C. quid in alios statuatis, considerate.

omnia mala exempla ex bonis initiis orta sunt : sed, ubi imperium ad ignaros, aut minus bonos pervenit; novum illud exemplum ab dignis, & idoneis ad indignos, & non idoneos transfertur. Lacedaemonii, devictis Atheniensibus, triginta viros imposuerunt, qui rempub. tractarent. Hi primo capere pessimum quemque, & omnibus invisum indemnatum necare. eo populus letari, & merito dicere fieri post, ubi paulatim licentia crevit; juxta bonos & malos lubricose interficere, ceteros metu terrere. ita civitas, servitute oppressa, stulta letitiae gravis poenas dedit. Nostra memoria victor Sulla, cum Damasippum, & alios hujusmodi, qui malo reip. creverant, jugulari jussit, quis non factum ejus laudabat? Homines scelestos, & factiosos, qui seditionibus remp. exagitaverant, merito necatos agebant. Sed ea res magna initium cladis fuit. Namque, uti quisque domum, aut villam, postremo aut vas, aut vestimentum alicujus concupiverat, dabat operam, ut is in proscriptorum numero esset. Ita illi, quibus Damasippi mors letitiae fuerat, paulo post ipsi traherantur: neque prius finis jugulandi fuit, quam Sulla omnis suos divitiis explevit. Atque ego hoc non in M. Tullio, neque his temporibus vereor. Sed in magna civitate multa & varia ingenia sunt. potest alio tempore, alio consule, cui item exercitus in manu sit, falsum aliquid pro vero credi. Vbi hoc exemplo, per senatus decretum, consul gladium eduxerit; quis illi finem statuet, aut quis moderabitur? Majores nostri P. C. neque consilii, neque audacia umquam eguere: neque superbia obstabat, quo minus instituta aliena, si modo proba erant, imitarentur. Arma atque tela militaria ab Samnitibus, insignia magistratuum ab Tuscis pleraque sumserunt: postremo, quod ubique apud socios,

socios, aut hostis idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur: imitari, quam invidere bonis, malebant. Sed eodem illo tempore Graciamorem imitati, verberibus animadvertebant in civis, de condemnatis summum supplicium sumebant. Postquam respub. adolevit, & multitudine civium factiones valere, circumveniri innocentes, alia hujuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliaque leges parata sunt; quibus legibus exsilium damnatis permissum est. Hanc ego causam P.C. quominus consilium novum capiamus, in primis magnam puto. Profecto virtus, atque sapientia major in illis fuit, qui ex parvis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta vix retinemus. Placet igitur eos dimitti, & augeri exercitum Catilina? minime: sed ita censeo; publicandas eorum pecunias; ipsos in vinculis habendos per municipia, qua maxime opibus valent: ne quis de his postea ad senatum referat, neve cum populo agat: qui aliter fecerit, senatum existumare, eum contra remp. & salutem omnium facturum.

Postquam Cæsar dicendi finem fecit; ceteri verbo, alius alii varie assentiebantur: at M. Porcius Cato, rogatus sententiam, hujuscemodi orationem habuit.

Longe mihi alia mens est P. C. cum res, atque pericula nostra considero, & cum sententias non nullorum mecum ipse reputo. illi mihi dissruisse videntur de pœna eorum, qui patria, parentibus, aris, atque focis suis bellum paravere. res autem monet, cavere ab illis magis, quam, quid in illos statuamus, consultare. Nam cetera maleficia tum persequare, ubi facta sunt: hoc, nisi provideris, ne accidat; ubi evenit, frustra judicia implores. Capta urbe, nihil sit reliqui victis. Sed, per deos immortales,

talis, vos ego appello, qui semper domos, villas, si-
 gna, tabulas vestras pluris, quam remp. fecistis :
 si ista, cujuscumque modi sint, qua amplexamini,
 retinere, si voluptatibus vestris ocium prabere vul-
 tis : expergiscimini aliquando, & capeſſite remp.
 Non agitur de vectigalibus, non de sociorum inju-
 riis : libertas, & anima nostra in dubio est. Sape-
 numero P. C. multa verba in hoc ordine feci : saepe de
 luxuria, atque avaritia nostrorum civium questus
 sum ; multosque mortalis ea caussa advorsos habeo :
 qui mihi, atque animo meo nullius umquam delicti
 gratiam fecissem, haud facile alterius lubidini ma-
 lefacta condonabam. sed, ea tametsi vos parvi pen-
 debatis ; tamen resp. firma erat : opulentia neglegen-
 tiam tolerabat. Nunc vero non id agitur, bonis ne,
 an malis moribus vivamus ; neque, quantum, aut
 quam magnificum imperium populi R. sit ; sed, hac
 cujuscumque modi videntur, nostra, an, nobiscum
 una, hostium futura sint. Hic mihi quisquam
 mansuetudinem, & misericordiam nominat ? jam
 pridem equidem nos vera rerum vocabula amisi-
 mus. quia ; bona aliena largiri, liberalitas ; mala-
 rum rerum audacia, fortitudo vocatur ; eo resp. in
 extremo sita est. Sint sane, quoniam ita se mores ha-
 bent, liberales ex sociorum fortunis : sint misericor-
 des in furibus ararii : ne illi sanguinem nostrum
 largiantur ; & , dum paucis sceleratis parcunt, bo-
 nos omnis perditum eant. Bene, & composite C. Ca-
 sar paulo ante in hoc ordine de vita, & morte disse-
 ruit, credo falsa existumans ea, qua de inferis me-
 morantur, diverso itinere malos a bonis loca tetra,
 inculta, fœda, atque formidolosa habere. itaque
 censuit, pecunias eorum publicandas, ipsos per mu-
 nicipia in custodiis habendos ; videlicet, ne, si Romæ
 sint, aut a popularibus conjurationis, aut a multi-
 tudine

rudine conducta, per vim eripiantur. Quasi vero mali, atque scelesti tantummodo in urbe, & non per totam Italiam sint; aut non ibi plus possit audacia, ubi ad defendendum opes minores sunt. Quare vanum equidem hoc consilium est, si periculum ex illis metuit. sin in tanto omnium metu solus non timet; eo magis refert, me mihi, atque vobis timere. Quare cum de P. Lentulo, ceterisque statuetis; pro certo habetote, vos simul de exercitu Catilina & de omnibus conjuratis decernere. quanto vos attentius ea agetis; tanto illis animus infirmior erit. si paululum modo vos languere viderint; jam omnes feroces aderunt. Nolite existimare, majores nostros armis reimp. ex parva magnam fecisse. Si ita res esset; multo pulcherrumam eam nos haberemus. quippe sociorum, atque civium, praeter ea armorum, atque equorum major copia nobis, quam illis, est. Sed alia fuere, qua illos magnos fecere; qua nobis nulla sunt; domi industria, foris justum imperium; animus in consulendo liber, neque delicto, neque lubrico obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam; publice egestatem, privatim opulentiam: laudamus divitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos discrimen nullum: omnia virtutis premia ambitio possidet. Neque mirum; ubi vos separatim sibi quisque consilium capitis, ubi domi voluptatibus, hic pecunia, aut gratia servitis, eo fit, ut impetus fiat in vacuam reimp. Sed ego hac omitto. Conjuravere cives nobilissimi patriam incendere. Gallorum gentem, infestissimam nomini Romano, ad bellum arcessunt: dux hostium cum exercitu supra caput est. Vos cunctamini etiam nunc, & dubitatis, quid, intra mania deprehensis hostibus, faciatis? Misereamini, censeo. Deliquere homines adolescentuli per ambitionem; atque etiam
armatos

armatos dimittatis. ne ista vobis mansuetudo, & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet. Scilicet res ipsa aspera est; sed vos non timetis eam. immo vero maxime; sed inertia & mollitia animi, alius alium expectantes, cunctamini, videlicet diu immortalibus confisi, qui hanc remp. in maximis saepe periculis servavere. Non votis, neque supplicis muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt. ubi socordia tete, atque ignavia tradideris; nequiquam deos implores. irati, infestique sunt. Apud majores nostros A. Manlius Torquatus bello Gallico filium suum, quod is contra imperium in hostem pugnaverit, necari iussit. atque ille egregius adolescens immoderata fortitudinis morte poenas dedit. Vos, de crudelissimis parricidis quid statuat, cunctamini? videlicet vita cetera eorum huic sceleri obstat. Verum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitia, si fama sua, si diis, aut hominibus umquam ullis pepercit. ignoscite Cethegi adolescentia, nisi iterum jam patria bellum fecit. Nam quid ego de Gabinio, Statilio, Cepario loquar? quibus si quidquam pensi umquam fuisset, non ea consilia de rep. habuissent. Postremo, P. C. si mehercule peccato locus esset, facile paterer vos ipsa re corrigi, quoniam verba contemnitis; sed undique circumventi sumus: Catilina cum exercitu faucibus urget: alii intra moenia, atque in sinu urbis sunt hostes. neque parari, neque consuli quidquam occulte potest: quo magis properandum est. Quare ita ego censeo; cum nefario consilio sceleratorum civium resp. in maxima pericula venerit, hique indicio T. Volturtii, & legatorum Allobrogum convicti, confessique sint, eadem, incendia, aliaque facta atque crudelia facinora in civis, patriamque

para-

paravisse; de confectis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more majorum supplicium sumendum.

Postquam Cato assedit; consulares omnes, itemque senatus magna pars, sententiam ejus laudant, virtutem animi ad cælum ferunt: alii alios increpantes timidos vocant: Cato clarus atque magnus habetur: senati decretum fit, sicut ille censuerat. Sed mihi, multa legenti, multa audienti, quæ populus R. domi, militiæque, mari, atque terra præclara facinora fecit, forte lubuit attendere, quæ res maxime tanta negotia sustinuisset. Sciebam sæpenumero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse: cognoveram, parvis copiis bella gesta cum opulentis regibus: ad hoc, sæpe fortunæ violentiam tolerasse: facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse. Ac mihi, multa agitati, constabat, paucorum civium egregiam virtutem cuncta patravisse; eoque factum, uti divitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed, postquam luxu, atque desidia civitas corrupta est; rursus resp. magnitudine sua imperatorum, atque magistratum vitia sustentabat; ac, sicuti effeta parentum, multis tempestatibus haud sane quisquâ Romæ virtute magnus fuit, sed, memoria mea, ingenti virtute, diversis moribus fuere viri duo, M. Cato, & C. Cæsar: quos, quoniam res obtulerat, silentio præterite non fuit consilium, quin utriusque naturam, & mores, quantum ingenio possem, aperirem. Igitur his genus, ætas, eloquentia prope æqualia fuere: magnitudo animi par, item gloria, sed alia alii. Cæsar beneficiis, ac munificentia magnus habebatur; integritate vitæ Cato. ille mansuetudine, & misericordia clarus factus: huic severitas dignitatem addiderat. Cæsar, dando, sublevando, igno-

scendo;

scendo; Cato, nihil largiundo, gloriam adeptus est. in altero miseris perfugium; in altero malis perniciēs. illius facilitas, hujus constantia laudabatur. postremo Cæsar in animum induxerat, laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus, sua negligere; nihil denegare, quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus enitescere posset. At Catoni studium modestiæ, decoris, sed maxumè severitatis erat. Non divitiis cum divite, neque factione cum factioso; sed cum strenuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat; esse, quam videri, bonus malebat: ita, quominus gloriam petebat, eo magis adsequebatur. Postquam uti dixi, senatus in Catonis sententiam discessit; consul optimum factu ratus, noctem, quæ instabat, ante capere, ne quid eo spatio novaretur, triumviros, quæ supplicium postulabat, parare jubet: ipse, præfidiis dispositis, Lentulum in carcerem deducit: idem fit ceteris per prætores. Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur, ubi paululum ascenderis ad lævam, circiter XII. pedes humi depressus, eum muniunt undique parietes, atque insuper camera lapideis fornicibus vincta: sed incultu, tenebris, odore sæda, atque terribilis ejus facies. In eum locum postquam demissus Lentulus, vindices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Ita ille patricius, ex gente clarissima Corneliorum, qui consulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisque suis exitum vitæ invenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario eodem modo supplicium sumtum est.

Dum ea Romæ geruntur, Catilina ex omnī copia, quam ipse adduxerat, & Mallius habuerat,
duas

duas legiones instituit; cohortes pro numero militum complet: dein, uti quisque voluntarius, aut ex sociis in castra venerat, æqualiter distribuerat; ac brevi spatio legiones numero hominum expleverat; cum initio non amplius duobus millibus habuisset. Sed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instructa: ceteri, uti quemque casus armaverat, spatos, aut lanceas, alii præcutas fudes portabant. Sed postquam Antonius cum exercitu adventabat, Catilina per montis iter facere; modo ad urbem, modo in Galliam versus castra movere; hostibus occasionem pugnandi non dare. Sperabat propediem magnas copias se habiturum, si Romæ socii incepta patravissent. Interea servitia repudiabat, cujus initio ad eum magnæ copię concurrebant, opibus conjurationis fretus; simul alienum suis rationibus videri, causam civium cum servis fugitivis communicasse. Sed, postquam in castra nuncius pervenit, Romæ conjurationem patefactam, de Lentulo, & Cethego, ceterisque, quos supra memoravi, supplicium sumtum: plerique, quos ad bellum spes rapiñarum, aut novarum rerum studium illexerat, dilabuntur: reliquos Catilina per montis asperos magnis itineribus in agrum Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per tramites occulte profugeret in Galliam. At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno præsidebat, ex difficultate rerum eadem illa existumans, quæ supra diximus, Catilinam agitare. Igitur, ubi iter ejus ex perfugis cognovit, castra prope movit, ac sub ipsis radicibus montium confedit, qua illi descensus erat in Galliam properanti. Neque tamen Antonius longe aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam sequeretur.

Sed

Sed Catilina, postquam videt montibus, atque copiis hostium sese clausum, in urbe res adversas, neque fugæ, neque præsidii ullam spem; optimum factu ratus in tali re- fortunam belli tentare, statuit cum Antonio quam primum confligere. Itaque concione advocata, hujuscemodi orationem habuit.

Compertum ego habeo, milites, verba viri virtutem non addere; neque ex ignavo strenuum, neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. Quanta cujusque animo audacia natura. aut moribus inest, tanta in bello patere solet. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequiquam hortere. timor animi auribus officit. Sed ego vos, quo pauca monerem, advocavi; simul uti causam consilii mei aperirem. Scitis equidem, milites, socordia, atque ignavia Lentuli, quantam ipsi, nobisque cladem attulerit; quoque modo, dum ex urbe præsidia opperior, in Galliam proficisci nequiverim. Nunc vero, quo in loco res nostra sint, juxta mecum omnes intelligitis. Exercitus hostium duo, unus ab urbe, alter à Gallia obstant: diutius in his locis esse, si maxime animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egestas prohibet. Quocumque ire placet ferro iter aperiendum est. Quapropter vos moneo, uti forti, atque parato animo sitis; & cum prælium inibitis, memineritis, vos divitias, decus, gloriam, præterea libertatem, atque patriam in dextris vestris portare. Si vincimus; omnia nobis tuta erunt: commeatus abunde, municipia, atque colonia patebunt. si metu cesserimus, eadem illa adversa fient; neque locus, neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint. Præterea, milites, non eadem nobis, & illis necessitudo impendet. Nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus: illis supervacaneum est

pro

pro potentia paucorum pugnare. quo audacius ag-
 gredimini, memores pristina virtutis. Licuit vo-
 bis cum summa turpitudine in exilio atatem age-
 re. potuistis non nulli Roma, amissis bonis, alic-
 nas opes exspectare. quia illa fœda, atque intole-
 randa viris videbantur, hæc sequi decrevistis. Si
 hæc relinquere vultis, audacia opus est. Nemo, nisi
 victor, pace bellum mutavit. Nam, in fuga salu-
 tem sperare, cum arma, quis corpus tegitur, ab ho-
 stibus avertere; ea vero dementia est. Semper in
 prælio iis maximum est periculum, qui maxime
 iiment: audacia pro muro habetur. Cum vos con-
 sidero, milites; & cum facta vestra astumo: magna
 me spes victoria tenet. Animus, atas, virtus vestra
 me hortantur; præterea necessitudo, quæ etiam ti-
 midos fortis facit. nam, multitudo hostium ne cir-
 cumvenire queat, prohibent angustia loci. Quod si
 virtuti vestra fortuna inviderit, caveate, ne inulti
 animam amittatis; neu capti potius, sicuti pecora,
 trucidemini, quam virorum more pugnantes,
 cruentam atque luctuosam victoriam hostibus re-
 linquatis.

Hæc ubi dixit; paullulum commemoratus, signa
 canere jubet; atque instructos ordines in locum
 æquum deducit: dein, remotis omnium equis,
 quo militibus, exæquato periculo, animus am-
 plior esset, ipse pedes exercitum pro loco, atque
 copiis instruit. Nam, uti planities erat inter sini-
 stros montis, & ab dextera rupes aspera, octo co-
 hortis in fronte constituit; reliqua signa in subsi-
 diis artius collocat. Ab his centuriones omnis &
 evocatos, præterea ex gregariis militibus optu-
 mē quemque armatum in primam aciem subdu-
 cit. C. Mallium in dextra, Fæsulanium quemdam
 in sinistra parte curare jubet: ipse cum libertis,
 &

& calonibus propter Aquilam adfistit; quam bello Cymbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. At ex altera parte C. Antonius, pedibus æger, quod prælio adesse nequibat, M. Petreio legato exercitum permittit. Ille cohortes veteranas, quas tumulti causa conscripserat, in fronte, post eas ceterum exercitum in subsidiis locat. Ipse equo circumiens, unumquemque nominans, appellat, hortatur, rogat, uti meminerint se contra latrones inermes, pro patria, pro liberis, pro aris, atque focis suis cernere. Homo militaris, quod amplius annos triginta tribunus, aut præfectus; aut legatus, aut prætor cum magna gloria in exercitu fuerat, plerosque ipsos, factaque eorum fortia noverat; ea commemorando, militum animos accendebat. Sed, ubi, omnibus rebus exploratis, Petreius tuba signum dat, cohortes paullatim incedere jubet, idem facit hostium exercitus. Postquam eo ventum est, unde à ferentariis prælium committi posset; maximo clamore, infestis signis concurrunt; pila mittunt; gladiis res geritur. Veterani, pristinae virtutis memores, cominus acriter instare, illi haud timidi resistunt: maxuma vi certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima acie versari: laborantibus succurrere: integros pro faucibus accersere: omnia providere: multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire: strenui militis, & boni imperatoris officia simul exsequebatur. Petreius, ubi videt Catilinam contra, ac ratus erat, magna vi tendere; cohortem prætoriam in medios hostis inducit; eosque perturbatos, atque alios alibi resistentes, interficit: deinde utrimque ex lateribus ceteros aggreditur. Mallius, & Pæfulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina; memor

gene-

generis, atque pristinae dignitatis suae, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur. Sed, confecto praelio, tum vero cerneret quanta audacia, quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinae. Nam fere, quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat. Pauci autem, quos medios cohortis praetoria disjecerat, paullo diversius, sed omnes tamen adversis vulneribus, conciderant. Catilina vero longe à suis inter hostium cadavera repertus est, paullulum etiam spirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens. Postremo, ex omni copia, neque in praelio, neque in fuga quisquam civis ingenuus captus est. Ita cuncti suae, hostiumque vitae juxta pepercerant. Neque tamen exercitus populi R. laetam, aut incruentam victoriam adeptus erat. Nam strenuissimus quisque aut occiderat in praello, aut graviter vulneratus discesserat. Multi autem, qui è castris visendi, aut spoliandi gratia processerant, volentes hostilia cadavera, amicum alii, pars hospitem, aut cognatum reperiebant. Fuere item, qui inimicos suos cognoscerent. Ita variè per omnem exercitum laetitia, maeror, luctus, atque gaudia agitantur.

Finis Belli Catilinarii.

C. SALL.

C. SALLUSTII
CRISPI
JUGURTHA,

SEV

BELLVM IUGVRTHINVM.

HALS O queritur de natura sua genus humanum, quod imbecille, atque ævi brevis, forte potius, quam virtute, regatur. Nam contra reputando, neque majus aliud, neque præstabilius invenias; magisque naturæ industriam hominum, quam vim, aut tempus deesse. Sed dux, atque imperator vitæ mortalium, animus est: qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque, & clarus est, neque fortuna eget; quippe quæ probitatem, industriam, aliasque artis bonas neque dare, neque eripere cuiquam potest. sin captus pravus cupidinibus, ad inertiam, & voluptates corporis pessum datus est perniciofa lubidine paullisper usus: ubi per socordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accusatur: suam quique culpam actores ad negotia transferunt. Quod si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena, ac nihil profutura, multum etiam periculosa petunt; neque regerentur magis, quam regerent casus; & eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus, gloria æterni fierent. Nam uti genus hominum compositum ex corpore, & anima est: ita res cunctæ, studiaque omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam sequuntur. Igitur præclara facies, magnæ divi-

divitiarum, ad hoc vis corporis, & alia omnia hujusmodi brevi dilabuntur; at ingenii egregia facinora, sicuti anima, immortalia sunt. postremo, corporis & fortunæ bonorum, uti initium; sic finis est; omniaque orta occidunt, & aucta senescunt. animus incorruptus, æternus, rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda est, qui, dediti corporis gaudiis, per luxum atque ignaviam ætatem agunt: ceterum ingenium, que neque melius, neque amplius aliud in natura mortalium est, incultu atque socordia torpescere sinunt; cum præsertim tam multæ, variæque sint artes animi, quibus summa claritudo paratur. Verum ex his magistratus, & imperia, postremo omnis cura rerum publicarum, minime mihi hac tempestate cupiunda videntur: quoniam neque virtuti honos datur; neque illi, quibus per fraudem jus fuit, tui, aut eo magis honesti sunt. Nam, vi quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & possis, & delicta corrigas; tamen importunum est: cum præsertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant, frustra autem niti, neque aliud, se fatigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est: nisi forte quem inhonesta & perniciofa lubido tenet, potentia paucorum decus atque libertatem suam gratificari. Ceterum ex aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: cujus de virtute quia multi dixerunt, prætereundum puto; simul, ne per insolentiam quis existimet memet studium meum laudando extollere. Atque ego credo fore, qui, quia decrevi procul à repub. ætatem agere, tanto tamque utili labori meo nomen inertia imponant:

certe, quibus maxuma industria videtur, salutare plebem, & conviviis gratiam quærere. Qui si reputaverint, & quibus ego temporibus magistratum adeptus sum; & quales viri idem assequi nequiverint; & postea, quæ genera hominum in senatum pervenerint: profecto existimabunt, me magis merito, quam ignavia, iudicium animi mei mutavisse; majusque commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis, reip. venturum. Nam sæpe audivi, Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere; cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi, scilicet non ceram illam, neque figuram tantam vim in sese habere; sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit. At contra, quis est omnium his moribus, quin divitiis, & sumptibus, non probitate, neque industria, cum majoribus suis contendat? etiam homines novi, qui antea per virtutem soliti erant nobilitatem antevenire, furtim, & per latrocinia potius, quam bonis artibus, ad imperia & honores nituntur. Proinde quasi prætura, & consulatus, atque alia omnia hujuscemodi per se ipsa clara, & magnifica sint, ac non perinde habeantur, ut eorum, qui ea sustinent, virtus est. Verum ego liberius, altiusque processi, dum me civitatis morum piget, tædetque. nunc ad inceptum redeo.

Bellum scripturus sum, quod populus R. cum Iugurtha rege Numidarum gessit: primum, quia magnum & atrox, variaque victoria fuit: dein, quia tum primum superbiæ nobilitatis obviam ium est. quæ contentio divina & humana cuncta

permiscuit, eoque v̄cordiæ processit; uti studiis civilibus bellum, atque vastitas Italiæ finem facerent. Sed prius quam hujuscemodi rei initium expedio, pauca supra repetam; quo, ad cognoscendum, omnia illustria magis, magisque in aperto sint. Bello Punico secundo, quo dux Carthaginiensium Hannibal, post magnitudinem nominis Romani, Italiæ opes maxime attriverat; Masinissa rex Numidarum, in amicitiam receptus à P. Scipione, cui postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa & præclara rei militaris facinora fecerat: ob quæ, victis Carthaginiensibus, & capto Syphace, cujus in Africa magnum, atque late imperium valuit, populus R. quascumque urbis, & agros manu ceperat, regi dono dedit. Igitur amicitia Masinissæ bona atque honesta nobis permanfit: sed imperii, vitæque ejus, finis idem fuit. Dein Micipsa filius regnum solus obtinuit, Mastanabale, & Gulussa fratribus morbo absumtis. Is Atherbalem, & Hiempfalem ex sese genuit; Iugurthamque filium Mastanabalis fratris, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, privatum reliquerat, eodem cultu, quo liberos suos, domi habuit. Qui, ubi primum adolevit, pollens viribus, decora facie, sed multo maxime ingenio validus, non se luxu, neque inertia corrupendum dedit; sed, uti mos gentis illius est, equitare, jaculari, cursu cum æqualibus certare; & cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse: ad hoc, pleraque tempora in venando agere; leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, & minimum ipse de se loqui. Quibus rebus Micipsa tamen initio lætus fuerat, existumans virtutem Iugurthæ regno suo gloriæ fore: tamen postquam hominem adole-

scen-

scientem, exacta ætate sua, & parvis liberis, magis magisque crescere intellegit, vehementer eo negotio permotus, multa cum animo suoolvebat. Terrebat eum natura mortalium avida imperii, & præceps ad explendam animi cupidinem; præterea, opportunitas suæ Liberosque ætatis, quæ etiam mediocres viros spe prædæ transvorsos agit. ad hoc, studia Numidarum in Iugurtham accensa; ex quibus, si talem virum dolis interfecisset, ne qua seditio, aut bellum oriretur, anxius erat. His difficultatibus circumventus, ubi videt, neque per vim, neque insidiis opprimi posse hominem tam acceptum popularibus, quod erat Iugurtha manu promptus, & appetens gloriæ militaris, statuit eum objectare periculis, & eo modo fortunam tentare. Igitur bello Numantino Micipsa, cum populo R. equitum atque peditum auxilia mitteret; sperans vel ostentando virtutem, vel hostium sævitia facile eum occasurum, præfecit Numidis, quos in Hispaniam mittebat. sed ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit. Nam Iugurtha, ut erat impigro atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognovit; multo labore, multaque cura, præterea modestissime parendo, & sæpe obviam eundo periculis, in tantam claritudinem brevi pervenerat, uti nostris vehementer carus, Numantinis maximo terrori esset. Ac sane, quod difficillimum in primis est, & prælio strenuus erat, & bonus consilio: quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem adferre plerumque solet. Igitur imperator omnis fere res asperas per Iugurtham agere, in amicis habere, magis magisque eum indies amplecti. quippe cujus neque consilium, neque inceptum ul-

lum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi, & ingenii sollertia: quibus rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitia conjunxerat. Ea tempestate in exercitu nostro fuere complures novi, atque nobiles, quibus divitiæ bono honestoque potiores erant, factiosi, domi potentes, apud socios clari magis, quam honesti; qui Iugurthæ non mediocrem animum pollicitando accendebant, si Micipsa rex occidisset, fore uti solus imperio Numidiæ potiretur: in ipso maxumam virtutem, Romæ omnia venalia esse. Sed postquam, Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia, & ipse revorti domum decrevit: donatum, atque laudatum magnifice pro concione Iugurtham in prætorium adduxit; ibique secreto monuit, uti potius publice, quam privatim, amicitiam populi R. coleret: neu quibus largiri insuesceret, periculose à paucis emi, quod multorum esset. si permanere vellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, & regnum venturum: sin properantius pergeret, suamet ipsum pecunia præcipitem casurum. Sic locutus, cum litteris eum, quas Micipsæ redderet, dimisit. earum sententia hæc erat. *Iugurtha tui bello Numantino longe maxuma virtus fuit: quam rem tibi certe scio gaudio esse. nobis ob merita sua carus est: ut idem S. P. Q. R. sit, summa ope nitentur. Tibi quidem pro nostra amicitia gratulor. en habes virum dignum te, atque avo suo Masinissa.* Igitur rex, ubi ea quæ fama acceperat, ex litteris imperatoris ita esse cognovit, cum virtute, tum gratia viri permotus, flexit animum suum; & Iugurtham beneficiis vincere aggressus est; statimque eum adoptavit, & testamento pariter cum filiis heredem instituit. Sed ipse paucos post annos,
mōr-

morbo, atque ætate confectus, cum sibi finem vitæ adesse intelligeret, coram amicis, & cognatis, itemque Atherbale, & Hiempfale filiis, dicitur hujuscemodi verba cum Iugurtha habuisse.

Paruum ego te, Iugurtha, amisso patre, sine spe, sine opibus, in meum regnum accepi, existumans non minus me tibi, quam si genuissem, ob beneficia carum fore. neque ea res falsum me habuit. Nam ut alia magna, & egregia tua omittam, novissime rediens Numantia, meque regnumque meum gloria honoravisti; tuaque virtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti: in Hispania nomen familia renovatum est: postremo, quod difficile mortalis est, gloria invidiam vicisti. Nunc, quoniam mihi natura finem vitæ facit, per hanc dextram, per regni fidem moneo, obtestorque, uti hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, caros habeas; neu malis alienos adungere, quam sanguine conjunctos retinere. Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt, verum amici; quos neque armis cogere, neque auro parare queas: officio & fide pariuntur. Quis autem amicior, quam frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? Equidem ego regnum vobis tradidum firmum, si boni eritis; si mali, imbecillum. Nam concordia res parvæ crescunt, discordia maxime dilabuntur. Ceterum ante hos te, Iugurtha, quia ætate, & sapientia prior es, ne aliter quid eveniat, providere, decet. Nam in omni certamine, qui opulentior est, etiam si accipit injuriam, tamen, quia plus potest, facere videtur. Vos autem, Atherbal, & Hiempfal, colite, observate talem hunc virum: imitamini virtutem, & enitimini, ne ego meliores liberos sumsisse videar, quam genuisse.

Ad ea Iugurtha, tamen si regem ficta locutum

intelligebat, & ipse longe aliter animo agitabat; tamen pro tempore benigne respondit. Micipsa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio iusta magnifice fecerant, reguli in unum convenerunt, ut inter se de negotiis cunctis disceptarent. Sed Hiempsal, qui minimus ex illis erat, natura ferox, etiam antea ignobilitatem Iugurthæ, quia materno genere impar erat, despiciens, dextera Atherbalem adfedit; ne medius ex tribus, quod & apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret. Dein tamen, ut ætati concederet, fatigatus à fratre, vix in partem alteram transductus est. Ibi cum multa de administrando imperio differerent, Iugurtha inter alias res jactat, oportere quinquennii consulta, & decreta omnia rescindi. Nam per ea tempora confectum annis Micipsam parum animo valuisse. Tum idem Hiempsal placere sibi respondit: nam ipsum illum tribus his proxumis annis adoptione in regnum pervenisse. Quod verbum in pectus Iugurthæ altius, quam quisquam ratus, descendit. Itaque ex eo tempore ira & metu anxius, moliri, parare, atque ea modo in animo habere, quibus Hiempsal per dolum caperetur. Quæ ubi tardius procedunt, neque lenitur animus ferox: statuit quovis modo inceptum perficere. Primo conventu, quem ab regulis factum supra memoravi, propter dissensionem placuerat dividi thesauros, finisque imperii singulis constitui. Itaque ad utramque rem tempus decernitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam. Reguli interea in loca propinqua thesauris alius alio concessere. Sed Hiempsal in oppido Thirmida forte ejus utebatur domo, qui proximus licetor Iugurthæ, carus acceptusque ei semper fuerat: quem ille casu ministrum oblatum pro-

promissis onerat, impellitque, uti tamquam suam domum visens eat: portarum claves adulterinas parat; nam veræ ad Hiempſalem referebantur: ceterum, ubi res postularet, se ipsum cum magna venturum manu. Numida mandata brevi conficit: atque, uti doctus erat, noctu Iugurthæ milites introducit. Qui postquam in ædes irrupere; diversi regem quærere; dormientis alios, alios occurrentis interficere: scrutari loca abdita; clausa effringere: strepitu & tumultu omnia miscere: cum interim Hiempſal reperitur, occultans se tugurio mulieris ancillæ, quo initio pavidus, & ignarus loci profugerat. Numidæ caput ejus, uti iussi erant, ad Iugurtham referunt. Ceterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevi divulgatur: Atherbalem, omnisque, qui sub Micipsæ imperio fuerant, metus invadit. In duas partis discedunt Numidæ: plures Atherbalem sequuntur, sed illum alterum bello meliores. Igitur Iugurtha quam maximas potest copias armat: urbis partim vi, alias voluntate imperio suo adjungit: omni Numidiæ imperare parat. Atherbal, tamen Romam legatos miserat, qui senatum docerent de cæde fratris, & fortunis suis; tamen fretus multitudine militum, parabat armis contendere. Sed ubi res ad certamen venit, victus ex prælio profugit in provinciam, ac dehinc Romam contendit. Tum Iugurtha patris consiliis, postquam omni Numidia potiebatur, in otio facinus suum cum animo reputans, timere populum R. neque advorsus iram ejus usquam, nisi in avaritia nobilitatis, & pecunia sua, spem habere. Itaque, paucis diebus, cum auro argentoque multo legatos Romam mittit: quibus præcipit, uti primum veteres amicos muneribus expleant:

dein novos anquirant: postremo, quemcunque possint largiundo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati venere, & ex præcepto regis hospitiibus, aliisque, quorum ea tempestate in senatu auctoritas pollebat, magna munera misere: tanta commutatio incessit, ut ex maxuma invidia in gratiam & favorem nobilitatis Iugurtha veniret. quorum pars spe, alii præmio inducti, singulos ex senatu ambiundo nitebantur, ne gravius in eum consuleretur. igitur, ubi legati satis confidunt, die constituto senatus utrisque datur. Tum Atherbalem hoc modo locutum accepimus.

P. C. Micipsa pater meus moriens mihi præcepit, uti regni Numidia tantummodo procurationem existimarem meam; ceterum jus, & imperium penes vos esse: simul eniterer domi militiaeque quam maximo usui esse populo R. vos mihi cognatorum, vos in locum affinium ducerem: si ea fecissem, in vestra amicitia exercitum, divitias, munimenta regni me habiturum. Qua præcepta patris mei cum agitavam; Iugurtha, homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissimus, contempto imperio vestro, Masinissa me nepotem, utique ab stirpe socium atq; amicum populi R. regno fortunisque omnibus expulit. Atque ego, P. C. quoniam eo miseriarum venturus eram, vellem, potius ob mea, quam ob majorum meorum beneficia posse me à vobis auxilium petere, ac maxume deberi mihi beneficia à populo R. quibus non egerem; secundum ea, si desideranda erant, uti debitis uterer. Sed quoniam parum tuta per se ipsa probitas est, neque mihi in manu fuit, Iugurtha qualis foret: ad vos confugi P. C. quibus, quod mihi miserrimum est, cogor prius oneri, quam usui esse. Ceteri reges, aut bello victi in amicitiam à vobis recepti sunt, aut in suis dubiis

dubiis rebus societate vestram appetiverunt. Familia nostra cum populo R. bello Carthaginiensi amicitiam instituit, quo tempore magis fides ejus, quam fortuna petenda erat. Quorum progeniem vos, P. C. nolite pati me nepotem Masinissa frustra à vobis auxilium petere. Si ad impetrandum nihil causa haberem, præter miserandam fortunam; quod paullo ante rex genere, fama, atque copiis potens, nunc deformatus ærumnis, inops, alienas opes expecto: tamen erat majestatis populi R. prohibere injuriam; neque pati, cujusquam regnum per scelus crescere. Verum ego iis finibus ejectus sum, quos majoribus meis populus R. dedit: unde pater, & avus meus una vobiscum expulere Syphacem, & Carthaginienses. Vestra beneficia mihi crepta sunt, P. C. vos in mea injuria despecti estis. Eheu me miserum! huccine, Micipsa pater, beneficia tua evasere, uti quem tu parem cum liberis tuis, regni-que participem fecisti, is potissimum stirpis tue extinctor sit? numquam ne ergo familia nostra quieta erit? semper ne in sanguine, ferro, fuga versabimur? Dum Carthaginienses incolumes fore, jure omnia sæva patiebamur. hostis ab latere: vos amici procul: spes omnis in armis erat. Postquam illa pestis ex Africa ejecta est, læti pacem agitabamus: quippe, quis hostis nullus erat, nisi forte quem vos jusissetis. Ecce autem ex improviso Jugurtha, intoleranda audacia, scelere, atque superbia sese efferens, fratre meo, atque eodem propinquo suo interfecto, primum regnum ejus sceleris sui prædæ fecit: post, ubi me iisdem dolis nequit capere, nihil minus, quam vim aut bellum expectantem, in imperio vestro, sicuti videtis, extorem patria, domo, inopem, & coopertum miseris effecit, ut ubivis tutius, quam in meo regno essem.

Ego sic existimabam, P. C. uti predicantem audiveram patrem meum; qui vestram amicitiam diligenter colerent, eos multum laborem suscipere, ceterum ex omnibus maxime tutos esse. Quod in familia nostra fuit, praestitit, ut in omnibus bellis adesset vobis: nos uti per otium tuti simus, in manus vestra est, P. C. Pater nos duos fratres reliquit: tertium Iugurtham beneficiis suis ratus est nobis junctum fore. Alter eorum necatus: alter ipse ego manus impias vix effugi. Quid agam? aut quo potissimum infelix accedam? generis praesidia omnia extincta sunt: pater, uti necesse erat, natura concessit: fratri, quem minime decuit, propinquus per scelus vitam eripuit: affinis, amicos, propinquos ceteros meos, alium alia clades oppressit: capti ab Iugurtha, pars in crucem acti, pars bestiis obiecti sunt: pauci, quibus relicta est anima, clausi in tenebris cum marore & luctu, morte graviolem vitam exigunt. Si omnia, quae aut amisi, aut ex necessariiis adversa facta sunt, incolumia manerent: tamen, si quid ex improvise mali accidisset, vos implorarem, P. C. quibus pro magnitudine imperii, jus & injurias omnis, cura esse decet. Nunc vero exsul patria, domo, solus, atque omnium honestarum rerum egens, quos accedam, aut quos appellem? nationes ne, an reges, qui omnes familia nostra ob vestram amicitiam infesti sunt? an quoquam mihi adire licet, ubi non majorum meorum hostilia monumenta plurima sunt? an quisquam nostri misereri potest, qui aliquando vobis hostis fuit? Postremo, Masinissa nos ita instituit, P. C. ne quem coleremus, nisi populum R. ne societates, ne foedera nova acciperemus: abunde magna praesidia nobis in vestra amicitia fore: si huic imperio fortuna matugetur, una occidendam nobis esse. Vir-

tute, ac diis volentibus, magni estis & opulenti: omnia secunda, & obedientia sunt: quo facilius sociorum injurias curare licet. Tantum illud vereor, ne quos privata amicitia Jugurtha, parum cognita, transvorsos agat: quos ego audio maxima openiti, ambire, fatigare vos singulos, ne quid de absente, incognita caussa, statuatis: fingere me verba, & fugam simulare, cui licuerit in regno manere. Quod utinam illum, cujus impio facinore in has miseras projectus sum, eadem hac simulantem videam: & aliquando aut apud vos, aut apud deos immortalis rerum humanarum cura oriatur: ut ille, qui nunc sceleribus suis ferox atque praclarus est, omnibus malis excruciatu impietatis in parentem nostrum, fratris mei necis, mearumque miseriarum gravis pœnas reddat. Iamjam frater animo meo carissime, quamquam tibi immaturo, & unde minime decuit, vita erepta est, tamen latandum magis, quam dolendum puto casum tuum. Non enim regnum, sed fugam, exilium, egestatem, & has omnis, qua me premunt, arumnas cum anima simul amisisti: at ego infelix in tanta mala precipitatus, pulsus ex patrio regno, rerum humanarum spectaculum praebeo: incertus quid agam, tuas ne injurias persequar, ipse auxilii egens, an regno consulam, cujus vitæ, necis que potestas ex opibus alienis pendet. Utinam, e-mori, fortunis meis honestus exitus esset: ne vivere contemptus videret, si defessus malis injuria concessissem. Nunc quoniam neque vivere lubet, neque mori licet sine dedecore, P. C. per vos, per liberos, atque parentes vestros, per majestatem populi R. subvenite misero mihi: ite obviam injuria: nolite pati regnum Numidia, quod vestrum est, per scelus, & sanguinem familia nostra tabescere,

Postquam rex finem loquendi fecit, legati Ju-
gurtha

gurtha largitione magis, quam caussa freti, paucis respondent: Hiempfalem, ob sevitiā suam, ab Numidis interfectum: Atherbalem ultro bellum inferentem, postquam superatus sit, queri, quod injuriam facere nequisset: Iugurtham ab senatu petere, ne se alium putarent, ac Numantia cognitus esset; neu verba inimici ante facta sua ponerent. Deinde utrique curia egrediuntur. Senatus statim consulitur: fautores legatorum, præterea magna pars gratia depravata, Atherbalis dicta contemnere; Iugurthæ virtutem laudibus extollere; gratia, voce, denique omnibus modis pro alieno scelere, & flagitio, sua quasi pro gloria, nitebantur, at contra pauci, quibus bonum & æquum divitiis carius erat, subveniendum Atherbali, & Hiempfalis mortem severe vindicandam censebant. sed ex omnibus maxime Æmilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, avidus potentia, honoris, divitiarum; ceterum vitia sua callide occultans. Is postquam videt regis largitionem famosam, impudentemque, veritus, quod in tali re solet, ne polluta licentia invidiam accenderet, animum à consueta lubricitate continuit. Vicit tamen in senatu pars illa, quæ vero pretium aut gratiam anteferebat. Decretum fit, uti decem legati regnum, quod Micipsa obtinuerat, inter Iugurtham, & Atherbalem dividerent. cujus legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in senatu potens, quia consul, C. Graccho & M. Fulvio interfectis, acerrime vindictam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum Iugurtha, tamen si Romæ in amicis habuerat, tamen curatissime recepit: dando, & pollicendo multa, perfecit, uti fama, fide, postremo omnibus suis rebus commodum regis anteferret. reliquos legatos ea-

tos eadem via aggressus, plerosque capit: paucis carior fides, quam pecunia fuit. In divisione, quæ pars Numidiæ Mauritaniam attingit, agro virisque opulentior, Iugurthæ traditur: illam alteram, specie, quam usu, potiorem, quæ portuosior, & ædificiis magis exornata erat, Atherbal possedit. Res postulare videtur Africæ situm paucis exponere, & eas gentis, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit, attingere. Sed quæ loca, & nationes ob calorem, aut asperitatem, item solitudines minus frequentata sunt, de iis haud facile compertum narraverim: cetera quam paucissimis absolvam.

In divisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere: pauci, tantummodo Asiam, & Europam esse; sed Africam in Europa. ea finis habet ab occidente, fretum nostri maris & Oceani: ab ortu solis declivem latitudinem: quem locum Catabathmon incolæ appellant. Mare sævum, importuosum. ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infecundus: cælo, terraque pænuria aquarum: genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum: plerosque senectus dissolvit, nisi qui ferro, aut à bestiis interiire. Nam morbus haud sæpe quemquam superat, ad hoc, malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam habuerint, quique postea accesserint, aut quo modo inter se permixti sint; quamquam ab ea fama, quæ plerosque obtinet, diversum est: tamen, ut ex libris Punicis, qui regis Hiempsalis dicebantur, interpretatum nobis est; utique rem sese habere, cultores ejus terræ putant: quam paucissimis dicam. Ceterum fides ejus rei penes auctores erit. Africam initio habuere Gætuli, & Libyes, asperi, incultique; quibus
cibus

cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cujusquam regebantur: vagi, palantes, quas nox coegerat, sedes habebant. Sed postquam in Hispania Hercules, sicut Afri putant, interiit: exercitus ejus compositus ex gentibus variis, amisso duce, ac passim multis sibi quisque imperium petentibus, brevi dilabatur. Ex eo numero Medis, Persæ, & Armenii, navibus in Africam transvecti, proximos nostro mari locos occupavere. Sed Persæ intra Oceanum magis: hique alveos navium inversos pro tuguriis habuere: quia neque materia in agris, neque ab Hispanis emundi, aut mutandi copia erat. mare magnum, & ignara lingua commercia prohibebant. Hi paullatim per connubia Gætulos secum miscuere: & quia sæpe tentantes agros, alia, deinde alia loca petiverant, semet ipsi Numidas appellavere. Ceterum adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt. Medis autem, & Armeniis accessere Libyes. Nam hi propius mare Africum agitabant: Gætuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus: hique mature oppida habuere. Nam, freto divisi ab Hispania mutare res inter se instituerant. nomen eorum paullatim Libyes corrumpere, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes. Sed res Persarum brevi adolevit: ac postea Nomo-Numidæ, propter multitudinem, à parentibus digressi, possedere ea loca, quæ proxima Carthaginem Numidia appellatur. Deinde, utriusque alteris freti, finitimos armis, aut metu sub imperium suum coegere; nomen gloriamque sibi addidere; magis hi, qui ad nostrum mare processerant: quia Libyes, quam Gætuli, minus bellicosus:

licosi: denique Africæ pars inferior pleraque ab Numidis possessa est: victi omnes in gentem nomenque imperantium concessere. Postea Phœnices, alii multitudinis domi minuendæ gratia, pars imperii cupidine sollicitata plebe, & aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Adrimetum, Leptim, aliasque urbis in ora maritima condidere: eaque brevi multum auctæ, pars originibus suis præsidio, aliæ decori fuere. Nam de Carthagine silere melius puto, quam parum dicere: quoniam alio properare tempus monet. Igitur ad Catabathmon, qui locus Ægyptum ab Africa dividit, secundo mari prima Cyrenè est, colonia Thereon, ac deinceps duæ Syrtes, interque eas Leptis: deinde Philenon aræ: quem locum Ægyptum versus finem imperii habuere Carthaginenses: post aliæ Punicæ urbes. Cetera loca usque ad Mauritaniam Numidæ tenent, proxime Hispaniam Mauri sunt. super Numidiam Gætulos accepimus, partim in tuguriis, alios incultius vagos agitare. post eos Æthiopas esse: dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Iugurthino pleraque ex Punicis oppida, & finis Carthaginensium, quos novissime habuerant, populus R. per magistratus administrabat: Gætulorum magna pars, & Numidæ ad flumen usque Mulucham sub Iugurtha erant: Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat, præter nomen, cetera ignarus populi R. itemque nobis neque bello, neque pace antea cognitus. De Africa, & ejus incolis, ad necessitudinem rei satis dictum.

Postquam, diviso regno, legati Africa decessere, & Iugurtha contra timorem animi præmia sceleris adeptum sese videt; certum ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Ro-

ma venalia esse; simul & illorum pollicitationibus accensus, quos paullo ante muneribus expleverat, in regnum Atherbalis animum intendit. ipse acer, bellicosus: at is, quem petebat, quietus, imbellis, placido ingenio, opportunus injuriæ, metuens magis, quam metuendus. Igitur ex improvise finis ejus cum magna manu invadit: multos mortalis cum pecore, atque alia præda capit: ædificia incendit: pleraque hostiliter loca cum equitatu accedit. Deinde cum omni multitudine in regnum suum convertit, existumans dolore permotum Atherbalem injurias suas manu vindicaturum, eamque rem belli causam fore. At ille, quod neque se parem armis existumabat, & amicitia populi R. magis, quam Numidis, fretus erat; legatos ad Iugurtham de injuriis questum misit: qui tametsi contumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum sumere: quia tentatum antea secus cesserat. Neque eo magis cupido Iugurthæ minuebatur: quippe qui totum ejus regnum animo jam invaserat. Itaque non, ut antea, cum prædatoria manu, sed magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidiæ imperium petere. Ceterum, qua pergebat, urbis, agros vastare, prædas agere suis animum, hostibus terrorem augere. Atherbal ubi intelligit eo processum, uti regnum aut relinquendum esset, aut armis retinendum, necessario copias parat, & Iugurthæ obvius procedit. Interim haud longe à mari prope Cirtam oppidum utriusque confedit exercitus: & quia diei extremum erat, prælium non inceptum; sed ubi plerumque noctis processit, obscuro etiam tum lumine, milites Iugurthini, signo dato, castra hostium invadunt; semisomnos partim, alios
arma

arma sumentes fugant, funduntque: Atherbal cum paucis equitibus Cirtam profugit: & ni multitudo togatorum fuisset, quæ Numidas insequentes mœnibus prohibuit, uno die inter duos reges cœptum, atque patratum foret bellum. Igitur Iugurtha oppidum circumfedit: vineis, turribusque, & machinis omnium generum expugnare aggreditur: maxime festinans tempus legatorum antecapere, quos ante prælium factum Romam ab Atherbale missos audiverat. Sed postquam senatus de bello eorum accepit, tres adolescentes in Africam legantur, qui ambos reges adeant; S. P. Q. R. verbis nuncient, velle, & censere eos ab armis discedere: ita seque, illisque dignum esse. Legati in Africam maturantes veniunt; eo magis, quod Romæ, dum proficisci parant, de prælio facto, & oppugnatione Cirtæ audiebatur. sed is rumor clemens erat. Quorum Iugurtha accepta oratione respondit: sibi neque majus quidquam, neque carius auctoritate senatus esse: ab adolescentia sua ita se enisum, ut ab optimo quoque probaretur: virtute, non malitia, P. Scipioni, summo viro placuisse: ob easdem artis à Micipsa, non pænuria liberorum, in regnum adoptatum esse. ceterum, quo plura bene, atque strenue fecisset, eo animum suum injuriam minus tolerare: Atherbalem dolis vitæ suæ insidiatum: quod ubi comperisset, sceleri obviam isse: populum R. neque recte, neque pro bono facturum, si ab jure gentium sese prohibuerit: postremo, de omnibus rebus legatos Romam brevi missurum. ita utrique digrediuntur. Atherbalis appellandi copia non fuit. Iugurtha ubi eos Africa decessisse ratus est, neque propter loci naturam Cirtam armis expugnare potest: vallo, atque fossa mœnia circumdat:

turris

turris exstruit, easque præfidiis firmat: præterea dies, noctesque, aut per vim, aut dolis tentare: defensoribus mœnium præmia modo, modo formidinem ostentare: suos hortando ad virtutem arrire: prorsus intentus cuncta parare. Atherbal ubi intellegit omnis fortunas suas in extremo sitas, hostem infestum, auxilii spem nullam, pœnuria rerum necessarium bellum trahi non posse; ex iis, qui una Cirtam profugerant, duos maxime impigros delegit: eos, multa pollicendo, ac miserando casum suum, confirmat, uti per hostium munitiones noctu ad proximum mare, dein Romam pergerent. Numidæ paucis diebus iussa efficiunt: literæ Atherbalis in senatu recitatæ, quarum sententia hæc fuit.

Non mea culpa sæpe ad vos oratum mitto, P. C. sed vis Iugurtha subigit: quem tanta libido me extinguendi invasit, uti neque vos, neque deos immortalis in animo habeat; sanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quintum jam mensem socius & amicus populi R. armis obsessus teneor: neque mihi Micipsæ patris mei beneficia, neque vestra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgear, incertus sum. Plura de Iugurtha scribere dehortatur me fortuna mea: etiam antea expertus sum, parum fidei miseris esse. Nisi tamen intellego illum, supra quam ego sum, petere, neque simul amicitiam vestram, & regnum meum sperare. utrum gravius existimet, nemini occultum est. Nam initio occidit Hiempsalem fratrem meum: dein patrio regno me expulit. Quæ sane fuerint nostra injuria, nihil ad vos. Verum nunc regnum vestrum armis tenet: me, quem vos imperatorem Numidis posuistis, clausum tenet atque obsidet: legatorum verba quanta fecerit, pericula mea declarant. Quid est reliquum, nisi

vii

vis vestra, quo moveri possit? nam ego quidem vellem, & hac qua scribo, & illa qua antea in senatu questus sum, vana forent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret. Sed quoniam eo natus sum, ut Iugurtha scelerum ostentui essem: non iam mortem, neque arumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidia, quod vestrum est, uti libet consulite: me ex manibus impiis eripite, per majestatem imperii, per amicitia fidem; si ulla apud vos memoria remanet avi mei Masinissae.

His litteris recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent, & quam primum Atherbali subveniendum: de Iugurtha interim uti consuleretur, quoniam legatis non paruisset. Sed ab isdem illis regis fautoribus summa ope enisum, ne tale decretum fieret. Ita bonum publicum, ut in plerisque negotiis solet, privata gratia devictum. Legantur tamen in Africam majores natu nobiles, amplis honoribus visi: in quibus fuit M. Scaurus, de quo supra memoravimus, consularis, & tum senatus princeps. Hi, quod in invidia res erat, simul & à Numidis obsecrati, triduo navim ascendere: dein brevi Uticam adpulsi, litteras ad Iugurtham mittunt, quam ocisilume ad provinciam accedat; se ad eum ab senatu missos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctoritatem Romæ pollere audiverat, contra inceptum suum venisse: primo commotus metu, atque lubidine, divorsus agitabatur. Timebat iram senatus, ni paruisset legatis: porro animus cupidine cæcus ad inceptum scelus rapiebat. Vicit tamen in avido ingenio pravum consilium. Igitur, exercitu circumdato, summa vi Cirtam irrumpere nititur, maxime sperans, diducta manu
hostium,

hostium, aut vi, aut dolis sese casum victoriæ inventurum. quod ubi secus procedit, neque, quod intenderat, efficere potest, uti prius, quam legatos conveniret, Atherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in provinciam venit. Actametsi senatus verbis minæ graves nunciabantur, quod ab oppugnatione non desisteret; multa tamen oratione consumpta, legati frustra discessere. Ea postquam Cirtæ audita sunt, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi, deditione facta, propter magnitudinem populi R. inviolatos sese fore, Atherbali succedunt, uti seque, & oppidum Iugurthæ tradat: tantum ab eo vitam paciscatur; de ceteris senatui curæ fore. At ille, tametsi omnia potiora fide Iugurthæ rebatur; tamen, quia penes eosdem, si adversaretur, cogendi potestas erat, ita, uti censuerant Italici, deditionem fecit. Igitur Iugurtha in primis Atherbalem excruciatum necat: dein omnis puberes Numidas, atque negotiatores promiscue, uti quisque armatis obvius fuerat, interfecit. Quod postquam Romæ cognitum est, & res in senatu agitari cœpta; iidem illi ministri regis interpellando, ac sæpe gratia, interdum jurgiis trahendo tempus, atrocitatem facti leniebant. ac ni C. Memmius, tribunus pl. designatus, vir acer, & infestus potentiæ nobilitatis, populum R. edocuisse id agi, uti per paucos factiosos Iugurthæ scelus condonaretur: profecto omnis invidia, prolatandis consultationibus, dilapsa foret. tanta vis gratiæ, atque pecuniæ regis erat. Sed ubi senatus delicti conscientia populum timet: lege Sempronia provinciæ futuris consulibus Numidia, atque Italia decretæ: consules declarati P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpurnius:

nus: Calpurnio Numidia, Scipioni Italia obvenit. dein exercitus, qui in Africam portaretur; scribitur; stipendium, aliaque, quæ bello usui forent, decernuntur. At Iugurtha, contra spem nuncio accepto, quippe cui, Romæ omnia venire, in animo hæserat; filium, & cum eo duos familiaris ad senatum legatos mittit; iisque, ut illis, quos Hiempsale interfecto miserat, præcipit, omnis mortalis pecunia aggrediantur. qui postquam Romam adventabant, senatus à Bestia consultus est, placeret ne legatos Iugurthæ recipi mœnibus: iique decrevere, ni regnum, ipsumque deditum venissent, ut in diebus proxumis decem Italia decederent. consul Numidis ex senatus decreto nunciari jubet. ita infectis rebus illi domum discedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu, legat sibi homines nobilis, factiosos, quorum auctoritate, quæ deliquisset, munita fore sperabat: in quibus fuit Scaurus, cujus de natura & habitu supra memoravimus. Nam in consule nostro multæ bonæque artes animi, & corporis erant: quas omnis avaritia præpediebat. patiens laborum, acri ingenio, satis providens, belli haud ignarus, firmissimus contra pericula & insidias. Sed legiones per Italiam Rhegium, atque inde Siciliam, porro ex Sicilia in Africam transvectæ. Igitur Calpurnius, initio paratis com meatibus, acriter Numidiam ingressus est; multosque mortalis, & urbis aliquod pugnando cepit. Sed ubi Iugurtha per legatos pecunia tentare, bellicque, quod administrabat, asperitatem ostendere cœpit: animus æger avaritia facile coversus est. ceterum focus, & administer omnium consiliorum assumitur Scaurus: qui tametsi à principio, plerisque ex factione ejus corruptis, accerrime regem impugna-

pugnauerat; tamen, magnitudine pecuniæ, à bono honestoque in prauum abstractus est. Sed Iugurtha primum tantummodo belli moram redimebat, existumans sese aliquid interim Romæ pretio, aut gratia effecturum: postea vero quam participem negotii Scaurum accepit, in maximam spem adductus recuperandæ pacis, statuit cum eis de omnibus pactionibus præsens agere. Ceterum interea fidei causâ mittitur à consule Sextius quæstor in oppidum Iugurthæ Vaccam: cujus rei species erat acceptio frumenti, quod Calpurnius palam legatis imperauerat: quoniam deditionis mora induciæ agitabantur. Igitur rex, uti constituerat, in castra venit: ac pauca præsentis consilio locutus de inuidia facti sui, atque ut in deditionem acciperetur; reliqua cum Bestia, & Scauro secreta transegit: dein postero die, quasi per saturam sententiis exquisitis, in deditionem accipitur. Sed, uti pro consilio imperatum erat, elephantum xxx. pecus, atque equi multi, cum paruo argenti pondere, quæstori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. in Numidia & exercitu nostro pax agitabatur. Postquam res in Africa gestas, quoque modo actæ forent, fama divulgavit, Romæ per omnis locos, & conventus de facto consulis agitari: apud plebem gravis inuidia: patres solliciti erant: probarent ne tantum flagitium, an decretum consulis subverterent, parum constabat. Ac maxime eos potentia Scauri, quod is auctor & socius Bestiæ ferebatur, à vero bonoque impediēbat. At C. Memmius, cujus de libertate ingenii, & odio potentiæ nobilitatis supra diximus; inter dubitationem & moras senatus, concionibus populum ad vindicandum hortati: monere, ne remp. ne liber-

libertatem suam defererent: multa superba, crudelia facinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat. Sed quoniam ea tempestate Romæ Memmii facundia clara pollensque fuit; decere existumavi unam ex tam multis orationem ejus perscribere: ac potissimum ea dicam, quæ in concione post reditum Bestiæ hujuscemodi verbis disseruit.

Multa me dehortantur à vobis, Quirites, ni studium reip. omnia superet; opes factionis, vestra patientia, jus nullum; ac maxime, quod innocentia plus periculi, quam honoris est. Nam illa quidem piget dicere, his annis xv. quam ludibrio fueritis superbia paucorum; quam fæde, quamque inulti perierint vestri defensores; uti vobis animus ab ignavia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem, obnoxii inimicis, exsurgitis; atque etiam nunc timetis eos, quibus vos decet terrori esse. Sed quamquam hac talia sunt: tamen, obviam ire factionis potentia, animus subigit. Certe ego libertatem, qua mihi à parente meo tradita est, experiar: verum id frustra, an ob rem faciam, in vestra manu situm est, Quirites. Neque ego vos hortor, quod sæpe majores vestri fecere, uti contra injurias armati eatis. Nihil vi, nihil secessione opus est: necesse est, suomet ipsi more præcipites eant. Occiso Ti. Graccho, quem regnum parare ajebant, in plebem Romanam quæstiones graves habita sunt. post C. Gracchi, & M. Fulvii cadem, item ordinis vestri multi mortales in carcere necati sunt. utriusque cladis non lex, verum libido eorum finem fecit. Sed sane fuerit regni paratio, plebi sua restituere. Quidquid sine sanguine civium ulcisci nequitur, jure factum sit. Superioribus annis taciti indignabimini ararium expilari; reges, & populos li-

los liberos paucis nobilibus vectigal pendere; penes
 eosdem & summam gloriam, & maximas divi-
 tias esse: tamen hac talia facinora impune susce-
 pisse, parum habuere: itaque postremo leges, maje-
 stas vestra, divina & humana omnia hostibus tra-
 dita sunt. neque eos, qui ea fecere, pudet, aut pœn-
 tet: sed incedunt per ora vestra magnificè, sacer-
 dotia, & consulatus, pars triumphos suos ostentan-
 tes: perinde quasi ea honori, non praeda, habeant
 servi ære parati injusta imperia dominorum no-
 perferunt: vos, Quirites, imperio nati, a quo ani-
 mo servitutem toleratis? At qui sunt hi, qui remp.
 occupavere? homines sceleratissimi, cruentis ma-
 nibus, immani avaritia, nocentissimi, idemque
 superbissimi; quibus fides, decus, pietas, postremum
 honesta, atque inhonesta omnia quaestui sunt. Par-
 eorum, occidisse tribunos pl. alii quaestiones inju-
 stas, plerique eadem in vos fecisse, pro munimentis
 habent. ita, quam quisque pessime fecit, tam maxime
 tutus est: metum à scelere suo ad ignaviam ve-
 stram transfulere: quos omnis, eadem cupere, ea-
 dem odisse, eadem metuere in unum coegit. Sed haec
 inter bonos amicitia, inter malos factio est. Quod
 vos tam libertatis curam haberetis, quam illi a
 dominationem accensi sunt; profecto neque resp. sic-
 uti nunc, vastaretur, & beneficia vestra penes o-
 ptimos, non audacissimos, forent. Majores vestræ
 parandi juris, & majestatis constituenda gratia
 bis per secessionem armati Aventinum occupavere
 vos pro libertate, quam ab illis accepistis, non
 summa ope nitentini? atque eo vehementius, qui
 majus dedecus est, parta amittere, quam omnino
 non paravisse? Dicit aliquis, quid igitur censes:
 vindicandum in eos, qui hosti prodideremp. non
 manu, neque vi; quod magis, vos fecisse, quam
 illis

illis accidisse, indignum est; verum quaestionibus, & indicio ipsius Iugurtha. qui si dedititius est; profecto iustis vestris obediens erit: sin ea contemnit; scilicet aestimabitis, qualis illa pax, aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maxima divitiarum, in rempublica, atque dedecora pervenerint. Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet: & illa, quam hac tempora, magis placent, cum regna, provincia, leges, jura, judicia bella, atque paces; postremo divina & humana omnia penes paucos erant: vos autem, hoc est, P. R. invicti ab hostibus, imperatores omnium gentium, satis habebatis animam retinere. Nam servitutem quidem quis vestrum audebat recusare? Atque ego tametsi viro flagitiosissimum existimo impune injuriam accepisse; tamen, vos hominibus sceleratissimis ignoscere, quoniam cives sunt, a quo animo paterer, nisi misericordia in perniciem casura esset. Nam & illis, quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse, nisi deinde faciundi licentia eripitur, & vobis aeterna sollicitudo remanebit, cum intellegitis aut serviendum esse, aut per manus libertatem retinendam. Nam fidei quidem, aut concordiae quae spes est? Dominari illi volunt, vos liberi esse: facere illi injurias, vos prohibere: postremo sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur. Potest ne in tam divorfis mentibus pax, aut amicitia esse? Quare moneo, hortorque vos, ne tantum scelus impunitum dimittatis. Non peculatus ararii factus est: neque per vim sociis erepta pecunia: quae quamquam gravia sunt, tamen consuetudine jam pro nihilo habentur. Hosti acerrimo prodita senatus auctoritas, proditum imperium vestrum: domi militiaeque respublica venalis fuit. quae nisi quaesita erunt,

nisi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? Nam impune qualibet facere, id est regnum esse. Neque ego vos, Quirites, hortor, uti jam malitis civis vestros perperam, quam recte, fecisse: sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis. Ad hoc, in rep. multo praestat, beneficii, quam maleficii, immemorem esse. Bonus tantummodo segnior fit, ubi negligas: at malus improbior. Ad hoc, si injuria non sint, haud saepe auxilii egeas.

Hæc, atque alia hujuscemodi sæpe dicundo, C. Memmius populo R. persuadet, uti L. Cassius, qui tum prætor erat, ad Iugurtham mitteretur: eumque, interposita fide publica, Romam duceret, quo facilius indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessiebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relictæ ab Bestia exercitui præerant, secuti morem imperatoris sui, plurima, & flagitiosissima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantos Iugurthæ traderent; alii perfugas venderent: pars ex pacatis prædas agebant. Tanta vis avaritiæ in animos eorum, veluti tabes, invaserat. At Cassius prætor, perlata rogatione à C. Memmio, ac perculsa omni nobilitate, ad Iugurtham proficiscitur: eique timido, & ex conscientia diffidenti rebus suis, persuadet, quoniam se populo R. dedidisset, ne vim, quam misericordiam ejus, experiri malit: privatim præterea fidem suam interponit, quam ille non minoris, quam publicam ducebat. Talis ea tempestate fama de Cassio erat. Igitur Iugurtha, contra decus regium, cultu quam maxime miserabili, Romam venit. Ac tamen in ipso magna vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut
scelere

scelere cuncta ea gesserat, quæ supra memoravi-
 mus, C. Bæbium tribunum pl. magna mercede
 parat, cujus impudentia contra jus, & injurias
 omnis munitus foret. Ac C. Memmius advocata
 concione; quamquam regi infesta plebes erat, &
 pars in vincula duci jubebat, pars, ni socios scele-
 ris aperiret, more majorum de hoste supplicium
 sumi; dignitati magis, quam iræ consulens, sedare
 motus, & animos eorum mollire; postremo con-
 firmare, fidem publicam per se inviolatam
 fore. Post, ubi silentium cœpit, producto Iugurtha,
 verba facit: Romæ, Numidiæque facinora ejus
 memorat; scelera in patrem, fratresque ostendit:
 quibus juvantibus; quibusque ministris ea ege-
 rit, quamquam intellegat populus R. tamen velle
 manifesta magis ex illo habere: si verum aperiat,
 in fide, & clementia populi R. magnam spem illi
 sitam: sin reticeat, non sociis saluti fore, sed se
 suasque spes corrupturum. Dein, ubi Memmius
 dicendi finem fecit, & Iugurtha respondere iustus
 est, C. Bæbium tribunum pl. quem pecunia corru-
 ptum supra diximus, regem tacere jubet: ac, ta-
 mersi multitudo, quæ in concione aderat, vehe-
 menter accensa, terrebat eum clamore, vultu, sæ-
 pe impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri a-
 mat; vicit tamen impudentia. Ita populus, ludi-
 brio habitus, ex concione discedit: Iugurthæ Be-
 stiaque, & cæteris, quos illa quæstio exagitabat,
 animi augescunt. Erat ea tempestate Romæ Nu-
 mida quidam, nomine Massiva, Gulustæ filius,
 Masinistæ nepos: qui, quia in dissensione regum,
 Iugurthæ adversus fuerat, dedita Cirta, & Ather-
 boale interfecto, profugus ex Africa abierat. Huic
 Sp. Albinus, qui proximo anno post Bestiam
 cum Q. Minucio Ruso consulatum gerebat, per-

suadet, quoniam ex stirpe Masinissæ sit, Iugurtham ob scelera invidia cum metu urgeat, regnum Numidiæ ab senatu petat. Avidus consul belli gerundi, moveri, quam senescere, omnia malebat ipsi provincia Numidia, Minucio Macedoni evenerat. Quæ post quam Massiva agitare cœpit neque Iugurthæ in amicis satis præsidii est; quorum eorum alium conscientia, alium mala fama, & timor animi impediabat: Bomilcar proximo, a maxime fido sibi, imperat, pretio, sicuti multos confecerat, insidiatores Massivæ paret: ac maxime occulte; sin id parum procedat, quovis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature regi mandata exsequitur: & per homines talis negotii artifices, itinera, egressusque ejus, postremo loca, atque tempora cuncta explorat: dein, ubi res postulabat, insidias tendit. Igitur unus ex eo numero, qui ad cædem parati erant, paullo inconsultius Massivam aggre editur, illum obruncat sed ipse deprehensus, multis hortantibus, & in primis Albino consule, indicium profiteretur. si reus magis ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar, comes ejus, qui Romam fide publica venerat. At Iugurtha, manifestus tanti sceleris, non prius omisit contra verum niti, quam animadvortit, super gratiam, atque pecuniam suam, invidiam facti esse. Igitur quamquam in priore actione ex amicis quinquaginta vades dederat, regno magis, quam vadibus consulens clam in Numidiam Bomilcarem dimittit, veritus, ne reliquos popularis metus invaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumtum foret. & ipse paucis diebus eodem profectus est, jussus à senatu Italia decedere. Sed post quam Roma egressus est, fertur, sæpe tacitus eo respiciens, postremo

no dixisse, Urbem venalem, & mature perituram, si emptorem invenerit. Interim Albinus, re-
 novato bello, commeatum, stipendium, aliaque,
 quæ militibus usui forent, maturat in Africam
 portare; ac statim ipse profectus, ut ante comitia,
 quod tempus haud longe aberat, armis, aut dedi-
 tione, aut quovis modo bellum conficeret. At
 contra Iugurtha trahere omnia, & alias, deinde
 alias moræ causas facere; polliceri deditiõnem,
 ac deinde metum simulare: instanti cedere, &
 paullo post, ne sui diffiderent, instare: ita belli
 modo, modo pacis mora consulem ludificare. Ac
 uere, qui tum Albinum haud ignarum consilii
 regis existimarent; neque ex tanta properantia
 tam facile tractum bellum socordia magis, quam
 lolo crederent. Sed postquam, dilapso tempore,
 comitorum dies adventabant; Albinus, Aulo
 ratre in castris proprætore relicto, Romam de-
 cessit. Ea tempestate Romæ seditionibus tribu-
 nicis atrociter resp. agitabatur. P. Lucullus, & L.
 Annius, tribuni pleb. resistentibus collegis, con-
 tinuare magistratum nitebantur: quæ dissensio
 otius anni comitia impediabat. Ea mora in spem
 adductus Aulus, quem proprætorem in castris
 electum supra diximus, aut conficiendi belli, aut
 errore exercitus ab rege pecuniæ capiundæ, mili-
 tes mense Ianuario ex hibernis in expeditionem
 vocat; magnisque itineribus hieme aspera perve-
 nit ad oppidum Suthul, ubi regis thesauri erant.
 Quod quamquam, & sævitia temporis, & oppor-
 tunitate loci, neque capi, neque obsideri poterat:
 nam circum murum situm in prærupti montis
 extremo planicies limosa hiemalibus aquis palu-
 em fecerat) tamen, aut simulandi gratia, quo re-
 formidinem adderet; aut cupidine cæcus, ob

thesauros opidi potiundi, vineas agere, aggeres jacere; aliaque, quæ incepto usui forent, prope rare. At Iugurtha, cognita vanitate atque imperitia legati, subdolos ejus augere amentiam: misitare supplicantis legatos: ipse, quasi vitabundus per saltuosa loca, & tramites exercitum ducere. Denique Aulum spe pacationis perpulit, uti, relicto Suthule, in abditas regiones sese, veluti cedentem, insequeretur: ita delicta occultiora fuere. Interea per homines callidos diu, noctuque exercitum tentabat: centuriones, ducesque turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere; alii signo dato, locum uti desererent. Quæ postquam ex sententia instruxit; intempesta nocte de improviso multitudine Numidarum Auli castris circumvenit. Milites Romani, percussis tumultu insolito, arma capere alii: alii se abdere: pars territos confirmare: trepidare: omnibus locis vigilia magna hostium: cælum nocte, atque nubibus obscuratum: periculum anceps: postremo, fugere, an manere, tutius foret, in incerto erat. Secum ex eo numero, quos paullo ante corruptos diximus, cohors una Ligurum, cum duabus turmis Thracum, & paucis gregariis militibus, transire ad regem: & centurio primi pili tertiæ legionis per munitionem, quam, uti defenderet, acceperat, locum hostibus introeundi dedit: eaque Numidæ cuncti irrupere. Nostri sæda fuga, plerique abjectis armis, proximum collem occupavere. Nox, atque præda castrorum, hostis, quo minus victoria uterentur, remorata sunt. Dein Iugurtha postero die cum Aulo in colloquio verba facit: tamen si ipsum cum exercitu fame ferroque clausum tenet, tamen se memorem rerum humanarum, si secum fœdus faceret, incolumis omnis sub jugum mislu-

missurum: præterea, uti diebus decem Numidia decederet. Quæ gravia quamquam, & lagitii plena erant: tamen, quia mortis metu aurabant, sicuti regi lubuerat, pax convenit. Sed ubi ea Romæ comperta sunt; metus atque horror civitatem invasere: pars dolere pro gloria imperii; pars insolita rerum bellicarum timere libertati: Aulo omnes infesli, ac maxime qui bello sæpe præclari fuerant, quod armatus dedecore potius, quam manu; salutem quæsit. Ob ea consul Albinus, ex delicto fratris invidiam, ac deinde periculum timens; senatum de fœdere consulebat: & tamen interim exercitui supplementum scribere; ab sociis & nomine Latino auxilia accersere; denique omnibus modis festinare: senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque populi injussu nullum potuisse cœdus fieri. Consul impeditus à tribunis pl. ne, quas paraverat copias, secum portaret, paucis diebus in Africam proficiscitur. Nam omnis exercitus, uti convenerat, Numidia deductus in provincia hiemabat. Postquam eo venit; quamquam persequi Iugurtham, & mederi fraternæ invidiæ animo ardebat; cognitis militibus, quos præter fugam, soluto imperio, licentia, atque lascivia corruerat, ex copia rerum statuit, sibi nihil agendum. Interea Romæ C. Mamilius Lincetanus Tr. pl. rogationem ad populum pronulgat, uti quæreretur in eos, quorû consilio Iugurtha senati decreta neglexisset; quique ab eo in rogationibus, aut imperiis pecunias accepissent, qui elephantos, quique perfugas tradidissent; item, qui de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Huic rogationi partim conscii sibi, alii ex partium invidia pericula metuentes, quoniam

aperte resistere non poterant, quin illa, & alia talia placere sibi faterentur, occulte per amicos, ac maxime per homines nominis Latini, & socios Italicos impedimenta parabant. Sed plebes, incredibile memoratu est, quantum intenta fuerit, quantaque vi rogationem jussit, decreverit, voluerit, magis odio nobilitatis, cui mala illa parabantur, quam cura reip. tanta lubido in partibus erat. Igitur, ceteris metu percussis, M. Scaurus, quem legatum Bestiæ fuisse supra memoravimus, inter lætitiā plebis, & suorum fugam, trepida etiam tum civitate, cum ex Mamiliana rogatione tres quæsitores rogarentur, effecerat, ut ipse in eo numero crearetur. Sed, quæstione exercita aspere, violenterque ex rumore, & lubidine plebis, uti sæpe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat. Ceterum mos partium popularium, & senatus factionum, ac deinde omnium malarum artium, paucis ante annis Romæ ortus est, otio atque abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginem deletam, populus, & senatus R. placidè modesteque inter se remp. tractabant: neque gloriæ, neque dominationis certamen inter civis erat: metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat. sed ubi formido illa mentibus decessit, ilicet ea, quæ secundæ res amant, lascivia, atque superbia incessere. Ita, quod in adversis rebus optaverant, otium postquam adepti sunt, asperius, acerbisque fuit. Namque cœpere nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vertere: sibi quisque ducere, trahere, rapere. Ita omnia in duas partis abstracta sunt. resp. quæ media fuerat, dilacerata. Ceterum nobilitas factione magis pollebat: plebis vis soluta, atque
in mul-

a multitudinem dispersa, minus poterat. paucorum arbitrio belli domique agitabatur: penes osdem ararium, provinciæ, magistratus, gloriæ, triumphique erant: populus militia atque inopia urgebatur; prædas bellicas imperatores cum aucis diripiebant. Interea parentes, aut parvi liberi militum, uti quisque potentiori confinis erat, sedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia sine modo, modestiaque invadere, polluere, & vastare omnia; nihil pensi, neque sancti habere, quoad semet ipsa præcipitavit. Nam ubi primum ex nobilitate reperti sunt, qui veram gloriam injustæ potentiæ anteponerent: moveri civitas, & dissensio civilis, quasi permixtio terræ, oriri cœpit. Nam postquam Tiberius, & C. Gracchus, quorum majores Punico, atque aliis bellis multum reip. addiderant, vindicare plebem in libertatem, & paucorum scelera patefacere cœpere: nobilitas noxia, atque eò perculsa, modo per socios, & nomen Latinum, interdum per equites Romanos, quos spes societatis à plebe dimoverat, Gracchorum actionibus obviam ierat: & primo Tiberium, dein paucos post annos eadem ingredientem Caium, Tribun. pl. alterum triumvirum coloniis deducendis, cum M. Fulvio Flacco ferro necaverat. Et sane Gracchis, cupidine victoriæ, haud satis animus moderatus fuit. Sed bono vinci satius est, quam malo more injuriam vincere. Igitur ea victoria nobilitas ex lubricine sua usa, mortalis multos ferro aut fuga exstinxit; plusque in reliquum sibi timoris, quam potentiæ, addidit: quæ res plerumque magnas civitates pessam dedit: dum alteri alteros vincere quovis modo, & victos acerbius ulcisci volunt. Sed de studiis partium, & omnibus civitatis moribus

si singillatim, aut pro magnitudine parem differere, tempus, quam res, maturius deseret. quam obrem ad inceptum redeo. Post Auli fœdus, exercitusque nostri fugam fœdam, Metellus, & Silanus consules designati, provincias inter se partiverant: Metelloque Numidia evenerat, acri viro, & quamquam adverso populi partibus, fama tamen æquabili, & inviolata. Is ubi primum magistratum ingressus est; alia omnia sibi cum collega ratus, ad bellum, quod gesturus erat, animum intendit. Igitur diffidens veteri exercitui, milites scribere, præsidia undique accersere: arma, tela, equos, & cetera instrumenta militiæ parare, ad hoc commeatum affatim, deniq; omnia, quæ in bello vario, & rerum multarum egenti, usui esse solent. Ceterum ad ea patranda senatus auctoritate, socii, nomenque Latinum, & reges ultro auxilia mittendo, postremo omnis civitas summo studio adnitebatur. Itaque, ex sententia omnibus rebus paratis, compositisque, in Numidiam proficiscitur, magna spe civium, cum propter artis bonas, tum maxime quod adversum divitias invictum animum gerebat: & avaritia magistratum ante id tempus in Numidia nostræ opes contusæ, hostiumque auctæ erant. Sed, ubi in Africam venit, exercitus ei traditur à Sp. Albino proconsule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua, quam manu, promptior, prædator ex sociis, & ipse præda hostium, sine imperio, & modestia habitus. Ita imperatori novo plus ex malis moribus sollicitudinis, quam ex copia militum auxilii, aut bonæ spei, accedebat. Statuit tamen Metellus, quamquam & æstivorum tempus comitiorum mora imminuerat; & expectatione eventus, civium animos inten-

tos putabat; non prius bellum attingere, quam
 majorum disciplina milites laborare coegisset.
 Nam Albinus, Auli fratris, exercitusque clade
 percussus, postquam decreverat non egredi pro-
 vincia, quantum temporis æstivorum in imperio
 fuit, plerumque milites in stativis castris habebat;
 nisi cum odos, aut pabuli egestas locum mutare
 subegerat. Sed neque more militari vigiliæ duce-
 bantur. Vti cuique lubebat, ab signis aberat. lixæ
 permisti cum militibus diu, noctuque vagaban-
 tur: & palantes agros vastare, villas expugnare,
 pecoris, & mancipiorum prædas certantes agere:
 eaque mutare cum mercatoribus vino advectio,
 & aliis talibus: præterea, frumentum publice
 datum vendere, panem in dies mercari: postre-
 mo, quæcumque dici, aut fingi queunt ignaviæ,
 luxuriæque probra, in illo exercitu cuncta fuere,
 & alia amplius. Sed in ea difficultate Metellum
 non minus, quam in rebus hostilibus, magnum,
 & sapientem virum fuisse comperior: tanta tem-
 perantia inter ambitionem, sævitiamque mode-
 ratum. Namque edicto primo adjumenta igna-
 viæ sustulisse, ne quisquam in castris panem, aut
 quem alium cibum coctum venderet; ne lixæ
 exercitum sequerentur; ne miles gregarias in ca-
 stris, neve in agmine servum, aut jumentum ha-
 beret: ceteris arte modum statuisse: præterea,
 transvorsis itineribus quotidie castra movere:
 juxta ac si hostes adessent, vallo, atque fossa mu-
 nire: vigiliis crebras ponere, & eas ipse cum le-
 gatis citcuire: item in agmine in primis modo,
 modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne
 quisquam ordine egrederetur: uti, cum signis
 frequentes incederent, miles cibum, & arma por-
 taret. Ita prohibendo à delictis magis, quam vin-
 dicand-

dicando, exercitum brevi confirmavit. Interea Iugurtha ubi, quæ Metellus agebat, ex nunciis accepit; simul de innocentia ejus certior Romæ factus, diffidere suis rebus, actum demum veram deditioem facere conatus est. Igitur legatos ad consulem cum suppliciis mittit, qui tantummodo ipsi, liberisque vitam peterent, alia omnia dederent populo R. Sed Metello jam antea experimentis cognitum erat, genus Numidarum infidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum esse. Itaque legatos alium ab alio diversos aggreditur: ac paullatim tentando, postquam opportunos sibi cognovit, multa pollicendo persuadet, uti Iugurtham maxime vivum, sin id parum procedat, necatum sibi traderent: ceterum palam, quæ ex voluntate forent, regi nunciari jubet. Dein ipse paucis diebus intento atque infesto exercitu in Numidiam procedit: ubi, contra belli faciem, tuguria plena hominum, pecora, cultoresque in agris erant: ex oppidis, & mapalibus, præfecti regis obviam procedebant, parati frumentum dare, commeatum portare, postremo omnia, quæ imperarentur, facere. Neque Metellus iccirco minus; sed pariter ac si hostes adessent, munito agmine incedere, late explorare omnia, illa deditiois signa ostentui credere, & insidiis locum tentare. Itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat: in postremo C. Marius legatus cum equitibus curabat: in utrumque latus equites auxiliosos tribunis legionum, & præfectis cohortium dispertiverat: uti cum his permixti velites, quocumque accederent, equitatus hostium propulsarent. Nam in Iugurtha tantus dolus, tantaque pericia locorum, & militiæ erat,
ut, ab

e, absens an præsens, pacem an bellum gerens per-
 ciosior esset, in incerto haberetur. Erat haud lon-
 e ab eo itinere, quo Metellus pergebat, oppidum
 sumidarum, nomine Vacca, forum rerum vena-
 rum totius regni maxime celebratū; ubi & inco-
 re, & mercari consueverant Italici generis multi
 mortales. Huc consul, simul tentandi gratia, &
 paterentur opportunitates loci, præsidium im-
 posuit: præterea imperavit frumentum, & alia,
 ut bello usui forent, comportare: ratus id, quod
 illi monebat, frequentiam negotiatorum, & com-
 munitatem iuvenum exercitum, & jam paratis re-
 bus munimentum fore. Inter hæc negotia Iugur-
 tha impensius modo legatos supplices mittere, pa-
 cem orare: præter suam, liberorumque vitam,
 omnia Metello dedere. Quos item, uti priores,
 consul illectos ad proditionem domum mittebat:
 ut daretur pacem, quam postulabat, neque abnuere, ne-
 que polliceri, & inter eas moras promissâ legato-
 rum expectare. Iugurtha ubi Metelli dicta cum
 illis composuit, ac suis se artibus tentari animad-
 vertit; quippe cui verbis pax nunciabatur, ceterum
 in re bellum asperrimum erat, urbs maxima
 circumvenata, ager hostibus cognitus, animi popula-
 rum tentari; coactus rerum necessitudine, sta-
 tit armis certare. Igitur, explorato hostium iti-
 nere, in spem victoriæ adductus, ex opportunitate
 loci, quam maximas potest, copias omnium
 generum parat, ac per tramites occultos exerci-
 tum Metelli antevenit. Erat in ea parte Numidiæ,
 quam Atherbal in divisione possederat, flumen
 oriens à meridie nomine Muthul: à quo aberat
 locus ferme millia passuum xx. tractu patii, va-
 rias ab natura, & humano cultu: sed ex eo me-
 dio quasi collis oriebatur, in immensum perti-
 nens,

nens, vestitus oleastro, ac myrtetis, aliisque generibus arborum, quæ humi arido, atque arenosignuntur. Media autem planicies deserta, penuria aquæ, præter fluminis propinqua loca. ea confita arbustis, pecore atque cultoribus frequentabantur. Igitur in eo colle, quem transverso itinere porrectum docuimus, Iugurtha extenuata suorum acie confedit: elephantis, & parti copiarum pedestrium Bomilcarem præfecit; eumque edocet, quæ ageret: ipse propior montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat: de singulas turmas, & manipulos circuiens monet atque obtestatur, uti memores pristinae virtutis, & victoriae, sese, regnumque suum ab Romanorum avaritia defendant: cum his certamen fore, quæ antea victos sub jugum miserint: ducem illis, non animum, mutatum: quæ ab imperatore decuerint, omnia suis provisâ: locum superiorem, ut prudentes cum imperitis, ne pauciores cum pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum confererent. Proinde parati, intentique essent, signato, Romanos invadere: illum diem aut omnium labores, & victorias confirmaturum, aut maximum ærumnarum initium fore. Ad hoc virum, uti quemque ob militare facinus pecunia, ac honore extulerat, commonefacere beneficii sui & eum ipsum aliis ostentare: postremo, pro cuiusque ingenio pollicendo, minitendo, obtestando, alium alio modo excitare: cum interim Metellus, ignarus hostium; monte degrediens cum exercitu conspicatur. Primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet; nam inter virgultus equi, Numidæque confederant, neque plane occultati humilitate arborum, & tamen incerti quidnam esset, cum natura loci, tum dolo ipsi, atque
sign.

igna militaria, obscurati) dein, brevi cognitis in-
 diis, paullisper agmen constituit. Ibi commutatis
 ordinibus, in dextro latere, quod proximum ho-
 stis erat, triplicibus subsidiis aciem instruxit: in-
 ter manipulos funditores, & sagittarios dispersit,
 equitatum omnem in cornibus locat; ac pauca pro
 tempore milites hortatus, aciem, sicut instruxe-
 rat, transversis principiis in planum deducit. Sed,
 ubi Numidas quietos, neque colle degredi animad-
 vertit, veritus ex anni tempore, & inopia aquæ,
 ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum
 cum expeditis cohortibus, & parte equitum præ-
 misit ad flumen, uti locum castris ante caperet,
 existumans hostes crebro impetu, & transversis
 cælii iter suum remoratorios, & quoniam ar-
 mis diffiderent, lassitudinem & sitim militum
 tenturos. Dein ipse pro re, atque loco, sicuti
 monte descenderat, paullatim procedere: Marium
 ostendit principia habere: ipse cum sinistra alæ equi-
 bus esse, qui in agmine principes facti erant. At
 Iugurtha, ubi extremum agmen Metelli primos
 prætergressum videt, præsidio quasi duum
 milium peditum montem occupat, qua Metellus
 descenderat: ne forte cedentibus adversariis re-
 ceptui, ac post munimento foret: dein, repente si-
 no dato, hostis invadit. Numidæ alii postremos
 cedere: pars à sinistra, ac dextera tentare: insensi-
 desse, atque instare; omnibus locis Romanorum
 ordines conturbare. quorum etiam qui firmiori-
 us animis obvii hostibus fuerant, ludificati in-
 certo prælio ipsi modo eminus sauciabantur, ne-
 que contra feriundi aut conferendi manum copia
 erat. Ante jam docti ab Iugurtha equites, ubi-
 umque Romanorum turma insequi cœperat,
 non confertim, neque in unum sese recipiebant,
 sed

sed alius alio quam maxime divorsi, ita numero
 priores, si à persequendo hostes deterrere nequi-
 verant, disiectos ab tergo, aut lateribus circumve-
 niebant: sin opportunior fugæ collis, quam cam-
 pi fuerant; eo vero consueti Numidarum equi
 facile inter virgulta evadere; nostros asperitas, &
 insolentia loci retinebat. Ceterum facies totius
 negotii varia, incerta, fœda, atque miserabilis,
 dispersi à suis, pars cedere, alii insequi: neque si-
 gna, neque ordines observare: ubi quemque pe-
 riculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma,
 tela, equi, viri, hostes, cives permixti: nihil con-
 silio, neque imperio agi: fors omnia regere. Ita-
 que multum diei processerat, cum etiam tum
 eventus in incerto erat. Denique omnibus labo-
 re, & æstu languidis, Metellus, ubi videt Numi-
 das minus instare, paullatim milites in unum con-
 ducit: ordines restituit, & cõhortes legionarias
 quatuor advorsum pedites hostium collocat. Eo-
 rum magna pars superioribus locis festã confeder-
 rat. simul orare, hortari milites, ne deficerent,
 neu paterentur hostes fugientis vincere: neque illis
 castra esse, neque munimentum ullum, quo ce-
 dentes tenderent: in armis omnia sita. Sed nec Iu-
 gurtha quidem interea quietus erat; circuire, hor-
 tati, renovare prælium, & ipse cum delectis ten-
 tare omnia: subvenire suis, hostibus dubiis in-
 stare, quos firmos cognoverat, eminus pugnando
 retinere. Eo modo duo imperatores summi viri,
 inter se certabant: ipsi pares, ceterum opibus dis-
 paribus. Nam Metello virtus militum erat, locus
 advorsus: Iugurthæ alia omnia, præter milites,
 opportuna. Denique Romani, ubi intellegunt ne-
 que sibi profugium esse, neque ab hoste copiam
 pugnandi fieri; (& jam diei vesper erat,) advorso
 colle,

ille, sicuti præceptum fuerat, evadunt. Amisso
 co Numidæ fusi, fugatique, pauci interiere: ple-
 sque velocitas, & regio hostibus ignara, tura-
 nt. Interea Bomilcar, quem elephantis, & parti
 piarum pedestrium præfectum ab Iugurtha su-
 a diximus, ubi eum Rutilius prætergressus est,
 ullatim suos in æquum locum deducit: ac, dum
 gatus ad flumen, quo præmissus erat, festinans
 rigit, quietus, uti res postulabat, aciem exornat:
 que remittit, quid ubique hostis ageret, explo-
 re. Postquam Rutilium confedissem jam, & ani-
 o vacuum accepit, simulque ex Iugurthæ præ-
 o clamorem augeri, veritus ne legatus cognita re,
 borantibus suis auxilio foret, aciem, quam diffi-
 ens virtuti militum arte statuerat, quo hostium
 inere officeret, latius porrigit; eoque modo ad
 utilii castra procedit. Romani ex improvise
 ilveris vim magnam animadvertunt. Nam pro-
 ectum ager arbutis confitus prohibebat. Et pri-
 o rati humum aridam vento agitari: post, ubi
 quabilem manere, &, sicut acies movebatur,
 agis magisque appropinquare vident; cognita re
 roperantes arma capiunt, ac pro castris, sicut
 nperabatur, consistunt. Dein, ubi propius ven-
 um est, utrimque magno clamore concurritur.
 Numidæ tantummodo remorati, dum in ele-
 phantis auxilium putant, postquam eos impedi-
 os ramis arborum, atque ita disjectos circumve-
 iri vident, fugam faciunt: ac plerique, abjectis
 emis, collis, aut noctis, quæ jam aderat, auxilio
 integri abeunt. Elephantis quatuor capti, reliqui
 mnes numero quadraginta interfecti. At Roma-
 i quamquam itinere, atque opere castrorum, &
 rælio fessi, lassique erant; tamen, quod Metellus
 mplius opinione morabatur, instructi, intenti-
 que

que obviam procedunt. Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque remissi patiebatur. Ac primo obscura nocte, postquam haud procul inter se erant, strepitu, veluti hostes adventarent, alter apud alteros formidinem simul, & tumultum facere: & pæne imprudentia admissum facinus miserabile, ni utrimque præmissi equites rem exploravissent. Igitur pro metu repente gaudium exortum. milites alius alium læti appellant, acta edocent, atque audiunt: sua quisque fortia facta ad cælum fert. Quippe res humanæ ita sese habent: in victoria vel ignavis gloriari licet: adversæ res etiam bonos detrestant. Metellus in isdem castris quattiduo moratus, faucios cum cura reficit; meritos in præliis more militiæ donat, universos in concione laudat, atque agit gratias: hortatur, ad cetera, quæ levia sunt, parem animum gerant: pro victoria satis jam pugnatum, reliquos labores pro præda fore. Tamen interim transfugas, & alios opportunos Iugurtha ubi gentium, aut quid agitatet, cum paucisne esset, an exercitum haberet, uti sese victus gereret, exploratum misit. At ille sese in loca saltuosa, & natura munita receperat: ibique cogebat exercitum numero hominum ampliorem, sed hebetem, infirmumque, agri ac pecoris magis, quam belli, cultorem. Id ea gratia eveniebat, quod præter equites regio nemo omnium Numida ex fuga regem sequitur. quo cuiusque animus fert, eo discedunt. neque id flagitium militiæ ducitur: ita se mores habent. Igitur Metellus, ubi videt etiam tum regis animum ferocem esse; bellum renovari, quod nisi ex illius lubricine geri non posset: præterea iniquum certamen sibi cum hostibus; minore detrimento illos vincí, quam suos vincere: statuit non præliis, neque

eque acie, sed alio more bellum gerendum. Ita-
 ue in loca Numidiæ opulentissima pergit: agros
 astat: multa castella, & oppida, temere munita,
 ut sine præsidio, capit, incenditque: puberes in-
 terfici jubet, alia omnia militum præda esse. Ea
 Numidine multi mortales Romanis dediti obsides:
 umentum, & alia, quæ usui forent, affatim præ-
 ita: ubicumque res postulabat, præsidium impo-
 tum. Quæ negotia multo magis, quam prælium
 male pugnatum ab suis, regem terrebant. Quippe
 ejus spes omnis in fuga sita erat, sequi cogebatur;
 & qui sua loca defendere nequiverat, in alienis
 bellum gerere. Tamen ex inopia, quod optimum
 videbatur, consilium capit: exercitum plerumque
 in isdem locis operiri jubet: ipse cum delectis,
 quibus Metellum sequitur: nocturnis & aviis
 tineribus ignoratus, Romanos palantis repente
 aggreditur. Eorum plerique inermes cadunt, multi
 capiuntur: nemo omnium intactus profugit: &
 Numidæ, prius quam ex castris subveniretur,
 icuti jussi erant, in proximos collis discedunt. In-
 erim Romæ gaudium ingens ortum cognitis
 Metelli rebus: uti seque, & exercitum more ma-
 orum gereret; in adverso loco victor tamen vir-
 ute fuisset; hostium agro potiretur; Jugurtham,
 magnificum ex Auli socordia, spem salutis in so-
 litudine, aut fuga coegisset habere. Itaque sena-
 tus, ob ea feliciter acta, diis immortalibus suppli-
 cia decernere: civitas trepida antea, & sollicita de
 belli eventu, læta agere: de Metello fama præclara
 esse. Igitur eo intentior ad victoriam niti: omni-
 bus modis festinare: cavere tamen, necubi hosti
 opportunus fieret: meminisse post gloriam invi-
 diam sequi. Ita, quo clarior, eo magis anxius erat:
 neque post insidias Jugurthæ effuso exercitu præ-
 dari,

dari. ubi frumento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu præsidium agitabant: exercitus partem ipse, reliquos Marius ducebat. Sed igni magis, quam præda, ager vastabatur. Duobus locis haud longe inter se castra faciebant. Vbi vi opus erat, cuncti aderant: ceterum, quo fuga, atque formido latius cresceret, divorsi agebant. Eo tempore Iugurtha per collis sequi: tempus, aut locum pugnae quaerere: qua venturum hostem audierat, pabulum, & aquarum fontis, quorum pænuria erat; corrumpere: modo se Metello, interdum Mario ostendere; postremos in agmine tentare, ac statim in collis regredi: rursus aliis, post aliis minitari: neque prælium facere, neque otium pati, tantummodo hostem ab incepto retinere. Romanus imperator ubi se dolis fatigari videt: neque ab hoste copiam pugnandi fieri: urbem magnam, & in ea parte, qua sita erat, arcem regni, nomine Zamam, statuit oppugnare; ratus id, quod negotium poscebat, Iugurtham laborantibus suis auxilio venturum, ibique prælium fore. At ille, quæ parabantur, à perfugis edoctus, magnis itineribus Metellum antevenit: oppidanos hortatur, mœnia defendant, additis auxilio perfugis: quod genus ex copiis regis, quia fallere nequibat, firmissimum erat. præterea pollicetur, in tempore semet cum exercitu affore. Ita compositis rebus in loca quam maxime occulta discedit; ac paulo post cognoscit, Marium ex itinere frumentatum cum paucis cohortibus Siccam missum: quod oppidum primum omnium post malam pugnam ab rege defecerat. Eo cum delectis equitibus noctu pergit, & jam egredientibus Romanis in porta pugnam facit: simul magna voce Siccenses hortatur, uti cohortes ab tergo circumveniant:

veniant: fortunam illis præclari facinoris casum
 lare: si id fecerint; postea sese in regno, illos in
 libertate sine metu ætatem acturos. ac ni Marius
 igna inferre, atque evadere oppido properavisset,
 rofecto cuncti, aut magna pars Siccensium, fi-
 em mutavissent. Tanta mobilitate sese Numidæ
 erunt. Sed milites Iugurthini paullisper ab rege
 assentati, postquam majore vi hostes urgent,
 aucis amissis profugi discedunt. Marius ad Za-
 nam pervenit. id oppidum in campo situm, ma-
 is opere, quam natura munitum erat, nullius
 doneæ rei egens, armis virisque opulentum. Igi-
 ur Metellus, pro tempore atque loco paratis re-
 us, cuncta mœnia exercitu circumvenit: legatis
 imperat, ubi quisque curaret. Dein, signo dato,
 undique simul clamor ingens oritur. neque ea
 res Numidas terret: insensî intentique sine tu-
 multu manent: prælium incipitur. Romani pro
 ingenio quisque, pars eminus glande, aut lapidi-
 us pugnare: evadere alii, alii succedere, ac mu-
 um modo suffodere, modo scalis aggredi; cupe-
 re prælium manibus facere. Contra ea oppidani
 n proximos saxa volvere, sudes, pila, præterea
 vice & sulphure rædam mistam ardentia mittere.
 Sed ne illos quidem, qui procul manserant, timor
 animi satis muniverat. Nam plerosque jacula,
 tormentis, aut manu emissa, vulnerabant: parique
 periculo, sed fama impari, boni atque ignavi
 erant. Dum apud Zamam sic certatur; Iugurtha
 ex improvise castra hostium cum magna manu
 invadit: remissis, qui in præsidio erant, & omnia
 magis, quam prælium, exspectantibus, portam
 irrumpit. At nostri, repentino metu perculsi, sibi
 quisque pro moribus consulunt: alii fugere, alii
 arma capere: magna pars vulnerati, aut occisi.

Ceterum

Ceterum ex omni multitudine non amplius quinquaginta memores nominis Romani, grege facti locum capere paullo, quam alii, editiorem: neque inde maxuma vi depelli quiverunt: sed tela eminus missa remittere, pauci in pluribus minus frustrati: sin Numidæ propius accessissent, ibi verum virtutem ostendere, & eos maxuma vi cedere fundere, atque fugare. Interim Metellus, cui acerrume rem gereret, clamorem & tumultum hostilem à tergo accepit: dein, converso equo animadvortit fugam ad se versus fieri. quæ res indicat popularis esse. Igitur equitatum omnem ad castra propere mittit, ac statim C. Marium cum cohortibus sociorum; eumque lacrumans per amicitiam, perque rempublicam obsecrat, ne quam contumeliam remanere in exercitu victore, neve hostes inultos abire sinat. ille brevi mandata efficit. At Iugurtha munimento castrorum impeditus cum alii super vallum præcipitarentur, alii in angustiis ipsi sibi properantes officerent, multi amissis in loca munita sese recipit. Metellus, in facto negotio, postquam nox aderat, in castra cum exercitu revortitur. Igitur postero die, priusquam ad oppugnandum egrederetur, equitatum omnem in ea parte, qua regis adventus erat, pro castris agitare jubet: portas, & proxima loca tribunis dispertit: dein ipse pergit ad oppidum, atque, uti superiore die, murum aggreditur. Interim Iugurtha ex occulto repente nostros invadit. qui in primo locati fuerant, paulisper terris perturbantur: reliqui cito subveniunt. Neque diutius Numidæ resistere quivissent, nisi pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congressu facerent: quibus illi freti, non ut equestri prælio solet, sequi, dein cedere, sed adversis equis concur-

concurrere, implicare, ac perturbare aciem: ita,
 impeditis peditibus suis, hostis pæne victos dare.
 eodem tempore apud Zamam magna vi certaba-
 rit. Vbi quisque legatus, aut tribunus curabat, eo
 certissime niti, neque alius in alio magis, quam in
 se, spem habere: pariterque oppidani agere, pu-
 gnare, aut parare omnibus locis: avidius alteri al-
 ros sauciare, quam semet tegere. clamor per-
 mixtus, hortatione, lætitia, gemitu: item stre-
 tus armorum ad cælum ferri: tela utrimque vo-
 ce. Sed illi, qui mœnia defendebant, ubi hostes
 nullulum modo pugnam remiserant, intenti præ-
 mium equestre prospectabant. Eos, uti quæque Iu-
 gurthæ res erant, lætos, modo pavidos animad-
 verteret: ac, sicubi audiri à suis, aut cerni pos-
 sent, monere alii, alii hortari, aut manu signifi-
 care, aut niti corporibus: huc & illuc, quasi vita-
 ndi, aut jacentes tela, agitare. Quod ubi Ma-
 gnus cognitum est, (nam is in ea parte curabat)
 insolito lenius agere, ac diffidentiam rei simula-
 re: pati Numidas sine tumultu, regis prælium vi-
 dere. Ita, illis studio suorum adstrictis, repente
 magna vi murum aggreditur: & jam scalis egressi
 milites prope summa ceperant, cum oppidani
 concurrunt, lapides, ignem, alia præterea tela in-
 runt. Nostri primo resistere: dein, ubi unæ,
 que alteræ scala comminutæ; qui supersteterant
 ceciderunt: cæteri, quo quisque modo potuere,
 veluti integri, magna pars confecti vulneribus,
 ceciderunt. Deinde utrimque prælium nox diremit.
 Metellus postquam videt frustra inceptum; neque
 oppidum capi, neque Jugurtham, nisi ex insi-
 diis, aut suo loco pugnam facere; & jam æstatem
 actam esse; ab Zama discedit: & in iis urbibus,
 quæ ab sese defecerant, satisque munitæ loco, aut
 mœni-

mœnibus erant , præsidia imponit . Ceterum exercitum in provinciam , quæ proxima est Numidiæ , hiemandi gratia collocat . Neque id tempus ex aliorum more quieti , aut luxuriæ concedit sed , quoniam armis bellum parum procedebat insidias regi per amicos tendere , & eorum perfidia pro armis uti parat . Igitur Bomilcarem , quæ Romæ cum Iugurtha fuerat , & inde clam , vadibus datis , de Massivæ nece , iudicium fugerat quod ei per maxumam amicitiam maxuma cœpia fallendi erat , multis pollicitationibus aggreditur : ac primo efficit , ut ad se colloquendi gratia occultus veniat : dein , fide data , si Iugurthar vivum , aut necatum sibi tradidisset , fore , ut illi senatus impunitatem , & sua omnia concederet . Facile Numidiæ persuadet , cum ingenio infidulum metuenti , ne , si pax cum Romanis fieret , ipsi per conditiones ad supplicium traderetur . Is , ut primum opportunum fuit , Iugurtham anxium ac miserantem fortunas suas accedit : monet , atque lacrumans obtestatur , ut aliquando sibi liberisque , & genti Numidarum optume merenti provideat : omnibus præliis sese victos , agrum vastatum , multos mortalis captos , occisos , regni opes comminutas esse : satis sæpe jam & virtutes militum , & fortunam tentatam : caveat , ne illi cunctante , Numidiæ sibi consulant . His , atque talibus aliis ad deditioem regis animum impellit . Mittuntur ad imperatorem legati , qui Iugurthar imperata facturum dicerent , ac sine ulla pacto sese , regnumque suum in illius fidem tradere . Metellus prope cunctos senatorii ordines e hibernis accersiri jubet : eorum , atque aliorum quos idoneos ducebat , consilium habet . Itaque more majorum , ex consilii decreto , per lega

os Iugurthæ imperat, argenti pondo ducen-
 a millia, elephantos omnis, equorum, & armo-
 um aliquantum. Quæ postquam sine mora facta
 unt, jubet perfugas omnis vinctos adduci. Eo-
 um magna pars, uti iustum erat, adducti: pauci,
 um primum deditio cœpit, ad regem Bocchum
 a Mauritaniam abierant. Igitur Iugurtha, ubi
 rmis, virisque, & pecunia spoliatus est, cum i-
 se ad imperandum Tifidium vocaretur, rursus
 cœpit flectere animum suum, & ex mala con-
 scientia digna timere. Denique, multis diebus per
 ubitationem consumtis, cum modo tædio re-
 um advorsarum omnia bello potiora duceret;
 nterdum secum ipse reputaret, quam gravis ca-
 ius in servitium ex regno foret; multis, magnis-
 que præfidiis nequiquam perditis, de integro bel-
 um sumit. Et Romæ senatus, de provinciis con-
 ultus, Numidiam Metello decreverat. Per idem
 empus Uticæ fortè C. Mario, per hostias diis
 pPLICANTI, magna, atque mirabilia portendi
 aruspex dixerat: proinde, quæ animo agitabat,
 ietis diis ageret: fortunam quam sæpissime ex-
 periretur; cuncta prospere eventura. At illum
 am antea consulatus ingens cupido exagitabat:
 id quem capiundum, præter vetustatem familiæ,
 alia omnia abunde erant; industria, probitas,
 militia magna scientia, animus belli ingens, do-
 ni modicus, lubricitatis, & divitiarum victor, tan-
 ummodo gloriæ avidus. Sed is natus, & omnem
 ueritiam Arpini altus, ubi primum ætas militiae
 patiens fuit, stipendiis faciendis, non Græca fa-
 cundia, neque urbanis munditiis sese exercuit:
 ta inter artis bonas integrum ingenium brevi ad-
 olevit. Ergo ubi primum tribunatum militum
 à populo petit, plerisque faciem ejus ignorantibus

bus facile notus per omnis tribus declaratur. De-
 inde ab eo magistratu, alium post alium sibi pe-
 perit: semperque in potestatibus eo modo agita-
 bat, ut ampliore, quam gerebat, dignus haberetur.
 tamen is ad id locorum talis vir (nam postea
 ambitione præceptus datus est) consulatum appetere
 non audebat. Etiam tum alios magistratus ple-
 bes, consulatum nobilitas inter se per manus tra-
 debat. Novus nemo tam clarus, neque tam egre-
 gius factis erat, quin is indignus illo honore, &
 quasi pollutus haberetur. Igitur, ubi Marius ha-
 ruspicis dicta eodem intendere videt, quo cupido
 animi hortabatur; ab Metello perundi gratia mis-
 sionem rogat: cui quamquam virtus, gloria, at-
 que alia optanda bonis superabant, tamen inerat
 contentor animus, & superbia, commune no-
 bilitatis malum. Itaque primum commotus inso-
 lita re, mirari ejus consilium, & quasi per amici-
 tiam monere, ne tam prava inciperet, neu super
 fortunam animum gereret: non omnia omnibus
 cupienda esse: debere illi res suas satis placere:
 postremo caveret id petere à populo R. quod illi
 jure negaretur. Postquam hæc, atque alia talia
 dixit, neque animus Marii flectitur; respondit,
 ubi primum potuisset per negotia publica, factu-
 rum sese, quæ peteret. ac postea sæpius eadem po-
 stulanti fertur dixisse, ne festinaret abire: satis
 mature illum cum filio suo consulatum petitu-
 rum. Is eo tempore contubernio patris ibidem
 militabat, annos natus circiter xx. quæ res Ma-
 rium cum pro honore, quem affectabat, tum
 contra Metellum vehementer accenderat. Ita cu-
 pidine, atque ira pessumis consultoribus, grassari:
 neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod
 modo ambitiosum foret: milites, quibus in hi-
 bernis

vernis præerat, laxiore imperio, quam antea, ha-
 bere: apud negotiatores, quorum magna multi-
 tudo Uticæ erat, criminose simul & magnifice de
 bello loqui: dimidia pars exercitus sibi permitte-
 retur; paucis diebus Iugurtham in catenis habi-
 urum: ab imperatore consulto trahi, quod ho-
 no inanis, & superbiæ regiæ, imperio nimis gau-
 leret. Quæ omnia illis eo firmiora videbantur,
 quod diuturnitate belli res familiaris corruperant:
 & animo cupienti nihil satis festinatur. Erat præ-
 erea in exercitu nostro Numida quidam, nomi-
 ne Gauda, Mastanabalis filius, Masinissæ nepos,
 quem Micipsa testamento heredem secundum
 criptiserat, morbis confectus, & ob eam causam
 mente paullulum imminuta. Cui Metellus peten-
 ti more regum, uti sellam juxta poneret, item
 hostea custodiæ causâ turmam equitum Roma-
 norum, utrumque negaverat: honorem, quod
 eorum modo foret, quos populus R. reges appel-
 avisset: præsidium, quod contumeliosum in eos
 foret, si equites Romani, satellites Numidæ tra-
 lerentur. Hunc Marius anxium aggreditur, atque
 hortatur, uti contumeliarum in imperatorem cum
 suo auxilio pœnas petat: hominem ob morbos
 animo parum valido secunda oratione extollit:
 illum regem, virum ingentem, Masinissæ nepo-
 em esse: si Iugurtha captus, aut occisus foret,
 imperium Numidiæ sine mora habiturum: id
 ideo mature posse evenire, si ipse consul ad id
 bellum missus foret. Itaque & illum, & equites
 Romanos, milites, & negotiatores, alios ipse,
 plerosque pacis spes impellit, uti Romam ad suos
 necessarios aspere in Metellum de bello scribant,
 Marium imperatorem poscant. Sic illi à multis
 mortalibus honestissima suffragatione consula-

ius petebatur. simul ea tempestate plebes, nobilitate fusa per legem Mamiliam, novos extollebat. Ita Mario cuncta procedere. Interim Iugurtha, postquam, omiſſa deditioe, bellum incipit, cum magna cura parare omnia, festinare, cogere exercitum: civitates, quæ ab se defecerant, formidine, aut ostentando præmia affectare: commu- nire suos locos: arma, tela, aliaque, quæ spe pacis amiserat, reficere, aut commercari: servitia Romanorum allicere, & eos ipsos, qui in præſidiis erant, pecunia tentare: prorsus nihil intantum, neque quietum pati: cuncta agitare. Igitur Vaccenses, quo Metellus initio, Iugurtha pacificante, præſidium imposuerat, fatigati regis suppliciis, neque antea voluntate alienati, principes civitatis inter se conjurant: (nam vulgus, uti plerumque solet, & maxime Numidarum, ingenio mobili, seditiosum, atque discordiosum, erat cupidum novarum rerum, quieti & otio adversum) dein, compositis inter se rebus, in diem tertium constituunt, quod is festus celebratusque per omnem Africam, ludum, & lasciviam magis, quam formidinem, ostentabat. Sed, ubi tempus fuit, centuriones, tribunosque militaris, & ipsum præfectum oppidi T. Turpilius Silanum, alius alium domos suas invitant: eos omnis, præter Turpilius, inter epulas obruncant: postea milites palantes, inermes, quippe in tali die, ac sine imperio, aggrediuntur. Idem plebes facit, pars edocti ab nobilitate, alii studio talium rerum incitati, quæ acta, consiliumque ignorantibus tumultus ipse, & res novæ satis placebant. Romani milites, improvise metu, incerti ignarique quid potissimum facerent, trepidare ad arcem oppidi, ubi signa, & scuta erant: præſidium hostium,
portæ

portæ ante clausæ fugam prohibebant, ad hoc mulieres, puerique pro tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. Ita neque caveri anceps malum, neque à fortissimis infirmissimo generi resisti posse: juxta boni, malique, strenui, & imbelles inulti obtunçati. In ea tanta asperitate, sævissimis Numidis, & oppido undique clauso, Turpilius præfectus unus ex omnibus Italicis profugit intactus: id misericordia ne hospitis, an pactione, an casu ita evenerit, parum comperimus; nisi, quia illi in tanto malo turpis vita integra fama potior fuit, improbus inestabilisque videtur. Metellus, postquam de rebus Vaccæ actis comperit, paulisper mæstus è conspectu abit: dein, ubi ira, & ægritudo permixta sunt, cum maxuma cura ultum ire injurias festinat. Legionem, cum qua hiemabat, & quam plurimos potest Numidas equites pariter cum occasu solis expeditos educit: & postera die circiter horam tertiam pervenit in quamdam planitiem, locis paullo superioribus circumventam. Ibi milites fessos itineris magnitudine, & jam abnuentes omnia, docet oppidum Vaccam non amplius mille passuum abesse: decere illos reliquum laborem æquo animo pati, dum pro civibus suis, viris fortissimis, atque miserrimis, pœnas caperent. præterea prædam benigne ostendat. Sic animis eorum arrectis, equites in primoritate, pedites quam artissime ire, & signa occultare jubet. Vaccenses ubi animadvertere ad se rorsum exercitum pergere; primo, uti res erat, Metellum esse rati, portas clausere: dein, ubi neque agros vastari, & eos, qui primi aderant, Numidas equites vident, rursus Iugurtham arbitrati, cum magno gaudio obvii procedunt. Equites pe-

ditesque, repente signo dato, alii vulgum effusum oppido cædere; alii ad portas festinare; pars turres capere: ira, atque spes prædæ amplius, quam lassitudo, posse. Ita Vaccenses biduum modo et perfidia lætati: civitas magna, & opulens pœna cuncta, aut prædæ fuit. Turpilius quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugisse supra ostendimus, iussus à Metello causam dicere postquam sese parum expurgat, condemnatus verberatusque capite pœnas solvit. Nam is civis ex Latio erat. Per idem tempus Bomilcar, cujus impulsu Iugurtha deditioem, quam metu deseruit, incœperat, suspectus regi, & ipse eum suscipiens, novas res cupere: ad perniciem ejus dolum quærere: diu noctuque fatigare animum denique, omnia tentando, socium sibi adjungi Nabdalsam, hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumque popularibus suis: qui plerumque seorsum ab rege exercitum ducere, & omnis res exsequi solitus erat, quæ Iugurthæ fessis, aut majoribus adstricto superaverant: ex quo illi gloria, opesque inventæ. Igitur utriusque consilio dies insidiis statuitur: cetera, uti res posceret, ex tempore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus; quem inter hiberna Romanorum iussus habebat, ne ager inultis hostibus vastaretur. Is postquam, magnitudine facinoris percussus, ad tempus non venit, metusque rem impediabat, Bomilcar simul cupidinibus incœperandi, & timore socii anxius, ne, omisso veteri consilio, novum quæreret; litteras ad eum per homines fidelis mittit: in quibus mollitiem, socordiamque viri accusare: testari deos, per quos juravisset: monere, ne præmia Metelli in pestem suam converteret; Iugurthæ exitium adesse: ceterum,

erum, sua ne, an Metelli virtute periret, id mo-
 lo agitari : proinde reputaret cum animo suo,
 pramia an cruciatum mallet. Sed cum ex litteræ
 illatæ, forte Nabdalsa, exercito corpore fessus, in
 lecto quiescebat. Vbi, cognitis Bomilcaris verbis,
 primo cura, dein, ut ægrum animum solet,
 somnus cepit. Erat ei Numida quidam negotio-
 rum curator fidus, acceptusque, & omnium con-
 siliorum, nisi novissimi, particeps. Qui postquam
 illatas litteras audivit, ex consuetudine ratus ope-
 ra aut ingenio suo opus esse, in tabernaculum in-
 troit : dormiente illo, epistolam, super caput in
 pulvino temere positam, sumit, ac perlegit; dein
 propere, cognitis insidiis, ad regem pergit. Nab-
 dalsa, post paullo expectatus, ubi neque episto-
 lam reperit, & rem omnem, ut acta erat, ex per-
 fugis cognovit; primo indicem persequi conatus;
 postquam id frustra fuit, Iugurtham placandi gra-
 tia, accedit : quæ ipse paravisset, perfidia clientis
 sui facere præventum : lacrumans obtestatur per
 amicitiam, perque sua antea fideliter acta, ne su-
 per tali scelere suspectum sese haberet. Ad ea rex
 aliter, atque animo gerebat, placide respondit.
 Bomilcare, aliisque multis, quos socios insidia-
 rum cognoverat, interfectis, iram oppresserat, ne
 qua ex eo negotio seditio oriretur. Neque post
 id locorum Iugurthæ dies, aut nox ulla quieta
 fuit : neque loco, neque mortali cuiquam, aut
 tempori satis credere : civis, hostisque juxta me-
 tuere : circumspectare omnia, & omni strepitu
 pavescere : alio, atque alio loco sæpe contra decus
 regium noctu requiescere : interdum somno ex-
 citus arreptis armis tumultum facere : ita formi-
 dine, quasi vecordia, exagitari. Igitur Metellus,
 ubi de casu Bomilcaris, & indicio patefacto ex

per fugis cognovit; rursus tamquam ad integrum bellum cuncta parat, festinatque. Marium, fatigantem de profectioe, simul & invisum, & offensum sibi parum idoneum ratus, domum dimittit. Et Romæ plebes, litteris, quæ de Metello ac Mario missæ erant, cognitæ, volentia de ambobus acceperant. Imperatori nobilitas, quæ antea decori fuerat, invidiæ esse: at illi alteri generis humilitas favorem addiderat: ceterum in utroque magis studia partium, quam bona, aut mala sua, moderata. Præterea seditiosi magistratus vulgum exagitare, Metellum omnibus concionibus capitæ arcessere, Marii virtutem in majus celebrare. Denique plebes sic accensa, ut opifices, agrestesque omnes, quorum res, fidesque in manibus sitæ erant, relictis operibus frequentarent Marium, & sua necessaria post illius honorem ducerent. Ita percussa nobilitate, post multas tempestates novo homini consulatus mandatur: & postea populus à Tr. pl. Manlio Mantino rogatus, quem vellet cum Iugurtha bellum gerere, frequens Marium jussit. Sed senatus paullo ante Metello Numidiam decreverat, ea res frustra fuit. Eodem tempore Iugurtha, amissis amicis, quorum plerosque ipse necaverat, ceteri formidine, pars ad Romanos, alii ad regem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri sine ministris possent, & novorum fidem in tanta perfidia veterum experiri periculosum duceret, varius incertusque agitabatur: neque illi res, neque consilium, aut quisquam hominum satis placebat: itinera, præfectosque in dies mutare: modo adversum hostes, interdum in solitudines pergere: sæpe in fuga, at post paullo in æmîs spem habere: dubitare, virtuti popularium an fidei minus crederet. Ita, quocumque
inten-

ntenderat, res adversæ erant. Sed inter eas mo-
 as repente se Metellus cum exercitu ostendit.
 Numidæ ab Iugurtha pro tempore parati, in-
 structique sunt: dein prælium incipitur. Qua in
 arte rex pugna affuit, ibi aliquamdiu certatum:
 ereri omnes ejus milites primo congressu puls-
 i, atque: Romani signorum, & armorum, &
 liquanto numero hostium potiti. Nam ferme Nu-
 midas in omnibus præliis magis pedes, quam ar-
 ma, ruta sunt. Ea fuga Iugurtha impensius modo-
 ebus suis diffidens, cum perfugis, & parte equi-
 tatus in solitudines, dein Thalam pervenit, in op-
 idum magnum, & opulentum: ubi plerique the-
 auri, filiorumque ejus multus pueritiæ cultus e-
 at. Quæ postquam Metello comperta sunt,
 quamquam inter Thalam flumenque proxu-
 num, in spatio millium quinquaginta, loca arida,
 &que vasta esse cognoverat; tamen spe patrandi
 belli, si ejus oppidi potitus foret, omnis asperita-
 es supervadere, ac naturam etiam vincere aggre-
 litur. Igitur omnia jumenta sarcinis levare jubet,
 nisi frumento dierum x. ceterum utris modo, &
 alia aqua idonea portari. Præterea conquirat ex
 agris quam plurimum potest domiti pecoris: eo-
 que imponit vasa cujusque modi, sed pleraque
 ignea, collecta ex tuguriis Numidarum. Ad hoc
 initum imperat, qui se post regis fugam Metel-
 lo dederant, quamplurimum quisque aqua
 portaret: diem, locumque, ubi præsto forent
 prædicat. Ipse ex flumine, quam proxumam a-
 quam oppido esse supra diximus, jumenta oner-
 at. Eo modo instructus ad Thalam proficiscitur.
 Dein ubi ad id loci ventum, quo Numidis præ-
 ceperat; & castra posita, munitaque sunt; tanta
 repente celo missa vis aqua dicitur, ut ea modo

exercitui satis superque foret. Præterea commeatus spe amplior : quia Numidæ, sicuti plerique in nova deditione, officia intenderant. Ceterum milites religione pluvia magis usi : eaque res multum animis eorum addidit. Nam rati sese diis immortalibus curæ esse, dein postera die, contra opinionem Iugurthæ, ad Thalam perveniunt. Oppidani, qui se locorum asperitate munitos crediderant, magna atque insolita re perculsi, nihil segnius bellum parare : idem nostri facere. Sed rex nihil jam Metello infectum credens, quippe qui omnia arma, tela, loca, tempora, denique naturam ipsam, ceteris imperitantem, industriè vicerat, cum liberis, & magna parte pecuniæ ex oppido noctu profugit ; neque postea in ullo loco amplius una die, aut una nocte moratus : simulabat sese negotii gratia properare ; ceterum prodicionem timebat, quam vitare posse celeritati putabat. Nam talia consilia per otium & ex opportunitate capi. At Metellus ubi oppidanos prælio intentos, simul oppidum & operibus, & loco munitum videt, vallo fossaque mœnia circumvenit. Dein jubet locis ex copia maxumè idoneis vineas agere : superque eas aggerem jacere, & super aggerem impositis turribus opus & administros tutari. Contra hæc oppidani festinare, parare ; prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri. Denique Romani, multo ante labore præliisque fatigati, post dies quadraginta, quam eo ventum erat, oppido modo potiti : præda omnis à perfugis corrupta. Hi postquam murum arietibus ferri, resque suas afflictas vident, aurum, argentumque, & alia, quæ prima ducuntur, domum regiam comportant : ibi vino, & epulis onerati, illaque, & domum, & semet igni corrumpunt : & quas
victi

victi ab hostibus pœnas metuerant, eas ipsi volentes pependere. Sed pariter cum capta Thiala legati ex oppido Lepti ad Metellum venerant, orantes uti præsidium, præfectumque eo mitteret: Hamilcarem quemdam, hominem nobilem; actiosum, novis rebus studere; adversum quem neque imperia magistratuum, neque leges valent: ni id festinaret, in summo periculo suam salutem, illorum socios fore. Nam Leptitani jam inde à principio belli Iugurthini ad Bestiam consulem, & postea Romam miserant, amicitiam, societatemque rogatum. Dein, ubi ea impetrata fuere, semper boni, fidelesque mansere; & cuncta à Bestia, Albino, Metelloque imperata navi fecerant. Itaque ab imperatore facile, quæ petebant, adepti. Emissæ eo cohortes Ligurum quatuor, & C. Annius præfectus. Id oppidum ab Sidoniis conditum est, quos accepimus profugos ob discordias civilis, navibus in eos locos venisse; ceterum situm inter duas Syrtis: quibus nomen ex re inditum. Nam duo sunt sinus prope in extrema Africa, impares magnitudine, pari natura: quorum proxima terræ præalta sunt, cetera, uti fors tulit, alta; alia in tempestate vadosa. Nam ubi mare magnum esse, & levire ventis cœpit, limum, arenamque, & laxa ingentia fluctus trahunt: ita facies locorum cum ventis simul mutatur. Syrtis ab tractu nominatæ. Ejus civitatis lingua modo conversa connubio Numidarum. Legum, cultusque pleraque Sidonica: quæ eo facilius retinebant, quod procul ab imperio regis ætatem agebant. Inter illos, & frequentem Numidiam inculti vastique loci erant.

Sed, quoniam in has regiones per Leptitanorum negotia venimus, non indignum videtur,
egre-

egregium, atque memorabile facinus duorum Carthaginensium memorare. eam rem nos locus admonuit. Qua tempestate Carthaginenses pleræque Africæ imperitabant, Cyrenenses quoque magni, atque opulenti fuere. Ager in medio arenosus, una specie: neque flumen, neque mons erat, qui finis eorum discerneret: quæ res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit. Postquam utrimque legiones, item classes sæpe fusæ, fugatæque, & alteri alteros aliquantum attriverant; veriti ne mox victos, victoresque defessos alius aggredieretur, per inducias sponfionem faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur: quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur. Igitur duo fratres Carthagine missi, quibus nomen Philænis erat. maturavere iter pergere: Cyrenenses tardius iere. Id socordiane, an casu acciderit, parum cognovi. Ceterum solet in locis illis tempestas haud secus, atque in mari, retinere. Nam, ubi per loca æqualia, & nuda gignentium ventus coortus arenam humo excitavit, ea magna vi agitata, ora, oculosque implere, ita prospectu impedito, morari iter. Postquam Cyrenenses aliquanto posteriores se esse vident, & ob rem corruptam domi pœnas metuunt; criminari Carthaginenses ante tempus domo digressos; conturbare rem; denique omnia malle, quam victi abire. Sed cum Pœni aliam conditionem, tantummodo æquam, peterent, Græci optionem Carthaginensium faciunt; uti vel illi, quos finis populo suo peterent, ibi vivi obruerentur; vel eadem conditione sese, quem in locum vellent, processuros. Philæni, conditione probata, seque, vitamque suam reip. condonavere: ita vivi obruti. Carthaginenses in
cole-

o loco Philanis fratribus aras consecravere: a-
ique illis domi honores instituti. Nunc ad rem
edeo.

Iugurtha postquam, amissa Thala, nihil satis
firmum contra Metellum putat; per magnas soli-
tudines cum paucis profectus, pervenit ad Gætus,
genus hominum ferum, incultumque, & eo
tempore ignarum nominis Romani. Eorum mul-
titudinem in unum cogit: ac paullatim consue-
vit ordines habere, signa sequi, imperium ob-
servare, item alia militaria facere. Præterea regis
Bocchi proximos magnis muneribus, & majo-
ribus promissis ad studium sui perducit; quibus ad-
vortibus regem aggressus, impellit, ut advor-
tum Romanos bellum suscipiat. Id ea gratia faci-
us, proniusque fuit, quod Bocchus initio hu-
iusce belli legatos Romam miserat, fœdus, &
amicitiam petiturum. Quam rem opportunissu-
nam incepto belli pauci impediverant, cæci ava-
ria, quibus omnia honesta, atque inhonesta vendere
suis erat. Etiam antea Iugurthæ filia Bocchi nu-
serat. Verum ea necessitudo apud Numidas,
Maurosque levis ducitur: quod singuli pro opi-
tus, quisque quam plurimas uxores, denas alii,
alii plures habeant; sed reges eo amplius. Ita ani-
mus multitudine distrahitur; nullam pro socia ob-
tinet: pariter omnes viles sunt. Igitur in locum
ambobus placitum exercitus conveniunt. Ibi, fi-
de data, & accepta, Iugurtha Bocchi animum ora-
one accendit: Romanos injustos, profunda avari-
a, communes omnium hostis esse: eandem illos
austam belli cum Boccho habere, quam secum,
& cum aliis gentibus, lubidinem imperitandi,
uis omnia regna advorsa sint: tum sese, paullo
ante Carthaginenses, item Regem Persen, post,
uti

uti quisque opulentissimus videatur; ita Romanis hostem fore. His, atque aliis talibus dictis, ad Cirtam oppidum iter constituunt: quod ibi Q. Metellus prædam, captivosque, & impedimenta locaverat. Ita Iugurtha ratus, aut, capta urbe, operæ pretium fore; aut, si Romanus auxilio suis venisset, prælio sese certaturos. Nam Callidus id modo festinabat, Bocchi pacem imminuere; ne, moras agitando, aliud, quam bellum, mallet. Imperator postquam de regum societate cognovit, non temere, neque uti sæpe jam victo Iugurtha consueverat, omnibus locis pugnandi copiam facit: ceterum, hæud procul ab Cirta castris munitis, reges opperitur; melius esse ratus, cognitis Mauris, quoniam is novus hostis accederat, ex commodo pugnam facere. Interim Roma per litteras fit certior, Mario provinciam Numidiam datam. Nam consulem factum ante acceperat. Quibus rebus supra bonum atque honestum percussus, neque lacrimas tenere, neque moderari linguam: vit egregius in aliis artibus, nimis molliter ægritudinem pati. Quam rem alii in superbiam vertebant: alii bonum ingenium contumelia accensum esse: multi, quod jam parta victoria ex manibus eriperetur: nobis satis cognitum, illum magis honore Marii, quam injuria sua excruciatum, neque tam anxie laturum fuisse, si adempta provincia alii, quam Mario, traderetur. Igitur eo dolore impeditus, & quia stultitiæ videbatur, alienam rem periculo suo curare, legatos ad Bocchum mittit, postulatum, ne sine causa hostis populo R. fieret: habere eum magnam copiam societatis, amicitiaque conjungendæ, quæ potior bello esset; quamquam opibus suis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare:

omne

omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere: non in ejusdem potestate initium ejus, & finem esse: incipere cuivis etiam ignavo licere; deponi, cum victores velint: proinde sibi, regnoque suo consuleret: neu florentis res suas cum Iugurthæ perditis misceret. Ad ea rex satis placide verba facit: sese pacem cupere, sed Iugurthæ fortunarum misereri: si eadem illi copia fieret, omnia conventura. Rursus imperator, contra postulata Bocchi, nuncios mittit. Ille probare partim, alia abnuere. Eo modo, sæpe ab utroque missis remissisque nunciis, tempus procedere, & ex Metelli voluntate bellum intactum trahi. At Marius, uti supra diximus, cupientissima plebe consul factus, postquam ei provinciam Numidiam populus iussit, antea jam infestus nobilitati, tum vero multus, atque ferox instare: singulos modo, modo universos lædere: dictitare, sese consulatum ex victis illis spolia cepisse: alia præterea magnifica pro se, & illis dolentia: interim, quæ bello opus erant, prima habere; postulare legionibus supplementum: auxilia à populis, & regibus, sociisque accersire: præterea ex Latio fortissimum quemque, plerosque militia, paucos fama cognitos accire, & ambiundo cogere homines emeritis stipendiis secum proficisci. Neque illi senatus, quamquam adversus erat, de ullo negotio negare audebat: ceterum supplementum etiam lætus decreverat: quia, neque plebi militia volenti putabatur, & Marius aut belli usum, aut studia vulgi amissurus. sed ea res frustra sperata. Tanta lubido cum Mario eundi plerosque invaserat. sese quisque præda locupletem fore, victorem domum rediturum, alia hujuscemodi animis trahebant: & eos non paullum oratione sua Marius arrexerat.

Nam

Nam postquam, omnibus, quæ postulaverat, decretis, milites scribere vult, hortandi causa, simul & nobilitatem, uti consueverat, exagitandi, concionem populi advocavit. deinde hoc modo disferuit :

Scio ego, Quirites, plerosque non isdem artibus imperium à vobis petere, & postquam adepti sunt, gerere : primo industrios, supplices, modicos esse; dein per ignaviam, & superbiam atatem agere. sed mihi contra videtur. Nam, quo universa resp. pluris est quam consulatus, aut pratura, eo majore cura illam administrari, quam hac peti debere. Neque me fallit, quantum cum maximo beneficio vestro negotii sustineam. Bellum parare, simul & arario parcere; cogere ad militiam eos, quos nolis offendere; domi, forisque omnia curare; & ea agere inter invidios, occurrentis, factiosos, opinione, Quirites, asperius est. Ad hoc, alii si deliquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia, cognatorum & affinium opes, multa clientela, omnia hac presidio adsunt: mihi spes omnes in memet sita; quas necesse est & virtute, & innocentia tutari. nam alia infirma sunt. Et illud intellego, Quirites, omnium ora in me conuersa esse, a quos, bonosque favere: quippe benefacta mea recip. procedunt: nobilitatem locum invadendi quarere. Quo mihi acrius adnitendum est, uti neque vos capiamini, & illi frustra sint. Ita ad hoc atatis à pueritia fui, ut omnis labores, pericula consueti habeam. Qua ante vestra beneficia gratuito faciebam, ea uti, accepta mercede, deseram, non est consilium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulavere: mihi, qui omnem atatem in optimis artibus egi, bene facere jam ex consuetudine in naturam vertit. Bellum me gerere cum

Ingur-

Iugurtha iussisti: quam rem nobilitas agerrime
 amat. Quaeso, reputate cum animis vestris, num
 mutari melius sit, si quem ex illo globo nobili-
 tatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis,
 hominem veteris prosapia, ac multarum imagi-
 num, & nullius stipendii; scilicet ut in tanta re
 narius omnium trepidet, festinet, sumat aliquem
 ex populo monitorem officii sui. Ita plerumque
 venit; uti, quem vos imperare iussisti, is sibi im-
 peratorem alium quarat. At ego scio, Quirites,
 qui, postquam consules facti sunt, acta majorum,
 & Gracorum militaria praecepta legere cœperint;
 omnes praposteri. Nam gerere, quam fieri, tem-
 pore posterius, re, atque usu prius est. Comparate
 nunc, Quirites, cum illorum superbia me homi-
 nem novum. Qua illi audire, & legere solent, eo-
 rum partem vidi, alia egomet gessi. quae illi litte-
 ris, ea ego militando didici. nunc vos existimate,
 facta, an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem
 meam, ego illorum ignaviam. Mibi fortuna, illis
 robora objectantur. Quamquam ego naturam
 meam, & communem omnium existimo, sed for-
 tissimum quemque generosissimum esse. Ac si
 iam ex patribus Albini, aut Bestia quari posset,
 an ne, an illos ex se gigni maluerint: quid respon-
 suros creditis, nisi, sese liberos quam optimos vo-
 uisse? Quod si jure despiciunt me; faciant idem
 majoribus suis; quibus, uti mihi, ex virtute nobi-
 litas cœpit. Invident honori meo: ergo invideant la-
 boribus, innocentiae, periculis etiam meis: quoniam per
 hoc illum cepi. Verum homines corrupti superbia,
 aetate agunt, quasi honores vestros conte-
 mnant: ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Nam
 illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter exspe-
 ctant, ignavia voluptatem, & pramia virtutis.

Atque

Atque etiam cum apud vos, aut in senatu verb
 faciunt, pleraque oratione majores suos extollunt
 eorum fortia facta memorando clariores sese pu
 tant: quod contra est. Nam, quanto vita illorum
 praeclarius, tanto horum socordia flagitiosior. E
 profecto ita se res habet. majorum gloria posteri
 lumina est, neque bona, neque mala eorum in oc
 culto patitur. Hujusce rei ego inopiam patior, Qui
 rites. Verum id, quod multo praeclarius est, mea
 met facta mihi dicere licet. Nunc videte, quan
 iniqui sint. Quod ex aliena virtute sibi arrogant
 id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagi
 nes non habeo, & quia mihi nova nobilitas est
 quam certe peperisse melius est, quam acceptam
 corrupisse. Equidem ego non ignoro, si jam mihi
 respondere velint, abunde illis faciendam, & com
 positam orationem fore. Sed in maximo vestro be
 neficio, cum omnibus locis me, vosque maledictis la
 cerent, non placuit reticere: ne quis modestiam in
 conscientiam duceret. Nam me quidem, ex animi
 sententia nulla oratio ladere potest. Quippe vera,
 necesse est bene praedicet: falsam vita, moresque
 mei superant. Sed quoniam vestra consilia accu
 santur, qui mihi summum honorem, & maximum
 negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate,
 num id panitendum sit. Non possum, fidei causa,
 imagines, neque triumphos, aut consulatus mayo
 rum meorum ostentare: at, si res postulet, hastas,
 vexillum, phaleras, alia dona militaria, praeterea
 cicatrices advorsa corpore. Haec sunt mea imagines,
 hac nobilitas, non hereditate relicta, ut illa illis, sed
 quae ego plurimis meis laboribus, & periculis quaesi
 vi. Non sunt composita verba mea. Parum id facio. Ipsa
 se virtus satis ostendit: illis artificioso opus est, uti turpia
 facta oratione tegant. Neque litteras. Gracas didici.
 parum

rum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem
 doctoribus nihil profuerunt. At illa multo optima
 ip. doctus sum; hostis ferire, prasidia agitare, nihil
 metuere, nisi turpem famam; hiemem, & astatem
 extra pati, humi requiescere; eodem tempore ino-
 lam, & laborem tolerare. His ego praeceptis milites
 hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque
 gloriam meam laborem illorum faciam. Hoc est
 tile, hoc civile imperium. Namque, cum tute-
 rer mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, hoc
 est, dominum, non imperatorem esse. Hac, atque
 alia majores vestri faciundo, seque, remque pu-
 blicam celebravere. Quis nobilitas freta, ipsa dis-
 milis moribus, nos illorum amulos contemnit; &
 magnis honores, non ex merito, sed quasi debitos, à
 vobis repetit. Ceterum homines superbissimi procul
 errant. Majores eorum omnia, quæ licebat, illis
 reliquere, divitias, imagines, memoriam sui pre-
 laram. virtutem non reliquere; neque poterant.
 Ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordi-
 tum me, & incultis moribus ajunt; quia parum
 scite convivium exorno, neque histrionem ullum,
 neque pluri pretii coquum, quam villicum, ha-
 beo. quæ mihi lubet confiteri, Quirites. Nam &
 ex parente meo, & ex aliis sanctus viris ita accepi,
 munditias mulieribus, viris laborem convenire,
 omnibusque bonis oportere plus gloria, quam di-
 vitiarum esse; arma, non supellectilem, decori
 esse. Quin ergo, quod juvat, quod carum astu-
 mant, id semper faciant: ament, potent: ubi ado-
 lescentiam habuere, ibi senectutem agant, in con-
 vivis, dediti ventri, & turpissima parti corpo-
 ris: sudorem, pulverem, & alia talia relinquunt
 nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt. Verum
 non ita est. Nam, ubi se flagitiis dedecoravere tux-
 pissimi

pissimi viri, bonorum pramia ereptum eunt. Ita injustissime luxuria, & ignavia, pessima artes illis, qui coluere eas, nihil efficiunt, reip. innoxia cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum more mei, non illorum flagitia poscebant, respondi; pauca de rep. loquar. Primum omnium de Numidia bonum habete animum, Quirites. Nam qua ad hoc tempus Ingurtham tuta sunt, omnia removistis, avaritiam, imperitiam, superbiam. Dein exercitus ibi est locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quam felix. Nam magna pars ejus avaritia, aut temeritate ducum attrita est. Quamobrem vos, quibus militaris atas est, adnitimini mecum, & capeßite remp. neque quemquam ex calamitate aliorum, aut imperatorum superbia metus ceperit. Ego met in agmine, in prælio consultor idem, & facius periculi vobiscum adero; neque, vosque in omnibus rebus juxta geram. Et profecto, diis jurantibus, omnia matura sunt, victoria, præda, laus: qua si dubia, aut procul essent, totis omnibus bonos reip. subvenire decet. Etenim nemo ignavia immortalis factus: neque quisquam parens liberis, ut æterni forent, optavit; magis, uti boni, honestique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent. nam strennis abunde dictum puto.

Hujuscemodi oratione habita, Marius postquam plebis animos arrectos videt, pro peregrino oneratu, stipendio, armis, aliisque utilibus navis onerat. cum his A. Manlium legatum proficisci jubet. Ipse interea milites scribere non more majorum, neque ex classibus, sed uti cujusque libido erat, capite censes plerosque. Id factum alii inopia bonorum, alii per ambitionem consulis memorabant; quod ab eo genere celebratus, auctusque

ne erat, & homini potentiam quærenti egentif-
 mus quisque opportuniffimus, cui neque sua
 itæ (quippe quæ nulla sunt) & omnia cum pre-
 o honesta videntur. Igitur Marius cum aliquan-
 majore numero, quam decretum erat, in Afri-
 um profectus, paucis diebus Uticam advehitur.
 exercitus ei traditur à P. Rutilio legato. Nam Me-
 llus conspectum Marii fugerat; ne videret ea,
 æ audita animus tolerare nequiverat. Sed con-
 l, expletis legionibus, cohortibusque auxilia-
 is; in agrum fertilem, & præda onustum profi-
 scitur. Omnia ibi capta militibus donat: dein
 ustella, & oppida natura & viris parum munita
 greditur: prælia multa, ceterum alia levia aliis
 ocis facere. Interim novi milites sine metu pu-
 næ adesse: videre fugientis capi, aut occîdi; for-
 ssum quemque tutiffimum: armis liberta-
 em, patriam parentesque, & alia omnia regi;
 loriâ, atque divitias quæri. Sic brevi spatio novi
 eteresque coaluere, & virtus omnium æqualis
 acta. Ac reges ubi de adventu Marii cognoverunt,
 iverfi in locos difficiles abeunt. Ita Iugurthæ
 lacuerat, speranti, mox effusos hostis invadi
 posse; Romanos, sicuti plerosque, remoto metu
 axius, licentiusque futuros. Metellus interea Ro-
 nam profectus, contra spem suam lætiffimis ani-
 nis excipitur, plebi, patribusque, postquam in-
 vidia decesserat, juxta carus. Sed Marius impi-
 gre, prudenterque suorum, & hostium res pari-
 ter attendere; cognoscere quid boni utrisque, aut
 contra esset: explorare itinera regum; consilia, &
 nsidias eorum antevenire: nihil apud se remis-
 sum, neque apud illos tutum pati. Itaque & Gæ-
 culos, & Iugurtham, ex sociis nostris prædas agen-
 tes, sæpe aggressus in itinere fuderat, ipsumque
 regem

regem haud procul ab oppido Cirta armis exue-
 rat. Quæ postquam gloriosa modo, neque belli
 parandi cognovit, statuit urbis, quæ viris, aut lo-
 co pro hostibus, & adversum se opportunissimæ
 erant, singulas circumvenire: ita Iugurtham aut
 præfidiis nudatum, si ea pateretur, aut proelio
 certaturum. Nam Bocchas nuncios sæpe ad eum
 miserat, velle populi R. amicitiam, ne quid ab se
 hostile timeret. Id simulaverit ne, quo improvi-
 sus gravior accederet, an mobilitate ingenii pa-
 cem atque bellum mutare solitus, parum explora-
 tum est. Sed consul, uti statuerat, oppida, castel-
 laque munita adire: partim vi, alia metu, aut præ-
 mia ostentando, avertere ab hostibus. Ac primo
 mediocria gerebat, existumans Iugurtham ob
 suos tutandos in manus venturum. Sed ubi illum
 procul abesse, & aliis negotiis intentum accepit;
 majora, & magis aspera aggredi tempus visum
 est. Erat inter ingentis solitudines oppidum ma-
 gnum, atque valens, nomine Capsa: cujus con-
 ditor Hercules Libys memorabatur. Ejus cives
 apud Iugurtham immunes, levi imperio, & ob ea
 fidelissimi habebantur: muniti adversum hostes
 non mœnibus modo, & armis atque viris, ve-
 rum etiam multo magis locorum asperitate. Nam
 præter oppido propinqua, alia omnia vasta, in-
 culta, egentia aquæ, infesta serpentibus: quarum
 vis, sicut omnium ferarum, inopia cibi acrior:
 ad hoc, natura serpentium ipsa perniciofa, siti ma-
 gis, quam alia re accenditur. Ejus potiundi Ma-
 rium maxuma cupido invaserat, cum propter
 usum belli, tum quia res aspera videbatur: & Me-
 tellus oppidum Thalam magna gloria ceperat,
 haud dissimiliter situm, munitumque: nisi quod
 apud Thalam non longe à mœnibus aliquot fon-
 tes

erant. Capsenses una modo, atque ea intra op-
 lum jugi aqua, cetera pluvia utebantur. Id ibi-
 e, & in omni Africa, quæ procul à mare in-
 ltius agebat, eo facilius tolerabatur, quia Numi-
 e plerumque lacte, & ferina carne vescebantur,
 neque salem, neque alia gulæ irritamenta qua-
 bant. Cibus illis advorsum famem, & sitim,
 on lubidini, neque luxuriæ erat. Igitur consul,
 nnibus exploratis, credo diis fretus, (nam con-
 a tantas difficultates consilio satis providere non
 terat: quippe etiam frumenti inopia tentaba-
 r, quod Numidæ pabulo pecoris magis, quam
 vo, student, &, quodcumque natum fuerat,
 flu regis in loca munita contulerant: ager au-
 m aridus, & frugum vacuus ea tempestate: nam
 satis extremum erat) tamen pro rei copia satis
 ovidenter exornat: pecus omne, quod superio-
 bus diebus præda fuerat, equitibus auxiliariis
 gendum attribuit: A. Manlium legatum cum co-
 ortibus expeditis ad oppidum Laris, ubi stipen-
 um, & commeatum locaverat, ire jubet: dicitq;
 prædabundum post paucos dies eodem ventu-
 um. Sic incepto suo occultato, pergit ad flu-
 ven Tanaim. Ceterum in itinere quotidie pecus
 exercitui per centurias, item turmas æqualiter di-
 tribuerat; &, ex coriis utres uti fierent, curabat:
 mul & inopiam frumenti lenire, & ignaris om-
 nibus, parare, quæ mox usui forent: denique
 exto die, cum ad flumen ventum est, maxuma
 is utrius effecta. Ibi castris levi munimento po-
 tis, milites cibum capere, atque, uti simul cum
 ccaflu solis egrederentur, paratos esse jubet;
 mnibus sarcinis abjectis, aqua modo seque, &
 amenta onerare. Dein, postquam tempus visum,
 astris egreditur: noctemque totam itinere facto
 conse-

confedit. idem proxima facit, Dein tertia mu-
 ante lucis adventum pervenit in locum tumu-
 sum, ab Capsa non amplius duum millium in-
 vallo: ibique, quam occultissime potest, cu-
 omnibus copiis opperitur. Sed, ubi dies cœp-
 & Numidæ, nihil hostile metuentes, multi op-
 do egressi; repente omnem equitatum, & cu-
 his velocissimos pedites cursu tendere ad Capsam
 & portas obsidere jubet: deinde ipse intentus pr-
 pere sequi, neque milites prædari sinere. quæ por-
 quam oppidani cognovere; res trepidæ, metus i-
 gens, malum improvisum, ad hoc pars civium e-
 tra. mœnia in hostium potestate, coegere, uti dec-
 tionem facerent. Ceterum oppidum incensum
 Numidæ puberes interfecti, alii omnes venur-
 dati. præda militibus divisa. Id facinus cont-
 jus belli non avaritia, neque scelere consulis a-
 missum; sed quia locus Ingurthæ opportunus
 nobis aditu difficilis; genus hominum mobile
 infidum, ante neque beneficio, neque metu coe-
 citum. Postquam tantam rem Marius sine ul-
 suorum incommodo patravit, magnus, & clar-
 antea, major, atque clarior haberi cœpit. Omn-
 non bene consulta in virtutem trahebantur. Mil-
 tes modesto imperio habiti, simul & locuplete-
 ad cælum ferre: Numidæ magis, quam mort-
 lem, timere: postremo omnes socii, atque hosti-
 credere, illi aut mentem divinam esse, aut dec-
 rum nutu cuncta portendi. Sed consul, ubi ea re-
 bene evenit, ad alia oppida pergir, pauca, repugnar-
 tibus Numidis, capit. plura, deserta propter Capse-
 sium miseras, igni corrumpit. luctu, atque cæd-
 omnia complentur. Denique multis locis potitus
 ac plerisque exercitu incruento, aliam rem ag-
 greditur, non eadem asperitate, qua Capsensium
 cete

eterum haud secus difficilem. Namque haud longe à flumine Mulucha, quod Iugurthæ, Bocinique regnum disjungebat, erat inter ceteram Ianitiam mons saxeus, mediocri castello, satis acens, immensum editus, uno perangusto aditu cliſto: nam omnia natura, velut opere, atque consulto, præceps. Quem locum Marius, quod si regis thesauri erant, summa vi capere intendit: sed ea res forte, quam consilio, melius gesta. Nam castello vitorum, atque armorum satis magna vis, & frumenti, & fons aquæ: aggeribus, turbusque, & aliis machinationibus locus impotens. Iter castellanorum angustum admodum, crimque præcisum. Vineæ cum ingenti periculo iustro agebantur. nam cum eæ paullo processerant, igni, aut lapidibus corrumpebantur. Milites eque pro opere consistere, propter iniquitatem soci; neque inter vineas sine periculo administrare: optumus quisque cadere, aut sauciari, ceteris metus augeri. At Marius, multis diebus, & laboribus consumptis, anxius trahere cum animo suo, mitteret ne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam opperiretur, qua sæpe prospere usus erat. Quæ cum multos dies, noctesque æstuans cogitaret, forte quidam Ligus, ex cohortibus auxiliariis miles gregarius, castris aquatum egressus, nud procul ab latere castelli, quod adversum præsentibus erat, animadvertit inter saxa repentes ochleas: quarum cum unam, atque alteram, dein iures peteret, studio legundi paulatim prope ad summum montis egressus est. Vbi postquam solidinem intellexit, more humanæ cupidinis ignavisundi animum vortit. Et forte in eo loco iandis ilex coaluerat inter saxa, paullulum modo onata, dein flexa, atque aucta in altitudinem, quo

cuncta gignentium natura fert: cujus ramis modo, modo eminentibus saxis nisus Ligus, casti planitiem perscribit; quod cuncti Numidæ tenti præliantibus aderant. Exploratis omnibus quæ mox usui fore ducebat, eodem regreditur non temere, ut ascenderat, sed tentans omnia, circumspiciens. Itaque Marium propere adiecta edocet: hortatur, ab ea parte, qua ipse descenderat, castellum tentet: pollicetur sese itineris periculique ducem. Marius cum Ligure præmissâ ejus cognitum ex præsentibus misit: quorum, uti cujusque ingenium erat, ita rem difficilem, aut facilem renunciavere. Consul animam tamen paullulum arrectus. Itaque ex copia tubicinum, & cornicinum, quinque numero quæ velocissimos delegit, & cum his, præsidio qui ferrent, quattuor centuriones: omnisque Liguri parere jubet: & ei negotio proximum diem constituit. Sed ubi ex præcepto tempus visum; paratis, compositisque omnibus, ad locum pergit. Ceterum illi, qui centuriis præerant, prædocti ad duce, arma, ornatumque mutaverant, capite, atque pedibus nudis, uti prospectus, nisusque per saxa facilius foret: super terga gladii, & scuta; verum ea Numidica ex coriis, ponderis gratia; simul & offensa quo lenius streperent. Igitur prægrediens Ligus, saxa, & si quæ vetustate radice eminebant, laqueis vinciebat, quibus allevati milites facilius adscenderent: interdum timidos insolentia itineris levare manu: ubi paullo asperio adscensus erat, singulos præ se inermos mittere: dein ipse cum illorum armis sequi: quæ dubia nisi sui videbantur, potissimum tentare: ac sæpius eadem adscendens, ac descendens, dein statim digrediens, ceteris audaciam addere. Igitur diu, multumque

inque fatigati, tandem in castellum perveniunt,
 ferunt ab ea parte: quod omnes, sicut aliis die-
 bus, adversum hostes aderant. Marius, ubi ex
 incisiis, quæ Ligus egerat, cognovit; quamquam
 eo die intentos prælio Numidas habuerat, tum
 ro cohortatus milites, & ipse extra vineas egres-
 s, testudine acta succedere, & simul hostem tor-
 rentis, sagittariisque, & funditoribus eminus
 rere. At Numidæ, sæpe antea vineis Romano-
 rum subversis, item incensis, non castelli mœni-
 bus sese tutabantur; sed pro muro dies, noctesque
 gitare; maledicere Romanis; ac Mario vecor-
 am objectare, militibus nostris Iugurthæ servi-
 tum minari; secundis rebus feroces esse. Interim,
 Romanis omnibus, hostibusque prælio intentis,
 magna vi utrimque, pro gloria atque imperio his,
 his pro salute certantibus, repente à tergo signa
 nere: ac primo mulieres, & pueri, qui visum
 processerant, fugere, deinde, uti quisque muro
 proximus erat, postremo cuncti armati, inermes-
 re. Quod ubi accidit, eo acrius Romani insta-
 re, fundere, ac plerisque tantummodo sauciare,
 dein super occisorum corpora vadere, avidi glo-
 riæ certantes murum petere; neque quemquam
 omnium præda morari. Sic forte correcta Marii
 meritas, gloriam ex culpa invenit. Ceterum,
 cum ea res geritur, L. Sulla quæstor cum magno
 quitatu in castra venit: quod, ut ex Latio, & à
 incisiis cogeret, Romæ relictus erat. Sed quoniam
 res tanti viri res admonuit; idoneum visum est,
 de natura, cultuque ejus paucis dicere. Neque enim
 loco de Sullæ rebus dicturi sumus: & L. Si-
 nna optime, & diligentissime omnium, qui
 res dixere, persecutus, parum mihi libero ore
 percutus videtur. Igitur Sulla gentis patriciæ no-
 bilis

bilis fuit, familia prope jam exstincta majorum ignavia, litteris Græcis, atque Latinis juxta, atque doctissime eruditus, animo ingenti, cupidus voluptatum, sed gloriæ cupidior: otio luxuriose esse; tamen ab negotiis numquam voluptas remota, nisi quod de uxore potuit honestius consuli facundus, callidus, & amicitia facilis: ad simulanda negotia altitudo ingenii incredibilis: multarum rerum, ac maxime pecuniæ largitor: atque illi felicissimo omnium ante civilem victoriam, nunquam super industriam fortuna fuit; multique dubitare, fortior, an felicior esset. Nam, postquam fecerit, incertum habeo, pudeat magis, an pigeat dislerere. Igitur Sulla, uti supra dictum est postquam in Africam, atque in castra Marii cunctatim venit, rudis antea & ignarus belli, solertissimus omnium in paucis tempestatibus factus est. Ad hoc milites benigne appellare: multis rogantibus, aliis per se ipse dare, beneficia invitum accipere; sed ea properantius, quam æs mutuum, reddere, ipse ab nullo repetere: magis illos laborare, ut illi quam plurimi deberent: joca atque seria cum humilioribus agere. In operibus, in agmine, atque ad vigilias multum adesse: neque interim quod ambitio prava solet, consulis, aut cujusquam boni famam lædere: tantummodo neque consilio, neque manu priorem alium pati: plerosque antevenire. Quibus rebus, & artibus brevi Marius, militibusque carissimus factus. At Jugurtham postquam oppidum Capsam, aliosque locos munitionis, & sibi utilis, simul & magnam pecuniam amiserat; ad Bocchum nuncios mittit, quam primum in Numidiam copias adduceret: prælii faciendi tempus adesse. Quem ubi cunctari accipit, dubium belli atque pacis rationes trahere

rursu

arsus, ut antea, proximos ejus donis corrup-
 it: ipsique Mauro pollicetur Numidiæ tertiam
 artem, si aut Romani Africa expulsi, aut, inte-
 ris suis finibus, bellum compositum foret. Eo
 ræmio illectus Bocchus cum magna multitudine
 Jugurtham accedit. Ita, amborum exercitu con-
 mēto, Marium jam in hiberna proficiscentem,
 ix decima parte die reliqua invadunt, rati no-
 tem, quæ jam aderat, victis sibi munimento fore,
 c, si vicissent, nullo impedimento, quia locorum
 cientes erant: contra Romanis utrumque casum
 in tenebris difficiliorem fore. Igitur simul consul
 ex multis de hostium adventu cognovit: & ipsi
 hostes aderant: & prius quam exercitus aut in-
 trui, aut sarcinas colligere, denique, ante quam
 ignum, aut imperium ullum accipere quivit, equi-
 es Mauri, atque Gætuli, non acie, neque ullo mo-
 re prælii, sed catervatim, uti quosque fors conglo-
 baverat, in nostros incurrunt. Qui omnes trepidi
 improviso metu, attamen virtutis memores, aut
 arma capiebant, aut capientis alios ab hostibus
 defendebant: pars equos descendere, obviam ho-
 stibus ire: pugna latrocinio magis, quam prælio
 similis fieri: sine signis, sine ordinibus, equites
 pedites permixti, cædere alios, alios obruncare:
 multos contra adversos acerrime pugnantes ab
 tergo circumvenire: neque virtus, neque arma
 satis tegere; quod hostes numero plures, & un-
 dique circumfusi erant: denique Romani vete-
 res, novique, & ob ea scientes belli, si quos locus,
 aut casus conjunxerat, orbis facere: atque ita ab
 omnibus partibus simul recti, & instructi hostium
 vim sustentabant. Neque in eo tamque aspero ne-
 gotio Marius territus, aut magis, quam antea, de-
 misso animo fuit; sed cum turma sua, quam ex

fortissimis magis, quam familiarissimis paraverat, vagari passim; ac modo laborantibus suis succurrere, modo hostis, ubi confertissimi obtiterant, invadere manu: consulere militibus, quoniam imperitare conturbatis omnibus non poterat. Iamque dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere; atque, uti reges præceperant, noctem pro se rati, acrius instare. Tum Marius ex copia rerum consilium trahit: atque, uti fuerat receptui locus esset, collis duos propinquos inter se occupat. Quorum in uno, castris parum amplo, fons aquæ magnus erat: alter usui opportunus, quia magna parte editus, & præceps, patrimonimenta egebat. Ceterum apud aquam Sulla cum equitibus noctem agitare jubet. Ipse milites dispersos paullatim, neque minus hostibus conturbatis, in unum contrahit: dein cunctos plene gradu in collem subducit. Ita reges, loci difficultate coacti, prælio deterrentur; neque tamen succurrere longius abire sinunt, sed, utroque colle multitudinem circumdato effusi confedere. Dein, crebris ignibus factis, plerumque noctis barbari more succurrere, exsultare, strepere vocibus: & ipsi duces feroces, quod non fugere, ac pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editioribus locis facilia visu, magnoque hortamento erant. Plurimum vero Marius imperitia hostium confirmatus, quam maximum silentium haberi jubet. Ne signa quidem, uti per vigilias solebant, canere; dein, ubi lux adventabat, defessis jam hostibus, paulo ante somno captis, de improvviso vestigalium item cohortium, turmarum, legionum tubicinis simul omnes signa canere, milites clamorem tollere, atque portas erumpere. Mauri, atque Gattuli, ignoto atque horribili sonitu repente excitati, neque

neque fugere, neque arma capere, neque omnino
 cedere, aut providere quidquam poterant. Ita
 in sanctos strepitu, clamore, nullo subveniente, no-
 tis instantibus tumultu, terrore, formidine, quasi
 recordia ceperat: denique omnes fusi, fugatique:
 arma, & signa militaria pleraque capta: pluresque
 pro pœlio, quam omnibus superioribus, interem-
 erunt. Nam somno, & metu insolito impedita fuga.
 Dein Marius, uti cœperat, in hiberna proficisci-
 tur, quæ propter comœatum in oppidis maritu-
 nis agere decreverat: neque tamen victoria so-
 rors, aut insolens factus; sed pariter, atque in
 conspectu hostium, quadrato agmine incedere,
 nulla cum equitatu apud dextimos, in sinistra par-
 te A. Manlius cum funditoribus, & sagittariis,
 præterea cohortes Ligurum curabat: primos, &
 extremos cum expeditis manipulis tribunos loca-
 verat. Per fugam, regionum scientissimum, hostium
 iter explorabant. Simul consul, quasi nullo im-
 provisito, omnia providere: apud omnes adesse, lau-
 dare, increpare merentis. Ipse armatus, inren-
 usque item milites cogebat: neque secus, atque
 ter faceret, castra munire, excubitum in porta
 cohortis ex legionibus, pro castris equites auxilia-
 rios mittere: præterea alios super vallum in mu-
 nimentis locare, vigilias ipse circuire, non tam
 diffidentia futuri, quæ imperavisset, quam uti mi-
 litibus exæquatus cum imperatore labos volenti-
 bus esset. Et sane Marius illoque aliisque tempo-
 ribus Iugurthini belli, pudore magis, quam malo,
 exercitum coercebat: quod multi per ambitionem
 fieri ajebant: pars quod à pueritia consuetam du-
 ritiam, & alia, quæ ceteri miserias vocant, vo-
 luptati habuisset. Nisi tamen resp. pariter, ac sæ-
 vissimo imperio, bene, atque decore gesta. Igitur

quarto denique die haud longe ab oppido Cirta simul undique speculatores citi sese ostendunt: quare hostis adesse intelligitur. Sed quia divorfi redeuntes, alius ab alia parte, atque omnes idem significabant; consul incertus, quonam modo aciem instrueret, nullo ordine commutato, adversum omnia paratus ibidem opperitur. Igitur Iugurtham spes frustrata: qui copias in quatuor partis distribuerat, ratus ex omnibus æque aliquos ab tergo hostibus venturos. Interim Sulla, quem primum hostes attigerant, cohortatus suos, turmatim, & quam maxime confertis equis, ipseque aliique Mauros invadunt: ceteri in loco manentes, ab jaculis eminus emissis corpora tegere, & si qui in manus venerant, obruncare. Dum eo modo equites præliantur, Bocchus cum pedibus, quos Volux filius ejus adduxerat, neque in priorè pugna, in itinere morati, adfuerant, postremam Romanorum aciem invadunt. Tum Marius apud primos agebat, quod ibi Iugurtha cum plurimis erat. Dein Numida, cognito Bocchi adventu, clam cum paucis ad pedites convertit: ibi Latine (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat, nostros frustra pugnare: paullo ante Marium sua manu interfectum: simul gladium sanguine oblitum ostendere, quem in pugna, satis impigre occiso pedite nostro, cruentaverat. Quod ubi milites accepere, magis atrocitate rei, quam fide nuncii, terrentur: simulque barbari animos tollere, & in perculsos Romanos acrius incedere. Iamque paullum à fuga aberat, cum Sulla, profligatis iis, quos adversum ierat, rediens ab latere Mauros incurrit. Bocchus statim avertitur. At Iugurtha, dum sustentare suos & prope jam adeptam victoriam retinere cupit, circumventus ab equi-

quitibus dextra sinistra, omnibus occisis, solus
 iter tela hostium vitabundus erumpit. Atque
 iterim Marius, fugatis equitibus, accurrit auxi-
 o suis, quos pelli jam acceperat. Denique hostes
 um undique fusi. Tum spectaculum horribile in
 ampis patentibus; sequi, fugere; occidi, capi;
 qui, atque viri afflicti: ac multi, vulneribus ac-
 ceptis, neque fugere posse, neque quietem pati;
 uti modo, ac statim concidere: postremo omnia,
 qua visus erat, constrata telis, armis, cadaveribus,
 & inter ea humus infecta sanguine. Postea loci
 consul, haud dubie jam victor, pervenit in oppi-
 lum Cirtam, quo initio profectus intenderat. Eo
 post diem quintum, quam iterum barbari male
 pugnaverant, legati à Boccho veniunt: qui regis
 verbis à Mario petivere duos quam fidissimos ad
 eum mitteret; velle de suo, & de populi R. com-
 modo cum iis disserere. Ille statim L. Sullam, &
 A. Manlium ire jubet. qui quamquam acciti ibant;
 tamen placuit verba apud regem facere, ingenium
 aut avorsum uti flecterent; aut cupidum pacis ve-
 nementius accenderent. Itaque Sulla, cujus facun-
 dia, non ætati, à Manlio concessum, pauca verba
 hujuscemodi locutus.

*Rex Bocche, magna letitia nobis est, cum teta-
 lem virum dii monuere; ut aliquando pacem, quam
 bellum, mallet; neu te optimum cum pessimo om-
 nium Iugurtha miscendo commaculares; simul no-
 bis demeres acerbam necessitudinem, pariter te er-
 rantem, & illum sceleratissimum persequi. Ad
 hoc, populo R. jam à principio inopi, melius visum,
 amicos, quam servos, querere: tutiusque rati, vo-
 lentibus, quam coactis, imperitare. Tibi vero nulla
 opportunior amicitia nostra: primum quod procul
 absumus; in quo offensa minimum, gratia par, ac*

si prope adessemus: dein, quod parentes abunde habemus, amicorum neque nobis, neque cuiquam omnium satis fuit. Atque hoc utinam à principibus tibi placuisset: profecto ex P.R. ad hoc tempus multo plura bona accepisses, quam mala perpeffus esse. Sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit; cui scilicet placuit & vim, & gratiam nostram experiri: nunc, quando per illam licet, festina; atque, uti cœpisti, perge. Multa, atque opportuna habes, quo facilius errata officiis superes. Postremo hoc in pectus tuum demitte, numquam populum R. beneficiis victum esse. Nam, bello quid valeat, tute scis.

Ad ea Bocchus placide, & benigne similit paucis pro delicto suo verba facit; Se non hostili animo sed ob regnum tutandum arma cepisse. Nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, iure belli suam factam: eam vastari à Mario, pati nequivisse: præterea, missis antea Romam legatis repulsum ab amicitia. Ceterum vetera ommittere ac tum, si per Marium liceret, legatos ad senatum missurum. Dein, copia facta, animus barbari à amicis flexus, quos Iugurtha, cognita legatione Sullæ, & Manlii, metuens id, quod parabatur donis corruerat. Marius interea, exercitu in hibernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiscitur in loca sola, obsessum tutrim regiam, quo Iugurtha perfugas omnis præsidium imposuerat. Tum rursus Bocchus, seu reputando, quæ sibi duobus præliis evenerant, seu admonitus ab aliis amicis, quos incorruptos Iugurtha reliquerat, ex omni copia necessariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & ingenia validissima erant. Eos ad Marium, ac dein, si placeat, Romam legatos ire jubet:

agenda-

agendarum rerum, & quocumque modo belli componendi licentiam ipsis permittit. Illi mature ad hiberna Romanorum proficiscuntur. dein à Gætulis latronibus in itinere circumventi, spoliatique, pavidi, sine decore ad Sullam profugiant; quem consul, in expeditionem proficiscens, pro pratore reliquerat. Eos ille non pro vanis hostibus, uti meriti erant, sed accurate & liberaliter habuit. Quare barbari & famam Romanorum avaritiæ falsam, & Sullam ob munificentiam in sese amicum rati. Nam etiam tum largitio multis ignota erat: magnificus nemo putabatur, nisi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur. Igitur quæstorî mandata Bocchi patefaciunt: simul ab eo petunt, uti fautor, consultorque sibi adsit: copias, fidem, magnitudinem regis sui, & alia, quæ aut utilia, aut benevolentia esse credebant, oratione extollunt: dein, Sulla omnia pollicito, docti quo modo apud Marium, item apud senatum verba facerent, circiter dies XL. ibidem opperiantur. Marius postquam infecto negotio, quo intenderat, Cirtam redit, de adventu legatorum certior factus, illosque, & Sullam venire jubet, itemque L. Bellienum prætorem Uticæ, præterea omnis undique senatorii ordinis: quibus cum mandata Bocchi cognoscit: in quibus, legatis potestas eundi Romam fit: ab consule interea induciæ postulabantur. Ea Sullæ, & plerisque placere: pauci ferocius decernunt, scilicet ignari humanarum rerum, quæ fluxæ, & mobiles semper in adversa mutant. Ceterum Mauri, impetratis omnibus, tres Romam profecti sunt cum Cn. Octavio Rufone, qui quæstor stipendium in Africam portaverat: duo ad regem redeunt. Ex his Bocchus cum cetera, tum maxime benignitatem, & stu-

& studium Sullæ accepit. Romæque legatis ejus postquam, errasse regem, & Iugurthæ scelus lapsum, deprecati sunt, amicitiam & fœdus petentibus hoc modo respondetur :

S. P. Q. R. beneficii, & injuria memor esse solet. Ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit. fœdus & amicitia dabuntur, cum meruerit

Quibus rebus cognitis, Bocchus per littera à Mario petivit, uti Sullam ad se mitteret; cujus arbitratu communibus negotiis consuleretur. I missus cum præsidio equitum, atque peditum funditorum Balearium: præterea iere sagitarii & cohors Pæligna cum velitaribus armis, itineris properandi causa: neque his secus, atque aliis armis, adversus tela hostium, quod ea levia sunt, muniti. Sed in itinere, quinto denique die, Volux, filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus sese ostendit: qui temere & effuse euntes, Sullæ aliisque omnibus & numerum ampliorem vero, & hostilem metum efficiebant. Igitur se quisque expedire: arma, atque tela tentare, intendere: timor aliquantus, sed spes amplior, quippe victoribus, & adversum eos, quos sæpe vicerant. Interim equites, exploratum præmissi, rem, ut erat, quietam nunciant. Volux adveniens quæstorem appellat: se à patre Boccho obviam illis simul, & præsidio missum. Dein eum, & proximum diem sine metu conjuncti eunt. Post, ubi castra locata, & diei vesper erat; repente Marrus, incerto vultu pavens, ad Sullam accurrit; dicitque sibi ex speculatoribus cognitum, Iugurtham haud procul abesse; simul, uti noctu clam secum profugeret, rogat, atque hortatur. Ille animo feroci negat se totiens fuscum Numidam pertimescere: virtuti suorum

uorum satis credere : etiam si certa pestis adesset,
 nansum potius, quam, proditis quos ducebat,
 urpi fuga incertæ, ac forsitan post paullo morbo
 interituræ vitæ parceret. Ceterum ab eodem mo-
 nitus, uti noctu profiscerentur, consilium ad-
 robat: ac statim milites cænatos esse in castris,
 gnisque quam creberrimos fieri, dein prima vi-
 lilia silentio egredi iubet. Iamque nocturno iti-
 nere fessis omnibus, Sulla pariter cum ortu solis
 astra metabatur; cum equites Mauri nunciant,
 ugurtham, circiter duum millium intervallo, an-
 te eos confedisse. Quod postquam auditum est,
 um vero ingens metus nostros invadit: credere
 è proditos à Voluce, & insidiis circumventos.
 Ac fuere qui dicerent manu vindicandum, ne-
 que apud illum tantum scelus inultum relinquen-
 dum. At Sulla, quamquam eadem existimabat,
 amen ab injuria Maurum prohibet: suos hortat-
 ur, uti fortem animum gererent: sæpe ante pau-
 ris strenuis advorsus multitudinem bene pugna-
 um: quanto sibi in prælio minus pepercissent,
 anto tutiores fore, nec decere quemquam, qui
 manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium
 petere, & in maximo omnium metu nudum, &
 cæcum corpus ad hostis vortere. Dein Volucem,
 quoniam hostilia faceret, Iovem maximum ob-
 testatus, uti sceleris, atque perfidiæ Bocchi testis
 adesset, castris abire jubet. Ille lacrumans ora-
 te, ne ea crederet: nihil dolo factum, ac magis
 calliditate Iugurthæ; cui videlicet speculanti iter
 suum cognitum esset. Ceterum, quoniam neque
 ingentem multitudinem haberet; & spes, opesque
 ejus ex patre suo penderent; credere illum nihil
 palam ausurum, cum ipse filius testis adesset. Qua-
 re optimum factum videri, per media ejus castra
 palam

palam transire; sese, vel præmissis, vel ibidem
 relictis Mauris, solum cum Sulla iturum. Ea re
 ut in tali negotio, probata: ac statim profecti
 quia de improvise accesserant, dubio, atque hæ
 sitante Iugurtha, incolumis transeunt. Dein pau
 cis diebus, quo ire intenderant, perventum est
 Ibi cum Boccho Numida quidam Aspar nomine
 multum, & familiariter agebat, præmissus ab Iu
 gurtha, postquam Sullam accitum audierat, ora
 tor, & subdole speculatum Bocchi consilia: præ
 terea Dabar, Maslugradæ filius, ex gente Masi
 nisæ, ceterum materno genere impar, (nam pa
 ter ejus ex concubina ortus erat,) Mauro ob inge
 nii multa bona carus, acceptusque, quem Boc
 chus fidum esse Romanis multis antea tempesta
 tibus expertus, illico ad Sullam nunciatum mit
 tit, paratum sese facere, quæ populus R. vellent
 colloquio diem, locum, tempus ipse deligeret
 consulta sese omnia cum illo integra habere: rei
 Iugurthæ legatum pertimesceret; quo res com
 munis licentius gereretur; nam ab insidiis eju
 aliter caveri nequivisse. Sed ego comperior, Boc
 chum magis Punica fide, quam ob ea, quæ præ
 dicabat, simul Romanos, & Numidam spe paci
 atinuisse: multumque cum animo suo volver
 solitum, Iugurtham Romanis, an illi Sullam tra
 deret? lubidinem advorsum nos, metum pro no
 bis suavisse. Igitur Sulla respondit, pauca se co
 ram Aspare locuturum; cetera occulte, nullo, au
 quam paucissimis præsentibus: simul edocer
 quæ sibi responderentur. Postquam, ficui vo
 luerant, congressi; dicit se missum à consule ve
 nisse quæsitum ab eo, pacem, an bellum agita
 rus foret. Tum rex, uti præceptum fuerat, pos
 diem decimum redire jubet; ac nihil etiam nunc
 decre-

decrevisse, sed illo die responsurum. Dein ambo in castra sua digressi. Sed ubi plerumque noctis processit, Sulla à Boccho occulte accersitur: ab utroque tantummodo fidi interpretes adhibentur. Præterea Dabar internuncius sanctus vir, ex sententia ambobus jurat: ac statim rex sic incipit:

Numquam ego ratus sum fore, uti rex maximus in hac terra, & omnium, quos novi, opulentissimus, privato homini gratiam deberem. Et hercule Sulla, antequam cognitum, multis orantibus aliis ultro egomet opem tuli, nullius indigui. Id imminutum, quod ceteri dolere solent, ego lator. Fuerit mihi pretium, eguisse aliquando tuae amicitia; qua apud animum meum nihil carius habeo. Id adeo experiri licet: arma, viros, pecuniam, postremo quidquid animo lubet, sume, utere: & quoad vires, nunquam tibi redditam gratiam putaveris; semper apud me integra eris: denique nihil me sciente frustra voles. Nam, ut ego existumo, regem armis, quam munificentia, vinci, minus flagitiosum. Ceterum de rep. vestra, cujus curator huc missus es, paucis accipe. Bellum ego populo R. neque feci, neque factum umquam volui: finis meos adversum armatos armis tutus sum. id omitto: quando vobis ita placet, gerite, uti vultis, cum Iugurtha bellum. Ego flumen Mulucham, quod inter me & Micipsam fuit, non egrediar, neque id intrare Iugurtham sinam. Præterea, si quid meque vobisque dignum petiveris, haud repulsus abibis.

Ad ea Sulla pro se breviter, & modice; de pace, & de communibus rebus multis disseruit. Denique regi patefecit, quod polliceatur, senatum & populum R. quoniam armis amplius vauissent,

luisſent, non in gratia habituros : faciundum aliquid, quod illorum magis, quam ſua, retuliſſi videretur ; id adeo in promptu eſſe ; quoniam copiam Iugurthæ haberet : quem ſi Romanis tradidiſſet, fore ut illi plurimum deberetur : amicitiam, fœdus, Numidiæ partem, quam nunc peteret, tunc ultro adventuram. Rex primum negotare : cognationem, affinitatem, præterea fœdum interveniſſe : ad hoc metuere, ne fluxa fide uſu popularium animos averteret : quibus & Iugurthæ carus, & Romani inviſi eſſent. Denique ſæpius fatigatus, lenitur, & ex voluntate Sullæ omnia facturum promittit. Ceterum ad ſimulandam pacem, cujus Numida, deſeſſus bello, avidiſſimus quæ utilia viſa, conſtituunt. Ita, cõpoſito dolo digrediuntur. At rex poſtero die Aſparem, Iugurthæ legatum, appellat : dicitque ſibi per Dabarem ex Sulla cognitum, poſſe conditionibus bellum componi : quamobrem regis ſui ſententiam exquireret. Ille lætus in caſtra Iugurthæ proficiſcitur. Dein ab illo cuncta edoctus, properato itinere, poſt diem octavum redit ad Bocchum ; & ei nunciat, Iugurtham cupere omnia, quæ imperarentur, facere ; ſed Matio parum fidere : ſæpe antea cum imperatoribus Romanis pacem conventam, fruſtra fuiſſe. Ceterum Bocchus, ſi ambobus conſultum, & ratam pacem vellet, daret operam, ut una ab omnibus, quaſi de pace, in colloquium, veniretur, ibique ſibi Sullam traderet : cum talem virum in poteſtate habuiſſet, tum fore, uti juffu S. P. Q. R. fœdus fieret ; neque hominem nobilem non ſua ignavia, ſed ob rempublicam in hoſtium poteſtate relictum iri. Hæc Maurus ſecum ipſe diu volvens, tandem promiſit. Ceterum dolo, an vere cunctatus, parum comperimus.

us. Sed plerumque regiæ voluntates, uti vehementes, sic mobiles, sæpe ipsæ sibi advorsæ. Post, tempore & loco constituto, in colloquium de pace veniretur, Bocchus Sullam modo, modo Iugurthæ legatum appellare: benigne habere: eum ambobus polliceri. Illi pariter læti, ac spei plenæ esse. Sed nocte ea, quæ proxuma fuit ante diem colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac statim immutata voluntate, remotis ceteris dicitur secum ipse multum agitavisse, vultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo vas: quæ scilicet, tacente ipso, occulta oris patefecisse. Tamen postremo Sullam accersi jubet; ex illius sententia Numidæ insidias tendit. Deinde, ubi dies advenit, & ei nunciatum est, Iugurtham haud procul abesse; cum paucis amicis, quæstore nostro, quasi obviis honoris causa accedit in tumultum facillimum visu insidiantibus. Eodem Numida cum plerisque necessariis inermis, uti dictum erat, accedit: ac statim igno dato, undique simul ex insidiis invaditur. Ceteri obruncati: Iugurtha Sullæ vincetus traditur, & ab eo ad Marium deductus. Per idem tempus advorsum Gallos abducibus nostris Q. Scipione, & M. Manlio male pugnatum. Quo metu Italia omnis contremuerat. Illiq; & usque ad nostram memoriam Romani sic habuere, alia omnia virtuti suæ prona esse; cum Gallis pro salute, non pro gloria certari. Sed postquam bellum in Numidia confectum, & Iugurtham Romam vincetum aduci nunciatum est; Marius consul absens factus est; & ei decreta provincia Gallia: isque Kalendis Ianuar. magna gloria consul triumphavit. Ex ea tempestate spes, atque opes civitatis in illo sitarant.

C. SALLUSTII
CRISPI
HISTORIARUM
FRAGMENTA.
LIB. I.

Es populi R. M. Lepido, Q. Catulo
Cofs. ac deinde militiæ & domi ge-
stas composui. *Donatus & Pomp.
Messalinus.*

Cato Romani generis disertissu-
mus multa paucis absolvit. *Servius & Acron.
Fannius vere. Victorinus.*

Nos in tanta doctissimorum hominum copia
Servius.

Neque me diversa pars in civilibus armis mo-
vit à vero. *Arusianus.*

Nobis primæ disensiones vitio humani ingeni
evenere: quod inquietas, atque indomitum, sem-
per in certamine libertatis, aut gloriæ, aut do-
minationis agit. *Priscianus.*

Nam à primordio urbis ad bellum Persi Ma-
cedonicum. *Idem.*

Res Romana plurimum imperio valuit, Ser-
Sulpitio & M. Marcello Cofs. omni Gallia ci-
Rhenum, atque inter mare nostrum, atque O-
ceanum, nisi quæ à paludibus invia fuit, perdo-
mita. Optumis autem moribus, & maxuma con-
cordia egit populus R. inter secundum atque po-
stremum bellum Carthaginense. *Victorinus &
Augustinus.*

At di

At discordia, & avaritiæ, atque ambitio, & cetera secundis rebus oriri sueta mala, post Carthaginis excidium maxime aucta sunt. Nam injuriæ validiorum, & ob eas discessio plebis à patribus, aliæque dissensiones domi fuere jam inde à principio: neque amplius, quam regibus exactis, dum metus à Tarquinio & bellum grave cum Etruria positum est, æquo & modesto jure agitatum: dein, servili imperio patres plebem exercere; de vita atque tergo regio more consulere; agro pellere, &, ceteris expertibus, soli in imperio agere. Quibus sævitiis, & maxime fenoris onere oppressa plebes, cum assiduis bellis tributum simul & militiam toleraret, armata montem sacrum, atque Aventinum infedit. Tumque trib. pl. & alia sibi jura paravit. Discordiarum & certaminis utrimque finis fuit secundum bellum Punicum. *Augustinus.*

Postquam, remoto metu Punico, simulates exercere vacuum fuit, plurimæ turbæ, seditiones, & ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes, quorum in gratia plerique concesserant, sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant, bonique & mali cives appellati, non ob merita in rempublicam, omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, & injuria validior, quia præsentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore majorum mores non paullatim, ut antea, sed torrentis modo præcipitati: adeo juvenus luxu atque avaritia corrupta est; uti merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. *Agellius & Augustinus.*

Igitur venditis proscriptorum bonis, aut dilargitis. *Agellius.*

Id bellum excitabat metus Pompeii victoris Hiempsalem in regnum restituentis. *Idem.*

Maxumeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi. *Donatus & Arusianus.*

Quinlenones & vinarii lanique, quorum præterea vulgus in dies usum habet, precio compositi. *Carisius.*

Genus armis ferox, & servitii insolitum. *Arusianus.*

M. Æmilii Lepidi Cos. ad P. R. oratio contra Sullam.

Clementia & probitas vestra, Quirites, quibus per ceteras gentis maxumi, & clari estis, plurimum timoris mihi faciunt, adversus tyrannidem L. Sullæ: ne aut ipsi, nefanda quæ æstumatis, ea parum credendo de aliis circumveniamini: præsertim cum illi spes omnis in scelere atque perfidia sit; neque se aliter tutum putet, quam si pejor atque instabilior metu vestro fuerit, quo captivis libertatis curam miseria eximat: aut si provideritis, in tutandis periculis magis, quam in ulciscendo teneamini. Satellites quidem ejus, homines maxumi nominis, non minus optumis majorum exemplis, nequeo satis mirari, dominationis in vos, servitium suum mercedem dant: & utrumque per injuriam malunt, quam optumo jure liberi agere: præclara Brutorum, atque Æmiliorum & Lutatorum proles, geniti ad ea, quæ majores virtute peperere, subvertunda. Nam quid à Pyrrho, Hannibale, Philippoque & Antiocho defensum est aliud, quam libertas, & suæ cuique sedes; neu cui, nisi legibus, pareremus? quæ cuncta sævus iste Romulus, quasi ab externis rapta, tenet, non tot exercituum clade, neque consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli

belli consumserat, sariat; sed tum crudelior, cum plerosque secunda res in miserationem ex ira vertunt. Quin solus omnium, post memoriam hominum, supplicia in post futuros composuit: quis prius injuria quam vita certa esse: pravissimæque per sceleris immanitatem adhuc tutus fuit; dum vos, metu gravioris servitii, à repetenda libertate terremini. Agendum atque obviam eundum est, Quirites; ne spolia vestra penes illum sint: non prolatandum, neque votis paranda auxilia; nisi forte speratis, per tædium jam, aut pudorem tyrannidis, esse eum per scelus occupata, periculosius dimissurum. At ille eo processit, uti nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta existimet. Itaq; illa quies, & otium cum libertate, quæ multi probi potius, quam laborem cum honoribus, capebant, nulla sunt. Hac tempestate serviundum, aut imperitandum: habendus metus est, aut faciendus, Quirites. Nam, quid ultra? quæve humana superant, aut divina impolluta sunt? populus Romanus paulo ante gentium moderator, exsitus imperio, gloria, jure, agitandi inops, despectusque ne servilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latii magna vis, civitate pro multis, & egregiis factis, à vobis data, per unum prohibentur: & plebis innoxia patrias sedes occupavere pauci satellites, mercedem scelerum. Leges, judicia, ærarium, provinciæ, reges, penes unum; denique necis civium, & vitæ licentia. Simul humanas hostias vidistis, & sepulchra infecta sanguine civili. Est ne viris reliqui aliud, quam solvere injuriam, aut mori per virtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro septis statuit: neque quisquam extremam necessitatem nihil au-

hil aufus, nisi muliebri ingenio, expectat. Verum ego seditiosus, uti Sulla ait, qui præmia turbatum queror; & bellum cupiens, quia jura pacis repeto. Scilicet, quia non aliter salvi, satisque tuti in imperio eritis, nisi Vettius Picens, scriba Cornelius, aliena bene parata prodegerint: nisi approbaveritis omnes proscriptiones innoxiorum, ob divitias; cruciatus virorum illustrium; vastam urbem fuga, & cædibus; bona civium miserorum, quasi Cimbricam prædam, venum, aut dono datam. At objectat mihi possessiones ex bonis proscriptorum: quod quidem scelerum illius vel maximum est, non me, neque quemquam omnium satis tutum fuisse, si recte faceremus. Atque illa quæ tum formidine mercatus sum, precio soluto, jure, dominis tamen restituo: neque pati consilium est, ullam ex civibus prædam esse. Satis illa fuerint, quæ, rabie contracta, toleravimus, manus conferentes inter se Romanos exercitus, & arma ab externis in nosmet versa. Scelerum & contumeliarum omnium finis sit. Quorum adeo Sullam non pœnitet, ut & facta in gloria numeret, & si liceat, avidius fecerit. Neque jam, quid existimetis de illo, sed quantum vos audeatis vereor: ne, alius alium principem expectantes, ante capiamini, non opibus ejus, quæ futiles & corruptæ sunt, sed vestra socordia, quam captum iri licet, & quam audeat tam videri felicem. Nam præter satellites commaculatos, quis eadem vult? aut quis non omnia mutata, præter victoriam? scilicet milites: quorum sanguine, Tarrulæ, Scyroque, pessimis fervorum, divitiæ partæ sunt, an, quibus prælatus in magistratibus capiundis Fufidius, ancilla turpis, honorum omnium deonestamentum? Itaque maximum mihi fiduciam parit

arit victor exercitus, cui per tot vulnera & labores, nihil præter tyrannum quæsitum est. Nisi forte tribuniciam potestatem eversum profecti sunt per arma, conditam à majoribus suis; utique iura & judicia sibimet extorquerent: egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes & silvam, contumeliam atque invidiam suam, præmia penes paucos intellegerent. Quare igitur tanto agmine atque animis incedit? quia secundæ res mire sunt vitiiis obtentui: quibus labefactatis, quam formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte specie concordiæ & pacis, quæ sceleri & parricidio suo nomina indidit. Neque aliter populo Romano esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebes, præda civilis acerbissima, jus, iudiciumque omnium rerum penes se, quod populi Romani fuit. Quæ, si vobis pax, & concordia intellegantur, maxuma turbamenta reip. atque exitia probate: annuite legibus impositis: accipite otium cum servitio: & tradite exemplum posteris ad populum Romanum suimet sanguinis cæde circumveniendum. Mihi, quamquam per hoc summum imperium satis quæsitum erat nomini majorum, dignitati, atque etiam præsidio; tamen non fuit consilium, privatas opes facere; potiorque visa est periculosa libertas, quieto servitio. Quæ si probatis, adeste Quirites; & bene juvantibus diis, M. Æmilium Consulem ducem & authorem sequimini ad recipiendam libertatem.

Tunc vero & posci. cum ceteri eiusdem causa ducem senatus rati, maxumo gaudio bellum irritate. *Nonius, irritare, provocare.*

Curionem quæsit, ut adolescentior, & populi suffragiis integer, ætati concederet Mamerci. *Priscianus lib. x.*

Philip-

Philippus, qui ætate & consilio ceteros antea præcedebat. *Servius lib. IX.*

Oratio L. Philippi contra Lepidum.

Maxime vellem, P. C. remp. quietam esse, ac in periculis à promptissimo quoque defendi: denique prava incœpta consultoribus noxæ esse. Sed contra, seditionibus omnia turbata sunt, & illis, quos prohibere magis decebat. Postremo quæ pessimi & stultissimi decreverunt, ea bonis & sapientibus faciunda sunt. Nam bellum, atque arma, quamquam vobis invisæ, tamen, quia Lepidus placet, sumenda sunt. Nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est. Prò, dii boni, qui hanc urbem, ommissa cura, adhuc regitis; M. Æmilius omnium flagitiosorum postremus, qui peior an ignavior sit, deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è communi metuendum effecit: vos mussantes, & tractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quam defenditis: neque intellegimus mollitia decretorum, vobis dignitatem, illi tantum detrahi. Atque id jure: quoniam ex rapto consulatum, ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cujus sceleribus tanta præmia tribuistis? At sciet, ii, qui ad postremum usque, legatos, pacem concordiam, & alia hujuscemodi decreverunt gratiam ab eo peperere. Immo despecti & indigni reip. habitæ, prædæ loco æstumantur: quippe non tu pacem repetentes, quo habitam amiserant. Quis quidem à principio, cum Etruriam conjuratos proscriptos accersiri, largitionibus rempublicæ cerati videbam; maturandum putabam, & Catali consilia cum paucis secutus sum. Cæterum illi qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoscunt

endo populi Romani magnitudinem auxisse, usquam etiam tum Lepidum progressum vident; cum privata arma opprimundæ libertatis episset, sibi quisque opes aut patrocinia quærento; consilium publicum corruerunt. At tum erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis sicariis; quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit: nunc est proconsul cum imperio, non admo; sed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus: & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi; flagrantes inopia & cupidinibus, scelerum conscientia exagitati: quibus quies, in seditionibus; in pace, turbantur: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello erunt, Saturnini olim, post Sulpicii, dein Marii, Damasippique, nunc Lepidi satellites. Præterea Etruria, atque omnes reliquæ belli arrectæ: Hispaniæ armis sollicitæ: Mithridates in latere vegetigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin, præter idoneum ducem, nihil abest ad subvertendum imperium. Quod ego vos oro, atque obsecro P. C. ut animadvortatis; neu patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem, ad integros contactu procedere. Nam, ubi malos præmia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro, atque flamma urbem invadat? quod multo propius est ab eo, quo agitat, statu, quam ex pace & concordia ad arma civilia: quæ ille advorsum divina & humana omnia cepit, non pro sua, aut quorum simulat injuria, sed legum ac libertatis subvertundæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilii, inquiet; hæc atque illa tentans, metuit otium, odit bellum; luxu atque

licentia carendum videt, atque interim abutitur
vestra socordia. Neque mihi satis consilii, metum,
an ignaviam, an dementiam eam appellem: quod
videmini intenta mala quasi fulmen optare si
quisque ne attingat, sed prohibere ne conari qui-
dem. Et quæso considerate quam conversa rerum
natura sit. Antea malum publicum, occulte; au-
xilia palam instruebantur, & eo boni malos facile
anteibant: nunc pax, & concordia disturbantur
palam; defenduntur occulte. Quibus illa placent
in armis sunt; vos, in metu. Quid expectatis? ni-
si forte pudet, aut piget recte facere. An Lepidus
mandata animos movent? qui placere ait sua cui-
que reddi, & aliena tenet: belli jura rescindi, cum
ipse armis cogat: civitatem confirmari, qui ad-
emptam negat: concordia gratia plebei tribuni-
ciam potestatem restitui, ex qua omnes discordia
accensa. Pessume omnium, atque impudentissu-
me, tibi ne egestas civium, & luctus curæ sunt
cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per in-
juriam? alterum consulatum petis, quasi primum
reddideris: bello concordiam quæris, quo partem
disturbatur: nostri proditor, istis invidus, hostis
omnium bonorum, ut te neque hominum, ne-
que deorum, pudet, quos perfidia aut perjurio
violasti? qui, quando talis es, maneat in senten-
tia, & retineas arma, te hortor: ne prolatandi
seditionibus inquietus ipse, nos in solitudine re-
tineas. Neque te provinciæ, neque leges, neque
dii penates civem patiuntur. Perge, qua cœpisti
ut quam maturume merita invenias. Vos autem
P. C. quousque cunctando remp. intutam patie-
mini, & verbis arma tentabitis? Delectus advo-
sum vos habiti; pecuniæ publicæ, & privatim ex-
ortæ; præsidia deducta atque imposita; ex lubi-
dine

dine leges imperantur: cum interim vos legatos & decreta paratis. Et quanto, mehercule, avidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit; cum intellet se metu magis, quam æquo & bono sustentatum. Nam, qui turbas, & cædem civium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea, cum facere possitis, patiamini potius censet. Ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent; si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnæ, cujus in urbem reditu, decus, atque ordines omnes interierunt, nihilo minus vos, atque conjuges, & liberos, Lepido permitturi sitis; quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is & alii boni temp. frustra curant. Agite, uti lubet; parata vobis Cethegi, atque alia proditorum patrocina, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursus adversum deos penates manus armare. Sin libertas & bella magis placent; decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adest novus exercitus, & ad hoc, coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi; fortuna meliores sequitur. Iam illa, quæ collecta sunt socordia nostra dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum privato consilio, paratum cum pessimis, & hostibus reip. contra hujus ordinis auctoritatem ad urbem ducit; ut Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & ceteris quibus imperium est, urbi præsidio sint; operamque dent ne quid resp. detrimenti capiat.

Vt Lepidus, & Catulus decretis exercitibus maturum proficiscerentur. *Carissus lib. 11.*

M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulso, senior neque minus gravis, sed multiplex cura pa-

tres exercebat. *Servius. Marius Victorinus in Ciceronem.*

Obviamire, & commoti hostibus. *Arusianus Messus.*

Lepidus pœnitens consilii. *Carisius lib. III.*

Sic vero quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere. *Nonius, Competere, rei cujusque meminisse, aut constanter valere.*

Prudens omnium, quæ senatus censuerat. *Arusianus.*

Magnis operibus profectus, oppidum cepit, per L. Catilinam legatum. *Festus.*

Domitium proconsulem ex citeriori Hispania cum omnibus copiis, quas paraverat, accessivit. *Priscianus lib. X. Arcessivit, inquit, & lacesivit.*

Sanctus aliter, & ingenio validus. *Carisius lib. I. aliter pro alias.*

Gens raro egressa finis suos. *Servius ad lib. XI. Æneidos. Arusianus Messus.*

Nisi cum ira belli defenuisset. *Priscianus lib. X.*

Maturaverunt exercitum Dyrhachium cogere. *Arusianus Messus.*

Illo profectus, vicos, castellaque incendere, & fuga cultorum deserta, igni vastare: neque elato, aut securo esse animo, metu gentis ad furta belli peridoneæ. *Nonius. Servius ad XI. Æneidos.*

Liberis ejus avunculus erat. *Donatus ad Phormionem Terentii.*

Nihil ob tantam mercedem sibi abnuituros.

Arusianus Messus,

Infanum aliter sua sententia, atque aliarum mulierum. *Carisius lib. I. aliter pro alias.*

Solis viis. *Donatus Phorm. act. V. scen. VIII.*

Iussu Metelli cornicines occanuerunt. *Priscianus*

Priscianus lib. x. Servius II. Georg. Virg. Diomed. ib. I. cap. IV.

Nexuit catenæ modo. *Priscianus lib. x.*

Doctus militiam. *Arusianus Messus.*

Neque se recipere aut instruere prælio quiverit. *Priscianus lib. x.*

Equi sine rectore exterriti, aut faucii consternantur. *Idem lib. IV.*

Occupatusque collis editissimus apud Hilerdam: & cum multa opera circumdata. *Priscianus lib. v.*

At inde nulla munitionis, aut requie mora, processit ad oppidum. *Priscianus lib. XVIII. requie pro requiei.*

Agreste. *Caris. lib. I.*

Ardebat omnis Hispania citerior. *M. Fabius Victorinus de invent. Ciceronis lib. I.*

* & ponere validam urbem multos dies restantem pugnando vicit. *Nonius.*

Itaque Sertorius, levi præsidio relicto in Mauritania, nactus obscuram noctem, æstu secundo, furtivaq; celeritate, vitare prælium in transgressu conatus est. *Agellius lib. I. c. 26. Nonius Marcellus.*

Transgressos omnis, recipit mons Ballera, præceptus à Lusitanis. *Idem ibidem.*

Earum aliæ paullulum progressæ, nimio simul & incerto onere, cum pavor corpora agitaverat, deprimebantur. *Idem.*

Locum editiorem, quam victoribus decebat, capit. *Servius VIII Aeneidos. Arusianus Messus.*

Et mox Fufidius adveniens cum legionibus, postquam tantas asperitates, haud facilem pugnantibus vadum, cuncta hosti quam suis opportunitate videt. *Nonius.*

Cum Sertorius neque erumperet, tam levi copia navibus fugam maturabat. *Servius Fuldanus. Messus.*

Itineris eorum Metellus per litteras gnarus. *Arufianus.*

Itaque Servilius ægotum Tarenti collegam prior transgressus, iter vortit ad Corycum urbem inclutam: passusque nemore, in quo crocum gignitur. *Priscianus. Nonius.*

Ad Olympum atque Phaselida. *Priscianus.*

Apud Corycum. *Idem.*

Apud Læte oppidum, cui nomen oblivionis condiderant. *Idem. Servius ad 1. Aneidos.*

Repulsus à Læte oppido. *Idem. Priscianus.*

Apud Mutinam. *Idem.*

Apud Præneste locatus. *Idem.*

Medio diei. *Messus.*

Quietam à bellis civitatem. *Idem.*

Militiæ peritus. *Idem.*

Sertorius portis turbam morantibus, & nullo, ut in terrore solet, generis aut imperii discrimine, per calorum corpora, ad medium quasi deinsuper adstantium manibus in murum attollitur. *Nonius. Servius.*

Neque detrusus aliquotiens terretur. *Priscianus lib. xv.*

Dubitavit acie pars. *Idem.*

Quos inter maxume. *Carisius.*

Rumore primo. *Carisius.*

Idem fecere Octavius & Q. Cæpio sine gravi cujusquam expectatione, neque sane ambitu publici. *Servius ad lib. iv. Aneidos: Ambire significat & rogare. Sallustius in Jugurtha: Quos ego audio ambire, fatigare vos singulos. Dicebatur & ambio illum, pro rogo. Sallust. in 1. Idem fecere &c.*

Cum

Cum aræ & alia diis sacrata, supplicum sanguine fœdarentur. *Idem.*

Postremo ipsos colonos per miseras & incerta humani generis orare. *Idem ad illud XI. Æneidos.*

— per eversa genitor fumantia Troja
Exscidia obtestor.

Ea paucis quibus peritia & verum ingenium est abnuentibus. *Idem.*

Perpenna tam paucis profectus vera est æstimanda. *Idem ad XII. Æneidos.*

FRAGMENTA

LIB. II.

HISTORIARVM.

Sardinia in Africo mari facie vestigii humani, in orientem, quam in occidentem latior prominet. *Agellius lib. XIII. cap. XVIII. Nonius: Faciem totius corporis formam, ὠσώπων, id est, os, posuit antiquitas prudens; ut ab aspectu species, & à fingendo figura, ita à factura corporis facies. Sallust. hist. lib. II. Sardinia, & c. Isidorus. Inde Ichnusa appellata. Solinus.*

Dubium an insula sit, quod Euri atque Austris superjactis fluctibus, circumlavit. *Nonius, lavit pro lavat.*

Nam Sullam consulem de reditu ejus legem ferentem ex composito trib. pl. C. Herennius prohibuerat. *Notat Agellius lib. X. cap. XX. Sallustium proprietatis in verbis retinentissimum consuetudinis concessisse, & privilegium, quod de Cn. Pompeii Magni patris reditu ferebatur, legem appellasse.*

Nam procul, & diversis ex regionibus. *Carisius*
Asper, procul, inquit, est è loco.

Obviam fuere. *Carisius ibidem. Asper, ait*
vetustè obviam fuere, adverbio quam nomine ut
maluit.

Urbe, patriaque extorres. *Messus.*

Genus militum fuetum à pueritia latrociniis.
Idem.

Inter læva mœnium, & dextrum flumen Tu-
 riam, quod Valentiam parvo intervallo præter-
 fluit. *Priscianus lib.v. & vi. Turiam dixit, qui*
accusativus generis masculini est, non neutri.

In fiducia, quam argumentis, purgatiores di-
 mittuntur. *Donatus Phorm. act. 1. sc. 111. & He-*
cyr. act. 1v. sc. 1v. Nonius. Fiducia est audacia.
Servius.

Antequam regressus Sertorius instrueret pu-
 gnæ suos. *Arustianus.*

Ipse animi atrox. *Idem.*

Copiis integra. *Idem.*

Eodem anno in Macedonia C. Curio, principio
 veris cum exercitu profectus in Dardaniam, qui-
 bus potuit modis dictas pecunias coegit. *Nonius,*
dicere est promittere.

Post, ubi fiducia nimius. *Arustianus.*

Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem prope
 litora regebat Corsâ nomine Ligus mulier. *Priscia-*
nus lib. vi.

Nam quædam Corsâ nomine Ligus mulier
 cum taurum ex grege, quem prope littora regebat,
 transnatare solitum, atque per intervalla corpore
 aucto remeare videret, cupiens scire incognita
 sibi pabula, taurum à cæteris degredientem usque
 ad insulam navigio profecuta est. Cujus regressu
 insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus

o profecti sunt, eamque nomine mulieris aucto-
is & ducis appellaverunt. *Isidorus lib. 14. cap. 6.*

Ne illa tauro patata sint. *Donatus actus IV. sce-
na 11. Andria.*

Dædalum ex Sicilia profectum, cum Minois
iugeret iram, atque opes. *Priscianus libro VI. Ser-
vius.*

Quem ex Mauritania rex Leptasta proditiōnis
in simulatum cum custodibus miserat. *Priscianus
lib. 1.*

Quos adversum multi ex Bithynia volentes oc-
currere, falsum filium arguituri. *Priscianus lib. x.*

Vt actione desisteret. *Messius.*

Vespera. *Carisius lib. 11.*

Argentum mutuū arcessivit. *Priscianus lib. x.*

Eam deditionem senatus, per nuncios Orestis
cognitam, approbat. *Priscianus lib. VI.*

Nisi qua flumen Lurda Tauro monte defluens.
Idem ibidem.

Frugum, pabulique lætus ager. *Arusianus.
Servius lib. 1. Aeneidos.*

Neque virgines nuptum à parentibus mitteban-
tur, sed ipsæ belli promptissimos delegebant. *Mes-
sius.*

Modestus ad omnia alia, nisi ad dominatio-
nem. *Donatus Phor. act. 1. Sc. 11.*

Noctu, diuque stationes, & vigilias tentare.
Carisius lib. 11.

At Lucillum regis cura machinata fames brevi
fatigabat. Multique commeatus interierant insi-
diis latronum. *Priscianus lib. VII. & Nonius.*

Namque primum Iasonem novo itinere maris
Ætææ hospitis domum violasse. *Priscianus lib.
VIII.*

Tartessum Hispaniæ civitatem, quam nunc
G 5 Tytii

Tyrri mutato nomine Gadir habent. *Priscianus lib. v.*

Neque subsidiis, uti soluerat, compositis. *Priscianus lib. x. Soluerat autem est solutus fuerat.*

Neque inermos ex proelio viros quemquam agnoturum. *Idem ibidem.*

Ea continentia vir gravis, & nulla arte cuiquam inferior. *Arusianus. Nonius in Gravis.*

Omnes qui circum sunt, præminent altitudine millium passuum duorum. *Arusianus.*

* & Pœni ferunt adversus A. N. C. M. *Donatus.*

Quia corpore, & lingua percitum, & inquirerem, nomine histrionis vix sani, Barbuleium appellabant. *Priscianus lib. vi.*

Audaciter. *Idem xv.*

Ibi Fimbriana seditione, qui regi per obsequiam orationis, & maxime odium Sullæ, graves carique erant. *Nonius: obsequium neut. genere: obsequela fem.*

Mœnibus deturbat. *Nonius deturbare.*

E muris canes sportis demittebant. *Idem.*

Ad hoc rumoribus, adversa in pravitatem; secunda in casum; fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant. *Idem.*

At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus; magna gloria concurrentium undique virile & muliebre secus, per vias ac recta omnium visebatur: cum quæstor C. Urbinus; alique, cognita voluntate, eum ad cenam invitaverant; ultra Romanorum, & mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulae & insignia, scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis; simul croco sparsa humus, & alia, in modum templi celeberrimi. Præterea cum se-

dens

denti transfenna demissum Victoriæ simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coronam capiti imponebat: tum venienti ture quasi deo supplicabatur. Toga picta plerumque amiculo erat ei accumbenti: epulæ quæsitissimæ; neque per omnem modo provinciam, sed trans maria, ex Mauritania volucrum, & ferarum incognita antea plura genera. quibus rebus, aliquantam partem gloriæ demserat, maxime apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna R. imperio existimantes. *Macrob. Saturnal. lib. 111. cap. XIII. Nonius. Sospiter lib. 1.*

Ruuntque pars magna suismet, aut proxumorum telis, ceteri vice pecorum obruncabantur.

Nonius.

Occurrere duci, & proelium accendere, adeo uti Metello in sagum, Hirtuleio in brachium tela venirent. *Idem.*

Avidisque ita, promptisque ducibus, uti Metellus icu tragulæ fauciaretur. *Idem.*

Sed Metellus in vulnere. *Donatus act. V. scena*

11. And.

Primo incidit forte per noctem in renunculo piscantis. *Nonius.*

Ad hoc pauca piraticæ adjungit actuaria navigia. *Idem in, Piratica navicula.*

Omnia sacrata corpora in ratem imposuisse.

Arusianus.

Suos equites hortatus vado transmittit. *Idem.*

Icu eorum, qui in flumine ruebant, necabantur.

Donatus Adolph. act. 111. sc. 11.

Circumventi dextra, unde ferrum erat, saxa, aut quid tale capiti affligebant. *Arusianus.*

Sed Metellus in ulteriore provincia. *Donatus ad Phorm. act. 1. sc. 14.*

Inma-

Immane quantum animi exarsere. *Nonius*,
Nomen positum pro Adverbio.

At illi quibus res incognita erat, ivere cuncti
 ad portas incognita tendere. *Servius F. Vrsini.*

Murum ab angulo dextri lateris ad paludem
 haud procul remotam duxit. *Servius Fuldanus.*

F R A G M E N T A

L I B. III.

H I S T O R I A R V M.

EXaudiri que sonus Bacchanaliorum. *Ma-*
crob. lib. i. cap. iv. Saturnal. Nonius.

Diversa, uti solet rebus perditis, capes-
 sunt. namque alii fiducia gnaritatis locorum in oc-
 cultam fugam sparsi; alii, globis eruptionem ten-
 taverunt. *Priscianus lib. x. Nonius.*

Vnus constitit in agro Lucano, gnarus loci,
 nomine Publipor. *Idem lib. vi. Probus Catholicis.*

Male jam assuetum ad omnis vis controver-
 siarum. *Priscianus lib. vi.*

Conjuratone claudit. *Idem lib. x.*

Quasi par in oppido festinatio, & ingens terror
 erat, ne ex latere nova munimenta madore infir-
 marentur: nam mcenia oppidi stagnabant, redun-
 dantibus cloacis adverso æstu matris. *Nonius in*
Mador.

Equis, & armis decoribus cultus. *Priscianus*
lib. vi.

Dedecores, inultique terga ab hostibus cæde-
 bantur. *Idem.*

Contra ille calui ratus quærebat num somnis
 thesau-

esaurus portenderetur. *Idem lib. VIII. Nonius Caluitur.*

Parte consumpta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus fallerent. *Priscianus lib. X.*

Epistola Cn. Pompei ad senatum.

Si adversus vos, patriamque, & deos penates, & patriam labores & pericula suscepissem, quotiens à prima adolescentia ductu meo scelestissimi homines fusi, & vobis salus quaesita est: nihil amplius me absentem me statuissetis, quam adhuc agitis. C. quem contra aetatem projectum ad bellum periculosissimum, cum exercitu optime merito, quantum est in vobis, fame, miserissima omnium moribus, confecistis. Hac in spe populus R. liberos suos ad bellum misit: Hæc sunt præmia pro vulneribus; hæc totiens ob remp. fuso sanguine: fessus scribunt, mittendoque legatos, omnis opes & spes priatas meas consumsi: cum interim à vobis per triennium vix annuus sumtus datus est. Per eos immortalis, utrum censetis me vicem ærarii præstare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? equidem fateor me ad hoc bellum majore studio, quam consilio, profectum: quippe qui nomine modo imperii à vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paravi; hostisque in cervicibus jam Italiæ agentis ab Alpibus in Hispaniam summovi. Per eas, iter aliud atque Hannibal, nobis opportunius patefecit. Recepti Galliam, Pyrenæum, Laceraniam, Ilergetum: & primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui: hiememque in castris inter sævissimos hostis, non per oppida, neque ex ambitione mea, egi. Quid dein prælia, aut expeditiones hibernas, oppida excisa, aut recepta enumerem? quando res plus valent quam

quam verba. Castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Durium, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, satis clara vobis sunt pro quibus, o grati patres, egestatem, & famam redditis. Itaque meo & hostium exercitui par conditio est. Namque stipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos moneo, quæsoque ut animadvertatis; neu cogatis necessitatibus privatim mihi consulere. Hispaniam ceteriorem, quæ non ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad interuersionem vastauimus; præter maritimas civitates, quæ ultro nobis sumturi, onerique. Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit: & nunc malis fructibus, ipsa vix agitatur. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumsi. Reliqui vos estis: qui nisi subuenitis, invito & prædicente me, exercitus hinc, & cum eo omne bellum Hispaniæ in Italiam transgreditur.

Namque his, præter solita vitiosis magistratibus, cum per omnem provinciam infecunditate biennii proximi grave pretium fructibus esset.

Nonius, Grave est multum.

Hi salubris occupatis tum externorum agros invadere: frumenti que ex inopia gravi satias facta.

Idem, Satias pro satietas.

Neque jam sustineri poterat immensum aucto mari, & vento gliscenti. *Idem, gliscit est congelascit, colligitur, ignescit, crescit.*

Ac tum maxime, uti solet extremis in rebus, sibi quisque carissimum domi recordari, cunctique omnium ordinum extrema munia sequi.

Idem, Munia officia.

Et forte in navigando cohors una, grandi fæselo ve-

o vecta, à ceteris deerravit, marique placido à duobus prædonum myoparonibus circumventa. *Idem in voce Faselus, & Myoparo.*

Eum, atque Metrophanem senatus magna industria perquirebat, cum per tot scaphas, quas ad ostia cum paucis fidis percunctatum miserant. *Idem, & Carisius lib. 1.*

Duos quam maximos utres levi tabulæ subiecit: qua super omni corpore quietus invicem tractu pedis quasi gubernator existeret: ea inter molem, atque insulam mari vitabundus classẽm hostium, ad oppidum pervenit. *Idem.*

Nam qui enare conati fuerant, isti sæpe ferramentis navium, aut vulnerati à suis, aut afflicti alveos undarum vi, multato sæde corpore, postremo tamen periire. *Idem, & Arustianus Messus.*

Nam tertia tunc erat, & sublima nebula cælum obscurabat. *Nonius.*

Illum nautis forum. *Idem.*

Oratio M. Lepidi tribuni plebis ad plebem.

Si, Quirites, parum existumaretis, quid inter jus à majoribus relictum vobis, & hoc à Sulla paratum, servitium interesset, multis mihi disserendum fuisset, docendumque, quas ob injurias, & quotiens à patribus armata plebes secessisset; utique vindices paravisset omnis juris sui tribunos pleb. Nunc hortari modo reliquum est, & ire primum via, qua capeflundam arbitror libertatem. Neque me præterit quantas opes nobilitatis solus, impotens, inani specie magistratus, pelle re dominatione incipiam; quantoque tutius factio noxiorum agat, quam soli innocentes. Sed præter spem bonam ex vobis, quæ metum vicit, statui certaminis adversa, pro libertate potiora esse forti viro, quam omnino non certavisse. Quamquam omnes

omnes alii creati pro jure vestro vim cunctata,
& imperia sua gratia, aut spe, aut præmiis in vos
convertere; meliusque habent, mercede delin-
quere, quam gratis recte facere. Itaque omnes
concessere jam in paucorum dominationem, qui
per militare nomen, ararium, exercitus, regna;
provincias occupavere, & arcem habent ex spo-
liis vestris: cum interim more pecorum vos
multitudo singulis habendos, fruendosque præ-
betis, exsuti omnibus, quæ majores reliquere:
nisi quia vosmet ipsi per suffragia, uti præsidēs
olim, nunc dominos destinatis. Itaque concessere
illuc omnes: & mox si vestra receperitis, ad vos
redibunt plerique. Rarus enim animus est ad ea,
quæ placent defendenda. Cetera validiorum sunt.
An dubium habetis, ne officere quid vobis uno
animo pergentibus possit, quos languidos socor-
desque pertinuere? nisi forte C. Cotta ex factio-
ne media consul, aliter quam metu jura quædam
tribunis pleb. restituit, & quamquam L. Sicinius
primus de potestate trib. loqui ausus, mussanti-
bus vobis circumventus erat: tamen prius illi
invidiam metuere, quam vos injuriæ pertæsum
est. Quod ego nequeo satis mirari, Quirites. Nam
spem frustra fuisse intellexistis. Sulla mortuo, qui
scelestum imposuerat servitium, finem mali cre-
debatis. Ortus est longe sævior Catulus. Tumul-
tus intercessit Bruto, & Æmilio Mamercio Cofs.
dein C. Curio ad exitium usque insontis tribuni
dominatus est. Lucullus superiore anno quantis
animis ierit in L. Quinctium, vidistis: quantæ
denique nunc mihi turbæ concitantur! quæ pro-
fecto incassum agerentur, si, prius quam vos ser-
viundi finem, illi dominationis facturi erant: præ-
sertim cum his civilibus armis dicta alia, sed cer-
tatum

tatum utrimque de dominatione in vobis sit. Itaque cetera ex licentia, aut odio, aut avaritia in tempus arserunt. Permanfit una res modo, quæ utrimque quæfita est: & erepta in posterum vis tribunicia, telum à majoribus libertari paratum, quod ego vos moneo, quæsoque, ut animadvertatis: neu nomina rerum ad ignaviam mutant, otium pro servitio appelletis. quo jam ipso frui, si vera & honesta flagitium superaverit, non est conditio: fuisset; si omnino quiessetis. Nunc animus advortite: & nisi viceritis, quoniam omnis injuria gravitate tutior est, artius habebunt. Quid censes igitur? aliquis vestrum subjecerit. Primum omnium, omittendum morem hunc quem agitis, impigræ linguæ, animi ignavi, non ultra concionis locum memores libertatis. Dein ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunus plebei mandando patricium magistratum, libera ab auctoribus patriciis suffragia majores vestri paravere: quamvis, Quirites, in vobis sit, uti, quæ iustâ nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere aut non agere certe possitis. Iovem aut alium quem deum consultorem expectatis? magna illa consulum imperia & patrum decreta, vos exsequendo rata efficitis, Quirites: ultroque licentiam in vos auctum, atque adjutum properatis. Neque ego vos ultum injurias horrorem; magis uti requiem capiatis: neque discordias, ut illi criminantur, sed earum finem volens jure gentium res repeto: & si pertinaciter retinebunt, non arma, neque secessionem, tantummodo ne amplius sanguinem vestrum præbeatis censeo. Gerant, habeantque suo modo imperia; quarant triumphos: Mithridatem, Sertorium & reliquias exfulum persequantur cum imaginibus suis. Absit periculum & labos, quibus nulla pars

fructus

fructus est; nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur. Qua tamen quin modis libertatem omnium æstumavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceri. Namque ut illis exiguitate mors prohibetur; se nescunt vires: sic neque absolvit cura familia tam parva res; & ignavissimi quique tenuissimum spe frustrantur: quæ tamen quamvis ampla, quæ niam servitii pretium ostentaretur, cujus torpedinis erat decipi & vestrarum rerum ultro injuria gratiam debere? Namque alio modo, neque valent in universos, neque conabuntur. Cavendus tamen dolus est. Itaque simul comparant delinimenta, & differunt vos in adventum Cr. Pompeii: quem ipsum ubi percimere, sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant. Neque eos pudet vindices, uti se ferunt, libertatis tot viros sine uno, aut remittere injuriam non audere, aut jus non posse defendere. Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantæ gloriæ adulescentem malle principem volentibus vobis esse quam illis dominationis socium, auctoremque in primis fore tribuniciæ potestatis. Verum, Quirites, antea singuli cives in pluribus, non in unum cuncti præsidia habebatis: neque mortalium quisquam dare, aut eripere, talia unus poterat. Itaque verborum satis dictum est. Neque enim ignorantia res claudit. Verum occupavit vos nescio quæ torpedo, quia neque gloria movemini, neque flagitio; cunctaque præsentem ignavia mutastis: abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur, & huc ire licet atque illuc, munere ditium dominorum. Atque hæc eadem non sunt agrestibus; sed cæduntur inter potentium inimicitias, donoque dantur in provincias magistratibus. Ita pugnatur
& vin

vincitur à paucis: plebes, quodcumque acci-
dit, pro victa est: & in dies magis erit: si quidem
majore cura dominationem illi retinuerint, quam
vos repetiveritis libertatem.

Postquam egressus angustiàs. *Messus.*

Ad Cyzicum perrexit firmatus animi. *Ex eo-
dem.*

Vt sustinere corpora plerique nequeuntes, fessi,
arma sua quisque stantes incumbere. *Idem, &
Servius.*

Ac statim fugitivi, contra præceptum ducis,
rapere ad stuprum virgines, matronasque. *Nonius.*

Quibus à Sertorio triplices insidiæ per idoneos
saltus positæ erant: prima, quæ fonte venientes
exciperet. *Servius.*

Ingens ipse virium, atque animi. *Arusianus.*

Locum nullum nisi in quo armati institerent.

Idem.

At Oppius postquam orans nihil proficiebat,
timide veste rectum pugionem expedire conatus,
à Cotta, Vulsioque impeditur. *Nonius, Pugio
est brevis gladius.*

Castrisque collatis, pugna tamen ingenio loci
prohibebatur. *Idem.*

Sed Pompeius à prima adolescentia, sermone
fautorum, similem fore se credens Alexandro re-
gi, facta, consultaque ejus quidem æmulus erat.
Nonius.

Dubius consilii. *Arusianus.*

Post reditum eorum, quibus senatus belli Le-
pidani gratiam fecerat. *Idem.*

Quod ubi frustra tentatum est, socordius ire
milites occæpere, non aptis armis, ut in princi-
pio, & laxiore agmine. *Nonius.*

Atque eum Curio laudatum, accensumque
præ-

præmiorum spe, quibus cum optavisset, ire jubet. *Idem.*

Eodem tempore Lentulus duplici acie locum editum multo sanguine suorum defensus, postquam ex sarcinis paludamenta adstari, & delectas cohortes intelligi cœpere. *Idem.*

Si nihil ante adventum suum inter plebem & patres convenisset, coram se daturum operam *Priscianus lib. XIV.*

Fine inguinum ingrediuntur mare. *Arusianus.*

M. Antonius perundæ pecuniæ genitus, va cuusque curis, nisi instantibus. *Idem.*

Muros successerant. *Idem.*

Saxaque ingentia, & axe vincitæ trabes per pronum incitabantur, axibusque eminebant in modum ericii militaris veruta binum pedum *Nonius. Servius.*

Octavium mitem, & captum pedibus. *Arusianus.*

Igitur discubere, Sertorius inferior in medio super eum L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis, in summo Antonius, & infra, scriba Sertorii Versius: & alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium, & dominum Perpernam. *Nonius. Servius.*

Quarum unam epistolam forte cum servo nacti prædatores Valeriani scorpione in castra misere. *Nonius.*

R A G M E N T A

L I B. I V.

H I S T O R I A R V M.

AT Cn. Lentulus patriciæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior, an vanior, legem e pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum reniferat, exigunda, promulgavit. *Agellius lib. VIII. cap. IV.*

Omnes, quibus ætas senectæ corpore, animus militaris erat. *Priscianus lib. IX. & X.*

Dein lenita jam ira, postero die liberalibus verbis permulcti sunt. *Idem lib. IX.*

Implicitæ rates ministeria prohibebant. *Idem ibidem.*

Igitur legiones pridie in monte positas arcessivit. *Idem lib. X.*

Anxius animi, atque incertus. *Arusianus.*

Magnam exorsus orationem. *Idem.*

Impotens, & nimius animi est. *Idem.*

Amisumq; affideri sine proeliis audiebat. *Priscianus lib. VIII. Obsideo & asideo activa sunt; faciunt enim asideor & obsideor.*

Qui quidem mos, uti tabes, in urbem conjecit. *Festus.*

Castella custodias thesaurorum in deditionem acciperentur. *Servius. Carisus lib. I.*

Reliqua cadavera salita. *Diomedes lib. I. cap.*

I I I I.

Epistola Regis Mithridatis scripta ad Regem Arsacem.

R E X M I T H R I D A T E S R E G I A R S A C I S. Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societate-

cietatem orantur, considerare debent, liceatrum pacem agere. Dein quod quæritur, satis npium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi, perpetua pace frui liceret, nisi hostes opportuni, & scelestissimi. Egregia fama, si Romanis oppresseris, futura est. Neque petere audeam societatem: & frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem. Atqui ea, quæ te morari posse videntur, ira in Tigranem recentis belli, & meæ reiparum prosperæ, si vera æstumare voles, maxime hortabuntur. Ille enim obnoxius, qualer tu voles, societatem accipiet: mihi fortuna, mutis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi: & quod florentibus optabile est, ego non validissimus præbeo exemplum, quo rectius tua componas. Namque Romanis, cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & ea vetus causa bellandi est, cupido profunda imperii, & divitiarum qua primum cum rege Macedonum Philippo bellum sumserat. Dum à Carthaginensibus premebantur, amicitiam simulantes, ei subvenientes Antiochum concessione Asiæ per dolum avertere: ac mox à Philippo Antiochus, omnibus Taurum agro, & decem millibus talentorum spoliatus est. Persen deinde Philippi filium, post multa & varia certamina, apud Samothracas deos acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidia quia pacto vitam dederant, insomniis occiderunt. Eumenem, cujus amicitiam gloriose ostendit in initio prodidit Antiocho, pacis mercedem; post Attalū custodem agri captivi sumtibus & contumeliis ex rege miserum servorum effecere: servumque in pio testamento, filium ejus Aristonem cura, quia patriū regnum petiverat, hostium moribus per triumphum duxere: Asia ab ipsis obsessa est

postre

postremo totam Bithyniam, Nicomede mortuo, diripuerunt, cum filius Nusæ, quam reginam ap- bellaverant, genitus haud dubie esset. Nam quid ego me appellem? quem disjunctum undique regnis, & tetrarchiis ab imperio eorum, quia fama erat divitem, neque servituum esse, per Nicomedem bello lacefferunt; sceleris eorum haud ignarum, & ea, quæ accidere, testatum antea, Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, & regem Ptolemæum. Atque ego ultus injurias, Nicomedem Bithynia expuli; Asiamque spoliū regis Antiochi recepi, & Græciæ demsi grave servitium. Incepta mea postremus servorum Archelaus, exercitu prodito, impedivit: illicque, quos ignavia aut prava calliditas, uti meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvunt. Ptolemæus precio diem belli prolatat. Cretenses impugnati semel jam, neque finem nisi excidio habituri. Equidem cum mihi ob ipsorum interna mala dilata prælia magis, quam pacem datam intellegerem; abnuente Tigra- ne, qui mea dicta sero probat, te remoto procul, omnibus aliis obnoxiiis, rursus tamen bellum cœpi: Marcumque Cottam Romanum du- cem apud Chalcedona terra fudi: mari exsui clas- se pulcerrima. Apud Cyzicum magno cum exer- citu, in obsidione moranti frumentum defuit, nullo circumadnitente: simul hiems mari prohi- bebat. Ita, sine vi hostium regredi coactus in pa- trium regnum, naufragiis apud Param, & Hera- cleam, militum optimos cum classibus amisi. Re- stituto deinde apud Cabira exercitu, & variis in- ter me atque Lucullum præliis, inopia rursus am- bos incessit. Illi suberat regnum Ariobarzani bello intactum: ego vastatis circum omnibus lo- cis,

cis, in Armeniam concessi: secuti que Romani non me, sed morem suum omnia regna subvertendi, quia multitudinem artis locis pugna probuere, imprudentiam Tigranis pro victoria stentant. Nunc quaeso considera, nobis opprobrium utrum firmiorem te ad resistendum, an sine belli futurum putes? scio equidem tibi magis opes, virorum, armorum, & auri esse: & ea à nobis ad societatem, ab illis ad praedam petent. Ceterum consilium est Tigranis, regno integro, meis militibus belli prudentibus, procul ab domino, parvo labore, per nostra corpora bellum conficere: quando neque vincere, neque vinci si tuo periculo possumus. An ignoras Romanos postquam ad occidentem pergentibus finem Caeceus fecit, arma huc convertisse? neque quidem quam à principio nisi raptum habere, domum, conjuges, agros, imperium? convenas, olim sine patria, sine parentibus, peste conditos orbis terrarum: quibus non humana ulla, neque divina obstant, quin socios, amicos, procul iuxtaque sitos, inopes potentisque trahant, excidantque omniaque non serva & maxime regna hostiliter ducant. Namque pauci libertatem, pars magnos justos dominos volunt: nos suspecti sumus armati, & in tempore vindices affuturi. Tu vero cui Seleucia maxima urbium, regnumque Persidis inclitis divitiis est, quid ab illis, nisi dolum in praesens, & postea bellum expectas? Romani in omnis arma habent, acerrima in eos quibus victricis spolia maxuma sunt; audendo & fallendo & bella ex bellis serendo, magni facti. Per hunc morem extinguunt omnia, aut occidunt: quod difficile non est, si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxi-

auxiliis : fortuna autem nostris vitiis adhuc incom-
 timis. Teque illa fama sequetur auxilio profectum
 ragnis regibus , latrones gentium oppressisse.
 Quod uti facias moneo, hortorque; neu malis per-
 icie nostra unum imperium prolatare, quàm so-
 cietate victor fieri.

Curio Vulcanaliorum die ibidem moratus.
Nonius de mutata declinatione. Carisius lib. 1.

Scalas pares mœnium altitudine. *Arusianus.*

Dissidere inter se cœpere, neque in medium
 onfultare. *Idem.*

Multisque suspicionibus volentia plebi factu-
 us videbatur. *Nonius, Volentia quæ plebs vellet. 1*

Suspectusque fuit, incertum vero an per ne-
 legentiam, societatem prædarum cum latroni-
 us composuisse. *Idem, Componere conjungere.*

Collegam minorem, & sui cultorem exspe-
 tans. *Arusianus.*

Quam maxumis itineribus per regnum Ario-
 arzanis contendit, ad flumen Euphratem; qua
 n parte Cappadocia ab Armenia disjungitur. Et
 quamquam ad id naves codicariæ occulto per
 niemen fabricatæ aderant. *Nonius, Codicariæ na-
 ves, quæ in flumine usui esse possunt.*

Qui prætergrediebantur equites cataphracti,
 errea omni specie. *Idem.*

Cum interim, lumine etiam tum incerto, duæ
 Galliæ mulieres conventum virantes ad menstrua
 olvenda montem ascendunt. *Idem.*

Pluteosq; rescindit, ac munitiones demolitur;
 ocoq; summo potitur. *Idem, demoliri est diruere.*

Exercitum dimisit ut primum Alpes degreßus
 st. *Arusianus.*

Tetrarchas, regesque territos animi firmavit.
Idem.

Simul eos, & cunctos jam inclinatos laxitate loci, plures cohortes, atque omnes, ut in secunda re, pariter acie invadunt. *Nonius.*

Hi locorum perignari, & soliti nequere ex vasis vasa agrestia, ibi tum, quod inopia factorum fuerat, ad eam artem se quisque in forma parmæ equestris armabat. *Nonius, Parma est scutum breve.*

De pecore coria recens detracta, quasi glutinosa adolescebant. *Carisius lib. 1. Servius.*

Avidior modo properandi factus. *Arusianus*
 Consilii æger. *Idem.*

Reversi postero die, multa, quæ properant deferuerant in castris, nacti, cum se ibi cibo, vinoque læti invitarent. *Nonius, Invitare est impleri.*

Atque hiavit humus multa, vasta & profunda. *Idem, Hiare aperire.*

Rursus jumenta nacti ad oppidum ire contendunt. *Nonius.*

Vbi se laniata navigia fundo emergunt. *Arusianus.*

Tum vero Bithyni propinquantibus jam amne Tartanium. *Idem.*

Eos qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt. *Nonius.*

In quibus notissimus quisque, aut malo dependens verberabatur, aut inutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur. *Idem, Patibulum est crux.*

Ad Siciliam vergens faucibus, non amplius patet millibus v. & xxx. *Messius.*

Clausi lateribus pedem. *Idem.*

Naphthas. *Probus Catholicis.*

R A G M E N T A

L I B. V.

H I S T O R I A R V M.

AT Lucullus, audito Q. Marcium Regem pro consule per Lycaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere. *Priscianus lib. xviii.*

Legiones Valerianæ comperto, lege Gabinia Bithyniam, & Pontum consuli datam: missos esse. *Idem ibidem.*

Regem averfabatur. *Arusianus.*

Ceteri negotia sequebantur familiaria legatorum, aut tribunorum; & pars sua com meatibus mercatis. *Nonius.*

Et uxori ejus frater erat. *Arusianus.*

Sæpe celebritatem nominis intellego timentem. *Priscianus. lib. xviii.*

Video ingentia dona quæsitum ire properantem. *Idem ibidem.*

Nam si Pompeio quid humani evenisset. *Arusianus.*

Quibus de caussis Sullam in victoria dictatorem, equo descendere, sibi uni assurgere de sella, caput aperire solitum. *Nonius. Arusianus. Servius.*

C. S A L L V S T I I
C R I S P I
F R A G M E N T A

Incertorum librorum.

NE inrumiendi po.....
sublicibus cavata.....
sent. *Festus.*

Cujus duas insulas propinquas inter se, & decem stadium procul à Gadibus sitas, constabat suoapte ingenio alimenta mortalibus gignere. *Nonius.*

Serum bellum in angustiis futurum. *Junius Philarg. ad Georg. Virgilii.*

Illi tertio mense pervenere in Pontum multo celerius spe Mithridatis. *Arusianus.*

Ergo senati decreto serviundum ne sit. *Donatus act. II. sc. II.*

Pompeius oris improbi, animoque inverecundo. *Suetonius de claris gram. cap. XIV.*

Simulans sibi alvum purgari. *Isidorus lib. XI. in voce Alvus. Serv. ad lib. III. Æneid.*

Fecit ut nunciis confestim lugubribus. *Charisius lib. II.*

Communem habitum transgressus. *Priscianus lib. XIV.*

Inter arma civilia æqui boni famam petit. *Seneca lib. XX. epist. CXV.*

Haud impigre, neque inultus occiditur. *Donatus ad And. Terentii act. I. sc. II.*

Festinantibus in summa inopia patribus. *Idem ad Eunuch. act. IV. sc. III.*

Hoste

Hofteſe oppreſſi, aut delapſi forent. *Iſidorus*

lib. xviii.

Exercitum argento fecit. *Seneca lib. xx. epiſt. cxv.*

Togam paludamento mutavit. *Iſidorus lib. xix. Servius.*

Hiero rex Syracuſanorum bellum fecit. *Seneca.*

Ibi triennio fruſtra trito. *Servius ad iv. Æneidos.*

Oratio C. Cotta Conſulis ad Populum.

Quirites, multa mihi pericula domi, militia multa advorſa fuere; quorum alia toleravi, partim repuli deorum auxiliis, & virtute mea: in quibus omnibus, neque animus negotio defuit; neque decretis labos. Malæ, ſecundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. At contra in his miſeriis cuncta me cum fortuna deſeruere. Præterea ſenectus, per ſe gravis, curam duplicat: cui miſero, ſenectæ jam ætate, ne mortem quidem honeſtam ſperare licet. Nam, ſi parricida veſtri ſum, & bis genitus hîc deos Penates meos, patriamque, & ſummum imperium vilia habeo: quis mihi vivo cruciatus ſatis eſt, aut quæ pœna mortuo? cum omnia memorata apud inferos ſupplicia ſcelere meo vici. A prima adoleſcentia in ore veſtro, privatus, & in magiſtratibus egi: qui lingua, qui conſilio meo, qui pecunia voluere, uſi ſunt: neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad malefaciendum exercui: avidiſſimus privatæ gratiæ maximas inimicitias pro republica ſuſcepi; qui victus cum illa ſimul, cum egens alienæ opis, plura mala exſpectarem; vos, Quirites, ruruſus mihi patriam, deos Penates, cum ingenti dignitate dediſtis. Pro quibus beneficiis, vix ſatis gratus videar, ſi ſingulis animam, quam

nequeo, concesserim. Nam vita & mors jura natura sunt: uti sine dedecore cum civibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur. Consules nos fecistis, Quirites, domi, belli que impeditissima rep. Namque Imperatores Hispaniæ stipendium, milites, arma, frumentum poscunt: & id res cogit: quoniam post defectum sociorum, & Sertorii per montis fugam, nec manu certare possunt, neque utilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur: Macedonia plena hostium est: ne minus Italiæ maritima, & provinciarum: cum interim vestigalia parva, & bellis incerta, vix partem sumtuum sustinent: ita classe, qua commertus vehebatur, minore quam antea navigamus. Hæc si dolo aut socordia nostra contracta sunt agite & uti lubet ita supplicium sumite: si communis fortuna asperior est, quare indigna vobis nobisque, & rep. incipitis? Atque ego, cui ætati mors propior est, non deprecor, si quid vobis incommodi demitur: neque mox ingenti corpori honestius, quam pro vestra salute sine vitæ fecerit. Ac im en C. Cotta consul, fac quod sæpe majores asperis bellis fecere, voveo, doque me pro rep. quam deinde cui mandetis cum spicite. Nam talem honorem bonus non volet, cum fortunæ, & pacis, & belli ab aliis æ ratio reddenda, aut turpiter moriendum sit. Tamen modo in animis habetote, non me ob scelus aut avaritiam cæsum, sed volentem pro maxum beneficiis animam dono dedisse. Per vos igitur Quirites, & gloriam majorum, tolerate ad vos & consulite reip. Multa cura summo imperi inest, multi ingentes labores: quos nequicquam abnuitis, & pacis opulentiam quæritis: cum or

nes provinciæ, regna, maria, terræque aspera, aut
cessa bellis sint.

Germani intectum renonibus corpus tegunt.

Isidorus.

Vnde pons in oppidum pertinens explicatur.

Arusianus.

Et ei voce magna vehementer gratulabantur.

Donatus.

Et Marius victus duplicaverat bellum. *Servius.*

Atque eos à tergo incurrerunt. *Rufinianus.*

In hunc modum disseruit. *Priscianus.*

Inde ortus sermo percunctantibus utrimque,
Satin salvæ, quàm grati ducibus suis, quantis fa-
miliaribus copiis augerentur. *Donatus.*

Fugam nostris fecere. *Seneca.*

Quæ audita Panormitanos dedere Romanis
fecere. *Idem.*

Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum,
& strenuum ostentantes. *Isidorus. Servius x.*

Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot mon-
tes, tumulique sedere. *Isidorus. Servius.*

Vbi multa nefande casu super ausi, atque passi.

Priscianus.

Saguntium. *Carisius.*

Tota autem insula modica, & cultoribus inanis
est. *Martianus.*

Immodicus animi. *Arusianus.*

Pugnam illâ pro omine belli futuram. *Servius.*

Tantum antiquitatis, curæque majoribus pro
Italica gente fuit. *Idem.*

Opprobrii gratia. *Agratius.*

Maximis ducibus, fortibus strenuisque mini-
stris. *Diomedes lib. I F.*

Non repugnantibus modo, sed ne deditis qui-
dem. A. B. C. M. *Donatus.*

In silva Sila fuerunt. *Servius.*

In nuda injecta corpora. *Diomedes.*

Apollinis filia & Cyrenes. *Probus.*

Ne simplici quidem morte moriebantur. *Servius.*

Cum prædixero positum insulæ. *Donatus.*

Cujus adversa voluntate, colloquio militibus permissa corruptio facta paucorum, & exercitus Sullæ datus est. *Idem.*

A Gracco seditiones graves ortæ. *Augustinus.*

M. Atilius Palicanus humili loco, Picens, loquax magis, quam facundus. *Quintilianus lib. IV. cap. II.*

Insolens vera accipiundi. *Donatus.*

Quæ pecunia ad Hispantiense bellum Metello facta erat. *Idem.*

Curubis. *Probis.*

Tharros. *Idem.*

Camifos. *Idem.*

Luces. *Sergius.*

Primam modo Iapydiam ingressus. *Servius.*

Carbo turpi formidine Italiam, atque exercitum deseruit. *Idem.*

Quæ pacta in conventionem non præstitissent. *Donatus.*

Crebritate fluctuum ut Aquilo solet. *Servius.*

Mithridates corpore ingenti perinde armatus.

Quintilianus lib. VIII. cap. III.

Tyrannumque, & Cinnam appellantes. *Victorinus. Servius.*

Nomenque Danubium habet. *Acron.*

Cui nisi pariter obviam iretur. *Donatus.*

Septimium, neque animo, neque lingua satis compotem. *Idem.*

Vulgus amat fieri. *Quintilianus.*

Non

Non pœniturum. *Quintilianus.*

Pompeius cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat. Neque enim ille aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se, & milites frequentibus exercitiis præparavisset ad prælia.

Vegetius lib. 1. cap. 19. Iohan. Saresb.

Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit. *Lactantius.*

Primus Græcorum Achilles. *Servius.*

Cupientissimus legis. *Diomedes.*

Magna gloria tribunus militum in Hispania T. Didio imperante, magno usu bello Marfico, paratu militum, & armorum fuit. Multaque tum ductu ejus curata, primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt. Cominus faciem suam ostentabat, aliquot advorsis cicatricibus, & effosso oculo. Quo ille dehonestamento corporis maxime lætabatur: neque illis anxius, quia reliqua gloriosius retinebat. *Agellius.*

Curetes quia principes intellegendi divina fuerunt, vetustatem uti cetera in majus componentem altores Iovis celebravisse: inde Rhegium nominatum. *Lactantius & Isidorus.*

Italiam conjunctam Siciliae constat fuisse: sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angustiam scissum. *Isidorus.*

Pompeius devictis Hispanis trophæa in Pyrenæis jugis constituit. *Servius.*

Atque edita undique tribus tamen cum muris, & magnis turribus. *Donatus.*

Et in præliis actu promptus. *Idem.*

Pactione amisso Publico legato. *Idem.*

Ipsam Mare Ponticum dulcius quam cetera. *Servius. Priscianus. Macrobius.*

Equis paria operimenta erant: quæ lintea fer-

reis laminis in modum plumæ adnexuerant. *Servius.*

Rebus supra votum fluentibus. *Idem.*

Ænum, & Maroneam, & viam militarem *Idem.*

Impediebant iussa nautarum. *Idem.*

Nihil fœcordia claudebat. *Donatus.*

Vt tanta repente mutatio non sine deo videretur. *Idem.*

In ore gentibus agens, populo, civitati. *Idem.*

Pressi undique multitudine. *Idem.*

Hunc igitur redarguit Tarquitiuus. *Idem.*

Dein campi Themyscirii; quos habuere Amazones à Thanai flumine incertum quamobrem digressæ. *Servius.*

Vbi eum tota concione ab exercitu cogit discedere, dicit se ejus opera non usurum; eumque a armis dimittit. *Idem.*

Et Metello procul agente longa spes auxiliorum. *Idem.*

More equestris prælii sumtis tergis atque reditis & egressi ad faciliores ictus loco cedebant. *Idem.*

Castra sine vulnere introitum. *Idem.*

Multos tamen ab adolescentia bonos insultavit. *Idem, & Donatus.*

Cosa. *Servius.*

Equis, atque armis insignibus. *Idem.*

Fessus in Pamphyliam se receperat. *Idem.*

Profectus quidam Ligus ad requisita naturæ *Quintilianus.*

Apud latera certos collocaverat. *Servius.*

Apertæ portæ, repleta arva cultoribus. *Idem.*

Hispaniam sibi antiquam patriam esse. *Idem.*

Lyciæ, Pisidiæque agros despectantem. *Idem.*

Sorte

Sorte ductos fusti necat. *Idem.*

Omnis Italia coacta in angustias scinditur in
luo promontoria, Bruttium, & Salentinum. *Idem.*

Italia plana ac mollis. *Idem.*

Qua tempestate ex Ponto vis piscium erupit.
Idem, & Scholiastes Iuvenalis.

Introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis an-
tea nominibus appellata. Ipsa enim est & major
Phrygia. *Servius.*

Sed Mithridates extrema pueritia regnum in-
gressus, matre veneno interfecta. *Idem.*

Exercitum vertere. *Idem.*

Creta altior est qua parte spectat Orientem,
Idem.

Se regibus devovent, & post eos vitam refu-
tant: adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.
Idem, & Philargyrius.

Dum inferior omni via grassaretur. *Iohannes
Grammat.*

Narbone concilia Gallorum. *Pompeius in ar-
tem Donati.*

Post defectionem sociorum & Latii. *Donatus.*

Ad Iovis mandem nostra. *Idem.*

Morbi graves ob inediam insolita vescentibus.

Idem.

Atque ea cogentes non coactos scelestos ma-
gis quam miseros distringi. *Idem.*

Graviori bello, quo prohibitori venerant so-
cii, frigere. *Idem.*

Nam quidem Pyrrho, Hannibali, æquor &
terra. *Idem.*

Nam Sullæ dominationem audebat. *Idem.*

Neque est defensus dominationum Sullæ. *Idem.*

Neu quis miles neve pro milite. *Servius.*

Ex insolentia avidus malefaciendi. *Idem.*

Tergis

Tergis vinciebant. *Idem.*

Charybdis quæ forte illata naufragia forbens gurgitibus occultis millia sexaginta Tauromenitana ad litora trahit. *Idem.*

Saguntini fide atque ærumnis incluti per mortalium studium majores quam opibus, quippe quibus etiam tum semirutæ mænia, domus intactæ, parietesque templorum ambusti manus Punicas ostentabant. *Hieronymus in Habacuc.*

Apud Corduennos amomum & alii leves odores gignuntur. *Philargyrius in 1 v. Georg. Virgil.*

Quem trans stagnum omnis usque ad flumen.

Idem.

Repentè incautos agros invasit. *Idem.*

Belli sane sciens. *Acron.*

Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achæi atque Tauri sunt, quod, quantum conjicio, locorum egestate raptò vivere coacti. *Glossæ Unyenalis.*

Atque ipse cultus rei. *Acron.*

Triplici fluctu. *Servius Fuldanus.*

Charybdi mare vorticosum. *Idem.*

Sed ubi tempore anni mare classibus patefactum est. *Idem.*

Sane bonus ea tempestate contra pericula & ambitionem. *Idem.*

Simul immanis hominum vis ex locis invasere patentes, cum & pacis modo effusas. *Idem.*

Genua patrum advolvuntur. *Idem.*

Perrexere in Hispaniam an Sardiniam. *Idem.*

Quæ mapalia sunt circumjecta civitati, suburbana ædificia. *Idem.*

Et onere turrium incertis navibus. *Idem.*

Traditur fugam in longinqua Oceani agitavisse. *Idem.*

Ad

Ad mutandum modo in melius servitium. *Servius ad primum Aeneidos.*

Magna vis hominum convenerat agris pulsa
ut civitate ejecta. *Idem ibidem.*

Cum murum hostium successisset pœnas dele-
rat. *Idem ad Eclogam quintam.*

Quippe vasta Italia rapinis, fuga, cædibus.
Idem.

Hi sunt qui secundum pocula & alias res au-
reas diis sacrata instrumenta convivio merean-
tur. * *Idem ad VIII. Aeneidos.*

In secunda festinas cohortes composuerat. *I-
dem ad IX.*

Iam repente visus sævire Taguns. *Idem ad X.*

Exuant armis equisque. *Idem.*

Solas festinate. *Idem.*

Lusitaniæ gravem civitatem. *Idem.*

Ex parte cohortium præcipere instructa, &
stationes locatæ pro castris. *Idem.*

Bellum quibus posset conditionibus desine-
ret. *Idem.*

In quis longissimo ævo plura de bonis falsa in
deterius composuit. *Idem.*

Cultu corporis ornata egregio. *Idem.*

At Sertorius vacuus hieme augere copias. *A-
ero in Horatium.*

Sin vis obsistat, ferro quam fame æquius peri-
turos. *Servius.*

Confedit in valle virgulta nemorosaque. *Idem.*

Paululum requietis militibus. *Idem.*

Qui nullo certo exilio vagabantur. *Idem.*

Nubes sædavere lumen. *Idem.*

Sanctus alia. *Idem.*

Geronis. *Idem.*

Quæ causa fuerat novandis rebus. *Idem.*

Radi-

Radicem montis excessit. *Statii interpres.*

Ut res magis quam verba gererentur, liberos parentesque in muris locaverant. *Idem.*

Incerta est fortitudo dum pendet. *Idem.*

In quibus plaustra sedes sunt. *Acro ad Horatium.*

Luxo pede. *Probus.*

Maurique vanum genus, ut alia Africae, contereabant Antipodas ultra Aethiopiā cultu Persarum justos & egregios agere. *Priscianus.*

Et Perpennam forte cognoscit mulio redemptoris. *Acro in Horatium.*

Omnium fluminum quae in maria qua imperium Romanum est fluunt, quam Graeci *πλω εἶσω γαίλασαν* appellant, maximum esse Nilum consentitur; proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius. *Agell. lib. 10. cap. VII.*

Ex omnibus quae tractavimus, Aebutii Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis, ut ait Sallustius, cum cura dicendum, quam quod in manibus est. *Seneca.*

Turbinum motus vagus est, & disiectus, & uti Sallustii verbis utar, vorticosus; cometarum autem, compositus, & certum iter carpens. *Idem.*

Sallustius, auctor certissimus, asserit Tigrim, & Euphratem in uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividantur, spatio medio relicto multorum millium; quae tamen terra, quae ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. *Idem.*

Pelorum promontorium Siciliae respiciens aquilonem juxta Sallustium dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se ejus dolo crederet esse deceptum. *Servius & Isidorus.*

Aristæus, uti Sallustius docet, post laniatum à canibus Actæonem filium, matris instinctu Thebas reliquit, & Ceam insulam tenuit, primo adhuc hominibus vacuum: postea, ea relicta, cum Dædalo in Sardiniam transiit, post delatus est Cumas. *Servius.*

Sallustius duces laudat, qui victoriam incruento exercitu deportarunt. *Idem.*

Cares insulani populi fuerunt, piraticam exercentes, famosi, victi à Minoe, uti Sallustius, & Thucydides tradunt. *Idem.*

A Troja Capys Campaniam, Helenus Macedoniam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, tenuerunt. *Idem.*

Dardania à Dardano Iovis & Electræ filio, aut secundum Sallustium, à Mida Dardanorum rege, qui Phrygiam tenuit. *Idem.*

Sallustius Scyllam saxum esse dicit simile formæ celebratæ procul visentibus. *Idem.*

In Sicilia est Enceladus, Othus in Creta, secundum Sallustium. *Idem.*

Sallustius ait Hispanorum morem fuisse ut in bella euntibus juvenibus parentum facta mementur à matribus. *Idem.*

Orion, juxta Sallustium, oritur juxta solis æstivi pulsus. *Idem.*

In Flaminia est civitas quæ Cale dicitur, & in Gallia hoc nomine, quam Sallustius à Perpenna captam commemorat. *Idem.*

Getæ sunt Mysii, quos Sallustius à Lucullo dicit esse superatos. *Idem.*

Trojanorum tempore invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, uti Sallustius meminit. *Idem.*

Curribus falcatis usos esse antiquos, Livius & Sallustius docent. *Idem.*

Vices significant pugnam, quia per vicissitudinem pugnabatur, ut inquit Sallustius. *Idem.*

Creta medio jacet insula ponto, id est, secundum Sallustium, procul à continenti. *Idem.*

Primo mense veris dicitur novum ver, secundo ver adultum, tertio præceps: sicut etiam Sallustius dicit ubique, nova, æstas, adulta, præceps. *Idem.*

Sallustius in Historiis tradit Sertorium victum voluisse fugere ad insulas fortunatas. *Acron.*

Insulas fortunatas Sallustius inclutas esse ait Homeri carminibus. *Servius.*

Proximum dicebant veteres, non solum adhærens, & adjunctum, verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium exstitisset, Virg. *Æn.* lib. v.

Proximus huic, longo sed proximus intervallo,

Insequitur Salus. --

Ita & Sallustius in Situ Ponti, de promontorii Paphlagonum, & quod *κεῖν μέτωπον* appellavit, posuit. *Nonius.*

Interrogasti si tenes, Maotici

Situs quis esset æquoris. Sallustium

Noram id dedisse, dicta & ejus omnibus

Præjudicata auctoritatis ducier,

Non abnuebam. Festus Avienus.

Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum. In arcus similitudinem. Sic de Ponto Sallustius, unde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arcus. *Servius ad III. Æneidos.*

— *Freta lata relucent.*

Lata autem ideo, quia se angustiarum Pontici oris illic dilatant, uti dicit Sallustius. *Servius.*

Teia autem dicta est à Teio Anacreontis Poetæ Ly-

Lyrici oppido, quod in Paphlagonia esse Sallustius indicat, cum de situ Pontico loquitur.

Comment. in Horatium.

Porro Sallustius auctor certissimus asserit tam ygris, quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. *Hieronym. de locis Heb.*

Cum multi evaserint Trojanum periculum, et Capys, qui Campaniam tenuit; ut Helenus, qui ut alii Sardiniam, secundum Sallustium. *Servius.*

Sallustianus Calpurnius. *Hieronym. advers. Ruf. Calpurniani discipuli. Idem ibidem.*

Tamen vulgata jam res est gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat. *Tertull. de anima.*

Sarcasmus Chlevasmo proxima est, & similis figura, qua adversariorum facta, cum exacerbatione admissi eorum laceessimus. Ut apud Sallustium de Syllæ crudelitate. Ut in M. Mario cum fracta prius crura per artus expiraret. *Iul. Rufinianus de schematis lexeos.*

Mesopotameni homines effrenatæ libidinis sunt, ut Sallustius meminit in utroque sexu. *Glossa in Iuvenalem.*

Antonius ille trium Antoniorum corruptor, ille Sallustius qui oræ maritimæ qua Romanum esset imperium contrarius piratis. Si omnes socios & maxime Græcos Asiaticos ac Siculos fortunis omnibus spoliaverunt. *Eadem glossa.*

Σαλλυστίος ὁ θαυμασίως, τότε πρῶτον ὠφθαλμοῖς καμήλας, λέγειν. εἰ μήτε πρῶτον τὸς μὲν Σκιπίωνος νικήσας Ἀντίοχον ἄνευ, μήτε τὸς ἑταίρους πρὸς Ὀρχομενῶν, εἰ καὶ ἑώρα

βάνταυ Αρχελάω μεμαχημένους, ἐγνωκέναι καί-
 μελλον. *Id est*: Sallustium demiror, qui autumat
 tum primum visos Romanis Camelos, quod ne-
 que olim illos qui duce Scipione Antiochum de-
 vicerunt, neque hos qui ad Orchomenum &
 Chæroneiam certaverunt cum Archelao, nosse
 putaverit Camelum. *Plutarchus.*

Σαλλύστιος μὲν ἔν φησι, χαλεπῶς Διγα-
 θιλῶσαι τὸς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν, οὐδὲν ἐν δὲ-
 χῆ ἔ πολέμῳ, πρὸς Κυζίκῳ, καὶ πάλιν πρὸς
 Ἀμισῶν δύο χειμῶνας ἐξῆς ἐν χόρακι Διγα-
 γεῖν ἀναστραφέντας. *Id est*: Ac Sallustius quidem
 fuisse milites jam inde à principio male ait in
 eum (Lucillum) animatos, quod ad Cyzicum,
 & iterum ad Amisum duas hiemes eos in castris
 continuisset. *Idem.*

LECTORI.

Hætenus Fragmenta florentissimi Rerum Ro-
 manarum scriptoris, quæ extare putamus. Ce-
 tera quæ sequuntur, in M.S. Servio legi auctor est
 V. Cl. Andreas Schottus: in optima tamen illa Ho-
 norati Editione à Petro Daniele IC. procurata non
 comparent: corruptissima sunt; & medicinam con-
 tulit V. N. Ianus Doussa. Quem vide in Fragmenta
 Sallustii.

* m or Trequii præter s r ciem necessariam
 haud multo secus quam ferro noceri poterat. At
 Varinius dum hæc aguntur à fugitivis ægra parte
 mili-

militum autumni gravitate, neque ex postrema fuga, cum severo edicto juberentur ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant per summa flagitia detrectantibus militiam Quæstorem suum C. Thoranium ex quo præfente vera facillime noscerent. *** commiserant, & tamen interim quum volentibus numero quatuor.

* ingre, tante serui debacclitur, nefandum in modum perverso vulnere & interdum lacerrum corpus semianimum omittentes, alii in tecta jaciebant ignes, multique ex loco serui quos ingenium socios dabat, abdita à dominis aut ipsos trahebant ex occulto, neque sanctum aut nefandum quicquam fuit iræ barbarorum, & servili ingenio: quæ Spartacus nequiens prohibere multis precibus cum oraret, celeritate *** nuntios.

Aliquot dies contra morem fiducia augeri nostris cæpit, & promi lingua. Qua Varinius contra spectatam rem incaute motus novos incognitosque & aliorum casibus percussos milites, ducit tamen ad castra fugitivorum. Presso gradu silentes jam, neque tam magnifice sumentes prælium quam postulaverant. Atque illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant. Crixo & gentis ejusdem Gallis atque Germanis obviam ire & ultro offerre pugnam cupientibus contra Spartacum.

ORA-

ORATIONES DVÆ
AD C. CÆSAREM,
SALLVSTIO
ADSCRIPTAE.

ORATIO I.
AD C. CÆSAREM DE
REPVBLICA ORDINANDA.

ROPVLVS R. antea obtinebat, re-
gna, atq; imperia, fortunam dono da-
re, item alia, quæ per mortalis auide
cupiuntur: quia & apud indignos
sæpe erant, quasi per lubricitatem data;
neque cuiquam incorrupta permanerant. Sed
res docuit id verum esse, quod in carminibus Ap-
pius ait, Fabrum esse suæ quemque fortunæ: atque
in te maxime, qui tantum alios prætergressus es,
uti prius defessi sint homines laudando facta tua,
quàm tu laude digna faciundo. Ceterum uti fa-
bricata, sic virtute parata, quam magna iudustria
haberi decet: ne incuria deformatur, aut cor-
ruant infirmata. Nemo enim alteri imperium vo-
lens concedit: & quamvis bonus atque clemens
sit, qui plus potest; tamen, quia malo esse licet,
formidatur. Id evenit, quia plerique rerum po-
tentes perverse consulunt: & eo se munitiores pu-
tant, quo illi, quibus imperitant, nequiores fuere.
At contra id eniti decet; cum ipse bonus, atque
strenuus sis, uti quamoptumis imperites. Nam
pessimus quisque asperrime rectorem patitur. Sed
tibi hoc gravius est, quàm ante te omnibus, armis
parata

parta componere. Bellum aliorum pace mollius gessisti; ad hoc victores prædam petunt, victi cives sunt. Inter has difficultates evadendum est tibi; atque in posterum firmanda resp. non armis modo, neque adversum hostes, sed, quod multo majus, multoque asperius est, bonis pacis artibus. Ergo omnes magna mediocrique sapientia res huc vocat: quæ quisque optima potest, uti dicat. Ac mihi sic videtur; qualicumque modo tu victoriam composueris, ita alia omnia futura. Sed jam, quo melius, faciliusque constituas, paucis, quæ me animus monet, accipe. Bellum tibi fuit, Imperator, cum homine claro, magnis opibus, avido potentia, majore fortuna, quàm sapientia: quem secuti sunt pauci, per suam injuriam tibi inimici: item quos affinitas, aut alia necessitudo, traxit. Nam particeps dominationis neq; fuit quisquam; neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret. Cetera multitudo vulgi, more magis quàm judicio, post alius alium, quasi prudentiorem, secuti. Per idem tempus maledictis iniquorum occupandæ reip. in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuria polluta erant, concurrere in castra tua: & aperte quietis mortem, rapinas, postremo omnia, quæ corruptus animus jubebat, minitari. Ex quibus magna pars, ubi neque creditum condonare, neque te civibus, sicuti hostibus, uti vident; defluxere: pauci restitere, quibus majus otium in castris, quàm Romæ, futurum erat: tanta vis creditorum impendebat. Sed ob easdem causas, immane dictu est, quanti, & quam multi mortales postea ad Pompeium discesserint: eoque per omne tempus belli quasi facto, atque in spoliato fano debitores usi. Igitur, quoniam tibi victori de bello, atque pace,

agitan-

agitandum est; hoc uti civiliter deponas, illa
quamjustissima, & diuturna sit: de te ipso pri-
mum, quia compositurus es, quod optimum fa-
ctu est, existima. Equidem ego cuncta imperi-
crudelia, magis acerba, quam diuturna, arbitror
neque quemquam à multis metuendum esse, qui
ad eum ex multis formido recidat: eam vitam bel-
lum æternum atque anceps gerere: quoniam ne-
que adversus, neque ab tergo, aut lateribus tutu-
sis, semper in periculo, aut metu agites. Contr-
qui benignitate, & clementia, imperium tempe-
raverit, his læta & candida omnia visa; etiam ho-
stes æquiores, quam aliis cives. An qui me hi-
dictis corruptorem victoriæ tuæ, nimisque in vi-
ctos bona voluntate prædicent? scilicet quod ea
quæ externis nationibus, natura hostibus, nosque
majoresque nostri sæpe tribuere, ea civibus dandi
arbitror; neque barbaro ritu cæde cædem, & san-
guine sanguinem expiandum. An illa, quæ paullo
ante hoc bellum in Cn. Pompeium victoriamque
Syllanam increpabantur, oblivio abstulit? interfe-
cit Domitium, Carbonem, Brutum, alios iten-
non armatos, neque in prælio belli jure, sed post
ea supplices per summum scelus interfectos: ple-
bem Romanam in villa publica pecoris modo con-
scissam. Heu quam illa occulta civium funera, &
repentinæ cædes in parentum, aut liberorum si-
num, fuga mulierum, & puerorum, vastatio do-
morum: ante partam à te victoriam omnia sæva
atque crudelia erant. Ad quæ te illi iidem hor-
tantur: & scilicet id certatum esse utriusque ve-
strum arbitrio, injuriæ uti fierent: neque rece-
ptam, sed captam, à te remp. & ea causâ exerci-
tus stipendiis confectis, optimos, & veterrimo-
omnium, adversum fratres, parentesque, alii li-
bero:

beros armis contendere; ut ex alienis malis deter-
rimi mortales ventri, atque profundæ libidini
sumtus quærerent; atque essent opprobria victo-
riæ, quorum flagitiis commacularetur bonorum
laus. Neque enim te præterire puto, quali quis-
que eorum more, aut modestia, etiam tum dubia
victoria, sese gesserit; quoque modo in belli ad-
ministracione scorta, aut convivia, exercuerint
nonnulli; quorum ætas ne per otium quidem ta-
les voluptates sine dedecore attigerit. De bello
satis dictum. De pace firmanda quoniam tu-
que, & omnes tui agitat: primum id, quæ-
so, considera, quale id sit, de quo consul-
tas: ita, bonis, malisque dimotis, patenti via ad
verum perges. Ego sic existumo; quoniam orta
omnia intereunt, qua tempestate urbi Romanæ
fatum excidii adventarit, cives cum civibus ma-
nus conferturos: ita defessos, & exsangues regi,
aut nationi prædæ futuros. Aliter non orbis ter-
rarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere,
aut contundere queunt hoc imperium. Firmanda
igitur sunt concordia bona, & discordia mala
expellenda. Id ita eveniet, si sumtuum, & rapi-
narum licentiam demseris; non ad vetera institu-
ta revocans, quæ, jam pridem corruptis moribus,
ludibrio sunt; sed si suam cuique rem familiarem,
& finem sumtuum statueris: quoniam is incessit
mos, ut homines adolescentuli, sua, atque aliena
consumere, nihil libidini, atque aliis rogantibus
denegare, pulcherrimum putent; eam virtutem,
& magnitudinem animi, pudorem, atque mode-
stiam pro socordia æstiment. Ergo animus ferox,
prava via ingressus, ubi consueta non suppetunt,
fertur accensus in socios modò, modò in cives:
moveret composita, & res novas veteribus acqui-
rit.

rit. Quare tollendus fenerator in posterum; ut suas quisque res curemus: ea vera, atque simple via est, magistratum populo, non creditori, gerere; & magnitudinem animi in addendo, non demendo reip. ostendere. Atque ego scio, quàm aspera hæc res in principio futura sit, præsertim iis, qui se in victoria licentius liberiusque, quàm artius, futuros credebant; quorum si saluti potius quàm lubrici, consules; illosque nosque & socio in pace firma constitues. Si eadem studia, artesque juventuti erunt: nã ista egregia tua fama simul cum urbe Roma brevi concidet. Postremo sapientes pacis causã bellum gerunt, laborem sportii sustentant. Nisi illam firmam efficis, vinci, aut vicisse, quid retulit? Quare capeisse per deos tempus & omnia aspera, uti soles, pervade. Namque aut tu mederi potes; aut omittenda est cura omnibus. Neque quisquam te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia, invocat, quibus civitas vastata magis, quàm corrigitur; sed uti pravas artes, malasque lubricitates, ab juventute prohibeas. Ea vero clementia erit, consuluisse, ne immerito cives patria expellerentur; retinuisse ab stulticia, & falsi voluptatibus; pacem concordiamque stabilivisse non, si, flagitiis obsecutus, delicta perpessus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesseris. Ac mihi animus, quibus rebus alii timent, maxime erectus est, negotii magnitudine: & quia tibi terræ, & maria simul omnia componenda sunt (quippe res parvas tantum ingenium attingere nequit) magnæ curæ magna merces est. Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus, & publico frumento, corrupta, habeat negotia sua. quibus ab malo publico detineatur: juvenus prohiberi, & industriæ, non sumptibus, neque divitiis studeat.

studeat. Id ita eveniet, si pecuniæ, quæ maxuma omnium pernicies est, usum, atque decus demiseris. Nam sæpe ego cum animo meo reputans, quibus quisque rebus clarissimi viri magnitudinem invenissent; quæ res populos, nationesve magnis auctoribus auxissent; ac deinde quibus causis amplissima regna, & imperia, corruissent: eadem semper bona, atq; mala reperiebam, omnesque victores divitias contempsisse, & victos cupivisse. Neque aliter quisquam extollere sese, & divina mortalis attingere potest, nisi, omissis pecuniæ, & corporis gaudiis, animo indulgens, non assentando, neque concupita præbendo, perverfam gratiam gratificans; sed in labore, patientia, bonisque præceptis, & factis fortibus exercitando. Nam domum, aut villam exstruere, eamque signis, aulæis, aliisque operibus exornare, & omnia potius, quàm semet, visendum efficere; id est non divitias decori habere, sed ipsum illis flagitio esse. Porrò ii, quibus bis die ventrem onerare, nullam noctem sine scorto quiescere mos est; ubi animum, quem dominari decebat, servitio opprèssere, nequaquam eo postea hebeti, atque claudo pro exercitio uti volunt. Nam imprudentia pleraque, & se præcipitant. Verum hæc, & omnia mala pariter cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratibus, neque alia vulgo cupienda venalia erunt. Ad hoc providendum est, quonam modo Italia, atque provinciæ tutiores sint: id quod factu haud obscurum est. Nam iidem omnia vastant, suas deferendo domos, & per injuriam alienas occupando. Item ne, ut adhuc, militia injusta, aut inæqualis sit: cum alii triginta, pars nullum stipendium faciet: & frumentum id, quod antea præmium ignaviæ fuit, per muni-

I

cipia,

cipia, & colonias illis dare conveniet, cum stipendiis emeritis domos reverterint. Quæ reipublicæ necessaria, tibi que gloriosa ratus sum, quam paucissimis absolvi. Non pejus videtur pauca nunc de facto meo dislerere. Plerique mortales ad judicandum satis ingenii habent, aut simulant: veruntamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta ardet omnibus animus; vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur, quæ meditata pectore evolvat: quibus me subjectum haud pænitet, magis reticuisse pigeret. Nam sive hac, seu meliore alia via perges; à me quidem pro virili parte dictum, & adjutum fuerit. Reliquum est, optare, uti, quæ tibi placuerint, ea dii immortales approbent, beneque evenire sinant.

AD C. CÆSAREM
DE REPVBL. ORDINANDA,
ORATIO II.

SCIO ego, quam difficile, atque asperum factu sit, consilium dare regi, aut imperatori; postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt: quippe cum & illis consultorum copia adsint; neq; de futuro quisquã satis callidus, satisq; prudens sit. Quinetiam sæpe prava magis, quam bona consilia prosperè eveniunt: quia plerasque res fortuna ex lubricine sua agitat. Sed mihi studium fuit adolescentulo rempublicam capefiere: atque in ea cognoscenda multam, magnamque curam habui: non ita, uti magistratum modo caperem, quem multi malis artibus adepti erant. sed
etiam

etiam uti rempublicam domi, militiæque, quantumque armis, viris, opulentia posses, cognitum haberem. Itaque mihi multa cum animo agitantis consilium fuit, famam, modestiamque meam post tuam dignitatem habere, & cuius rei lubet periculum facere, dum quid tibi ex eo gloria accederet. Idque non temere, aut ex fortuna tua, decrevi; sed quia in te, præter ceteras, artem unam egregie mirabilem comperi, semper tibi majorem in adversis, quam in secundis, rebus animum esse. Sed per ceteros mortales illa res clarior est, quod & prius defessi sint homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo, quæ gloria digna essent. Equidem mihi decretum est, nihil tam ex alto reperiri posse, quod non cogitanti tibi in promptu sit. Neque ego, quæ visa sunt, de rep. tibi scripsi, quia mihi consilium, atque ingenium meum amplius æquo probaretur: sed inter labores militiæ, interque prælia, victorias, imperium, statui admonendum te de negotiis urbanis. Namque tibi si id modo in pectore consilii est, uti te ab inimicorum impetu vindices, quoque modo contra adversum consulem beneficia populi retineas: indigna virtute tua cogites. Sin in te ille animus est, qui jam à principio nobilitatis factionem disturbavit; plebem Rom. ex gravi servitute in libertatem restituit; in prætura inimicorum arma inermis disjecit; domi militiæque tanta, & tam præclara facinora fecit, uti ne inimici quidem queri quidquam audeant, nisi de magnitudine tua: quin accipe tu ea, quæ dicam de summa reipub. quæ profectò aut tu vera invenies, aut certe haud procul à vero. Sed quoniam Cn. Pompeius aut animi pravitate, aut quia nihil maluit, quam quod tibi obesset, ita lapsus est, ut hostibus

tela in manus jaceret: quibus ille rebus remp. conturbavit, eisdem tibi restituenda est. Primur omnium, summam potestatem moderandi, de vectigalibus, sumptibus, judiciis, senatoribus paucis tradidit; plebem Romanam, cujus antea summa potestas erat, nosque his quidem legibus in servitute reliquit. Iudicia, tamen, sicut antea, tribus ordinibus tradita sunt; tamen iidem illi factiosi regunt, dant, adimunt, quæ lubet: innocentes circumveniunt: suos ad honorem extollunt. Non facinus, non probrum, aut flagitium obstat quo minus magistratus capiant: quod commodum est, trahunt, rapiunt: postremo, tamquam urbem capta, lubricine, ac licentia sua, pro legibus utuntur. Ac me quidem mediocris dolor angeret, si virtute partem victoriam more suo per servitium exercerent. Sed homines inertissimi, quorum omnis vis, virtusque in lingua sita est, forte, atque alterius socordia dominationem oblatam insolentes agitant. Nam, quæ seditio, ac dissensio civilis tamquam illustres familias ab stirpe evertit? aut quærum unquam victoria animus tam præceps, tamque immoderatus fuit? L. Sulla, cui omnia in victoria lege belli licuerunt, tamen à Sulpicio hostium partes muniri intellegebat; tamen, paucos interfectis, ceteros beneficio, quam metu, retinere maluit. At hercule nunc cum Catone, L. Demitio, ceterisque eisdem factionis, quadraginta senatores, multi præterea cum spe bona adolescenterum, sicuti hostiæ, mactati sunt: cum interea opportunissima genera hominum tot miserorum civium sanguine satiari nequiverunt: non orbiteri, non parentes exacta ætate, non gemitus verorum, luctus mulierum immanem eorum animum inflexit: quin, acerbius in dies male faciendo, a

do, ac dicundo, dignitate alios, alios civitate ever-
sum irent. Nam, quid ego de te dicam, cujus con-
tumeliam homines ignavissimi vita sua commu-
tare volunt? scilicet neque illis tantæ voluptati est
(tametsi insperantibus accidit) dominatio, quanto
mætori tua dignitas: qui optatius habent, ex tua
calamitate periculum libertatis facere, quàm per
te populi R. imperium maximum ex magno fie-
ri. Quo magis tibi etiam atque etiam animo pro-
spiciendum est, quoniam modo rem stabilias,
communiasque. Mihi quidem quæ mens suppet-
tit, eloqui non dubitabo. Ceterum tui erit ingenii
probare, quæ vera, atque utilia factu putes. In duas
partes ego civitatem divisam arbitror, sicut à ma-
joribus accepi, in patres, & plebem. Antea in patri-
bus summa auctoritas erat, vis multo maxuma in
plebe. Itaq; sæpius in civitate secessio fuit: semper-
que nobilitatis opes deminutæ sunt, & jus populi
amplificatum. Sed plebes eo libere agitabat; quia
nullius potentia super leges erat; neque divitiis,
aut superbia, sed bona fama, factisque fortibus no-
bilis ignobilem anteibat: humilimus quisque in
armis, aut militia, nullius honestæ rei egens, fatis
sibi, fatisque patriæ, erat. Sed, ubi eos paullatim
expulsos agris, inertia, atque inopia incertas do-
mos habere subegit: cœpere alienas opes petere,
libertatem suam cum republica venalem habere.
Ita paullatim populus, qui dominus erat, & cun-
ctis gentibus imperitabat, dilapsus est: & pro
communi imperio, privatim sibi quisque servitu-
tem peperit. Hæc igitur multitudo primum ma-
lis moribus imbuta, deinde in artes, vitasque va-
rias dispalata, nullo modo inter se congruens, pa-
rum mihi quidem idonea videtur ad capeffendam
rempub. Ceterum, additis novis ciuibus, magna

me spes tenet, fore, ut omnes expergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendæ, tum his servitutis amittendæ cura oriatur. Hos ego censeo, permixtos cum veteribus novos, in coloniis constituas: ita & res militaris opulentior erit, & plebes bonis negotiis impedita malum publicum facere desinet. Sed non inscius, neque imprudens sum, cum ea res agetur; quæ sævitia, quæve tempestates hominum nobilium futuræ sint, cum indignabuntur omnia funditus misceri, antiquis civibus hanc servitutem imponi, regnum denique ex libera civitate futurum, ubi unius munere multitudo ingens in civitatem pervenerit. Equidem ego sic apud animum meum statuo, malum facinus in se committere, qui incommodo reip. gratiam sibi conciliet. Vbi bonum publicum etiam privatum usui est: id vero dubitare aggredi, socordiam, atque ignaviæ duco. M. Livio Druso semper consilium fuit, in tribunatu summa ope niti pro nobilitate: neque ullam rem in principio agere intendit, nisi illi auctores fierent homines factiosi, quibus dolus, atque malitia, fide cariora erant. Vbi intellexerunt, per unum hominem maximum beneficium multis mortalibus dari: videlicet & sibi quisque conscius, malo atque infido animo esse, de M. Livio Druso juxta, ac de se, existimaverunt. Itaque metu, ne per tantam gratiam solus rerum potiretur, contra eam nixi, suæ ipsius consilia disturbaverunt. Quo tibi imperator majore cura fideque amici, & multa præsidia paranda sunt. Hostem adversum opprimere, strenuo homini haud difficile est; occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu est. Igitur, ubi eos in civitatem adduxeris; quoniam

niam quidem revocata plebes erit, in ea re maxime animum exercitato, uti colantur boni mores; concordia inter veteres, & novos coalescat. Sed multo maximum bonum patriæ, civibus, tibi, liberis, postremo humanæ genti, pepereris, si studium pecuniæ aut sustuleris, aut, quoad res feret, minueris. Aliter neque privata res, neque publica, neque domi, neque militiæ, regi potest. Nam ubi cupido divitiarum invasit; neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet: quin animus magis, aut minus mature, postremo tamen succumbit. Sæpe jam audiui, qui reges, quæ civitates, & nationes, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant, id adeo haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorum divitiis magis clarum, magisque acceptum videt; primo æstuat, multaque in pectore volvit: sed ubi gloria honorem magis in dies, virtutem opulentia vincit; animus ad voluptatem à vero deficit. Quippe gloria industria alitur: ubi eam demiseris, ipsa per se virtus amara, atque aspera est. Postremo ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad virtutem una, & ardua via est: ad pecuniam, qua cuique lubet, nititur: & malis, & bonis rebus ea creatur. Ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito: neque de capite, neque de honore ex copiis quisquam magis, aut minus judicaverit; si neque prætor neque consul, ex opulentia, verum ex dignitate, creetur. Sed de magistratu facile populi iudicium sit. Iudices à paucis probari, regnum est; ex pecunia legi, inhonestum. Quare omnes primæ classis iudicare placet, sed numero plures, quam iudicant. Neque Rhodios, neque alias civitates umquam suorum

judiciorum pænuit: ubi promiscue dives, & pauper, uti cuique fors tulit, de maxumis rebus juxta, ac de minumis disceptat. Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgaverat; ut ex confusis quinque classibus forte centuriæ vocarentur. Ita coæquati dignitate, pecunia, virtute anteire alius alium properabit, nec ego magna remedia contra divitias statuo. Nam perinde omnes res laudantur, atque appetuntur, ut earum rerum usus est: malitia præmiis exercetur. Vbi ea demseris, nemo omnium gratuito malus est. Ceterum avaritia bellua fera, immanis, intoleranda est: quo intendit, oppida, agros, fana, atque domos, vastat: divina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant, quo minus vi sua penetret: fama, pudicitia, liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliat. Verum, si pecuniæ decus ademeris; magna illa vis avaritiæ facile bonis moribus vincitur. Atque hæc ita sese habere tametsi omnes æqui, atque iniqui memorent: tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certandum est: cujus si dolum caveris, alia omnia in proclivi erunt. Nam hi, si virtute satis valerent, magis æmuli bonorum, quam invidi, essent. Quia desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedo, invasit; strepunt, obtreçant, alienam famam suum dedecus existumant. Sed, quid ego plura, quasi de ignotis memorem? M. Bibuli fortitudo, atque animi vis, in consulatum erupit: hebes lingua, magis malus, quam callidus ingenio. Quid ille audeat, cui consulatus maxumum imperium maxumo dedecori fuit? An L. Domitii magna vis est, cujus nullum membrum à flagitio aut facinore vacat?

vacat? lingua vana, manus cruentæ, pedes fugaces; quæ honeste nominari nequeant, inhonestissima. Vnius tamen M. Catonis ingenium versutum, loquax, callidum haud contemno. Parantur hæc disciplina Græcorum. Sed virtus, vigilantia, labos, apud Græcos nulla sunt. Quippe, cum domi libertatem suam per inertiam amiserint; censesne eorum præceptis imperium haberi posse? Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles: in quibus, sicut in statua, præter nomen, nihil est additamenti. L. Postumius, & M. Favonius, mihi videntur quasi magnæ navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenire visi sunt: si quid adversi coortum est, de illis potissimum iactura fit; quia pretii minimi sunt. Quoniam nunc, uti mihi videor, de plebe renovanda, corrigendaque disserui: de senatu, quæ tibi agenda videntur, dicam. Postquam mihi ætas ingeniumque adolevit, haud ferme armis, atque equis, corpus exercui, sed animum in litteris, quod natura firmus erat in laboribus, habui. Atque ego in ea vita multa legendo, atque audiendo ita comperi, omnia regna, civitates, nationes usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt: ubicumque gratia, timor, voluptas, ea corrumpere; post paullo imminutæ opes, deinde ademtum imperium, postremo servitus imposita est. Equidem ego sic apud animum meum statuo; cuicumque in sua civitate amplior, illustriorque locus, quam aliis est, ei magnam curam esse reip. Nam ceteris, salva urbe, tantummodo libertas tuta est: qui per virtutem sibi divitias, decus, honorem, pepere-
runt; ubi paullum inclinata resp. agitari cœpit, multipliciter animus curis, atque laboribus fatigatur; aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem,

liarem, defensat: omnibus locis adest, festinat quanto in secundis rebus florentior fuit, tanto i adversis asperius, magisque anxie agitatur. Igitur ubi plebes senatui, sicuti corpus animo, obediensque consilia consequitur: patres consilio valere decet, populo supervacanea est calliditas. Ita que majores nostri, cum bellis asperrimis premerentur, equis, viris, pecunia amissa, nunquam defessi sunt armati de imperio certare. Non inopiararii, non vis hostium, non adversa res, ingenium eorum animum subegit, quin, quæ virtutes ceperant, simul cum anima retinerent. Atque e magis fortibus consiliis, quam bonis præliis, parata sunt. Quippe apud illos una res. erat, ei consulebant; factio contra hostes parabatur: corpus atque ingenium, patriæ, non suæ quisque potentia, exercitabat. At hoc tempore contra homines nobiles, quorum animos socordia, atque ignavia invasit, ignari laboris, hostium, militia, domi factione instructi, per superbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque patres, quorum consilio ante dubia res. stabiliebatur, oppressi, ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia, decernunt: ut eorum, qui dominantur, simulas, ac arrogantia fert, ita bonum, malumque publicum existimant. Quod si aut libertas æqua omnium, aut sententia obcurrior esset; majoribus opibus res. & minus potens nobilitas esset. Sed quoniam cœquari gratiam omnium difficile est; quippe cum illis majorum virtus partem reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas: cetera multitudo pleraque inscia, sit sententia eorum à metu libera. Ita occulto sibi quisque alterius potentia carior erit. Libertas juxta bonis, & malis, strenuis, & ignavis optabilis est.

est. Verum eam plerique metu deserunt, stultissimi mortales, quod in certamine dubium est, quorsum accidat, id per inertiam in se, quasi victi, recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari posse senatum puto: si numero auctus per tabellam sententiam feret. Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, & præsidii plus, & usus amplior est. Nam fere, his tempestatibus, alii iudiciis publicis, alii privatis suis atque amicorum negotiis implicati, haud sane reip. consiliis adfuerunt: neque eos magis occupatio, quam superba imperia distinuere. Homines nobiles cum paucis senatoriis, quos additamenta factionis habent, quæcumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea, uti libido tulit, fecere. Verum ubi, numero senatorum aucto, per tabellam sententiæ dicentur; illi superbiam suam dimittent, ubi iis obediendum erit, quibus antea crudelissime imperitabant. Forsitan, imperator, perlectis litteris decernes, quem numerum senatorum fieri placeat, quoque modo in multa, & varia officia distribuatur; & quonam iudicia primæ classis mittenda putem, quæ descriptio, qui numerus in quoque genere futurus sit. Ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit: sed prius laborandum visum est de summa consilii, idque tibi probandum verum esse. Si hoc itinere uti decreveris, cetera in promptu erunt. Volo ego consilium meum prudens, maximeque usui esse. Nam ubicumque tibi res prospere cedit, ibi mihi bona fama eveniet. Sed me illa magis cupido exercet, uti quocumque modo, & quamprimum resp. adjuvetur. Libertatem gloria cariorem habeo, atque ego te oro, hortorque, ne clarissimus imperator, Gallica gente

gente subacta, populi R. summum atque invictum imperium tabescere vetustate, ac per summam discordiam dilabi, patiaris. Profecto, si id accidat, neque tibi nox, neque dies curam anisni sedaverit, quin insomniis exercitus, furibundus, atque amens alienata mente feraris. Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam divino numine invisi: neque bonum, neque malum facinus cujusquam pro nihilo haberi: sed ex natura diversa praemia bonos, malosque sequi. Inter ea forte ea tardius procedunt: suus cuique animus ex conscientia spem praebet. Quod si tecum patria, atque parentes possent loqui, scilicet haec tibi dicerent: O Caesar, nos te genuimus fortissimum viri, in optima urbe, decus, praesidiumque nobis, hostibus terrorem. Quae multis laboribus, & periculis ceperamus, ea tibi nascenti cum anima simul tradidimus, patriam maximam in terris; domum, familiamque in patria clarissimam; praeterea bonas artes, honestas divitias; postremo omnia honestamenta pacis, & praemia belli. Pro his amplissimis beneficiis non flagitium a te, neque malum facinus, petimus; sed uti libertatem everfam restituas. Qua re patrata, profecto per gentes omnes fama virtutis tuae volitabit. Namque hac tempestate, tamen si domi, militiaeque praecleara facinora egisti; tamen gloria tua cum multis viris fortibus aequalis est: si vero urbem amplissimo nomine, & maximo imperio, prope jam ab occasu restitueris; quis te clarior, quis major, in terris fuerit? Quippe si morbo jam, aut fato huic imperio secus accidat: cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, caedes, oriantur? quod si tibi bona lubido fuerit, patriae, parentibus gratificandi; postero tempore,

rep. restituta, super omnis mortalis gloria agnita, tuaque unius mors vita clarior erit. Nam vivos interdum fortuna, sæpe invidia, fatigat: ubi anima naturæ cessit, demtis obtreptionibus ipsa te virtus magis magisque extollit. Quæ mihi utilia factu visa sunt, quæque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi. Ceterum deos immortales obtestor, uti, quocumque modo ages, ea res tibi, rei que publicæ prosperè eveniat.

C. SALLUSTII CRISPI
IN M. TULLIUM
CICERONEM
DECLAMATIO.

GRAVITER, & iniquo animo, maledicta tua paterer, M. Tulli, si te scirem iudicio magis, quàm morbo animi, petulantia ista uti. Sed, quoniam in te neque modum, neque modestiam ullam animadverto, respondebo tibi: uti, si quam maledicendo voluptatem cepisti, eam male audiendo amittas. Vbi querar? quos implorem, P.C. diripi remp. atque audacissimo cuique esse perfidiæ? an apud populum R. qui ita largitionibus corruptus est, uti sese, ac fortunas suas, venales habeat? an apud vos, P.C. quorum auctoritas turpissimo cuique, & sceleratissimo, ludibrio est? ubi M. Tullius leges, iudicia populi R. defendit, atque in hoc ordine ita moderatur, quasi unus reliquus ex familia viri clarissimi, Scipionis Africani, ac non reptitius, accitus, ac paullo ante insitus huic urbi civis. An vero,
M. Tulli,

M. Tulli, facta, ac dicta tua obscura sunt? an non ita à pueritia vixisti, uti nihil flagitiosum corpori tuo putares, quod alteri collibuisse? Scilicet, istam immoderatam eloquentiam apud M. Pisonem non pudicitiae jactura perdidicisti? Itaque minime mirandum est, si eam flagitiose venditas, quam turpissimum parasti. Verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos attollit; uxor sacrilega, ac perjuriis delibuta; filia matris pellex, tibi jucundior, atque obsequentior, quam parenti par est. Domum ipsam tuam vi, & rapinis, funestam tibi ac tuis, comparasti: videlicet uti nos commonefacias, quam conversa sit resp. cum in ea domo habitas, homo flagitiosissime, quæ P. Crassi, viri consularis, fuit. Atque hæc cum ita sint; tamen Cicero se dicit in consilio deorum immortalium fuisse; inde missum huic urbi: civibusque custodem, absque carnificis nomine, qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit: quasi vere non illius conjurationis causa fuerit consulatus tuus, & iccirco resp. disjecta eo tempore, quo te custodem habebat. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quæ post consulatum cum Terentia uxore de rep. consuluisti: cum legis Plautiæ judicia domi faciebas: ex conjuratis alios morte, alios pecunia condemnabas: cum tibi alius Tusculanum, alius Pompejanam villam ædificabat, alius domum emebat: qui vero nihil poterat, is erat calumniæ proximus, is aut domum tuam oppugnatum venerat, aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat. Quæ si tibi falsa obicio; redde rationem, quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus acceverit, qua ex pecunia domum paraveris, Tusculanum, & Pompejanum in infinito sumtu ædificaveris. Aut, si retices; cui

dubium

dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine, & visceribus civium paraveris? Verum, ut opinor, homo novus Arpinas, ex C. Marii familia, ejus virtutem imitatur; contemnit simultatem hominum nobilium; populi R. curam habet; neque terrore, neque gratia commoveretur. Illud vero amicitiae tantum, ac virtutis est animi? Immo vero homo levissimus, supplex inimicis, amicis contumeliosus, modo harum, modo illarum partium, fidus nemini, levissimus senator, mercenarius patronus, cujus nulla pars corporis à turpitudine vacat: lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces; quæ honeste nominari non possunt, inhonestissima. Atque is, cum ejusmodi sit, tamen audet dicere: *O fortunatam natam me consule Romam!* Te consule fortunatam, Cicero? immo vero infelicem, & miseram, quæ crudelissimam proscriptionem civium perpessa est; cum tu, perturbata rep. metu percussos omnes bonos parere crudelitati tuæ cogebas; cum omnia judicia, omnes leges, in tua lubricitate erant; cum tu, sublata lege Porcia, erepta libertate, omnium nostrum vitæ, necisque potestatem ad te unum revocaveras. Atque parum est, quod impune fecisti: verum etiam commemorando exprobras; neque licet oblivisci servitutis suæ. Egeris, oro te Cicero, perfeceris quod liber: satis est perpeffos esse: etiamne aures nostras odio tuo onerabis? etiamne molestissimis verbis insectabere? *Cedant arma togæ, concedat laurea lingua.* Quasi vero togatus, & non armatus, ea, quæ gloriaris, confeceris; atque inter te, Syllamque dictatorem, præter nomen imperii, quidquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolentia commemorarem? quem Minerva omnesque artes edocuit,

Jupiter

Iupiter optumus maxumus in consilio deorum admisit, Italia exsulem humeris suis reportavit. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia tua virtute omnes Paullos, Fabios, Scipiones, superasti; quem tandem locum in hac civitate obtines? quæ tibi partes reip. placent? quem amicum, quem inimicum, habes? cui in civitate fecisti insidias, ancillaris. Quo jure, cum de exsilio tuo Dyrrhachio redisti, eum sequeris? quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentia faves? qui tibi antè optimates videbantur, eosdem nunc dementes, ac furiosos vocas? Vatinius causam agis: de Sextio male existumas; Bibulum petulantissimis verbis lædis: laudas Cæsarem: quem maxime odisti, ei maxime obsequeris: aliud stans, aliud sedens, de rep. sentis: his maledicis, illos odisti: levissime transfugas: neque in hac, neque in illa parte fidem habes.

IN SALLUSTIUM
DECLAMATIO;
QUÆ CICERONI
FALSO TRIBUITUR.

EA demum magna voluptas est, Crispe Sallusti, æqualem, & parem verbis vitam agere; neque quidquam tam obscenum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat, ut omnis oratio moribus consonet. Neque enim, qui ita vivit, uti tu, aliter, ac tu, loqui potest: neque, qui tam illoto sermone utitur, vita honestior est. Quo me vertam,

C. unde initium sumam? majus enim mihi di-
cendi onus imponitur, quo notior est uterque no-
rum. Quod si aut de mea vita, atque actibus no-
ris, huic cōviciatori respondero, invidia gloriam
consequetur: aut, si hujus facta, mores, omnem
veritatem nudavero; in idem vitium incidam pro-
civitatis, quod huic objicio. Id vos, si forte offen-
dimini, justius huic, quàm mihi, succensere debe-
s, qui initium introduxit. Ego dabo operam, ut
et pro me minimo cum fastidio respondeam, &
et a hunc minime mentitus esse videar. Scio me,
P. C. in respondendo non habere magnam expe-
ctationem, quod nullum vos sciatis novum cri-
men in Sallustium audituros, sed omnia vetera re-
cognituros, quibus & meæ, & vestræ jam, & ipsius
verba calent. Verum eo magis odissè debetis ho-
minem, qui ne incipiens quidem peccare minimis
verbis posuit rudimentum; sed ita ingressus est, uti
neque ab alio vinceri possit, neque ipse se omnino
aliqua ætate præterire. Itaque nihil aliud studet,
nisi, uti lutulentus sus, cum quovis velitari. Longe
vero fallitur opinione. Non enim procacitate lin-
guæ vitæ sordes eluuntur: sed est quædam calu-
nnia, quam unusquisque nostrum testante animo
suo fert, de eo, qui falsum crimen bonis objectat.
Quod si vita istius memoriam vicerit; aliam, P. C.
non ex oratione ejus, sed ex moribus spectare de-
betis. Iam dabo operam, quam maxime potero,
ut breve id faciam. Neque hæc altercatio nostra
vobis inutilis erit, P. C. Plerumque enim resp. pri-
vatis crescit inimicitia; ubi nemo civis, qualis sit
vir, potest latere. Primum igitur, quoniam om-
nium majores Crispus Sallustius ad unum exem-
plum, & regulam quærit, velim mihi respondeat,
numquid ii, quos protulit, Scipiones, & Metelli,
antè

antè fuerint aut opinionis , aut gloriæ , quam eo res gestæ suæ , & vita innocentissimè acta , commendavit ? quod si hoc fuit illis initium nominis & dignitatis ; cur non æquè de nobis existimeretur cujus & res gestæ illustres sunt , & vita integerri-
 mè acta. Quasi vero tu sis ab illis viris , Sallusti-
 ortus : quod si esses ; nonnullos jam tuæ turpitu-
 dinis pigeret. Ego meis majoribus virtute me-
 præluxi : uti , si prius noti non fuerint , à me acci-
 piant initium memoriæ suæ : tu tuis vita , quan-
 turpiter egisti , magnas offudisti tenebras ; ut etiam
 si fuerint egregii cives , certe venerint in oblivio-
 nem. Quare noli mihi antiquos viros objectare
 Satius est enim , me meis rebus gestis florere
 quàm majorum opinione niti ; & ita vivere , ut
 ego sim posteris meis nobilitatis initium , & vir-
 tutis exemplum. Neque me cum iis conferri de-
 cet , P. C. qui jam decesserunt , omnique odio ca-
 rent , & invidia ; sed cum iis , qui mecum unà in
 republica versati sunt. Sed si fuerim aut in ho-
 noribus petendis nimis ambitiosus ; (non har-
 dico popularem ambitionem , cujus me principes
 confiteor , sed illam perniciosam contra leges , cu-
 jus primos ordines Sallustius duxit ;) aut in gerendis
 magistratibus , aut in judicandis maleficiis tam
 severus ; aut in tuenda republica tam vigilans
 quam tu proscriptionem vocas : credo quod non
 omnes tui similes incolumes in hac urbe vixi-
 sent. At quanto meliore loco respublica tuenda
 staret , si tu , par ac similis scelestorum civium , ur-
 cum illis adnumeratus esses ! An ego tunc falsi-
 scripsi , *Cedant arma togæ* ; qui togatus armatos , &
 pace bellum oppressi ? An illud mentitus sum , *Fa-
 tunatam me consule Romam* ; qui tantum intesti-
 num bellum , & domesticum urbis incendium , ex-
 stinxi

tinxi? Neque te tui piget, homo levissime, cum
ea culpas, quæ in historiis mihi gloriæ ducis? An
turpius est, P.C. scribentem mentiri, quàm illum
palam hoc ordine dicentem? Nam, quod meam
ætatem increpuisti: tantum me abesse puto ab
impudicitia, quantum tu abes à pudicitia. Sed
quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri
turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiam uti vi-
tium obijcere? cujus semper nocens eguisti pa-
trocinio. An ullum existimas posse fieri civem
egregium, qui non his artibus & disciplinis sit eru-
ditus? An ulla alia putas esse rudimenta, & incu-
nabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupidita-
tem aluntur? Sed minime mirum est, P.C. si ho-
mo, qui desidiæ, ac luxuriæ, plenus sit, hæc uti
nova, atque inusitata, miratur. Nam quod ista
inusitata rabie petulanter in uxorem, & in filiam
meam invasisti, quæ facilius mulieres se à viris ab-
stinuerunt, quàm tu vir à viris; satis doctè, ac pe-
ritè fecisti. Non enim me sperasti mutuam tibi
gratiam relaturum, & vicissim tuas compellaturum.
Vnus enim satis es materiæ habens: neque
quidquam turpius est domi tuæ, quàm tu. Mul-
tum te vero opinio fallit, qui mihi putasti parare
invidiam ex mea te familiari; quæ multo mihi
minor est, quàm habere dignus sim. Atque uti-
nam ne tanta quidem esset, quanta est; uti potius
amici mei viverent, quàm ego testamentis eorum
locupletior essem! Ego fugax, Crispe Sallusti? Fu-
rori tribuni pl. cessi: utilius duxi, quamvis fortu-
nam unus experiri, quàm universo populo R. ci-
vilis essem dissensionis causâ: qui, postea quam
ille suum annum in rep. perbacchatus est; omnia-
que quæ commoverat, pace, & otio, refederunt:
hoc ordine revocante, atque ipsa rep. manu retra-
hente

hente me, reverti. Qui mihi dies, si cum omni reliqua vita conferatur, animo quidem meo superet, cum universi vos, populusque R. frequens adventu meo gratulatus est. Tanti me fugacem, mercenarium patronum hi æstimaverunt. Neque hercule mirum est, si ego semper justas omnium amicitias æstimavi. Non enim uni privatim ancillatus sum, neque me addixi: sed, quantum quisque reip. studuit, tantum mihi fuit aut amicus, aut inimicus. Ego nihil plus volui valere, quam pacem; multi privatorum audacias nuttiverunt. Ego nihil timui, nisi leges: multi arma sua timeri voluerunt. Ego nunquam volui quidquam posse, nisi pro vobis: multi ex vobis, potentia freti, in vos suis viribus abusi sunt. Itaque non est mirum, si nullius amicitia usus sum, qui non perpetue reip. amicus fuit: neque me pœnitet, si aut petenti Vatiniõ reõ patrociniũ pollicitus sum, aut Sextii insolentiam repressi, aut Bibuli patientiam culpavi, aut virtutibus Cæsaris favi. Hæ laudes enim egregii civis, & unicæ sunt. Quæ si tu mihi ut vitia objicis, temeritas tua reprehenditur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem, si apud alios mihi esset dicendum, P. C. non apud vos, quos habui omnium actionum mearum monitores. Sed, ubi rerum testimonia adsunt, quid opus est verbis? Nunc, ad te uti revertar, Sallusti, patremque tuum præteream: qui si nunquam in vita sua peccavit, tamen majorem injuriam reip. facere non potuit, quàm quòd te talem filium genuit. Neque, tu si qua in pueritia peccasti, exsequar, ne parentem tuum videar accusare, qui eo tempore summam tui potestatem habuit; sed qualem adolescentiam egeris. Hac enim demonstrata, facile intelligetur, quam petulanti pueritia tam impudicus,

cus, & procax, adoleveris. Postea quam immen-
tæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere
non potuit; & ætas tua jam ad ea patienda, quæ
alteri facere collibuisse, exoleverat; cupiditatibus
infinitis efferebaris, uti, quæ ipse corpori tuo tur-
pia non duxisses, in aliis experireris. Ita non est
facile reputare, P.C. utrum inhonestioribus cor-
poris partibus rem quæsierit, an amiserit. Domum
paternam vivo patre turpissimè venalem habuit,
vendidit. Et cui dubium potest esse, quin mori
coegerit eum, quo hic nondum mortuo pro he-
rede gesserit omnia? Neque pudet à me eum quæ-
rere, quis in P. C. Claudi domo habitet; cum ipse re-
spondere non queat, quis in ipsius habitet paterna
domo. At hercule lapsus ætatis tirocinio, postea
se correxit. Non ita est: sed abiit in solatium sa-
cilegii Nigidiani: bis iudicis ad subsellia attractus,
extrema fortuna stetit: & ita discessit, uti non hic
innocens esse, sed iudices pejerasse existimaren-
tur. Primum honorem in quæstura adeptus, hunc
locum, & ordinem, despectum reddidit, cuius
aditus sibi quoque, sordidissimo homini, patuis-
set. Itaque timens, ne facinora ejus clam vos es-
sent, cum omnibus matribus familias opprobrio
esset, confessus est, vobis audientibus, adulterium;
neque erubuit ora vestra. Vixeris, uti libet, Sallu-
sti; egeris, quæ volueris: satis fit, unum te tuo-
rum scelerum conscium esse: noli nobis languo-
rem, & soporem nimium exprobrare. Sumus di-
ligentes in tuenda pudicitia uxorum nostrarum:
sed ita experrecti non sumus, ut à te cavere possi-
mus. Audacia tua vincit studia nostra. Ecquod
hunc movere possit, P.C. factum ac dictum turpe,
quem non puduit palam, vobis audientibus, adul-
terium confiteri? Quod si nihil pro me tibi respon-
dere

dere voluiffem ; fed illud cenforium elogium Ap. Claudii , & L. Pifonis , integerrimorum virorum , quo ufus eft quisque eorum , pro lege palam univerfis recitarem : nonne tibi videret æternas inurere maculas , quas reliqua vita tua eluere non poffit ? Neque poft illum delectum fenatus te umquam vidimus. Nifi forte in ea te castra coniecifti , quo omnis fentina reip. confluerat. At idem Salluftius , qui in pace ne fenator quidem manferat , poftquam resp. armis oppreffa eft , & idem victores , qui exfuls , reduxit , in fenatum poft quæfturam reductus eft. Quem honorem ita geffit , uti nihil non venale in eo habuerit , cujus aliquis emtor fuerit. Ita igitur egit , uti nihil non æquum , ac verum , duxerit , quod ipfi facere collibuiffet : neque aliter vexavit , ac debuit , fi quis prædæ loco accepiffet magistratum. Peracta quæftura ; poftquam magna pignora eis dederat , cum quibus fimilitudine vitæ fe conjunxerat , unus jam ex illo grege videbatur. Ejus enim partis exemplar erat Salluftius , que tanquam in imam voraginem cœtus omnium vitiorum excefferat : quidquid impudicorum cilonum , parricidarum , facrilegorum , debitorum fuit in urbe , municipiis , coloniis , Italia tota , fic ut in fretis , fubfederant , nominis perditum , ac notiffimum , nulla in parte castris aptum , nifi licentia vitiorum , & cupiditate rerum novarum. At poftquam prætor factus eft , modeste fe geffit , & abftinenter. Nonne ita provinciam vastavit , uti nihil neque paffi fint , neque exspectarint gravius focii nostri in bello , quàm experti funt in pace , hoc Africam interiorem obtinente ? unde tantum hic exhaustum , quatum potuit aut fide nominum transjici , aut in naves contrudi. Tantum , inquam , P. C.

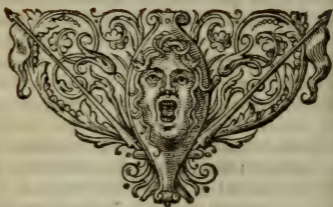
ex

xhausit, quantum voluit : ne causam dicet, sestertio duodecies cum Cæsare paciscitur. Quod si quippiam eorum falsum est ; hic palam efelle, unde tu, qui modo ne paternam quidem hominum redimere potueris, repente tamquam omnino beatus, hortos pretiosissimos, villam Tiburti C. Cæsaris, reliquas possessiones paraveris. Neque piguit quærere, cur ego P. Crassi domum emissem : cum tu veteris villæ dominus sis, cuius paulo ante fuerat Cæsar ? modo, inquam, parimonio non comeso, sed devorato, quibus rationibus repente factus es tam affluens, & tam beatus ? Nam quis te faceret heredem, quem ne amicum quidem suum satis honestum quisquam sibi ducit, nisi similis, ac par tui ? At hercule egregia facta majorum tuorum te extollunt : quorum siue tu similis es, siue illi tui, nihil ad omnium scelus, ac nequitiam, addi potest. Verum, ut opinor, honores tui te faciunt insolentem. Tu, Crispe Sallusti, tantidem putas esse bis senatorem, & bis quæstorem fieri, quanti bis consularem, & bis triumphalem ? carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere. Is demum maledicit, qui non potest verum ab altero audire. Sed tu omnium mensarum assecla, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitudinis es, & civilis belli memoria. Quid enim gravius pati potuimus, quam quod te incolumem in hoc ordine videamus ? Desine bonos petulantissima consecrari lingua : desine morbo procacitatis isto uti : desine unumquemque moribus tuis æstimare : his moribus amicum tibi facere non potes, videris velle inimicum habere. Finem dicendi faciam P. C. Sæpe enim vidi gravius offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia

216   DECLAMATIO IN SALL.
flagitia apertè dixerunt, quam eos qui commif-
runt. Mihi quidem ratio habenda est, non qui
Sallustius merito debeat audire; sed ut ea dicam
si qua ego honeste effari possum.

C. SALLVSTIVS CRISPVS

EXPLICIT.

FRAGMENTA
VETERVM
HISTORICORVM.

K AMI-

AMICE LECTOR.

*S*Allustio, uti Principi Historicorum, sic & antiquissimo non minus quam antiquitatis, etiam in verbis, studioso, visum fuit veterum Historicorum, quæ supersunt hæcenus, Fragmenta, collectore Popma, hic addi. Quibus, cum autorum causa, qui Historias scripserunt, aliis ex libris, quod in Fabio Pictore, Maximoque, ac aliis hic factum, quædam alia, quæ ad Historiam non spectant, inseri videbis, scito ipsos, quamquam forte non eorum omnia, quæ tamen pauca sunt, eodem spectare. Quod facile à te impetrabis, si ex iis quæ à Robortello aliisque collecta sunt, plura fuisse rescanda cogitabis.

FRAG-

FRAGMENTA
HISTORICORVM
VETERVM.

Quinctus Fabius Pictor, scriptorum antiquissimus, ut ait Livius, vixit anno urbis Id xxxviii. Qua ex Fabii annalibus veteres referunt ea partim sunt de antiquitatibus Italiae, & urbis initiis, partim de gestis populi Romani. Qua autem patrum memoria de aureo saculo, & origine urbis ab Annio Viterbiensi, Pictoris nomine edita sunt, pro supposititiis habenda.

QVINCTI FABII PICTORIS AN-
NALIVM LIB. I.

SOLITO institutoque egressam virginem, in usum sacrorum aquam peti- tum ex eo fonte, qui erat in luco Martis, subito imbribus tonitribusq; quæ cum illa erant, disiectis, à Marte compressam, conturbatamque, mox recreatam consolatione Dei, nomen suum indicantis, affirmantisque ex ea natos dignos patre evasuros. *Antor de origine gentis Romana,*

LIB. IV.

Quapropter tum primum ex plebe alter consul factus est, duo & vicesimo anno postquam Romam Galli ceperunt. *A. Gellius. 5. 4.*

EX LIBRIS INCERTIS.

Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit annos viginti & unum. *Ibidem.*

Lupus femina. *Quintilianus. I. x.*

Æneæ somnium ejusmodi est, ut omnia quæ ab Æneæ gesta sunt, quæque illi acciderunt ea fuerint quæ ei secundum quietem visa sunt. *Cicero de divinatione I.*

Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque ludis intermissis Instaurotivi constituti sunt. *Ibidem.*

Iolus cujus filius fuerit, cujus gentis & nationis. *Arnobius adversus gentes VI.*

Literas Cadmum ex Phœnice in Græciam, inde in Italiam Evandrum attulisse. *Victorinus de Orthographia.*

Amulii jussu ministri quidam, infantes in alveo collocatos acceperunt, & asportarunt, ut eos in fluvium circiter cxx. stadia ab urbe distantem, projicerent, &c. *Dionysius I.*

Remus in hostium potestatem redactus, postea vincus Albam est deductus. *Ibidem.*

Divisit etiam Romulus totum agrum in partes viginti sex, quas ipse tribus appellat: ita ut quatuor urbanis ad illos additis, omnes efficiant numerum triginta Tribuum. *Idem IV.*

Atuntem Tarquinii filium fuisse: illum defunctum à matre Tanaquile sepultum fuisse. *Ibidem.*

Illos pueros quia Tarquinio relictis fuerant, ejus filios fuisse. *Ibidem.*

Tarpeam cupido cepit armillarum, quas in sinistris brachiis illi gestabant, & annulorum quos ferebant. *Idem II.*

Tunc demum Romanos sensisse divitias, cum Sabinorum gentem sibi subjecissent. *Strabo Geograph. V.*

Belli quod cum Annibale duce inter Carthaginienses

tienses atque Romanos exarsit, causam fuisse sæ-
ritiam atque crudelitatem Annibalis in Sagunti-
nos, & Asdrubalis ambitionem ac immanem re-
qui cupiditatem, &c. *Polybius 1.*

Anno primo Octavæ Olympiadis Romam con-
litam fuisse. *Solinus Polyhist. cap. 2.*

Millia LXXX. primo lustro civium censa: eo-
cum qui ferre arma possent, eum numerum fuisse.

Livius 1.

Quadraginta ea sola talenta fuisse (seposita in
ædificationem Capitolii.) *Ibidem.*

Coriolanum usque ad senectutem vixisse. hanc
sæpe eum exacta ætate usurpassè vocem, MVLTQ-
miserius seni exilium esse. *Idem 11.*

Ambos Coss. in Samnio & ad Luceriam res-
gessisse, traductumque in Etruriam exercitum:
ad Luceriam utrimque multos occisos, in eaque
pugna Iovis Statoris ædem votam ut Romulus
ante voverat. *Idem 10.*

Ad Thrasymenum pugna xv. millia Romano-
rum in acie cæsa sunt, x. millia sparsa fuga per
omnem Etruriam diversis itineribus Romam pe-
tiere. Mille & quingenti hostium in acie, multi
postea utrimque ex vulneribus petiere. *Idem 31.*

Cum obsideretur præsidium Romanum à Li-
gustinis, hirundinem à pullis ad se allatam ut lino
ad pedem ejus alligato nodis significaret, quoto-
die adveniente auxilio eruptio fieri deberet. *Pli-
nius 10. 24.*

Matronam, quòd loculos, in quibus erant claves
cellæ vinariæ, resignavisset, à suis inedia mori
coactam. *Idem 14. 13.*

Puilia saxa esse ad portum, qui sit secundum
Tiberim. *Festus Puilia.*

Amata inedia se interemit. *Servius in XII.*

FABII PICTORIS RERVM
GESTARVM

LIB. I.

Et simul videbant Picum Martium. *Nonius Picumnus.*

PONTIFICII IVRIS

LIB. I.

Quæ verba Pontificem Max. dicere oporteat cum Virginem capit, ea ejusmodi sunt, Sacerdotem Vestalem quæ sacra faciat, quæ jous fiet, Sacerdotem Vestalem facere pro populo Rom. Qui ritibus, uti quod optima lege fuit, ita te Amata capio. *A. Gellius 1. 12.*

Equo Dialem Flaminem vehi religio est, classem procinctâ extra pomerium, id est, exercitum ornatum videre. Iurare Dialem fas nunquam est. Annulo uti nisi pervio castoque fas non est. Ignem è Flaminia, id est, Flaminis Dialis domo, nisi sacrum efferri jous non est. Vincitum si ædes ejus introierit solvi necessum est, &c. *Idem 10. 15.*

Extâ porriciunt, diis dant in altaria, aramve, focumve, eove quo extâ dari debebant. *Macrobius Saturnal. 3. 2.*

Vitulari. *Ibidem.*

LIB. III.

Pilumno & Picumno. *Nonius Picumnus.*

LIB. XVI.

Aquam manibus pedibusque dato, polubrum sinistra manu teneto, dextera vasum cum aqua. *Idem Polubrum.*

EX INCERTIS LIBRIS.

Muries fit ex fale, quod fal fordidú tunsum est, & in ollam rudem fictilem adjectum est, & postea id fal virgines Vestales terra ferrea secant. *Idem Sal neutro genere.*

Hos Deos enumerat quos invocat Flamen sacrum cereale faciens Telluri & Cereri, Vervactorem, Reparatorem, Imporcitorem, Infitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarcitorem, Subruminatorem, Messorem, Convectorem, Conditorem, Promitorem. *Servius Georg. 1.*

Q. FABIVS SERVILIANVS

Annales scripsit, & libros juris Pontificii. Consul fuit & floruit anno v. c. DCXL.

Q. FABII MAXVMI SERVILIANI
PONTIFICIS ANNALIVM

LIB. I.

Tum Aeneas ægre patiebatut in eum devenisse agrum, macertimum, littoriosissimumque. *Idem Aeneid. 1.*

PONTIFICI IVRIS

LIB. XII.

Negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Ianum Iovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. *Macrobius 1. 16.*

EX INCERTO LIBRO.

Amitti magis quam apisci. *Priscian. 8.*

LVCIVS CINCIVS ALIMENTVS

Diligens veterum monumentorum auctor, ut Caius Livius, Fabii Pictoris aequalis fuit. Græcè scripsit Historiam Annibalicam, Latine ab Gorgia Leontino redditam.

I. CINCII ALIMENTI ANNA-
LIVM GRAECORVM

LIB. I.

Post eum regnavit Tiberinus Silvius, Silvii filius, qui cum adversus finitimos bellum inferentes copias eduxisset, inter præliantes depulsus in Albulam flumen deperiit, mutandique nominis extitit causa. *Autor de origine gentis Romæ.*

LIB. II.

Ascanius completis in Lavinio triginta annis recordatus novæ urbis condendæ tempus advenisse ex numero porcorum, quos pepererat sus alba; circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum, qui nunc ab ea urbe quæ in eo condita est Albanus nuncupatur, civitatem communit, eamque ex forma quod ita in longum porrecta est, Longam, ex colore suis Albam cognominavit. *Ibidem.*

EX INCERTIS LIBRIS.

Romam duodecima Olympiade conditam. *Solinus cap. 11.*

Romæ natalem in quartum duodecimæ Olympiadis annum incidere. *Dionysius 1.*

Tarpeiam cupido cepit armillarum, quas in sinistris brachiis illi gestabant. *Ibidem.*

Volturnis quoque clavos indices numeri annorum

orum fixos in templo Nortia Etruscæ deæ com-
arere. *Livius VII.*

Caprum se ab Annibale. *Idem. xxx.*

Gallis Liguribusque additis, cum his LXXX.
millia peditum, decem equitum adducta in Ita-
liam: ex ipso autem audisse Annibale, postquam
Rhodanum transierit, XXXVI. millia hominum,
ingentemque numerum equorum & aliorum ju-
ventorum amisisse in Taurinis, quæ Gallis proxima
gens erat in Italiam digressio. *Ibidem.*

HISTORIA DE GORGIA

LEONTINO.

Qui dum jam silicernius finem sui temporis
expectaret, etsi morti non potuit, tamen infir-
mitatibus insultavit. *Fulgentius in expositione
sermonum antiquorum silicernios senes jam in-
curvos.*

C. ACILIVS

Græce scripsit annales Romanos, quos Claudius
Latinos fecit; quem esse Q. Claudium Quadri-
ganium, qui vixit anno urbis DCCLXVI, multi
existimant.

C. ACILII ANNALES GRÆCI.

Ante conditam urbem Romuli & Remi per
eos amissum fuisse, quos Fauno voto facto nu-
dos, ne molestus iis sudor foret, ad exquirendum
id excurrissè. Hinc nudos discurrere Lupercos.
Plutarchus in Romulo.

CLAVDII ANNALES ACILIANI

LATINI.

Ita nocte ac die bina castra hostium expugnata
ductu L. Marui, Ad triginta septem millia ho-
stium.

stium caesa, captos ad mille octingentos triginta prædam ingentem partam, & in ea fuisse clypeum argenteum pondo cxxxviii. cum imagine Bar- chinii Afrubatis. *Livius 35.*

P. Africanum in ea fuisse legatione, eumque Ephesi collocutum cum Annibale, & sermonem etiam unum refert, quo quærenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisse, Alexandrum Magnum, &c. *Idem 45.*

C. FANNIUS

Floruit anno V.C. 10 c xxxi. Annales scripsit, quos à veritate Sallustius commendat.

C. FANNII ANNALIVM

LIB. I.

Cum in vita agenda didicimus multa, quæ im- præsentiarum bona videntur, post inventa & mul- to amplius, aliusmodi atque ante visa essent. *Priscianus 13.*

LIB. VIII.

Domina ejus, ubi villam venerat, jubebat bi- ber dari. *Carissus 1. Biber.*

EX INCERTIS.

Hæc adipiscuntur. *Priscianus 8.*

Brevi etiam omnem juventutem parendo & strenue agendo superavit, ac vero murum ho- stium primus ascendit, ut autor est Fannius, qui prædicat una cum Tiberio se in murum ascendis- se, consortemque fuisse illius decoris. *Plutarch. in Gracis.*

Q. Metelli Oratio contra Tiberium Gracchum exposita est in C. Fanni Annalibus. *Cicero in Bruto.*

Eipavro

Epovoc me, ne si Africanus quidem fuit, ut ait in
 historia Fannius, existimari velim. *Ibidem.*

V E N N O N I V S

*Fide dignus scriptor, ut Dionysius Halicarnassaus
 testatur, Historiarum libros condidit. Aetas in-
 certa.*

V E N N O N I I H I S T O R I A R V M
 L I B R I.

Solito institutoque egressam virginem in usum
 factorum aquam petitem, &c. *Autor de orig. gen-
 tu Roman.*

Romulus divisit agrum in Tribus triginta &
 unum. *Dionysius 4.*

L. S C R I B O N I V S L I B O

*Floruit Catone jam admodum sene, circa annum
 Urbis DCIII. Annales reliquit.*

L I B O N I S A N N A L E S.

Quatuordecim annis post Prator est factus Tu-
 ditanus quam Consul Mummius. *Cicero ad Atti-
 cum 13, ep. 31.*

Tum Pratorem P. Popillio, P. Rupilio Cofs.
Ibidem ep. 32.

M A R C V S P O R C I V S C A T O

*Optimus, ut tradit Plinius, orator, optimus impera-
 tor, optimus Senator, florere cœpit temporibus
 Belli Punici secundi. prater alia Originum li-
 bros dedit.*

M. P O R C I I C A T O N I S O R I G I N V M

L I B. I.

Clatorum virosum atque magnorum non mi-
 nus

nus otii quàm negotii rationem existare oportere.
Cicero pro Plancio.

P. Scipionem eum qui primus Africanus appellatus sit dicere solitum, nunquam se minus otiosum esse quam cum otiosus; nec minus solum quàm cum solus. *Idem officior. III.*

Agrum quem Volsci habuerunt campestris, plerumque Aboriginum fuit. *Priscian. v.*

Antenna veterior est quàm Roma. *Idem vi.*

Mezentium Rutulis imperasse ut sibi offerrent quas Diis primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vovisse, IUPITER si tibi magis cordi est nos ea tibi dare potius quam Mezentio, uti nos victores facias. *Macrobius l. v.*

Sed lucus Capenatis. *Prisc. iv.*

Inde est ferme mille passuum. *Gell. I. xvi.*

Veteres profopias & multa alia apud multos.
Nonius Profopias.

Propter id bellum cœpit, Cœlius Prætor Albanus oratores misit Romam, eum. *Festus, Oratores pro legatis.*

Igitur tertio pedato bellum nobis fecere. *Nonius, Pedato pro repetitu.*

Fana in eo loco compluria fuerunt. Ea exauguravit, præquam quod Termino fanum fuit, id nequitum exaugurari. *Festus, Nequitur.*

Nam de omni civitate Tusculana soli L. Manulei beneficium gratum fuit. *Prisc. vi.*

Vehes ligni. *Carisius. i.*

L I B. II.

Lucum Dianium in nemore Aricino Ægerius Lesbium Tusculanus dedicavit, Dictator Latinus. Hi populi communiter Tusculanus, Aricinus, Lanuvinus, Laurens, Cocanus, Tiburtinus,

nus, Pomerinus, Ardeatis, Rutilus. *Prisc.* 14.

Marsus hostem occidit priusquam Pelignus: propterea Marrucini vocantur, de Marso detorsum nomen. *Idem* 19.

Si quis mortuus est Arpinatis ejus hæredem sacra non sequuntur. *Idem* 14.

In campo Tiburti ubi hordeum demessuit idem in montibus seruit: ibi hordeum idem iterum messuit. *Idem* 10.

Quæscunque Romæ regnavissent. *Caris.* 1.

In maximumque decus atque in excelssimam claritudinem sublimavit. *Festus sublimavit.*

Ex sali qui apud Carthaginenses fit. *Prisc.* 5.

Si indu naves putidas atque sentinosas comæatum ponere volebant. *Nonius putidum.*

Itaque res uber fuit antequam vastassent legiones. *Prisc.* 6.

Qui aquatum ut lignatum videntur ire, securim atque solum ferunt, gelum crassum excidunt, eum loco colligatum auferunt. *Nonius Gelus.*

Ligures omnes fallaces sunt: sed ipsi unde oriundi sunt exacta memoria, illiterati, mendaces: quæ sunt & vera, minus meminere. *Servius* 11.

Pleraque Gallia duas res industriosissime persequitur, rem militarem & argute loqui. *Carisius* 2.

Papaver Gallicanus. *Idem* 1.

Neque satis habuit quod eam in occulto vitaverat, quin ejus famam prostitueret. *Gellius* 17. 13.

In his duobus bellis alteras stipendio agrique parte multati, alteras oppidum vi captum, alteras primo pedato & secundo. *Carisius* 2.

Qui tantisper nullæ rei sies dum nil agas. *Pri-
scian.* 6.

L I B. III.

Haud eos eo postremum scribo quin populi & boni & strenui sint. *Gellius* 17.13.

Laserpitium pro pulmentatio suo habet. *Cari-sius* 1.

Multo pulmento usi. *Ibidem*.

Equos respondit, Oreas mihi inde, tibi cape flagellum. *Festus*, *Orea freni*.

Rhegini Tautocini vocantur de fluvio qui præterfluit. Id oppidum Auranci primo possederunt: inde Achæi Troja domum redeunt. In eorum agro fluvii sunt sex, septimus fines Rheginorum atque Tautinorum dispescens. Fluvio nomen est Taccolico. Orestem cum Iphigenia atque Pylade dicunt maternam necem expiatum venisse, & non longinqua memoria est cum in arbore enses viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur. *Probus in Bucolica Virgilii*.

L I B. IV.

Non lubet scribere quod in tabula apud Pont. Max. est, quotiens annona cara, quotiens Lunæ aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit. *Gellius* 2. 28.

Si quis membrum rupit, aut os fregit, talione vindicta proximus cognatus ulciscitur. *Prisc.* 6.

Mapalia vocantur ubi habitant. Ea quasi cotes rotundæ sunt. *Festus*, *Mapalia*.

Deinde duodevicesimo anno post dimissum bellum quod quatuor & viginti annos fuit, Carthaginenses sextum de fœdere decedere. *Nonius duodevicesimo, ita ut duodecimo*.

Cumpluriens eorum milites mercenarii inter sese multi alteri alteros in castris occidere, compluriens

riens multi simul ad hostes transfugere, compluriens in imperatorem impetum fecere. *Gellius* 5.21.

Igitur dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, diequinti in Capitolio tibi cæna cocta erit. Deinde Dictator jubet postridie Magistrum equitum arcessi, Mittam te si vis, inquit, cum equitibus. Sero est, inquit, Magister equitum: jam rescivere. *Idem* 10.24.

Imperator noster si quis extra ordinem depugnatum ivit, ei multam facit. *Idem* 11.1.

Prælium factum, depugnatumque pro castris. *Idem* 11.3.

Exules duo lege publica execrati. *Prisc.* 19.

L I B. V.

Scio solere plerisque hominibus rebus secundis, atque prolixis, atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferocitatem augescere, atque crescere: quod nunc mihi magnæ curæ est, quod hæc res tam secunde processerit, ne quid in consulendo adversi eveniat, quod nostras secundas res confricet, neve hæc licentia nimis luxuriose eveniat. Adversæ res se domant, & docent quid opus sit facto: secundæ res lætitia transvorsum trudere solent à recte consulendo atque intelligendo. Quo majore opere dico suadeoque, uti hæc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus. *Gellius* 7.3.

Atque ego quidem arbitror Rhodienses noluisse nos ita depugnare uti depugnatum est, neque regem Persen vicisse. Non Rhodienses id modo noluere, sed multos populos ac multas nationes
idem

idem noluisse arbitror. Atque haud scio an partim eorum fuerint, qui non nostræ contumeliæ causâ id noluerint evenire: sed enim metuere, si nemo esset homo quem vereremur, & quicquid luberet faceremus; ne sub solo imperio nostro in servitute nostra essent, libertatis suæ causâ in ea sententia fuisse arbitror. Atque Rhodienses tamen Persen publicè nunquam adjuvere. Cogitate quanto nos privatim cautius facimus. Nam unusquisque nostrum, si quis adversus rem suam quid fieri arbitratur, summa vi contra nititur ne adversus eam fiat, quod illi tamen perpeffi.

Ea nunc derepente tanta nos beneficia ultro citroque, tantam amicitiam relinquimus? Quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?

Qui acerrime adversus eos dicit, ita dicit, hostes voluisse fieri. Et quis est tandem nostrorum, qui quod ad sese attineat, æquum censeat quemquam pœnas dare ob eam rem quod arguatur malefacere voluisse? nemo opinor. Nam ego quod ad me attinet, nolim.

Quid nunc? & quæ tandem lex est tam acerba quæ dicat, Si quis illud facere voluerit mille nummi dimidium familiæ multa esto, Si quis plus, quingenta jugera habere voluerit, tanta pœna esto, Si quis majorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere voluimus, & id nobis impune est.

Sed si honorem non æquum est haberi ob eam rem quod benefacere voluisse quis dicit, neque facit, tamen Rhodiensibus tale erit, non quod malefecerunt, sed quod voluisse dicuntur facere.

Rhodienses superbos esse ajunt, id objectantes quod mihi à liberis meis minime dici velim. Sint sane

sane superbi, quid id ad nos attinet? idne irascimini, si quis est superbior quam nos? *Ibidem.*

Urbes insulasque omnes pro agro Illurico esse.

Idem 11.3.

Postridie signis collatis æquo fronte, peditatu, equitibus, atque aliis, cum hostium legionibus pugnauit. *Idem 15.9.*

Recto fronte. *Ibidem.*

Exercitum suum pransum paratum, cohortatum eduxit foras, atque instruxit. *Idem 13.*

Illi polliciti sese facturum omnia. *Prisc. 9.*

Quod eorum nemo quisquam quidquam mihi ignoturus est. *Idem 10.*

Origine fluvium Naronem magnum, pulcrum, pisculentum. *Nonius Pisculentum.*

Sed protelo trini boves unum aratrum ducent.

Idem Protelare est adjugare.

Lapis candidior quam pilates. *Festus, pilates lapidis genus.*

L I B. VI.

Itaque ego cognobiliorem cognitionem esse arbitror. *Gellius 20.5.*

L I B. VII.

Qui magistratum curulem cepisset calceos mulleos, allucinatos, ceteri perones. *Festus Mulleos genus calceorum.*

Mulieres opertæ auro, purpuraque, ars inhæret diadema, coronas aureas, russea facie, galbeas, lineas pallas, redimicula. *Idem Russum.*

Fluvium Iberum. Is oritur ex Cantabris magnus atque pulcher, pisculentus. *Nonius Pisculentum.*

Sunt in his regionibus ferratiæ argentifodinae pulcher-

pulcerrumæ: mons ex fale mero magnus, quantum demas tantum aderefcit. Ventus Cercius cum loquare buccam implet, armatum hominem, plaustrum oneratum percellit. *Gellius 2.22.*
Apulejus de mundo.

Iurum legumque cultores. *Carif. 1.*

Multa me dehortata sunt huc prodice, anni, ætas, vox, vires, fenectus: verum enim vero cum tantam rem publ. agier arbitrarer. *Gellius 13.23.*

Eum dicit jus pontificium discere noluisse. Ego me nunc volo jus pontificium optime scire. Iamne ea causâ Pontifex capiat? Ius volo augurium optime tenere. Ecquis ob eam rem Augurem capiat? *Idem 1.12.*

De frumento utrobi, bona utrobi mala gratia capiatur, utrinde iram, utrinde factiones tibi paces. *Carifius 1.*

Ser. quidem Galbam miseratione sola, qua non suos modo liberos parvulos in concionem deduxerat, sed Galli etiam Sulpitii filium suis ipse manibus circumtulera, elapsum esse, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est. *Quintilian 2.15.*

Secordia. *Festus, Secordia pro stultitia.*

INCERTA EX QVIBVS LIBRIS ORIGINVM.

Qui urbem novam condit, tauro & vacca aret, ubi araverit moerum faciat, ubi portam vuli esse, aratrum sustollat, & portam vocet. *Servius Æn. 5. Isidorus 15.*

Eodem nomine complures ex agro accessitaverit. Eo res eorum auxit. *Gellius 23.12.*

Si ques sunt populi. Quium. *Serv. Æneid. 1.*
 Mulieres nostræ capillum flavo cinere ungunt, bant,

bant, ut rutilus esset crinis. *Idem* 4. *Carif.* 1.

Oratores am terminum. *Macrob.* 1. 16.

Dotes filiabus suis non dant. *Prisc.* 7.

Ne prædia in lubricum dirigerentur, cum tributus exigeretur. *Nonius, Tributus.*

Ager Gallicus Romanus vocatur qui viritim cis Ariminum datus est ultra agrum Picentium. in eo agro aliquotfariam in singula jugera dena cullea vini fiunt. *Varro de re rust.* 1. *Columella* 2. 2.

In Saurecte, Fiscello, capræ feræ sunt quæ faciunt è saxo pedes plus sexagenos. *Ibidem.*

Alæ ex lupino. *Servius Georg.* 1.

Q. Cæditius Tribunus ad consulem venit, ostendit exitium de loci oportunitate & hostium constantia. Maturum censeo, inquit, si rem servare vis, faciendum, ut quadringentos aliquos milites ad verrucam illam ire jubeas, eamque uti occupent, imperes. *Gellius* 3. 7.

Dii immortales Tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, cum saucius multifariam ibi factus esset, tum vulnus capiti nullum evenit: eumque inter mortuos defatigatum vulneribus atque spirantem, quod sanguen defluserat cognovere. Eum sustulere, isque convaluit, sæpeque postilla operam reip. fortem atque strenuam perhibuit: illoque facto, quod illos milites subduxit, exercitum ceterum servavit. Sed idem benefactum loco in quo ponas nimium interest. Leonidas Lacedæmonius laudatur, qui simile apud Thermopylas fecit. Propter ejus virtutes omnis Græcia gloriam atque gratiam præcipuæ claritudinis inclutissimæ decoravere monumentis, signis, statuis, elogiis, historiis, aliisque rebus gratissimum id ejus factum habuere. At Tribuno militum parva laus pro factis reddita,
qui

qui idem fecerat atque rem servaverat. *Ibidem*
 Biber. Glis. *Carisius 1.*

Suem triginta porculos peperisse in eo loco ubi nunc est Lavinium, cumque Æneas ibi urbem condere constituisset, propterque agri sterilitatem metueret, per quietem ei visa Deorum Penatium simulacra adhortantium, ut perseverare in condenda urbe quam cœperat. Nam post annos totidem, quot fetus illius suis essent, Trojanos in loca fertilia atque uberiores agrum transmigraturos, & urbem clarissimi nominis in Italia condituros. Igitur Latinum Aboriginum regem cum ei nuntiatum esset, multitudinem advenarum classe advectam occupavisse agrum Laurentem, adversum subitos inopinatosque hostes incunctanter suas copias eduxisse. Ac prius quam signum dimicandi daret, animadvertisse Trojanos militariter instructos, cum sui lapidibus ac sudibus armati, tum etiam veste aut pellibus, quæ eis integumento erant, sinistris manibus involutis, processissent. Itaque suspenso certamine per colloquium inquisito qui essent quidve peterent, utpote qui in hoc consilium autoritate numinum cogebatur. Namque extis & somniis sæpe admonitus erat, tutiorem se adversus hostes fore, si copias suas cum advenis conjunxisset. Cumque agnovisset Æneam & Anchisen bello patria pulso cum simulacris deorum errantes sedem quarere, amicitiam fœdere inisse, dato invicem iurjurando, ut communes quoque hostes amicosve haberent. Itaque cœptum à Trojanis muniri locum, quem Æneas ex nomine uxoris suæ Latini regis filia, quæ jam ante desponsata Turno Herdonio fuerat, Lavinium cognominavit. At verò Amatam Latini regis uxorem cum indigne

digne ferret Lavinium, repudiato Turno confobriuo suo, Trojano advenæ collocatam, Turnum ad arma concitavisse, eamque mox coacto Rutulorum exercitu retendisse in agrum Laurentem, & adversus eum Latinum pariter cum Ænea progressum, inter præliantes circumventum occisumque. *Autor de origine gent. Rom.*

Turnum postea ad Mezentium confugisse e- jusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Æneas Turnusque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium & Mezentium bella: sed eos singulari certamine dimicasse, & occiso Mezentio Ascanium Iulum cœptum vocari à prima barbæ lanugine, quæ ei tempore victoriæ nascebatur. *Serv. ad Æn. 1. & 4.*

Trojanos à Latino accepisse agrum qui est inter Laurentium & castra Trojana & habuisse jugera DCC. *Idem. 11.*

Politem ad Italiam venisse, & segregatum ab Ænea condidisse oppidum Politorium à suo nomine. *Idem 5.*

Civitatem quam primo fecit Æneas, Trojam dictam. *Idem 7.*

Metabus pulsus à gente Volscorum, quæ Etruscorum potestate regebatur. *Idem 11.*

Primo Italiam tenuisse quosdam qui appellabantur Aborigines. Hos postea adventu Æneæ Phrygibus junctos Latinos uno nomine nuncupatos. *Idem 1.*

Ascanium triginta annis expletis Albam condidisse. *Ibidem.*

Romam quadringentis triginta duobus annis posteriorem bello Iliaco. *Dionysius 1.*

Aboriginum gens Græca fuit. *Ibidem.*

Capuam ab eisdem Tuscis conditam, ac subinde No-

de Nolam: steterisse autem Capuam antequam à Romanis caperetur annis circiter CCLX. *Vellejus 1. ubi Catonis errorem notat.*

Falisca Argis orta. *Plinius 3. 5.*

Interiisse Thebas Lucanas. *Ibidem 11.*

Ameriam ante Persei bellum conditam annis DCCCLXII. *Ibidem 14.*

Interiisse Boias, quorum tribus CXII fuisse. *Ibidem 11.*

Verto comacoræ pagus Lugurum. *Ibidem 17.*

Oppidum Orobiorum Barra. unde Bargomates dictos. *Ibidem.*

Orobiorum stirpis esse Comum atque Bergomum, & Licini forum, & aliquot circa populos: sed originem se ignorare. *Ibidem.*

Venetos Trojana stirpe ortos, Cenomanno: juxta Massiliam habitasse. *Ibidem 19.*

Latini juris Euganeæ gentes, quarum oppida XXXIV. ex iis Triumpilini venalis cum agris sui: populus. Deinde Camani compluresque similes finitimis attributi municipiis: Lepontii & Salass Tauriscæ gentis. *Ibidem 20.*

Ideo Gravisæ dictæ sunt, quod gravem aeren sustinent. *Servius 10.*

Alpes muri vice tuebantur Italiam. *Ibidem.*

Larius est locus vicinus Alpibus, qui per LX tenditur millia. *Idem Georg. 2.*

A Philoctera condita jam pridem civitate Petilla murum tantum factum. *Idem Æneid. 7.*

Hæc Drepana civitas Siciliae. *Ibidem.*

A laniis boves immolatos priusquam caderentur, profugisse in Siciliam. *Idem 10.*

Quia is locus montibus præstet, Prænesti oppido nomen dedit. *Idem 7.*

Capenos Veientum condidisse auxilio regis Properi.

Propertii, qui eos Capenam cum adolevissent, miserat. *Ibidem.*

Sabinos à Sabo loci dæmone trahere originem: Sabinorum etiam mores populum Rom. secutum. *Idem 8. & Dionysius 2.*

Qui Pisas tenuerint ante adventum Etruscorum negat sibi compertum: sed inveniri Trachonem Tyrrheno oriundum postquam eorundem sermonem acceperat, Pisas condidisse: cum ante regionem eandem Teutones quidem Græce loquentes possederint. *Idem 10.*

Albonem montem Albanum dictum. *Idem 12.*

Clypei Græcorum rotundi. *Idem 4.*

Tiburum, ut Cato testimonium facit à Carillo Arcade præfecto classis Evandri, sicut Sextius, ab Argiva juventute. *Solinus 9.*

Cato cum imperatorum nomina annalibus describeret, eum (elephantum) qui fortissime præliatus esset in Punica acie, Sutrum tradidit vocitarum, altero dente mutilato. *Plin. 8. 5.*

Mos apud majores hic epularum fuit, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atq; virtutes. *Cicero in Tuscul.*

Legiones Romanas in eum sæpe locum profectas alacri animo & erecto, unde se nunquam redituras arbitrarentur. *Idem in Catone.*

Multa auguria, multa auspicia, ne negligentia collegii amissa plane & deserta. *Idem de divinat.*

M. PORCII CATONIS
DE RE MILLITARI
LIBER.

Scio ego quæ scripta sunt si palam proferantur, multos fore qui vitiligent; sed ii potissimum qui

qui veræ laudis expertes sunt : eorum ego orationes sino præterfluere. *Plinius in Præfatione.*

Quam gladiator disciplinosus. *Nonius disciplin.*

Quom magistratus nihil audet imperare , ne quid consul auspicii peremat. *Festus peremere.*

Vt populus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat , quam re male gesta coronatus veneat. *Gellius 7. 4.*

Inde partem equitatus atque ferentarios prædatum misit. *Nonius Ferentarii.*

Procubitores dicuntur fere velites qui noctu custodiæ causâ ante castra excubant, cum castra hostium in propinquo sunt. *Festus Procubitores.*

Ferentarios eos esse qui tela ac potiones militibus pugnantibus ministrabant. *Idem Velites.*

Sive forte opus sit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut serra, uti adoriare. *Idem Serra præliari dicitur.*

Tertia è castris educio celeris properaque est. *Idem Propera pro celeri, ac strenua.*

Vna depugnatio est fronte longo, quadrato exercitu. *Nonius frons mascul.*

Primo pedites quatuor agminibus , equites duobus antibus ducas. *Iun. Philarg. in 4. Georg.*

Satis celeris sis in tempore. *Prisc. 7.*

Accensos ministratores Cato esse scribit. *Varro de L. Lat. 4.*

In furto comprehensis inter commilitones dextras esse præcisas, aut si levius animadvertere voluissent, in principiis sanguinem missum. *Frontinus 1. 4. Strategem.*

Fragmenta orationum & aliorum Catonis librorum jam ante dedit Popma cum ejus libro de Rustica.

A. POSTVMIVS ALBINVS

Anno urbis DCIII. consul fuit cum L. Licinio Lucullo, biennio quasi ante tertium bellum Punicum. Prater Historiam Græcam etiam annales Latinos elaboravit.

A. POSTVMII ALBINI

ANNALIVM

LIB. I.

Ea causa sese stultum brutumque faciebat, grossulos ex melle edebat. *Macrob. II. 16.*

HISTORIA GRÆCA.

Neminem succensere sibi convenire, si quid in his libris parum compositæ, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio. Græca oratio à nobis alienissima est; ideoque veniam gratiamque malæ existimationis si quid esset erratum, postulavit. *Gellius II. 7.*

DE ADVENTV ÆNEÆ

LIBER.

Mezentium fugam facere coegerunt, & postea per legatos amicitiam societatemque Latinorum impetravit. *Autor de orig. gent. Rom.*

Bajani Euxini comitis Æneæ nutrice, & ab ejus nomine Bajas vocatae, *Servius 9.*

C. N. GELLIVS

Proxime ab anno urbis DCXXX. floruit. Annales scripsit. Opus immensum fuisse vel illud indicio sit, quod librum nonagesimum & septimum citet Carisius. Quamquam more veterum,
L *singu-*

*singulis Historia diastematis, etiam brevissimis,
libri nomen dare potuerit Gellius.*

CN. GELLII ANNALIUM

LIB. II.

Deabus supplicant. *Carissus 1.*

Multitudo puerorum jam erat ex raptibus. *Ibidem.*

LIB. III.

Herfiliam, cum apud T. Tatium verba faceret, pacemque oraret, ita precatam esse, NERIA Maris te obsecro pacem dare, uti liceat nuptiis propriis & prosperis uti, quod de tui conjugis consilio contigit, uti nos itidem integras raperent, unde liberos sibi & suis posteris patriæ pararent. *Gellius 13. 21.*

Capite cum aliis paucibus consilium. *Carissus 1.*

LIB. V.

Puellabus. *Ibidem.*

LIB. VII.

Pro duabus pudicabus.

LIB. XV.

Anno ab urbe condita cccclxiii. à Tribunis militum Virgilio, Manlio, Cœlio, Postumio, collegisq; eorum in Senatu tractatum, quid esset, propter quod totiens inter paucos annos male esset afflicta respublica, & ex præcepto patrum L. Aquinium aruspicem in Senatum venire jussum, religionum requirendarum gratia, dixisse, Q. Sulpitium Trib. milit. ad Alliam adversus Gallos pugnaturum rem divinam dimicandi gratia fecisse

cisse postridie Idus Quinctilis. Item apud Cremeram, multisque aliis temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse conflictum. Tunc Patres iussisse ut ad collegium Pontificum de his religionibus referretur, Pontificesque statuisse postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos ut hi dies neque præliares, neque puri neque comitiales essent.

L I B. X X X.

Calvariaque ejus ipsum ossum expurgaverunt, inauraveruntque. *Carisius* 1. *Prisc.* 7.

L I B. X C V I I.

Pórtabus. Oleabus. *Caris.* 1.

E X I N C E R T I S.

Fora navium. *Ibidem.*

Regerum. Lapidum. Calchæ. *Ibidem.*

Postquam tempestas sedavit, Atherbal taurum immolavit. *Gellius* 18. 12.

Deliquium Solis, & Deliquionem. *Serv.* 8.

Senatum decreesse, ut ædes Saturni fieret, eique rei L. Furium Trib. milit. præfuisse. *Macrob.* 1. 12.

Fannia lex lata est anno post Romam conditam DXXCIIIX. *Idem* 2. 13.

Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata, &c. *Cicero de divinat.* 1.

Quartos ludos sæculares post annum factos tertium, C. Cornelio Lentulo. L. Mummio Achaico Cofs. id est, DCVIII anno. *Censorin. de die natali.*

Literas apud Ægyptios à Mercurio repertas.
Plinius 7. 56.

Doxius Cœli filius lutei ædificii inventor
exemplo sumto ab hirundinum nidis. *Ibidem.*

Soli Oceani filio medicinæ quoque inventio-
nem & mellis assignat. *Ibidem.*

Mensuras & pondera Palamedes invenit. *Ibid.*

Cadmus ex Phœnice in Græciam, inde Evan-
der in Italiam attulit literas. *Victorin. de Orthogr.*

Sabinos à Sabino Lacedæmonio trahere ori-
ginem. *Servius 8.*

Raptum Sabinarum anno quarto regni Romu-
li accidisse. *Dionysius 1.*

Numam exemplum Saliorum sumfisse ab Ar-
deatibus. *Idem. 2.*

Vnicam filiam reliquit Numa, unde natus est
Ancus Martius, qui tertius ab illo fuit rex Roma-
norum. *Ibidem.*

Tarquinius Priscus Romam venit Anco Mar-
tio regnante, anno regni primo. *Idem 4.*

S E X. G E L L I V S

*Ejusdem ferè cum Cn. Gellio ætatis. In origine gen-
tis Romanæ ab Aurelio Victore (si modo is ejus
libelli auctor) memoratur.*

S E X. G E L L I I O R I G O G E N - T I S R O M A N A E.

Lavinia ab Ænea gravida relicta, metu, veluti
insecuturi se Ascanii, in silvam profugit ad ma-
gistrum pattrii pecoris Tyrrhum, ibique enixa est
puerum, qui à loci qualitate Silvius est dictus.
Autor de origine gent. Rom.

A G E L L I V S

*Hic idem cum Cn. Gellio fuisse videtur. Gellii enim
& Agel.*

& Agellii nomen in MSS. confundi quivis novit.

AGELLII HISTORIARVM

LIB. I.

Et quod bubo in columna ædis Iovis conspectus est. *Nonius Bubo mascul.*

L. CALPURNIVS PISO FRVGI

Ille est, qui primus legem de repetundis tulit, ab eo Calpurniam nominatam. Vixit anno V. C. Iocv. Annales edidit, auctor gravis Plinio, exilis distionis Ciceroni.

L. CALPURNII PISONIS FRVGI
CENSORI ANNALIVM

LIB. I.

Eundem Romulum dicunt ad cenam vocatum ibi non multum bibisse; quia postridie negotium haberet. Ei dicunt, Romule si istuc omnes homines faciant, vinum vilius sit. Is respondit, immo vero rarum, si quantum quisque volet bibat. Nam ego bibi quantum volui. *Gellius* II. 14.

Cujus unius præmio multorum allucit animos. *Priscian.* 10.

Italia à vitulis. *Varro de re rust.* 2.

Sabino bello quod fuit Romulo & Tatio, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum cum Romulus cum suis ex superiore parte impressionem fecisset, Curtium in locum palustrem, qui tum fuit in foro, antequam cloacæ sunt factæ, secessisse, atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum invenisse nomen. *Idem de L. Lat.* 4.

Iannualis dicta ab Iano, & ideo ibi positum Iani signum, & institutum à Numa Pompilio ut sit

L 3   clausa

clausa semper, nisi cum bellum sit. *Ibidem.*

Fulmen evocatum à Porsena rege, & ante eum à Numa sæpius hoc factitatum. *Plin. 2. 53.*

Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem quo illum sacrificio Iovem cælo devocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum. *Idem 28. 2.*

X L. millia pondo argenti seposita in ædificationem Capitolii. *Livius 1.*

Numa senio & lenta ægritudine pedetentim contabuit. *Plutarch. in Numa.*

Tarpeiam præclari facinoris desiderio id fecisse, ut hostes armis corpus protegentibus nudatos, suis civibus objiceret. *Dionys. 2.*

Cum vellet scire (Tullius) & quis esset numerus urbanæ multitudinis, & eorum qui nascebantur, & eorum qui moriebantur, & eorum qui in virorum numerum referebantur, statuit quanti pretii nummum pro singulis cognati inferre deberent in ærarium Ilithyæ, quam Romani vocant Iunonem Lucinam, pro iis qui nascerentur, & in ærarium Veneris quod in luco est quam Libitinam nuncupant, pro iis qui morerentur, & in juventutis pro iis qui inter viros referri inciperent. Vnde dignoscere poterat quotannis, & qui esset omnium civium numerus, & qui ex illis essent militari ætate. *Idem. 4.*

L I B. I I.

L. Tarquinius collegam suum quia Tarquinius nomen esset metuere, eamque orat uti sua voluntate Roma concedat. *Gell. 15. 39.*

Quodcunque deliquisset ignosciturum affirmabat. *Priscian. 10.*

Cæliæ statuam ab iis positam qui una obsides fuerant,

fuerant, redditis à Porsena in honorem ejus. *Plinius* 34. 6.

A. Postumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta essent, auream coronam ex præda dedit. *Idem* 32. 2.

In Aventinum secessionem factam esse. *Livius* 2.

Tum primum tributis comitiis creati tribuni sunt, numero etiam additi tres, perinde ac duo ante fuerint, Cn. Siccium, L. Numitorium, M. Buellium, Sp. Icilium, L. Mecilium. *Ibidem*.

L I B. I I I.

Cn. Flavius parte libertino natus scriptum faciebat, isque in eo tempore Ædili Curuli apparebat, quo tempore Ædiles subrogantur; eumque primæ tribus Ædilem Curulem renuntiaverunt. At Ædilis qui comitia habebat, negat accipere, neque sibi placere qui scriptum faceret, eum Ædilem fieri. Cn. Flavius Anni filius dicitur tabulas posuisse, scriptu sese abdicasse: isque Ædilis Curulis factus est. Idem Cn. Flavius Anni F. dicitur ad collegam venisse visere ægrotum, & in conclave postquam introivit, adolescentes ibi complures nobiles sedebant. Hi contemnentem eum, assurgere ei nemo voluit. Cn. Flavius Anni F. id arrisit. Sellam curulem jussit sibi adferri; eam in limine apposuit, ne quis eorum exire posset; utique ii omnes inviti viderent sese in sella curuli sedentem. *Gellius* 6. 9.

L I B. V I I.

Roma condita, anno DCXVI sæculum accipit his Consulibus, quibus proximi sunt Consules M.

Æmilius, M. F. Lepidus, C. Popillius II. absens,
Censorinus de die natali.

EX INCERTIS.

Turnum matrualem Amatæ fuisse, interfecto-
 que Latino mortem ipsum sibimet conscivisse.
 igitur Æneam occiso Turno rerum potitum. *Au-
 tor de origine gent. Rom.*

Creati Cofs. L. Postumius, T. Minucius. Hos
 Cofs. Piso, Q. Fabio & P. Decio suggerit, bien-
 nio exento. *Livius 9.*

Eo anno Ædiles Curules fuisse C. Domitium
 Cn. F. Calvinum, & Sp. Carvilius Q. F. Maxi-
 mum. *Idem 10.*

Quinque millia hominum cum Mago ceden-
 tes nostros effuse sequeretur, cæsa ex insidiis.
Idem 35.

Victoria L. Metelli Pont. anno II. elephantii
 cXLII. fuere transvesti. L. Piso inductos dun-
 taxat in circum, atque ut contemptus eorum in-
 crefceret, ab operariis hastas præpilatas habenti-
 bus, per circum totum actos. *Plinius 20. 6.*

Papirium Massonem qui primus in monte Al-
 bano triumphavit de Corsis, myrto coronatum
 ludos Circenses spectare solitum. *Idem 15. 29.*

Contra Hieronem regem CCXX. naves effectas
 diebus XLV. *Idem 16. 39.*

Ab Aquileia ad XII. lapidem deletum oppi-
 dum, etiam invito Senatu, à M. Claudio Mar-
 cello. *Idem 3. 19.*

M. Æmilio, C. Popillio II. Cofs. à Censori-
 bus P. Cornelio Scipione, M. Popillio statuas cir-
 ca forum eorum qui magistratum gesserunt, sub-
 latas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus
 sententia statutz essent. Eam vero quam apud
 ædem

ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectaverat, etiam conflatam à Censoribus. *Idem* 34. 6.

Triclinia ærata, abacosque, & monopedia Cn. Manlium Asia devicta primum invexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno DLXVII. *Ibidem* 3.

Romæ in Capitolio in ara Iovis bello Persei enata palma, victoriam triumphosque portendit. Hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassi Censorum lustro: à quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis autor prodidit. *Idem* 27. 25.

C. Furius Cretinus è servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, feramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Post ea dixit, veneficia mea Quitites hæc sunt, nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliasque, & sudores. Omnium sententiis absolutus est. *Idem* 18. 6.

Queritur adolescentes peni deditos esse. *Cicero Epist. 9. ad Patrum.*

Quartos ludos sæculares post annum factos tertium, Cn. Cornelio Lentulo L. Mummius Achaico Cofs. id est, DCVIII. anno. *Censorin. de die natali.*

Quartam Sibyllam Cumæam in Italia nominat. *Lactantius* 1. 7.

COMMENTARIORVM

LIB. I.

In his libris scripta erant Philosophiæ Pythagoricæ, eosque combustos à Q. Petellio Præto-
re, quia Philosophiæ scripta essent. Sed libros sep-
tem juris Pontificii totidemque Pythagoricos
fuisse. *Plinius* 13. 13.

EX INCERTIS.

Pilumnum dictum quia pellat mala infantia.
Servius 10.

Vxorem Vulcani Majestam, non Majam voca-
ti. *Macrobius* 1. 12.

Vitulam Victoriæ nominari, cujus rei hoc
argumentum profert, quod postridie Nonas Iu-
lias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis
in fugam versus sit. Vnde Populifugia vocantur,
post victoriæ certis sacrificiis fiat vitulatio.
Idem 3. 2.

Novensiles Deos esse novem in Sabinis, apud
Trebiam constitutos. *Arnobius* 3.

LVTATIVS

*Incertæ ætatis scriptor. si conjecturas tamen sequi
licet, æqualis fuerit Varronis. Communes Histo-
rias, ut eas vocat Servius, consignavit.*

LVTATII COMMVNIVM

HISTORIARVM

LIB. I.

Recordatum Æneam, quod aliquando ei re-
sponsum esset, urbi condendæ quadrupedem fu-
turam

turam ducem. Tum simulacris deorum Penatium profecutum, atque illum ubi illa procubuit, enixaque est porculos triginta, ibidem auspiciatum.

Autor de origine gent. Rom.

LIB. III.

Latinum pariter cum Ænea progressum inter præliantes circumventum occisumque. Nec tamen omisso socero Æneas Rutilis obsistere desit. Namque & Turnum interemit hostibus fuis fugatisque, victor Lavinium se cum suis recepit, consensuque omnium Latinorum Rex declaratus est.

Ibidem.

Post eum (Latinum Silvium) regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adversus finitimos bellum inferentes copias eduxisset, inter præliantes depulsus in Albulam flumen deperiit, mutandique nominis exstitit causa. *Ibidem.*

LIB. IV.

Cumanos incolas à parentibus digressos Parthenopen urbem condidisse, dictam à Parthenope Sirena, cujus corpus etiam postquam ob locorum ubertatem amœnitatemque magis cœptum sit frequentari, veritos ne Cymæam desererent, inisse consilium Parthenopen diruendi: post etiam pestilentia affectos ex responso oraculi urbem restituisse, sacraque Parthenopes cum magna religione suscepisse. Nomen autem Neapoli ob recentem restitutionem imposuisse. *Philargyrius in 4. Georgic.*

EX INCERTIS.

Non modo Antenorem, sed etiam ipsum Æneam proditorē patriæ fuisse. *Autor de origine gent. Rom.*
Bajani

Bajani Euxini comitis Aneæ nutrice & ab ejus nomine Bajas vocatas. *Servius 9.*

Eum locum esse fulguritum, & ex Sc. septum esse, idque factum esse à Curtio consule, cui M. Lenutius fuit collega, Curtium appellatum. *Varro de L. Lat. 9.*

Romam conditam Olympiadis VII. anno II. *Solinus.*

L. COELIVS ANTIPATER

Circa annum urbis DCXXIV. florere cœpit. Bello- rum Punicorum Historiam contexuit. Scriptor. teste Tullio, istis temporibus luculentus.

L. COELII ANTIPATRI ANNA-
LIVM, sive HISTORIARVM
BELLI PVNICI SECVNDI,
ad L. Ælium Stilonem.

LIB. I.

Ne aut verba trajiciantur apertè, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: quod se L. Coelius Antipater in proœmio belli Punic, nisi neces- sario, facturum negat. *Cicero in Oratore.*

Legati quo missi sunt veniunt, dedicant man- data. *Nonius Dedicare.*

Cum jure sine periculo bellum geri poteratur. *Idem Poteratur.*

Qui cum iis ita foedus icitis. *Prisc. 10.*

Neque ipsi eos alii modi esse atque Hamilcar dixit ostendere possunt aliter. *Idem 12.*

Antequam Barcha perierat alii rei causa in Africam est missus. *Ibidem.*

Qui intelligunt, qui faciunt, dissentiuntur. *Idem 8.*

Quarto Cos. *Gellius 10. 1.*

Sempro-

Sempronius Lilybæo celocem in Africam mit-
tit visere locum ubi exercitum exponat. *Carisf. 2.*

Duodecies C. mil. passuum longe. *Ibidem.*

Commodum esse satis videtur. *Ibidem.*

Saguntinorum. *Idem 1.*

Dextimos in dextris scuta jubet habere *Prisc. 3.*

Armis & magno com meatu, & præda ingen-
ti copiantur. *Nonius Copiantur.*

Domus suas quemque ire jubet, & sua omnia
frunisci. *Idem Frunisci.*

Arma plerique abjiciunt, atque inermi in late-
bras se illatebrant. *Idem Illatebrare.*

Et Latini subnixo animo ex victoria inertem con-
siliū ineunt. *Idem Subnixum.*

Primum malo publico gratias singulatim no-
mina. *Idem Singulatim.*

L I B. I I.

Si vis mihi equitatum dare, & ipse cum cetero
exercitu me sequi, die quinti Romæ in Capito-
lium curabo tibi cena sit cocta. *Gellius 10. 24.*
Macrob. 1. 4.

L I B. I I I.

Imperator conclamat de medio, ut velites è
sinistro cornu removeantur, Gallis non dubita-
tim immittantur. *Nonius Dubitatim.*

L I B. I V.

Custodibus discessis multi interficiuntur. *Pre-
scian. 9.*

L I B. V.

Morbosum factum, ut ea quæ oportuerint,
facta non sint. *Idem 8.*

Nullus

Nullius alius rei nisi amicitiae eorum causa.
Idem 13.

At aliquam huic bello finem facere. *Nonius finem feminin.*

L I B. V I.

Consulto non pauciens accessitum. *Idem Pauciens.*

Omnes simul terram cum classi accedunt, navibus atque scaphis egrediuntur, castra metati signa statuunt. *Idem Metari.*

Ipse cum cetera copia pedetentim sequitur. *Idem Pedetentim.*

L I B. V I I.

Respublica amissa, exfundato pulcerrimo oppido. *Idem Exfundare.*

Duos & septuaginta lictores domum deportavisse fasces, qui ductoribus hostium ante soluerint ferri. *Idem Soluerint.*

Ipse regis eminus equo ferit pectus adversum, congenuat, percussus dejecit dominum. *Idem Congenuclare.*

Ita uti sese quisque vobis studeat æmulari in statu fortunæ reipublicæ, eadem re gesta, toppeo nihilo minore negotio acto, gratia minor esset. *Festus Toppeo fortasse.*

Consuetudine uxoris indulgite libertum. *Servius Georg. 2.*

E X I N C E R T I S.

Ex scriptis eorum qui veri arbitrantur. *Priscian. 8.*

Vbi senatus intellexit populum depeculari. *Ibidem.*

Nullæ

Nullæ nationi tot, tantas, tam continuas victorias, tam brevi spatio datas arbitror quam vobis.

Idem.

Tantum bellum suscitare conari adversarios contra bellosum genus. *Nonius Bellosum.*

Puplicatos quippe fastos omnes, & libros à Fulvio Nobiliori scriptos reliquisse. *Caris. 1.*

Nucerum. Dii, pro diei. *Ibidem.*

Subinde. *Idem 2.*

Patricidatum. *Quintilian. 1.*

Pelia cincinnatus. *Idem 10.*

Delinquere frumentum, Sardiniam hostes tenere. *Servius Aeneid. 4.*

Maurusii qui circa Oceanum colunt. *Ibidem.*

Est in fano signum Apollinis ligneum, altum non minus pedes xv. *Idem 6.*

Calvaria. *Caper de orthographia.*

Qua tempestate Pœnus in Italiam venit. *Cicero in Bruto.*

Annibalem cum columnam auream, quæ esset in Fano Iunonis Laciniæ, auferre vellet, dubitaretque utrum ea solida esset an extrinsecus inaurata, perterebravisse: cumque solidam invenisset, statuisse eam tollere. Secundum quietem visam esse ei Iunonem prædicere ne id faceret, minitarique si id fecisset, se curaturum ut eum quoque oculum quo bene videret, amitteret; idque ab homine acuto non esse neglectum. Itaque ex eo auro quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summo columnæ collocavisse. *Idem de divinat. 1.*

Cum bello Latino ludi Votivi maximi primam fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque ludis intermissis Instaurativi constituti sunt, &c. *Ibidem.*

C. verò

C. verò Graccus multis dixit, sibi in somnis quæsturam petenti Tib. fratrem visum esse dicere, quàm vellet cunctaretur, tamen eodem sibi leto quo ipse interisset, esse pereundum. Hoc antequam Trib. pleb. Graccus factus esset, & se audisse, & dixisse multis. *Ibidem.*

Eo ipso tempore cum hoc calamitosum fieret prælium, quo C. Flaminius occisus est, tantos terræ motus in Liguribus Galliæ compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, ut multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræque defederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque amnes mare influxerint. *Ibidem.*

Per Cremonis jugum transisse Annibalem. *Livius 31.*

Servati Consulis P. Scipionis decus ad servum natione Ligurem delegat. *Ibidem.*

Magonem cum equitatu & Hispanis peditibus flumen extemplo transnataffe: ipsum Annibalem per superiora Padi vado exercitum traduxisse, elephantis in ordinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis. *Ibidem.*

Fabium Dictatorem adversus Annibalem rem gessisse. Etiam eum primum à populo creatum Dictatorem. *Idem 32.*

Romam euntem ab Ereto divertisse eo Annibalem tradit, iterque ejus ab Reate, Cutiliisque, & ab Amiterno orditur. Ex Campania in Samnium, inde in Pelignos pervenisse, præterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse: inde Albenfi agro in Marfos: hinc Amiternum Forulosque vicum venisse. *Idem 36.*

Eisdem diebus naves onerarias Pœnorum ad LXXX. circa Sardiniam ab C. Octavio, qui provinciam

inciæ præerat, captæ. Eas frumento misso ad Annibalem, commeatuq; onustas tradit. *Idem* 38.

Quantum militum in Africam transportatum à P. Scipione, non parvo numero inter autores discrepat. Cælius, ut abstinet numero, ita ad immensum multitudinis speciem auget, volucres ad terram delapsas clamore militum ait, tantamque multitudinem conscendisse naves, ut nemo mortalium aut in Italia aut Sicilia relinqui videretur. *Idem* 39.

Præterquam quod non meras fluctibus naves, ceteros omnes cælestes maritimosque terrores, postremo abreptam tempestate ab Africa classem ad insulam Ægimurum inde ægre correctum cursum, & prope obrutis navibus injussu Imperatoris, scaphis, haud secus quam naufragos milites sine armis cum ingenti tumultu in terram evasisse. *Ibidem*.

Captum Hannonem tradit. *Ibidem*.

Vidisse se qui navigasset ex Hispania in Æthiopiã, commercii gratia. *Plinius* 2. 17. *Capella Philolog.* 1.

Alpes in longitudinem decem millia passuum patere à superno mari ad inferum. *Idem* 3. 19.

Duos elephantos Antiocho regi in bellicis usus celebres etiam cum nominibus fuisse, novissimeque ea. *Idem* 8. 5.

In Averno etiam folia subsidere. *Idem* 20. 1. 12.

Trojanum Capyn condidisse Capuam, eumque Æneæ fuisse sobrinum. *Serv.* ad 10. *Æneid.*

Eo argumento colligit Romam à Græcis esse conditam, quòd Romani Græco ritu, antiquo instituto Herculi rem sacram faciunt. *Strabo.* 5.

Q. ÆLIUS TVBERO

Floruit anno DCXLIX, & libros edidit Historiarum. Ad C. Oppium etiam, & de officio judicis quadam scripsit. Ciceroni in oratione pro Muræna vir eruditissimus, homo integerrimus, & civis optimus vocatur.

Q. ÆLII TVBERONIS HISTORIARVM
LIB. I.

Si quid à parentibus acceptum protinus antiquæ memoriæ tradiderunt. *Nonius Protinus.*

Equus Trojanus machinamentum bellicum fuit quod equus appellatur, ut aries & testudo quibus muri vel discuti vel subruui solét. *Serv. ad 2. Æneid.*

Cum Ascanius ab universo populo ad restituendam Laviniam cogeretur, juraretque se neque interemissè, neque scire ubi esset, Tyrrhum petito silentio in illa concionis frequentia professum indicium, si sibi Laviniaque, pueroque ex eâ nato fides incolumitatis daretur, tumque eum acceptam Laviniam in urbem cum filio reduxissè. Post hæc Ascanius completis in Lavinio triginta annis, recordatus novæ urbis, &c. *Autor de origine gent. Romana.*

Servium Tullium Regem populi Rom. cum illas quinque classes juniorum census faciendi gratia institueret, pueros esse existimasse, qui minores essent annis septendecim, atque inde ab anno septimo decimo, quod idoneos jam esse reipublicæ arbitraretur, milites scripsisse, eosque ad annum quadagesimum sextum juniores, supraque eum annum seniores appellasse. *Gellius 10. 28.*

LIB. IV.

Inimiciter irascendum non est. *Caris. 2.*

LIB.

LIB. XIV.

Pars omnis luxuriabat. *Nonius Luxuriabat.*

EX INCERTIS LIBRIS.

Numitoris Pastores cum præsensissent illos adolecentes Lupercalia celebraturos, & Pani morte Arcadico, ut Evander instituerat, sacrificium facturos, illo sacrorum tempore insidias faciunt.

Dionysius 1.

M. Manlium & Q. Sulpitium Cofs. in eum annum edunt. *Livius 4.*

Q. Fabium Cos. ipsum autorem fuisse differendi sibi consulatus. *Idem 10.*

Bello Punico primo Atilium Regulum Consullem in Africa castris apud Bagradum flumen positus, prælium grande atque acre fecisse adversus unum serpentem illic stabulantem, inusitata immanitatis: eumque magna totius exercitus confluxione, ballistis atque catapultis diu oppugnatum, ejusque interfecti corium longum pedes centum & viginti Romam misisse. *Gellius 6. 3.*

Eundem Regulum redisse Carthaginem, novisque exemplorum modis excruciatam à Pœnis dicit; In atras, inquit, & profundas tenebras eum clauderant, ac diu post ubi erat visus Sol ardentissimus, repente educebant, & adversus ictus Solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant, palpebras quoque ejus ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant. *Ibidem 4.*

DE OFFICIO JUDICIS

LIBER.

Præcepta Aelii Tuberonis super officio judicis.
Idem 14. 2.

A D

Si generalis species occurrit. *Idem* 7.9.

EX INCERTIS.

Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur. *Donatus in Phorm. Terent.*

Nam delinquet aut superet aliquid tibi. *Servius Aeneid. 4. Delinquere, deficere.*

Nullum Senatusconsultum fieri posse non discessione facta: quia in omnibus senatusconsultis, etiam in iis quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria. *Gell. 14.7.*

Præfectum urbi Latinarum caussa relictum Senatum habere posse. *Ibidem* 8.

P. RUTILIVS RVFVS

Cum Cn. Mallio urbis Consul, Aelio Tuberoni coætaneus fuit. & de vita sua, & belli Numantini historiam composuit. Innocentia exemplum à Tullio vocatur.

P. RUTILII RVFI HISTORIARVM

LIBRI.

EX INCERTIS.

Admirationi fuisse philosophorum trium sui cuiusque generis facundiam, violenta & rapida Carneades dicebat, scita & teretia Critolaus, modesta Diogenes & sobria. *Idem* 7.14.

Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso jure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent, & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino

undino die proposita à singulis atque universis
oscebantur. *Macrobis* 1. 16.

Pompeii patrem hominem teterrimum osten-
it. *Plutarchus in Pompeio.*

Scipionem hoc anno (DLXXI.) mortuum. *Li-
nius* 40.

DE VITA SVA

LIB. I.

Pompeius elaboravit, uti populum Romanum
nosset, eumque artificiose salutaret. *Caris.* 2.

LIB. II.

Animo constante. *Idem* 1.

LIB. III.

Pro L. familiare veniebam. *Ibidem.*

LIB. IV.

Veſtigalium. *Ibidem.*

LIB. V.

Ex orbi terrarum. *Ibidem.*

Ardile. *Ibidem.*

EX INCERTO.

Quod si me invitum abire sinisset. *Diomedes.*

Vni una ostentata est. *Ibidem.*

DE MODO ÆDIFICIORVM

ORATIO.

Orationes Q. Metelli de prole augenda, &
Rutilii de modo ædificiorum. *Suetonius in Au-
gusto.*

PRO L. CÆRVICIO AD

POPVLVM.

Quod ego me spero ostenturum. *Diomed.* 1.

P. SEM-

P. SEMPRONIUS ASELLIO

Tribunus militum fuit sub P. Scipione Africano ad Numantiam. Cœpit autem bellum Numantinum anno V. C. IŒCXIV. Historiam earum rerũ scripsit, quibus ipse interfuit. Dionysius lib. 1 Antiq. inter Romanorum Historicorum discretissimos eum numeravit.

P. SEMPRONII ASELLIONIS

HISTORIARVM

LIB. I.

Verum inter eos qui Annales relinquere voluissent, & eos qui res gestas à Romanis perscribere conati essent, omnium rerum hoc interfuit Annales libri tantummodo quod factum quoque anno gestum sit, id demonstrabant, id est, eorum quasi qui diarium scribunt quam Græci ἐφημερίδα vocant. Nobis non modo satis esse video quod factum esset id pronuntiare, sed etiam quod consilio quaque ratione gesta essent, demonstrare. *Gellius* 5. 18.

Nam neque alacriores ad temp. defendendam, neque segniores ad rem perperam faciendum Annales libri commovere quicquam possunt.

Scribere autem bellum quo initum Consule, & quomodo confectum sit, & quis triumphans introierit, exque eo libro quæ in bello gesta sint iterare, non prædicare autem interea quid Senatus decreverit, aut quæ lex rogatione lata sit; neque quibus consiliis ea gesta sunt iterare, id fabulas pueris est narrare, non historias scribere. *Ibidem.*

L I B. I I I.

Vt fieri solet plerumque, ut in victoria mitior mansuetiorque fiat. *Priscianus 5.*

L I B. I V.

Nam se patrem suum audisse dicere L. Æmili-um Paullum, nimis bonum Imperatorem signis collatis non decertare, nisi summa necessitudo, ut summa ei occasio data esset. *Gell. 13. 3.*

Vt major invidia Lepido glisceretur. *Nonius Gliscitur.*

L I B. V.

Nam Graccus domo cum proficiscebatur nunquam minus terna aut quaterna millia hominum sequebantur. *Gellius 2. 13.*

Orare quidem cœpit id ut se defenderent, libertosque suos, eum quem virilis sexus tum in eo tempore habebat produci iussit, populoque commendavit prope flens. *Ibidem.*

L I B. X I.

Tam pulcrum opus, tamque artificiosè factum, passus est dirui. *Carissus 2.*

L I B. X I I I.

Facta sua spectare oportere non dicta, si minus facundiosa essent. *Gell. 4. 9.*

L I B. X I V.

Crepidarium cultellum rogavit à crepidario fuitore. *Idem 13. 20.*

Ne possent aut stationes facere hoc secus. *Carissus 2.*

Tritarum quartum signum accedebat, sive pi-
latim, sive passim iter facere volebat. *Servius* 12

P. Crassum Mutianum quinque habuisse re-
rum bonarum maxima & præcipua, quod esse
ditissimus, quod eloquentissimus, quod juris con-
sultissimus, quod Pontifex Max. Is cum in con-
sulatu obtineret Asiam provinciam, & circum-
federe, oppugnareque Leucas oppidum pararet
opusque esset firma ac procera trabe, qua arietem
faceret, quo muros ejus oppidi quateret, scripti
ad magistrum $\delta\epsilon\chi\alpha\tau\acute{\epsilon}\kappa\lambda\omega\varsigma$ molis Atheniensium
sociorum amicorumque populi Rom. ut ex ma-
lis duobus quos apud eos vidisset, uter major es-
set eum mittendum curaret. Tum magister $\delta\epsilon\chi\alpha\tau\acute{\epsilon}\kappa\lambda\omega\varsigma$
comperito quamobrem malum deside-
raret, non uti jussus erat majorem, sed quem es-
se magis idoneum aptioremque faciendo arietem,
facilioremque portatu existimabat, minorem
misit. Crassus eum vocari jussit, & cum inter-
rogasset cur non quem jusserat misisset, cau-
sis rationibusque quas dicitabat spretis, vesti-
menta detrahi imperavit, virgisque multum cæ-
cidit, corrumpi atque dissolvi officium omne
imperantis ratus, si quis ad id quod facere jussus
est, non obsequio debito sed consilio non deside-
rato respondeat. *Gell.* 1. 13.

CLODIVS LICINIUS

*Ejusdem pene cum Sempronio Asellione ætatis.
Res Romanas consignavit.*

CLODII LICINII RERVM
ROMANARVM

LIB. III.

Pleminium ludis votivis, quos Romæ Africanus iterum Consul faciebat, conatum per quosdam, quos pretio corruperat, aliquot locis urbem incendere, ut frangendi carceris fugiendique haberet occasionem; patefacto dein scelere delegatum in Tullianum S. C. *Livius* 39.

C. LICINIUS MACER

floruit anno V. C. I D C L X V. Annales reliquit.

C. LICINII MACRI ANNALIVM

LIB. I.

Auspicia pulcra & luculenta commemorat.
Nonius Luculentum.

Non minimo opere milites quietes volebant esse. *Priscian.* 6.

Faustuli conjugum Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem esse. Hanc regnante Romulo Tarturio cuidam Tusco diviti denuptam, autamque hæreditate viri, quam post Romulo quem educasset, reliquit, & ab eo Parentalia diemque festum pietatis causa statutum. *Macrob.* 1.

Contentionis illius perniciosum exitum fuisse. Namque ibidem obsistentes Remum & Faustulum interfectos. *Autor de orig. gentis Rom.*

LIB. II.

Nequaquam sui lavandi reluant arma lue. *Nonius Lues.*

Perversam esse alii modi postulare. *Prisc.* 6.

M

LIB.

LIB. XVI.

Omniū vestrum neglexerit auctoritatem. *Dionedes 1. Priscian. 10.*

EX INCERTIS.

Quo die Magistratum obiit, repente celeri gradu per forum se in Capitolium contendit. *Nonius Contendere.*

Pars magna lævis clypea portat. *Idem Clypeum neutro.*

Intercalationis originem Romulo assignat. *Macrobius. 1.*

Annū vertentem statim ab initio XII. mensium fuisse. *Censorin. de die natali.*

Et in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inventos. *Livius 4.*

Magistratuum libri, quos linteos in æde repositos Monetæ citat identidem autores. *Ibidem.*

Eisdem Consules insequenti anno relectos, Iulium tertium, Virginium iterum. *Ibidem.*

Comitorum habendorum causa & ab Licinio Consule dictum (Dictatorem,) quia collega comitia bello præferre festinante, ut continuaret consulatum, obviam eundem prave cupiditati fuerit. *Ibidem 7.*

Eodem anno C. Flavius Cn. F. Scriba patre libertino, humili fortuna ortus, &c. quem antea desisse scriptum facere arguit, tribunatu ante gesto triumviratibusque nocturnis altero, altero coloniam deducendæ. *Idem 9.*

Tertia etiam clade quæ ad Cremeram accepta est, abominandam eam Curiam facit. *Ibidem.*

Cum Q. Fabium Cof. non petentem omnes dicerent

dicerent centuriæ, ipsum autorem fuisse differendi sibi consulatus. *Idem 10.*

Amulium patrum Rheæ Sacerdotis amore ejus captum nubilo cælo obscuroque aere, cum primum illucescere cœpisset, in usum sacrorum aquam petenti insidiatum in luco Martis, compressisse eam: tum exactis mensibus geminos editos. *Autor de origine gentis Rom.*

Cum neque cum Romulo neque sacrorum causa eo ivisset (Tatius) sed solus, suafurus læsis ut iram in fontes remitterent, plebe ægre ferente quod illi viri sibi dediti non fuissent, ut & Romulus equum esse censuerat, & ipse Romanorum Senatus decreverat, & ab hominum cæso- rum cognatis magna manu factò imperu in eum, cum non posset amplius effugere præsentem vindictam, lapidibus ab iis obrutus interiit. *Dionysius 2.*

Tarquinius Priscus Romam venit Anco Marcio regnante, anno regni octavo. *Idem 4.*

Ab Albanis Romanos Dictatoris creandi morem habuisse. Hos primum post Amulis & Numitoris obitum deficiente regia stirpe annuos magistratus creasse, qui eandem quam Reges habebant potestatem, eosque Dictatores vocasse. *Idem 5.*

PRO TVSCIS.

Quos oportuit amissa restituere, hisce etiam reliquias averterunt. *Priscian. 1.*

EPISTOLA AD SENATVM.

Illi suam vitam mecum contendunt, quorum in corpore ita crebra sunt vulnera vitæ, novæ cicatrici ut locus non sit. *Nonius Contendere.*

M 2. ORNI-

ORNITHOGONIA.

Vulcani tosta vapore.

Cum virgis profecta ferunt. *Idem Profecta.*

Cetero moriuntur totidem diebus quod vixit lepus: incertique temporis veneficium id esse.

*Plinius 32. 1.*Murenas tantum fœminini sexus tradit & concipere è serpentibus: ob id sibilo à piscatoribus tanquam serpentibus evocari & rapi, pinguescere lactatu, fulte non interimi, easdem ferula proinus. *Ibidem 2.*

RERVM ROMANARVM

LIB. XXI.

Deligare ad patibulos, deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur. *Nonius Patibulus.*

L. CASSIVS HEMINA

vixit anno urbis DCVIII. Fecit annalium libros 4. vetustissimus annaliũ auctor Plinio nominatur.

L. CASSII HEMINÆ AN-

NALIVM

LIB. I.

Et cum quo irent nesciebant, ilico manserunt. *Nonius Ilico.*Prudens perplexim scottino scribit. *Idem Perplexim.*Homerum & Hesiodum ante Romam conditam vixisse Silvii Albæ regnantibus, annis post bellum Trojanum plus centum, atque sexaginta annis ante Romam conditam. *Gellius 17. 21.*

Eo (Evandro) regnante forte Recaranus quidam Græcæ originis, quia erat forma & virtute ceteris antecellens, Hercules appellatus, eodem venit. Cumque armenta ejus circa flumen Alou-

laxi

lam pascerentur, Cacus Evandri servus, nequitia
versutus & præter cetera furacissimus, Recarani
hospitis boves subripuit, ac ne quod esset indi-
cium, adversas in speluncam abstraxit. Cumque
Recaranus vicinis regionibus peragratis scrutatis-
que omnibus, ejusmodi latebris desperasset in-
venturum, utcumque æquo animo dispendium fe-
rens, excedere his finibus constituerat. At vero
Evander excellentissimæ justitiæ vir, postquam
rem uti acta erat comperit, servum noxæ dedit,
bovesque restitui fecit. Tum Recaranus sub A-
ventino inventori patri aram dedicavit, appella-
vitque maximam, & apud decimam sui pecoris
profanavit. *Autor de orig. gent. Rom.*

L I B. II.

Pastorum vulgus sine contentione consentien-
do præfecerat æqualiter imperio Remum & Ro-
mulum, ita ut de regno pares inter se essent. Mon-
strum fit: sus parit porcos triginta; cui rei fece-
runt fanum Laribus grundilibus. *Diomed. 1.*

Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fre-
mere imperia cœpisset. *Servius Aneid. 1.*

Censuit sese regem Porſenam occidere. *Nonius
Censere.*

Et in area in Capitolio signa quæ erant, de-
moliuntur. *Idem Moliiri.*

Tunc Marcus præco proletarios armavit. *Idem
Proletarii.*

Quæ nata sunt ea omnia denasce ajunt. *Idem
Denasce, decreſcere.*

Idque admiratum esse gavisi. *Prisc. 9.*

Numa constituit, ut pisces qui squamosi non
essent ni polluerent, parsimonia commentus uti
convivia publica & privata, cenæque ad pulvina-

ria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent pretio minus parcerent, eaque præmerarentur. *Plinius* 32.2.

Numa instituit far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem divinam, nisi tostum. *Idem* 18.2.

Servium Tullium fecisse nundinas, ut in urbem ex agris convenirent, urbanas rusticasque res ordinaturi. *Macrob.* 1.16.

Decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. *Ibidem* 13.

Anno ab urbe condita CCCLXIII à Tribunis militum Virgilio, Manlio, Cœlio, Postumio collegisque eorum in Senatu tractatum, qui esset propter quod, &c. *Ibidem* 16.

L I B. III.

In campo Tiburti ubi hordeum demersuerunt. *Priscian.* 10.

Hos libros si quis nostratis sapiens. *Idem* 12.

Nemo vicinus confedo. *Nonius Confedo.*

Mulier cantabat tibiis Phrygiis, & altera cymbalifabat. *Idem Cymbaliffare.*

Homo mere literosus. *Idem Literosus.*

L I B. IV.

Qui Bellum Punicum Posterior dicitur Prisciano lib. 7. ex veterum consuetudine, quibus in OR desinentia communia.

Scriba Pontificius qui cum eabus stuprum fecerat. *Prisc. lib. 7.*

In Hispania pugnatum bis, utraque nostri loco moti. *Nonius Utraque.*

Ex Tiberi lacte haurire. *Idem Lacte.*

Qua

Qua fini omnis res atque omnes artes humani-
asque aguntur. *Idem Humanitas.*

Cn. Terentium scribam agrum suum in Iani-
culo repastinantem offendisse arcam, in qua Nu-
ma, qui Romæ regnavit, situs fuisset. In eadem
libros ejus repertos, P. Cornelio, L. F. Cethego,
M. Bæbio, Q. F. Pamphilo Coss. ad quos à regno
Numæ colliguntur anni DXXXV, & hos fuisse è
charta, majore etiamnum miraculo quod tot in-
fossi duraverint annis. *Plinius 13.13.*

Mirabantur alii quomodo illi libri durare po-
tuissent. Ille ita rationem reddebat, lapidem
fuisse quadratum circiter in media arca vinctum
candelis quoquo versus. In eo lapide insuper li-
bros impositos fuisse, propterea arbitrariè eos
non computruisse, & libros cedratos fuisse; pro-
pterea arbitrariè tineas non retigisse. *Ibidem.*

EX INCERTIS.

Quicumque propter plevitatem agro publico
ejecti sunt. *Nonius Plevitatem.*

His persuadet ut ilico manerent: pars ilico ma-
neret. *Idem Ilico.*

Sinvegiæ magalia addenda, murumque circum-
eam. *Servius Æneid. 1.*

Tarquinium Superbum cum cloacas populum
facere coegisset, & ob hanc injuriam multi se sus-
pendio necarent, jussisse, corpora eorum cruci
affigi. Tum primum turpe habitum est mortem
sibi consciscere. *Idem 12.*

Ab Evandro Faunum Deum appellatum, ideo-
que ædes factas Faunas primo appellatas, postea
Fana dicta: & ex eo qui futura præcinerent Fana-
ticos dici. *Servius in 1. Georg.*

Samothrakas Deos, eosdemque Romanorum

Penates, proprie dici θεῶς μεγάλας. *Macrob.* 3.

Primum è medicis venisse Romam Peloponnensem Archagathum, Lysaniæ filium, L. Æmilio, M. Livio Cofs. anno urbis DXXXV, eique jus Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emtam. Ob id publicè Vulnerarium eum tradunt vocatum. *Plin.* 39.1.

Quartos ludos sæculares post annum factos tertium, C. Cornelio Lentulo, L. Mummiio Achaico Cofs. id est, DCVIII anno. *Censorin. de die natali.*

Q. CLAUDIUS QVADRIGARIUS
*Scriptit annalium libros, quibus gesta Romanorum
persequitur. Floruit anno V.C. DC LX.*

Q. CLAUDII QVADRIGARII
ANNALIVM

LIB. I.

Cominius qua escenderat descendit, atque verba Gallis dedit. *Gellius* 17.2.

Cum his confermonabatur. *Ibidem.*

Convalles & arboreta magna erant. *Ibid.*

Putabant eos qui foris atque qui in arce erant inter se commutationes & consilia facere. *Ibidem.*

Sese ne id quoque quod tum suaderet, facturum esse. *Ibidem.*

Nam M. Manlius quem Capitolium servasse à Gallis supra ostendi, cujusque operam cum M. Furio Dictatore apud Gallos cumprime fortem atque exsuperabilem resp. sensit: is & genere, & vi, & virtute bellica neminem concedebat. Simul formam, factis, eloquentia, acrimonia, confidentia pariter præcallebat, ut facile intelligeretur magnum viaticum ex se atque in se ad remp. evertendam habere. *Ibidem.*

Post-

Postquam nuntiatum est ut pugnatum esset in Gallos, id civitas graviter tulit. *Ibidem.*

Cum interim Gallus quidam nudus præter scutum & gladios duo, torque atque armillis decoratus processit, qui & viribus, & magnitudine, & adolescentia, simulque virtuti ceteris antistabat. Is maxumè prælio commoto, atque utrisque summo studio pugnantibus manu significare cœpit utriusque ut quiescerent pugnae. Facta pausa est extemplo. Silentio factò cum voce maxima conclamat, si quis secum depugnare vellet uti prodiret. Nemo audebat propter magnitudinem atque immanitatem faciei. Deinde Gallus irridere atque linguam exertare. Id subito perdolitum est cuidam T. Manlio summo genere nato, tantum flagitium civitati accedere; è tanto exercitu neminem prodire. Is ut dico processit, neque passus est virtutem Romanam à Gallo turpiter spoliari, scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus contra Gallum constitit. Metu magno ea congressio in ipso ponte utroque exercitu inspectante facta est. Ita ut ante dixi constiterunt. Gallus sua disciplina, scuto projecto cautabundus; Manlius animo magis quàm arte confusus, scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbavit. Dum se Gallus iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scuto scutum percutit, atque de loco hominem iterum dejecit. Eo pacto ei sub Gallicum gladium successit, atque Hispanico pectus hausit. Dein continuo humerum dextrum eodem concessu incidit, neque recessit usquam donec subvertit, ne Gallus impetum icti haberet. Vbi eum evertit, caput præcidit, torque detraxit, eumque sanguinolentum sibi in collum imponit. Quo ex factò ipse posterique ejus Torquati sunt cognominati. *Idem*

Cajum Pontium Camnitem à Dictatore Romano sex horarum inducias postulasse. *Idem* 1. 25.

Ea Lucani ubi resciverunt, sibi per fallacias verba data esse. *Idem* 2. 19.

Id ubi resciverunt propinqui obsidum quos Pontio traditos supra demonstravimus, eorum parentes cum propinquis capillo passo in viam provolarunt. *Ibidem*.

Persuadent cuidam adolescenti Lucano, qui apprimè summo genere natus erat, sed luxuria & nequitia pecuniam magnam consumserat. *Idem* 7. 11.

Cum tantus arrabo penes Samnites populi Rom. esset. *Idem* 17. 2.

Ea dum fiunt, Latini subnixo animo ex victoria inertes, consilium ineunt. *Ibidem*.

Arma plerique abjiciunt, atque inermes inlatrarent sese. *Ibidem*.

Domus suas quemque ire jubet, & sua omnia frunisci. *Ibidem*.

Et Romani multis armis, & magno comœu, prædaque ingenti copiantur. *Ibidem*.

Sole occaso. *Ibidem*.

Nos in medium relinquemus. *Ibidem*.

Nihil sibi divitias opus esse. *Ibidem*.

Nam hæc maxime versatur Deorum iniquitas, quòd deteriores sunt incolumiores, neque optimum quempiam inter nos sinunt diurnare. *Ibidem*.

Et compluriens in laboribus miserrimas vitas exegerunt. *Ibidem*.

Et hic minus in otis consumtus est. *Ibidem*.

Tanta sanctitudo fani est, ut nunquam quifquam violare sit ausus. *Ibidem*.

Apud aras quæ vocabantur Neptuniæ, *Servius*
Æneid. 1. Cum

Cum non possetur decerni utrius putaretur victoria. *Nonius Possetur.*

Prius hisce autoribus inde reticula galearia. *Idem Reticulum.*

L I B. II.

His desubito utrisque nuntiatum ipsorum copias adesse. *Idem Desubito.*

Comprehendere suos quisque, servare, amplexare. *Priscian. 8.*

Et qui ibi erant non ignaviter potando eum diem pro meliore habuerunt. *Idem Ignaviter.*

Inde postquam aliquantum recessit, offendit montem, loca munita, res omnes habere quæ militibus opus sunt, ligna, aquam, pabulum. *Idem Offendere.*

Eo Consules properatim exercitum reducunt. *Idem Properatim.*

Perversum esse alii modi postulare Pyrrhum in te atque in ceteris fuisse. *Prisc. 13.*

L I B. III.

Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti. *Macrob. 1.*

Illic occiditur mille hominum. *Gell. 1. 16.*

Dum hi conciderentur, hostium copias ibi occupatas futurum. *Idem 1. 7.*

Non Cæditio nomen fuisse, sed Valerio. *Idem 3. 7.*

Non Timocharem sed Niciam adisse ad Consulem, neque Legatos à Senatu missos, sed à Consulibus, & Regem populo Rom. laudes atque gratias scripsisse, captivosque omnes quos tum habuerit, restituisse & reddidisse. *Ibidem 8.*

Consules Romani salutem dicunt Pyrrho regi.

gi. Nos pro tuis injuriis continuo animo strenue commoti inimiciter tecum bellare studemus, sed communis exempli & fidei ergo visum est, uti te salvum velimus, ut esset quem armis vincere possimus. Ad nos venit Nicias familiaris tuus, qui sibi pretium à nobis peteret, si te clam interfecisset. Id nos negavimus velle, neve ob eam rem quicquam commodi expectaret. Et simul visum est ut te certiozem faceremus, ne quid ejusmodi si accidisset, nostro consilio civitates putarent factum; & quod nobis non placet pretio, aut præmio, aut dolis pugnare. Tu nisi caveas, jacebis. *Ibidem.*

Item gaudium atque ægritudinem alternatim sequi. *Nonius Alternatim.*

Adeo memorari vix potestur, ut omnes simul suum quisque negotium adorti essent. *Idem Potestur.*

Fabius de nocte cœpit hostibus castra simulare oppugnare, eum hostem delectare, dum collega id caperet quod captabat. *Idem Delectare.*

L I B. IV.

Et ita rebus præclariter gestis Romam revertentur. *Idem Praclariter.*

Sed circiter horas duas gravi prælio urserunt, deinde in fugam sunt coniecti. *Idem Vrgere.*

Pluvia, imbri, lutus erat multus. *Idem Lutus.*

Vt videret ac respueret, verminaret literis addivalis, quod verminatione ad cancer pervenerit. *Priscian. 6.*

Inter venas saxi abstrusum, latentem, & quasi divinitus absconditum. *Servius Georg. 1.*

L I B. V.

Is ubi Dacium cognovit, & patriæ eum recordavit. *Nonius Recordavit.*

Et dicerent castra capta esse, atque hos cohortarent uti maturarent. *Idem Cohortarent.*

Cladem illam vastissimam pugnae Cannensis factam ante diem quartum Nonas Sextil. *Gellius* 5.17.

L I B. VI.

Actorius Taureæ dexterum humerum fauciat, atque ita refiliit. *Priscian. 10.*

Deinde facti consules Sempronius Graccus iterum, Q. Fabius Maxumus, filius ejus qui priore anno erat Consul. Et Consuli pater Proconsul obviam in equo vehens venit, neque descendere voluit, quod pater erat. Et quod inter eos sciebant maxuma concordia convenire, lictores non ausi sunt descendere jubere. Vbi juxta venit, tum Consul ait, Descendere jube: quod posteaquam lictor ille qui apparebat cito intellexit, Maximum Proconsulem descendere jussit. Fabius imperio parer, & filium collaudavit, cum imperium quod populi esset, retineret. *Gellius 2.2.*

Pæne factum esse quin castra relinquerent, atque cederent hosti. *Idem 17.13.*

Ne nos ad certationem censeas hæc incepisse. *Nonius Censere.*

Aliquantisper pugnato nihil promovet Pænus. *Idem Aliquantisper.*

L I B. VII.

Animos eorum habentia inflarat. *Idem Habentia.*

L I B. VIII.

In eo loco populus murmurari cœpit. *Idem Murmurari.*

Romam

Romam venit vix superat quin triumphus decernatur. *Gellius* 17.13.

Quin prior bellum, quod cum his gestum erat, meminissent. *Priscian.*7.

Vbi decreverunt, commemorant Gracco fœdus prior Pompejanum non esse servatum. *Ibidem.*

Flacco aspiciatur. *Diomedes* 1.

L I B. XII.

Quinque pristis, navigium ea forma à marina bellua dictum est. *Nonius Pristis.*

L I B. XIII.

Concione dimissa Metellus in Capitolium venit cum multis mortalibus. Inde cum domum proficisceretur, tota civitas eum reducit. *Gellius* 13.27.

L I B. XV.

Grundibat graviter pecus suillum. *Diomed.* 1. *Nonius Grundire.*

L I B. XVI.

Equi humnibunde inter se spargentes terram calcibus. *Nonius Hinnibunde.*

L I B. XVIII.

Si pro tua bonitate & nostra voluntate tibi valetudo suppetit, est quod speremus Deos bonis benefacturum. *Gellius* 1.7.

L I B. XIX.

Sagittarius cum funditore utrimque summo studio spargunt fortissumè: sed sagittam atque lapidem deorsum an sursum mittas, hoc interest.

Nam

Nam neutrum potest deorsum vorsum recte mit-
ti; sed sursum utrumque optime. Quare milites
Metelli fauciabantur multo minus, & quod ma-
xime opus erat, à pinnis hostes defendebant facil-
lume funditores. *Idem 9. 1.*

Tum Sulla conatus est, & tempore magno e-
duxit copias, ut Archelai turrim unam, quam ille
interposuit ligneam, incenderet. Venit, accessit,
ligna subdidit, submovit Græcos, ignem admovit.
Satis sunt diu conati, nunquam quiverunt incen-
dere. Ita Archelaus omnem materiam obliv erat
alumine. Quod Sulla atque milites mirabantur,
& postquam non succendit, reduxit copias. *Idem*
15. 1.

C. Marium creatum septimo consulem. *Idem*
10. 1.

C. Mari ecquando te nostrum & reipublicæ
miseretur? *Idem 20. 5.*

Faciem pro statura dicit. *Idem 13. 29.*

L I B. XXI.

Eum enim cum partim copiis hominum ado-
lescentium placentem sibi. *Idem 10. 13.*

Crudeliter ille, nos misericorditer, avaritet
ille, nos largiter. *Non. Avariter.*

L I B. XXII.

Cum obsideretur Grumentum, & jam ad sum-
mam desperationem ventum esset, duos servos
ad hostem transfugisse, & operæ pretium fecisse:
deinde urbe capta passim discurrente victore, illos
per nota itinera ad domum in qua servierant præ-
currisse, & dominam suam ante se egisse, & quæ-
rentibus quænam esset, dominam, & quidem cru-
delissimam ad supplicium ab ipsis duci professos
esse.

esse. Eductam deinde extra muros summa cura cælasse, donec hostilis ira concideret. Deinde ut satiatus miles ad Romanos mores cito rediit, illos quoque ad suos redisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrumque è vestigio illa. *Seneca de beneficiis 3.2.3.*

L I B. XXIII.

Sed idcirco me fecisse; quod utrum negligentia partim magistratum, an avaritia, an calamitate populi Rom. evenisse dicam, nescio. *Gellius 10.13.*

EX LIBRIS INCERTIS.

Exercitu instructo pederentim milites ducere cœpit. *Nonius Pederentim.*

Ita per sexennium vagati, Apuliam atque agrum Campanum, quod his per militem licebat, exspoliabantur. *Idem Spolior.*

Agrum Nolanum populare cœperunt. *Idem Populat.*

Facite exempla eorum, ut vos cum illis congermanescere sciat. *Idem Congermanescere.*

Senatus censuit referentibus Suffetis. *Festus, Suffes, Consul, lingua Pœnorum.*

Pugna acriter commissa multis utrimque interitis. *Idem 60.*

Ad cœcl. ex conjuratis vinctos Romam missos, eamque deditionem ab Senatu non acceptam, quod egentium atque humilium pœna defungi velle Fundanum populum censuerint. *Livius 8.*

Fœdere pax Caudina facta est. *Idem 60.*

Postumium in Samnio captis aliquot urbibus, in Apulia fusum fugatumque, faucium ipsum cum paucis Luceriam compulsam: ab Atilio in Etruria res gestas, eumque triumphasse. *Idem 10.*

Bis pugnatum in Olympo monte: ad XL. millia hominum cæsa. *Idem* 47.

Ad XV. millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrerunt, quadringenti equites fuerant Numidæ, &c. *Ibidem.*

In prælio Marcelli contra Insubres & Comenses captos aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis in Capitolio Iovi donum in æde positum. *Ibidem.*

Gargara flumen vocari in finibus Thuribus. *Servius Georgic. 1.*

CLAVDII ORATIO IN QVIN-
TIVM GALLVM.

Quorum jacent muræna, ulla horrea, curiaque & tabulariæ publicæ. *Nonius, Horrea feminino genere.*

Q. VALERIVS ANTIAS

Annales reliquit; opus grande. à primis initiis res Romanas persequutus: ejusdem pene cum Quadrigario ætatis.

Q. VALERII ANTIATIS
ANNALIVM

LIB. I.

Amulius regnum obtinuit: quod ut firmissime possideret, Numitoris fratris sui filium in venando interimendum curavit: Tum etiam Rheam Silviam ejus sororem sacerdotem Vestæ fieri jussit, simulato somnio quo admonitus ab eadem Dea esset ut id fieret, cum revera ita faciendum sibi existimaret, periculosum ducens ne quis ex ea nasce-

nasceretur, qui avitas persequeretur injurias. *Autor de origine gent. Rom.*

Pueros ex Rhea Silvia natos Amulium regem Faustulo servo necandos dedisse: sed eum à Numitore exoratum ne pueri necarentur. Accæ Laurentiæ amicæ suæ nutriendos dedisse, quam mulierem eo quod pretio corpus esset vulgare solita, Lupam dictam. *Ibidem.*

LIB. II.

Mater cum novissime ægotasset, inquit, vovisse fertur. *Carisus 2.*

Numam Pompilium sacrorum causâ intercalationem invenisse. *Macrob. 1. 12.*

Agonaliorum repertorem Numam Pompilium. *Ibidem 4.*

Numam illum regem, cum procurandi fulminis scientiam non haberet, essetque illi cupido noscendi, Egeriæ monitu castos duodecim juvenes apud aquam cælassè cum vinculis, ut cum Faunus & Picus Martius ad id locorum venissent haustum (nam illis aquandi solemne iter huc fuit) invaderent, constringerent, colligerent, &c. *Arnobius 5.*

LIB. VI.

Hoc Senatus consultum prior factum est. *Priescian. 7.*

LIB. XII.

Tiberius Graccus, qui Quæstor C. Mancino in Hispania fuerat, & ceteri qui pacem spondederant. *Gellius 7. 9.*

LIB. XXII.

Quod novissime nobiscum foedus fecissent. *Caris. 2.*

LIB. XXIV.

Si hæ res divinæ factæ, riteque perlitatæ essent, ruspices dixerunt omnia ex sententia processurum esse. *Gellius 1.7.*

LIB. XLV.

Denique Licinius Tribunus pleb. perduellionis ei diem dixit, & comitiis diem à Q. Marcio Præ-tore poposcit. *Idem 7.9.*

LIB. LXXIV.

Eo omnes hostiæ, vituli xxvii. conjecti, & ita omnia adukta sunt. *Priscian.9.*

LIB. LXXV.

Deinde funere locato ad focum descendit. *Gellius 7.9.*

EX INCERTIS.

Compluria. *Idem 5.21.*

Ambraciensis quispiam Tymochares, regis Pyrrhi amicus, ad C. Fabricium Consulem furtim venit ac præmium petivit, & si de præmio conveniret, promisit regem venenis necare. *Idem 3.8.*

Eam puellam captivam non redditam patri, sed retentam à Scipione, atque in deliciis amoribusque ab eo usurpatam. *Idem 6.8.*

Post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse à Trib. Gracco, neque multam irrogatam Scipioni, sed damnatum eum peculatus ob Antiochenam pecuniam, quia prædas non daret, in carcerem duci ceptum atque ita intercedente Gracco exeatum. *Idem 7.19.*

Acca Larentia testamento Romulum regem bonis suis hæredem fecit. *Idem 6.7.*

Vale.

Valerio Maximo inter alios honores domus quoque publice edificata est in Palatio, cujus exitus quo magis insignis esset, in publicum versus declinaretur, hoc est, extra privatum aperiretur *Pedian. in Pisonianam.*

Factum id esse ludis Romanis quos fecerunt Aediles Curules, Atilius Serranus T. Scribonius Libo. Id eos fecisse jussu Censorum Sex. Aelii Patii, C. Cornelii Cethegi. *Idem in Cornelianam.*

Ita institutum esse ut centesimo quoquo annu fierent (ludi sæculares) *Censor. de die nat.*

Primos ludos sæculares exactis Regibus, post Romam conditam annis ducentis quadraginquinque; à Valerio Publicola institutos esse. *Ibidem.*

Secundos ludos anno post urbem conditam cccv. *Ibidem.*

Tertii ludi fuerunt P. Claudio Pulcro, Iuni Pullo Cofs. *Ibidem.*

Quartos ludos relatos esse L. Marcio Censori no M. Manilio Cofs., post Romam conditam anno DCVIII. *Ibidem.*

L. Marcium in Hispania interemptis Scipionibus concionantem, & milites ad ultionem exhortantem, arsisse simili modo. *Plin. 2. 107.*

Oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege; ex cujus præda is Capitolium in fine refecerit. *Idem 3. 5.*

Duos libros fuisse (Numæ.) ex his XII. pontificales, totidem Græcos, præcepta Philosophia continentem. *Idem 13. 13. Plutarchus in Numa.*

Raptas Sabinas quingentas viginti septem. *Plutarchus in Romulo.*

Romanos cecidisse in Hernico agro Vmillia, ac ccc. ex prædatoribus Æquorum, qui populabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Postumio

imio Cos. duo millia & cccc. cæsos, ceteram
ultitudinem prædam agentem, quæ inciderit in
vintium, nequaquam pari defunctam esse cæde.
interfecta inde IV. millia, & exequendo subtili-
t numerum cc. ait, & xxx. *Livius 3.*

M. Manlium &, Q. Sulpitium Consules in
im annum. *Idem 4.*

Vna castra Magonis capta: septem millia cæ-
hostium; altero prælio eruptione pugnatum
um Asdrubale, decem millia occisa; quatuor
illia trecentos triginta captos. *Idem 35.*

Majorum scorpionum sex millia, minorum
III. capta: Armen præfuisse Punico præsidio
editumque Romanis. *Idem 36.*

Prædam Etruscam, Ligurumque montano-
um captivos Carthaginem portantes, captas tra-
lit. *Idem 38.*

Captum Hannonem tradit. *Idem 39.*

Annibalem primo prælio victum esse à Sci-
pione, quo duodecim millia armatorum in acie
sunt cæsa; mille & septingenti capti. Legatum
cum aliis decem Legatis in castra ad Scipionem
venisse. *Ibidem.*

Ipsam Syphacem in castra Romana ad collo-
quium venisse. *Idem 38.*

Intrasse saltum Villium quia recto itinere ne-
quirit omnibus à rege infestis, infecutum val-
lem per quam mediam fertur Aous amnis ponte
raptim facta in ripam, in qua erant castra regia,
transgressum acie conflixisse, fusum fugatumque
regem, castris exutum, &c. *Idem 42.*

In prælio Marcelli supra quadraginta millia
hominum cæsa, & quingenta septem militaria
signa capta, & carpenta quadringenta triginta
duo, & aureos torques multos. *Idem 43.*

Quater-

Quaternum millium pondus argenti vectigali decem annos, triginta quaterna millia pondus & ducenta, præfens viginti millia pondus. Artalo abfenti Æginam infulam, elephantosque dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariæ, atque alia urbes quas Philippus tenuiffet: Athenienfibus infulas datas Pharan, Imbrum, Delum, Scyron
Ibidem.

Supra XL. millia hostium cæfa eo die. *Idem 44.*

Et in Siciliam navigaffe delectus cauffa, C. Flaminium; & ex Sicilia Hispaniam petentem tempeftate in Africam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani facramento rogaffe, his duarum provinciarum delectibus tertium in Hispania adjeciffe. *Idem 45.*

LX. millia militum fuiiffe in regio exercitu (Antiochi) XL inde millia cecidiffe; fupra V millia capta cum fignis militaribus CCXXX. *Idem 46.*

Ludos ob dedicationem ejus (ædis matris magna Idæ) factos primos scenicos fuiiffe, Megalefia appellatos. *Ibidem.*

Duodetriginta millia hostium cæfa: capta tria millia & quadringentos: figna militaria CXXIV. equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadraginta feptem: ex victoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidiffe. *Ibidem.*

Rumorem celebrem Romæ fuiiffe, & pene præcerto habitum, recipiendi Scipionis adolescentis cauffa, Cofs. L. Scipionem & cum eo P. Africanum in colloquium evocatos regis, & ipfos comprehenfos efse, & ducibus captis confestim ad castra Romana exercitum ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias Romanorum fuiiffe: ob hæc Ætolos fustuliffe animos, & abnuiffe imperata facere, &c. *Idem 47.*

Ad qua-

Ad quatuor millia captivorum qui belli minas timuerant, ex tota insula reddita, eamque causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, navalis triumphi ab Senatu impetrandi fuit. *Ibidem.*

Non plus decem millia (in Olympo monte caesa.) *Idem* 48.

Q. Scipioni Africano duo Q. Petilii diem dixerunt. *Ibidem.*

Placentiæ famosam mulierem, cujus amore deperiret (L. Flaminius) in convivium accersitam. Ibi jactantem se scorto inter cetera retulisse, quàm acriter quæstiones exercuisset, & quam multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos securi percussurus esset. Tum illam infra eum accubantem negasse, unquam vidisse quemquam securi ferientem, & pervelle id videre. Hic indulgentem amatorem unum ex illis miseris attrahi jussum, securi percussisse. *Idem* 49.

Q. Nævius Prætor ad duo millia hominum (veneficorum) damnavit. *Ibidem.*

Scipionem mortuum Appio Claudio, M. Sempronio Cofs. *Ibidem.*

Annibalem hoc anno (DCLXI) decessisse: legatis ad eam rem ad Perusiam missis præter T. Quintium Flaminium, cujus in ea re celebre est nomen, L. Scipione Africano, & P. Scipione Nasica Cofs. *Idem* 38.

Numæ libros Pythagoricos fuisse. *Idem* 50.

Attalum regis Eumenis fratrem legatum venisse Romam his Cofs. ad deferenda de Perseo crimina, indicandosque apparatus belli. *Idem* 52.

Nec classe adjutum ab eo (Eumene) Prætorem esse, cum sæpe eum literis accersisset, &c. *Id.* 54.

*Historiam populi Romani Græce consignavit,
quam in Epitomen alius quis redegit.*

C N. AVFIDII HISTORIA GRÆCA.

Cicero Tuscul. 5.

AVFIDII EPITOMÆ.

Aremulum Silvium non fulmine ictum sec
tærræmotu prolapsum simul cum eo regiam in
Albanum lacum. Post illum regnavit Aventinus
Silvius. *Autor de origine gentis Rom.*

L. CORNELIVS SISENNA

*Vixit circa annum urbis DCCLXVI. Variis dignita-
tibus functus est. Præter alia multa, Historiarum
libros condidit, in quibus optime & diligentissi-
me versatus est, ut Sallustius testatur. Ma-
gnus fuit antiqui sermonis amator.*

L. CORNELII SISENNÆ

HISTORIARVM

LIB. I.

Si quæ celeriter solvi poterat in altum remul-
cat. *Nonius Remulcare.*

Nocte consumpta postero die per incertas vias
Æferniam, inde Romam protinus profugerant.
Idem Protinus.

LIB. II.

Et Marfi propius succedunt, atque ita scutis
projectis testæ, saxa certatim lenta manibus con-
jiciunt in hostes. *Macrobius 6. 4.*

Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ circum
proje-

projectis ramis majorem partem loci summi tegebat. *Ibidem.*

L I B. I I I.

Nolite mirari quam desperata voluntate ad unam belli faciendi viam. *Non. Nolite.*

De virtute eorum accusanda proloqui superfederunt. *Nonius Superfedere.*

Egregias, & longe præstantes, ac metuendas adversariorum opes esse. *Nonius Longe.*

Dissipatis imbricum fragminibus, ac testis tegularum. *Nonius Imbrices.*

Inermos armati, impeditos expediti sine ulla suorum vulnere cunctos interficiunt. *Nonius Expediti.*

Senatus autoritate sagaria nunc. *Non. Sagaria.*

Mulierem missa fide ac pietate propter amoris nefarii libidinem existisse. *Non. Mittere.*

Quod loca palustria quæ erant, ea alte multifariam confossa. *Non. Multifariam.*

Atque armis de vita certatim dimicare nitebantur. *Nonius Certatim.*

Romanos impetu suo protelant, projectos persequuntur. *Nonius Protelare.*

Dispalati ab ignis, digressi omnes ac dissipati. *Nonius Dispalare.*

Periclitantur tormenta ac tela, multaque genera machinamentorum. *Nonius Periculum.*

Signum nactus à Papio quod inter eos tolli convenerat. *Nonius Convenire.*

Omnia quæ diximus loca statim potitus. *Nonius nominativus pro ablativo.*

Protinus agros populabundus ad Nuceriam convertit. *Nonius Populat.*

Agilem dari facilemque victoriam, neque fossas aut

fas aut vallum remoraturum. *Nonius Agilem.*

Convictus tamen ex tempore singula constituit, & sicut steterant manipulos obverti iussit. *Nonius Manipuli.*

Ac post armatos funditores & sagittarios ponit. *Nonius Funditores.*

Sparis ac lanceis eminus peterent hostes, *Nonius Sparus.*

Galli materibus, Suevi lanceis configunt. *Nonius Lancea.*

Alii saltui ac velocitati certare. *Nonius Dativus pro Ablativo.*

Postquam sonu signorum prælium magno cum clamore virorum commissum est. *Nonius Sonus.*

Adoriuntur adversos, ut apertis lateribus. *Non. Apertum.*

Et inde equum concitatum princeps ad hostium permittit aciem. *Nonius Permittere.*

Quod fortassean ex voluntate sua summa cum claritudine celeriter confecisset. *Non. Claritudo.*

Sublatus læticia nimia, atque impotentia animi commotus. *Nonius Impotentiam.*

Post villarum macerias ac parietinas quinque cohortes in insidiis reliquit. *Non. Maceria.*

Occulte tacitque advenientium cohortium præstolari occipiunt. *Nonius Præstolari.*

Iisdemque temporibus Æternini duplici fossa valloque circumdati, frumento adeso, quod ex areis in oppidum portatum est. *Non. Adesum.*

Requiescendi spatium nacti, condensiores manipulatim resistere hostibus instituisent. *Non. Manipulatim.*

Post principia paulatim recedunt, atque inde cum paucis fugæ se mandant. *Non. Mandare.*

Adbi-

Ad binum millium numero fauciis utrimque factis. *Non. Binum millium numero.*

Partem cohortium propter mare collocat in littore. *Nonius Propter.*

Otacilium Legatum cum scaphis ac lembis. *Nonius Lembus.*

Præter catapultas sedecim quatuor balistas, viginti plaustra, coriis ac minoribus sagittis onusta. *Nonius Catapultas.*

Longius scorpis, catapultas concitat. *Nonius Scorpis.*

Manuales lapides disparuit, propterea quod is ager omnis ejusmodi telis indigebat. *Non. Tela.*

Servulum ejus præmio libertatis inductum magno cum tumultu cõventum in populum produxit armatum. *Nonius Populum.*

Tum subito tacuit, atque metu & suspitione propriam capere non poterat quietem. *Nonius Proprium.*

Bassus assiduitate indulgite victus. *Nonius Indulgite.*

L. Calpurnius Piso ex Senaticonsulto duas novas tribus. *Nonius Senatus & Senati.*

L I B. I V.

Quondam Sabini feruntur vovisse, Si res communis melioribus locis constitisset, se ver sacrum facturos. Quo voto damnati, fetum omnem dicuntur ejus anni statim consecrasse. *Non. Ver sacrum.*

Perfusa atq; abunde semper usi magnum pondus auri & argenti. *Nonius Abunde.*

Vtrumne Divi cultu erga se mortalium lætiscant, an supernæ gentes humana neglegant. *Nonius Lætiscere.*

Nam clandestina celeriter transigi, apud notos cogitata dici decet, non explanari . . . crebritudine. *Nonius Crebritudinem.*

Ipsi Legati concubia nocte oppido digressi, jam supra hostium munitionem succedunt. *Non. Concubia nocte.*

Itaque postero die Legatos Iguvium redeuntes apiscitur. *Non. Apisci.*

C. Titinnius quidam, cui minus proprietatis ab natura tradita videretur, primo ante testudinem constitit: deinde apud Consulem causam atque excusationem præferre cœpit. *Nonius Testudines.*

Tum postquam apud Iguvinos ac Perusinos ejus facti mentionem projecit. *Non. Projicere.*

De contratio silentium oritur. *Non. Silentium.*

Impedimentum omne de cunctis itineribus amoliuntur. *Non. Amoliri.*

Iumenta, pécuda, locis trepidare compluribus. *Non. Pecuda.*

Quod hostem non dubitatim cum pluteis ac scalis iter facere cernebat. *Non. Dubitatim.*

Formidine oppressus, quod humilem cæmentis instructum oppidi murum sciebat. *Non. Cæmenta.*

Populabundus agros ad oppidum pervenit. *Gellius 11. 15.*

Armati dextera ducti, magisque in latitudinem discedunt. *Non. Discedere.*

Multitudinem hostium procul constare viderunt. *Nonius Constat.*

Tum in muro virile ac muliebre sexus, populi multitudine omni collocata. *Nonius sexus neutrigeneris.*

Custodiæ in muro statuuntur cataphractorum. *Nonius Cataphracti.*

Falces injectas comminuunt, pluteos propius collocatis harpagis dejiciunt è turribus. *Nonius Falces.*

De quibus partim malleolos, partim fascès farmentorum incensos supra vallum frequentes. *Non. Molleoli.*

Funes expediunt claustra foribus imposita periclitantur. *Non. Expedire.*

Multi præmissis armis ex summo se permitterent. *Non. Permittere.*

Multi plagis adversis icti & congenulati, Romanis præcipitatis, ipsi supra voluti in caput. *Nonius Congenulare.*

Neque porta, neque ullum foramen erat quo posset eruptio fieri. *Non. Foramen.*

Cohors una post concitata, qua murus erat interruptus, evadit. *Nonius Evadere.*

Submoti, & intra mœnia rursus coacti. *Non. Cogere.*

Ultro citroque integrant in oppido cædem. *Non. Integrare.*

Quid in rempublicam suam maxime conducere videretur. *Non. Conducere.*

Denique cum variis voluntatibus incerta civitas trepidaret. *Non. Civitas.*

Terrore perturbatam multitudinem subigunt. *Non. Subigere.*

Ab armis te recedere, præsidia de locis deducere. *Non. Deducere.*

Id me neque metu, neque calamitatis necessitudine inductum facere. *Non. Necessitudo.*

Agmen perturbatum pedites insinuant, ac loco commovent. *Non. Insinuari.*

Dux cohortes de subsidio procedunt atque equites protelant. *Non. Protelare.*

Exercitum dispartiant, ad confligendum se componunt. *Non. Componere.*

Iaculis celeriter consumtis ad gladios certationem revocaverunt. *Non. Certatio.*

Alii materibus aut lanceis, tamen medium perturbant agmen. *Non. Lancea.*

Galli contra magno cum molimento, ac perpetuo sono procedunt. *Non. Molimentum.*

Conglobati, & collecti concrepant armis. *Non. Crepare.*

Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt. *Non. Carra.*

Simul & tormenta contenduntur. *Non. Contendere.*

Prætor festinatim de castellis ad castra maxima pedites conduxit. *Non. Festinatim.*

Denique exinanitis castris, Romani qui clauso se loco potuerant expedire. *Non. Exinanita.*

Plerisque inermis in castra perfugiunt. *Nonius Inermis, pro Inermibus.*

Castra de planitie convertit in montes, ut crebro ferculis protinus procedendo, posset intra fines Æsculapiorum pervenire. *Non. Protinus.*

Et partim fera vite, partim lauro & arbuſto, ac multa pino ac myrtetis abundant. *Non. Fera vite positum pro agrestis.*

Victoribus proprie spem, victis adversæ fortunæ majorem formidinem objecit. *Nonius Proprium.*

Popedius opinione frustrata. *Non. Opinio.*

Quod oppidum tumulo in excelso loco propter mare parvis mœnibus inter duas fluvias intra Vesuvium, collocatum. *Non. Fluvius femin.*

Transgressus fluviam, quæ secundum Herculanæum ad mare pertinebat. *Non. Ibidem.*

Et pro-

Et prope mediam ad finem ripæ pervenerant.

Non. Finis femin.

Subito mare subhorrescere, cæcosque fluctus in se provolvere leniter cœpit. *Non. Cacism.*

Dum pristinum vitium apud ignem per sudorem corpore exhauerunt. *Non. Apud.*

Innoxios tremantibus artubus repente extrahit, sistitque in labro summo fluminis, cælo albente. *Non. Labra, margines vel fines.*

Macerata gravia bellica manipulorum. *Non. Manipuli.*

Balistas quatuor talentarias. *Non. Balista.*

Proræ actuariæ, trahi grandes, ac faseli primo. *Non. Faselus.*

Navesque triginta biremes ac totidem myoparones. *Non. Myoparones.*

Puppæ aceto madefactis centonibus integuntur, quos supra perpetua classi suspensa cilicia obtenduntur. *Non. Centones, & Cilicia.*

Quibus occisis actuarias ad viginti, naves item complures onerarias incendunt. *Non. Onerarias, & Actuarias.*

Ego illos malos & audaces semper enixim contra fortunas atque honores hujus ordinis, omnia fecisse ac dixisse sentio. *Non. Enixim.*

Eos qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt. *Non. Comparare.*

Qui tamen quibus litibus fœdera majorum suam dissoluta. *Non. Accusativus singularis pro genitivo plurali.*

Armis, equis, comitatibus nos magis javarunt exleges & minus honore dignos putabitis? *Non. Exleges.*

Tamen Tudertibus Senaticonsulto & populæ dat civitatem. *Non. Iusso.*

Milites , ut lex Calpurnia concesserat , virtutis ergo civitate donati. *Non. Ergo.*

Lucium Memmium , focerum Gai Scribonii, Tribunum plebis, quem Marci Livii consiliarium fuisse callebant, & tunc Curionis oratorem. *Non. Callet significat scit.*

Quoniam neque mea nex , neque intercessio, posse videtur illorum dementem reprimere audaciam. *Non. Nex.*

Cum complures menses barba immissa & intonso capillo , lugubri vestitu , populum vicatim flens una cum liberis circumiret, imperitum suscitavit vulgum. *Non. Mittere, & Vicatim.*

Neque ætatis granditatem , neque ea merita , nec ordinis honestatem aut dignitatem sibi esse excusationi. *Non. Granditatem.*

Iudicium false factum. *Caris. 2.*

Cistasque quæ erant legum ferendarum gratia paratæ, deiecerunt. *Non. Cista.*

Idemque perseveraverunt , uti lex perveniret ad Quæstorem , ac iudices quos vellent instituerent, præfestinatim & cupide. *Non. Præfestinatim.*

L I B. VI.

Nos una ætate in Asia & Græcia gesta literis idcirco continentia mandavimus. Ne vellicatim aut salutatim scribendo , lectorum animos impediremus. *Gell. 12. 15. Non. Salutatim.*

Quam maxime celeratim poterat in insidiis suos disponit. *Gell. Ibidem. Non. Celeratim.*

Marius ostio Liris evehitur , atque Ænutiam suos continuatur. *Non. Continuare.*

Romanos inferendæ pernici causa venisse. *Gell. 9. 25. Non. Pernici.*

LIB. VIII.

Cælum caligine stat. *Non. Stat.*

LIB. XII.

Procul sibilus significare consuli cœpit. *Prisc. 6.*

LIB. XIV.

Multi populi, plurimæ conciones Dictaturam omnibus animis & studiis suffragaverunt. *Non. Refragabunt.*

EX INCERTIS.

Urbe condita juxtim Numicium flumen obtruncatur. *Non. Iuxtim pro Iuxta.*

Tanto plures passim dispalantur. *Non. Dispalare.*

Hostes loca superiora potiti. *Non. Potitus loca.*
Simul & Senaticonsultis clariflumis amplificati. *Non. Senatus.*

Vitam cum dolore & insigni cruciatu carnificatus amisit. *Priscian. 8.*

Sic in eam paludem multi piscium saliendorum caussa navibus semionustis commeant. *Idem 10.*

Cursum. Properatim. *Gell. 12. 15.*

Solum Antenorem prodidisse Ilium. *Servius Aneid. 1.*

A Latino agrum concessum Trojanis. *Idem 11.*

Cum Sulla in agro Nolano immolaret ante Prætorium, ab infima ara subito anguis emergeret, cum quidam C. Postumius aruspex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret. Id cum Sulla fecisset, tum ante oppidum Nolam florentissima Samnitum castra cepit. *Cicero de divinatione 1.*

Cæciliæ Q. filia somnio modo Marfico bello templum est à Senatu Iunoni Sospitæ restitutum. Quod quidem somnium mirifice ad verbum cum re conveniſſe. *Ibidem.*

Somniis credi non oportere. *Ibidem.*

Initio belli Marfici, & Deorum simulacra fudaviſſe, & diſceſſiſſe cælum, & ex occulto auditas eſſe voces quæ pericula belli nuntiarent, & Lanuvii clypeos, quod aruſpicibus triſtiſſimum viſum eſſet, à muribus eſſe deroſos. *Ibidem.*

Prælio quo ad Ianiculum adverſus Cinnam pugnatum eſt, Pompejanus miles fratrem ſuum, dein cognito facinore, ſeiſum interfecit. *Tacitus Hiſtor. 3. 3.*

Aræ, id eſt, faxa, inter Africam, Siciliam & Sardiniam, & Italianam, à Siſenna Propitiæ vocantur. *Servius Aeneid. 1.*

L. CORNELIVS SISENNA

Scipionis Africani, & belli Numantini atatem proxime contingit. Multa ſcripſit. Magnus ariſtici ſermonis amator. Author opturæ, & diligentiffimus à Salluſtio nominatur.

L. CORNELII SISENNÆ

MILESIARVM

LIB. II.

Non dignus in quem debeam Satyram calente vi adingerere. *Idem.*

LIB. XIII.

Niſi cominus excidiſſet, Quanti dantur, Tanti, inquit, Olympias. Simul hæc dicens ſuaviſſimum dedit,

dedit, ut scilicet subsonaret quanti pretii. *Carius 2.*

Proin dato aliquid quod domi habebis, inquit, quod tibi non magno stabit. *Ibidem.*

Confestim secuta est. *Ibidem.*

Eamus ad ipsum, atque ipse commodo de parte superiore descendebat. *Ibidem.*

Obviam venit. *Ibidem.*

Te itituc hesterno quoque hæsisse oportuerat Aristæ. *Ibidem.*

Quid nunc os tuum-scalpis? quid tergiverfatis, nec bene naviter is? *Ibidem.*

Nocte venimus. *Ibidem.*

Vt eum penitus utero suo recepit. *Ibidem.*

COMMENTARIUS IN
PLAVTVM.

IN AMPHITRVONEM.

Examussim pro examinato. Amussis enim est tabula rubricata, quæ dimittitur examinandi operis gratia, an rectum opus surgat. *Ibidem.*

Quæcunque nomina E litera ablativo singulari terminantur, I litera finita adverbia fiunt, ut mani, luci.

Traçtim pro lente. Tuatim, ut nostratim. *Ibidem.*

His quatuor generibus quintum accedit. *Rn-
finus de metris.*

De genere versuum qui non sunt ejusmodi. *Ibidem.*

IN AVLVLARIAM.

Hæc scena anapæstico metro est, sed concisa sunt, ut non intelligas. *Ibidem.*

I N.

I N C A P T I V O S.

Hic ornatu, S literam metri caussa omisit. *Ibidem.*

I N P O E N V L V M.

Halonium Pœni dicunt Deum, & producenda syllaba metri gratia exigit jambum. *Ibidem.*

I N R V D E N T E M.

Fuivit extenta prima syllaba metri causa. *Ibidem.*

Habiliore metro usus est, ut solet in mulierum oratione. *Ibidem.*

Latronem producit metri caussa. *Ibidem.*

E X I N C E R T I S.

Assentio. *Varro de L. Lat. 7. Quintil. 1.*

Mediterrea. *Festus Mediterrea pro Mediter-
ranca.*

Patres familias. *Carisius 10. Varro. 7.*

M. T E R E N T I V S V A R R O,

*Togatorum omnium doctissimus, maximus scruta-
tor Romane antiquitatis, in historia Romana
multa præstitit. Præter annales aliud opus scrip-
psit, cui titulum fecit, Sisenna sive de Historia.*

M. T E R E N T I I V A R R O N I S

A N N A L I V M

L I B. I I I.

Nummum argenteum conflatum primum à Servio Tullio dicunt. Is quatuor scriptulis major fuit quam nunc est. *Caris. 1.*

Q. HORTENSIVS ORTALVS

Aequalis Ciceronis fuit. Annales composuit, in quibus ingenium & eloquentiam maximam probavit.

Q. HORTENSII ORTALI
ANNALES.

Fannium qui scripsit historiam, generum esse Lælii. *Cicero ad Atticum* 12.

De virtutibus Minatii Magii. *Velleius* 2.

ORATIO PRO C. RABIRIO.

Cicatricum mearum. *Caris.* 1.

ORATIO PRO C. VERRE.

Quintil. 10.

P O E M A T A.

Gell. 19.9.

EX LIBRIS INCERTIS.

Abusis jam ab omnibus locis. *Prisc.* 8.

Cervicem. *Quintil.* 8.

T. POMPONIVS ATTICVS

Annales Imperii Romani scripsit, breviter & per-diligenter omnia exsequutus, ut ait Tullius, cum quo familiarissime vixit.

T. POMPONII ATTICI

ANNALES.

Quibus Cos. Carneades & ea legatio Romam venerit. *Cicero ad Atticum* 12.

Duos Tribunos plebis primum creatos esse. *Pedianus in Cornelianam.*

Antiochi regis filio obsidi domum publicè ædificatam, quæ postea dicitur Lucillii poetæ fuisse.

Idem in Pisonianam.

Romam

Romam conditam Olympiadis sextæ anno tertio. *Solinus Polyhistor.*

DE ROMANIS FAMILIIS

LIBRI.

Nepos in vita.

DE CONSVLATV CICERONIS

LIBER GRAECVS.

Ibidem.

CORNELIVS NEPOS

Ejusdem itidem cum Tullio ætatis. Varia scripsit, Chronica Romana, & item exempla passim excerpta, & uti videtur, sub titulos certos digesta.

CORNELII NEPOTIS

CHRONICORVM

LIB. I.

Homerum vixisse ante Romam conditam annis circiter centum & sexaginta. *Gell. 17.21.*

Archilochum Tullo Hostilio Romæ regnante jam tum fuisse poematis clarum. *Ibidem.*

M. Manlius damnatus capitis verberando necatus est. *Ibidem.*

EXEMPLORVM

LIB. II.

A virgine Vestale. *Caris. 1.*

LIB. V.

Multis in Senatu placuisse, ut ii qui redire nolent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur, &c. *Gell. 7.13.*

DE VIRIS ILLVSTRI BV S

LIB. I I.

Subinde. *Carifius* 2.

LIB. XV.

Partum. *Idem* 1.

LIB. XVI.

A fratre patruæ. *Ibidem*.

DE VITA CATONIS MAIORIS, ad T. Pomponium Atticum, LIBER.

Nepos lib. 11. De vita excellent. Imperat.

DE DISCRIMINE LITERATI ET ERVDITI,
LIBELLVS.

Literatos quidem vulgo appellari eos, qui aliquid diligenter, & acute, scienterque possint aut dicere, aut scribere: cæterum proprie sic appellandos poetarum interpretes, qui à Græcis Grammatici nominantur, eosdem Literatores vocatos. *Suetonius de illustr. Grammat.*

EX INCERTO.

Græcam historiam Albini cum legisset M. Cato, Nætu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quàm culpam vacare, &c. *Gellius* 11.7.

EPISTOLA AD CICERONEM.

Tantum abest ut ego magistram esse putem vitæ philosophiâ, beatæque vitæ perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistris vivendi, quam plerisque qui in ea disputando versantur. Video enim magnam partem eorum qui in schola
de

de pudore & continentia præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Laſtantiuſ* 3.15.

DE VITA CICERONIS.

LIB. I.

Ciceronem tres & viginti annos natum primam cauſam iudicii publici egiſſe, Sextumque Roſcium patricidii reum defendiſſe. *Gelliuſ* 15.28.

EX INCERTIS.

Ædis Matris eſt Circo Flaminio architectata ab Hermodoro Salaminio. *Prifcian.* 8.

Me juvene violacea purpura vigebat; cujus libra denariis centum veniebat, nec multo poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter Ædilis Cûrulis primus in prætexta uſus, improbatur: qua purpura quis non jam tricliniaria facit? *Pliniuſ* 9.39.

Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum regem fugeret Arabico ſinu egreſſum Gades uſque peruectum. *Idem* 2.67.

Q. Metellô Celeri, C. Afranii in conſulatu collegæ, ſed tum Galliæ proconſuli, Indos à rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii cauſa navigantes tempeſtatibus eſſent in Germaniam abrepti. *Ibidem.*

Fauces Oceani patere latitudinis, ubi minimum, VII. millia paſs., ubi vero plurimum X. mill. *Idem* 3.

Melpum opulencia præcipuum ab Inſubribus, & Goiis, & Senonibus deletum eſt eo die quo Camillus Vejos cepit. *Ibidem* 17.

Iſtro ex aduerſo Padi fauces, contrario eo-

rum percussu mari interjecto dulcescente. *Ibidem* 18.

Alpes in latitudinem patere C. mill. pass. *Ibidem* 19.

Ab Tingi aliam à colonia Iulia. *Idem* 5. 1.

Inter Pontem & Caspium mare interesse CL. mill. *Idem* 6. 11.

Cernem insulam abesse ex aduerso maximè Carthaginis à continente passus mille. *Ibidem* 31.

Præcipuam autoritatem fuisse lupo & asellis. *Idem* 9. 17.

Turdos paulo ante ceptos saginari: ciconias magis placere quam grues. *Idem* 10. 23.

Loto brevem esse. *Idem* 13. 17.

Vinum expressum loto ultra denos dies negat durare, baccasque contusas cum siliqua ad cibos doliis condi. *Ibidem*.

Scandula contactam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi, annis quadringentis LXX. *Idem* 16. 10.

Ante Sullæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. *Idem* 33. 11.

Cleophantum pictorem secutum in Italia Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, *Idem* 35. 3.

Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cœlio monte Mamurram Formiis natum, equitem Romanum. Eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. *Idem* 36. 6.

Magno fuisse miraculo cum P. Lentulus Spinter amphoras ex onyche, & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse.

Ibidem 7.

Romam

Romam conditam Olympiadis VII. anno secundo. *Solinus 2.*

Annibal Marcelli reliquias in argenteam conditas urnam, injecta aurea corona, remisit ad templum. Quum autem inferentes urnam Numid quidam delati molirentur eam auferre, repugnatis illis, vi eripuerunt projeceruntque ossa. Quum nuntiato ad adstantes Annibal: Quam nihil, inquit, potest fieri invito Deo. Numidas inde supplicio affecit, neque ultra deferendorum ossium vel colligendorum fuit ei cura. *Plutarch. in Marcello.*

Fusum fugatumque aliquot pugnis à Marcello Annibalis exercitum. *Ibidem.*

Non senio vel morbo Lucullo mentem mortuam, sed quod veneno esset à liberto Calisthenes potionatus. Deditse Calisthenem illi venenum ut impensius ab eo diligeretur, quod amatorium existimabat esse; at ita id solvisse & alienam mentem ejus, ut viventis etiam procuraret negotia frater. *Idem in Lucullo.*

Non Crassi, sed Bruti, qui de Lusitanis triumphaverat, Cajum Graccum filiam in matrimonium habuisse. *Idem Graccis.*

Primus omnium libertinorum scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque sebi solitam. *Suetonius de claris Rhetoribus, de Octavio.*

Non amplius ter bibere eum solitum supra campum in castris apud Mutinam. *Idem in Auguste.*

L. FENESTELLA

Idem aeo Augusto vixit, & scripsit. Annales memorantur. Falso huic tribuitur Libellus de Magistratibus Romanis, qui genuinum auctorem habet Dominicum Floccum Florentinum.

L. FENESTELLÆ ANNALIVM

LIB. II.

Et quædam exta præfente suis, quædam absente projecissent. *Nonius præfente nobis.*

LIB. XXII.

Itaque ut magistratum Tribuni inierunt, C. Cato turbulentus adolescens & audax, nec imparatus ad dicendum, initionibus assiduis invidiam & Ptolomæo, qui jam profectus ex urbe erat, & P. Lentulo Consuli paranti jam iter, concitare secundo quidem populi rumore cœpit. *Nonius Rumor.*

EX INCERTO.

Fascem pectoralis reticulus. *Idem, Reticulum mascul.*

EPITOMARVM

LIB. II.

Quemadmodum Cæsar à piratis captus sit, utque eos ipse postea cepertit, & decollaverit. *Dionedes 1.*

EX INCERTIS.

Frustratus igitur à spe, devictus in castra se recepit. *Triscian. 8.*

Apud quem vadatus amicitiae nodulo tenebatur. *Fulgent. Vadatus, Obstrictus.*

Ami-

Æmiliam virginem xv. Kalend. Ianuar. esse damnatam. *Macrob. 1. 10.*

Sequebantur eum diem Saturnalia. *Ibidem.*

Postero autem die, qui fuit xiii. Kalend. Ianuar. riarum, Licinam virginem ut causam diceret iussam. *Ibidem.*

Defensus est Catilina à M. Cicerone. *Pedanius in Catil. & Antonium.*

Rutilium Attilium Nudum appellatum, socerum Pisonis patris. *Idem in Pison.*

Ad xiv. Kal. Februar. Milonem Lanuvium profectum. *Idem in Milon.*

Ciceronem sexto vicesimo ætatis anno pro Se. Roscio dixisse. *Gell. 15. 28.*

Annum vertentem Romæ ab initio xii. mensium fuisse. *Censorin. de die natali.*

Romæ pugnasse (elephantos) primum omnium in Circo Claudii Pulcri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio Coss. anno urbis DCLV. *Plinius 8. 7.*

Togas raras Phrygianasque divi Augusti novissimis temporibus cœpisse. *Ibidem 48.*

Nomen his (mullis) à colore mulleorum caementorum datum. *Idem 9. 17.*

Oleam omnino non fuisse in Italia, Hispania atque Africa Tarquinio Prisco regnante, ab anno populi Romani CLXXXIII. *Idem 15. 1.*

Calpurnium & Manilium, qui Legatus C. Marci fuerat Iugurthino bello (annulos ferreos habuisse.) *Idem 30. 1.*

Repositoriis argentum addi sua memoria coeptum. Sed ea testudinea tum in usu venisse. Antea autem paullo lignea rotunda solida, nec multo maiora quam mensas fuisse. Se quidem puer quadrata & compacta, aut acere operata, aut citra cœpi

cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana vero se juvene appellata stateras & lances, quas antiqui magidas appellaverant. *Idem 33.11.*

TANVSIVS GEMINVS

' Ciceronis amicus fuit. Annales condidit.

TANVSII GEMINI ANNALES.

Conjurasse Cæsarem cum M. Crasso consulari, item P. Sulla & P. Autronio. *Suetonius in Iulio c. 9.*

Catonem decernente victoriæ causa supplicationem Senatu pro sententia dixisse, Cæsarem barbaris dedendum ad expiandum à violato jure gentium civitatem, & ad piaculum in autorem vertendum. *Plutarchus in Cæsare.*

DOMITIYS

Incerta ætatis scriptor; inter veteres Historicos memoratur.

DOMITII

LIB. I.

Non orbis farreos, sed mensarum vice sumendi cibi gratia apium, cujus maxima erat ibidem copia, fuisse substratum, quod ipsum consumptis aliis eduliis eos comedisse. Ac post subinde intellexisse illas esse mensas quas illos comesturas prædictum esset. *Autor de origine gent. Roman.*

Sorte Apollinis Delphici monitum Æneam ut Italiam peteret, ubi duo maria invenisset, prandiumque cum mensis comesset, ibi urbem uti conderet. *Ibidem.*

Iidem obscura ætatis. A primis urbis initiis Historiam contexuisse videtur.

E G N A T I I

L I B. I.

In ea contentione non modo Rerum non eff occisum, sed etiam ulterius à Romulo vixiss tradit. *Ibidem.*

M. OCTAVIVS

Quoque est inter prisca Historia auctores. De ætate ejus, & scriptis iidem non constat.

M. OCTAVII

L I B. I.

Cum interim immolata sue in litore sacrificium perageret, traditur forte advertisse Argvam classem, in qua Vlyxes erat: cumque vereretur, ne ab hoste cognitus periculum subiret, itenque rem divinam interrumpere summum nef duceret, caput velamento obduxisse, atque ita pl no ritu sacra perfecisse. Inde posteris traditum morem ita sacrificandi. *Ibidem.*

Amalithum pattium Rheæ sacerdotis amore c ptum, nubilo cælo obscuroque aere cum primu illucescere cœpisset in usum sacrorum aquam p tenti insidiatum, in luco Martis compressisse ear tum exactis mensibus geminos editos. Quod cū comperisset, celandi facti gratia per scelus conc pti, necari jussit sacerdotem, partum sibi exhibe. Tumque Numitorem spe futurorum, quod hi, adolevisent, injuriarum suarum quandoque ult res futuri essent alios pro eis subdidisse, illosq; suos veros nepotes Faustulo pastorum magist; dedisse nutriendos. *Ibidem.*

F I N I S.

FLORILEGIUM
LOCUTIONVM
SALLVSTIANARVM.

A Bunde esse 14.	44.49. 107. & sæpe.
44. 58.	Ætatem habere procul
Actu promptus.	à rep. 3
177	Agere, absolute. 138
Ad hoc. 9. 11. 17. 19.	Agere atatem in excelso.
24. & sæpe.	34.
Ad se versum. 94. 101	Agere atatem per igna-
Ad tempus, idem quod,	viam. 47
tempori & in tempo-	Agere pro victore. 126
re. 102	Agere vitam in obscuro.
Ad urbem. 19	33.
Advolvi genua. 180	Agitare imperium. 6
Ægritudo. 110	Agitare letitiam. 30
Æqua manu discedere	Agitare mente 13
è prælio. 25	Agitare pacem. 57
Æmulus facta consul-	Agitare præsidium. 92.
taque. 164	115.
Æquum bonumque. 76.	Agitare temp. 24
147	Agitare, simpliciter. 158
Æstas nova, adulta,	196.
præcep. 184	Alia omnia, id est, di-
Æstumare aliquid ex	versa, contraria. 29
aliquo. 7	Aliena mens. 23
Ætatem agere. 3. 25.	Alienus consilii. 26
	Alius

F L O R I L E G I V M

<i>Ex composito.</i>	113	<i>Fidei causa.</i>	69.114
<i>Ex conscientia timere.</i>	97	<i>Fine inguinum.</i>	164
<i>Ex copia rerum statuere.</i>		<i>Firmare animi.</i>	169
	79. 126	<i>Firmatus animi.</i>	163
<i>Ex improviso.</i>	58.89	<i>Fors.</i>	107. 200
<i>Ex inopia consilium ca-</i>		<i>Fortunatus forma, gene-</i>	
<i>pere.</i>	91	<i>re.</i>	16
<i>Ex lubricitate.</i>	146.194	<i>Frustra esse.</i>	52. 103.
<i>Ex lubricitate facere.</i>	194		113. 136
<i>Ex lubricitate uti.</i>	81.90	<i>Fugam facere alteri.</i>	175
<i>Ex sententia.</i>	82.135.137	<i>Furibundus.</i>	20. 204
<i>Ex vero.</i>	6	<i>Futurum qua imperata</i>	
<i>Ex virtute cognomen.</i>	49	<i>sint.</i>	127
<i>Ex voluntate.</i>	17.136		
<i>in Excelso.</i>	194	G.	
<i>Exercere se aliqua re.</i>	97	<i>G Allia mulieres.</i>	169
<i>Exercere victoriam cru-</i>		<i>Gignentia.</i>	108.122
<i>deliter, moderate.</i>	203	<i>Gnaritas locorum.</i>	156
<i>Expers fama, fortuna.</i>		<i>Grassari ad gloriam via</i>	
	21	<i>virtutis.</i>	47
<i>Extrema experiri.</i>	17	<i>Grassari cupidine atque</i>	
<i>Extrema necessitas.</i>	141	<i>ira.</i>	98
<i>in Extremo fortuna si-</i>		<i>Gratia.</i>	13
<i>ta.</i>	65	<i>in Gratia habere.</i>	136
<i>Extremum dici.</i>	64. & sta-	<i>Gratiam facere delicti,</i>	
<i>tis.</i>	119	<i>belli.</i>	37.131.163
		<i>Gratiam querere.</i>	48
F.		<i>Gratificari gratiam.</i>	193
<i>F Acto opus.</i>	29. & sepe.	<i>Gratificari alteri rem</i>	
<i>Falsum esse.</i>	7.113	<i>quampiam.</i>	48.193
<i>Falsum me habuit eares</i>	52	<i>Gratis bonus, malus.</i>	
<i>Famam praclarum facino-</i>			10. 145. 200
<i>ris querere.</i>	2	H.	
<i>Fides.</i>	17.104.158	<i>H Abent ita se mores.</i>	
<i>Fides publica.</i>	30		90

Habere

LOCUTIONVM.

<i>Habere accurate & liberaliter.</i>	131	<i>Id locorum.</i>	98. 103
<i>Habere compertum.</i>	43	<i>Idem maioribus suis facere, pro idem quod majores.</i>	114
<i>Habere dubium.</i>	160	<i>Ignara lingua, regio, pro ignota.</i>	62. 89
<i>Habere exercitum luxuriose.</i>	8	<i>Ignoratus, pro occultatus, latens, tacitus.</i>	91
<i>Habere in amicis.</i>	51. 60	<i>Immane quantum.</i>	156
<i>Habere in custodia.</i>	30. 38	<i>Immodicus animi.</i>	175
<i>Habere in gratia.</i>	136	<i>Impensius quid facere.</i>	105.
<i>Habere in incertum.</i>	26	<i>Imperare, pro, imperata peragere.</i>	97
<i>Habere in propatulo.</i>	8	<i>Imponere invidiam.</i>	26
<i>Habere in spe.</i>	20	<i>Importuosum mare.</i>	61
<i>Habere manifestum.</i>	75.	<i>de Improviso.</i>	18. 78. 126
<i>Habere occultum.</i>	16		134
<i>Habere pensi, & moderati.</i>	4. 8. 15	<i>ex Improviso.</i>	58. 90
<i>Habere pericula vilia.</i>	10	<i>Impunitas alicujus facti.</i>	19
<i>Habere sese aequaliter.</i>	2	<i>In aperto esse.</i>	48
<i>Habere summum iudicium, imperium.</i>	19	<i>In custodia traditi.</i>	32
<i>Habere vilia, imperium, patriam &c.</i>	173	<i>In excelsa.</i>	194
<i>Haveto, pro valet.</i>	22	<i>In Galliam versus.</i>	41
<i>Hibernacula.</i>	134	<i>In gloria numerat.</i>	142
<i>Homo adolescens.</i>	24. 38. 50	<i>In gratia habere.</i>	136
<i>Homo fœdus.</i>	12	<i>In hostem pugnare.</i>	6. 39
<i>Homo novus.</i>	16. 113	<i>In invidia esse.</i>	67
<i>Honestatus honore.</i>	22	<i>In imperio natus.</i>	72
<i>Hostilia facere.</i>	133	<i>In manus, pro, ad manus venire.</i>	118
I.		<i>In obscuro vitam agere.</i>	33
I <i>Acere, mentionem facere, innuere, significare.</i>	53	<i>In ore populo agere.</i>	178
		O 2	In ocu-

FLORILEGIUM

<i>Oportunus alicui.</i> 17.84.	<i>conjuratiois.</i> 16
91. 165.	<i>Portare copias, exerci-</i>
<i>Oportunum factu.</i> 20.	<i>tum.</i> 76.77
41. 43. 190.	<i>Post alius alium.</i> 189
<i>Optimum factum.</i> 134	<i>Postea loci.</i> 129
<i>Ordine facere.</i> 32	<i>Post esse.</i> 16
<i>Oris improbi.</i> 172	<i>Post futuri.</i> 141
<i>Ostentui esse.</i> 66.84	<i>Post paullo.</i> 201
P.	<i>Post principia.</i> 87
P <i>Aces.</i> 73	<i>Postremus flagitiosoru,</i>
<i>Parens, pro, Subdi-</i>	<i>servorum.</i> 144. 167
<i>tus.</i> 130	<i>Pracipitem abire luxu-</i>
<i>Parum facere.</i> 114	<i>ria, &c.</i> 17
<i>Patiens belli.</i> 5	<i>Pradabundus.</i> 119
<i>Patiens inedia.</i> 3	<i>Prastare cateris.</i> 1
<i>Patiens militia.</i> 97	<i>Primus, pro, pracipuus.</i>
<i>Patrare, pro peragere,</i>	23. 106. 111
<i>sapius.</i>	<i>Prima ducere, habere.</i>
<i>Pecuniam trahere, vexa-</i>	80. 106. 111.
<i>re.</i> 14	<i>Princeps intelligendi.</i> 177
<i>Pensi habere.</i> 4.8. 15	<i>Pro bono facere.</i> 65
<i>Per saturam referre.</i> 70	<i>Pro copia rei facere.</i> 119
<i>Perscribere situm loci.</i>	<i>Procedere, id est, pro-</i>
122	<i>spere cedere.</i> 17. 20.
<i>Plerumque noctis.</i> 64.	76. 100. 112.
126. 135	<i>in Proclivi.</i> 200
<i>Plerumque exercitum,</i>	<i>Profundum, immensum</i>
<i>pleraque Africa.</i> 91.	109. 166. 191.
108.	<i>Prohibere janua, mœni-</i>
<i>Plerumque, pro, sæpe.</i>	<i>bus.</i> 18. 64
102.	<i>in Promptu est.</i> 199.
<i>Tonere verba ante fa-</i>	203.
<i>cta.</i> 59	<i>Promptum in lingua.</i> 7
<i>Populares sceleris.</i> 15.	<i>Propior montem.</i> 86
	<i>Propius virtutem.</i> 7
	<i>Prospe-</i>

LOCUTIONVM.

<i>Prosperè evenire alicui.</i>	<i>Scitis equidem.</i>	43
205.	<i>Secus accidere, cedere,</i>	
<i>Proxima Carthaginem.</i>	<i>procedere.</i>	64.67.204
62.	<i>Secus muliebri, virile.</i>	
<i>Proxime Hispaniã.</i>	154.	63
<i>Prudens belli.</i>	<i>Senati, in genit.</i>	19.23.
168	40.79.172	
<i>Publicum bonum.</i>	<i>Senatum dare.</i>	55
24.	<i>Senecta atas.</i>	173
67.202	<i>Senectum corpus.</i>	165
<i>Publicum malum.</i>	<i>ex Sententia.</i>	135
170.	<i>Sicuti, pro, tanquam.</i>	
192.198	18.24.	
<i>Pugnando capere.</i>	<i>Silentio transire.</i>	I
6.69	<i>Sine modo modestiaque.</i>	
	81.	
Q	<i>Spes, pro opinione.</i>	172
<i>Vasi pro fere, sapius.</i>	<i>Studere se prestare, videri, placere.</i>	I
	<i>Sua, & sua res.</i>	1.93
<i>Quasitissima epula.</i>	<i>Subigere, pro, cogere.</i>	7.
155	68. & sæpe.	
	<i>Sublima nebula.</i>	159
R	<i>Suo loco pugnã facere.</i>	94
<i>Relinquere in medio</i>	<i>Superare, pro, abundare.</i>	13.71.98.141
12.	<i>Super fortunam animũ gerere.</i>	93
<i>Repulsum abire.</i>	<i>Supplicia, pro, precibus & supplicationibus.</i>	6.39.83.91.100
135	<i>Supra caput esse.</i>	39
<i>Requiescere ex miseris.</i>	<i>Supra repetere.</i>	4.49
3.	<i>Supra sine expresso casu.</i>	3
<i>Requisita natura.</i>		
178		
<i>Res oportuna cadis.</i>		
13		
<i>Resistere, pro, resistere.</i>		
149.		
<i>Retinere per manus.</i>		
73		
S		
<i>Satis.</i>		
158		
<i>Satisfactio.</i>		
22		
<i>Sciens belli, locorum.</i>		
125		
	0 4	Tempe-

FLORILEG. LOCUTIONVM.

<p>T.</p> <p>Temperare victoria. 8</p> <p>Tempeſtas. 16.48</p> <p>Tergis ſumtis atque red- ditis. 178</p> <p>Tradere in cuſtodiam. 32</p> <p>Trahere animo. 110</p> <p>Trahere cum animo. 121</p> <p>Trahere pecunias. 14</p> <p>Transire vitam ſilētio. 1</p> <p>Transverſum agere. 50. 58.</p> <p>Tumulti. 45</p> <p>Tutus, pro, tuitus aut tutatus. 88.105.115. 135.</p> <p>V.</p> <p>Vacuuſ ab odio, ami- citia. 32</p> <p>Vacuuſ frugis. 119</p> <p>Valere animo. 54</p> <p>Venire in gratiam & fa- vorem. 55</p> <p>Venire in manuſ, pro, ad manuſ. 118</p> <p>Venum ire. 68</p> <p>Vertet, abſolute. 39.112</p> <p>Verum bonumque. 70</p> <p>Veſper diei. 88.132</p> <p>Vexare pecuniam. 14</p> <p>Vicem ararii præſtare. 157.</p>	<p>Vice pecorum, pro, in- ſtar. 155</p> <p>Vices, id eſt, pugna. 184</p> <p>Victoriam exercere cru- deliter, moderate. 20</p> <p>Vindicare in libertatem. 13.</p> <p>Virtuſ animi. 1.2</p> <p>Viſ animi. 3.46.74.200</p> <p>Viſ corporiſ. 1.2</p> <p>Viſ hominiſ. 30</p> <p>Vitabundus. 129</p> <p>Vitam agere in obſcuro. 33.</p> <p>Ulcifcor, paſſive. 71</p> <p>Ultra ſine expreſſo ca- ſu. 34</p> <p>Volentia, id eſt, ea qua volumuſ, deſidera- muſ. 104.169</p> <p>Volentibuſ boniſ, omni- buſ, militibuſ &c. 21.111.127.</p> <p>ex Voluntate. 17.136</p> <p>Voluntate, id eſt, ultro, aut, voluntarie. 55</p> <p>Voluntate alicujuſ, id eſt, juffu, aut permiſ- ſu. 12</p> <p>Voluptariuſ. 8</p> <p>Vorticofuſ. 187</p> <p>Uti ex voluntate. 17</p> <p>Vulguſ eſſe. 13</p>
---	---

I N D E X R E R V M

M E M O R A B I L I V M.

A.

A Borigines cum Trojanis Romā condidere, 4. genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum, *ibid.*

Adolescentium animi molles & ætate fluxi.

3

Adrimetum à Phœnicibus conditum. 63

Adversæ res etiam bonos detrectant. 90

Ædes Concordiæ. 29

Æmilius Scaurus à Iugurthæ largitione se cōtinet. 60. ejus mores. *ibid.* à Iugurthæ legatis corrumpitur.

69

Æneas. 4

Æs alienum, pro argento, ære solutum. 21

Æs grande conflare. 9

Æthiopes. 63

Africæ situs, & descriptio. 61. eam qui

primò incoluerint. *ibid.* à Gætulis & Libybus possessa. *ibid.* ejus pars provincia P. R. 63. 68. ejus pars inferior à Numidis possessa. 63

Albinus Consul ad bellū proficiscitur. 77. ejus castra à Iugurtha circumventa. 78. ejus exercitus qualis. 82

Aliena largiti, liberalitas. 37

Allobroges ad cōjurandum ab Umbreno sollicitati. 25. à conjuratis jusjurandū postulant. 26. iisdem ob conjurationem detectam, præmia decernuntur. 31

Ambitio vitium virtuti proprius quàm avaritia. 7. corrumpit animos. *ibid.* bonorū famam lædit. 124

Amici officio fideq; parantur. 53

Amicitia firma idein

O 5 velle,

INDEX RERUM

- velle, idem nolle. 13.
 non idē quod factio.
 72. in diversis men-
 tibus esse non potest.
 73
Animus divinus, 1. ejus
 atq; corporis dotes,
 & munera, *ib.* in cō-
 sulendo liber, neque
 delicto, neque libidi-
 ni obnoxius, 38. vi-
 tæ mortalium dux,
 atque imperator. 47.
 ferox, prava via in-
 gressus, ubi consueta
 non suppetunt, quæ
 efficiat, 191. in ad-
 versis rebus quàm in
 secundis major Cæ-
 sari. 195
Annius Cajus, Leptita-
 norū præfectus. 107
L. Annius, & **P. Lucullus**
 Tribuni pleb. magi-
 stratum continuare
 nituntur. 77
Annius **Quinctus** con-
 juratus. 11
Antiochus decem milli-
 bus talentorum à Phi-
 lippo spoliatus. 166
Antonius consul. 16.
 Catilinam cum exer-
 citu persequitur. 23
Appii dictum, Fortu-
 næ suæ quisque fa-
 ber. 188
App. Claudius interrex.
 147
Aquila quæ in exercitu
 Catilinæ. 45
Archelaus Mithridatis
 incepta impedivit.
 167
Aristonicus Antiochi fi-
 lius, triumpho du-
 ctus. 166
Asia à Romanis obsessa.
ibid.
Aspar Numida. 134
Athenæ suam celebra-
 tem scriptoribus de-
 bent. 6
Atherbal, **Micipsæ** fi-
 lius. 50. 53. prælio
 vincitur à Iugurtha.
 55. victus Romam
 contendit, *ibid.* ejus
 verba in senatu. 56.
 ubi vis tutior, quam
 in suo regno. 57. à
 Iugurtha vincitur. 64
 ejus ad Iugurtham
 legati, de injuriis
 querentes. *ibid.* Cir-
 tam profugit. *ibid.* co-
 pias adversus Iugur-
 tham parat. *ibid.* ejus
 literæ in senatu reci-
 tatæ, 66. ejusdē dedi-
 tio &

MEMORABILIVM.

- tio & interitus. 68
- Avaritia pecuniæ studium habet, 7. corpus animumque virilem effeminans, *ibid.* bellua fera, immanis, intoleranda. 200
- Aventinus mons, bis à plebe occupatus in secessione. 72
- Aurelia Orestilla, Catilinæ conjux. 10
- Autronius Publius conjuratus, 11. consul designatus, *ibid.* ambitus condénatus. 11
- B.
- B**æbius Cajus à Iugurtha corrumpitur. 75
- Bellienus Lucius prætor. 131
- Bellorum causa dominandi libido. 38. 39
- Bellum pace mutare, victoris in manu est, 44. ex arbitrio sumitur, at non ponitur, 111. 189. Cæsaris aliorum pace mollius. 189
- Bellum Cimbricum, 45. civile, 50. Gallicum, 137. Macedonicum, 166. maritimum, atq; Mi-
- thridaticum, 24. Punicum, 50. Romanos in officio retinuit, 80. servile Capuæ, & in Apulia. 19
- Belli societatem inituris quæ consideranda. 166
- Beneficii, quam maleficii immemorem esse in rep. præstat. 74
- Bestia Lucius conjuratus. 11
- Bestia Lucius Numidiam provinciam consul sortitur, 69. avaritiæ corrumpitur. *ibid.* ejus de deditioe consilium cum Iugurtha. 70. exercitum in Africam parat. 69
- Bithynia direpta. 167
- Bocchus Maurorum rex, 63. ejus filia, Iugurthæ uxor, 109. eum Iugurtha adversus Romanos incitat, *ibid.* cum Iugurtha conjungit exercitum, 125. eum à bello desistere legati Metelli hortantur, 110. Sullæ respondet, 130. ejus purgatio ad Romanorum expositationem, *ibid.* ejusque legati

- gati à Iugurtha cor-
rumpuntur, *ibid.* &
à Gætulis spoliati, pa-
vidi sine decore ad
Sullam profugiunt,
131. delicti gratiam
ab Romanis accipit,
132. ejus Punica fi-
des, 134. cum Sulla
per interpretem agit,
135. Iugurthæ insi-
dias tendit, 137. Ro-
manis Iugurthã tra-
dit. *ibid.*
- Bomilcar Massivæ insi-
dias tendit, eumque
obtruncãdum curat,
76. reus ex æquo, &
bono, *ibid.* reum Iu-
gurtha in Numidiam
mittit, *ibid.* vadibus
datis, judicium fugit,
96. ei Metellus per-
suadet, ut sibi Iugur-
tham tradat, *ibid.* à
Metello corrûpitur,
ibid. ejus epistola ad
Nabdalsam, 102. &
in Iugurtham insidiã
detectã, 103. à Iu-
gurtha necatur. *ibid.*
- Bona aliena largiri, li-
beralitas. 37
- Brutus D. Semproniz
maritus, 26. ejus do-
mus conjurationis
Catilinariz haud in-
scia. *ibidem.*
- C.
- Abira. 167
- Cæsar Statilium cu-
stodit, 30. Pontifex
max. creatus Catulo
dejecto, 31. ei Catu-
lus, & Piso infensi,
ibid. eum Cicero in-
ter conjuratos nomi-
nare noluit, *ibidem.*
ejus sententia de cõ-
juratis, 32. & *seqq.*
ejus natura, & mo-
res, & Catonis com-
paratio, 40. 41. ejus
bellum aliorum pace
mollius, 189. ejusque
victoria civilis, 191.
atque laus. 195
- C. Cornelius conjura-
tus, 11. pollicetur se
Ciceronem confode-
re. 18
- C. Cotta vovet se patrie,
174. ejus consulatus.
ibid.
- C. Gracchi cædes. 71
- C. Iulius in Apuliam à
Catilina mittitur. 17
- C. Pomptinus & Vale-
rius

MEMORABILIVM

- r*ius* Flaccus Prætores
tempore Ciceronis
Cof. 28
- Calpurnius consul acri-
ter Numidiam inva-
dit, sed à Iugurtha
corrumpitur. 69
- Capitolium incēsum vi-
ginti annis ante con-
jurationem Catilinæ,
29
- Capſa, ab Hercule con-
dita, 118. oppidum
Numidiæ magnum,
& validum, *ibid.* ejus,
& Thalæ ſitus, & col-
latio. *ibid.* obſidetur
à Mario, 120. expu-
gnatur, atque incen-
ditur. *ibid.*
- Capua municipium. 19
- Carthago æmula impe-
rii Romani à ſtirpe
interiit, 7. 57. deleta
diſcordiâ Romæ pe-
perit, 80. pleræque
Africæ imperitabat.
108.
- Cassius Longinus con-
juratus. 11
- Cassius Lucius prætor ad
Iugurthâ mittitur. 74
- Catabathmos. 61. 63. 65
- Catilina Reip. inſidiatur,
4. ejus mores, & in-
genium, 3. 4. ejus ſo-
cii, 9. 11. nobilem
virginem, Veſtæ ſa-
cerdotem ſtupravit.
10. ejus uxor Aure-
lia Oreſtilla, *ibid.* fi-
lium necavit. *ibid.*
ejus cōſcientiam vul-
tus arguit. *ibid.* repe-
tundarum reus pro-
hibitus petere conſu-
latum, 11. ejus ora-
tio ad conſcios con-
jurationis. 13. Ci-
ceroni inſidias ma-
chinatur. 17. conſu-
latum petit, *ibid.* Le-
ge Plautia interroga-
tus ab L. Paulo, 20.
ejus reſponſio ad Ci-
ceronis invectivam,
ibid. paratus ad diſſi-
mulanda omnia, *ibid.*
parricius, 3. 20. in
Malliana caſtra noctu
proficiſcitur, 20. ejus
literæ ad Q. Cату-
lum, 22. hoſtis à ſe-
nato judicatur, 22.
23. ejus exercitus,
42. fugam in Galliam
parat, *ibid.* ſervitia
repudiat, *ibid.* duo-
bus exercitibus clau-
ditur, 43. ejus verba
ad

INDEX RERUM

- ad milites, *ibid.* fortiter pugnās occiditur, 46
- Catonis de conjuratis oratio, 36. ejusdem sententia, 40. natura ac mores, *ibid.* & 41. esse, quam videri bonus malebat. 41
- Catulus à Catilina literas accipit, 22. ejus & Cæsaris inimicitia, 31. Sulla sævior. 164
- Ceparius conjuratus. 29
- Cethegus cōjuratus, 11. captus, familiæ, atque libertorum implorat opem, 32. audax, *ibidem.*
- Cicero consul, homo novus, 16. insidiis periturus, 17. 18. inquietus civis urbis Romanæ, 20. urbi præfidio esse justus, 23. Allobroges instituit, uti jusjurādum obfignatum ad cives perferendum exigant, 27. Senatum in ædē Concordiæ convocat, 29. de captis in ponte Mulvio dubius, 28. de cōjuratis in senatu refert. 18. & 32
- Cimbricum bellum, 45. ejus præda. 142
- Cincius sive Sicinius Lucius de tribuniciâ potestate loqui ausus. 160
- Cinnæ in urbem reditu omnes interierūt ordines. 147
- Circa oppugnatur à Iugurtha, 64. 65. Iugurthæ tradita. 68
- Civem Romanum verbis cædi, nefas. 34
- Civilis belli causa. 50
- Comedere bis die, vitio datur. 193
- Comitia. 16. 77
- Concordiæ ædes. 9
- Concordia parvæ res crescunt. 53
- Conjuratio Catilinæ: ex quibus conflata, 9. 10. prima 11. secunda, *ibid.* ejus pignus sanguis humanus haustus, 15. ejus causa æs alienum, 21. patefacta, 26. & 31. viginti annis post incensum Capitolium. 29
- Conjuratorum catalogus.

MEMORABILIVM.

- gus, 11. eorum partes, & suum cuiusque munus, 27. ii capiuntur 29. inque carcere necantur. 41. 42
 Consilium. 1
 Consilia in te militari. 202.
 Consilia prava sæpe magis, quàm bona, prospere eveniunt. 194
 Consuetudo in naturam vertitur. 112
 Consulibus Romæ imperantibus quantum Resp. creverit. 4
 Consul vel à senatu, vel à populo summam potestatem accipit. 18. 19.
 Consul designatus sententiam primus rogatur. 32
 Consularis potestas. 18
 Consulatus ante C. Marium novo homini nemini mādatus. 98. 104.
 Consultantes de rebus dubiis, odio, amicitia, ira atque misericordia vacare debēt. 32.
 Cōsultores pessimi, ira, atque cupido. 98
 Consultoribus incepta prava noxæ. 144
 Consulto, prius quàm incipias; ubi consuleris, mature facto opus est. 1
 Cornelii tres fato Romæ regnaturi. 29
 Cornelius scriba. 142
 Cornificius Quinctus Cethegum custodit. 29. 30.
 Corporis, & animi doctes & muneta. 2
 Corporis bona facilè dilabuntur. 47. 48
 Crassus Marcus Pompejo inimicus, 11. conjurationis conscius judicatur, *ib.* & 31. malorum patronus. 31
 Cupido atque ira, consultores pessimi. 98
 Curæ magnæ, magna merces est. 192
 Curius Quinctus conjuratus, 11. senatu motus à censoribus probri gratia, 15. ejus cum Fulvia consuetudo, *ibid.* conjurationem patefecit. 17
 Cyrene, colonia. 63
 Cyrenenses magni, atque opu.

INDEX RERVM

opulenti, 108. quando maxime floruerint, *ibid.* eorundem cum Pœnis de finibus conditiones initæ. *ibid.*
 Cyrus in Asia bella gere-
 re primus cœpit. 1

D.

Dabar, ex gente Masiniffæ, 134. Masugradæ filius, *ibid.* interpretis inter Bocchum & Sullam. 135
 Damaspippus, jussu L. Sullæ, jugulatus. 35
 Deorum auxilia quibus parentur rebus. 59
 Discordia res maximæ dilabuntur. 53
 Divitiæ, 1. quo modo decori habeantur. 52
 Domi industria, foris justum imperium, 38
 Domitii Lucii vita, 200.

201

Drusus Livius, patronus nobilitatis. 198
 Ducum adversus conjuratos catalogus. 19

E.

Egestas, & fames. 158

Elephanti XL. à Romanis interfecti. 89
 Epist. Atherbalis in senatu recitata, 66. Bomilcaris ad Nabdalsam, 102. Catilinæ ad Catulum, 22. Lentuli ad Catilinam, 28. Scipionis ad Micipsam. 52.

Equites R. cum telis circum ædem Concordiæ, 31. Cæsari gladio minitantur. *ibid.* iidem indignum regnum peregrinorum satellites agere. 99.
 140.

Etruria, propter Sullæ dominationem egestate laborat. 18

Eumenes. 166

Exempla mala ex bonis initiis orta. 35

Exercitus R. quo modo mollis evaserit. 8

F.

Fabii Maximi verba. 49

Fabius Sanga, Allobrogum patronus. 26

Factio non idem quod amicitia. 72

Famæ magis, quàm iræ, confu-

MEMORABILIVM.

consulendum. 33
 Fames miserrima omnium mors. 19
 Familiæ gladiatoria. 19
 Favonius Marcius, civitatis onus. 201
 Feneratores paci publicæ officiant. 192
 Fœdus nullum senatus populique R. injussu fieri poterat. 79
 Fortuna simul cum moribus immutatur, 2. in omni re dominatur, 6. humana pleraque regit, *ibidem* & 130. nihil vel eripere vel largiri potest, 47. 48. meliores sequitur. 147
 Fortunæ suæ quisq; faber; Appii dictû. 188
 Fusidius honorum omnium dehonestatum. 142
 Fulvia nobile Q. Curii scortum, 15. conjugationem detexit. 16
 Fulvius Nobilior conjuratus, 11. ad Catilinā proficiscitur, 25. à patre necari jussus. *ibid.*
 Fulvius Flaccus ab Opimio cōsule occisus. 60

G.

Gabinus Publius cōjuratus. 11. & 26
 Gætuli initio Africam habuere, 61. 62. ferarum more viventes, *ibid.* eorū situs, *ibid.* morēs, *ibid.* genus hominum ferum, & incultum, 109. eos armis affluet facit Iugurtha, *ibid.* à Mario fusi fugatique. 127
 Gallica gens bellicosa, 25. infestissima Romano nomini, 38. armis præstans, 40. apud Romanos formidabilis. 137
 Gallicum bellum. *ibid.*
 Gaudæ, Mastanabalis filio, Masinissæ nepoti, regios honores Metellus negat. 99
 Gladiatoria familia. 19
 Gloriæ itinera duo, pacis scilicet ac belli. 2
 Gloriæ certamen. 5
 Gloria invidiam vincere difficilimum. 53
 Gloriam invidia sequitur. 91
 Gloria majorum posteris lumen. 114
 Gloria

INDEX RERVM

<p>Gloria industria alitur. 199</p> <p>Gracchus ab Opimio consule occisus. 60</p> <p>Gracchi, plebem in li- bertatē vindicare co- nantes, occiduntur. 81</p> <p>Gracchorū cades. <i>ibid.</i></p> <p>Gracchi Caii lex de vo- candis ex quinq; clas- sibus centuriis. 200</p> <p>Græci verberibus anim- advertēbant in cives, 36. facundia Roma- nis priores, non item virtute. 40</p> <p>Gulussa Masinissæ fi- lius. 50</p> <p style="text-align: center;">H.</p> <p>HAnnibal Romanos afflixit. 50</p> <p>Hercules in Hispania periit. 62</p> <p>Herennius à Pompeio cum exercitu dele- tur. 158</p> <p>Hiempsal, Micipsæ fi- lius, 50. natura fe- rox, Iugurtham de- spiciens, 54. ejus gra- vius dictum Iugur- tham exasperat. <i>ibid.</i></p>	<p>occiditur. 55. eju- caput ad Iugurtham refertur. <i>ibid.</i></p> <p>Hiempsalis regis libr. 61</p> <p>Hippo à Phœnicibus condita. 66</p> <p>Historias scribere cu- arduum, 2. magno u- sui esse. 4</p> <p>Hominis partes duæ atque utriusque mu- nera, 1. & 47. eju- industria belluarum vina superat. <i>ibidem</i></p> <p style="text-align: center;">I.</p> <p>IGnavia nemo immo- talis factus. 11</p> <p>Imagines majorum a virtutem accendunt. 49</p> <p>Imperandū quàm opti- mis. 18</p> <p>Imperatorem agere, at- dum admodū. 113. 113. 114</p> <p>Imperium quibus art- ibus retineatur.</p> <p>Imperio maximo ma- xima inest cura. 17</p> <p>Imperia crudelia acerb- magis, quam diutur- na. 19</p> <p style="text-align: right;">In</p>
--	--

MEMORABILIVM.

concepta prava consulto-
 ribus noxæ. 144
 Indici cōjurationis præ-
 mia constituta. 19
 Industria gloria alitur.
 199
 Ingenium præstat viri-
 bus, 1. in bello pluri-
 mum potest, 2. so-
 cordia torpescit, 48.
 magnum res parvas
 attingere nequit. 192
 Injuriam cuique suæ gra-
 ves: 33
 Instituta vetera corru-
 ptis moribus ludibrio
 sunt. 191
 Invidia ex opuletia ori-
 tur. 4
 Invidiam gloria vincere
 difficilimum. 53
 Invidia gloriam sequi-
 tur. 91
 Ira atque cupido con-
 sultores pessimi. 98
 Iracundia apud alios, in
 imperio superbia. 33.
 34
 Italos necare iudicio le-
 ges permittebant. 102
 Iudiciis acerbis civitas
 magis vastatur, quam
 corrigitur. 192
 Iugurtha qualis, 50. 51.
 60. 61. bellum ma-

gnū cum eo, variaq;
 victoria, 49. Masti-
 nabalis filius ex con-
 cubina, Masinissæ
 nepos, 50. à Micipsa
 patruo filii loco ha-
 bitus, *ibid.* ejus ge-
 nus, mores, studia &
 ingenium. 50, 51. au-
 xiliari exercitui præ-
 fectus, 51. quibus cō-
 jecturis regnum sibi
 polliceatur, 52. Ro-
 manis carus, 51. 52.
 Scipioni, propter vir-
 tutem, placuit, 52.
 ab eo laudatur, *i-
 bid.* adoptatur à Mi-
 cipsa, *ibid.* & 57. &
 65. Micipsæ decreta
 rescindi oportere cō-
 tendit, 54. ejus ira, &
 insidiæ in Hiempsa-
 lem. *ibid.* Romanos
 largiendo fatigat, 55.
 pugna Atherbalē vin-
 cit, Numidia poti-
 tur, legatos Romam
 mittit, *ibid.* excusatur
 à legatis, 60. largitio-
 nibus meliorem re-
 gni partem sortitus
 est, 61. Opimum
 corrumpit, 60. Cir-
 tã obsidet, 65. Ather-
 balis

INDEX R E R V M

balis regnum invadit, 64. eum vincit, 64. 65. cum eodem comparatur, 64. Circa potitur, 68. ejus in Atherbalis amicos ac propinquos crudelitas, *ibid.* cum L. Cassio Romanam venit, 74. Bæbium tripl. pl. corrumpit, 75. præsens à Memmio ad populū accusatur, *ibid.* Italia decedere jussus. 76. ejus vades quinquaginta. *ibid.* cum Aulo, Albini consulis fratre, fœdus facit, castra Romana capit, 78. 79. ejus peritia in re militari, 84. ipsius legati ad Metellū supplicatum missi, 85. ejus adhortatio ad milites. 86. vincitur, 89. ejus exercitus funditur, *ibid.* pabulum & aquam corrumpit, 92. Bomilcaris perfida suasio- ne deditioem facit, 96. imperata sibi à Métello nihil cunctatus, 97. bellum resu-

mit, *ibid.* Bocchu regē focerum, ad bellum Romanum compellit, 109. exercitum Gætulorum in unum cogit, *ibid.* Gætulorum armis assuefacit, *ibid.* à Mario armis exarsus, 118. occisus equitibus vix erupit, 122. apud Numantiā Latinam linguam didicit, 128. conditionem quidem accipit, Mario tamen diffidit, 136. mutat subincubiculum cōtra infidias, 103. proditum Romanis à Boccho, 137. vincit, traditum Sullæ. *ibidem* Julius Cajus in Apuliam à Catilina mittitur, 17. Ius gentium, & æquum bonum, diversa. 7. Iunius Silanus sententiam primus rogatus, 32.

L.

Lacedæmonii in Græcia bella gerere primi cœperunt, 1. Athe-

MEMORABILIVM:

- Athenienses vicere . 35
 Caris oppidum. 119
 Latini suffragia ferebāt. 80
 Legati regnum Numidia divisum missi. 60
 Legati Atherbalis ad Iugurtham, de injuriis quærentes. 64
 Legati Bocchi à Iugurtha corrumuntur, 130. à Gætulis spoliati, pavidi, sine decore ad Sullā profugiunt. 131
 Legati C. Mallii ad Qu. Marcium. 21
 Legati à Iugurtha ad Metellum supplicatū missi. 84
 Legati Iugurthæ Atherbalem Romæ falso deferūt, 59. 60. S. P. Q. R. pecunia corrumpunt *ibid.*
 Legati Metelli Bocchum à bello desistere hortantur. 110
 Legati Romanorum ad Iugurtham, 67. Atherbalem, & Iugurtham arma deponere jubent, 65. Iugurthæ pacē imperantes frustra discedunt. 68
 Leges pro vita civium R. 34. 35
 Legis præsidium à præ-tore debitoribus ereptum. 21
 Legum Romanarum suprema potentia. 207
 Lentulus Sura, conjuratus. 11
 Lentuli epistola ad Catilinam. 28
 Lentulum, quia prætor erat, consul manu in senatum ducit. 29
 Lentulo Spintheri in custodiā traditur, 29. ejus in carcere frangitur gula laqueo, 41.
 Lentulus ex libris Sibyllinis sibi regnum Romanū pollicetur. 29
 Lentulum ut eripiant opifices & servitia sollicitantur. 31. 32
 Lentuli ignaviam Catilina increpat, 43. is Romæ novarum rerum studiosos sollicitat, 25. audacia. 20
 Lepidus procōsul, 144. exercitum ad urbem ducit. 146. 147
 Leptitani, Romanis semper

INDEX RERVM

semper fideles, 107. ad Bestiam amicitiam rogatum miserunt. <i>ibid.</i> Leptis à Phœnicibus cōdita, 63. ejus situs. <i>ibid.</i> Lex C. Gracchi de vocandis ex quinque classibus centuriis. 200. Lex Memmii, 74 Lex pro debitoribus adversus feneratores. 21. Libertas maxime omnium tueri debet. 161 Libertas omnibus ex æquo optabilis. 202 Libertas periculosa quieto servitio potior. 143. Libido bona. 204 Libri Punici Hiempsalis. 61 Libyes Africam initio habuere, 61. ferarum more viventes, 62. minus quam Gætuli, bellicosi. <i>ibid.</i> Liguris cujusdam gregarii insidiis Mulucha capitur 121. & c. Locus medius apud Numidas honorificen-	tior. Lucullus Pub. & L. A. nius trib. pl. magistratum continuantur. M. Macedonici belli Punici causa. 10 Magistratus minor Romæ vigiliis prærant. Magistratum Romanorū insignia à Tiscis sumta. Magistratus per mandati traditi. Magistratum creandum ratio. 20 Maleficiorum publicorum, & privatorum diversa ratio 36. Malitia præmiis exercitur. 20 Mallius Fæfulanus cojurationis particeps in Etruria. 17. 18. jus ad Marcium Regem legati & mandata. 21. ipse & Carina hostes à senatu judicantur. 22. Mamilii trib. pleb. questio in eos qui à Iugurtha corrupti, v. pacti

MEMORABILIVM.

- paſſiones feciſſet. 79
 Manlius Lucius trib. pl.
 de imperatore con-
 tra Iugurtham ad po-
 pulum refert. 104
 Manlius Aulus, Marii
 legatus. 116
 Mapalia Numidarum
 ædificia. 62. 84
 Marcus Rex Q. Fafu-
 las contra conjuratos
 miſſus 19. ejus ad le-
 gatos conjur. reſpõ-
 ſum. 21
 M. Æmilius omnium
 flagitioſorum poſtre-
 mus. 144
 M. Bibulus, quibus re-
 bus in conſulatum e-
 ruperit. 200
 M. Cotta à Mithridate
 fuſus. 167
 M. Favonius civitatis o-
 nus. 201
 M. Fulvii cædes. 71
 M. Manlius, & Q. Scipio
 male cum Gallis pu-
 gnarunt. 137
 Marius Metelli legatus,
 84. ei haruſpex feli-
 cia omnia portendit,
 97. 98. ipſius & Me-
 telli inimicitiarum o-
 rigo, 98. petendi miſ-
 ſionem à Metello ro-
 gat, *ibid.* patria, natu-
 ra, mores, 97. 98. 99.
 Gaudã adverſus Me-
 tellum incendit. 99. à
 Metello dimittitur,
 104. ipſi novo homi-
 ni conſulatus manda-
 tur, *ibid.* Numidia-
 que traditur à popu-
 lo, *ibid.* & 111. illi
 ſenatus licet adverſus
 nihil abnuere audet,
 111. infeſtus nobili-
 tati, *ibid.* ejus ad po-
 pulum oratio, 112.
 & *ſeqq.* imagines non
 habet, 114. littera-
 rum Græcarum igna-
 rus, *ibid.* cicatrices
 adverſo corpore o-
 ſtentare poteſt. *ibid.*
 quare ſordidus fuerit
 habitus. 115. ejus in
 Africã expeditio. 117.
 caſtella Iugurthæ vi,
 præmiisq; tentat, 118.
 Capſam capit, 120.
 eum Numidæ magis
 quam mortalem ti-
 ment, *ibid.* ejus &
 Sullę pugna cū Iugur-
 tha & Boccho, 126.
 ejuſdẽ virt⁹ in pugna,
ibid. victoria non in-
 ſolentior factus, 127.
 Iugur-

INDEX RERUM

- Iugurthæ & Bocchi exercitus fundit, 128. de Iugurtha triumphavit, 137. Romanorum in re bellica princeps habitus. *ibid.* ei iterum consuli, decreta Gallia, *ibid.*
- Maritimum atque Mithridaticū bellum. 24
- Masinissa Rex Numidarum, 50. bellica virtute præstans, *ibid.* ejus filii tres, *ibid.* quando in Romanorum amicitiam venerit, *ibid.* & 57. ipse & Micipsa una cum Romanis Syphacem regno expulerunt, *ib.* proli Romani nominis studium commēdat. 58
- Massiva Iugurthæ regnum affectat, 75. 76. Iugurthæ jussu occiditur. 76
- Maftanabal Masinissæ filius. 50
- Mauri dicti, qui antea Medi. 62. illis Bocchus imperavit, 63. pro opibus denas, atque eo amplius uxores ducunt, 109. à Mario fusi, fugatique. 126. 127.
- Medi postea Mauri dicti, 62. eorum origo *ibid.*
- Medius locus apud Numidas honorificentior. 54
- Memmius Cajus tribunus pleb. 68. ejus factundia 71. oratio ac populum *ibid.* rogatio, 74. Iugurthan præsentem ad populum accusat. 7
- Metellus consul in Numidiam ad bellum proficiscitur 82. eju in consulatu colleg Silanus, *ibidem.* exercitum licētia & ignavia corruptum, ac militarem disciplinam revocat, 83. Iugurthæ legatos corrumpt, 84. ejus innocentia Iugurtha sui rebus diffidit. *ibid.* callidus, *ibid.* cum Iugurtha pugnat, 86 87. 88. Numidia oppida capit, vastatque agros, 91. victor milites pro meritis donat, *ibid.* Zaman oppu-

MEMORABILIVM.

- oppugnat, 93. 95.
 oppugnationem Zamæ, frustra tentatam, omittit, 95. Bomilcarem corrumpit, 96. Iugurthã infidiis aggreditur. *ibid.* Numidia ei iterum decernitur. 97. 104. ejus superbia. 97. Gaudæ, Mastanabalis filio, Masinissæ nepoti, regios honores negat, 99. ejus strategema. 105. Thalam oppidum obsidet, & capit, *ibid.* & 106. ejus mollicies animi, 110. & ad Bocchũ legati, *ibid.* cõspectum Marii fugit, 117. Romæ lætissimis animis excipitur. *ibid.*
 Metellus Celer prætor. 19.
 Metellus Creticus imperator ad urbem, triũphum petens. *ibid.*
 Micipsa, Masinissæ filius & regni heres, 50. ejus, Numidię regis, genealogia, *ibid.* & filii duo, *ibid.* de adoptando Iugurtha secum deliberat, *ibid.*
 Iugurthã, uti bello caderet, auxiliari exercitui præficit, 51. Iugurtham adoptat, 52. ejus verba ad Iugurtham, 53. hunc filiis commédât, *ibid.* moritur, 54. ejus in Iugurthã beneficia. 58.
 Militaris disciplina magis ex animo, quam ex corpore pender, 2. non tam ex libris, quam ex acie discitur. 113
 Milites ex classibus lecti. 116. capite censi. *ibidem.*
 Militia ad pacem pertinet. 192.
 Minucio Rufo Q. Cos. Macedonia evenit. 76
 Miseris parum fidei. 66
 Misericordia in perniciem casura 73
 Mirhridades in latere vestigalium Romanorum, 145. Græciæ grave servitium demisit, 167. Nicomedem Bithynia expulit, *ibid.* Asiam, spoliũ regis Antiochi, recepit, *ibid.* Cottam fudit, *ibid.* apud Param,
 P

INDEX RERVM

- ram, & Heracleam naufragiis militum optimos amisit, *ibid.* eius cum Lucullo prælia. *ibid.*
- Mores simul cum fortuna commutantur. 2
- Mors ærumnarum requies, non cruciatus. 25. 34.
- Mulierem psallere, & saltare elegantius quàm necesse est probæ, non decet. 16
- Mulieres in comitatu Catilinæ. *ibid.*
- Muluchæ flumen Mauros à Numidis dividit 63. 121. ad Mulucham amnem castellum Marius capit. *ibid.* &c.
- Manificus nemo nisi volens. 131
- Murena Cajus citeriori Galliæ præfectus contra conjuratos. 26
- Muthul, Numidiæ flumen. 85
- N.
- N** Abdalsa Bomilcaris in prodendo Iugurtha socius, 102.
- apud Iugurthâ prodicionis suspicionem deprecatur. 103
- Natura falso ab hominibus accusatur, 47. una & communis omnium, 113. unum omnibus finem verfero septis statuit. 141.
- Necessitas extrema non est expectanda. 141. 142.
- Necessitudo timidos fortes facit. 43. 44
- Nicomedes Bithyniæ rex. 167
- Nobilitatis superbiæ quæ primum tempore obviâ itû sit, 49. (cõmune malû superbia, 98.) ejus ignavia à Mario reprehenditur, 112. 113. 114. unde nobilitas peteda, 113. eam peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est. 114
- Novo homini ante C. Marium consulatus nemini mandatus. 104.
- Numantia deleta. 52
- Numidarum studia juvenilia, 50. eorum alii

MEMORABILIVM.

alii Iugurtham, alii
Atherbalem sequun-
tur, 55. eorundem
reges, Romani no-
minis maxime stu-
diosi, 56. 57. ipso-
rumque salutem ex
eis pendere, 58. 59.
isti quare hoc nomi-
ne vocati. 62. eorum
ingenia. 84. iidem in-
fidi, ingenio mobi-
les, novarum rerum
avidi. *ibid.* & 100.
Romanos invadunt
87. fusi, fugatique,
89. 105. pro opibus
denas, atque eo am-
plius uxores ducunt,
109. eorum cibus &
abstinentia 119. pa-
bulo pecoris magis,
quam arvo student.
ibid.

Numidiæ pars firmior
Iugurthæ, speciosior
Atherbali traditur.
61. qui legati ad i-
psam dividendâ mis-
si fuerint, 60. ejus o-
rigo, ac situs 62. 63.
incrementumq; *ibid.*
ea vastatur à Metello
91.

O.

O Cravius Ruso quæ-
stor. 131
Opimius Lucius con-
sul, legationis prin-
ceps, à Iugurtha cor-
rumpitur, 60. à C.
Graccho, & M. Ful-
vio interfectis, con-
sul acerrimè vindi-
ctam nobilitatis in
plebem exercet. *ibid.*
Orbis divisio generalis.
61.
Orta omnia occidunt.
48. 191.

P.

Parta amittere majus
dedecus, quam ni-
hil peperisse. 72. 114.
Patres Reipub. Romæ
præsides appellati. 5
Pater filium necat. 25.
39.
Patriam vi regere im-
portunum. 48.
Paulus Lúcius lege Plau-
tia Catilinam inter-
rogat. 20.
Pax diversis in menti-
bus esse non potest.

P 2 198.

INDEX RERVM

198. foris Romanos in lasciviam conjecit, 30. ejus fundamenta. 192. 193
- Pecunia, maxima perniciēs hominū, 193. ejus studiū paci communi officit. *ibid.*
- Perfarum origo, atque situs, 62. ii se per cōnubia Gætulis permiscuere, *ibid.* alveos navium inverfos pro tuguriis habuere, *ibid.*
- Perfes, Philippi filius, infōniis occisus. 166
- Petreius, Antonii consulis legatus contra Catilinam. 45
- Philæni vivi terra obruti pro Pænorum rep. 108
- Philænonaræ. 63. 109
- Phœnices oppida multa in Africa condidere. 63
- Picenus ager. 42
- Piso factiosus, 12. conjurationis auctor, *ibid.* Quæstor in ceteriorem Hispaniam pro prætore missus, *ibid.* interficitur. *ibid.*
- Pisonis C. & Cæsaris inimicitia. 31
- Pistoriensis ager. 4.
- Plautia lex. 20
- Plebis secessio à patribus, & causa, 21. ejus inopiæ subventum, *ibid.*
- Plebs urbana infamis & egens, 23. Catilina incepta probat. *ibid.* ejus opes quando imminutæ. 24. ante novarum rerum studiofa, Catilinæ consilia execratur. 30 ejus duæ secessiones 72. & ex secundis rebus insolentia, 80 eam Gracchi in libertatem vindicare conantes, occiduntur 81.
- Pompeii remotior ab urbe exercitus Catilinæ spem incepti perficiendi auxit, 10 ipse Pompeius Crassus invisus. 11. ejus potentia formidolosus 12. ad bellum maritimum atque Mithridaticum missus, 24 ipse & Crassus consules tribuniciam potestatem restituere *ibid.*

MEMORABILIVM.

<i>ibid.</i> Pompejus sua Martia facta enume- rat, 157. hostes per Alpes in Hispaniam summavit, <i>ibid.</i> de cōmeatu & sumtibus queritur, <i>ibid.</i> & 158. majore fortuna quā, sapientia, 189. tan- quam sanum debito- rum, <i>ibid.</i> nihil aliud quam Cæsari obesse volebat. 195	P. Scipioni Naficæ con- suli Italia provincia obvenit. 69
Pompeius Rufus Q. prætor Capuam mis- sus. 19	P. Sulla consul designa- tus, 11. ambitus con- demnatus. <i>ibid.</i>
Pons Mulvius 28	Punica fides incerta. 134.
Populus potestaté sum- mam dat. 19	Punicum bellum Ro- manos in officio re- tinuit. 80
Populus Romanus qui- bus modis libertate exciderit 197. 198	
Porcia lex. 34	
Postumius Lucius civi- tatis onus. 201	
Probitas parum per se tuta. 56	
Ptolemæus rex. 167	
Publica à paucis emere, periculosum. 52	
P. Scipio, 51. solitus di- cere, majorum ima- gines vehementissi- me sibi animum ad virtuté accēdisse. <i>ibid.</i>	

Q.

Q Væsitores. 80
Q Quæstor pro præ-
tore. 12

R.

R Egni præsidia, sunt
amici. 53
Regum antiquitus stu-
dia. 1
Regibus Romanis im-
perantibus, boni quā
mali suspectiores. 5
Regem armis, quam
munificentia, vinci
minus flagitiosū. 135
Res humanæ semper ad
deterius prolabūtur,
1. 2. fluxæ, & mo-
biles. 131
Res secundæ sapientium
ani-

INDEX R E R V M

- animos fatigant, 8.
 insolentiam pariunt,
 80. mire sunt vitiiis
 obtentui. 143
- Resp. duabus artibus cu-
 randa, audacia in bel-
 lo, æquitate in pace,
 6. ejus prætextu pro
 sua quisque potentia
 certat. 24. eam qui-
 bus rem Romani au-
 xerint. 38
- Rex nomē imperii pri-
 mum fuit. 1
- Regi consilium dare, ar-
 duum. 194
- Reatinus ager. 22
- Rhodiōrum à Romanis
 defectio, 32. illi bel-
 lo Macedonico capti,
 quare impuniti à Ro-
 manis sint dimissi, 32.
 33. opibus pop. Rom.
 crevere. 32
- Romæ urbis origo, 4.
 ea à Trojanis cōdita,
ibid. florescens fini-
 rimis invisa, *ibid.* li-
 bertatem adeptā, bre-
 vi plurimum crevit
 5. sicuti sentina, 23.
 ibi omnia venalia,
 52. 63. 64. ea venā-
 lis, si modo inven-
 rit emtores, 77. in
- ea post Carthaginem
 deletam, orta seditio,
 80. eadem in patres
 & plebem divisa. 197
- Romanorum antiqui-
 tus de gloria certa-
 men, 5. antiquorum
 Romanorū mores &
 instituta, 4. 5. atq; be-
 neficentia, 5. 132. eos
 sæpe parva manu for-
 tissimos fudisse exer-
 citus, 6. 40. iidem
 præclara agere, quam
 scribere malebant, 6.
 belli gloria præstan-
 tes, 6. eorum in ædi-
 ficādo luxuries, 8. 14
 erga Pœnos fœdifra-
 gos fides, 33. ipsi ar-
 ma atque tela milita-
 ria ab Samnitibus,
 magistratuū insigni-
 à Tuscis sumserunt.
 35. quam à majo-
 rū virtutibus descive-
 rint, 40. Gallis bell
 gloria, Græcis facun-
 dia præstiterunt, *ibid.*
 eorū potestas in cu-
 randis sociorū inju-
 riis, 58. iidē à Iugur-
 tha sub jugum missi,
 78. 79. eis omnia re-
 gna adversa, 109. me-
 lius-

MEMORABILIVM.

- liusque visum est, amicos, quam servos, quærere, 129. illi audiendo, fallendo, bella ex bellis ferendo, magni facti. 168
- Rom. exercitus prima corruptio. 7
- Romano imperio ad occasum ab ortu solis omnia parebant, 23. ejus finis. 168
- Romanis equitibus indignum regum peregrinorum satellites agere, 99. 140. cum telis circum ædem Concordiæ mandantur vigiliæ. 31
- Rutilius Publius, Metelli legatus 87. Matio exercitum tradit. 117
- S.
- S**Allustius à Rep. ad scribendas historias se transfert. 3. 48. 49.
- Saluti potius quam libidini, consulendum. 192.
- Sapientes pacis causa bellum gerunt, laboremque spe otii sustentant. 192
- Scaurus in senatu princeps, qualis, 67. à Iugurtha corruptus, 70. quæsit. 80
- Scipio Romani exercitus imperator bello Numantino, 51. ejus verba ad Iugurtham, 52. eum laudat, *ibid.* eidem pop. Romani studium commendat, *ibidem.* illius litteræ ad Micipsam. *ibid.* ipse & M. Manlius male cum Gallis pugnârunt. 137
- Scriba Cornelius. 142
- Secundæ res sapientium animos fatigant, 8. insolentiam pariunt, 80. mire sunt vitii obtentui. 143
- Seleucia maxima urbiû. 169.
- Sempronia lex de provinciis. 68
- Sempronia conjurationis particeps, 16. D. Bruti uxor. 26
- Senatores quadraginta in victoria civili interiere. 196
- Senatus potestatem summam dat 18. 19. ejus
- P 4   mise.

INDEX RERVM

- misericordia ac man-
 fuetudo, 21. in ædem
 Concordiæ vocatus,
 29. ipse animus, plebs
 corpus. 80
 Senatusconsultum, ne
 quid Resp. detrimen-
 ti caperet, 18. 19.
 147. ejus summa vis,
 18. 19. in conjuratos
 41. de Numidiæ re-
 guo, de subveniendo
 Atherbali impeditur,
 67.
 Senatus populi que Ro-
 mani injussu fœdus
 nullum fieri poterat
 79.
 Senectus ipsa morbus.
 173.
 Senius Lucius senator.
 19.
 Sententiam D. Iunius
 Silanus primus roga-
 tur consul designa-
 tus. 32
 Sententias per tabellas
 ferri solitas. 203
 Septimius Camers in a-
 grum Picenum à Ca-
 tilina mittitur. 17
 Serpentes accenduntur
 fiti. 118
 Sertorius Hispaniam ci-
 teriore vastavit. 158
 Servile bellum Capuæ
 & in Apulia. 11
 Sicca oppidum à Iugur-
 tha deficit. 9
 Sidonii quo modo in
 Numidiam pervene-
 rint, 107. Leptin
 condiderunt. *ibid*
 Sifenna Lucius histori-
 ricus. 12
 Sirtius Publius Nuceri-
 nus, conjurationi
 particeps, cum exer-
 citu in Mauritania
 14.
 Somnus ægrum animi
 facile opprimit. 10
 Spintheri Lentulo in cu-
 studiam traditus Len-
 tulus conjuratus 29
 30.
 Statilius conjuratus, 11
 illi, & Gabinio ne-
 gotium datur, ut ur-
 bem incendiant. 27
 Sullæ fratres, Publius,
 & Servius conjurat
 11.
 Sulla Luc. quo pacto si-
 bi exercitū fidū fece-
 rit, 8. ejus crudelitas
 7. 35. 140. Damasp-
 pum & alios jugulari
 jussit, 35. ejus, Ma-
 rii quæstoris, mores,
 ingenium

MEMORABILIVM.

- ingenium, & natura, 123. 124. idem eloquens, 129. ejus oratio ad Bocchum, *ibid.* idem à Mario ad Bocchum de communibus rebus agendis mittitur, 132. ejus magnanimitas, 133. inconsternatus animus, *ibid.* is una cum Voluce per hostium castra proficiscitur, 133. 134. pollicetur pacem Boccho, 134. illi, lege belli, omnia licuerunt. 196
- Sulla Pub. consul designatus, de ambitu punitus. 11
- Sullani milites gregarii senatores facti, 23. rapinis assueti, Catilinæ occasionem augent. 10
- Sumtuum ratio ad pacem pertinet. 191
- Superbia, commune nobilitatis malum. 98
- Suthul, oppidum Numidiæ, obsidetur. 77
- Syphacis, Numidiæ regis agros, urbesque, Romani Masinistæ dono dant. 50. 57.
- Syrtes in extrema Africa sinus duo, 107. unde dictæ. *ibid.*
- T.
- T Anais flumen Africae. 119
- Tarquinius Lucius, cōjurationis index, in vincula cōjicitur 30. ejus indicio non habetur fides. *ibid.*
- Tereon colonia. 63
- Thala, oppidum Numidiæ, ubi Thesauri Iugurthæ 105. à Metello obsidetur, *ibid.* capitur. - 106. 107
- Thirmida oppidum. 54
- Ti. Gracchus regnum affectans, occiditur. 71.
- Ti. Neronis sententia de conjuratis. 32
- Timor animi auribus officit. 43
- Torquatus Aulus filium necari jussit. 39
- Tribunatus pl. summa potestas. 24
- Tribunicia potestas Pōpejo, & Crasso Coss. restituta, 24. materia discordiarum. 146
- Tribunicia seditiones remp.

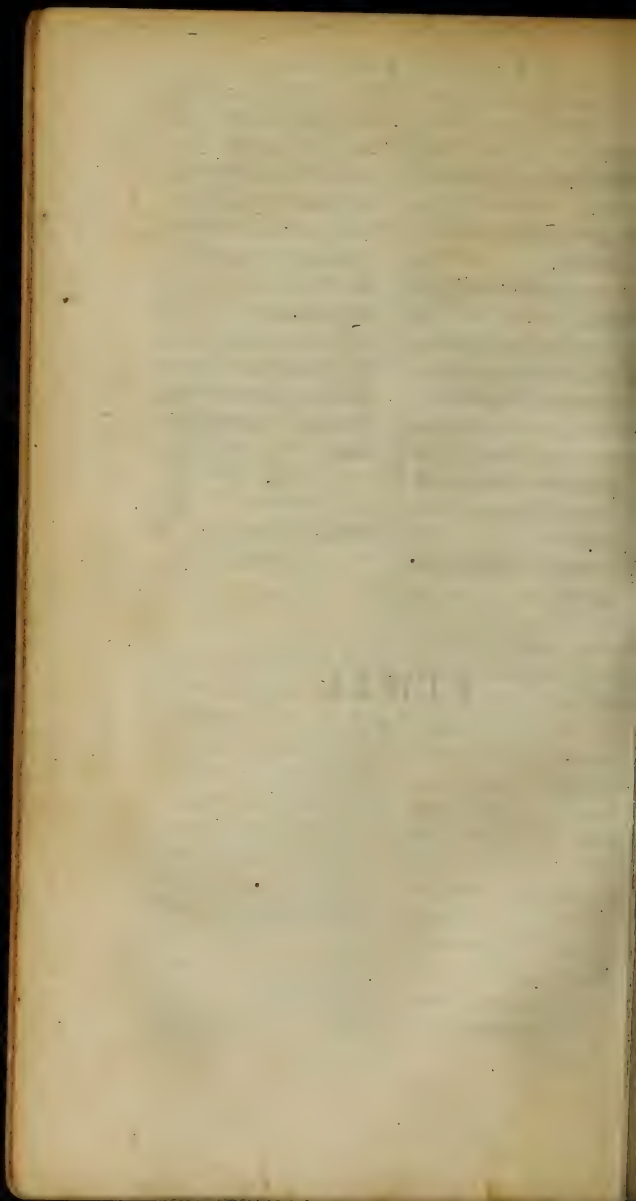
INDEX RERVM

remp. agitabant. 77 Triginta Atheniensium tyranni. 35 Triumviri capitales. 41 Trojani Romam condidere, Ænea duce profugi. 4 Tuba pugnae signum. 45 Tullianum, locus in carcere. 41 T. Turpilius Sullanus Vaccensium praefectus, unus ex omnibus Italicis evasit, 100 defertor praesidii a Metello necatur. 102 Tyrannidem affectantium catalogus. 26. 27. V. VAcca oppidum, forum rerum venalium. 85 Vaccenses a Metello deficiunt, Romanorumque praesidia interficiunt, 100. diripiuntur 102. perfidiae poenas luunt. <i>ibid.</i> Valentia a Pompeio deleta. 185 Valerius Lucius Flaccus, & C. Pomtinus praetores ad Allo-	broges intercipientos missi. 28 Vargunteius Lucius conjuratus, 11. insidiatur Ciceroni. 18 Verba virtutem non addere. 43. 116 Vettius Picens. 142 Victis, quanta accidant incommoda. 33 Victoris in manu est, bellum pace mutare. 44. Victoria obtenta, vel ignavis gloriari licet. 90. Viris labor, mulieribus munditiae conveniunt. 115. Viris rebus desperatis nihil reliqui, quam solvere injuriam, aut mori per virtutem. 141. Virtus clara aeternaque habetur 1. ei honos non datur, 48. non eget composita oratione 114. neque datur dono neque accipitur, 115. post vitam magis se extollit 205. via ad eam una & ardua. 199 Vita hominum sine cupidita-

MEMORABILIVM.

piditate agitata. 1. si-	Vires ex coriis. 105. 119
lento non transeun-	Vulturcius Crotonien-
da. <i>ibid.</i>	sis, conjuratus, 27.
Vita & mors jura natu-	cum Allobrogibus ad
ræ. 174	Catilinam proficisci-
Vitia virtutum nomina	tur, 28. in Ponte
fortita. 37	Mulvio capitur, <i>ibid.</i>
Vivere qui vere dicantur.	de itinere, ac litteris
2	interrogatur 29. ejus
Vmbrenus conjuratus	indiciam de conjura-
Allobroges ad conju-	tis, <i>ibid.</i> ei, ob dete-
randum hortatur. 25	ctam conjurationem,
Volux à patre Sullæ ob-	præmia decernun-
viam mittitur, 132.	tur. 31
Bocchi filius. <i>ibid.</i>	Z.
dubiæ fidei apud Sul-	Z Amæ situs, 93. ea
lam. 133	oppugnatur, 92.
Vrbe capta, nihil reliqui	93. 94.
fit victis. 36	

F I N I S.

Q. CVRTII RVFI
Historiarum libri,
accuratissime editi.

LVGD. BATAVORVM,
Ex officina Elzeviriana. Anno 1633.

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON

BY JOHN STOW

Nobilissimo Amplissimoque Viro

C O N S T A N T I N O

H V G E N I O , E Q V I T I ,

Domino à Zuylichem, Illustrissimo

Principi Auriaco à Consiliis

& Secretis.

VT in castris, Nobilissime viro-
rum, castra legas, inter tubas,
tubas audias, vt Principis in-
victi assecla ac comes, Princi-
pem, victorem orbis, ante oculos atque
inter manus habeas, fatale illud nomen,
Magnum Alexandrum, merito offerre tibi
visum fuit: non Apellis manu, quod vole-
bat olim ipse, aut Lysippi, sed autoris can-
didissimi, delineatum. Is est Q. Curtius,
historicorum, vt à tuo Heinsio vocatur,
vere Venus. Nam, vt illa, cum ex vndis,
quod Græcorum habent fabulæ, emerge-
ret, simplicitate inprimis formam, quan-
quam exquisitam, tuebatur; ita scriptor
hic, per se disertus, si quis alius, commu-
nem

nem laudem, propriam ac suam fecit, qui non affectat. Sui similis ubique; etiam cum dispar sibi esse voluit. In orationibus nimis mirum, quæ, ut breuitate ac acumine in toto corpore eminent, ita hoc in primis admirandum habent, quod cum artis habeant non parum, sponte tamen natæ videantur. Ita narrat, ut credatur: ita dicit, ut non verba sed sententias persuadeat, cum dicit: ita iudicat de suo Principe, ut, quæ merito cum omnibus commendat, non immerito, cum opus est, ac suo quasi jure, reprehendat. ne aut nimium dedisse Regi maximo, aut quicquam sine causa detraxisse videatur. Adeo, ut cum virtutes omnes maximi historici, lectori suo præstet; primam tamen primo loco habeat, ne falsum dicat. Nam qui vitia virtutibus in Principe permixta, prætermittunt, ea ipsa pariter ac fidem suam, accusanda grauius posteritati tradunt. Cujus libertati nemo, nisi cum periculo, præscribit. Iam, prudentiam, quis satis commendare potest? quæ nec putide accersitur, nec foris, sed ex ipsis factis ac narratione, oritur. & ne desideres, occurrit. In locis autem describendis, quæ amœnitas, quæ suauitas, Dii boni! ut naturam non tam pingat, quam

quam cum ea certet, & exhibeat ante oculos quod tantum scribit. Semper æmulus illius, vel quod minimo negotio, & quasi sine cura, excidisse videantur quæ nar- rando exprimit: vel, quod feliciter, & tan- quam altera natura, situs habitusque ejus repræsentet quæ sine arte placet. Accipe igitur, Vir maxime, purissimum autorem; eleganter, nisi fallimur, ac terse expres- sum: accipe, historicorum Venerem, do- ctorum amor. Cui cum certatim eruditi nostri temporis, quos demereris, famam scriptis suis astruant; rogare audemus, vt imprimis nomen tuum jungi iis ac præfigi patiaris qui jam eam consecuti sunt. Qua- les antiquissimi scriptores sunt. quibus, vt exemplo esse possint cæteris, æternita- tem suam sola ars conservat, cujus speci- men hic damus, & quam commendatam tibi volumus. Amplissime ac Nobilissime vir, vale. Lugdun. Batav. mense Augusto. AN. C I O I O C XXXIII.

Nobiliss. Amplit. T.

addictissimi

B. & A. ELZEVIRII.

DE
Q. CVRTIO RVFO
TESTIMONIA.

C. Suetonius Tranquillus in Indice excellentium Rhetorum, libello ejus mutilo in
MSS. praposito:

Q. CVRTIVS RVFVS.]

C. Cornelius Tacitus, Annal. x i.

NE tamen miles otium exueret inter Mosam Rhenumq³, trium & viginti millium spatio, fossam perduxit (Corbulo) quas incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulgit Caesar (Claudius, quamvis bellum negavisset. Nec multo post CVRTIVS RVFVS eundem honorem adipiscitur, qui in agro^a Mattiacorecluserat specus quarendis venis argenti. Unde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor, effodere vivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, & quia plures per provincias tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum,
pre-

---

^a Al. Maciaco, vel Mazyaco. Vide Lips. Saturn. II.

TESTIMONIA

breccantium imperatorem, ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret. De origine ^b CVRTII RVFI, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quaestoris, cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitatur, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox: Tu es Rufe, qui in hanc provinciam Pro-consule venies. Tali omine in spem sublatus, digressusque in Urbem, & largitione amicorum, ^c simul acri ingenio, quaesturam, & mox nobiles inter candidatos, praturam Principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, CVRTIVS RVFVS VIDETVR MIHI EX SE NATVS. Longa posthac senecta, & adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, Consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale praesagium implevit.

* 4

C. Pli-

---

^b QVINTI addit Catanens.
^c singulari citat Catanens.

C. Plinius Cæcilius Secundus Epistol
lib. VII. Epist. XXVII. ad Suram,
de Curtio Rufo.

ET mihi discendi, & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata, & habere propriam figuram, numenque aliquod putes inane: seu vanam ex metu nostro imaginem capere. Ego ut esse credam, inprimis eo ducor, quod audio accidisse
CURTIO RUFO. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. inclinato die spatiabatur in porticu; offertur ei mulieris figura humanâ grandior, pulchriorque. perterritus, Africam se futurorum prænunciam dixit: iturum eum Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique nave, eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit.

AD LECTOREM.

QUÆ editione proxima, de scriptis Curtii, ac autore, in limine præmiseramus, contrahenda nobis visa sunt. vt obiter de præstantissimo scriptore, quæ de ipso scire interest, lectori approbemus. Præter M. Tullium ac Iuuenalem, apud quos hoc nomen exrat, Tacitus, ac Plinius, quemadmodum ex testimoniis quæ jam præmissimus apparet, Curtii cuiusdam meminerrunt. Et vterque Rufi addidit cognomen. Neque aliter Tranquillus, in Catalogo, quo Rhetores præclari indicantur, qui libello de iisdem mutilo præmittitur in mss. Esse autem nostrum, cuius tres postremi meminere, inter eruditos fere conuenit: nec multum abest, quin plerique omnes, rhetorem, causidicum, declamatorem, etiam quæstorem ac prætorem, consulemque, ac Africæ proconsulem, eundem cum historico, qui Magni Alexandri res conscripsit, arbitrentur. Quemadmodum vixisse sub Augusto ac Tiberio, sed & scripsisse, quidam & sub Claudio superfuisse, existimant. A quibus nobilissimus Rutgersius seorsim abiit, qui sub Vespasiano floruisse in Variis probavit, quem non te-

AD LECTOREM.

mere rejiciendum, & cum cura adeundum
 censeo. Quanquam, ne de veritate quod-
 dem amplius quaerendum videretur, si-
 bendam Catanæo fidem, omnibus con-
 staret. qui in manu exarato exemplari,
 ipsam hanc historiam de gestis Alexan-
 dri scriptam, Q. Curtio, & quidem Rufo, in
 Augusto Cæsare ac Tiberio floruerit, scri-
 beri sic testatur: *Legi in fide digno
 exemplari, Historiam de gestis Alexandri,
 compositam à Q. Curtio Rufo, qui inibi-
 tetur, se fuisse sub Augusto & Tiberio,
 sub Vespasiano, quantum conjectura a-
 qui possumus.* Cætera incerta sunt. & quæ
 cætera, hoc ipsum. Imo & hoc ipsum re-
 gis, quia cæteris Vespasianum jungit. Jam
 qui politissimum dicendi genus, & pu-
 rissimam Latinitatem, certum ævi argum-
 tum arbitrantur; neminem Latine sub Ve-
 spasiano, qui antiquitatem accurate exp-
 meret, scripsisse, quomodo probabunt?
 Quam si ævo nostro ac parentum, eleg-
 ter quidam expresserunt, nondum videtur
 cur à Romanis id removeamus, quod
 nostris quidem, ex felici imitatione la-
 tetenus negatum est. Quippe, & hodie
 tatem quisque aut scriptorem eligit quem
 imitetur, ut cum cura imitetur, quem e-

AD LECTOREM.

Ut. Ut omittam principem historiae Sal-
 astium, ætate integra à scriptis C. Cæsa-
 ris, coævi, abiisse; cum diversum in dicen-
 o, tum qui Græcis suis, tanquam peregri-
 us, hæret. Ut & maximus scriptorum Ta-
 ritus post illum. Librum primum ac se-
 undum, facile recentioribus ascribes;
 qui historiam, quam Curtium, facilius
 upplere potuerunt. Et hoc ipsi produnt.
 Hujus quoque bono: ut diversitas, vide-
 licet, scribendi, pro encomio auctoris sit,
 a quo longissime absunt. Porro, ut in
 viam redeamus: In autore lacteo ac mini-
 me fucato, bonum nobis factum videba-
 tur, si simpliciter ac sine apparatu scenico
 prodiret: ideoque ornatum adhibuimus,
 qui nudum commendare posset. Opti-
 mam editionem, sed cum aliis collatam,
 damus. Regis expeditionem, quam de-
 scribit, accurate expressam, aliaque ejus-
 dem generis, addidimus; de cæteris securi.
 Ne vel Observationibus vel Notis, hac præ-
 sertim forma, commendetur, qui sine istis
 voluit intelligi ac potest. Denique, ut ver-
 bo dicam omnia, matronam exhibemus;
 sed pudicam. quæ in publicum sic prodit, ut
 non alio quam suo cultu commendetur.

ALEXAN-

ALEXANDER MAGNVS,
ex nummo argenteo.

ΕΪΔΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΔ' ΕΉΝ
ΚΟΣΜΟΙΟ ΤΡΟΠΑΙΟΝ·
ΕΚ ΓΕΝΕΗΣ, ΘΗΗΤΩΝ, ΤΟΥ ΔΙΟΣ
ΕΚ ΚΕΡΑΤΩΝ.

HEINSIUS.

ALEXANDRI MAGNI MARE CEDONIS EXPEDITIO.

* Erythræum siue Rubrum Mare, sic dictum non à colore, sed ab Erythro rege. Extatq; haud procul à continenti insula quaedam, palmetis frequentibus confita, et in medio ferè nemore columna eminent regis Erythri monumentum, literis gentis ejus inscripta, testis Q. Curtius. Oaracta vocatur hæc insula, apud Arrianum. Hoc mare margaritifera esse scribit Plinius, Achianus, Philostratus, alijq;.

Sorthæ Asiatici.
Abij Scythæ, omnium barbarorum iustissimi.
Paropamisus mons quem Macedones Caucahum in Alexandri gloriam vocant: nulli in Asia altitudine secundus in quo præter terebinthum et salsipium, nihil nasci tradidit Aristobulus.

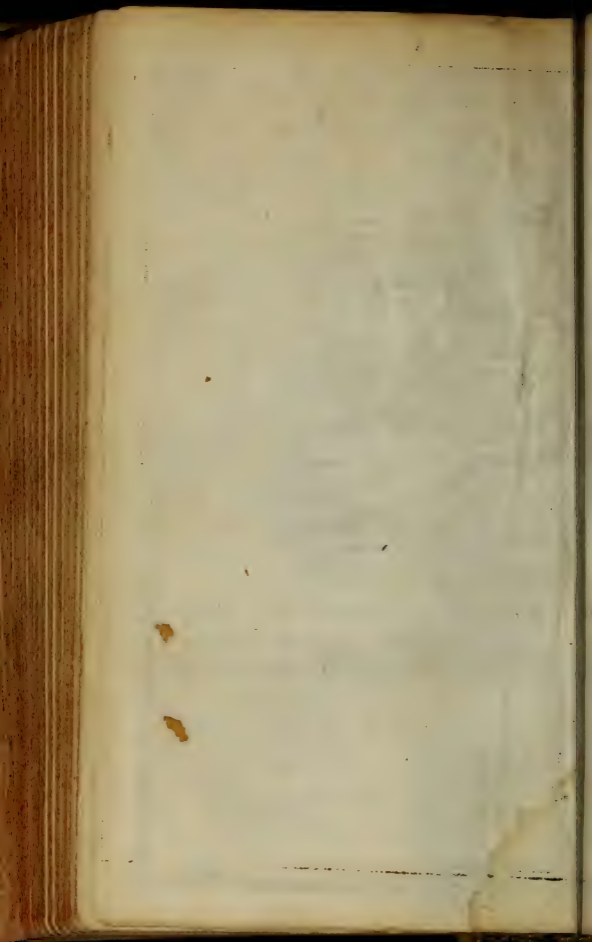
Mare Hyrcanum siue Caspium, quod et Ponticum non semel à Curio q. vocatur Magnum etiam ab Arriano 3.

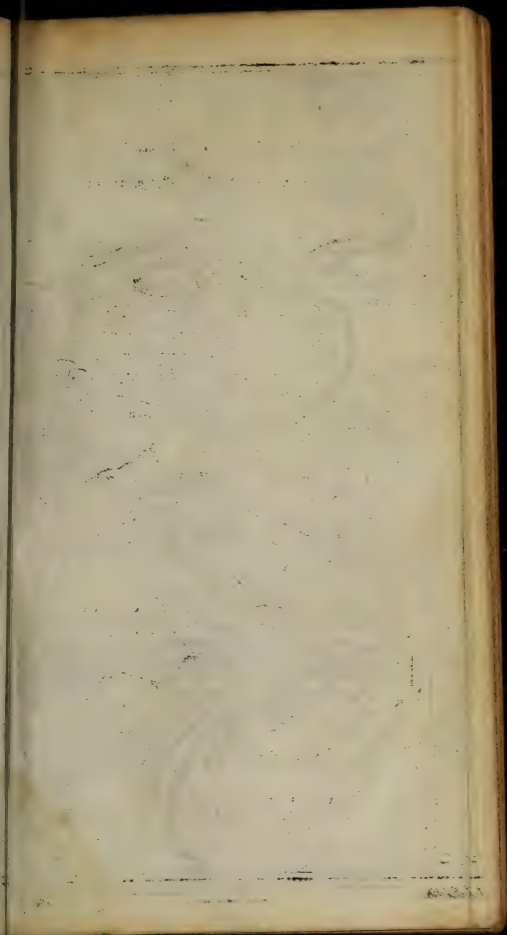
Orontes à Tanais dicitur ab Alexandri militibus à Scythis Silym vocari, scribit Plinius.

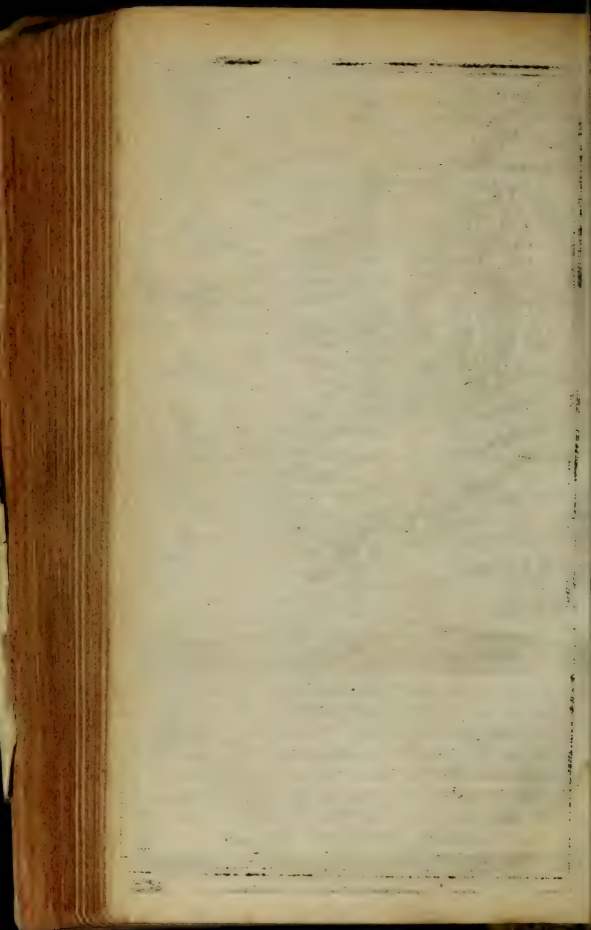
Aræ Alexandri expeditionis terminus.

ARABIAE FELICIS PARS.

INDIAE INTRA GANGEM PARS.
Sodraë, qui et Sabracæ.
Musici, et Dachi nabades.
Præstæ.

SUPPLEMENTI
IN Q. CURTIUM,

De rebus gestis ALEXANDRI MAGNI

LIBER PRIMVS.

PHILIPPVS MACEDO
(qui primus omnium regum ejus
gentis, Macedonia regnum, subacta
tota Græcia, ad summam potentiam
evexit) Amyntæ, viri prudentissimi,
omnibusque imperatoris vir-
tutibus instructi, filius fuit. Is Amyntas ex Eurydi-
ce uxore tres filios susceperat; Alexandrum, Per-
diccam, & Philippum Alexandri Magni patrem.
atque filiam, Euryonem. Insidiis autem Eurydices
uxoris, quæ nuptias generi, mariti morte pacta, occi-
dendum virum, regnumque adultero tradendum
susceperat, oppressus fuisset, ni filia pellicatum ma-
tris, & sceleris consilia prodidisset. Post mortem
Amyntæ, Alexander, major natu filius, regno poti-
tus est. Qui inter initia regni, cogente sane durissimo
necessitatis telo, bellum ab Illyriis pacta mercede, da-
toq; Philippo fratre obside, redemit. Interjecto quoq;
tempore, per eundem obsidem cum Thebanis gratiam
pacis reconciliat. Quæ res Philippo ad maxima
egregia indolis incrementa profuit. Siquidem rota
A custo-

custodiendi pueri cura, Epaminonda, strenuissim
 Thebanorum duci, atque philosopho præstantissim
 hac conditione demandata est, ut commissum se
 puerum diligenter servaret, & summo studio in
 juxta incumberet, ut moribus principe dignis atque
 honestis disciplinis quam optime imbueretur. Fove
 bat ea tempestate laudatissimus princeps domi fil
 suo Epaminonda præceptorem Pythagoricum, su
 quo Philippus multum profecit. Interea tempor
 Alexander, insidiis matris Eurydices adpetitus, oc
 cubuit: cui tamen antea Amyntas, in scelere depre
 henso propter communes liberos, ignarus iisdem
 quandoque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque
 ejus Perdicas, simili insidiarum fraude, relicto
 parvulo filio, decipitur. Sub idem tempus, Philippus
 commodum è custodia elapsus, diu, non regem, se
 tutorem pupulli egit. At ubi graviora bella immi
 nebant, serumque auxilium in expectatione infan
 tis erat, compulsus à populo, regnum Macedonicum
 male affectum, cum bellicis artibus tum philosophia
 præceptis præmunitus, adprehendit, anno cccc. ab
 urbe condita, Olympiade cv. Circa prima itaque
 regni primordia, rerum infinita multitudine in di
 versas trahente partes, finitimus undique in Mace
 doniam irruentibus populis, bellisque veluti conspi
 ratione quadam ad opprimendam Macedoniam,
 multarum gentium ex diversis locis, uno tempore
 confluentibus, rex Philippus cautius omnino agen
 dum esse considerans, (omnibus enim par esse non po
 terat) alia interposita pactione composuit, alia rode
 mit, facillimis aggressis, ut militum trepidos firma
 ret animos, & sibi hostium contemptum demeret.
 Primum illi cum Atheniensibus certamen fuit,
 quibus per insidias victis, metu gravioris belli cum
 interficere posset, omnes incolumes sine pretio dimisit:

ea res illi magnam & gratiam & autoritatem conciliavit. Captus deinde Pæonibus, bellum in Illyrios transtulit: ibi multis hostium millibus casis, Laissæam urbem nobilissimam cepit:

Hinc Thessalos, non cupiditate præda, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere estiebat, nihil minus quam bellum metuentes, aditur. Quibus ex improvise præoccupatis, atque in potestatem redactis, jungendo equitum peditumque fortissimas turmas & copias, invictissimum fecit exercitum. Quibus rebus feliciter gestis, Olympiada, Neoptolemi regis Molossorum filiam, uxorem ducit, conciliante nuptias altore virginis Arisba rege Molossorum, qui sororem Olympiadis, Troadam, in matrimonio habebat: quæ causa illi exitii malorumque omnium fuit. Nam dum regni incrementa affinitate Philippi se acquisiturum sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exilio consenuit. Post nuptias autem Philippus per quietem visus est, conjugis alvo insignem affixisse bullam, cujus sculptura, quemadmodum is existimaverat, leonis haberet imaginem. Quod vates ita sunt interpretati; Ipsam quidem esse gravidam, animosum quoque & leonis natura præditum infantem parituram. Deinde cum Philippus urbem Methonem expugnaret, jactu sagittæ dextrum amisit oculum. Nihilominus tamen pacem deprecantibus dedit, mitisque etiam adversus victos fuit. Pagas etiam capiens, imperio suo adjecit. Triballorum quoque gentem, & quicquid præterea terrarum in proximo erat, invadens omnia, uno velut impetu devicit. Debellatis finitimis, atque confirmato jam Macedonia regno, cum domum rediisset, natus est ipsi Alexander filius ex Olympiade uxore, VIII. idus Aprilis, dicit Plutarchus: ab eo autem qui illum in Latinum convertit, scribitur, circa

idus Augusti, quod sane, cuius sit error, dubium est. Porro Philippus, veluti è specula quadam, liberta omnium insidiatus, Græcorum civitates, qua domandi libidine singula imperare cogitaverant, omne in suam redegit potestatem. Inferioribus enim contr. superiores suadens certamina, omnibus ad invicem callide incitatis, à Thebanis etiam (qui tamen ante eum, tanquam hostem, repellere conabantur) contr. Lacedæmonios & Phocenses, qui templo Apollini spoliato, milites conduxerant, necessitate urgente dux electus oppressis sacrilegis, magnamq; inde apud omnes nationes gloriam adeptus, omnium ad ultimum efficitur dominus ac princeps, & victos pariter atque victores servitutem subire cœgit. Inde in Cappadociam traiciens, captis & occisis finitimis regibus, universam provinciam imperio Macedonia adiecit. Olyntho quoque expugnata, Thraciam invasit. Nam cum eum fratres duo Thracia reges, de terminis regni ambigentes, disceptationum suarum iudicem eligerent, Philippus ad iudicium velut ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu venit, & utrumque regno, de quo disceptabant, spoliavit. Omnes sane principes docens, concordiam maximum, ad conservanda imperia atque principatus stabiliendos, adminiculum esse.

Alexander autem factus annorum duodecim, rebus bellicis admodum delectari, & excelsæ indolis manifestissima proferre indicia, cœpit. Cumque ex æqualibus nonnulli ex eo percunctarentur, ad Olympicum nunquid stadium libens decertaret? (plurimum enim pedum celeritate pollebat) Libens equidem, inquit, si decertaturos mecum reges sim habiturus. Olim cum forte absente Philippo, legati à Persarum rege venissent, eos cum hospitio tum consuetudine captos, jucundissima sibi familiaritate conjunxit:

it: admirantes quod is nihil aut humile aut puerile
 disciscaretur, sed aut viarum longitudinem, aut su-
 eriorum itinerum modos perquirebat, multa super
 ege qualis in hostes esset, nunc super Persis, qua vi-
 es, aut qua esset potentia, rogitabat. Quas res ad-
 mirati legati, late diffusam Philippi gravitatem ni-
 hil præ huius pueri indole & maiore quam etas pa-
 teretur animi magnitudine, duxerunt. Quoties à
 Philippo aut nobile quoddam captum oppidum, aut
 memorabiliprælio parta victoria nunciabatur, hand
 magnopere latabatur, ceterum ad suos ajebat aqua-
 les, Omnia, ô pueri, genitor occupabit, ita ut ne vo-
 biscum grande ullum ac insigne facinus ostentare
 mihi sit reliquum. Non enim ipsum ulla illecebra-
 rum, aut pecuniæ, sed sola virtutis æ gloriæ cupido
 tenebat: quoque maiores à patre facultates acciperet,
 eo se minora gerere posse existimabat. Quocirca,
 crescente dominio, gerendis præclaris rebus materiam
 magna ex parte exhaustam iri ratus, non opes, non
 deliciarum usus, verum certamina & pugnas arde-
 bat, & principatum unde sibi ob virtutem, gloriæ,
 nominisque immortalitatem (quæ spes nec Alexan-
 drum, nec quenquam alium bonum, unquam sefel-
 lit) compararet: affectabat. Quamobrem ipsius cura,
 compluribus (uti par erat) nutritoribus, pædagogis,
 ac præceptoribus est demandata: in primis tamen
 Aristoteli, ex cuius disciplina decem ferme annis in-
 formatus est. Eodem fere tempore Philippus Delphos
 misit, consulens de successore, responsumque tale ac-
 cepisse ferunt: Is demum tuo imperio omnique orbe
 potietur, quemcunque Bucephalus sessorem passus
 fuerit. Erat autem Bucephalus equus forma specta-
 bilis atque ferocissimus, quem Philonicus Theſſalus
 Philippo XIII. talentis emerat. Hunc diu Philippus
 sub claustris præferratis asservari iussit, mansit ta-

men ita ferus, ut plane nullus eum ne tangere quidem
 ausus fuerit. Quare factum est, ut eum Philippum
 removeri atque abiici iusserit. Alexander vero dum
 forte adesset, Qualem, inquit, isti equum perdunt,
 dum eo per imperitiam ac mollitiem uti nesciunt:
 Cumque mira arte sine verberibus tractasset equum,
 tandemque conscensum ad cursum admisisset, tum
 calcibus usus est, ac molliter flexis habenis quum
 equum reduxisset, descendens caput exosculatus
 pater, emissis lacrymis, Aliud, inquit, ó fili, tibi par
 regnum quere, quando te jam Macedonia non capit.
 Prasagii vir prudens tam excelsa indoli non suffe-
 rituram paternam ditionem. Post hæc Philippus toti
 Græciæ bellum inferre statuit, ad quod percommo-
 dum ratus, si Byzantium, nobilem & maritimam
 urbem, in potestatem redegisset; eandem sibi resiste-
 rem, obsidione cinxit, relicto domi ad regni curam fi-
 lio Alexandro, tum XVI. annos nato. Hæc urbs à
 Pausania Spartanorum rege condita, à Constantino
 postmodum gloria opibusque aucta atque renovata,
 & à nomine suo Constantinopolis dicta, circiter MCL.
 annos sacratissimi Imperii sedes totiusque Orientis
 caput fuit. Nunc tamen (proh dolor) foedissima atque
 impiissima Turcarum gentis imperio subjacet. Sed
 ut ad Philippum redeam. Exhaustis in obsidione opi-
 bus, piraticam aggreditur, centumque septuaginta
 navium spolia rapuit, atque militibus suis distribuit.
 Ne autem in unius urbis obsidione tantus exercitus
 teneretur, profectus cum fortissimis, multas Cherso-
 nesi urbes expugnavit; filium deinde Alexandrum
 XVIII. annos natum, virtutis & promptitudinis in
 rebus agendis manifestissima, ut sub patris militia
 tyrocini rudimenta deponeret, ad se accersivit. Cum
 quo in Scythiam prædandi causa, more negotian-
 tium, impensas belli alio bello refecturus, est profectus.

Eaque

aque expugnata, viginti millia puerorum ac faeminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil, xx. millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa sunt. Sed revertenti in Scythia Philippo Triballi occurrunt, negantes se transitum daturos, ni portionem accipiant prada. Hinc iurgium, mox & praelium, in quo ita in femore vulneratus est Philippus, ut per corpus ejus equus interficeretur. Cum omnes occisum putarent, prada amissa est. Quamprimum ex vulnere convaluit, diu dissimulatum bellum Atheniensibus infert. Cujus causa Thebani se junxere, metuentes, ne victis Atheniensibus, veluti vicinum belli incendium, ad se transfiret. Inita societate inter civitates paulo ante infestissimas, legationibus totam fatigant Graciam, communem hostem communibus viribus summovendum putantes. Quaedam civitates mota, Atheniensibus sese jungunt: quasdam autem belli metus ad Philippum traxit. In hac pugna Philippus Alexandrum filium alteri cornu praefecit. Ubi laudatissimi herois virtus clarissime emicuit. Talem enim in eadem pugna se praestitit, ut non inferior patre, imo etiam nulli secundus extiterit: postea quoque eam victoriam sibi invidia ac fraude patris praereptam fuisse conquestus sit. Commisso itaque apud Chero-neam praelio, etsi Athenienses numero militum longe praestarent, à Macedonibus tamen, continuo ac diuturno bellandi usu exercitatissimis, vincuntur. Non autem immemores pristinae gloriae cecidere. Hic dies universae Graeciae, & gloriam dominationis, & vetustissimam libertatem finit. Caterum cum Philippus semper erga Alexandrum optime affectus fuisset, tandem ex Cleopatra noverca, Olympiadi superinducta, discordia orta est. Causam adhibuit Attalus avunculus Cleopatrae, qui cum in nuptiis

Macedones exhortaretur, deos orarent, ut ad regni
 successionem, legitimus ex Philippo & Cleopatra
 crearetur haeres; excandescens Alexander, O im-
 probum caput, inquit, nos vero tibi nothi videmur.
 simulque in eum coniecit poculum. Insurgens in-
 pater contra Alexandrum, stricto eum petiit ferro.
 ictus tamen, inclinatione corporis ab Alexandro
 evitatus inanis excidit. Tunc Alexander convitiis
 patrem adortus, receptam Olympiadem matrem se-
 cum in Epirum duxit. Eum tamen Philippus, expro-
 brata sibi à Demarato Corinthio hac eorum discor-
 dia, paulo post multis precibus agere revocavit. Inter
 hac nuptias Cleopatra filia, & Alexandri fratris
 Olympiadis, quem pulso Arisba, regem Epiri fecerat,
 Philippus celebrat. Dies erat pro magnificentia duo-
 rum regum, & collocantis filiam, & uxorem ducen-
 tis, insignis. Sed nec ludorum celebritas deerat. ad
 quorum spectaculum Philippus, cum sine custodibus
 medius inter duos Alexandros, filium generumque
 procederet, Pausanias, nobilis ex Macedonibus nemi-
 ni suspectus adolescens, occupatum angustiis Philip-
 pum, in transitu obruncavit, diemque letitiae desti-
 natum, secundum luctu funeris fecit. Hic puer stuprum
 per injuriam passus ab Attalo fuerat, qui eum etiã
 postea, tanquam vile scortum, libidini convivarum
 subjecit. De quo Philippo conquestus, qui multum
 quidem ex rei turpitudine est motus, sed Attalo, ob
 magnam familiaritatem, & quod ejus opera tunc
 uteretur, ut noceret induci haud potuit. Erat etiam
 Attalus, ob Cleopatram, proxime à rege in matrimo-
 nium acceptam, arctissima ei junctus cognatione, co-
 piarumque in Asiam praemissarum dux fuerat de-
 lectus; vir in rebus bellicis egregia fortitudinis. Id-
 circo rex potius, ut Pausania animum justissimo
 dolore incensum mulceret, est conatus: datisque ei
 magnis

magnis muneribus, loco insuper honestiori, inter corporis sui custodes, honoravit. Sed ille implacabili ardens ira, decrevit, non tantum de eo qui sibi injuriam intulisset, sed & qui ulcisci illatam noluisset, poenam sumere. Vixit Philippus annos XLVII. regnavit XXV. Macedonum rex vicesimus tertius: cui maxima opes erant instrumenta bellorum; divitiarum quaestum quam custodia solertior: itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo & perfidia pari jure dilecta. Nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter & insidiosus alloquio: qui plura promitteret quam prestaret: in seria & jocos artifex. Amicitias utilitate non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quarere, solemnus illi consuetudo. Inter hac eloquentia, & insignis oratio, acuminis & solertia plena, ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatu.

L I B E R II.

ANNO ab urbe condita CCCC. XXVI. mortuo Philippo, Alexander filius, (ob magnitudinem rerum gestarum Magnus appellatus) vigesimo aetatis anno, plenum invidia, & gravissimis odiis ac periculis undique circumseptum, asequentus est imperium. Nec enim vicina barbarorum provinciae & nationes modeste servitutem ferebant, avita vero dominia patriosque principatus affectabant. Primo omnium autem quotquot paterna cadis causa fuerant, gravibus affecit poenis. Deinde sepulturae ejusdem maximam impendit curam. Principatum vero nullo melius quam quisquam existimasset confir-

A 5   mavit.

mavit. *Iuuenis enim, atque ob aetatem adhuc tene-*
ram, ab aliquibus contemptui habitus, vulgus ipsum
humanissimis sermonibus ita in sui benevolentiam
traxit, ut & spem maximam omnibus faceret, &
metum simul atque contemptum sui universis de-
meret. Macedonibus immunitatem cunctarum re-
rum, praeter militia vacationem, dedit. Quo facto
tantum sibi conciliavit favorem, ut alii corpus non
virtutem, alii vero nomen regis solum immutatum
esse dicrent. Et quum initio tumultus undique con-
tra ipsum exorti essent, audacia & animi constan-
tia incredibili, citissime motus omnes compressit.
Profectus deinde Corinthum in Peloponesum, genera-
li totius Graeciae concilio, contra Persas, (quorum
erat eo tempore summum in terris imperium, quique
Graeciam saepe multis cladibus afflixerant) Impera-
tor est designatus. Siquidem pater ejus idem bellum
inchoaverat, morte tamen praeventus, consummare
haud potuerat. In hujus belli apparatu nunciatur,
Athenienses, Thebanos, & Lacedaemonios, ab eo ad
Persas defecisse, autoremque ejus defectionis, magno
auro pondere à Persis corruptum, Demosthenem ora-
torem exitisse. Quibus motibus occursum, tanta
celeritate, instructo paratoque exercitu, Graeciam
oppressit, ut quem venire non senserant, videre se vix
crederent. In transitu hortatus Thessalos, beneficio-
rum patris commonefaciens, commemorata etiam
veteri cognatione, quae sibi cum illis per Herculem
esset, sermonibusque humanissimis, ut magna à se
sperarent, persuasos induxit, ut communi totius
Thessaliae decreto, universa gentis dux crearetur,
omniumque vectigalia atque redditus suos ei traderent.
Tanta autem in juvene celeritas, tamque efficax in
rebus agendis diligentia, omnes qui per contemptum
ab eo erant alienati perterrefecit. Athenienses itaque
sicuti

sicuti primi defecerunt, ita etiam primi pœnitere ceperunt; pueritiam Alexandri antea spretam supra virtutem veterum ducum extollentes; missisque legatis bellum deprecabantur. Quibus auditis & graviter increpatis, bellum remisit. In ea legatione Demosthenem quoque fuisse ferunt, sed cum cæteris ad Alexandrum non pervenit: siquidem à Cytherone Athenas reversus est: siue correptus timore, quod frequenter Philippum cum suis vituperasset, atque in sua republica contra Macedones verba fecisset, siue ut regi Persarum (à quo magnam auri summam, ut Macedonum causam oppugnaret, accepisse dicebatur) omnem de se suspicionem eximeret. Hoc quoque ipse ab Æschine exprobratum ajunt, qui in oratione quadam de acceptis muneribus ita dicit: In præsens sane regium aurum sumptus huic suppeditat. Sed hoc deinceps haud sufficiet, cum nulla opes moribus improbis satis esse possint. Alexander sedatis motibus qui in Græcia erant exorti, antequam in Asiam cum exercitu traiceret, per Thraciam iter faciens, Paones, Triballos Illyrios, aliosque finitimos petere instituit, quos novis rebus studere acceperat. Nam quod regno ejus tum finitimi tum maxime infidi erant, minime negligendos censuit, præsertim cum in tam longinquas à domo regiones cum exercitu profecturus esset. Ex Amphipoli igitur cum copiis profectus in Thracas, (quos Græci Autonomos vocant, nullius imperio, nullius legibus obnoxios) decem dierum itinere ad Hamum montem pervenit: ibi circa aditus angustias, negotiatorum atq; Thracum ingentem manum collectam, obviam habuit. Insederant montis verticem, curribusque pro vallo, qua patebat aditus, utebantur; inde pugnaturi, si necessitas postulasset. Sin autem ex adversa montis parte peterentur, currus in Alexandri phalangem magno

gno impetu erant immissuri, quod & fecerunt. Sed
 milites ab Alexandro edocti, alii laxatis ordinibus,
 alii corpora humistrata scutis contegentes, pericu-
 lum omne devitarunt. Hinc alacriores facti, ingenti
 clamore in hostes feruntur, eosque uno impetu supe-
 ravere. Alexander, protinus superato jugo, per Ha-
 mum montem in Triballos ad flumen Lygium pro-
 fectus est. Syrmus Triballorum rex erat: is cognito
 Alexandri adventu, uxores ac pueros, ceteramque
 imbellem turbam, ad Danubium in insulam Peu-
 cam confestim misit. quo & Thraces Triballis finiti-
 mi se receperant. Nec multo post & ipse Syrmus eo-
 dem fugit. Reliqua Triballorum multitudo ad alte-
 ram insulam se contulerat, eo in loco, ex quo pridie
 Alexander moverat situm. Alexander Triballos re-
 petens, hostes ex silvis in aperta provocatos superat,
 tribus millibus caesis, reliquis in fugam coniectis, pau-
 cisque captis. Post hanc pugnam Alexander ad Da-
 nubium profectus, ad insulam in quam Triballi ac
 Thraces confugerant, contendit: cui tamen barbari
 summa vi restiterunt, quod erat iis facilius, quoniam
 & naves pauca erant, & insula maxima pars pre-
 rupta ac praeceps, & fluminis cursus, utpote in an-
 gusto conclusus, concitator. Quapropter Alexan-
 der abductis inde navibus, trajecto noctu flumine,
 M. cccccc. equitibus, peditibusque iv. millibus, Getas
 (quorum circiter iv. millia equitum, peditumque su-
 pra x. millia prohibendi animo in adversa ripa ar-
 matos viderat) petiit. Quo facto territi Geta, ne
 primum quidem impetum sustinere. Res prorsus
 ingentis audacia iis visa, Alexandrum tam facile
 unica nocte Danubium, omnium Europa fluminum
 amplissimum atque altissimum, nullo ponte injecto,
 transisse. Confugientibus igitur illis in silvarum so-
 litudines atque latebras, Rex urbem vacuam nactus,
 cepit.

epit, soloque aquavit. Huc loci venerunt legati à cæ-
 eris Danubii accolis, à Syrmo Triballorum rege,
 etque Germanis, ad Alexandrum, ut cum eo ami-
 citia fœdus inirent. Quibus in fidem & amicitiam
 acceptis, è Germanis quasi vit, Quidnam in huma-
 nis rebus præ cæteris extimescerent; ratus nominis sui
 magnitudinem ante omnia ipsis formidolosam vide-
 ri. Illi hoc se in primis timere responderunt, ne forte
 in sese aliquando cælum rueret. Alexander nihil
 motus responsi superbia, tantum adjecit: Germanos
 superbos esse, eosque domum remisit. Inde in Agria-
 nos & Pæonas iter persequenti nunciatum est, Cly-
 tum Bardyles ab eo defecisse, Glauciamque Taulan-
 tiorum regem, se ei conjunxisse. Erant & qui nun-
 ciarent fore, ut Autariata ipsum in itinere adori-
 rentur. Proinde negotio de Autariatis Lagaro A-
 grianorum regi (qui patri Philippo admodum cha-
 rus, Alexandro quoque perquam familiaris erat)
 commissò, in super Cyna sorore, ubi Pellam revertis-
 set, ultro in uxorem promissa, ipse ad Clytum Glau-
 ciamque magna celeritate contendit, eosque vario
 prælio vicit atque prostravit. Hac agenti, superve-
 niunt nuncii, multos in Gracia res novas moliri, ci-
 vitatesque non paucas, & in primis Thebanos, ab eo
 defecisse. Qua re motus Alexander, in Macedoniam
 est reversus, ut factum in Gracia tumultum repri-
 meret. Thebanis autem, conantibus præsidium Ma-
 cedonicum ex arce Thebana (quam Cadmeam vo-
 cant) depellere, ipsamque præ altis fossis, & munitis-
 simo vallo cinctam, obsidentibus, rex cum exercitu
 magnis itineribus profectus, non longe à Thebis, cum
 omnibus copiis insedit. Itaque Thebanorum duces,
 quoniam Alexander præter spem omnium advene-
 rat, ac incertum erat, utrum auxilia, sicuti à non-
 nullis civitatibus petierant, illis adventura essent, de
 belli

belli ratione consultare cœperunt. Omnibus tandem consentientibus belli discrimen subire constituerunt. Sed rex suos continuit, illis spatium pœnitendi mandandique consilii exhibens, nullo pacto futurum existimans, ut una civitas contra tantas copias esset pugnatura. Habebat enim ultra XXX. millia peditum equitumque ad III. millia, omnes laboribus bellicis exercitatissimos. Quorum virtuti confisus, Persicum bellum susceperat. Sane si Thebani temporum fortuna cedentes, pacem petiissent, rex eorum postulatis libentissime annuisset. Nam tum mirifico studio a Persas in Asiam transire properabat. Cum tamen armis non precibus uti decrevisset, Alexander Macedones ad prælium instruxit. A Thebanis, contra hostes numero longe superiores, summis viribus atque impigre decertatum est. Interim Macedonibus, quæ custodia Cadmeæ arcis præerant, à tergo invadentibus, circumventi Thebani, in ipsa pugna ceciderunt. Capta civitas & direpta, urbs eversa funditus est. Qua quidem in re ea spes idque consilium extitit Alexandro, ut huiusmodi casu ac terrore compressi Græci, quietius dum abesset agerent: cum alioqui incusantibus Thebanos sociis Phocensibus ac Plataensibus morem gerere gratificariq; concupisceret. Plures sex millibus oppetiere. Triginta millia vendidit, ex quibus quadringentorum quadraginta talentorum argenti summam cœgit. Pindari vatis tamen stirpi pepercit; summum in doctos favorem manifestissimo exemplo testatus. Non omittendum videtur quod hic rerum gestarum Alexandri scriptores de Timoclea referunt, quam insignem Thebanam feminam Thracius quidam dux constuprasset dicitur. Quumque post id eam posceret pecuniam, solus à muliere ad puteum seductus fuisse, in quo diceret pretiosiora rerum suarum occultari. Ducem igitur
super

superos putei, spectandi causa inclinatum, illa in profundum detrusit. Superneque injectis lapidibus oppressit. Ob id facinus adductam ad se in vinculis foeminam, percunctatus est Alexander quamnam esset? Ea imperterrita, Theagenis inquit, sum soror, qui contra Philippum electus imperator fortiter pugnans pro Gracia libertate occubuit. Magnanimitatem mulieris & constantiam admiratus rex, liberam eam cum filio dimisit. Athenienses Thebarum casum moleste & cum summa commiseratione ferentes, profugis portas contra regis edictum aperuerunt. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut secunda legatione, denuo bellum deprecantibus, ita demum remisit, ut oratores & duces, quorum fiducia toties rebellent, sibi dedantur. Eò tamen demum res est deducta, ut retentis oratoribus, duces in exilium agerentur. qui confestim ad Darium regem Persarum profecti sunt. Caterum coactus in Isthmo Gracis, & expeditionem in Persas decernentibus, Alexandro plures philosophi & oratores occurrunt, praeter Diogenem Cynicum, qui tum versabatur Corinthi, & Alexandrum parvis faciens, in Cranio habitabat: miratus Alexander, ad eum in solc apricantem venit, rogans, rei ne cuiusquam indigeat: at ille, Ut paulum, inquit, à sole discedas. Quo responso Alexandrum adeo delectatum ferunt, ut ad suos conversus dixerit, se Diogenem esse velle, si Alexander non esset.

Rebus Gracia compositis, adventante vere, ipsaq; Gracia cum Macedonia Antipatro (cui ex amicis maxime fidebat) commissis, ad Hellespontum cum exercitu profectus, in Asiam incredibili ardore mentis accensus trajecit. Cum autem delati in continentem essent, primus Alexander jaculum, velut in hostilem terram, conjecit, armatusque, de navi, tripudiant;

dianti similis, profiluit, atque ita hostias cedit, precatus, ne se regem illa terra invita accipiant. Inde hostem petens, milites à populatione Asia prohibuit; parcendum suis rebus prafatus: nec perdenda ea quæ possessuri venerint. In exercitu ejus fuerunt XXXII. millia peditum, non supra V. millia equitum, navisque CLXXX. Hac tam parva manu uniuersum terrarum orbem utrum sit admirabilius quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est: cum ad tam periculosum bellum, non iuvenes robustos, nec primo ætatis flore, sed veteranos, plerosque etiam emerita militia, qui cum patre patruisque militauerant, elegit: ut non tam milites, quam militia magistròs, electòs putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit. ut si principia castrorum cerne- res, senatum te alicujus prisca Reipub. videre dice- res. Itaque nemo in prælio fugam, sed omnes victo- riam animis conceperant, nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Alexander deinde passim peractis sacrificiis, maxime apud Trojam ad Achil- lis tumulum, in quem genus suum ex materna linea referebat, eum ob id felicissimum adolescentem præ- dicans, quod suarum virtutum præconem Home- rum inuenisset, ad interiora Darii regis Persarum contendit. Hunc Darium Arsani filium, qui deci- mus quartus à Cyro, totius orientis monarchiam te- nebat, hac potissimum causa aggredi voluit, quod à patre suo Philippo tributum requisierat. Darius au- tem, missa prius superba, contumeliosa, atque impe- riosissima legatione, se regem regum, ac consangui- neum Deorum, Alexandrum vero famulum suum appellans, Satrapis suis id negotii dederat, ut insa- nientem istum Philippi adolescentulum (sic enim eum per contemptum appellabat) verberibus puerili- bus graviter casum, indutumque post veste purpu-
rea,

rea, sibi vinculum traderent, navibusque una cum nautis submersis, omnes ejus milites ad ulteriora maris rubri transportarent. Qui mandatum regis exequi volentes, ad Granicum amnem (qui Troadem à Propontide determinat) magna manu, videlicet viginti millibus peditum, & pari equitum numero, confluxerunt, & praruptam fluminis ripam, qua Alexandro omnino traiciendum erat, obsederunt. Alexander, etiamsi presentissimum periculum instare cerneret: quippe cum suis ex inferiore atque instabili loco (erat enim cum udustum cœno lubricus) utpote ex flumine adversus hostes in eminenti ripa stantes, dimicandum foret, sua tamen fortuna ac virtuti simulque fortitudini militum confusus, amnem trajecit. Et primo quidem non spernenda difficultate pressus, tandem tamen hostes, non tam sua arte, quam virtute Macedonum, vicit atq; prostravit. In eo conflictu Persarum viginti millia peditum, & ccl. equites, caesa, Macedonum non plus triginta quatuor interfecti sunt. Ea pugna magnum ad res Alexandri momentum peperit. Sardeis enim, maritimi barbarorum imperii propugnaculum cepit, iisque ac ceteris Lydiae populis, ut legibus uterentur suis, concessit. Ephesum, quarto post pugnam die, lapso inde præ metu presidio, occupavit. Interim ex Magnesia & Trallibus legati venerunt, urbium suarum deditionem pollicentes, ad quas in fidem recipiendas Parmenionem cum duobus millibus & quingentis mercenariis; parique Macedonum numero, equitibus ex amicis circiter ducentis misit. Miletum deinde sibi resistentem oppugnavit: eaque potitus, versus Halicarnassum iter ingreditur. Omnibus interjacentibus oppidis primo impetu captis, Halicarnassum urbem permunitam obsedit, eamque non sine labore expugnatam, solo æquavit. Ingressus Cariam,

riam, Ada Caria regina, (qua regno ab Orontobate, quam Darius miserat, pulsa, nihil quicquam in tota Caria, praeter Alinda, ejus provinciae urber munitissimam, tenebat) Alexandro obviam profecta, Alindis urbe tradita, eum in filium adoptavit. Rex nec liberalitatem foemina nec filii nomen aspernatus, urbem eidem custodiendam reliquit. Toti deinde Caria subacta, memor accepti beneficii, eam universam Ada imperio subjecit. Hinc in Lyciam & Pamphyliam tendit, eo consilio, ut ora maritima ad Phoeniciam & Ciliciam usque in potestatem redacta, navales copias hostibus inutiles redderet. Devictisque rebellibus Pisidiae populis, summo mentis ardore, nec minore alacritate, adversus Darium, quem cum multis militantium millibus adventare constabat, contendens Phrygiam, per quam exercitus traducendus erat, est ingressus.

LIBER III.

BREVIARIUM LIBRI.

1. **C**elenarum urbe & arce recepta, primariam Phrygiae urbem Alexander ingreditur: in qua fatalem Gordii nodum solvit. ac deinde obviam Dario ire statuit.
2. Exercitus Persici lustratio. de quo quum Darii iussu Charidemus Atheniensis, verum liberumque protulisset iudicium; capite multatus est.
3. Pompa Persarum regum, orto Sole, domum procedentium, tum copiarum Alexandri descriptio.
4. Desertas ab Arsane Darii praefecto Ciliciae fauces Alexander opportune occupat.
5. Cum in Cydnum flumen abluendi corporis gratia

gratia intempestive descendisset, gravissimo morbo corripitur rex ipse.

6. Qui à fido sapientique medico Philippo, cui à toto exercitu ingentes gratia habentur, pristina valetudini mox restituitur.

7. Vegetior factus, Darium aggredi cogitat, Sisenemque Persarum, imprudentia delinquentem, occidi jubet.

8. Darii ante pugnam consilia: tum exercitus Persici consternatio; proxima internecionis præsagium.

9. Utriusque exercitus membra præcipua & collocatio.

10. Alexandri oratio ad milites.

11. Pugna cruenta, in qua 100000. peditum ac 10000. equitum Persarum millia occumbunt: reliquis fuis fugatisque.

12. Castris Darii ingenti præda potitur Alexander.

13. Matris, & uxoris Darii, nec non aliarum nobilium captivarum luctum, ob regem quem putabant interfectum, regio prorsus animo levat Alexander.

14. Darii gazam immensam, cum ingenti nobilium numero, Parmenioni proditorie Damasci præfectus tradit.

INTER hæc, Alexander ad conducendum ex Peloponneso militem Cleandro cum pecunia misso, Lyciæ Pamphyliaque rebus compositis, ad urbem Celænas exercitum admovit. Media illa tempestate mœnia interfluebat Marfyas amnis, fabulosis Græcorum carminibus inclutus. fons ejus ex summo montis cacumine

cacumine excurrentes, in subjectam petram magno strepitu aquarum cadit: inde diffusus, circumjectos rigat campos, liquidus, & suas duntaxat undas trahens. Itaque color ejus placido mari similis, locum poetarum mendacio fecit: quippe traditum est, nymphas amore amnis retentas, in illa rupe confidere. Cæterum quam diu intra muros fluit, nomen suum retinet. At cum extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas, Lycum appellant. Alexander quidem urbem destitutam à suis intrat: arcem vero, in quam confugerant, oppugnare adortus, caduceatorem præmisit, qui denunciaret, ni dederent, ipsos ultima esse passuros. Illi caduceatorem in turrim, & situ & opere multum editam, perductum, quanta esset altitudo, intueri jubent, ac nuntiare Alexandro, non eadem ipsum & incolas æstimatione munimenta metiri: se scire inexpugnabiles esse: ad ultimum pro fide morituros. Cæterum, ut circumfideri arcem, & omnia sibi in dies arctiora viderunt esse: sexaginta dierum inducias pacti, ut nisi intra eos auxilium Darius ipsis misisset, dederent urbem: postquam nihil inde præsidii mittebatur, ad præstitutam diem permisere se regi. Superveniunt deinde legati Atheniensium, petentes, ut capti apud Granicum amnem redderentur sibi. Ille non hos modo, sed etiam cæteros Græcos restitui suis, jussurum respondit, finito Persico bello. Cæterum Dario imminens, quem nondum Euphratem superasse cognoverat, undique omnes copias contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Phrygia erat, per quam ducebatur exercitus pluribus vicis quam urbibus frequens. Tunc habebat quondam

dam nobilem Midæ regiam, Gordium nomen est urbi, quam Sangarius amnis præterfluit, parâ intervallo Pontico & Cilicio mari distantem. Inter hæc maria, angustissimum Asiæ spatium esse comperimus; utroq; in arctas fauces compellente terram. Quæ quia continenti adhæret, sed magna ex parte cingitur fluctibus, speciem insulæ præbet: ac, nisi tenue discrimen obiiceret, maria, quæ nunc dividit, committeret. Alexander, urbe in suam ditionem redacta, Iovis templum intrat. vehiculum, quo Gordium Midæ patrem vectum esse constabat, adspexit, cultu haud sane à vilioribus vulgatisque usu abhorrens. Notabile erat vinculum adstrictum, compluribus nodis in semetipfos implicatis, & celantibus nexus. Incolis deinde affirmantibus, editam esse oraculo sortem, Asiæ potiturum qui inexplicabile vinculum solvisset: cupido incessit animo sortis ejus explendæ. Circa regem erat & Phrygum turba, & Macedonum; illa explanatione suspensa, hæc sollicita ex temeraria regis fiducia: quippe series vinculorum erat ita adstricta, ut unde nexus inciperet, quo ve se conderet, nec ratione, nec visu percipi posset. Solvere aggressus iniecerat curam, ne in omen verteretur irritum inceptum. Ille nequicquam diu luctatus cum latentibus nodis, Nihil, inquit, interest quomodo solvatur, gladioque ruptis omnibus loris, oraculi sortem vel elusit, vel implevit. Cum deinde Darium ubicunque esset, occupare statuisset: ut à tergo tuta relinqueret, Amphoterum classi ad oram Hellepontis, copiis autem præfecit Hegelochum, Lesbum, & Chium, & Con, præsidiis hostium liberaturos. His talenta ad belli usum quingenta attributa. Ad
Anti-

Antipatrum, & eos, qui Græcas urbes tuebantur, sexcenta missa. Ex fœdere naves sociis imperat, quæ Helleſponto præſiderent. Nondum enim Memnonem vita exceſſiſſe cognoverat in quem omnes intenderat curas; ſatis gnarus cuncta in expedito fore, ſi nihil ab eo moveretur. Iamque ad urbem Ancyram ventum erat ubi numero copiarum initio, Paphlagoniam intrat. Huic juncti erant Heneti: unde quidam Venetos trahere originem credunt: omniſque hæc regio paruit regi, datisque obſidibus, tributum (quod ne Perſis quidem tuliffent) pendere ne cogerentur, impetraverunt. Calas huic regioni præpoſitus eſt. ipſe, aſſumptis qui ex Macedonia nuper advenerat, Cappadociam petiit.

2. At Darius, nunciata Memnonis morte, haud ſecus quam par erat, motus, omiſſa omnia ſpe, ſtatuit ipſe decernere. quippe quæ per duces ſuos acta erant, cuncta damnabat; ratus pluribus curam, omnibus abſuiſſe fortunam. Igitur caſtris ad Babylonem poſitis, quo majore animo capeſſerent bellum, univerſas vires in conſpectum dedit: & circumdato vallo, quod decem millium armatorum multitudinem caperet, Xerxis exemplo, numerum copiarum iniit. Orto ſole, ad noctem agmina, ſicut deſcripta erant, intravere vallum. inde occupaverant emiſſa Meſopotamiæ campos. equitum peditumque propemodum innumerabilis turba, majorem quam pro numero ſpeciem gerens. Perſarum erant centum millia. In quibus eques triginta millia implebat. Medi decem equitum, quinquaginta millia peditum habebant. Barcaſorum equitum duo millia fuere, armati bipennibus, levibusque ſcutis cetræ maximæ ſpeciem

ciem reddentibus. peditum decem millia pari armatura sequebantur. Armenii quadraginta millia miserant peditum, additis septem millibus equitum. Hyrcani egregii, ut inter illas gentes, sex millia expleverant, equis militatura. Derbices quadraginta millia peditum armaverant. Pluribus hęrebant ferro præfixæ hastæ, quidam lignum igni duraverant. hos quoque duo millia equitum ex eadem gente comitata sunt. A Caspio mari octo millium pedester exercitus venerat: ducenti equites. Cum his erant ignobiles Asiæ gentes, duo millia peditum. equitum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta millia Græcorum mercede conducta, egregiæ juventutis adjecta sunt. Nam Bactrianos & Sogdianos, & Indos, cæterosque rubri maris accolas, ignota etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohibebat acciri. Nec quicquam illi minus, quam multitudo militum, defuit: cujus tum universæ aspectu admodum lætus, purpuratis solita vanitate spem ejus inflantibus, conversus ad Eudemum Atheniensem belli peritum & ob exilium infestum Alexandro, (quippe Athenis jubente eo, fuerat expulsus) percunctari cœpit. Satis ne ei videretur instructus ad obterendum hostem. At ille, & suæ sortis & regiæ superbiæ oblitus: *Verum, inquit, & tu forsitan audire nolis, & ego, nisi nunc dixerò, alias nequaquam confitebor, hic tanti apparatus exercitus, hæc tot gentium, & totius orientis excita sedibus suis moles, finitimis potest esse terribilis: nitet purpura, aurumque fulget armis & opulentia, quantam qui oculis non subjecere, animis concipere non possunt. Sed Macedonum acies torva sane & inculta, clypeis hastisque immobiles, cæneos, & conferta robora virorum reget.*

Ipsi.

Ipsi phalangem vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma conferta sunt: ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam, non duces magis quam milites callent. Et ne auri argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina paupertate magistra stetit. Fatigatis humus cubile est: cibus, quem occupant, satiat. tempora somni arctiora quam notis sunt. Iam Thessali equites & Acarnanes, Aetolique, invicta bello manus, fundis, credo, & hastis ignduratis, repellentur: pari robore opus est. In illa terra qua hos genuit, auxilia quaerenda sunt. Argentum istud atque aurum, ad conducendum militem mitte. Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nil etiam suam naturam plerunque fortuna corrumperet. Itaque veritatis impatiens, hospitem ac supplicem, tunc maxime utilia suadentem abstrahi iussit ad capitale supplicium. Ille, notum quidem libertatis oblitus: Habeo, inquit, paratum mortis meae ultorem. expetet pœnas mei consilii spreto ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentia regni subito mutatus, documentum eris posteris; homines, cum se permisere fortuna, etiam naturam dediscere. Hæc vociferantem, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde pœnitentia subiit regem: ac vera dixisse confessus, eum se peliri iussit.

3. Thymodes erat Mentoris filius, impiger juvenis, cui præceptum est à rege, ut omnes peregrinos milites, in quos plurimum habebat spei, à Pharnabazo acciperet; opera eorum usus in bello. Ipsi Pharnabazo tradit imperium, quod ante Memnoni dederat. Anxium de instantibus curis, agitabant etiam per somnum species

species imminentium rerum : sive illas ægritudo, sive divinatio animi præfagientis accersit. Castra Alexandri magno ignis fulgore collucere ei visa sunt, & paulo post Alexander adduci ad ipsum, in eo vestis habitu, quo ipse fuisset : equo deinde per Babylonem vectus, subito cum ipso equo oculis esse subductus. Ad hæc vates varia interpretatione curam distrinxerant : alii lætum id regi somnium esse dicebant, quod castra hostium arsisent, quod Alexandrum, deposita regia veste, in Persico & vulgari habitu perductum esse vidisset. Quidam non ita augurabantur : quippe illustria Macedonum castra visa, fulgorem Alexandro portendere, quem regnum Asiæ occupaturum esse, haud ambigere : quoniam in eodem habitu Darius fuisset, cum appellatus est rex. Vetera quoque omnia, ut fit, sollicitudo revocaverat. Darium enim in principio imperii vaginam acinacis Persicam iussisse mutari in eam formam, qua Græci uterentur, protinusq; Chaldæos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus. Cæterum ipse & vatum responso, quod edebatur in vulgus, & specie, quæ per somnum oblata erat, admodum lætus, castra ad Euphratem movere jubet. Patrio more Persarum traditum est, orto sole demum procedere. Die jam illustri signum è tabernaculo regis buccina dabatur. super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago solis crystallo inclusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi sacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur. Magi proximè, patrium carmen canebant. Magos trecenti & sexaginta quinque juvenes sequeban-

quebantur, puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero. quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Currum deinde Iovi sacratum albescentes vehebant equi. hos eximia magnitudinis equus, quem solis appellabant, sequebatur. Aureæ virgæ & albæ vestes, regentes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque calata. Sequebatur hæc equitatus duodecim gentium, variis armis & moribus. Proximibant, quos Persæ immortales vocant, ad decem millia. cultus opulentia barbaræ non alios magis honestabat. Illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos cognatos regis appellant, decem & quinque millia hominum. Hæc vero turba muliebriter propemodum culta, luxu magis, quam decoris armis conspicua erat. Doryphori vocabantur. Proximum his agmen, soliti vestem excipereregalem. Hi currum regis anteibant, quo ipse eminens vehebatur. Vtrumque currus latus deorum simulachra ex auro argentoque expressa decorabant. Distinguebant internitentes gemmæ jugum: ex quo eminebant duo aurea simulachra cubitalia; quorum alterum pacis, alterum belli gerebat effigiem. Inter hæc auream aquilam pinnas extendenti similem, sacraverant. Cultus regis, inter omnia, luxuria notabatur. Purpureæ tunicæ medium album intextum erat. Pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus, acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. Cydarim Persæ regium capitis vocabant
in signe:

insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat. Currum decem millia hastatorum sequebantur. hastas argento exornatas, spicula auro præfixa gestabant. Dexteræ lævaq; regem ducenti ferme nobilissimi propinquorum comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta millibus peditum. quos equi regis quadringenti sequebantur. Intervallo deinde unius stadii, matrem Darii Syfigambim currus vehebat. & in alio erat conjunx. Turba scæminarum reginas comitantium equis vectabatur. Quindecim inde, quas armamaxas appellant, sequebantur. In his erant liberi regis, & qui educabant eos, spadonumque grex, haud sane illis gentibus vilis. Tum regiæ pellices trecentæ sexaginta vehebantur, & ipsæ regali cultu, ornatuque. post quas pecuniam regis sexcenti muli & trecenti cameli vehebant; præsidio sagittariorum prosequente. Propinquorum amicorumque conjuges huic agmini proximæ, lixarumq; & calonum greges vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus, qui cogerent agmen, leviter armati. Contra, si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat; equis, virisq; non aurea, non discolori veste, sed ferro atque ære fulgentibus. Agmen & stare paratum, & sequi, nec turba, nec sarcinis prægrave; intentum ad ducis non signum modo, sed etiam nutum. Et castris locus, & exercitui commeatus suppetebant. Ergo Alexandro in acie miles non defuit.

4. Darius autem tantæ multitudinis rex, loci, in quo pugnavit, angustiis redactus est ad paucitatem quam in hoste contempserat. Interea Alexander, Abistamene Cappadociæ præ-

posito Ciliciam petens, cum omnibus copiis in regionem, quæ Castra Cyri appellatur, pervenerat. Stativa illic habuerat Cyrus, cum adversus Cræsum in Lydiam exercitum duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu, quo Ciliciam intramus: Pylas incolæ dicunt arctissimas fauces, munimenta quæ manu ponimus naturali situ imitante. Igitur Arsanes, qui Ciliciæ præerat, reputans quid in initio belli Memnon suavisset, quondam salubre consilium sero exsequi statuit: igne ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat: quicquid usui esse potest, corrumpit: sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus. Sed longe utilius fuit, angustias aditus, qui Ciliciam aperit, valido occupare præsidio, jugumque opportune itineri imminens obtinere; unde inultus subeuntem hostem aut prohibere, aut opprimere potuisset. Tunc paucis, qui callibus præsiderent, relictis, retro ipse concessit; populator terræ, quam à populationibus vindicare debuerat. Ergo qui relictæ erant, proditos serati, ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel pauciores locum obtinere potuissent. Namque perpetuo jugo montis asperi ac prærupti Cilicia includitur: quod quum à mari surgat, velut sinu quodam flexuque curvatum, rursus altero cornu in diversum litus excurrit. Per hoc dorsum, qua maxime introrsum mari cedit, asperi tres aditus, & per angusti sunt, quorum uno Cilicia intranda est, campestris eadè, qua vergit ad mare, planiciem ejus crebris distinguuntibus rivis. Pyramus & Cydnus inclyti amnes fluunt. Cydnus, non spacio aquarum, sed liquore memorabilis: quippe leni tractu è fontibus

fontibus labens, puro solo excipitur. Nec torrentes incurrunt, qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptus, idemque frigidissimus, quippe multa riparum amœnitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit. Multa in ea regione monumenta vulgata carminibus vetustas exederat. Monstrabantur urbium sedes Lyrnissi & Thebes; Typhonis quoque specus, & Corycium nemus, ubi crocum gignitur, cæteraque in quibus nihil præter famam duraverat. Alexander fauces jugi, quæ Pylæ appellantur, intravit: contemplatus locorum situm, non alias magis dicitur admiratus esse felicitatem suam: obrui potuisse vel faxis confitebatur, si fuissent qui subeuntes propellerent. Iter vix quaternos capiebat armatos. Dorsum montis imminebat viæ, non angustæ modo, sed plerunque præruptæ, crebris oberantibus rivis, qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen leviter armatos præcedere jussit, scrutarique calles, ne occultus hostis in subeuntes erumperet. Sagittariorum quoque manus occupaverat jugum: intentos arcus habebant, moniti, non iter ipsos inire, sed prælium. Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tum maxime Persæ subiiciebant ignem, ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille, Parmenione ad inhibendum incendium cum expedita manu præmissio, posteaquam Barbaros adventu suorum fugatos esse cognoverat, urbem à se conservatam intrat.

5. Mediam Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum est, interfuit; & tunc æstas erat, cujus calor non aliam magis quàm Ciliciæ oram vapore solis accendit, & diei fervidissimum

tempus cœperat. Pulvere ac sudore simul perfusum regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita, in conspectu agminis (decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis, levi ac parabil cultu corporis se esse contentum) descendit in flumen, vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, & totum propemodum corp⁹ vitalis calor reliquit. Expiranti similem, ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo, & pene jam luctus in castris erat. Flentes querebantur, in tanto impetu cursuque rerum, omnis ætatis ac memoriæ clarissimum regem non in acie saltem, non ab hoste dejectum, sed abluentem aqua corpus, ereptum esse, & extinctum: instare Darium, victorem antequam vidisset hostem. Sibi easdem terras quas victores peragrassent, repetendas: omnia aut ipsos, aut hostes populatos: per vastas solitudines, etiam si nemo insequi velit, euntes, fame atque inopia debellari, posse. Quem signum daturum fugientibus? quem ausurum Alexandro succedere? Iam ut ad Hellespontum fuga penetrarent, classem qua transseant, quem præparaturum? Rursus in ipsum regem misericordia versa. illum florem juventæ, illam vim animi, eundem regem & commilitonem divelli à se & abripi, immemores sui querebantur. Inter hæc liberius meare spiritus cœperat. allevabat rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnoverat. Laxataque vis morbi ad hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animum autem ægritudo corporis urgebat. quippe
Darium

Darium quinto die in Ciliciam fore nunciabatur. Vinctum ergo se tradi, & tantam victoriam eripi sibi è manibus, obscuraque & ignobili morte in tabernaculo extingui se, querebatur. Admissisque amicis, pariter & medicis: *In quo me, inquit, articulo rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Strepitum hostilium armorum exaudire videor: & qui ultro intuli bellum, jam provocor. Darius ergo, cum tam superbas literas scriberet, fortunam meam in consilio habuit. sed nequicquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta remedia & segnes medicos non expetunt tempora mea. Vel mori strenue, quam tarde convalescere, mihi melius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in medicis est; sciant, me non tam mortis, quam belli remedium querere.* Ingentem omnibus incusserat curam tam præceps temeritas ejus. Ergo pro se quisque precari cœpere, ne festinatione periculum auferret, sed esset in potestate medentium. Inexperta remedia haud injuria ipsis esse suspecta, quum ad perniciem ejus etiam à latere ipsius pecunia sollicitaret hostis. Quippe Darius mille talenta interfectori Alexandri daturum se pronunciari jussèrat. Itaque ne ausurum quidem quenquam arbitrabatur experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

6. Erat inter nobiles medicus è Macedonia regem secutus, Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi; puero comes, & custos salutis datus, qui non ut regem modo, sed etiam ut alumnum eximia charitate diligebat; is non præceps se, sed strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potionem medicatam levaturum esse promisit. Nulli promissum ejus placebat, præter ipsum cujus periculo pollicebatur.

Omnia quippe facilius, quam moram, perpeti poterat. Arma & acies in oculis erant, & victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset: id ipsum, quod post diem tertium medicamentum sumpturus esset (ita enim medicus prædixerat) ægre ferens. Inter hæc à Parmenione fidissimo purpuratorum literas accipit, quibus ei denunciabat, ne salutem suam Philippo committeret: mille talentis à Dario, & spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum. Ingentem animo sollicitudinem literæ incusserant, & quicquid in utramque partem aut metus, aut spes subjecerat, secreta æstimatione pensabat. Bibere perseverem? ut si venenum datum fuerit, ne immerito quidem, quicquid acciderit, evenisse videatur? Damnem medici fidem? in tabernaculo ergo me opprimi patiar? At fatius est, alieno me mori scelere, quam metu nostro. Diu animo in diversa versato, nulli quid scriptum esset enunciat, epistolamque sigillo anuli sui impresso, pulvino, cui incubabat, subjecit. Inter has cogitationes biduo absumpto, illuxit à medico destinatus dies. Et ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso, Alexander, levato corpore in cubitum, epistolam à Parmenione missam sinistra manu tenens, accipit poculum, & haurit interritus: tum epistolam Philippum legere jubet, nec à vultu legentis movit oculos, ratus aliquas conscientie notas in ipso ore posse deprehendere. Ille epistola perlecta, plus indignationis, quam pavoris ostendit: projectisque amiculo & litteris ante lectum: *Rex, inquit, semper quidem spiritus meus ex te pependit, sed nunc vero (arbitror) sacro & venerabili ore trahitur.* *Crimen*
parri-

parricidii, quod mihi obiectum est, tua salus diluet. Servatus à me vitam mihi dederis, oro, quæ soque : omissoque metu, patere medicamentum concipi venis. Laxa paulisper animum, quem solitudine intempestiva amici sane fideles, sed moleste seduli turbant. Non securum modo hæc vox, sed etiam lætum Regem, ac plenum bonæ spei fecit. Itaque, si dii, inquit, Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo animum velles experiri meum, alio profecto voluisses. Sed certiore, quam expertus es, ne optasses quidem. Hac epistola accepta, tamen, quod dilueras, bibi: & nunc credo, te non minus pro tua fide, quam pro mea salute esse sollicitum. Hæc elocutus, dexteram Philippo offert. Cæterum tanta vis medicaminis fuit, ut quæ sequuta sunt, criminationem Parmenionis adjuverint. Interclusus spiritus arctè meabat, nec Philippus quidquam in expertum omisit. Ille fomenta corpori admovit, ille torpentem nunc cibi, nunc vini odore, excitavit. Atque ut primum mentis compotem esse sensit, modo matris, sororumque, modo tantæ victoriæ appropinquantis admonere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, & sensim toto corpore salubritas percipi potuit: primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque expectatione maturius recuperavit. Quippe post tertium diem, quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum Regem, quam Philippum intuebatur exercitus: pro se quisque dexteram ejus amplexi, grates habebant, velut præfenti Deo. Namque haud facile dictum est, præter ingenitam illi genti erga Reges suos venerationem, quantum hujus quoque Regis vel admirationi dediti fuerint, vel charitate flagraverint. Iam primum

nihil, nisi divina ope, aggredi videbatur. Nam cum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat: ætas quoque vix tantis maturatione rebus, sed abunde sufficiens, omnia etiam ejus opera honestabat: & quæ leviora haberi solent, plerunque in re militari gratiora vulgo sunt; exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque, paululum à privato abhorrens, militaris vigor, queis ille vel ingenii dotibus, vel animi artibus, ut pariter charus ac venerandus esset, effecerat.

7. At Darius nuntio de adversa valetudine ejus accepto, celeritate quanta poterat, tam grave agmen ad Euphratem contendit: junctoque eo pontibus, quinque tamen diebus trajecit exercitum, Ciliciam occupare festinans. Iamque Alexander viribus corporis receptis, ad urbem Solos pervenerat: cujus potitus, ducentis talentis, nomine multæ, exactis, arci præsidium militum imposuit. Vota deinde pro salute suscepta, per ludum atque otium reddens, ostendit quanta fiducia Barbaros sperneret: quippe Æsculapio, & Minervæ ludos celebravit. Spectanti nuntius lætus affertur ex Halicarnasso, Persas acie à suis esse superatos, Myndios quoque & Caunios, & pleraque tractus ejus, sue facta ditionis. Igitur edito spectaculo ludicro, castrisque motis, & Pyramo amne ponto juncto, ad urbem Mallon pervenit: inde alteris castris ad oppidum Castabalum. Ibi Parmenio Regi occurrit, quem præmiserat ad explorandum iter saltus, per quem ad urbem Ifflon nomine penetrandum erat. Atque ille angustiis ejus occupatis, & præsidio modico relicto, Ifflon quoque desertam à Barbaris ceperat. Inde progressus

gressus, deturbatis qui interiora montium obsidebant, præfidiis cuncta firmavit: occupatoque itinere, sicut paullo ante dictum est, idem & author & nuntius venit. Isson inde Rex copias admovit: ubi consilio habito, utrumne ultra progrediendum foret, an ibi opperendi essent milites novi, quos ex Macedonia adventare constabat: Parmenio, non alium locum prælio aptiorem esse censebat. quippe illic utriusque Regis copias numero futuras pares, cum angustie multitudinem non caperent. planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi circumiri, ubi anticipati acie opprimi possent: timere, ne non virtute hostium, sed lassitudine sua vincerentur: Persas recentes inde successuros, si laxius stare potuissent. Facile ratio tam salubris consilii accepta est. Itaque inter angustias saltus hostem opperiri statuit. Erat in exercitu Regis, Sifenes Perses, quondam à Prætoře Ægypti missus ad Philippum, donisque, & omni honore cultus exsilium patria sede mutaverat: secutus deinde in Asiam Alexandrum, inter fideles socios habebatur. Huic epistolam Cretensis miles obsignatam anulo, cujus signum haud sane notum erat, tradidit. Nabarzanes Prætor Darii miserat eam, hortabaturque Sifenem, ut dignum aliquid nobilitate ac moribus suis ederet: magno id ei apud Regem honori fore. Has litteras Sifenes, utpote innoxius, ad Alexandrum sæpe deferre tentavit. Sed cum tot curis apparatusque belli Regem videret urgeri, aptius subinde tempus exspectans, suspicionem in initi scelesti consilii præbuit. Namque epistola, priusquam ei redderetur, in manus Alexandri pervenerat, lectamque eam ignoti anuli sigillo impresso, Siseni dari iusserat,

jusserat, ad æstimandam fidem Barbari. Qui quia per complures dies non adierat Regem, scelesto consilio eam visus est suppressisse, & in agmine à Cretenfibus haud dubie jussu Regis occisus est.

8. Iamque Græci milites, quos Thymondas à Pharnabazo acceperat, præcipua spes, & propemodum unica, ad Darium pervenerant. Hi magnopere suadebant, ut retro abiret, spatiososque Mesopotamiæ campos repeteret. Si id consilium damnaret, at ille divideret saltem copias innumerabiles, neu sub unum fortunæ ictum totas vires regni cadere pateretur. Minus hoc consilium Regi, quam purpuratis ejus displicebat: ancipitem fidem, & mercede venalem prodicionem imminere, & dividi non ob aliud copias velle, quam ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, traderent Alexandro. Nihil tutius esse, quam circumdatos eos exercitu toto obrui telis; documentum non inultæ perfidiæ futuros. At Darius, ut erat sanctus & mitis, se vero tantum facinus negat esse facturum, ut suam secutos fidem, suos milites jubeat trucidari. Quam deinde amplius nationum exterarum, salutem suam credituram sibi, si tot militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere. De futuros eos qui suaderent, si suasisset periculum esset. Denique, ipsos quotidie ad se vocari in consilium, variasque sententias dicere, nec tamen melioris fidei haberi, qui prudentius suaserint. Itaque Græcis nuntiari jubet, ipsum quidem benevolentiam illorum gratias agere. cæterum si retro ire pergat, haud dubie regnum hostibus traditurum. Fama bella stare: & cum
qui

qui recedat, fugere credi. Trahédi vero belli vix ullam esse rationem. Tantæ enim multitudini, utique cum jam hyems instaret, in regione vasta, & invicem à suis, atque hoste vexata, non suffectura alimenta. Ne dividi quidem copias posse, servato more majorum, qui universas vires semper discrimini bellorum obtulerant. Et hercule, terribilem antea Regem, & absentia sua ad vanam fiduciam elatum, posteaquam adventare se senserit, cautum pro temerario factum, delituisse inter angustias saltus; ritu ignobilium ferarum, quæ strepitu prætereuntium audito, sylvarum latebris se occuluerunt. Iam etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites, sed non amplius ipsum esse passurum detrectare certamen. In illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes. Hæc magnificentius jactata, quam verius. Ceterum pecunia omni, rebusque preciosissimis, Damascum Syriæ, cum modico præsidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus, more patrio, agmen, conjuge & matre. Virgines quoque cum parvo filio comitabantur patrem. Forte eadem nocte & Alexander ad fauces, quibus Syria aditur, & Darius ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenit. Nec dubitavere Persæ, quin Issò relicta, quam ceperant, Macedones fugerent. Nam etiam faucii quidam & invalidi, qui agmen non poterant persequi, excepti erant. Quos omnes, instinctu purpuratorum barbarâ feritate sævientium, præcisus adustisque manibus circumduci, ut copias suas noscerent: satisque omnibus spectatis nuntiare, quæ vidissent, Regi suo jus sit. Motis ergo castris, superat Pyramum am-

nem,

nem, in tergis, ut credebat, fugientium hæsuru
 At illi, quorum amputaverat manus, ad castra
 Macedonum penetrant, Darium, quam max
 mo cursu posslet, sequi nuntiantes. Vix fide
 habebatur. Itaque speculatores, in maritima
 regiones præmissos explorare jubet, ipse ne ade
 fet, an præfectorum aliquis speciem tribuisslet
 universi venientis exercitus. Sed cum specula
 tores reverterentur, procul ingens multitudo
 conspecta est. Ignis deinde totis campis collu
 cere cæperunt, omniaque velut continenti in
 cendio ardere visa, cum incondita multitudo
 maxime propter jumenta laxius tenderet. Ita
 que eo ipso loco metari suos castra jusslerat, læ
 tus, quod omni expetiverat voto, in illis potissi
 mum angustiis decernendum esslet. Cæterum, u
 solet fieri, cum ultimi discriminis tempus ad
 ventat, in sollicitudinem versa fiducia est. Illam
 ipsam fortunam, qua aspirante res tam prospe
 re gesslerat, verebatur: nec injuria, ex his qua
 tribuisslet sibi, quam mutabilis esslet, reputabat
 Vnam superesse noctem, quæ tanti discrimini
 moraretur eventum. Rursus occurrebant ma
 jora periculis præmia: &, sicut dubium esslet
 an vinceret, ita illud utique certum esse, honeste
 & cum magna laude moriturum. Itaque cor
 pora milites curare jussit, ac deinde tertia vigi
 lia instructos & armatos esslet. Ipse in jugum edi
 ti montis ascendit, multisque collucentibus fa
 cibus patrio more, sacrificium Diis præsidibus
 loci fecit. Iamq; tertium, sicut præceptum erat,
 signum tuba miles acceperat, itineri simul para
 tus & prælio: strenueque jussi procedere, oriente
 luce pervenerunt ad angustias, quas occupare
 decreverant. Darium triginta inde stadia abesse,
 præ-

præmissi judicabant. Tunc consistere agmen jubet, armisque ipse sumptis aciem ordinabat. Dario adventum hostium pavidi agrestes nuntiaverunt: vix credenti, occurrere etiam, quos ut fugientes sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos formido incesserat. quippe itineri quam prælio aptiores erant, raptimque arma capiebant. Sed ipsa festinatio discurrentium, suosque ad arma vocantium, majorem metum incussit. Alii in jugum montis evaserant, ut hostium agmen inde prospicerent: equos plerique frænabant: discors exercitus, nec ad unum intentus imperium, vario tumultu cuncta turbaverat. Darius initio montis jugum cum parte copiarum occupare statuit; & à fronte, & à tergo circumiturus hostem: à mari quoque, quo dexterum ejus cornu tegebatur, alios objecturus, ut undique urgeret. Præter hæc viginti millia præmissa cum sagittariorum manu, Pyramum amnem, qui duo agmina interfluebat, transire, & objicere sese Macedonum copiis jusserat. Si id præstare non possent, retrocedere in montes, & occulte circumire ultimos hostium. Cæterum destinata salubriter omni ratione, potentior fortuna discussit: quippe alii præ metu imperium exsequi non audebant, alii frustra exsequebantur: quia ubi partes labant, summa turbatur.

9. Acies autem hoc modo stetit: Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumq; viginti ferme millibus. In eodem Thymondas erat; Græcis pedibus mercede conductis triginta millibus præpositus. Hoc erat haud dubium robur exercitus, par Macedonicæ phalangi acies. In
 lævo

lævo cornu Aristomedes Thessalus viginti mil-
 lia Barbarorum peditum habebat. In subsidii
 pugnacissimas locaverat gentes. Ipsum Regem
 in eodem cornu dimicaturum tria millia dele-
 ctorum equitum assueta corporis custodia, &
 pedestris acies quadraginta millia sequeban-
 tur. Hyrcani deinde Medique equites: his pro-
 ximi cæterarum gentium equites dextera læva-
 que dispositi. Hoc agmen, sicut dictum est, in-
 structum, sex millia jaculatorum funditorum-
 que antecederant. Quidquid in illis angustiis
 adiri poterat, impleverant copiæ: cornuaque
 hinc à jugo, illinc à mari stabant: uxorem ma-
 tremque Regis, & aliam fœminarum gregem,
 in medium agmen acceperant. Alexander pha-
 langem, qua nihil apud Macedonas validius
 erat, in fronte constituit. dexterum cornu Ni-
 canor Parmenionis filius tuebatur: huic pro-
 ximi stabant Cænos, & Perdicas, & Meleager,
 & Ptolemæus, & Amyntas, sui quisque agmi-
 nis duces. In lævo, quod ad mare pertinebat,
 Craterus & Parmenio erant; sed Craterus Par-
 menioni parere iussus. Equites ab utroque cor-
 nu locati: dexterum Macedones Thessalis ad-
 junctis, lævum Peloponneses tuebantur. Ante
 hanc aciem posuerat funditorum manum sa-
 gittariis admixtis. Thraces quoque & Creten-
 ses ante agmen ibant, & ipsi leviter armati. At
 iis, qui præmissi à Dario jugum montis infeder-
 rant, Agrianos opposuit, ex Græcia nuper ad-
 vectos. Parmenioni autem præceperat, ut quan-
 tum possent, agmen ad mare extenderet, quo
 longius abessent montibus, quos occupaverant
 Barbari. At illi, neque obstare venientibus,
 nec circumire prætergressos ausi, funditorum
 maxime

maxime aspectu territi profugerant. Eaque res Alexandro tutum agminis latus, quod ne superne incesseretur timuerat, præstitit. Triginta & duo armatorum ordines ibant. neque enim latius extendi aciem patiebantur angustiarum. Paulatim deinde se laxare sinus montium, & majus spatium aperire cœperant. ita ut non pedes solum pluribus ordinibus incedere, sed etiam à lateribus circumfundi possent equitatus.

10. Iam in conspectu, sed extra teli jactum utraque acies erat, cum priores Persarum inconditum & trucem sustulere clamorem. Redditur & à Macedonibus major exercitus, impar numero, sed jugis montium vastisque saltibus repercussus, quippe semper circumjecta nemora petrarumque, quantamcunque accepere vocem, multiplicato sono referunt. Alexander ante prima signa ibat; identidem manu suos inhibens, ne impensius ob nimiam festinationem concitato spiritu capefferent bellum. Cumque agmen obequitaret, varia oratione, ut cujusque animis aptum erat, milites alloquebatur. *Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atque ultima Orientis, non ipsius magis, quam suo ductu profecti, inveterata virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emensoque olim Herculis, & Liberi patris terminos, non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus imposituros jugum. Macedonum Baltra, & Indos fore: minima esse, qua nunc intuerentur, sed omnia victoria parari. Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciarum saxis sterilem laborem fore, spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus. Totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli.* Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater

pater invocabatur, domitaque nuper Bœotia, & urbis in ea nobilissima ad solum diruta species representabatur animis: jam Granicum amnem, jam tot urbes aut expugnatas, aut in fidem acceptas, & omniaque que post tergum erant strata, & pedibus ipsorum subjecta, memorabat. Cum adierat Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque populantium, ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein Deum templa ruinis & ignibus esse deleta. Urbes eorum expugnatas, fœdera humani divinique juris violata, referebat. Illyricos vero & Thracas, rapto vi vere assuetos, aciem hostium, auro purpuraque fulgentem, intueri jubebat, pradam non arma gestantem. Irent & imbellibus fœminis aurum viri eriperent. Aspera montium suorum juga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu, ditibus Persarum campis agrisque mutarent.

11. Iam ad teli jactum pervenerant, cum Persarum equites ferociter in lævum cornu hostium inveci sunt. Quippe Darius equestri prælio decernere optabat; phalangem Macedonicæ exercitus robur esse conjectans. Iamque etiam dextrum Alexandri cornu circuibatur: quod ubi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad jugum montis jussis subsistere; cæteros in medium belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde ex acie Thesialibus equitibus, Præfectum eorum occulte circuire tergum suorum jubet, Parmenionique conjungi, & quod is imperasset, impigre exsequi. Iamque ipsi in medium Persarum undique circumfusi egregie se tuebantur: conferti, & quasi cohærentes, tela vibrare non poterant. Simul ut erant emissâ,
in

in eosdem concurrentia implicabantur, levique & vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. Ergo cominus pugnam coacti conferere, gladios impigre stringunt. Tum vero multum sanguinis fufum est: duæ quippe acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent: non timido, non ignavo cessare tum licuit: collato pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tum demum ergo promovebant gradum, cum hostem prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius fatigatos, nec vulnerati, ut alias solent, acie poterant excedere, cum hostis instaret à fronte, à tergo sui urgerent. Alexander, non ducis magis, quam militis, munera exsequabatur; opimum decus cæso Rege expetens. quippe Darius curru sublimis eminebat, & suis ad se tuendum, & hostibus ad incessendum, ingens incitamentum. Ergo frater ejus Oxyatres cum Alexandrum instare ci cerneret, equites, quibus præerat, ante ipsum currum Regis objecit, armis & robore corporis multum super cæteros eminens, animo vero & pietate in paucissimis; illo utique prælio clarus, alios improvide instantes prostravit, alios in fugam avertit. At Macedones, ut circa Regem erant, mutua adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmè irrumpunt. Tum vero similis ruinæ strages erat. Circa currum Darii jacebant nobilissimi duces, ante oculos Regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant, adverso corpore vulnerib⁹ acceptis. Inter hos Aticies, & Trountes, & Sabæos Prætor Ægypti, magnorum exercituum præfecti,

nosci-

noscitantur: circa eos cumulata erat pec-
 tum equitumq; obscurior turba. Macedonu-
 quoque, non quidem multi, sed promptissimè
 tamen, cæsi sunt. Inter quos Alexandri dexte-
 rum femur leviter mucrone perstrictum et
 iamque, qui Darium vehebant, equi confor-
 hastis, & dolore efferati, jugum quaterere, & Re-
 gem curru excutere cœperant: cum ille, veritu-
 ne vivus veniret in hostium potestatem, desili-
 & in equum, qui ad hoc ipsum sequebatur, in-
 ponitur: insignibus quoque Imperii, ne fugam
 proderent, indecorè abjectis. Tum vero, cœte-
 dissipantur metu. & quæ cuique patebat ad fu-
 gam via erumpunt, arma jacentes, quæ paullo
 ante ad tutelam corporum sumpserant: adeo
 pavor etiam auxilia formidabat. Instabat fu-
 gientibus eques à Parmenione missus, & forte
 in id cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro
 Persæ Thessalos equites vehementer urgebant
 iamque una ala ipso impetu proculcata erat
 cum Thessali strenue circumactis equis dilapsi
 rursus in prælium redeunt, sparsosque & in-
 compositos victoriæ fiducia Barbaros ingent-
 cæde prosternunt. Equi pariter equitesque Per-
 sarum, serie laminarum graves, agmen, quod
 celeritate maxime constat, ægre moliebantur:
 quippe in circumagendis equis suis Thessali
 multos occupaverant. Hac tam prospera pu-
 gna nuntiata, Alexander non ante ausus perfe-
 qui Barbaros, utrinque jam victor instare fu-
 gientibus cœpit. Haud amplius Regem quam
 mille equites sequebantur: cum ingens multi-
 tudo hostium caderet. Sed quis aut in victoria
 aut in fuga copias numerat? Agebantur ergo à
 tam paucis pecorum modo, & idem metus,
 qui

qui cogebat fugere, fugientes morabatur. At Græci, qui in Darii partibus steterant Amynta duce (Prætor hic Alexandri fuit, nunc transfuga) abrupti à cæteris, haud sane fugientibus similes evaserant. Barbari longe diversam fugam intenderunt, alii qua rectum iter in Persidem ducebat: quidam circuitus, rupes, saltusque montium occultos petivere, pauci castra Darii. Sed jam illa quoque hostis victor intraverat, omni quidem opulentia ditia. Ingens auri argentique pondus, non belli, sed luxuriæ apparatus diripuerant milites. Cumque plus raperent, passim strata erant itinera vilioribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contempserat. Iamque ad fœminas perventum erat. quibus, quò chariora ornamenta sunt, violentius detrahebantur: nec corporibus quidem vis, ac libido parcebat. Omnia planctu, tumultuque, prout cuique fortuna erat, castra repleverant: nec ulla facies mali deerat, cum per omnes ordines ætatesque victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc vero impotentis fortunæ species conspici potuit, cum ii, qui tum Dario tabernaculum exornaverant, omni luxu & opulentia instructum, eadem illa Alexandro, quasi veteri domino, reservabant. Namque id solum intactum omiserant milites; ita tradito more, ut victorem victi Regis tabernaculo exciperent. Sed omnium oculos animosque in semet converterant, captiva mater, conjunxque Darii. Illa non majestate solum, sed etiam ætate venerabilis: hæc formæ pulchritudine. nec illa quidem sorte corrupta, acceperat in sinum filium, nondum sextum ætatis annum egressum, in spem tantæ fortunæ, quantam paullo ante pater

pater ejus amiferat, genitum. At in gremio antaviae jacebant adultae virgines duae, non solum tantum, sed illius mœrore etiam confectae. Ingens circa eam nobilium foeminarum turba constiterat, laceratis crinibus, abscissaque veste pristini decoris immemores. Reginas, dominaeque, veris quondam, tunc alienis nominibus vocantes. Illae suae calamitatis oblitae, utro conu Darius stetit, quae fortuna discrimen fuisset, requirebant. Negabant se captas, si viveret Rex. Sed illum, equos subinde mutanter longius fuga abstulerat. In acie autem caesa sunt Persarum peditum centum millia: decem verum millia interfecta equitum. At ex parte Alexandri quatuor & quingenti faucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati sunt equitum centum quinquaginta interfecti. Tantulo impendio ingens victoria stetit.

12. Rex, qui diu Darium persequendo fatigatus erat, posteaquam & nox appetebat, & eum assequendi spes non erat, in castra paullo ante à suis capta pervenit. Invitari deinde amicos, quibus maxime aslueverat, jussit: quippe summa duntaxat cutis in femore perstricta non prohibebat interesse convivio. Tum repente è proximo tabernaculo lugubris clamor barbaro ululatu, planctuque permixtus, epulantes conterruit. Cohors quoque, quae excubabat ad tabernaculum Regis, veritate majoris motus principium esset, armare se coeperat. Causa pavoris subiti fuit, quod mater uxorque Darii, cum captivis mulieribus nobilibus Regem, quem interfectum esse credebant, ingenti gemitu ejulatuque deflebant. Unus namque è captivis spardonibus, qui forte ante ipsarum tabernaculum steterat,

steterat, amiculum, quod Darius. (sicut paullo ante dictum est) ne cultu proderetur, abjecerat, in manibus ejus, qui repertum ferebat, agnovit: ratusque interfecto detractum esse, falsum nuntium mortis ejus attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander fortunæ Darii, & pietati earum illachrimasse fertur. Ac primo Mithrenem, qui Sardeis prodiderat, peritum Persicæ linguæ, ire ad consolandas eas jussit. Veritus deinde, ne proditor, captivarum iram doloremque gravaret, Leonatum ex purpuratis suis misit, jussum indicare, falso lamentari eas Darium vivum. Ille cum paucis armigeris in tabernaculum, in quo captivæ erant, pervenit, missumque à Rege se nuntiare jubet. At ij, qui in vestibulo erant, ut armatos conspexere, rati actum esse de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes, adesse supremam horam, missosque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere possent, nec admittere auderent, nullo responso dato, tacite opperiebantur victoris arbitrium. Leonatus, expectato diu qui se intromitteret, posteaquam nemo producere audebat, relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat fœminas, quod irrupisse non admissus videbatur. Itaque mater & conjunx provolutæ ad pedes orare cœperunt, ut prius quam interficerentur, Darii corpus ipsis patrio more sepelire permetteret: functas supremo in Regem officio se impigre morituras. Leonatus, & vivere Darium, & ipsas non incolumes modo, sed etiam apparatu pristinæ fortunæ Reginas fore. Tum mater Darii allevari se passâ est. Alexander postera die, cum curam sepelicendis militibus

tibus impenderet, quorum corpora invenerat
 Persarum quoque nobilissimis eundem hono-
 rem haberi jubet; matriq; Darii permittit, quo
 vellet, patrio more sepeliret. Illa paucos arct.
 propinquitate conjunctos pro habitu presentis
 fortunæ humari jussit; apparatus funerum
 quo Persæ suprema officia celebrarent, invidio-
 sum fore existimans, cum victores haud pre-
 tiose cremarentur. Iamque justis defunctorum
 corporibus solutis, præmittit ad captivas, quæ
 nuntiarent ipsum venire; inhibitaque comitan-
 tium turba, tabernaculum cum Hephæstione
 intrat. Is longe omnium amicorum charissi-
 mus erat Regi: cum ipso pariter educatus, se-
 cretorum omnium arbiter. libertatis quoque
 in admonendo eo non alius jus habebat, quocirca
 tamen ita usurpabat, ut magis à Rege permis-
 sum, quam vindicatum ab eo videretur. & sic
 ut ætate par erat Regi, ita corporis habitu præ-
 stabat. Ergo Regina illum Regem esse ratâ, suo
 more veneratâ sunt. Inde ex spadonibus capti-
 vis, quis Alexander esset, monstrantibus, Syfi-
 gambis advoluta est pedibus ejus; ignoratio-
 nē nunquam antea visi Regis excusans. Quam
 manu allevans Rex, Non errasti, inquit, mater:
 nam & hic Alexander est. Equidem, si hac con-
 tinentia animi ad ultimum vitæ perseverare
 potuisset, feliciorē fuisse crederem, quam vi-
 sus est esse, cum Liberi patris imitaretur trium-
 phum, ab Hellesponto usque ad Oceanum om-
 nes gentes victoria emensus: si vicisset profecto
 superbiam atque iram; mala invicta: si absti-
 nuisset inter epulas cædibus amicorum; egre-
 giosque bello viros, & tot gentium secum do-
 mitores indicta causa veritus esset occidere.

Sed

Sed nondum fortuna se animo ejus infuderat. Itaque orientem eam, moderate & prudenter tulit. ad ultimum magnitudinem ejus non cepit. Tum quidem ita se gessit, ut omnes ante eum Reges, & continentia & clementia vincerentur: virgines, & Reginas excellentis formæ, tam sancte habuit, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Conjugem ejusdem, quam nulla ætatis suæ pulchritudine corporis vicit, adeo ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam, ne quis captivo corpori illuderet. Omnem cultum reddi fœminis jussit, nec quidquam ex pristinæ fortunæ magnificentia captivis, præter fiduciam, defuit. Itaque Sisygambis, Rex, inquit, mereris, ut ea precemur tibi, qua Dario nostro quondam precatæ sumus: & (ut video) dignus es, qui tantum Regem non felicitate solum, sed etiam aequitate superaveris. Tu quidem matrem meam & Reginam vocas, sed ego me tuam famulam esse confiteor. Et præterita fortuna fastigium capio, & præsentis jugum pati possum. Tua interest, quantum in nos licuerit, si id potius clementiæ quam sævitia, vis esse testatum. Rex bonum animum habere eas jussit: Darii deinde filium collo suo admovit. Atque nil ille conspectu tunc primum à se visi conterritus, cervicem ejus manibus amplectitur. Motus ergo Rex constantia pueri, Hephæstionem intuens, *Quam vellem*, inquit, *Darius aliquid ex hac indole hausisset*. Tum tabernaculo egressus, tribus aris in ripa Pyrami amnis, Iovi, atque Herculi, Minervæque sacratiss, Syriam petit, Damascum, ubi Regis gaza erat, Parmenione præmissio.

13. Atque is, cum præcessisse Darii satapram comperisset, veritus, ne paucitas suorum sperneretur,

C

neretur,

neretur, accersere majorem manum statuit. Sed forte in exploratores ab eo præmissos incidit, nomine Mardus, qui ad Parmenionem perduxus, litteras ad Alexandrum, à Præfecto Damasci missas, tradit ei: nec dubitare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pecunia traderet, adiecit. Parmenio, asservari eo jussu, litteras aperit: in quæis erat scriptum, ut mature Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret cum manu exigua. Itaque re cognita, Mardum datis comitibus ad proditorem remittit. Ille è manibus custodientium lapsus, Damascum ante lucem intrat. Turbaverat enim res Parmenionis animum insidias timentis, & ignotum iter sine duce non audebat ingredi. Felicitati tamen Regis sui confusus, agrestes, qui duces itineris essent, excipi jussit: quibus celeriter repertis, quarto die ad urbem pervenit, jam metuente Præfecto, ne sibi fides habita non esset. Igitur, quasi parum munimentis oppidi fidens, ante solis ortum pecuniam regiam, quam gazam Persæ vocant, cum preciosissimis rerum efferri jubet, fugam simulans, revera ut prædam hosti offerret. Multa millia virorum fœminarumque excedentem oppido sequebantur; omnibus miserabilis turba, præter eum, cujus fidei commissa fuerat: quippe quo major proditoris merces foret, obiicere hosti parabat gratiorem omni pecunia prædam, nobiles viros, prætorum Darii conjuges, liberosque; præter hos urbium Græcarum legatos, quos Darius, velut in arce tutissima, in proditoris reliquerat manibus. Gangabas Persæ vocant humeris onera portantes: hi cum frigus tolerare non possent, quippe & procella subito nivem effuderat, & humus rigebat gelu,

gelu, tum astrictas vestes, quas cum pecunia portabant, auro, & purpura insignes induunt, nullo prohibere auso, cum fortuna Regis, etiam humillimis, in ipsum licentiam faceret. Præbuer ergo Parmenioni non spernendi agminis speciem, qui intentiore cura suos quasi ad justum prælium paucis adhortatus, equis calcaria subdere jubet, & acri impetu in hostem invehi. At illi, qui sub oneribus erant, omissis illis, per metum capessunt fugam. Armati quoque, qui eos sequebantur, eodem metu arma jactare, ac nota diverticula petere cœperunt. Præfectus quasi & ipse conterritus, simulans, cuncta pavore compleverat. Iacebant totis campis opes regiæ. Illa pecunia stipendio ingenti militum præparata: ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium fœminarum, aurea vasa, aurei fræni, tabernacula regali magnificentia ornata, vehicula quoque à suis destituta ingentis opulentia plena. facies etiam prædantibus tristis, si qua res avaritiam moraretur: quippe tot annorum incredibili, & fidem excedente fortuna cumulata, tunc alia stirpibus dilacerata: alia in cœnum demersa eruebantur. Non sufficiebant prædantium manus prædæ. Iamque etiam ad eos, qui primi fugerant, ventum erat. Fœminæ pleræque parvos trahentes liberos ibant, inter quas tres fuere virgines, Ochi, qui ante Darium regnaverat, filiæ, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractæ, sed tum sortem earum crudelius aggravante fortuna. In eodem grege uxor quoque ejusdem Ochi fuit, Oxathrisque (frater hic erat Darii) filia, & conjunx Artabazi principis purpuratorum: & filius, cui Ilioneo fuit nomen. Pharnabazi quo-

que, cui summum imperium maritimæ ora
 Rex dederat, uxor cum filio excepta est; Men-
 toris filiæ tres, ac nobilissimi ducis Memnonis
 conjunx, & filius: vixque ulla domus purpurati
 fuit tantæ cladis expers. Lacedæmonii quoque,
 & Athenienses societatis fide violata, Persas se-
 cuti, Aristogiton, Dropides, & Eleutherius, in-
 ter Athenienses, genere fama que longe clarissi-
 mi: Lacedæmonii, Perisippus, & Onomastori-
 des, cum Omajo & Callicratide, ii quoque domi
 nobiles. Summa pecuniæ signatæ fuit, talento-
 rum duo millia & sexaginta. facti argenti pon-
 dus quingenta æquabat. Præterea xxx. millia
 hominum, cum septem millibus jumentorum,
 dorso onera portantium, capta sunt. Cæterum,
 Dii, tantæ fortunæ proditorem, sepulturæ cele-
 riter debita pœna persecuti sunt. Namque unus
 è conscis ejus, credo, Regis vicem etiam in illa
 sorte reveritus, interfecti proditoris caput ad
 Darium tulit, opportunum solatium prodito:
 quippe & ultus inimicum erat, & nondum in
 omnium animis memoriam majestatis suæ ex-
 olevisse cernebat.

LIBER IV.

BREVIARIVM LIBRI.

1. **A**lexander, literis à Dario superbe scriptis re-
 giè respondet. Abdolonymum Sidonius regem
 præficit. Amyntas transfuga, miro modo à Persis
 ipsis occiditur. Varia variis locis præfectorum Darii
 clades.

2. Tyrii, Alexandrum recipere recusantes, obsi-
 dentur.

3. Du-

3. *Dubius belli eventibus Tyri obsidio nobilitatur.*
4. *Tandem Tyrus, vi capta, maximaque hominum strage corrupta, luctuoso deformatur incendio.*
5. *Darii iterata de pace ad Alexandrum submissior legatio. qua repudiata, Græci Alexandrum corona aurea donant: ille autem, per præfectos, multas in potestatem suam redigit provincias.*
6. *Ad bellum dum se accingit Darius, Alexander Gazam expugnat: ejusque præfectum Batim crudeli afficit supplicio.*
7. *Profectio, & varia Alexandri quaesita, ad Iovis Hammonis oraculum.*
8. *In Ægypto Alexandria condita; variaque Alexandri bellica expeditiones.*
9. *Darius ad Arbellas pervenit, eoque invito Alexander Granicum superat.*
10. *Milites, ob Luna defectum turbatos, per Ægyptios vates confirmat Alexander: Persas vastatores coniciit in fugam. Darii uxor captiva, mærore confecta, supremum diem claudit, unde Alexandri lachryma. Darii suspiciones, luctus & vota.*
11. *Pacem tertio quaesitam Darius non impetrat. imo ad deditionem, aut ad bellum, ab Alexandro provocatur.*
12. *Ad prælium dum Persarum ingens exercitus paratur, Macedones Panico quodam defuncti terrore, arma alacriter capeffunt.*
13. *Consilia de nocturno prælio Parmenionis & Polypercontis Alexander damnat: somnoq; refectus, interrito vultu suos ad pugnam accendit.*
14. *Alexandri ad Græcorum, Dariique ad Persarum exercitus, ante pugnam orationes.*
15. *Cruenti ad Arbellas prælii descriptio. Victor Alexander, Darium victum persequitur.*
16. *Parmenio in discrimine constitutus, Alexander*

drum retrahit. Tandem integra victoria potiti Macedones, reliquos Persas, multis suorum millibus desideratis, fuga sibi quaerere salutem cogunt.

DARIUS tanti modo exercitus Rex, qui triumphatis magis, quam dimicantis more curru sublimiter inierat praelium, per loca, quae prope immensis agminibus compleverat, jam inania, & ingenti solitudine vasta fugiebat. Pauci Regem sequebantur. nam nec eodem omnes fugam intenderant, & deficientibus equis, cursum eorum, quos Rex subinde mutabat, æquare non poterant. Vnchas deinde pervenit, ubi exceperere eum Græcorum quatuor millia, cum quibus ad Euphratem contendit, id demum credens fore ipsius, quod celeritate præripere potuisset. At Alexander Parmenionem, per quem apud Damascum recepta erat præda, iussum eam ipsam, & captivos diligentem asservare custodia, Syriæ, quam Cælen vocant, præfecit. Novum imperium Syri, nondum bellis cladibus satis domiti, aspernabantur: sed celeriter subacti, obedienter imperata fecerunt. Nardus quoque insula deditur Regi. Maritimam tamen oram, & pleraque longius etiam à mari recedentia, Rex ejus insulæ Strato possidebat: quo in fidem accepto, castra movit ad urbem Marathon. Ibi illi litteræ à Dario redduntur: quibus ut superbe scriptis vehementer offensus est. Præcipue eum movit, quod Darius sibi Regis titulum, nec eundem Alexandri nomini adscripserat. Postulabat autem magis, quam petebat, ut accepta pecunia quantamcunque tota Macedonia caperet, matrem sibi, ac conjugem, liberosque

liberosque restitueret. De regno, æquo, si veller, Marte contenderet. Si faniora consilia tandem pati potuisset, contentus patrio, cederet alieni imperii finibus: socius amicusque esset. in ea se fidem & dare paratum, & accipere. Contra Alexander in hunc maxime modum rescripsit: REX ALEXANDER DARIO. *Ille, cujus nomen sumpsisti, Darius, Gracos, qui oram Helle-sponti tenent, coloniasque Gracorum Ionias, omni clade vastavit, cum magno deinde exercitu mare trajecit, illato Macedonia, & Græcia bello. Rursus Rex Xerxes gentis ejusdem, ad oppugnandos nos cum immanium Barbarorum copiis venit: qui, navali prælio victus, Mardonium tamen reliquit in Græcia, ut absens quoque popularetur urbes, agros ure-ret. Philippum vero parentem meum quis ignorat ab his interfectum esse, quos ingentis pecunia spe sollicitaverant vestri? Impia enim bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita, sicut tu proxime talentis mille, tanti exercitus Rex, percussorem in me emere voluisti. Repello igitur bellum, non infero. Et Diis quoque pro meliore stantibus causa, magnam partem Asia in ditionem redogit meam, te ipsum acie vici, quem etsi nihil à me impetrare oportebat, quod petieras; utpote qui ne belli quidem in me jura servaveris; tamen si veneris supplex, & matrem, & conjugem, & liberos, sine pretio recepturum te esse promitto. Et vincere, & consulere victis scio. Quod si te nobis committere times, dabimus fidem impune venturum. De cætero, cum mihi scribes, memento non solum Regi te, sed etiam tuo, scribere. Ad hanc perferendam Therisippus missus, ipse in Phœnicen deinde descendit, & oppidum Biblon traditum recepit. Inde ad Sidon ventum est, urbem vetustate famaue condito-*

rum inclytam. Regnabat in ea Strato, Dariopibus adjunctus: sed quia deditioem magis popularium, quam sua sponte fecerat, regno visus indignus: Hephæstionique permissum, ut quæ eo fastigio Sidones dignissimum arbitrarentur. constitueret Regem. Erant Hephæstioni hospites, clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patric more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstio magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumque peterent, *Vos quidem macti virtute, inquit, estote, qui primi intellexistis quanto majus esset regnum fastidire, quam accipere. Caterum date aliquem regie stirpis, qui meminerit, à vobis acceptum habere se regnum.* At illi cum multos imminere tantæ spei cernerent, singulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, statuunt, neminem esse potioem, quam Abdolonymum quendam, longa quidem cognatione stirpi regie annexum: sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stirpe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concussierat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum regie vestis insignibus hortum intrant: quem forte, steriles herbas eligens, Abdolonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his, *Habitus, inquit, hic, quem cernis in meis manibus, cum isto squalore permutandus tibi est. Abluc corpus illu via, æternisque sordibus squalidum. Cape Regis animum, & in eam fortunam, qua dignus es, istam continentiam profer. Et cum in regali solio residebis, vite necisque omnium civium dominus,*

cave

cave obliuiscaris hujus status, in quo accipis regnū : imo hercule, propter quem. Somnio similis res Abdolonymo videbatur. Interdum fatiscant essent qui tam proterve sibi illuderent, percunctabatur. Sed ut cunctanti squalor ablutus est, & injecta vestis purpura, auroque distincta, & fides à jurantibus facta serio : jam Rex iisdem comitibus in regiam peruenit. Fama, ut solet, strenue totas urbes discurret: aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisq; humilitatem inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum Rex protinus jussit, diuque contemplatus, *Corporis, inquit, habitus, fama generis non repugnat : sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim. Haec manus suffecere desiderio meo : nihil habenti, nihil defuit.* Magnæ indolis specimen ex hoc sermone Abdolonymi cepit. Itaque non Stratonis modo regiam supellectilem attribui ei jussit, sed pleraque etiam ex Persica præda : regionem quoque urbi appositam, ditioni ejus adjecit. Interea Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro transfugisse diximus, cum quatuor millibus Græcorum, ipsum ex acie persecutus, fuga Tripolim peruenit. Inde in naves militibus impositis, Cyprum transmisit : & cum in illo statu rerum id quemque, quod occupasset, habiturum arbitraretur, velut certo jure possessum, Ægyptum petere decrevit. Vtrique Regi hostis, & semper ex ancipiti mutatione temporum pendens, hortatusque milites ad spem tantæ rei, docet Sabacem Prætorem Ægypti cecidisse in acie: Persarum præsidium, & sine duce esse, & invalidum; Ægyptios semper Prætoribus eorum

rum infensos, pro sociis ipsos non pro hostibus æstimaturos. Omnia experiri necessitas cogebat: quippe cum primas spes fortuna destituit, futura præsentibus videntur esse potiora. Igitur conclamant, duceret, quo videretur. Atque ille utendum animis, dum spe calerent ratus, ad Pelusii ostium penetrat, simulans à Dario se esse præmissum. Potitus ergo Pelusii, Memphin copias promovit, ad cuius famam Ægyptii, vana gens, & novandis quam gerendis aptior rebus, ex suis quisque vicis urbibusque ad hoc ipsum concurrunt, ad delenda præsidia Persarum: qui territi, tamen spem obtinendi Ægyptum non amiserunt. Sed eos Amyntas prælio superatos in urbem compellit, castrisque positos victores ad populandos agros eduxit, ac velut in medio positos omnibus, hostium cuncta agebantur. Itaque Mazeces, quanquam infelici prælio suorum animos territos esse cognoverat: tamen palantes, & victoriæ fiducia incautos ostentans, perpulit, ne dubitarent ex urbe erumpere, & res amissas recuperare. Id consilium non ratione prudentius, quam eventu felicius fuit. Ad unum omnes cum ipso duce occisi sunt. Has pœnas Amyntas utrique Regi dedit, nihilo magis ei, ad quem transfugerat, fidus, quam illi, quem deseruerat. Darii prætores, qui prælio apud Isson superfuerunt, cum omni manu, quæ fugientes secuta erat, assumpta etiam Cappadocum & Paphlagonum juventute, Lydiam recuperare tentabant. Antigonus Prætor Alexandri Lydiæ præerat: qui, quanquam plerosque militum ex præsidiis ad Regem dimiserat, tamen Barbaris spretis in aciem suos eduxit. Eadem illinc quoque fortuna partium fuit: tribus præ-

præliis alia atque alia regione commissis, Persæ funduntur. Eodem tempore classis Macedonum, ex Græcia accita, Aristomenem, qui ad Hellepontioram recuperandam à Dario erat missus, captis ejus aut demersis navibus superat. A Milesiis deinde Pharnabazus Præfectus Persicæ classis pecunia exacta, & præsidio in urbem Chium introducto, centum navibus Andrum, & inde Syphnum petiit: is quoque insulas præsidiis occupat, pecunia mulctat. Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europæ Asiæque Regibus in spem totius orbis occupandi gerebatur, Græciæ quoque & Cretæ arma commoverat. Agis Lacedæmoniorum Rex octo millibus Græcorum, qui ex Cilicia profugii domos repetierant, contractis, bellum Antipatro Macedoniæ præfecto moliebatur. Cretenfes, has aut illas partes secuti, nunc Spartanorum, nunc Macedonum præsidiis occupabantur. Sed leviora inter illos fuere discrimina: unum certamen, ex quo cætera pendebant, in-tuente fortuna.

2. Iam tota Syria, jam Phœnice quoque excepta Tyro, Macedonum erant: habebatque Rex castra in continenti, à quo urbem angustum fretum dirimit. Tyrus & claritate & magnitudine ante omnes urbes Syriæ Phœnicæsq; memorabilis, facilius societatem Alexandri acceptura videbatur, quam imperium. Coronam igitur auream legati domum afferebant, com-meatuque large & hospitaliter ex oppido adduxerant. Ille dona, ut ab amicis, accipi jussit, benigneque legatos allocutus, Herculi (quem præcipue Tyrii colerent) sacrificare velle se dixit. Macedonum Reges credere, ab illo Deo ip-sos

sos genus ducere: se vero, ut id faceret, etiam
 oraculo monitum. Legati respondent, esse tem-
 plum Herculis extra urbem, in ea sede quan-
 Palætyron ipsi vocant. Ibi Regem Deo sacrum
 rite facturum. Non tenuit iram Alexander, cu-
 jus alioquin potens non erat. Itaque, *Vos quidem*
inquit, fiducia loci, quod insulam incolitis, pede
strem hunc exercitum spernitis: sed brevi ostendam
in continenti vos esse. Proinde sciatis licet, aut intra
turum me urbem, aut oppugnaturum. Cum ho-
 responso dimissos monere amici cœperunt, u-
 Regem, quem Syria, quem Phœnice recepisset
 ipsi quoque urbem intrare paterentur. At illi
 loco satis fisci, obsidionem ferre decreverunt
 namque urbem à continenti quatuor stadiorum
 fretum dividit, Africo maxime objectum, cre-
 bros ex alto fluctus in litus evolvens: nec acci-
 piendo operi, quo Macedones continenti insu-
 lam jungere parabant, quidquam magis, quam
 ille ventus, obstabat. Quippe, vix leni & tran-
 quillo mari, moles agi possunt. Africus vero
 prima quæque congesta pulsu illisa mari sub-
 ruit: nec ulla tam firma moles est, quam non
 exedant undæ per nexus operum manantes, &
 ubi acrior flatus existit, summi operis fastigio
 superfusa. Præter hanc difficultatem, haud mi-
 nor alia erat: muros turresque urbis præaltum
 mare ambiebat. Non tormenta, nisi è navibus
 procul excussa, emitti; non scalæ mœnibus ap-
 plicari poterant. Præceps in salum murus pede-
 stre interceperat iter, naves nec habebat Rex, &
 si admovisset, pendentibus & instabilibus
 arceri poterant. Inter quæ, haud parva dictu-
 res, Tyrionum fiduciam accendit. Carthagi-
 nensium legati, ad celebrandum anniversarium
 sacrum

facrum more patrio tunc venerant : quippe Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo Pœni cœperunt, ut obsidionem forti animo paterentur, brevi Carthagine auxilia ventura : namque ea tempestate magna ex parte Punicis classibus maria obsidebantur. Igitur bello decreto, per muros turreſque tormenta disponunt, arma junioribus dividunt, opificesque, quorum copia urbs abundabat, in officinas distribuunt. Omnia belli apparatu strepunt : ferreæ quoque manus (harpagonas vocant) quas operibus hostium iniicerent, corvique, & alia tuendis uribus exçogitata, præparabantur. Sed cum fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, impositum eſſet, admotisque follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi sub ipsis flammis exstitiſſe dicuntur. idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii. Apud Macedonas quoque, cum forte panem quidam militum frangeret, manantis sanguinis guttas notaverunt. Territoque Rege, Aristander peritissimus vatum respondit, si extrinsecus cruor fluxiſſet, Macedonibus id triste futurum. Contra, cum ab interiore parte manaverit, urbi, quam obsidere destinaſſent, exitium portendere. Alexander cum & classẽ procul haberet, & longam obsidionem magno sibi ad cætera impedimento videret fore, caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, misit : quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum. Atq; ille suorum tam indigna nece commotus, urbem obsidere statuit. Sed ante jacienda moles erat, quæ urbem continenti committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incesſit, cernen-

cernentium profundum mare, quod vix divi
 ope possēt impleri : quæ saxa tam vasta, quæ
 tam proceras arbores posse reperiri ? exha-
 riendas esse regiones, ut illud spatium agger
 retur, & exæstare semper fretum, quoque a-
 ctius volutetur inter insulam & continenter
 hoc acrius furere. At ille haudquaquam ruc
 tractandi militares animos, *speciem sibi Hercu-*
in somno oblatam esse pronuntiat, dexteram porr-
gentis : illo duce, illo aperiante, in urbem intrare
visum. Inter hæc caduceatores interfectos, gentiu-
jura violata referebat. Vnam esse urbem, quæ cui-
sum victoris morari causa esset. Ducibus deinceps
 negotium datur, ut suos quisque castiget : fi-
 tisque omnibus stimulis, opus orsus est. Ma-
 gna vis saxorum ad manum erat, Tyro veteri
 præbente. materies ex Libano monte ratibus
 & turribus faciendis vehebatur. Iamque à fur-
 do maris in altitudinem montis opus excreve-
 rat, nondum tamen aquæ fastigium æquabat
 & quo longius moles agebatur à littore, ho-
 magis quicquid ingerebatur, præaltum absor-
 bebat mare : cum Tyrii, parvis navigiis admo-
 tis, per ludibrium exprobrabant, illos, armis in-
 clytos, dorso, sicut jumenta, onera gestare. In-
 terrogabant etiam, num major Neptuno esse
 Alexander. Hæc ipsa insectatio alacritatem mi-
 litum accendit. Iamque paululum moles aquam
 eminebat, & simul aggeris latitudo crescebat
 urbi que admovebatur : cum Tyrii, magnitudi-
 ne molis, cujus incrementum eos ante fefelle-
 rat, conspecta, levibus navigiis nondum com-
 missum opus circuire cœperunt : missilibus eo-
 quoque, qui pro opere stabant, incessere. Multis
 ergo impune vulneratis, cum & remove, &
 appel-

appellere scaphas in expedito non esset, ad curam semetipfos tuendi ab opere converterant. Igitur ex jumentis coria velaque iussit obtendi, ut extra teli iactum essent, duasque turres ex capite molis erexit, è quibus in subeuntes scaphas tela ingeri possent. Contra, Tyrii navigia procul à conspectu hostium littori appellunt, expositisque militibus, eos, qui saxa gestabant, obtruncant. In Libano quoque Arabum agrestes, incompósitos Macedonas aggressi, triginta fere interficiunt, paucioribus captis.

3. Ea res Alexandrum dividere copias coëgit. Et ne segniter assidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque præfecit : ipse cum expedita manu Arabiam petiit. Inter hæc Tyrii navem magnitudine eximia, faxis arenaque à puppi oneratam, ita ut multum prora emeretur, bitumine ac sulphure illitam remis concitaverunt : & cum magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit. Tunc prora ejus accensa, remiges desilire in scaphas, quæ ad hoc ipsum præparatæ sequebantur. Navis autem, igne concepto, latius fundere incendium cœpit, quod, priusquam posset occurri, turres, & cætera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desilierant in parva navigia, faces, & quidquid alendo igni aptum erat, in eadem opera ingerunt. Iamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata, conceperant ignem. cum ii, qui in turribus erant, partim haurirentur incendio, partim armis omissis in mare semetipfi immitterent. At Tyrii, qui capere eos, quam interficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque lacerabant, donec debilitati impune navigiis

giis excipi possent : nec incendio solum oper consumpta, sed forte eodem die vehementio ventus motum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages oper verberata se laxavere, saxaque interfluens unda, medium opus rupit. Prorutis igitur lap dum cumulis, quibus injecta terra sustinebatur præceps in profundum ruit, tantæque molis vi ulla vestigia invenit ab Arabia rediens Alexander. Hic (quod in adversis reb⁹ solet fieri) alius in alium culpam referebat, cum omnes verius de sævitia maris queri possent. Rex novi operi molem orsus, in adversum ventum, non latere sed recta fronte, direxit, quod cætera opera velut sub ipso latentia tuebatur. Latitudinem quoque aggeri adjecit, ut turres in medio erectæ, procul teli jactu abessent. Totas autem arbores cum ingentibus ramis in altum jaciebant. deinde faxis onerabant. Rursus cum ulcorum alias arbores iniiciebant. Tum humum aggregabatur. super quæ alia strue saxorum arborumque cumulata, velut quodam nexu continens opus junxerant. Nec Tyrii, quidquid ad impediendam molem excogitari poterat, seigniter exsequebantur. Præcipuum auxilium erat, qui procul hostium conspectu subibant aquam, occultoque lapsu ad molem usque penetrabant, falcibus palmites arborum eminentium ad se trahentes : quæ ubi secutæ erant pleraque secum in profundum dabant : tum levatos onere stipites truncoque arborum hauc ægre moliebantur. Deinde totum opus, quod stipitibus fuerat innixum, fundamento lapsos sequebatur. Ægro animi Alexandro, & utrum perse veraret an abiret, satis incerto, classis Cypro

pro advenit. Eodemque tempore Cleander, cum Græcis militibus in Asiam nuper advectus, centum & octoginta navium classẽ in duo dividit cornua. Lævum Pythagoras, Rex Cypriorum, cum Cratero tuebatur: Alexandrum in dextero quinqueremis regia vehebat. Nec Tyrii, quanquam classẽ habebant, ausi navale inire certamen, triremes omnes ante ipsa mœnia opposuerunt, quibus Rex investus, ipsas demersit. Põstera die, classẽ ad mœnia admota, undique tormentis, & maxime arietum pulsu, muros quatit: quos Tyrii raptim obstructis saxis refecerunt. Interiorem quoq; murum, ut si prior fefellisset, illo se tuerentur, undiq; orsi. Sed undiq; vis mali urgebat: moles intra teli jactum erat: classis mœnia circuibat: terrestri simul navalique clade obruebantur. quippe binas quadriremes Macedones inter se ita junxerant, ut proræ cohærent; puppes intervallo, quantum capere poterant, distarent. Hoc puppium intervallum, antennis asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis, qui militem sustinerent, impleverant. sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris miles tegebatur. Media nox erat, cum classẽ, sicuti dictum est, paratam circuire urbem jubet: jamque naves urbi undique admovebantur, & Tyrii desperatione torpebant, cum subito spissæ nubes intendere se cœlo, & quidquid lucis internitebat, effusa caligine, extinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levare, deinde acrius vento concitatum fluctus ciere, & inter se navigia collidere. Iamque scindi cœperant vincula, quibus connexæ quadriremes erant, ruere tabulata,

tabulata, & cum ingenti fragore in profundum
 secum milites trahere. Neque enim confert
 navigia ulla ope in turbido regi poterant. Miles
 ministeria nautarum, remex militis officii
 turbabat, & quod in hujusmodi casu accidi
 periti ignaris parebant: quippe gubernatore
 alias imperare soliti, tum metu mortis jussa ex
 sequebantur. Tandem remis pertinacius ever
 beratum mare, veluti eripientibus navigia cla
 fificis cessit, appulsaque sunt littori lacerata ple
 raque. Iisdem diebus forte Carthaginensium
 legati triginta superveniunt; magis obsessis so
 latium, quam auxilium: quippe domestico bello
 Pœnos impediri, nec de imperio, sed pro salut
 dimicare nuntiabant. Syracusani tunc African
 urbant, & haud procul Carthaginis muris lo
 caverant castra. Non tamen defecere animi
 Tyrii, quanquam ab ingenti spe destituti erant
 sed conjuges liberosque devehendos Carthagi
 nem tradiderunt; fortius quidquid accidere
 laturo, si charissimam sui partem extra commu
 nis periculis sortem habuissent. Cumque unus
 civibus concioni indicasset, oblatam esse per
 somnum sibi speciem Apollinis, quem eximia
 religione colerent, urbem deserentis, molemq
 à Macedonibus jactam in falò, in sylvestrem
 saltum esse mutatam, quanquam author levis
 erat, tamen ad deteriora credenda proni, metu
 aurea catena devinxere simulacrum, aræque
 Herculis, cujus numini urbem dicaverant, in
 feruere vinculum, quasi illo Deo Apollinem re
 tenturi. Syracusis id simulacrum devexerant
 Pœni, & in majore locaverant patria, multisque
 aliis spoliis urbium à semet captarum, non Car
 thaginem magis quam Tyrum, ornaverant. Sa
 crum

crum quoque, quod quidem Diis minime cordi esse crediderim, multis seculis intermissum, repetendi autores quidam erant; ut ingenuus puer Saturno immolaretur. quod sacrilegium verius, quam sacrum, Carthaginenses, à conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur: ac nisi seniores obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio vicisset. Cæterum efficacior omni arte imminens necessitas, non usitata modo præsidia, sed quædam etiam nova admovit. Namque ad implicanda navigia, quæ muros subibant, validis asseribus corvos & ferreas manus cum uncis ac falcibus illigaverant, ut cum tormento asseres promovissent, subito laxatis funibus iniicerent. Vnci quoque & falces ex iisdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa navigia lacerabant. Clypeos vero æneos multo igne torrebant, quos repletos fervida arena cænoque decocto, è muris subito devolvebant, nec ulla pestis magis timebatur. Quippe ubi loricam corpusque fervens arena penetraverat, nec ulla vi excuti poterat, & quidquid attigerat, perurebat: jacentesque arma, laceratis omnibus, queis protegi poterant, vulneribus inulti patebant. Corvi vero, & ferreæ manus tormentis emissæ, plerosque rapiabant.

4. Hic Rex fatigatus, statuerat, soluta obsidione, Ægyptum petere: quippe cum Asiam ingenti celeritate percurrisset, circa muros unius urbis hærebat, tot maximarum rerum opportunitate dimissa. Cæterum tam discedere irritum, quam morari pudebat. Famam quoque, qua plura, quam armis everterat, ratus levio-
rem

rem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinum reliquisset. Igitur ne quid inexpertum omittet, plures naves admoveri jubet, delectosque militum imponi. Et forte bellua inusitatae magnitudinis super ipsos fluctus dorso eminens molem, quam Macedones jecerant, ingens corpus applicuit, diverberatisque fluctibus alligans semet, utrinque conspecta est. Deinde capite molis, rursus alto se immerfit: ac modum super undas eminens magna sui parte, modum superfusus fluctibus condita, haud procul munimentis urbis emerfit. Utrisque lætus fuit belluæ aspectus. Macedones iter jaciendo operam monstrasse eam augurabantur. Tyrii, Neptunum occupati maris vindicem abripuisse belluam, ad molem brevi profecto ruituram: læti que omine eo; ad epulas dilapsi, oneraverunt vino: quo graves, orto sole navigia conscendunt, redimita coronis floribusque: adeo victoriæ non omen modo, sed etiam gratulationem præceperant. Forte Rex classem in diversam partem agi jussérat, triginta minoribus navibus relictis in littore, è quibus Tyrii duobus captis, cætera ingenti terruerant metu: donec suorum clamore audito, Alexander classem littori, à quo fremitus acciderat, admovit. Prima è Macedonum navibus quinqueregis, velocitate inter cæteras eminens, occurrit: quam ut conspexere Tyrii, dux è diverso in latera ejus invectæ sunt, in quarum alteram quinqueregis eadem concitata, & ipsa rostro icta est, & illam invicem tenuit. Iamque ea, quæ non cohererebat, libero impetu evectæ in aliud quinqueregis lateris invehebatur, cum opportunitate mirari tremitis è classe Alexandri, in eam ipsam, quæ quin-

quinqüeremi imminebat, tanta vi impulsa est, ut Tyrius gubernator in mare excuteretur è puppi. Plures deinde Macedonum naves superveniunt; & Rex quoque aderat. cum Tyrii inhibentes remos, ægre evellere navem quæ hærebat, portumque omnia simul navigia reptunt. Confestim Rex insequutus, portum quidem intrare non potuit, cum procul è muris missilibus submoveretur: naves autem omnes fere aut demersit, aut cepit. Biduo deinde ad quietem dato militibus, jussisque & classẽ & machinas pariter admovere, & undique territis instare, ipse in altissimam turrim ascendit; ingenti animo, periculo majore. quippe regio insigni, & armis fulgentibus conspicuus, unus præcipue telis petebatur. & digna prorsus spectaculo edidit: multos è muris propugnantes hasta transfixit, quosdam etiam cominus gladio clypeoque impulsos præcipitavit. quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium prope modum cohærebat. Jamque crebris arietibus saxorum compage laxata, munimenta defece- rant. & classis intraverat portum, & quidam Macedonum in turres hostium desertas evase- rant; cum Tyrii, tot simul malis victi, alii sup- plices in templa confugiunt, alii foribus ædium obseratis occupant liberum mortis arbitrium: nonnulli ruunt in hostem, haud inulte tamen perituri. Magna pars summa tectorum obtine- bat; saxa, & quidquid manibus fors dederat, in- gerentes subeuntibus. Alexander, exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignem- que tectis iniici jubet. His per præcones pro- nunciatis, nemo tamen armatus opem à Diis petere sustinuit. Pueri virginesque templa compleve-

pleverant : viri in vestibulo suarum quisque ad diem stabant; parata sævientibus turba. Multum tamen salutem fuere Sidonii, qui intra Macedonum præsidia erant. Hi urbem quidem intactam victores intraverant, sed cognationis cum Tyriis memores (quippe utramque urbem Agenorem condidisse credebant) multos Tyriorum etiam protegentes ad sua perduxere navigiis, quibus occurtatis, Sidona devectorum sunt. Quibus decim millia hoc furto subducta sævitæ sunt. Quantumque sanguinis fustum sit, vel ex hoc existimari potest, quod intra munimenta urbis sex millia armatorum trucidata sunt. Triste deinde spectaculum victoribus ira præbuit Regi. Duo millia, in quibus occidendis defecerat rabies, crucibus affixi, per ingens litoris spatium pependerit. Carthaginensium legatis pepexit, addita denuntiatione belli, quod præsertim rerum necessitas moraretur. Tyrus septimo mense, quam oppugnari cœpta erat, capta est: urbs & vetustate originis, & crebra fortunæ varietate ad memoriam posteritatis insigni condita ab Agenore, diu mare, non vicinior modo, sed quodcumque classes ejus adierunt conditionis suæ fecit: & si famæ libet credere, hæc gens literas prima aut docuit, aut didicit. Coloniæ certe ejus pene orbe toto diffusæ sunt. Carthago in Africa, in Bœotia Thebæ, Gades a Oceanum. Credo, libero commeantes mare sæpiusque adeundo cæteris incognitas terras elegisse sedes juventuti, qua tunc abundabant seu quia crebris motibus terræ (nam hoc quoque traditur) cultores ejus fatigati, nova, & externi domicilia armis sibi met quærere cogebantur. Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata

renata, nunc tamen longa pace cuncta refovente, sub tutela Romanæ mansuetudinis acquiescit.

5. Iisdem ferme diebus Darii litteræ allatæ sunt, tandem ut Regi scriptæ. *Petebat uti filiam suam (Saptina erat nomen) nuptiis Alexander sibi adjungeret. Dotem fore omnem regionem inter Hellespontum & Halyn amnem sitam. inde orientem spectantibus terris contentum se fore. Si forte dubitaret, quod offerretur, accipere, nunquam diu eodem vestigio stare fortunam, semperque homines, quantumcunque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire majorem. Vereri se, ne avium modo, quas naturalis levitas ageret ad sidera, inani ac puerili mentis affectu efferret. Nihil difficilius esse, quam in illa atate tantam capere fortunam. Multas se adhuc reliquias habere, nec semper in angustiis posse deprehendi. Transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrimque, & Araxen, & Hydaspem, magna munimenta regni sui. Veniendum in campos, ubi paucitate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, Bactra, & Indos, Oceani accolæ, quando aditurum, vel Sogdianos, & Arachosios, nomine tantum notos? ceterasque gentes, ad Caucasum & Tanaim pertinentes? Senescendum fore, tantum terrarum vel sine prælio obeunti. Se vero ad ipsum vocare desineret, namque illius exitio esse venturum. Alexander his, qui litteras attulerant, respondit: Darium sibi aliena promittere, quod totum amiserit, velle pariri. Doti sibi dari Lydiam, Ioniam, Æolidem, Hellespontioram, victoria sua præmia: leges autem à victoribus dici; accipi à victis. In utro statu ambo essent, si solus ignoraret, quamprimum Marte decerneret: se quoque, cum transisset mare non Ciliciam aut Lydiam; quippe tanti belli exiguam hanc esse*
merce-

mercedem; sed Persepolim, caput regni ejus, Bactry. deinde, Ecbatana, ultimique Orientis oram imperi suo destinasse, quocumque ille fugere potuisset, ipsi sequi posse. desineret terrere fluminibus, quem scire maria transisse. Reges quidem invicem hæc scripserant. Sed Rhodii, urbem suam portusque dedebant Alexandro. Ille Ciliciam Socrati tradiderat; Philota regioni circa Tyrum iussu præfidere: Syriam, quæ Cœle appellatur, Andromacho Parmenio tradiderat; bello, quod supererat, interfuturus. Rex, Hephæstione Phœnicæ oram classe prætervehi iussu, ad urbem Gazam cum omnibus copiis venit. Iisdem fere diebus solenne erat ludicrum Isthmiorum, quod conventu totius Græciæ celebratur. In eo concilio ut sunt Græcorum temporaria ingenia, decernunt, ut duodecim legarentur ad Regem, quibus ob res pro salute Græciæ ac libertate gestas, coronam auream donum victoriæ ferrent. Iidem paulo ante incertæ famæ captaverant auram ut quocumque pendentes animos tulisset fortuna, sequerentur. Cæterum non ipse modo Reobibat urbes, imperii jugum adhuc recusantes sed Prætores quoque ipsius, egregii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam, Antigonus Lycaoniam, Balacrus, Idarne Prætor Dario superato, Miletum cepit: Amphoterus & Hegelochus, centum sexaginta navium classe, insulas inter Achajam atque Asiam, in ditionem Alexandri redegerunt; Tenedon quoque receptum, incolis ultro vocantibus. Statuerant & Chion occupare. Sed Pharnabazus Darii Prætor, comprehensus qui res ad Macedonas trahebant, rursus Apollonidi & Athenagoræ, suarum partium viris, urbem cum modico præsidio militum

litum tradit. Præfeti Alexandri in obsidione urbis perseverabant; non tam suis virib⁹, quam ipsorum, qui obsidebantur, voluntate. nec fessellit opinio. Namque inter Apollonidem, & duces militum, orta seditio, irrumpendi in urbem occasionem dedit. Cumque porta effracta cohors Macedonum intrasset, oppidani olim consilio prodicionis agitato, aggregant se Amphotero & Hegilocho, Persarumque præsidio cæso, Pharnabazus cum Apollonide & Athenagora, vincti traduntur, x i i. triremes cum suo milite ac remige, præter eas triginta naves, & piratici lembi, Græcorumque tria millia à Persis mercede conducta. His in supplementum copiarum suarum distributis, piratisque supplicio affectis, captivos remiges adjecere classi suæ. Forte Aristonicus Methymnæorum Tyrannus, cum piraticis navibus, ignarus omnium, quæ ad Chium acta erant, prima vigilia ad portus claustra successit: interrogatusque à custodibus, quis esset; Aristonicum ad Pharnabazum venire respondit. Illi Pharnabazum quidem jam quiescere, & non posse tum adiri: cæterum patere socio atque hospiti portum, & postero die Pharnabazi copiam fore, affirmant. Nec dubitavit Aristonicus primus intrare. Secuti sunt ducem piratici lembi, ac dum applicant navigia crepidini portus, obiicitur à vigilib⁹ claustrum, & qui proximi excubabant, ab iisdem excitantur: nulloque ex his auso repugnare, omnibus catenæ injectæ sunt: Amphotero deinde, Hegilochoque traduntur. Hinc Macedones transire Mitylenem, quam Chares Atheniensis nuper occupatam duorum millium Persarum præsidio tenebat: sed cum obsidionem tolerare non

D

posset,

posset, urbe tradita pactus est, ut incolumi abire liceret. Imbrum petit. deditis Macedones perpercerunt.

6. Darius desperata pace, quam per litteras legatosque impetrari posse crediderat, ad reparandas vires bellumque impigre renovandum intendit. Duces ergo copiarum Babyloniam convenire, Bessus quoque Bactrianorum ducem, perquam maxime posset exercitu coacto, descendere ad se jubet. Sunt autem Bactriani inter illas gentes promptissimi, horridis ingeniiis, multumque à Persarum luxu abhorrentibus, siti haud procul Scytharum bellicosissima gente, & raptò vivere asueti, semperque in armis errant. Sed Bessus suspecta perfidia, haud sane æquo animo in secundo se continens gradu, Regem terrebat. Nam cum regnum affectaret, proditio, qua sola id assequi poterat, timebatur. Cæterum Alexander, quam regionem Darius petiisset, omni cura vestigans, tamen explorare non poterat: more quodam Persarum arcana Regum mira celantium fide. non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta: vetus disciplina Regum, silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua gravius castigatur, quam ullum probrum: nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit: quod homini facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander omnium, quæ apud hostem gererentur, ignarus, urbem Gazam obsidebat. Præerat ei Batis eximie in Regem suum fidei, modicoque præsidio muros ingentis operis tuebatur. Alexander æstimato locorum situ agi cuniculos iussit, facili ac levi humo acceptante occultum opus. quippe multam
are-

arenam vicinam mare evomit, nec saxa cotelsq; quæ interpellent specus, obstabant. Igitur ab ea parte, quam oppidani conspicerere non possent, opus orsus, ut à sensu ejus averteret, turres muris admoveri jubet. Sed eadem humus admovendis inutilis turribus, desidente sabulo, agilitatem rotarum morabatur, & tabulata turrium perfringebat: multique vulnerabantur impune, cum idem recipiendis, qui admovendis, turribus, labor eos fatigaret. Ergo receptui signo dato, postero die muros corona circumdari jussit. Ortoque sole, prius quam admoveret exercitum opem Deum exposcens, sacrum patrio more faciebat. Forte prætervolans corvus, glebam, quam unguibus ferebat, subito amisit: quæ cum Regis capiti incidisset, resoluta defluxit. Ipsa autem avis in proxima turre confedit. Illita erat turris bitumine ac sulphure, in qua alis hærentibus frustra se allevare conatus, à circumstantibus capitur. Digna res visa, de qua vates consulerentur, & erat non intactus ea superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides habebatur, urbis quidem excidium augurio illo portendi; cæterum periculum esse, ne Rex vulnus acciperet. Itaque monuit, ne quideo die inciperet. Ille, quanquam unam urbem sibi, quo minus securus Ægyptum intraret, obstare ægre ferebat, tamen paruit vati, signumque receptui dedit. Hinc animus crevit obsessis, egressique porta, recedentibus inferunt signa: cunctationem hostium fore suam occasionem rati. Sed acrius quam constantius prælium inierunt. quippe ut Macedonum signa circummagi videre, repente sistunt gradum. Iamque ad Regem præliantium clamor pervenerat, cum

rat, cum denunciati periculi haud sane memor, lorica tamen, quam raro induebat, amicis orantibus, sumpsit, & ad prima signa pervenit. Quo conspecto, Arabs quidam Darii miles, majus fortuna sua facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genibus Regis advolvitur. Ille asturgere supplicem, recipique inter suos jussit. At gladio Barbarus strenue in dextram translato, cervicem appetit Regis, qui exigua corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum Barbari lapsam, amputat gladio; denunciato in illum diem periculo (ut arbitrabatur ipse) defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fatum: quippe dum inter primores promptius dimicat, sagitta ictus est; quam per lorica madactam, stantem in humero, medicusejus Philippus evellit. Plurimus deinde sanguis manare cœpit; omnibus territis, quia quam alte penetrasset telum, lorica obstante, non cognoverant. Ipse, nec oris quidem colore mutato, suppressi sanguinem, & vulnus obligari jussit. Diu ante ipsa signa, vel dissimulato vel victo dolore, perfliterat, cum suppressius paulo ante sanguis medicamento, quo retentus erat, manare latius cœpit, & vulnus, quod recens adhuc dolorem non moverat, frigente sanguine intumuit. Linqui deinde animo, & submitti genu cœpit, quem proximi exceptum in castra receperunt. Et Batis interfectum ratus, urbem ovans victoria repetit. At Alexander, nondum percuro vulnere, aggerem, quo mœnium altitudinem æquaret, exstruxit, & pluribus cuniculis muros subrujussit. Oppidani ad pristinum fastigium murorum, novum exstruxere munimentum: sed ne id quidem turres aggeri impositas

fitas æquare poterat. Itaque interiora quoque urbis infecta telis erant. Ultima pestis urbis fuit, cuniculo subrutus murus; per cuius ruinas hostis intravit. Ducebat ipse Rex antesignanos, & dum incautius subit, saxo crus ejus affligitur. Innixus tamen telo, nondum prioris vulneris obducta cicatrice, inter primores dimicat: ira quoque accensus, quod duo in obsidione urbis ejus acceperat vulnera. Batim, egregia edita pugna, multisque vulneribus confectum, deseruerant sui: nec tamen segnius prælium capescebat, lubricis armis; suo pariter atque hostium sanguine. cum undique telis circumducto Alexander, insolenti gaudio juvenis elatus, alias virtute in etiam in hoste miratus: Non, ut voluisti, inquit, morieris Bati: sed quidquid tormentorum in captivum inveniri potest, passurum esse te cogita. Ille, non interrito modo, sed contumaci quoque vultu intuens Regem, nullam ad minas ejus reddidit vocem. Tum Alexander, Videtisne obstinatum ad tacendum? inquit. num genu posuit? num supplicem vocem misit? Vincam tamẽ silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo. Iram deinde vertit in rabiem; jam tum peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos enim spirantis lora trajecta sunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi; gloriante Rege, Achillem, à quo genus ipse deduceret, imitatum se esse, pœna in hostem capienda. Cecidere Persarum Arabumque circa decem millia: nec Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certe non tam claritate urbis nobilitata est, quam geminato periculo Regis, qui Ægyptum adire festinans, Amyntam cum decem triremibus in Macedo-

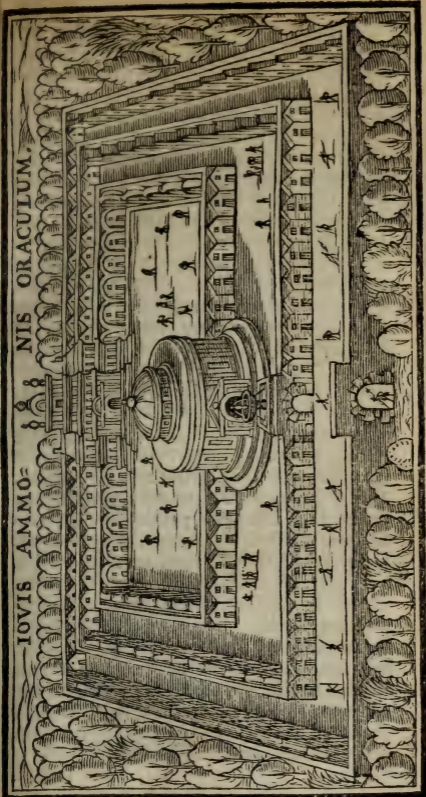
niam ad inquisitionem novorum militum misit. Namque præliis etiam secundis atterebantur copiarum, devictarumque gentium militi minor, quam domestico, fides habebatur.

Ægyptii olim Persarum opibus infensi, quippe avare & superbe imperitatum sibi esse credebant, ad spem adventus ejus erexerant animos, utpote qui Amyntam quoque transfugam, & cum precario imperio venientem, læti recepissent. Igitur ingens multitudo Pelusium, qua intraturus Rex videbatur, convenerat. Atque ille septimo die, posteaquam à Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc Castra Alexandri vocant, pervenit. Deinde pedestribus copiis Pelusium petere jussis, ipse cum expedita delectorum manu, Nilo amne vectus est. Nec sustinere adventum ejus Persarum, defectione quoque perterriti. Iamque haud procul Memphi erat, in cujus præsidio Astaces prætor Darii relictus, Oxio amne superato, octingenta talenta Alexandro, omnemque regionem suppellectilem tradidit. A Memphi, eodem flumine vectus, ad interiora Ægypti penetrat; compositisque rebus, ita ut nihil ex patrio Ægyptiorum more mutaret, adire Iovis Ammonis oraculum statuit. Iter, expeditis quoque & paucis vix tolerabile, ingrediendum erat: terra cæloque aquarum penuria est: steriles arenæ jacent: quas ubi vapor solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intolerabilis æstus existit: luctandumque est non tantum cum ardore & siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod præaltum, & vestigio cedens, ægre moluntur pedes. Hæc Ægyptii vero majora jactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Iovem,

Iovem, quem generis sui autorem, haud contentus mortali fastigio, aut credebat esse, aut credi volebat. Ergo cum iis, quos ducere secum statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. Eo legati Cyrenensium dona attulere; pacem, & ut adiret urbes suas, petentes. Ille, donis acceptis, amicitiaque conjuncta, destinata exsequi pergit. Ac primo quidem & sequenti die, tolerabilis labor visus; nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis: jam tamen sterili & emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto obruti fabulo, haud secus quam profundum æquor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium. Aqua etiam defecerat, quam utribus cameli devexerant, & in arido solo ac fervido fabulo nulla erat. Ad hæc sol omnia incenderat, siccaque & adusta erant omnia; cum repente, sive illud Deorum munus sive casus fuit, obductæ cælo nubes condidere solem; ingens æstu fatigatis, etiam si aqua deficeret, auxilium. Enimvero ut largum quoque imbrem excuserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare cœperunt. Quatriduum per vastas solitudines absumptum est. Iamque haud procul oraculi sede aberant, cum complures corvi agmini occurrunt, modico volatu prima signa antecedentes: & modo humi residebant, cum lentius agmen incederet, modo se pennis levabant, antecedentium iterque monstrantium ritu. Tandem ad sedem consecratam Deo ventum est. Incredibile dictu, inter vastas solitudines, ita undique ambientibus ramis vix in densam umbram cadente sole contacta est: multi-

que fontes, dulcibus aquis passim manantibus, alunt sylvas. Cœli quoque mira temperies, verno tempore maxime similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit. Accolæ sedis sunt ab Oriente proximi Æthiopum: Meridiem versus, Arabes. Troglodytis cognomen est. Horum regio usque ad Rubrum mare excurrit. At quæ vergit ad Occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant: à Septentrione Nasamones sunt; gens Syrtica, navigiorum spoliis quaesiuosa. Quippe obsident littora, & æstu destituta navigia, notis sibi vadis occupant. Incolæ nemoris, quos Ammonios vocant, dispersis tuguriis habitant: medium nemus pro arce habent, triplici muro circumdatum. Prima munitione tyrannorum veterem regiam clausit. in proxima, conjuges eorum cum liberis & pelli- cibus, habitant. Hic quoque Dei oraculum est. Ultima munimenta, satellitum armigerorumq; sedes erant. Est etiam aliud Ammonis nemus. in medio habet fontem: aquam Solis vocant. sub lucis ortum tepida manat: medio die, cum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit: inclinato in vesperam, calefcit: media nocte, fervida exæstuat. quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrefcit, donec sub ipsum diei ortum assueto tepore languescat. Id, quod pro Deo colitur, non eandem effigiem habet, quam vulgo Diis artifices accommodaverunt. Umbilico tenus, arieti similis est habitus; smaragdo & gemmis coagmentatus. Hunc, cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes; multis argenteis patris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ, virginesque, patrio more incondi-

IOVIS AMMO-

NIS ORACULUM.

inconditum quoddam carmen canentes. quo propitiari Iovem credunt, ut certum edat oraculum. At tum quidem Regem, propius ad euntem, maximus natu è sacerdotibus filium appellat. hoc nomen illi parentem Iovem reddere affirmans. Ille vero & accipere se ait, & agnoscere, humanæ sortis oblitus. Consuluit deinde, an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater. Vates, æque in adulationem compositus, terrarum omnium rectorem fore ostendit. Post hæc institit quærere, an omnes parentis sui interfectores, pœnas dedissent. Sacerdos, parentem ejus negat ullius scelere posse violari: Philippiautem omnes interfectores luisse supplicia. adjecit, invictum fore, donec excederet ad Deos. Sacrificio deinde factò, dona & Sacerdotibus & Deo data sunt: permisumque amicis, ut ipsi quoque consulerent Iovem. Nihil amplius quæsi verunt, quam an autor esset sibi divinis honoribus colendi suum Regem. Hoc quoque acceptum fore Iovi vates respondit, ut ipsi victorem Regem divino honore colerent. Vere & salubriter estimanti fidem oraculi, vana profecto responsa videri potuissent: sed fortuna, quos uni sibi credere coëgit, magna ex parte, avidos gloriæ magis, quam capaces facit. Iovis igitur filium se non solum appellari passus est, sed etiam jussit: rerumque gestarum famam dum augere vult, tali appellatione corrumpit. Et Macedones, assueti quidem regio imperio, sed majore libertatis umbra quam cæteræ gentes, immortalitatem affectantem contumacius, quam aut ipsis expediebat, aut Regi, averfati sunt. Sed hæc suo quoque tempore reserventur. Nunc cætera exsequi pergam.

8. Alexander ab Ammone rediens, ut ad Mareotim paludem haud procul insula Pharo sitam venit, contemplatus loci naturam, primum in ipsa insula statuerat urbem novam condere. Inde, ut apparuit magnæ sedis insulam haud capacem, elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandria, appellationem trahens ex nomine auctoris: complexus quidquid loci est inter paludem & mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat. & qui ædificandæ urbi præfessent relictis, Memphim petit. Cupido, haud injusta quidem, cæterum intempestiva, incesserat, non interiora modo Ægypti, sed etiam Æthiopiã invisere. Memnonis Titonique celebrata regia cognoscendæ vetustatis avidum trahebat, pene extra terminos Solis. Sed imminens bellum, cujus multo major supererat moles, otiosè peregrinationi tempora exemerat. Itaque Ægypto præfecit Æschylum Rhodium, & Peucestem Macedonem, quatuor millibus militum in præsidium regionis ejus datis: claustra Nili fluminis Polymenem tueri jubet, triginta ad hoc triremes datæ. Africæ deinde, quæ Ægypto juncta est, præpositus Apollonius; vectigalibus ejusdem Africæ Ægyptique, Cleomenes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexandriam jussis, novam urbem magna multitudine implevit. Fama est, cum Rex urbis futuris muris polentam, ut Macedonum mos est, destinasset, avium greges advolasse, & polenta esse pastas. Cumq; id omen pro tristi à plerisque esset acceptum, respondisse vates, magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta præbituram. Regem, cum secundo amne deflueret, assequi cupiens Hector, Parme-

Parmenionis filius, eximio ætatis flore in pa-
 cis Alexandro charus, parvum navigium cor-
 scendit; pluribus quam capere posset impositi
 Itaque merfa navis omnes destituit. Hætor de
 flumini obluētatus, cum madens vestis, & astr
 eti crepidis pedes natare prohiberent, in ripar
 tamen semianimis evasit: & ut primum fatiga-
 tus spiritum laxavit, quem metus & periculum
 intenderant, nullo adjuvante (quippe in dives-
 sum evaserant alii) exanimatus est. Rex amif
 ejus desiderio vehementer afflictus est, repe-
 tumque corpus magnifico extulit funere. Onc
 ravit hunc dolorem nuntius mortis Andre-
 machi, quem præfecerat Syriæ. Vivum Samar-
 tæ cremaverant. Ad cujus interitum vindican-
 dum, quanta maxime celeritate potuit, con-
 tendit: advenientique sunt traditi tanti sceleri
 autores. Andromacho deinde Memnona sub-
 stituit, affectis supplicio, qui prætorem inter-
 emerāt. Tyrannos, (inter eos, Methymnæorum
 Aristonicum, & Chrysolæum) popularibus sui
 tradidit, quos illi ob injurias tortos, necave-
 runt. Atheniensium deinde, Rhodiorumque
 & Chiorum legatos audit. Athenienses victo-
 riam gratulabantur, & , ut captivi Græcorum
 suis restituerentur, orabant. Rhodii & Chii,
 de præsidio querebantur. omnes ea, quæ deside-
 rare visî, impetraverunt. Mitylenæis quoque
 ob egregiam in partes suas fidem, & pecuniam,
 quam in bellum impenderant, obsides reddidit,
 & magnam regionem finibus eorum adjecit.
 Cypriorum quoque regibus, qui & à Dario de-
 fecerant ad ipsum, & oppugnanti Tyrum mise-
 rant classem, pro merito honos habitus est.
 Amphoterus deinde classis præfectus ad libe-
 randam

randam Cretam missus (namque & Persarum & piratarum armis pleræque ejus insulæ obsidebantur.) Ante omnia mare à piraticis classibus vindicare jussus: quippe obnoxium prædonibus erat, in bellum utroque Rege converso. His compositis, Herculi Tyrio, ex auro crateram, cum triginta pateris, dicavit: imminensq; Dario, iter ad Euphratem pronuntiari jussit.

9. At Darius cum ab Ægypto divertisse in Africam hostem comperisset, dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui peteret; haud dubie potentior autor præsens futurus ultimis gentibus impigre bellum capeßendi, quas ægre per Præfectos suos moliebatur. Sed ut idoneis autoribus fama vulgavit, Alexandrum cum omnibus copiis, quamcunque ipse adiisset regionem, petiturus, haud ignarus quam cum strenuo res esset, omnia longin quarum gentium auxilia Babylonem contrahi jussit. Bactriani, Scythæque, & Indi convenerant. Nam & cæterarum gentium copiarum partibus simul affuerunt. Cæterum cum dimidio ferme major esset exercitus, quam in Cilicia fuerat, multis arma deerant, quæ summa cura comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis, serie inter se connexis. Quis antea præter jacula nihil dederat, scuta gladiique adiciebantur. Equorum domandi greges peditibus distributi sunt: ut major pristino esset equitatus, ingensque, ut crediderat, terror hostium ducentæ falcatae quadrigæ, unicum illarum gentium auxilium securæ sunt. Ex summo temone, hastæ præfixæ ferro, eminebant. Vtrinque à jugo ternos direxerant gladios, & inter radios rotarum
plura

plura spicula eminebant in adversum. Aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant & aliæ in terram demissæ; quidquid obvium concitatis equis fuisset, amputaturæ. Hoc modo instructo exercitu, ac perarmato, Babylonæ copias movit. A parte dextera erat Tigris, nobilis fluvius: lævam tegebat Euphrates: ager Mesopotamiæ campos impleverat. Tigri deinde superato, cum audisset haud procul abesse hostem, Satropacem equitum præfectum, cum mille delectis præmisit. Mazæo Prætori sex milia data, quibus hostem transitu amnis arceret. Eidem mandatum, ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur, atque ureret quippe credebat, inopia debellari posse, nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset. Ipsæ autem commeatu, alii terra, alii Tigri amne subvehebantur. Iam pervenerat ad Arbella vicum, nobilem sua clade facturus. Hic, commeatuum sarcinarumque majore parte deposita, Lycum amnem ponte junxit, & per dies quinque, sicut ante Euphratem, trajecit exercitum. Inde octoginta fere stadia progressus, ad alterum amnem, Bumado nomen est, castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vasta planities: ne stirpes quidem & brevia virgulta operiunt solum, liberque prospectus oculorum, etiam quæ procul recessere, permittitur. Itaque, si qua campi eminebant, jussit æquari, totumque fastigium extendi. Alexandro, qui numerum copiarum ejus, quantum procul conjectari poterat, æstimabant, vix fecerunt fidem; tot millibus cæsis majores copias esse reparatas. Cæterum omnis periculi, & maxime multitudinis contemptor,

undeci-

undecimis castris pervenit ad Euphratem : quo pontibus juncto , equites primos ire , phalangem sequi jubet. Mazæo , qui ad inhibendum transitum cum sex millibus equitum occurrebat, non auso periculum sui facere. Paucis deinde, non ad quietem, sed ad reparandos animos, diebus datis militi , strenue hostem insequi cœpit, metuens ne interiora regni sui peteret , sequendusque esset per loca omni solitudine atq; inopia vasta. Igitur quarto die præter Arbellam penetrat ad Tigrim. Tota regio ultra amnem recenti fumabat incendio. quippe Mazæus, quæcunque adierat , haud secus quam hostis urebat. Ac primo caligine , quam fumus effuderat, obscurante lucem, insidiarum metu substitit. Deinde ut speculatores præmissi tuta omnia nuntiaverunt, paucos equitum ad tentandum vadum fluminis præmisit : cujus altitudo primo summa equorum pectora, mox ut in medium alveum ventum est, cervices quoq; æquabat. nec sane alius ad Orientis plagam tam violentus invehitur ; multorum torrentium non aquas solum, sed etiã saxa secum trahens. Itaque à celeritate, qua defluit, Tigris nomen est inditum. quia Persica lingua Tigrim sagittam appellant. Igitur pedes velut divisus in cornua circumdato equitatu , levatis super capita armis, haud ægre ad ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites Rex egressus in ripam, vadum militibus manu, quando vox exaudiri non poterat, ostendit. sed gradum firmare vix poterant : cum modo saxa lubrica vestigium fallerent, modo rapidior unda subduceret. Præcipuus erat labor eorum, qui humeris onera portabant. quippe cum semetipsos regere

regere non possent, in rapidos gurgites incommo-
 modo onere auferebantur. Et dum sua quisque
 spolia consequi studet, major inter ipsos quar-
 cum amne orta luctatio est, cumulique sarcina-
 rum passim fluitantes, plerisque perculerant.
 Rex monere, ut satis haberent arma retinere
 cætera se redditurum. Sed neque consilium
 neque imperium accipi poterat. Obstrepebat
 hinc metus: præter hunc, invicem natantium
 mutuus clamor. Tandem, qua leniore tracta-
 amnis aperit vadum, emersere: nec quidquam
 præter paucas sarcinas desideratum est. Dele-
 potuit exercitus, si quis ausus esset vincere. Sed
 perpetua fortuna Regis avertit inde hostem.
 Sic Granicum, tot millibus equitum peditumque
 in ulteriore stantibus ripa, superavit: sic angu-
 stis in Ciliciæ callibus, tantam multitudinem
 hostium. Audaciæ quoque, qua maxime viguit
 ratio minui potest: quia nunquam in discrimen
 venit, an temere fecisset. Mazæus, si transeunti-
 bus flumen supervenisset, haud dubie oppressu-
 rus fuit incompósitos in ripa. demum etiam
 per armatos aequitare cœpit. Mille admodum
 equites præmiserat, quorum paucitate Alexan-
 der explorata, deinde contempta, præfectum
 Pæonum equitum Aristona laxatis habenis in-
 vehi iussit. Insignis eo die pugna equitum, &
 præcipue Aristonis fuit. Præfectum equitatus
 Persarum Satropacem, directa in gutture hasta
 transfixit, fugientemque per medios hostes
 consecutus, ex equo præcipitavit, & obluccanti
 caput gladio dempsit: quod relatum magna
 cum laude ante Regis pedes posuit.

10. Biduo ibi Rex stativa habuit; in proxi-
 mum deinde pronuntiari iussit. Sed prima fere
 vigilia,

vigilia, Luna deficiens primum nitorem sideris
 sui condidit : deinde sanguinis colore suffuso,
 lumen omne fœdavit ; sollicitisque sub ipsum
 tanti discriminis casum ingens religio, & ex ea
 formido quædam incussa est. *Diis invitis in ul-*
timas terras trahi se querebantur. Iam nec flumina
posse adiri, nec sidera pristinum præstare fulgorem.
Vastas terras, deserta omnia occurrere ; in unius ho-
minis jactationem, tot millium sanguinem impendi :
fastidio esse patriam, abdicari Philippum patrem,
cælum vanis cogitationibus peti. Iam pro seditio-
 ne res erat, cum ad omnia interritus, duces,
 principesque militum, frequentes adesse præto-
 rio; Ægyptiosque vates, quos cœli ac siderum
 peritissimos esse credebat, quid sentirent, ex-
 promere jubet. At illi, qui satis scirent, tempo-
 rum orbis implere destinatas vices, Lunamque
 deficere, cum aut terram subiret, aut Sole pre-
 meretur, rationem quidem ipsis perceptam non
 edocent vulgus : cæterum affirmant, Solem
 Græcorum, Lunam esse Persarum : quoties illa
 deficiat, ruinam stragemque illis gentibus por-
 tendi. Veteraque exempla recensent Perfidis
 Regum, quos adversis Diis pugnasse Lunæ o-
 stendisset defectio. Nulla res efficacius multi-
 tudinem regit, quam superstitio: alioqui impo-
 tens, sæva, mutabilis, ubi vana religione capta
 est, melius vatibus, quam ducibus suis parer. Igi-
 tur edita in vulgus Ægyptiorum responsa, rur-
 sus ad spem & fiduciam erexere torpentes. Rex
 impetu animorum utendum ratus, secunda vi-
 gilia castra movit. Dextra Tigrim habebat, à
 læva montes, quos Gordyæos vocant. Hoc in-
 gressio iter, speculatores, qui præmissi erant, sub
 lucis ortum, Darium adventare nuntiaverunt.

In-

Instructo igitur milite, & composito agmine, antecedebat. Sed Persarum exploratores erant mille ferme, qui speciem magni agminis ferant. quippe ubi explorare vera non possunt, falsa per metum augurantur. His cognitis, Rex cum paucis suorum assecutus agmen refugium ad suos, alios cæcidit, alios cepit, equite præmisit simul speculatum, simul ut igne quo Barbari cremaverant vicos, extinguere, quippe fugientes raptim tectis acervisque frumenti injecerant flammam. quæ cum in summa hæfissent, ad inferiora nondum penetraverat. Extincto igitur igne, plurimum frumenti relictum est. copia aliarum quoque rerum abunde cœperunt. Ea res ipsa militi ad persequendum hostem animum incendit. quippe urente & populante eo terram festinandum erat, ne incendio cuncta præriperet. In rationem ergo necessitas versa: quippe Mazæus, qui antea pro otium vicos incenderat, jam fugere contentum pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander haud longius centum quinquaginta stadiis Darii abesse compererat. Itaque ad satietatem quoque copia com meatuum instructus, quatuor duo in eodem loco subsistit. Interceptæ deinde Darii litteræ sunt, quibus Græci milites sollicitabantur, ut Regem interficerent, aut prodirent: dubitavitque, an eas pro concione recitaret; satis confusus Græcorum quoque erga benevolentiam ac fidem. Sed Parmenio deterruit non esse talibus promissis imbuendas aureas militum. patere vel unius insidiis Regem: nihil nefas esse avaritiæ. Secutus consilii authorem castra movit. Iter facienti, Spado unus ex captivis, qui Darii uxorem comitabantur, deficeret

eam nuntiat, & vix spiritum ducere. Itineris cōtinui labore animiq; ægritudine fatigata, inter focrus & virginum filiarum manus, collapsa erat; deinde & extincta. Id ipsum nuntians alius supervenit. Et Rex haud secus, quam si parentis suæ mors nuntiata esset, crebros edidit gemitus. lachrymisque obortis, quales Darius profudisset, in tabernaculum, in quo mater erat Darii, defuncto assidens corpori, venit. Hic vero renovatus est mæror, ut prostratam humi vidit. recenti malo priorum quoque admonita, receperat in gremium adultas virgines, magna quidem mutui doloris solatia, sed quibus ipsa deberet esse solatio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum miserabilis, quod nondum sentiebat calamitatem, maxima ex parte ad ipsum redundantem. Crederes Alexandrum inter suas necessitudines flere, & solatia non adhibere, sed quærere. Cibo certe abstinuit, omnemque honorem funeri patrio Persarum more, servavit: dignus hercule, qui nunc quoque tantum mansuetudinis & continentię ferat fructum. Semel omnino eam viderat, quo die capta est, nec ut ipsam, sed ut Darii matrem viderat: eximiamque pulchritudinem formę ejus, non libidinis habuerat incitamentum, sed glorię. E Spadonibus, qui circa Reginam erant, Tyriotes inter trepidationem lugentium elapsus, per eam portam, quę, quia ab hoste aversa erat, levius custodiebatur, ad Darii castra pervenit: exceptusque à vigilibus, in tabernaculum Regis perducitur, gemens, & veste lacerata. Quem ut conspexit Darius, multiplici doloris expectatione commotus, & quid potissimum timeret, incertus, Vultus tuus, inquit, nescio quod

quod ingens malum præfert: sed cave mihi
 hominis auribus parcas: didici enim esse infeli-
 & sæpe calamitatis solatium est, nosse sorte
 suam. Num, quod maxime suspicor, & loqui tibi
 meo, ludibria meorum nuntiaturus es mihi;
 (ut credo) ipsis quoque omni graviora supplicio?
 Ad hæc Tyriotes, Istud quidem procul a te
 est, inquit. Quantuscunque enim Reginis hono-
 nor ab iis, qui parent, haberi potest, tuis à victo-
 re servatus est: sed uxor tua paulo ante excessit
 è vita. Tum vero non gemitus modo, sed etiam
 ejulatus totis castris exaudiebantur. Nec dubi-
 tavit Darius quin interfecta esset, quia nequissimi
 contumeliam pati: exclamatque amens dolor.
 Quod ego tantum nefas commisi, Alexander
 quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc
 vicem sævitæ meæ reddas? Odisti me, non qui-
 dem provocatus. Sed finge justum intulisse tibi
 bellum: cum fœminis ergo agere debueras? Ty-
 riotes affirmare per Deos patrios, nihil in eam
 gravius esse consultum. Ingemuisse etiam Ale-
 xandrum morti, & non parcius flevisse, quam
 ipse lachrymaretur. Ob hæc ipse amantis ani-
 mus in sollicitudinem suspicionemque revolu-
 tus est: desiderium captivæ profecto à consue-
 tudine stupri ortum esse conjectans. Submotis
 igitur arbitris, uno duntaxat Tyriote retento,
 jam non flens, sed suspirans, Videsne in te Ty-
 riote locum mendacio non esse? Tormenta
 jam hic erunt: sed ne expectaveris per Deos, si
 quid tibi tui Regis reverentia est. num, quod &
 scire expeto, & quærere pudet, ausus est & do-
 minus & juvenis? Ille quæstioni corpus offerre,
 Deos testes invocare, caste sancteque habitam
 esse Reginam. Tandem, ut fides facta est; vera
 esse

esse quæ affirmaret Spado, capite velato diu fle-
vit: manantibusque adhuc lachrymis, veste ab
ore rejecta, ad cœlum manus tendens, Dii pa-
trii, inquit, primum mihi stabilite regnum:
deinde, si de me jam transactum est, precor ne
quis Asia Rex sit, quam iste tam justus hostis,
tam misericors victor.

11. Itaque, quanquam pace frustra bis peti-
ta, omnia in bellum consilia converterat; vidus
tamen continentia hostis, ad novas pacis con-
ditiones ferendas, decem legatos, cognatorum
principes misit: quos Alexander consilio advo-
cato introduci iussit. E quibus maximus natu:
Darium, inquit, ut pacem à te jam tertio peteret,
nulla vis subegit; sed justitia & continentia tua ex-
pressit. Matrem, conjugem, liberosque ejus, nisi quod
sine illo sunt, captos esse non sensit. Pudicitia earum,
quæ supersunt, curam, haud secus quam parens a-
gens; Reginas appellas, speciem pristina fortuna reti-
nere pateris. Vultum tuum video, qualis Darii fuit,
cum dimitteremur ab eo: & ille tamen uxorem, tu
hostem luges. Iam in acie stares, nisi cura te sepul-
tura ejus moraretur. Ecquid mirum est, si tam ab
amico animo pacem petit? Quid opus est armis, inter
quos odia sublata sunt? Antea imperio tuo finem de-
stinabat Halym amnē, qui Lydiam terminat. Nunc,
quidquid inter Hellespontum & Euphratem est, in
dotem filia offert, quam tibi tradit. Ochum filium,
quem habes, pacis & fidei obsidem retine. Matrem,
& duas virgines filias redde. pro tribus corporibus
XXX. millia talentum auri, precatur, accipias. Nisi
moderationem animi tui notam haberem, non dice-
rem hoc esse tempus, quo pacem non dare solum, sed
etiam occupare deberes. Respice, quantum post te re-
liqueris, intueri quantum petas. Periculosum est
pra-

pragave imperium difficile est continere, quod
 pere non possum. Videsne ut navigia qua modum
 cedunt, regi nequeant? Nescio an Darius ideo
 multa amiserit, quia nimia opes, magna jactura
 cum faciunt. Facilius est quadam vincere, qu
 tueri, quam, hercule, expeditius manus nostra
 piunt, quam continent. Ipsa mors uxoris Dari
 admonere potest, minus jam misericordia tua l
 re, quam licuit. Alexander, legatis excedere
 bernaculo jussis, quid placeret, ad consiliu
 refert. Diu nemo, quid sentiret, ausus est dice
 incerta Regis voluntate. Tandem Parmen
 Ante suasissimam, ait, ut captivos apud Damasc
 redimentibus redderes, ingentem pecuniam potu
 redigi ex iis, qui multi vincti virorum fortium
 cupaverant manus. Et nunc magnopere censerem
 unam anum, & duas puellas, itinerum agminu
 impedimenta, triginta millibus talentis auri per
 tes. Opimum regnum occupari posse conditione,
 bello: nec quemquam alium inter Istrum & I
 phratem possedisse terras, ingenti spatio intervallo
 discretas. Macedoniam quoque, respiceret potius, qu
 Bactra & Indos intueretur. Ingrata oratio R
 fuit. Itaque ut finem dicendi fecit: Et ego,
 quit, pecuniam quam gloriam malle, si Parme
 effem. Nunc Alexander, de paupertate securus su
 & me, non mercatorem memini esse, sed Regem.
 hil quidem habeo venale: sed fortunam meam u
 non vendo. Captivos si placet reddi, honestius d
 dabimus, quam pretio remittemus. Introductis
 inde legatis, ad hunc modum respondit: Ne
 tiate Dario, gratiarum actionem apud hostem
 pervacaneam esse. & me, quae fecerim clementer
 liberaliter, non amicitiae ejus tribuisse, sed natu
 mea: nec adversus calamitates, sed adversus hosti

vires contendere. Bellum cum captivis & fœminis gerere non soleo: armatus sit oportet, quem oderim. Quod si saltem pacem bona fide peteret, deliberarem forsitan an darem. Verum enimvero, cum modo milites meos litteris ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam pecunia sollicitet, ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus. Conditiones vero pacis, quas fertis, si accipero, victorem eum faciunt. Quæ post Euphratem sunt, liberaliter donat. Vbi igitur me affamini? nempe ultra Euphratem sum. Summum ergo dotus, quam promittit, terminum, castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut sciam vestrum esse quod ceditis. Eadem liberalitate dat mihi filiam suam, nempe quam scio alicui servorum ejus nupturam. Multum vero mihi præstat, si me Mazæo generum præponit. Ite, nuntiate Regi vestro, & quæ amisit, & quæ adhuc habet, præmia esse belli. Hoc, repente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est, & me in Asiam non venisse, ut ab aliis acciperem, sed ut aliis darem. Si secundus, & non par mihi vellet haberi, facerem forsitan quæ petit. Caterum nec mundus duobus solibus potest regi, nec duo summa regna salvo statu terrarum potest habere. Proinde aut deditio-nem hodie, aut in crastinum bellum paret: nec aliam sibi, quam expertus est, polliceatur fortunam. Legati respondent, Cum bellum in animo sit, facere eum simpliciter, quod spe pacis non frustraretur: ipsos petere, quam primum dimittantur ad Regem, eum quoque bellum parare debere. Dimissi nuntiant, adesse certamen.

12. Ille quidem confestim Mazæum cum III. millibus equitum, ad itinera, quæ hostis petiturus erat, occupanda, præmisit. Alexander, corpori

corpori uxoris ejus justis persolutis, omnino graviore comitatu intra eadem munimenta cum modico præsidio relicto, ad hostem contendit. Duo cornua divisa erant peditum; utrumque latus equite circumdato: impementa sequebantur agmen præmissum. Dein cum Scythis equitibus, Menidam jubet explorare ubi Darius esset. At ille, cum Mazæus haud procul confedisset, non ausus ultra procedere, nihil aliud quam fremitum hominum, hinnitumque equorum, exaudisse nuntiat. Mazæus quoque, conspectis procul exploratoribus, in castra recepit, adventus hostium nuntius. Igitur Darius, qui in patentibus campis decernere optabat, armari militem jubet, aciemque disponit. In lævo cornu Bactriani ibant equites multo admodum. Dacæ totidem, & Arachosii, Susii, quatuor millia explebant. Hos centum falcatis currus sequebantur. Proximus quadrigis est Bessus cum VIII. millibus equitum, item Bactrianis. Massagetæ II. millibus agmen ejus claudebant, pedites his plurium gentium non mixtos, sed suæ quisque nationis, junxerant copias. Persas deinde cum Mardis, Sogdianisque, Ariobazanes & Orobates, ducebant. Illis partibus circumspiciant, Orsines præerat, à septem Persis oriundus; ad Cyrum quoque nobilissimum Regem originem sui referens. Hos aliæ gentes, ne fore quidem satis notæ, sequebantur. Post quas quinquaginta quadrigas Phradates magno Caspienorum agmine antecedebat. Indi, cæterique Rubri maris incolæ, nomina verius quam auxilia post currus erant. Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus quinquaginta: queis peregrinum militem adjunxerat. Hunc Armenum quæ-

quos minores vocant, Armenios Babylonii, utrosque Belitæ, & qui montes Cossæorum incolabant, sequebantur. Post hos ibant Gortuæ, gentes quidem Euboicæ, Medos quondam secuti, sed jam degeneres, & patrii moris ignari. Applicuerat his Phrygas, & Cataonas. Parthorum deinde gens, incolentium terras, quas nunc Parthi, Scythiâ profecti, tenent, claudebant agmen. Hæc sinistri cornu acies fuit: dextrum tenebat natio majoris Armeniæ, Cadusique, & Cappadoces, & Syri, & Medi. His quoque falcati currus erant quinquaginta. Summa totius exercitus: equites cXLV. millia: pedestris acies, sexcenta millia expleverat. Hoc modo instructi, decem stadia procedunt; iussique subsistere armati, hostem expectabant. Alexandri exercitum pavor, cujus causa non suberat, invasit. quippe lymphati trepidare cœperunt; omnium pectora occulto metu percurrente. Cæli fulgor tempore æstivo ardenti similis internitens, ignis præbuit speciem, flammæque ex Darii castris splendere velut illatas temere præfidiis credebant. Quod si percussis Mazæus, qui præsidebat itineri, supervenisset; ingens clades accipi potuit. Ille, segnis in eo, quem occupaverat, tumulo sedet; contentus non laceffi. Alexander, cognito pavore exercitus, signum ut consisterent dari, ipsos arma deponere, ac levare corpora jubet; admonens, nullam subiti causam esse timoris. hostem procul stare. Tandem compotes sui, pariter arma, & animos recepere, nec quidquam ex præsentibus tutius visum est, quam eodem loco castra munire. Postero die Mazæus, qui cum delectis equitum in edito colle, ex quo Macedonum prospiciebantur

E tur castra,

tur castra, confederat; sive metu, sive quia speculari modo iussus erat, ad Darium rediit. Macedones eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt. nam & tutior planitie erat, & inde acies hostium, quæ in campo explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, universam quidem rei faciem non abstulit: cæterum agminum discrimina, atque ordinem prohibuit perspicere. Multitudo inundaverat campos, fremitusque tot millium, etiam procul stantium, aures impleverat. Fluctuare animo Rex, & modo suum, modo Parmenionis consilium, fera æstimatione pendere. quippe eo ventum erat, unde recipi exercitus, nisi victor, aut sine clade, non posset. Movebat etiam eum multitudo hostium, respectu paucitatis suæ gentis. Sed interdum reputabat, quantas res cum hac gente gessisset, quantosque populos fudisset. Itaque, cum spes metum vinceret, periculosius bellum differre ratus, ne desperatio suis cresceret: dissimulato eo, mercenarium equitem ex Pæonia præcedere jubet. Ipse phalangem, sicut antea dictum est, in duo cornua extenderat. Vtrumque cornu equites tegebant. Iamque nitidior lux, discussa caligine, aciem hostium ostenderat: & Macedones, sive alacritate, sive tædio expectationis, ingentem, pugnantium more, edidere clamorem. Redditus & à Persis, nemora vallesq; circumjectas terribili sono impleverat. Nec jam cõtineri Macedones poterant, quin cursu quoq; ad hostem contenderent. Melius adhuc ratus Alexander in eodem tumulo castra munire, vallum jaci iussit: strenueque opere perfecto, in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur secessit.

13. Tum vero universa futuri discriminis fa-
cies in oculis erat. armis insignibus equi virique
splendebant, & omnia intentiore cura præpa-
rari, sollicitudo Prætorum agmina sua inter-
equitantium ostendebat. ac pleraq; inania, sicut
fremitus hominum, equorum hinnitus, armo-
rum internitentium fulgor, sollicitam exspecta-
tione mentem turbaverant. Igitur, sive dubius
animi, sive ut suos experiretur, consilium ad-
hibet; quid optimum factu esset, exquirens.
Parmenio peritissimus inter duces artium belli,
furto, non prælio, opus esse censebat: *intempesta
nocte opprimi posse hostes discordes moribus, linguis.
ad hac & somno & improvise periculo territos,
quando in nocturna trepidatione coituros? At in-
terdiu primum terribiles occursum facies Scytharum,
Bactrianorumque. hirta illis ora, & intonsas
comas esse. Præterea eximiam vastorum magnitu-
dinem corporum: vanis & inanibus militem magis
quam justis formidinis causis moveri. deinde tan-
tam multitudinem circumfundi paucioribus posse.
Non in Cilicia angustiis, & inviis callibus, sed in
aperta & lata planitie dimicandum fore.* Omnes
ferme Parmenioni assentiebantur: Polypercon
haud dubie in eo consilio positam victoriam
arbitrabatur. Quem intuens Rex (namque Par-
menionem nuper acrius quam vellet increpi-
tum, rursus castigare non sustinebat) *Latrun-
culorum, inquit, & furum ista solertia est, quam
præcipitis mihi. quippe illorum votum unicum est,
fallere. Mea vero gloria semper aut absentiam Da-
rui, aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare
non patiar: palam luce aggredi certum est. Malo
me fortuna pœniteat, quam victoria pudeat. Ad
hac illud quoque accedit: vigilias agere Barbaros,*

& in armis stare, ut ne decipi quidem possint. Itaque ad praelium vos parate. Sic incitatos ad corpora curanda dimisit. Darius illud, quod Parmenic suaserat, hostem facturum esse coniectans, frænatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari, iussit. Ergo ignibus tota ejus castra fulgebant. Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat, Solem, Mithren, sacrumque & æternum invocans ignem, ut illis dignam veteri gloria, majorumque monumentis fortitudinem inspirarent. & profecto si qua divinæ opis auguria, humana mente concipi possent. Deos stare secum. illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique arma jacentes. Expetere præsidēs Persarum imperii Deos debitas à recordibus pœnas, nec ipsum ducem sanioerem esse. quippe ritu ferarum prædam modo, quam expeteret, intuentem, in perniciem, quæ ante prædam posita esset, incurere. Similis apud Macedones quoque sollicitudo erat: noctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt. Alexander non alias magis territus, ad vota & preces Aristandrum vocari jubet. Ille in candida veste, verbenas manu præferens, capite velato, præibat preces Regis, Iovem, Minervam, Victoriãq; propitiantis. Tunc quidem sacrificio rite perpetrato, reliquum noctis acquieturus in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere, nec quietem pati poterat. modo è jugo montis aciem in dexterum Persarum cornu demittere agitabat, modo recta fronte concurrere hosti: interdum hæsitare an potius in lævum torqueret agmen.

Tandem

Tandem gravatum animi anxietate corpus altior somnus oppressit. Iamque luce orta duces ad accipienda imperia convenerant, insolito circa prætorium silentio attoniti. Quippe aliàs accersere ipsos, & interdum morantes castigare assueverat. Tu ne ne ultimo quidem rerum discrimine excitatum esse mirabantur, & non somno quiescere, sed pavore marcere credebant. non tamen quisquam è custodibus corporis intrare tabernaculum audebat, & jam tempus instabat, nec miles injussu ducis, aut arma capere poterat, aut in ordines ire. Diu Parmenio cunctatus, cibum ut caperent, ipse pronuntiat. Iamque exire necessè erat: tunc demum intrat tabernaculum, sæpiusque nomine compellatum, cum voce non posset, tactu excitavit. *Multa lux, inquit, est. Instruètam aciem hostis admovit: tuus miles adhuc inermis expectat imperium. Vbi est vigor ille animi tui? nempe excitare vigiles soles.* Ad hæc Alexander: *Credisne me prius somnum capere potuisse, quam exonerarem animum sollicitudine, quæ quietem morabatur?* signumque pugnæ tuba dari iussit. Et cum in eadem admiratione Parmenio perseveraret, quod securus somnum cepisset: *Minime, inquit, mirum est. Ego enim cum Darius terras ureret, vicos excinderet, alimenta corrumperet, potens me non eram. Nunc vero quid metuum, cum acie decernere paret? hercule votum meum implevi, sed hujus quoque consilii ratio postea reddetur. Vos ite ad copias, quibus quisque præest: ego jam adero, & quid fieri velim, exponam.* Raro admodum admonitu amicorum, cum metus discriminis aderat, uti solebat. Tum quoque munimento corporis sumpto processit ad milites. Haud alias tam

alacrem viderant Regem, & vultu ejus interrito, certam spem victoriæ augurabantur. Atque ille prorupto vallo exire copias jubet, aciemque disponit. In dextero cornu locati sunt equites, quos agema appellant. Præerat his Clytus, cui junxit Philotæ turmas, cæterosque Præfectos equitum lateri ejus applicuit. Ultima Meleagri ala stabat, quam phalanx sequebatur. Post phalangem Argyraspides erant. His Nicanor Parmenionis filius præerat: in subsidiis cum manu sua Cœnus. Post eum Horestes, Lyncestesque. Post illos Polypercon, dux peregrini militis. Hujus agminis Amyntas princeps erat. Philagus Balacros regebat, in societatem nuper ascitos. hæc dextri cornu facies erat. In lævo Craterus Peloponnesium equites habebat, Achæorumque, & Locrensiū, & Marcon turmis sibi adjunctis: hos Thesali equites claudebant, Philippo duce. peditum acies equitatu tegebatur: frons lævi cornu hæc erat. Sed ne circumiri posset à multitudine, ultimum agmen valida manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit: non recta fronte, sed à latere positis. ut si hostis circumvenire aciem tentasset, parata pugna forent. Hic Agriani erant, quibus Attalus præerat, adjunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit à fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hic erant adjuncto milite mercede conducto. Thracas quoque simul objecerat leviter armatos. adeoque aciem versatilem posuit, ut qui ultimi stabant, ne circumerentur, verti tamen, & in frontem circumagi possent. Itaque non prima quam latera, non latera munitoria fuere, quam terga. His ita ordinatis præcipit, ut si falcatos currus cum fremitu Barbari emitte-

emitterent, ipsi laxatis ordinibus impetum occurrentium silentio exciperent : haud dubius, sine noxa transcurfuros, si nemo se opponeret. Sin autem sine fremitu immisissent, eos ipsi clamore terrerent, pavidosque equos telis utrinque suffoderent. Qui cornibus præerant, extendere ea jussi, ita ut ne circumvenirentur, si arctius starent, nec tamen mediam aciem exinanirent. Impedimenta cum captivis inter quos mater liberique Darii custodiebantur, haud procul ab acie in edito colle constituit; modico præsidio relicto. Lævum cornu, sicut alias, Parmenioni tuendum datum: ipse in dextro stabat. Nondum ad teli jactum pervenerant, cum Bion quidam transfuga, quanto maximo cursu poterat, ad Regem pervenit, nuncians murices ferreos in terram defodisse Darium, qua hostem equites emissurum esse credebat: notatumque certo signo locum, ut fraus evitari à suis posset. Asservari transfuga jussu, duces convocat, expositoque, quod nuntiatum erat, monet ut regionem monstratam declinent, equitemque periculum edoceant. Cæterum hoc tantus exercitus exaudire non poterat, usum aurium intercipientem fremitu duorum agminum: sed in conspectu omnium, duces, & proximum quemque interequitans alloquebatur.

14. *Emensis tot terras in spem victoriae, de qua dimicandum foret, hoc unum superesse discrimen. Granicum hic amnem, Ciliciaeque montes, & Syriam, Aegyptumque, prætereuntibus raptas, ingentia spei gloriaeque, incitamenta referebat. reprehensos ex fuga Persas pugnatuuros, quia fugere non possent, tertium diem jam metu exsangues, armis suis oneratos, in eodem vestigio harere. nullum desperationis illorum*

majus indicium esse, quam quod urbes, quod agros
 suos urerent: quidquid non corrupissent, hostium
 esse confessi. Nomina modo vana gentium ignotarum
 ne extimescerent: neque enim ad belli discrimen per-
 tinere, qui ab his Scythæ, qui vè Cadusi appellentur:
 ob id ipsum, quod ignoti essent, ignobiles esse: nun-
 quam ignorari viros fortes: at imbelles ex latebris
 suis erutos, nihil præter nomina afferre. Macedones
 virtute affectos, ne quis toto orbe locus esset, qui ta-
 les viros ignoraret. intuerentur Barbarorum incon-
 ditum agmen: alium nihil præter jaculum habere,
 alium fundâ saxa librare. paucis justa arma esse.
 Itaque illinc plures stare, hinc plures dimicaturus:
 nec postulare se, ut fortiter capesserent prælium, ni
 ipse cæteris fortitudinis fuisset exemplum: se ante pri-
 ma signa dimicaturum spondere: pro se, quot cicat-
 rices, totidem corporis decora: scire ipsos, unum pene
 se prædæ communis exsortem: in illis colendis ornan-
 disque usurpare victoriæ præmia. Hæc se fortibus
 viris dicere. Si qui dissimiles eorum essent, illa fuisse
 dicturum: pervenisse eo, unde fugere non possent. tot
 terrarum spatia emensis, tot omnibus montibusque
 post tergum obsecdis, iter in patriam & penates ma-
 nu esse faciendum, Sic duces, sic proximi mili-
 tum instincti sunt. Darius in lævo cornu erat,
 magno suorum agmine delectis equitum pedi-
 tumque stipatus: contempseratque paucitatem
 hostis, vanam aciem esse extentis cornibus ra-
 tus. Cæterum, sicut curru eminebat, dextera
 lævaque ad circumstantium agmina oculos
 manusque circumferens, Terrarum, inquit, quas
 Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, pau-
 lo ante domini, jam non de gloria, sed de salute, &
 quod salutis præponitis, de libertate pugnandum est.
 Hic dies imperium, quo nullum amplius vidit atas,

aut constituet aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certavimus. In Cilicia vietos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eo, unde pulsus ne fuga quidem locus est. Omnia tam diutino bello exhausta post tergum sunt. Non incolae suos urbes, non cultores habent terra. Coniuges quoque & liberi sequuntur hanc aciem parata hostibus praeda, nisi pro charissimis pignoribus corpora opponitu. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem pene immensa planities vix caperet, comparavi equos, arma distribui, commeatus, ne tanta multitudi decessent, providi, locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cetera in vestra potestate sunt. aude te modo vincere, famamque, infirmisimum adversus fortes viros telum, contemnite. Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis. quae ubi primum impetum effudit, velut quadam animalia amisso aculeo torpet. Hi vero campi deprehendere paucitatem, quam Cilicia montes absconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam & exhaustam. Nam ultimi, quos locavit aversos, terga jam praebent: obteri mehercule equorum unguis possumt, etiam si nil praeter falcatos currus emisero. & bello vicerimus, si vincimus praelio. nam ne illis quidem ad fugam locus est. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet inclusos: & quae antea pro illis erant, in contrarium conversa sunt. Nostrum mobile & expeditum agmen est; illud praeda grave. Implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus: eademque res & causa victoriae erit, & fructus. Quod si quem est vobis nomen gentis movet, cogitet Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinis invicem hausimus, & semper gravior in paucitate iactura est. Nam Alexander quantumscunque ignavis & ti-

midis videri potest, unum animal est, & , si qui mihi creditis, temerarium & vecors; adhuc nostrum pavore, quam sua virtute, felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio. Licet felicitas aspirare videatur, tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Præterea breves & mutabiles vicere rerum sunt, & fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita Deorum fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per CCXXX annos ad summum fastigium evexerant, magni motu concuterent magis, quam affligerent, admoneantque nos fragilitatis humanae, cujus nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Græcis ultro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. Iactamur invicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quia mutuo affectamus, unigenis non capit. Caterum si spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet. Ad extrema perventum est. Matrem meam, duas filias, Ochum in spem huius imperii genitum, illos principes, illam sobolem regni stirpis, duces vestros Regum instar victos habet, nisi quod in vobis est, ipse ego maiore parte captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis, restituite mihi pignora, pro quibus ipse mori non recuso. Parentem, liberos (nam conjugem in illo carcere amisi) credite nunc omnes, tendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem vestram, misericordiam, fidem exposcere, ut servitute, ut compedibus, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis æquo animo iis servire, quorum Reges esse fastidiunt? Video ad moveri hostium aciem: sed quo propius discrimen accedo, hoc minus his quæ dixi, possum esse contentus. Precor vos per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgoremque Solis intra fines regni mei orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ad-

emptum Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit, vindicate ab ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite alacres & spe pleni, ut quam gloriam accepistis à majoribus vestris, posteris relinquatur. In dextris vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem, quisquis contempserit: timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam, ut conspici possim, curru vehor. Nec recusò, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignavia fuero.

15. Interim Alexander (ut est demonstratum à transfuga) cum insidiarum locum circumiret, & Dario, qui lævum cornu tuebatur, occurreret, agmen obliquum incedere jubet. Darius quoque eodem suum obvertit, Bessò admonito, ut Massagetæ equites in lævum Alexandri cornu invehi juberet. Ipse ante se falcatos currus habebat, quos signo dato universos in hostem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quo plures, nondum satis proviso impetu, obtererent. Alios ergo hastæ multum ultra remonem eminentes, alios ab utroque latere demissæ falces laceravere. Nec sensim Macedones cedebant, sed effusa turbaverant fugâ ordines. Mazæus quoque percussis metum incussit, mille equitibus ad diripienda hostis impedimenta circumvehi jussis: ratus captivos quoque, qui simul asservabantur, rupturos vincula, cum suos appropinquantem viderent. Non fefellerat Parmenionem, qui in lævo cornu erat. Propere igitur Polydamanta mittit ad Regem, qui & periculum ostenderet, & quid fieri juberet, consuleret. Ille audito Polydamante, *Abi, nuntia,* inquit, *Parmenioni, si acie vicerimus, non nostra*
solum

solum nos recuperaturos, sed omnia, qua hostium sunt, occupaturos. Proinde non est quod quidquam virium subducat ex acie, sed ut me, & Philippo patre dignum est, contempto sarcinarum damno, fortiter dimicet. Interim Barbari impedimenta turbaverant, caesisque plerisque custodum, captivi vinculis ruptis, quidquid obvium erat, quo armari possent, rapiunt: & aggregati suorum equitibus, Macedonas ancipiti circumventos malo invadunt: latique circa Syfigambim, vicisse Darium, ingenti caede prostratos hostes, ad ultimum etiam impedimentis exutos nuntiant: quippe eandem fortunam ubique esse credebant. & victores Persas ad praedam discurrisse. Syfigambis, hortantibus captivis ut animum a moerore allevaret, in eodem, quo antea fuit, perseveravit. non vox ulla excidit ei: non oris color vultusve mutatus est: sed sedit immobilis. credo praecoce gaudio verita fortunam irritare. adeo ut, quid mallet, inventibus eam, fuerit incertum. Inter haec Amyntas, praefectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impedimentis laturus advenerat, incertum, suo ne consilio, an Regis imperio: sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque impetum. quippe vix tentato certamine, effugit ad Regem; amissorum impedimentorum testis magis quam vindex. Iam consilium Alexandri vicerat dolor, & ne cura recuperandi sua militem a praelio averteret, non immerito verebatur. Itaque Aretem ducem hastatorum, (Sarisophoros vocabant,) adversus Scythas mittit. Inter haec currus, qui circa prima signa turbaverant aciem, in phalangem iavecti erant. Macedones confirmatis animis

in

in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat. junxerant hastas, & ab utroque latere temere incurrentium ilia suffodiebant: circuire deinde currus, & propugnatores præcipitare cœperunt. Ingens ruina equorum aurigarumq; aciem compleverat. Hi territos regere non poterant: equi crebra jactatione cervicum, non jugum modo excusserant, sed etiam currus everterant: vulnerati interfectos trahebant: nec consistere territi, nec progredi debiles poterant. Paucæ tamen evasere quadrigæ in ultimam aciem; iis, quibus inciderunt, miserabili morte consumptis. quippe amputata virorum membra humi jacebant: & quia calidis adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quoque, & debiles, arma tamé non omittebant. donec multo sanguine effuso exanimati procumberent. Interim Aretes, Scytharum, qui impedimenta diripiebant, duce occiso, gravius territis instabat. Supervenere deinde missi à Dario Bactriani, pugneque vertere fortunam. Multi ergo Macedonum primo impetu obtriti sunt: plures ad Alexandrum refugerunt. Tum Persæ clamore sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem quasi ubiq; profligatum, incurrunt. Alexander territos castigare, adhortari; prælium, quod jam clanguerat, solus accendere; confirmatisque tandem animis ire in hostem jubet. Rarior acies erat in dextero cornu Persarum: namque inde Bactriani decesserant ad opprimenda impedimenta. Itaque Alexander laxatos ordines invadit, & multa cæde hostium invehitur. At qui in lævo cornu erant Persæ, spe posse eum includi, agmen suum à tergo dimicantis opponunt. Ingensque periculum in medio

dio herens adisset, ne equites Agriani calcaribus
 subditis, circumfusos Regi Barbaros adorti es-
 sent, averfosque cadendo in se obverti coegerunt.
 Turbata erat utraque acies. Alexander &
 à fronte & à tergo hostem habebat. qui aver-
 ei instabant, ab Agriani militibus premeban-
 tur. Bactriani, impedimentis hostium direpti,
 reversi, ordines suos recuperare non poterant.
 Plura simul abrupta à cæteris agmina, ubi-
 que alium alii fors miscuerat, dimicabant. Du-
 Reges junctis prope agminibus prælium accen-
 debant. Plures Persæ cadebant. par ferme utri-
 que numerus vulnerabatur. Curru Darius, Ale-
 xander equo vehebatur. utrumque delecti tue-
 bantur, sui immemores. quippe amisso Rege
 nec volebant salvi esse, nec poterant. Nam an-
 te oculos sui quisque Regis mortem occumber-
 ducebant egregium. Maximum tamen pericu-
 lum adibant, qui maxime tuebantur: quippe
 sibi quisque cæsi Regis expetebat decus. Cæte-
 rum, sive ludibrium oculorum, sive vera spe-
 cies fuit, qui circa Alexandrum erant, viderunt
 crediderunt paululum super caput Regis placide
 volantem aquilam; non fonitu armorum
 non gemitu morientium territam; diuque cir-
 ca equum Alexandri, pendenti magis quam vo-
 lanti similis, apparuit. Certe vates Aristande
 alba veste indur⁹, & dextra præferens lauream
 militibus in pugnam intentis, avem monstra-
 vit, haud dubium victoriæ auspiciam. Ingen-
 ergo alacritas ac fiducia paulo ante territos ac-
 cendit ad pugnam. utique posteaquam auriga
 Darii, qui ante ipsum sedens equos regebat, ha-
 sta transfixus est. Nec aut Persæ, aut Macedone
 dubitavere, quin ipse Rex esset occisus. Lugubr
 ergo

ergo ululatu, & incondito clamore, gemituque, totam fere aciem adhuc æquo Marte pugnantium turbavere. Cognati Darii, & armigeri, lævumque tuentes cornu, in fugam effusi, destituerant currum, quem à dextera parte stipati in medium agmen receperunt. Dicitur acinace stricto Darius dubitasse, an fugæ dedecus honesta morte vitaret. Sed eminens curru, nondum omnem suorum aciem prælio excedentem destituere erubescerat. Dum inter spem & desperationem hæsitat, sensim Persæ cedebant, & laxaverant ordines. Alexander, mutato equo (quippe plures fatigaverat,) resistentium ora fodiebat, fugientium terga. Iamque non pugna sed cædes erat, cum Darius quoque currum suum in fugam vertit. Hærebat in tergis fugientium victor. sed prospectum oculorum nubes pulveris, quæ ad cælum ferebatur, abstulerat. Ergo haud secus quam in tenebris errabant, ad sonum notæ vocis ut signum subinde coeuntes. Exaudiebant tamen strepitus habenarum, quibus equi currum vehentes identidem verberabantur. Hæc sola fugientis vestigia excepta sunt.

16. At in lævo Macedonum cornu, quod Parmenio, sicut ante dictum est, tuebatur, longe alia fortuna utriusque partis res gerebatur. Mazæus cum omni suorum equitatu vehementer investus, urgebat Macedonum alas. Iamque abundans multitudine aciem circumvehi cœperat, cum Parmenio equites nuntiare jubet Alexandro, in quo discrimine ipsi essent. nisi mature subveniretur, nõ posse sisti fugam. Iam multum viæ processerat Rex, imminens fugientium tergis, cum à Parmenione tristis nuntius venit.

venit. refrænare equos iussit, qui vehebantur agmenque constitit: frendente Alexandro, eripi sibi victoriam è manibus, & Darium feliciter fugere, quam sequi se. Interim ad Mazæum superati Regis fama pervenerat. Itaque quam validior erat, fortuna tamen partius territus, perculsis languidius instabat. Parmenio ignorabat quidem causam sua sponte pugnae remissæ: sed occasione vincendi strenuus est usus. Theslalos equites ad se vocari jubet. *Ecquid, inquit, videtis istos, qui ferociter modo instabant, pedem referre subito pavore perterritos? Non mirum nobis quoque Regis nostri fortuna vinci omnia Persarum cæde strata sunt. quid cessatis? ane fugientibus quidem pares estis?* Vera dicere videbatur, & spes languentes quoque erexerat subditis calcaribus prouere in hostem: & illi jam non sensim, sed citato gradu recedebant nec quidquam fugæ, nisi quod terga nondum verterant, deerat. Parmenio tamen ignarus quænam in dextero cornu fortuna Regis esset repressit suos. Mazæus, dato fugæ spatio, non recto itinere, sed majore, & ob id tutiore circuitu, Tigrim superat, & Babylonem cum reliquiis devecti exercitus intrat. Darius paucis fugæ comitibus ad Lycum amnem contenderat: quo trajecto dubitavit an solveret pontem: quippe hostem jam affore nuntiabatur. Sed tot millia suorum, quæ nondum ad amnem pervenerant, ponte reciso, prædam hostis fore videbat. Abeuntem, cum intactum sineret pontem, dixisse constat, Malle insequentibus iter dare, quam auferre fugientibus. Ipse ingens spatium fuga emensus media fere nocte Arbela pervenit. Quis tot ludibria fortunæ, ducum agminumque

numque cædem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc univerforum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti? Propemodum seculi res in unum diem fortuna cumulavit. Alii qua brevissimum patebat iter, alii diversos saltus, & ignotos sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi sine duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. Deinde misericordia in metum versa, qui sequi non poterant, inter mutuos gemitus deferebantur. Sitis præcipue fatigatos & saucios exurebat, passimque omnibus rivis prostraverant corpora, præterfluentem aquam hianti ore captantes. quam cum avide turbidam hausissent, tendebantur extemplo præcordia premente limo: resolutisque & torpentibus membris, cum supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur. Quidam, occupatis proximis rivis, diverterant longius, ut, quidquid occulti humoris usquam manaret, exciperent. Nec ulla adeo avia & sicca lacuna erat, quæ vestigantium sitim falleret. E proximis vero itinervi vicis fenum ululatus fœminarumque exaudiebantur; barbaro ritu Darii adhuc Regem clamantium. Alexander, ut supra dictum est, inhibito suorum cursu, ad Lycum amnem pervenerat: ubi ingens multitudo fugientium oneraverat pontem, & plerique, cum hostis urgeret, in flumen se præcipitaverant, gravesque armis, & prælio ac fuga defatigati, gurgitibus hauriebantur. Iamque non pons modo fugientes, sed ne amnis quidem capiebat, agmina sua improvide subinde cumulantes. quippe ubi intravit animos pavor, id solum metuunt, quod primum formidare cœperunt. Alexander instantibus

tibus suis abeuntem hostem sequi permitte-
 hebetia tela esse, & manus fatigatas, tanto
 cursu corpora exhausta, & præceptis in nocte
 diei tempus, caufatus est; re vera de lævo corpore
 quod adhuc in acie stare credebat, sollicitus,
 verti ad ferendam opem suis statuit. Iamque
 signa converterat, cum equites à Parmenione
 missi, illius quoque partis victoriam nuntia-
 Sed nullum eo die majus periculum adiit, quod
 dum copias reducit in castra. Pauci eum & in
 compositi sequebantur ovantes victoria. Quo
 pe omnes hostes, aut in fugam effusos, aut
 acie cecidisse credebant. Cum repente ex a-
 verso apparuit agmen equitum, qui primo in-
 buere cursum: deinde, Macedonum paucitate
 conspecta, turmas in obvios concitaverunt.
 Ante signa Rex ibat, dissimulato magis peric-
 lo, quam spreto. Nec defuit ei perpetua in di-
 bus rebus felicitas. Namque Præfectum equitum
 rus, avidum certaminis, & ob id ipsum inca-
 tius in se ruentem, hasta transfixit. Quo ex equo
 lapso, proximum, ac deinde plures, eodem te-
 confodit. Invasere turbatos amici quoque. nec
 Persæ inulti cadebant: quippe non universæ
 acies, quam hæ tumultuariæ manus, vehemen-
 tius iniere certamen. Tandem Barbari, cum ob-
 scura luce fuga tutior videretur esse, quam pu-
 gna, diversis agminibus abiire. Rex extraordina-
 rio periculo defunctus, incolumes suos redu-
 xit in castra. Cecidere Persarum, quorum nu-
 merum victores finire potuerunt, millia XL
 Macedonum minus quam CCC. desiderati sunt.
 Cæterum hanc victoriam Rex majore ex parte
 virtuti, quam fortunæ suæ debuit: animo, non
 (ut antea) loco vicit. Nam & aciem peritissime
 instruxit

instruxit, & promptissime ipse pugnauit, & magno consilio iacturam sarcinarum impedimentorumque contempsit, cum in ipsa acie sum mū rei videret esse discrimen: dubioque adhuc pugnae eventu, pro victore se gessit. Percussos deinde hostes fudit: fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius quam auidius persecutus est. Nam si, parte exercitus adhuc in acie stante, instare cedentibus perseverasset, aut sua culpa victus esset, aut aliena virtute vicisset. Iam si multitudinem equitum occurrentium extimuisset, victori aut foede fugiendum, aut miserabiliter cadendum fuit. Nec duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt. Quippe vulnera quæ quisque excepit, indicia virtutis sunt. Hephæstionis brachium hasta ictum est: Perdiccas, ac Cænus, & Menidas, sagittis prope occisi. Et si vere æstimare Macedonas, qui tunc erant, volumus; fatebimur, & Regem talibus ministris, & illos tanto Rege fuisse dignissimos.

LIBER V.

BREVIARIUM LIBRI.

1. **D**ARIO Media fines ingresso, Arbella potitur Alexander, & Babylone. cuius situs, amplitudo, & corrupti mores describuntur.
2. Militibus præmia proponit, ut iis otium ex-cuteret. Susianam urbem ac regum Persiæ thesauros recipit, & Syfigambim solatur.
3. Vxiorum regione superata, Madatem præfe-ctum ac deditos & captivos, tum libertate tum im-munitate

munitate donat : Persidemque intrare cogitans Ariobarzane retrocedere cogitur.

4. Captivo quodam iter paucis cognitum e-
riente, Persarum exercitum ipso Ariobarzane
ciso delet Alexander.

5. Ad Persepolim properans captivorum G-
corum IV. M. liberat.

6. Opulentissima Persepoli direpta, interior
Persidis regionem petit, ac Mardorū domat gente

7. Alexander in convivio, à Thaide aliisq-
castrensibus scortis impulsus, Persarum regiam
cendit : deinde persequi Darium statuit.

8. Darii, suos ad pugnam hortantis, oratio.

9. Varia Magnatum sententia, ac tumultus
Nabarzanis, qui cum Besso proditionis societate
inierat, consilium.

10. Bessi & Nabarzanis de Dario prodendo a
occidendo nefaria deliberatio : quam miris artibus
occultant.

11. Infidia proditorum Dario aperiuntur, q-
Gracorum praesens tutumque respuit auxilium; p-
ratus perire, si salvum esse nollent sui milites.

12. Bessus, Darium fictis verbis & lacrym
delusum comprehendit, aureisque vincitum comp-
dibus, in sordido vehiculo ad Alexandrum dedu-
curat.

13. Alexander, audito Darii periculo, ad Pe-
sarum exercitum contendit. Bessus autem, cum pa-
ricidis aliis arma vultumque metuens victoris
Darium, multis confossum vulneribus relinqui
fugaque sibi consulere conatur.

14. Darii corpus repertum, Alexander lacry-
mis prosequitur, & ad Sysigambim sepeliendum
mittit.

QUÆ interim ductu imperioq; Alexandri, vel in Græcia, vel, Illyriis, ac Thracia gesta sunt, si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ, quas utiq; ad fugam mortemque Darii universas in conspectum dari, & sicut inter se cohærent, ita opere ipso conjungi, haud paulo aptius videri potest. Igitur, quæ prælio apud Arbela conjuncta sunt, ordiar dicere. Darius media fere nocte Arbela pervenit, eodemque magnæ partis amicorum ejus ac militum fugam fortuna compulerat. Quibus convocatis, exponit, *haud dubitare se, quin Alexander celeberrimas urbes, agrosque omni copia rerum abundantes, petiturus esset: prædam opimam paratamque ipsum & milites ejus spectare. Id suis rebus tali in statu salutis fore: quippe se deserta cum expedita manu petiturum. Ultima regni adhuc intacta esse: inde bello vires haud agre reparaturum. Occuparet sane gazam avidissima gens, & ex longa fame satiaret se auro, mox futura præda sibi, didicisse usu, pretiosam supellectilem, pelliceque, & spadonum agmina, nihil aliud fuisse, quam onera & impedimenta. Eadem trahentem Alexandrum, quibus antea vicisset, inferiorem fore.* Plena omnibus desperationis videbatur oratio: quippe Babylonem urbem opulentissimam dedicerentibus. jam Susa, jam cætera ornamenta regni, causamque belli, victorem occupaturum. At ille docere pergit, *non speciosa dictu, sed usu necessaria in rebus adversis sequenda esse. Ferro geri bella, non auro: viris, non urbium tectis. omnia sequi armatos. Sic majores suos percussos in principio rerum, celeriter pristinam reparasse fortunam.* Igitur sive confirmatis eorum animis, sive imperium

perium magis, quam consilium sequentibus
 Mediæ fines ingressus est. Paulo post Alexander
 Arbela traduntur, regia supellectili, ditique ga-
 repleta. Quatuor millia talentum fuere. præ-
 rea pretiosæ vestes, totius (ut supra dictum)
 exercitus opibus in illam sedem congestis. In-
 gruentibus deinde morbis, quos odor cada-
 rum totis jacentium campis vulgaverat, ma-
 rius castra movit. Euntibus aperit se à la-
 Arabia, odorum fertilitate nobilis regio. Ca-
 pestre iter est; inter Tigrim & Euphratem tu-
 uber & pinguis soli, ut à pastu repelli pec-
 dicantur, ne fatietas perimat. Causa fertilitatis
 est humor, qui ex utroque amne manat: to-
 ferese solo propter venas aquarum refudante. In
 amnes ex Armeniæ montibus profluunt, &
 magno deinde aquarum divortio iter, quod
 cæpere percurrunt. Duo millia & quingenta
 stadia emensi sunt, qui amplissimum interv-
 lum circa Armeniæ montes notaverunt. Iidem
 cum Mediæ & Gordianorum terras secare cæ-
 perunt, paulatim in arctius coeunt: & quo
 longius manant, hoc angustius inter se spatium
 terræ relinquunt. Vicini maxime sunt his ca-
 pi, quos incolæ Mesopotamiam appellant: Me-
 diam namque ab utroque latere concludunt.
 Eadem per Babyloniorum fines in Rubrum
 mare prorumpunt. Alexander quartis castris
 ad Mennin urbem pervenit. Caverna ibi est, ex
 qua fons ingentem vim bituminis effundit.
 adeo, ut satis constet, Babylonios muros inge-
 tis operis hujus fontis bitumine interlitos fu-
 se. Cæterum, Babylonem procedenti Alexan-
 dro Mazæus, qui ex acie in urbem eam confu-
 rat, cum adultis liberis supplex occurrit; urbe
 secit

aque dedens. Gratus adventus ejus fuit Regi. quippe magni operis futura erat obsidio tam nunitæ urbis. Ad hoc vir illustris, & manu promptus, fama que etiam proximo prælio celebris, & cæteros ad deditiõnem, sui incitaturus exemplo videbatur. Igitur hunc quidem benigne cum liberis excepit. Cæterum quadrato agnine, quod ipse ducebat, velut in aciem irent, ingredi suos jubet. Magna pars Babyloniorum confliterat in muris; avida cognoscendi novum Regem. Plures obviam egressi sunt. Inter quos Bagophanes, arcis & regiæ pecuniæ custos, re studio à Mazæo vinceretur, totum iter floribus coronisque constraverat; argenteis altariibus utroque latere dispositis. quæ non thure nodo, sed omnibus odoribus cumulaverat. Cum dona sequebantur, greges pecorum equorumque: leones quoque & pardales caveis præferebantur. Magi deinde suo more patrium carmen canentes. Post hos Chaldæi, Babyloniorumque non vates modo, sed etiam artifices, cum fidibus sui generis ibant; laudes ii Regum canere soliti: Chaldæi siderum motus, & stas temporum vices ostendere. Equites deinde Babylonii, suo atque equorum cultu, ad luxuriam magis quam ad magnificentiam exacto, ultimabant. Rex armatis stipatus, oppidanorum turbam post ultimos pedites ire jussit. Ipse cum curru urbem, ac deinde regiam, intravit. Postero die supellectilem Darii, & omnem pecuniam recognovit. Cæterum ipsius urbis pulchritudo ac venustas, non Regis modo, sed etiam omnium oculos; in semet haud immerito convertit. Semiramis eam condiderat, vel (ut plerique credere) Belus; cujus regia ostenditur. Murus in-

structus

structus laterculo coctili, bitumine interlit
 spatium xxx. & duorum pedum latitudin
 amplectitur. quadrigæ inter se occurrentes i
 periculo commeare dicuntur. Altitudo mur
 cubitorum eminet spatio. Turres denis pedib
 quam murus, altiores sunt. Totius operis a
 bitus ccclviii. stadia complectitur. singulorū
 stadiorum structuram singulis diebus perfe
 esse, memoriæ proditum est. Ædificia non su
 admota muris, sed fere spatium unius jugs
 absunt. Ac ne totam quidē urbem tectis occ
 paverunt. per xc. stadia habitatur: nec omi
 continua sunt. credo, quia tutius visum est p
 ribus locis spargi. Cætera ferunt, coluntque:
 si externa vis ingruat, obsessis alimenta ex ips
 urbis solo subministrent. Euphrates interflu
 magnæque molis crepidinibus coercetur. S
 omnium operum magnitudinē circumveniū
 cavernæ ingentes, in altitudinem pressæ ad
 cipiendum impetum fluminis: quod ubi app
 sitæ crepidinis fastigium excessit, urbis tec
 corriperet, nisi essent specus, lacusque, quie
 ciperent. Coctili laterculo structi sunt. totū
 opus bitumine altringitur. Pons lapideus, fl
 mini impositus, jungit urbem. Hic quoque int
 mirabilia Orientis operā numeratus est. quip
 Euphrates altum limum vehit, quo penitus
 fundamenta jacienda egesto, vix fulciendo op
 ri firmum reperiunt solum. Arenæ autem su
 inde cumulatae, & saxis, quibus pons sustir
 tur, annexæ, morantur annum: qui retent
 acrius, quam si libero cursu mearet, illidit
 Arcem quoque ambitu viginti stadia comp
 xam habent: triginta pedes in terram ter
 rium fundamenta demissa sunt. ad octogir
 summu

summū munimenti fastigium pervenit. Super arce, vulgatum Græcorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt, summam murorum altitudinem æquantes, multarumque arborum umbra & proceritate amœni. Saxeæ pilæ, quæ totum onus sustinent, instructæ sunt. Super pilas lapide quadrato solum stratum est, patiens terræ, quam altam injiciunt, & humoris, quo rigant: adeoque validas arborum sustinent moles, ut stipites earum octo cubitorum spatium crassitudine æquent, in quinquaginta pedum altitudinem emineant, & frugiferæ æque sint, ac si terra sua alerentur. Et, cum vetustas non opera solum manu facta, sed etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat: hæc moles, quæ tot arborum radicibus premitur, tantique nemoris pondere onerata est, inviolata durat: quippe viginti lati parietes sustinent, undecim pedum intervallo distantes, ut procul visentibus sylvæ montibus suis imminere videantur. Syriæ Regem Babylone regnantem hoc opus esse molitum, memoriæ proditum est; amore conjugis victum, quæ desiderio nemorum sylvarumque, in campestribus locis virum compulit, naturæ genium amœnitate hujus operis imitari. Diutius in hac urbe quam usquam constitit Rex, nec ullus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus corruptius moribus, nihil ad irritandas illicientasque immodicas voluptates instructius. Liberos conjugesque cum hospitibus stupro coire, modo pretium flagitii detur, parentes maritique patiuntur. Convivales ludi tota Perside Regibus purpuratisque cordi sunt. Babylonii maxime in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur,

tur, effusi sunt. Fœminarum convivia ineuntium in principio modestus est habitus. dein summa quæque amicula exuunt, paulatimque pudorem profanant. Ad ultimum (honus aurius sit) ima corporum velamenta projiciunt, nec meretricum hoc dedecus est, sed matronarum, virorumque, apud quos comitas habetur vulgati corporis vilitas. Inter hæc flagitia exercitus ille domitor Asiæ per xxxiiii. dies saginatus, ad ea, quæ sequebantur discrimina, haud dubie debilior futurus fuit, si hostem habuisset. Cæterum quo minus damnum sentiret, eundem incremento novabatur. Namque Amyntas Andromenis ab Antipatro Macedonum peditum sex millia adduxit: cccccc prætere ejusdem generis equites. cum his dcc. Thracas adjunctis peditibus suæ gentis tribus millibus & quingentis: & ex Peloponneso mercenarii milites ad quatuor millia advenerat, cum cccclxxx. equitibus. Idem Amyntas adduxerat quinquaginta principum Macedoniae liberos adultos, ad custodiam corporis. quippe inter epulas hi sunt Regis ministri. iidemque equos ineunti prælium admovent, venantemque comitantur, & vigiliarum vices ante cubuli fores servant: magnorumque Præfectorum & ducum hæc incrementa sunt, & rudimenta. Igitur archi Babyloniae Rex Agathone præsidere jussit, cum septingentis Macedonum, trecentisque mercede conductis: Prætores, qui regioni Babyloniae, & civitati præessent, Menetam & Apollodorum reliquit. his duo millia peditum cum mille talentis data. Vtrique præceptum, ut in supplementum milites legerent. Mazæum transfugam Satrapia Babyloniae de-

nat. Bagophanem, qui arcem tradiderat, sequi iussit. Armenia Mithreni Sardium proditori data est. Ex pecunia deinde Babylonix Macedonibus equitibus sexcenti denarii tributi: peregrinus eques quingenos accepit: ducenis pedestrium stipendium mensum est.

2. His ita compositis, in regionem, quæ Satrapenè vocatur, pervenit: fertilis terra, copia rerum, & omni comœatu abundans. Itaque diutius ibi substitit: ac ne desides otio demitterent animos, iudices dedit, præmiaque proposuit de virtute militari certantibus. Octo, qui fortissimi iudicati essent, singulis militum milibus præfuturi erant. Chiliarchas vocabat, tum primum in hunc numerum copiis distributis. Namq; antea quinquagenariæ cohortes erant, nec fortitudinis præmia gesserant. Ingens militum turba convenerat, egregio inter futura certamini, testis eadem cujusque factorum, & de iudicibus latura sententiam: quippe verone an falso honos cuique haberetur, ignorari non poterat. Primus omnium virtutis causa donatus est Adarchias senior, qui omisum apud Halicarnasson à junioribus prælium, unus maxime accenderat: proximus ei Antigones visus est: tertium locum Philotas Angeus obtinuit: quartus Amyntæ datus est: post hos Antigonus, & ab eo Lyncestes Amyntas fuit: septimum locum Theodotus: ultimum obtinuit Hellanicus. In disciplina quoque militaris rei pleraque à majoribus tradita, utiliter mutavit. Nam cum ante equites in suam quisque gentem describerentur, seorsum à cæteris exempto nationum discrimine, Præfectos non atique suarum gentium, sed delectos, attribuit.

Tuba, cum castra movere vellet, signum dabat. cuius sonus plerunque, tumultuantium fremitu exoriente, haud satis exaudiebatur. Ergo perticam, quæ undique conspici posset, supra prætorium statuit: ex qua signum eminebat pariter omnibus conspicuum. Observabatur ignis noctu, fumus interdiu. Iamque Susa adituro, Abulites regionis ejus Præfectus, sive Darii jussu, ut Alexandrum præda retineret, sive sponte, filium obviam misit, traditurum se urbem promittens. benigne juvenem excepit Rex, & eo duce ad Choaspen amnem pervenit, delicatam (ut fama est) vehementem aquam. Hic Abulites cum donis regalis opulentia occurrit. Dromades cameli inter dona erant, velocitatis eximia: duodecim elephantum à Dario ex India acciti; non jam terror (ut speraverant) Macedonum, sed auxilium; opes victi ad victorem transferente fortuna. Ut vero urbem intravit, incredibilem ex thesauris summam pecuniae egressit, L millia talentum argenti, non signati forma, sed rudi pondere. Multi Reges tantas opes longa ætate cumulaverant liberis, posterisque, ut arbitrabantur, quas una hora in externi Regis manus intulit. Confedit deinde in regia sella, multo excelsiore, quam pro habitu corporis. Itaque pedes cum inimum gradum non contingerent, unus ex Regis pueris mensam subdidit pedibus: & cum spadonem, qui Darii fuerat, ingemiscentem conspexisset Rex, causam mœstitiæ requisivit. Ille indicat, Darii vefci in ea solitum: seque sacram ejus mensam ad ludibrium recidentem, sine lachrymis conspici non posse. Subiit ergo Regem verecundia violandi hospitales Deos. Iamque subduci jubet.

jubebat, cum Philotas; *Minime vero hæc feceris, Rex, sed omen quoque accipe: mensam, ex qua libavit hostis epulas, tuus pedibus esse subjectam.* Rex, Perfidis fines aditurus, Susam urbem Archelao, & præsidium trium millium, tradidit. Xenophilo arcis cura mandata est: mille Macedonum ætate gravibus præsidere arcis custodiae jussis. Thefaurorum Callicrati tutela permissa. Satrapia regionis Susiæ restituta Abuliti. Matrem quoque Darii & liberos in eadem urbe deponit. Ac forte Macedonicas vestes, multamque purpuram dono ex Macedonia sibi missam, cum iis, qui confecerant, tradi Syfigambi jussit. Omni namque honore eam, & filii quoque pietate prosequabatur. Admoneri jussit, ut si cordi quoque vestis esset, conficere eam neptes suas assuefaceret, donoque doceret dare. Ad hanc vocem lachrymæ obortæ, prodidere animi aspersionis id munus: quippe non aliud magis in contumeliam Persarum fœminæ accipiunt, quam admoveere lanæ manus. Nuntiant, qui dona tulerant, tristem esse Syfigambim, dignaque res excusatione & solatio visa. Ipse ergo pervenit ad eam, & *Mater, (inquit) hanc vestem qua indutus sum, sororum non solum donum, sed etiam opus vides. Nostri decipere me mores. Cave, obsecro, in contumeliam accipias ignorationem meam. Quæ tui moris esse cognovi, ut spero, abunde servata sunt. Scio apud vos filium in conspectu matris nefas esse considerare, nisi cum illa permisit. Quotiescunque ad te veni, donec ut considerem annue- res, restiti. Procumbens venerari me sæpe voluisti. Inhibui. Dulcissima matri Olympiadi nomen debitum, tibi reddo.*

3. Mitigato ejus animo Rex quartis castris

pervenit ad fluvium: Pasitigrim incolæ vocant oritur in montibus Vxiorum, & per I stadia sylvestribus ripis præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi, quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. De stadia sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Alexander amne superato, cum IX millibus peditum, & Agrianis, atque Græcorum mercenariis, millibus III, additis millibus Thracum, in regionem Vxiorum pervenit. Finitima Sufis est, & in primam Persidem excurrit; arctum inter se & Sufianos aditum relinquens. Madathes erat hujus regionis Præfectus; haud sane temporum homo. quippe ultima pro fide experiri decreverat. Sed periti locorum Alexandrum docent, occultum iter esse per calles, & aversum ab urbe: si paucos misisset leviter armatos super capita hostium evasuros. Cum consilium placuisset, iidem itinerum fuerunt duces: mille & quingenti mercede conducti, & Agriani ferme mille Tauroni Præfecto dati, ac post solis occasum iter ingredi jussi. Ipse tertia vigilia castrimotis, circa lucis ortum superaverat angustias, cæsaque materia cratibus & pluteis faciendis, ut qui turres admoverent, extra teli jactum essent, urbem obsidere cœpit. Prærupta erant omnia saxis & cotibus. Multis ergo vulneribus depulsi, ut quibus non cum hoste solum, sed etiam cum loco dimicandum esset, subibant tamen: quia Rex inter primos constiterat, interrogans tot urbium victores, an erubescerent hære in obsidione castelli exigui & ignobilis simul jam inter hæc eminus petebatur: cum testudine objecta milites, qui ut inde discederent

ret, percellere nequiverant, tuebantur. Tandem Tauron super arcem urbis se cum suo agmine ostendit: ad cuius conspectum, & animi hostium labare, & Macedones acrius prælium inire cœperunt. Anceps oppidanos malum urgebat, nec sisti vis hostium poterat. Paucis ad moriendum, pluribus ad fugam animus fuit. Magna pars in arcem concessit. Inde triginta oratoribus missis ad deprecandum; triste responsum à Rege redditur, Non esse veniæ locum. Itaque suppliciorum metu perculsi, ad Syfigambim Darii matrem, occulto itinere ignoroque hostibus, mittunt, qui peterent, ut ipsa Regem mitigaret; haud ignari, parentis eam loco diligenter colique. Et Madathes sororis filiam secum matrimonio junxerat; Darium propinquâ cognatione contingens. Diu Syfigambis supplicû precibus repugnavit; abnuens deprecationem pro illis convenire fortunæ, in qua esset: adjecitque, metuere sese ne victoris indulgentiam fatigaret, sæpiusque cogitare, captivam esse se, quam reginam fuisse. Ad ultimum victa litteris, Alexandrum ita deprecata est, ut ipsam excusaret, quod deprecaretur: petere se, ut illis quoque, si minus sibi, ignosceret. pro necessario ac propinquo suo, jam nõ hoste, sed supplice tantum, vitam precari. Moderationem clementiamque Regis, quæ tunc fuit, vel una hæc res possit ostendere: non Madathî modo ignovit, sed omnes & deditos & captivos libertate atq; immunitate donavit: urbem reliquit intactam: agros sine tributo colere permisit. A victore Dario plura mater non impetrasset. Vxiorum deinde gentem subactam, Susianorum Satrapiæ contribuit: divisisque cum

Parmenione copiis, illum campeltri itinere procedere jubet: ipse cum expedito agmine jugum montium cepit, quorum perpetuum dorsum in Persidem excurrit. Omni hac regione vastata, tertio die Persidem, quinto angustias (quas illi Susidas Pylas vocant) intrat. Ariobarzanes has cum quindecim millibus peditum occupaverat; rupes abscissas, & undique præruptas. in quarum cacuminibus extra teli jaculum Barbari stabant: de industria quieti, & paventibus similes, donec in arctissimas fauces penetraret agmen. Quod ubi contemptu sui pergere vident, tum vero ingentis magnitudinis saxa per montium prona devolvunt, quæ incussa sæpius subjacentibus petris, majore vi incidebant: nec singulos modo, sed agmina proterebant. Fundis quoque excussi lapides, & sagittæ, ingerebantur undique. Nec id miserrimum fortibus viris erat, sed quod inulti, ferarum ritu, velut in fovea deprehensi, cæderentur. Ira igitur in rabiem versa, eminentia saxa complexi, ut ad hostem perveniant, alius alium levantes conabantur ascendere, ea ipsa multorum simul manibus correpta, & convulsa, in eos, qui commoverant, recidebant. Nec stare ergo, nec niti, nec testudine quidem protegi poterant, cum tantæ molis onera propellerent Barbari. Regem non dolor modo, sed etiam pudor temere in illas angustias conjecti exercitus angebat. Inviçtus ante eam diem fuerat, nihil frustra ausus: impune Ciliciæ fauces intraverat, mari quoque novum iter in Pamphyliam aperuerat. Tunc hæsitabat deprehensa felicitas, nec aliud remedium erat, quam reverti, qua venerat. Itaque signo receptui dato, de-

fati

fatis agminibus, scutisque super capita confer-
tis, retro evadere Rex ex angustiis jubet: trigin-
ta fuere stadia, quæ remensi sunt.

4. Tum castris undique aperto loco positis,
non consultare modo quid agendum esset, sed
vates quoque adhibere cœpit à superstitione
animi. Sed quid tunc prædicere Aristander, cui
tum plurimum credebatur ex vatibus, poterat?
Itaque damnatis intempestivis sacrificiis, peri-
tos locorum convocari jubet. Medium iter
ostendebant, tutum apertumque: sed Rex di-
mittere milites insepultos erubescibat, ita tra-
dito more, ut vix ullum militiæ tam solenne
esset munus, quam humandi suos. Captivos er-
go, quos nuper exceperat, vocari jubet: inter
quos erat quidam, Græcæ Persicæque linguæ
peritus, qui frustra eum in Persidem montium
dorso exercitum ducere affirmat: sylvestres
esse calles, vix singulis pervios, omnia contegi
frondibus, implexosque arborum ramos sylvas
committere. Namque Persis ab altero latere
perpetuis montium jugis clauditur, quod in
longitudinem M. D. C. stadia, in latitudinem
C L X X. procurrat. Hoc dorsum à Cauca-
so monte ad Rubrum mare pertinet: quaque defi-
cit mons, aliud munimentum, fretum, obje-
ctum est. Planities deinde sub radicibus mon-
tium spatiosa procumbit: fertilis terra, multifi-
que vicis atque urbibus frequens. Araxes amnis
per hos campos multorum aquas torrentium.
evolvit in Medum. Medus à mari, ad meridiem
versus, minor amnis eo, quem recipit, evahitur:
gignendæque herbæ non alius est aptior; quid-
quid alluit, floribus vestiens. Platani quoque &
populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus

continuata videantur montibus nemora riparum. Quippe obumbratus amnis, presso in solum dilabitur alveo: imminentque colles, ipsi quoque frondibus lætis radices humore fubeunte. Regio non alia totâ Asiâ salubrior habetur: temperatum cœlum. hinc perpetuum jugum opacum & umbrosum, quod æstus levât: illinc mare adjunctum, quod modico tempore terras fovet. His expositis, captivus interrogatus à Rege, auditur an oculis comperita haberet, quæ diceret: pastorem se fuisse, & omnes eos calles percurrisse respondit; bis captum, semel à Persis in Lycia, iterum ab ipso. Subitanimus memoria Regis oraculo editæ fortis. Quippe consulenti responsum erat, ducem in Persidem ferentis viæ Lycium civem fore. Igitur promissis, quanta & præsens necessitas exigebat, & ipsius fortuna capiebat, oneratum, armari jubet Macedonum more. & quod bene verteret, monstraret iter. quamvis arduum & præceps, evasurum se esse cum paucis: nisi forte crederet, quo ipse pecoris causa isset, Alexandrum pro gloria, & perpetua laude ire non posse. etiam atque etiam docere captivus, quam difficile iter esset, maxime armatis. Tum Rex, Prædem me, inquit, accipe, neminem eorum, qui sequuntur, recusaturum ire, qua duces. Cratero igitur ad custodiam castrorum relicto, cum peditibus, quibus assueverat, & iis copiis, quas Meleager ducebat, & sagittariis ducentis, & equitibus mille, præcepit, ut castrorum specie manente, plures de industria ignes fieri imperaret, quo magis Barbari crederent ipsum Regem in castris esse. Cæterum, si forte Ariobarzanes cognovisset, per callium anfractus eum

eum intrare, & ad occupandum iter suum partem cōpiarum tentasset opponere; Craterus eum illato terrore retineret ad propius periculum conversurum agmen. Sin autem ipse hostem fefellisset, & saltum occupasset, cum trepidantium Barbarorum tumultum exaudisset, persequentium Regem, id ipsum iter, quo pridie pulsi fuerant, ne dubitaret ingredi: quippe vacuum fore, hostibus in semet aversis. Ipse tertia vigilia, silenti agmine, ac ne tuba quidem dato signo, pergit ad demonstratum iter callium. Tridui alimenta portare militem jussit leviter armatum. Sed præter invias rupes, ac prærupta saxa, vestigium subinde fallentia, nix cumulata, vento ingredienti fatigabat. Quippe velut in foveas delati hauriebantur, & cum à commilitonibus levarentur, trahebant magis adjuvantes, quam assequerentur. Nox quoque, & ignota regio, ac dux, incertum, an satis fidus, multiplicabant metum. si custodes fefellissent, quasi feras bestias ipsos posse deprehendi. Ex unius captivi vel fide vel anima, pendere & Regis salutem & suam. Tandem venere in jugum. A dextera iter ad ipsum Ariobarzanem erat, hic Philotam & Cœnum cum Amynta & Polyperconte, expeditam habentes manum, reliquit; monitos ut, quia eques pediti erat mixtus; & quam pinguiissimum esset solum, & pabuli fertile, sensim procederent. Duces erant itineris de captivis dati. Ipse cum armigeris, & ala, quam Agema appellant, ardua semita, sed longius à stationibus hostium remota, multa cum vexatione processit. Medius erat dies, & fatigatis necessaria quies. Quippe tantumdem itineris supererat, quantum emensi erant, sed
minus

minus præcipitis atque ardui. Ita refectis cibo somnoque militibus, secunda vigilia surgit, & cætera quidem haud ægre præterit. Cæterum, qua se jugum montium paulatim ad planiora demittit, ingens vorago concursu cavata torrentium, iter ruperat. Ad hæc arborum rami alius alio implicati & coeuntes, ut perpetuam objecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeo ut vix lachrymis abstinerent, incesserat. Præcipue obscuritas terrori erat. Nam etiam si qua sidera internitebant, continenti fronde tectæ arbores conspiciere prohibebant. Ne aurium quidem usus supererat: silvas quatiente vento, quæ concutientibus ramis majorem quam pro flatu sonum reddebant. Tandem expectata lux omnia, quæ terribiora nox fecerat, minuit. Circuiri brevi spatio poterat eluvies, & sibi quisque dux itineris cœperat fieri. Evadunt ergo in editum verticem, ex quo hostium statione conspecta, strenue armati à tergo se ostendunt: nihil tale metuentibus. Quorum pauci, qui congregari ausi erant, cæsi sunt. Itaque hinc morientium gemitus, hinc ad suos recurrentium miserabilis facies, integros quoque, anteaquam discrimen experirentur, in fugam avertit. Fremitu deinde in castra, quæ Craterus præerat, illato, ad occupandas angustias, in quibus pridie hæsitabat, miles educitur. Simul & Philotas cum Polyperconte Amyntaque & Cæno, diversum iter ingredi iussus, alium terrorem intulit Barbaris. Ergo undique Macedonum armis fulgentibus, ancipiti malo oppressi memorabile tamen prælium edunt. ut opinor ignaviam quoque necessitas acuit, & sæpe desperatio, spei causa est. Nudi complectebantur
armatos

armatos, & ingenti corporum mole secum ad terram detrahentes, ipsorum telis plerosque fodiebant. Ariobarzanes tamen XL. ferme equitibus, & quinque millibus peditum stipatus, per mediam aciem Macedonum cum multo suorum atque hostium sanguine erupit; Persepolim urbem caput regionis occupare festinans. Sed à custodibus urbis exclusus, consecutis strenue hostibus, cum omnibus fugæ comitibus, renovato prælio cecidit. Craterus quoque raptim agmine acto supervenit.

5. Rex eodem in loco, quo hostium copias fuderat, castra communit. quanquam enim undique fugati hostes victoriam concesserant, tamen præaltæ præcipitesque fossæ, pluribus locis objectæ, abruperant iter, sensimque & caute progrediendum erat; jam non hostium, sed locorum fraude suspecta. Procedenti ei litteræ redduntur à Tyridate custode regiæ pecuniæ; indicantes, eos, qui in urbe essent, audito ejus adventu, diripere velle thesauros: properaret occupare: expeditum iter esse, quanquam Araxes amnis interfluat. Nullam virtutem Regis istius magis, quam celeritatem laudaverim: relictis enim pedestribus copiis, tota nocte cum equitibus itineris tanto spatio fatigatis ad Araxem prima luce pervenit. Vici erant in propinquo: quibus direptis ac dirutis, pontem ex materia eorum subditis saxis strenue induxit. Iamque haud procul urbe erant, cum miserabile agmen, inter pauca fortunæ exempla memorandum, Regi occurrit. Captivi erant Græci ad quatuor millia fere, quos Persæ vario suppliciorum modo affecerant. Alios pedibus, quosdam manibus auribusque amputatis, inustisque

Barba-

Barbararum literarum notis, in longum sui ludi-
 dibrium reservaverant, & cum se quoque alie-
 nã ditionis esse cernerent, volentes Regi occur-
 rere non prohibuerant. Inusitata simulacra
 non homines videbantur, nec quidquam in illis
 præter vocem poterat agnosci. Plures igitur la-
 chrymas commovere, quam profuderant ipsi:
 quippe in tam multiplici variaque fortuna sin-
 gulorum, intuentibus similes quidem, sed ta-
 men dispares pœnas, quis maxime miserabilis
 esset, liquere non poterat. Ut vero Iovem illi
 tandem Græciã ultorem aperuisse oculos con-
 clamavere, omnes pari supplicio affecti sibi vi-
 debantur: Rex, abstersis quas profuderat la-
 chrymis, bonum habere animum jubet; visuros
 urbes suas, conjugesque: & castra inde duo ab
 urbe stadia communit. Græci excesserant val-
 lo, deliberaturi, quid potissimum à Rege pete-
 rent. Cumque aliis sedes in Asia rogare, aliis re-
 verti domos placeret: Euctemon ita locutus ac
 eos fertur: *Nos, qui modo ad opem petendam ex te-
 nebris & carcere procedere erubuimus, ut nunc est
 supplicia nostra, quorum nos pudeat magis, an pœ-
 niteat, incertum est, ostentare Græcia velut lætum
 spectaculum cupimus. Atqui optime miseras fe-
 runt, qui abscondunt: nec ulla est tam familiaris
 infelicibus patria, quam solitudo, & status prioris
 oblivio. Nam qui multum in suorum misericordie
 ponunt, ignorant quam celeriter lachryma inare-
 scant. Nemo fideliter diligit, quem fastidit: nam &
 calamitas querula est, & superba felicitas. Ita suam
 quisque fortunam in consilio habet, cum de aliene
 deliberat: & nisi mutuo essemus miseri, olim alii
 alii potuissimus esse fastidio. Quid mirum est, for-
 tunatos semper parem quarere? Obsecro vos, olim
 vita*

vita defuncti, quaramus locum, in quo hæc semesa
 membra obruamus, ubi horribiles cicatrices celet
 exilium. Ingrati prorsus conjugibus, quas juvenes
 duximus, revertemur. Liberi in flore & atatis &
 rerum, & fratres agnoscent ergastuli detrimenta:
 & quota pars nostri tot obire terras potest? procul
 Europa in ultima Orientis relegati, senes, debiles,
 majore membrorum parte mutilati, tolerabimus sci-
 licet quæ armatos & victores fatigaverunt? Conju-
 ges deinde, quas captis fors & necessitas unicum so-
 latium applicuit parvosque liberos, trahimus no-
 biscum, an relinquimus? Cum his venientes nemo
 agnoscere volet. Relinquemus ergo extemplo præsen-
 tium pignora, cum incertum sit, an visuri simus ea
 qua petimus? Inter hos latendum est, qui nos mise-
 ros nosse cœperunt. Hæc Euctemon. Contra The-
 ætetus Atheniensis orsus est dicere: Neminem
 piium habitu corporis suos aestimaturum; utique sa-
 vitia hostis, non natura, calamitosos. Dignum esse
 omni malo, qui erubesceret fortuita: tristem enim de
 mortalitate ferre sententiam, & desperare miseri-
 cordiam, quam ipse alteri denegaturus sit. Deos
 (quod ipsi nunquam ausi optare forent) offerre pa-
 triam, conjuges, liberos, & quidquid homines vel vi-
 ta aestimant, vel morte redimunt. Quin illi ex hoc
 carcere erumperent, alium domi esse cœli haustum,
 alium lucis aspectum. Mores, sacra, lingua com-
 mercium etiam à Barbaris expeti, qua ingentia ipsi
 omisuri sint sua sponte, non ob aliud tam calamito-
 si, quam quod illis carere coacti essent. Se certe redi-
 turum ad penates, & in patriam, tantoque beneficio
 Regis usurum. Si quos contubernii, liberorumque,
 quos servitus coëgisset agnoscere, amor detineret, re-
 linquerent, quibus nil patria charius est. Pauci hu-
 jus sententiæ fuere. Ceteros consuetudo, natura
 potentior,

potentior, vicit. Conenserunt, petendum esse à Rege, ut aliquam ipsis attribueret sedem. Centum ad hoc lecti sunt; quos Alexander ratus quod ipse præstare cogitabat, petituros, *Iumenta*, inquit, *assignari, quæ vos veherent, & singulis vestrum mille denariûm dari iussi. Cum redieriti in Graciam, præstabo, ne quis statum suum, si hæc calamitas absit, vestro credat esse meliorem.* Illi, ob ortis lachrymis, terram intuebantur, nec auerigere vultus, aut loqui audebant. Tandem Rege tristitiæ causam exigente, Euctemon similia iis, quæ in consilio dixerat, respondit. Atque ille, non fortunæ solum eorum, sed etiam penitentia misertus, terna millia denariûm singulis dari iussit. Denæ vestes adjectæ sunt, & armenta cum pecoribus ac frumento data, ut colli serique attributus iis ager posset.

6. Postero die convocatos duces copiarum docet, nullam infestiores urbem Græcis esse, quam regiam veterum Perfidis Regum. Hinc illa immensa agmina infusa: hinc Darium prius, deinde Xerxem, Europæ impium intulisse bellum Excidio illius parentandû esse majoribus. Iamque Barbari, deserto oppido, qua quemque metu agebat, diffugerant. Cum Rex phalangem necunctatus inducit. Multas urbes refertas opulentia regiâ partim expugnarat: partim in fidem acceperat. Sed urbis hujus divitiæ vicere præterita. in hanc totius Perfidis opes congesterant Barbari: aurum, argentumque cumulatam erat vestis ingenusmodus: supellex, non ad usum modo, sed ad ostentationem luxus comparata. Itaque inter ipsos victores ferro dimicabatur. pro hoste erat, qui pretiosiores occupaverat prædam. Et cum omnia, quæ reperiebantur, capere

non possent (nam res non occupabantur, sed æstimabantur) lacerabant regias vestes, ad se quisque partem trahentes: dolabris pretiosæ artis vasa cædebant: nihil neque intactum erat, nec integrum ferebatur. Abrupta simulacrorum membra ut quisque avellerat, trahebat: neque avaritia solum, sed etiam crudelitas, in capta urbe grassata est. Auro argentoque onusti, vilia captivorum corpora trucidabant, passimque obvii cædebantur, quos antea pretium sui miserabiles fecerat. Multi ergo hostium manus voluntaria morte occupaverunt, pretiosissima vestium induti: è muris semetipsos cum conjugibus ac liberis in præceps jactantes. Quidam ignes, quod paulo post facturus hostis videbatur, subjecerant ædibus, ut cum suis vivi cremarentur. Tandem suis Rex corporibus, & cultu fœminarum abstinere jussit. Ingens pecuniæ captivæ modus traditur, prope ut fidem excedat. Cæterum aut de aliis quoque dubitamus, aut credimus in hujus urbis gaza fuisse c. & xx. millia talenta. ad quæ vehenda (namque ad usum belli secum portare decreverat) jumenta & camelos à Sufis & Babylone contrahi jussit. Accessere ad hanc pecuniæ summam captis Pafergadis sex millia talentorum. Cyrus Pafergadam urbem condiderat, quam Alexandro Præfectus ejus Globares tradit. Rex arcem Persopolis, tribus millibus Macedonum præsidio relictis, Nicarthiden tueri jubet. Tyridati quoque, qui gazam tradiderat, servatus est honos quem apud Darium habuerat, magnaue exercitus parte, & impedimentis ibi relictis, Parmenionem, Craterumque præfecit. Ipse cum mille equitibus, peditumque expedita manu, interiorem Persidis

Persidis regionem, sub ipsum Vergiliarum syd
 petiit: multisque imbribus & propè intolerab
 tempestate vexatus, procedere tamè, quo inte
 derat, perseveravit. Ventum erat ad iter perp
 tuis obstitum nivibus, quas frigoris vis ge
 astrinxerat. Locorum squalor & solitudines in
 viæ fatigatum militem terrebant, humanaru
 rerum terminos se videre credentem. Omn
 vasta, atque sine ullo humani cultus vestigio
 attoniti intuebantur: & antequam lux quoque
 & cœlum ipsos deficeret, reverti jubebant. Re
 castigare territos superfedid. Cæterum ipse equ
 desiliit, pedesque per nivem & concretam gla
 ciam ingredi cœpit. Erubuerunt non sequi pr
 mum amici, deinde copiarum duces, ad ult
 mum milites. Primusque Rex dolabra glacier
 perfringens, iter sibi fecit. Exemplum Regis ca
 teri imitati sunt. Tandem propemodum in via
 sylvas emensi, humani cultus rara vestigia, &
 passim errantes pecorum greges reperere: & in
 colæ, qui sparsis tuguriis habitabant, cum se cal
 libus inviis septos esse credidissent, ut conspe
 xere hostium agmen, interfectis, qui fugiente
 sequi non poterant, devios montes & obstito
 nivibus petiverunt. Inde per colloquia captivo
 rum paulatim feritate mitigata, tradidere se Re
 gi. nec in deditos gravius consultum. Vastati
 deinde agris Persidis, vicisque compluribus re
 ductis in potestatem, ventum est in Mardo
 rum gentem bellicosissimam, & multum à cæ
 teris Persis cultu vitæ abhorrentem. Specus in
 montibus fodiunt, in quos se, ac conjuges, & li
 beros condunt. Pecorum aut ferarum carne
 vescuntur. Nec fœminis quidem pro naturæ
 habitu molliora ingenia sunt. Comæ promi
 nent

nent hirtæ, vestis super genua est, funda vincunt frontem: hoc & ornamentum capitis, & telum est. Sed hanc quoque gentem idem fortunę impetus domuit. Itaque trigesimo die, posteaquam à Persèpoli profectus erat, eodem rediit. Dona deinde amicis cæterisque pro cuiusque merito dedit. Propemodum omnia, quæ in ea urbe ceperat, distributa.

7. Cæterum ingentia animi bona, illam indolem, qua omnes Reges antecessit, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus molliendis efficiendisque velocitatem, in deditis fidem, in captivos clementiam, in voluptatibus permissis quoque & usitatis temperantiam, haud tolerabili vini cupiditate scævavit. Hoste, & æmulo regni reparante tum cum maxime bellum, nuper subactis, quos vicerat, novumque imperium aspernantibus, de die inibat convivia, quibus scævina intererant: non quidem quas violare nefas esset, quippe pellices, licenti⁹ quam decebat, cum armato vivere assuetæ. Ex his una Thais, & ipsa temulenta, maximam apud omnes Græcos initurum gratiam affirmat, si regiam Persarum jussisset incendi: expectare hoc eos, quorum urbes Barbari deleissent. Ebrio scorto de tanta re referenti sententiam, unus & alter, & ipsi mero onerati, assentiuntur. Rex quoque fuit avidior, quam patientior. Quin igitur ulciscimur Græciam, & urbi faces subdimus? Omnes incaluerant mero. Itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem; cui armati pepercerant. Primus Rex ignem regię injecit. tum convivæ, & ministri, pellicesque. Multa cædro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto late fudit incendium. Quod ubi exerci-

tus,

tus, qui haud procul urbe tendebat, conspexi
 fortuitum ratus, ad opem ferendam concurrere.
 Sed ut ad vestibulum regiae ventum est, videri
 Regem ipsum adhuc aggerentem faces. Omissa
 igitur, quam portaverant, aqua, aridam materiam
 in incendium jacere coeperunt. Hunc exitum
 habuit regia totius Orientis, unde tot gentes
 ante jura petebant, patria tot Regum, unus
 quondam Graeciae terror; molita mille navium
 classem, & exercitus, quibus Europa inun-
 data est, contabulato mari molibus, perfossisque
 montibus, in quorum specus fretum immissum
 est. Ac ne longa quidem aetate, quae excidium
 ejus secuta est, resurrexit. Alias urbes habuerunt
 Macedonum Reges, quas nunc habent Parthi.
 Hujus vestigium non inveniretur, nisi Araxem
 ostenderet. Haud procul moenibus fluxerat:
 inde urbem fuisse xx. stadiis distantem credunt
 magis, quam sciunt accolae. Pudebat Macedones
 tam praeclearam urbem a comestabundo Rege
 deletam esse. Itaque res in serium versa est,
 & imperaverunt sibi, ut crederent illo
 potissimum modo fuisse delendam. Ipsum
 ut primum gravatam ebrietate mentem quietem
 reddidit, poenituisse constat, & dixisse: Ma-
 jores poenas Persas Graecis daturus fuisse, si
 ipsum in folio, regiaque Xerxis conspicerent
 coacti essent. Postero die Lycio, itineris, quo
 Persidem intraverat, duci, triginta talenta
 dono dedit. Hinc in regionem Mediae transiit,
 ubi supplementum novorum militum e Cilicia
 occurrit. Peditum erant quinque millia,
 equites mille: utrisque Plato Atheniensis
 praerant. His copiis auctus, Darium persequi
 statuit.

8. Ille jam Ecbatana pervenerat, caput Medix. Urbem hanc nunc tenent Parthi: eaque æstiva agentibus sedes est. Adire deinde Bactra decreverat: sed veritus ne celeritate Alexandri occuparetur, consilium iterque mutavit. Aberrat ab eo Alexander stadia M. D. sed jam nullum intervallum adversus celeritatem ejus satis longum videbatur. Itaque prælio magis quam fugæ se præparabat. Triginta millia peditum sequebantur: in quibus Græcorum erant quatuor millia; fide erga Regem ad ultimum invicta. Funditorum quoque & sagittariorum manus quatuor millia expleverat. Præter hos tria millia & ccc equites erant, maxime Bactrianorum. His Bellus præerat, Bactrianæ regionis Præfectus. Cum hoc agmine Darius paulum declinavit via militari, jussis præcedere laxis impedimentorum custodibus. Consilio deinde advocato, *Si me cum ignavis, inquit, & pluris qualemcunque vitam morte honesta æstimantibus fortuna junxisset, tacerem potius, quam frustra verba consumerem. sed majore quam vellem documento, & virtutem vestram & fidem expertus, magis etiam conniti debeo, ut dignus talibus amicis sim, quam dubitare an vestri similes adhuc sitis. Ex tot millibus, qua sub imperio fuerunt meo, bis me victum, bis fugientem persecuti estis. Fides vestra, & constantia, ut Regem me esse credam facit. Proditores & transfuga in urbibus meis regnant, non hercule, qui tanto honore digni habeantur, sed ut præmiis eorum vestri sollicitentur animi. Meam tamen fortunam quam victoris maluistis sequi: dignissimi, quibus, si ego non possim, Dii pro me gratiam referant, & mehercule referent. Nulla erit tam surda posteritas, nulla tam ingrata fama, qua*

non

non in cœlum vos debitis laudibus ferat. Itaque etiam si consilium fuga, à qua multum abhorre-
nimus, agitaſſem, veſtra tamen virtute fretus, et
viam iſſem hoſti. Quouſque enim in regno exſu-
bo, & per fines imperii mei fugiam externum &
venam Regem, cum liceat experto belli fortuna
aut reparare qua amiſi, aut honeſta morte defi-
gi? niſi forte ſatius eſt exſpectare victoris ar-
trium, & Mazæi, & Methrenis exemplo, præ-
rium accipere regnum nationis unius. ut jam me
ille gloria ſua, quam ira obſequi. Nec Dii ſiveri,
ut hoc decus mei capitis, aut demere mihi qui-
quam, aut condonare poſſit. nec hoc imperium
vius amittam. idemque erit regni mei, qui & ſp-
tus finis. Si hic animus, ſi hac lex, nulli non pa-
libertas eſt: nemo eſt vobis faſtidium Macedonia,
nemo vultum ſuperbum ferre cogetur. Sua cuius
dextera aut ultionem tot malorum pariet, au-
nem. Equidem quam verſabilis fortuna ſit, do-
mentum ipſe ſum. Nec immerito mitiores v-
ejus exſpecto. Sed ſi juſta ac pia bella Dii averſ-
tur, fortibus tamen viris licebit honeſte mori. et
ego vos decora majorum, qui totius Orientis regi-
cum memorabili laude tenuerunt, per illos vi-
quibus ſtipendium Macedonia quondam tulit, et
tot navium claſſes in Graciam miſſas, per tot
phaa Regum, oro, & obteſtor, ut nobilitate veſtra
gentiſque dignos ſpiritus capiatis, ut eadem ca-
ſtantia animorum, qua præterita toleraſtis, ex-
riamini quidquid deinde fors tulerit. Me certa
perpetuum, aut victoria egregia nobilitabit, et
pugna.

9. Hæc dicente Dario, præſentis periculi ſc-
cies omnium ſimul corda animoſque horre-
perſtrinxerat: nec aut conſilium ſuppete-
et

aut vox; cum Artabazus vetustissimus amicum, quem hospitem fuisse Philippi sæpe diximus, Nos vero, inquit, pretiosissimam vestem induti, armisque quanto maximo cultu possumus, adornati, Regem in aciem sequemur. ea quidem mente victoriam ut speremus, mortem non recusemus. Assensu exceperunt cæteri hanc vocem. Sed Nabarzanes, qui in eodem consilio erat cum Bessio, inauditi antea facinoris societate inita, Regem suum per milites, quibus ambo præerant, comprehendere & vincire decreverant: ea mente, ut si Alexander ipsos insecutus foret, tradito Rege vivo, inirent gratiam victoris; magni profecto cepisse Darium æstimaturi. Sin autem cum effugere potuissent, interfecto Dario, regnum sibi occuparent, bellumque renovarent. Hoc parricidium cum diu voluissent, Nabarzanes aditum nefariæ spei præparans, Scio me, inquit, sententiam esse dicturum prima specie haudquaquam auribus tuis gratam: sed medici quoque graviores morbos asperis remediis curant: & gubernator, ubi naufragium timet, jactura, quidquid servari potest, redimit. Ego tamen, non ut damnum quidem facias, suadeo; sed ut te ac regnum tuum, salubri ratione conserves. Diis aversis bellum inimus, & pertinax fortuna Persas urgere non desinit. Novis initiis & ominibus opus est. Auspicium & imperium alii trade interim, qui tam diu Rex appelletur, donec Asia decedat hostis. Victor deinde regnum tibi reddat: hoc autem brevi futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi & Sage in tua potestate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditumque millia ad renovandum bellum vires paratas habent, ut major belli moles superfit, quam exhausta sit. Quid ruimus belluarum

ritu in perniciem non necessariam? Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odiosam vitam. Sape radio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignavi: at virtus nihil in expertum omittit. Itaque ultimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proinde si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus, Praefectum regionis ejus Bessum, Regem temporis gratia statuamus. Compositis rebus, justo Regi tibi fiduciarium restituet imperium. Haud mirum est, Darium non temperasse animo: quanquam tam impiæ voci quantum nefas subesset, latebat. Itaque Pessimus, inquit, mancipium, reperisti optatum tibi tempus, quo parricidium aperires? stricto quacunque acinace interfectorum videbatur, ni prope Bessum Bactrianique, tristium specie, cæterum si perseveraret, vincituri circumstetissent: Nabarzanes interim elapsus, mox & Bessus consecutus, copias, quibus præerant, à cætero exercitu secedere jubent; secretum iniri con silium. Artabazus convenientem præsentis fortunæ sententiam orsus, mitigare Darium, temporum identidem admonens, cœpit. Ferre æquo animo qualiumcunque, suorum tamen, vel stultitiam, vel errorem. Instare Alexandrum, gravem etiam si omnes præsto essent; quid futurum si persecuti fugam ipsius, alienentur à Rege? Ea r paruit Artabazo, & quanquam movere castra statuerat, turbatis tamen omnium animis, eodem in loco substitit. Sed attonitus mæstitissimus & desperatione, tabernaculo se inclusit. Ergo in castris, quæ nullius regebantur imperio, varii animorum motus erant: nec in commune, ut antea, consulebatur. Dux Græcorum militum Patron arma capere suos jubet para

paratosque esse ad exsequendum imperium. Persæ secesserant. Bessus cum Bactrianis erat, tentabatque Persas adducere, Bactra, & intactæ regionis opulenta, simulque quæ manentibus instarent pericula, ostentans. Persarum omnium eadem fere fuit vox, nefas esse deserere Regem. Inter hæc Artabazus omnibus imperatoriis fungebatur officiis. Ille Persarum tabernacula circuire, hortari, monere nunc singulos nunc universos, non ante destitit, quam satis constaret imperata facturos. Idem ægre à Dario impetravit, ut cibum caperet, animumque Regis.

10. At Bessus & Nabarzanes, olim agitata scelus exsequi statuunt, regni cupiditate accensi. Dario autem incolumi tantas opes sperare non poterant. Quippe in illis gentibus Regum eximia majestas est. ad nomen quoque Barbari conveniunt, & pristina veneratio fortunæ sequitur adversam. Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virisque, & spatio locorum nulli earum gentium secunda. Tertiam partem Asiæ tenet. Multitudo juniorum, exercitus, quos amiserat Darius, æquabat. Itaque non illum modo sed etiam Alexandrum spernebant. inde vires imperii repetituri, si regionis potiri contigisset. Diu omnibus cogitatis, placuit, per milites Bactrianos ad omne obsequium destinatos, Regem comprehendere, mittique nuntium ad Alexandrum, qui indicaret vivum asservari eum. Si id quod timebant, prodicionem aspernatus esset, occisuri Darium, & Bactra cum suarum gentium manu petaturi. Caterum propalam comprehendi Darius non poterat; tot Persarum millibus laturis operam Regi. Græcorum quoque fides timebatur. Itaque

G

quod

quod non poterant vi, fraude assequi tentant. Pœnitentiam secessionis simulare decreverant, & excusare apud Regem consternatione suam. Interim qui Persas sollicitarent, mittuntur. Hinc spe, hinc metu militares animos versant: ruina rerum illos subdere capita: in perniciem trahi. cum Bactra pateant, exceptura eos donis, & opulentia, quantam animis concipere non possint. Hæc agitantibus Artabazus supervenit, sive Regis jussu, sive sua sponte, affirmans mitigatum esse Darium, & eundem illis amicitia gradum patere apud Regem. Illi lachrymantes, nunc purgare se, nunc Artabazum orare, ut causam ipsorum tueretur, precesque perferret. Sic peracta nocte, sub lucis exortu Nabarzanes cum Bactrianis militibus in vestibulo Prætorii aderat; titulum solennis officii occulto sceleri præferens. Darius, signo ad eundem dato, currum pristino more conscendit. Nabarzanes, cæterique parricidæ procumbentes humi, quem paulo post in vinculis habituri erant, sustinere venerari: lachrymas etiam pœnitentiæ indices profuderunt. adeo humanis ingeniis parata simulatio est. Preces deinde suppliciter admotæ, Darium, natura simplicem & mitem, non credere modo quæ affirmabant, sed etiam flere coegerunt. Ac ne tum quidem cogitati sceleris pœnituit, cum intuerentur, qualem & Regem & virum fallerent. Ille quidem securus periculi, quod instabat, Alexandri manus, quas solas timebat, effugere properabat.

11. Patron autem Græcorum dux præcepit suis, ut arma, quæ in sarcinis antea ferebantur, induerent; ad omne imperium suum parati, & inten-

intenti. Ipse currum Regis sequebatur, occa-
 sioni imminens alloquendi eum. quippe Bessi
 facinus præsenferat. Sed Bessus id ipsum me-
 tuens, custos verius quam comes, à curru non
 recedebat. Diu ergo Patron cunctatus, ac scæ-
 pius sermone revocato, inter fidem timoremq;
 hæsitans, Regem intuebatur. qui ut tandem
 advertit oculos, Bubacem spadonem inter pro-
 ximos currum sequentem percunctari jubet,
 nunquid ipse velit dicere? Patron, se vero, sed
 remotis arbitris, loqui velle cum eo, respondit.
 Iustusque propius accedere, sine interprete,
 (nam haud rudis Græcæ linguæ Darius erat)
*Rex, inquit, ex quinquaginta millibus Græcorum
 super sumus pauci; omnes fortuna tua comites: &
 in hoc tuo statu iidem, qui florente te fuimus. Quas-
 cunque sedes elegeris, pro patria & domesticis rebus
 petituri. Secunda adversaque res tua copulavere
 nos tecum. Per hanc fidem invictam oro, & obtestor,
 in nostris castris tibi tabernaculum statue. nos cor-
 poris tui custodes esse patiaris. Amisimus Græ-
 ciam: nulla Baëtra sunt nobis. spes omnis in te.
 utinam & in cæteris esset! Plura dici non attinet.
 Custodiam corporis tui externus & alienigena non
 deposcerem, si crederem alium posse præstare.* Bessus
 quanquam erat Græci sermonis ignarus, tamen
 stimulante conscientia, indicium profecto Pa-
 tronem detulisse credebat: & interpretis Græci
 relato sermone, exempta dubitatio est. Darius
 autem, quantum ex vultu conspici poterat, haud
 sane territus, percunctari Patrona causam con-
 sili, quod afferret, cæpit. Ille non ultra diffe-
 rendum ratus: *Bessus, inquit, & Nabarzanes in-
 sidiantur tibi; in ultimo discrimine & fortuna tua
 & vita. Hic dies aut parricidis, aut tibi futurus*

ultimus. Et Patron quidem egregiam conserva-
 ti Regis gloriam tulerat. Eludant licet quibus
 forte ac temere humana negotia volvi agique
persuasum est: equidem æterna constitutione
crediderim, nexuque caularum latentium, &
multo ante destinatarum, suum quemque or-
dinem immutabili lege percurrere. Darius cer-
 te respondit: *Quamquam sibi Græcorum militum*
fides nota sit, nunquam tamen à popularibus suis
recessurum. Difficilius sibi esse damnare, quam de-
cipi. quidquid fors tulisset, inter suos perpeti malle,
quam transfugam fieri: sero se perire, si saluum esse
sui milites nollent. Patron desperata salute Regis,
 ad eos, quibus præerat, rediit; omnia pro fide
 experiri paratus.

12. At Bestius occidendi protinus Regis im-
 petum conceperat. Sed veritus, ne gratiam A-
 lexandri, ni vivum eum tradidisset, inire non
 posset, dilato in proximam noctem sceleris
 consilio, agere gratias incipit, quod perfidi ho-
 minis insidias jam Alexandri opes spectantis
 prudenter cauteque vitasset: donum eum hosti
 laturum fuisse Regis caput, nec mirari, homi-
 nem mercede conductum omnia habere vena-
 lia, sine pignore, sine lare, terrarum orbis ex-
 fulem, ancipitem hostem, ad nutum licentium
 circumferri. Purganti deinde se, Deosque pa-
 trios testes fidei suæ invocanti, Darius vultu as-
 sentiebatur, haud dubius quin vera deferrentur
 à Græcis: sed eo rerum ventum erat, ut tam pe-
 riculosum esset non credere suis, quam decipi.
 Triginta millia erat, quorum inclinata in sce-
 lus levitas timebatur. Quatuor millia Patron
 habebat; quibus si credidisset salutem suam,
 damnata popularium fide, parricidio excusa-
 tionem

tionem videbat offerri. Itaque præoptabat immerito, quam jure violari. Bello tamen insidiarum consilium purganti respondit: *Alexandri sibi non minus iustitiam, quam virtutem esse perspectam. Falli eos, qui proditionis ab eo præmium expectent. Violata fidei neminem acriorem fore vindictam ultoremque.* Iamque nox appetebat, cum Perse more solito armis positis ad necessaria ex proximo vico ferenda discurrunt. At Bactriani (ut imperatum erat à Bello) armati stabant. Inter hæc Darius Artabazum acciri jubet, expositisque quæ Patron detulerat, haud dubitare Artabazum, quin transeundum esset in castra Græcorum: Persas quoque periculo vulgato secuturos. Destinatus fortisux, & jam nullius salubris consilii patiens, unicam in illa fortuna opè, Artabazum, ultimum illum visurus amplectitur, perfususque mutuis lachrymis, inherentem sibi avelli jubet: capite deinde velato, ne inter gemitus digredientem velut à Rege intueretur. in humum pronum corpus abjecit. Tum vero custodiæ ejus assueti, quos Regis salutem vel periculis vitæ tueri oportebat, dilapsi sunt, armatis, quos jam adventare credebant, haud rati se futuros pares. Ingens ergo in tabernaculo solitudo erat, paucis spadonibus (quia quo discederent non habebant) circumstantibus Regem. At ille, remotis arbitris, diu aliud atque aliud consilium animo volutabat. Iamque solitudinem, quam paulo ante pro solatio petiverat, perosus, Bubacem vocari jubet: quem intuens, *Ite, inquit, consulite vobis; ad ultimum Regi vestro (ut decebat) fide exhibita. Ego hic legem fati mei expecto. Forsitan mireris quod vitam non finiam: alieno scelere quam meo mori malo.* Post

hanc vocem, spado gemitu non modo tabernaculum, sed etiam castra complevit. Irrupere deinde alii, laceratisque vestibus, lugubri & barbaro ululatu Regem deplorare cœperunt. Persę ad illos clamore perlato, attoniti metu, nec arma capere, ne in Bactrianos inciderent, nec quiescere audebant, ne impie deserere Regem viderentur. Varius ac dissionus clamor sine duce, ac sine imperio, totis castris referebatur. Besso & Nabarzani nuntiaverant sui, Regem à semetipso interemptum esse. Planctus eos deceperat. Itaque citatis equis advolant, sequentibus, quos ad ministerium sceleris delegerant: & cum tabernaculum intrassent, quia Regem vivere spadones indicabant, comprehendi, vincirique jusserunt. Rex curru paulo ante vectus, & Deorum, à suis, honoribus cultus, nulla externa ope admota, captivus fervorum suorum, in sordidum vehiculum pellibus undique contextum imponitur. Pecunia Regis, & suppellex, quasi jure belli, diripitur: onustique præda per scelus ultimum parta, fugam intendunt. Artabazus cum iis, qui imperio parebant, Græcisque militibus, Parthienem petebat; omnia tutiora parricidarum contuitu ratus. Persę promissis Bessi onerati, maxime quia nemo alius erat quę sequerentur, conjungere se Bactrianis; agmen eorum tertio assecuti die. Ne tamen honos Regi non haberetur, aureis compedibus Darium vinciunt, nova ludibria subinde excogitante fortuna. Et ne forte cultu regio possët agnosci, sordidis pellibus vehiculum intexerant. Ignota jumenta agebant, ne percunctantibus in agmine monstrari possët. custodes procul sequebantur.

13. Alexander, audito Darium movisse ab Ecbatanis, omisso itinere, quod patebat in Mediam, fugientem insequi pergit strenue. Tabas oppidum est in Parætacene ultima: quo ubi pervenit, ibi transfugæ nuntiant, præcipitem fuga Bactra petere Darium. Certiora deinde cognoscit ex Bagysthene Babylonio: non equidem vincit Regem, sed in periculo esse aut mortis, aut vinculorum. Rex, ducibus convocatis, *Maximum, inquit, opus, sed labor brevissimus superest. Darius haud procul, destitutus à suis, aut vincus, aut oppressus est. In illo corpore posita est victoria nostra, & tanta res celeritatis est præmium.* Omnes pariter conclamant, paratos ipsos sequi: nec labori, nec periculo parceret. Igitur raptim agmen cursus magis quam itineris modo ducit; ne nocturna quidem quiete diurnum laborem relaxante. Itaque quingenta stadia processit, perventumque erat in vicum, in quo Darium Bessus comprehenderat. Ibi Melon Darii interpretis excipitur. corpore æger, non potuerat agmen sequi: & deprehensus celeritate Regis, transfugam se esse simulabat. Ex hoc acta cognoscit: sed fatigatis necessaria quies erat. Itaque delectis equitum sex millibus, trecentos, quos Dimachas appellabant, adjungit. Dorso hi graviora arma portabant: ceterum equis vehebantur. cum res locusque posceret, pedestris acies erat. Hæc agentem Alexandrum adeunt Orsillos & Mythracenes, qui Bessi parricidium exosi transfugerant: nuntiabantq; stadia quingenta abesse Persas, ipsos brevius iter monstraturos. Gratus Regi adventus transfugarum fuit. Itaque prima vespere, ducibus iisdem, cum expedita equitum manu monstratam viam ingreditur

greditur, phalange, quantum festinare posset, sequi iussit. Ipse quadrato agmine incedens, ita cursum regebat, ut primi conjungi ultimis possent. Trecenta stadia processerant, cum occurrit Brocubelus, Mazæi filius, Syriæ quondam Prætor. Is quoque transfuga, nuntiabat Bessum haud amplius quam ducenta stadia abesse. Exercitum, utpote qui nihil præcaveret, in compositum inordinatumque procedere: Hyrcaniam videri petituros. si festinaret sequi, palantibus superventurum. Darium adhuc vivere. Strenuo alioqui cupiditatem consequendi transfuga injecerat. Itaque calcaribus subditis, effuso cursu eunt. Iamque fremitus hostium iter ingredientium exaudiebatur: sed prospectum ademerat pulveris nubes. Paulisper ergo inhibuit cursum, donec consideret pulvis. Iamque conspecti à Barbaris erant, & abeuntium agmen conspexerant. nequaquam futuri pares, si Bessum tantum animi fuisset ad prælium, quantum ad parricidium fuerat. Namque & numero Barbari præstabant, & robore. Ad hoc, refecti cum fatigatis certamen initari erant. Sed nomen Alexandri, & fama, maximum in bello utique momentum, pavidos in fugam convertit. Bessus, & cæteri facinoris ejus participes, vehiculum Darii assecuti, cœperunt hortari eum, ut conscenderet equum, & se hosti fuga eriperet. Ille Deos ultores adesse testatur, & Alexandri fidem implorans, negat se parricidas velle comitari. Tum vero ira quoque accensi, tela iniiciunt in Regem, multisque confossum vulneribus relinquunt. Iumenta quoque, ne longius prosequi possent, convulnerant; duobus servis, qui Regem comitabantur, occisis. Hoc edito facinore,

facinore, ut vestigia fugæ spargerent, Nabarzanes Hyrcaniam, Beslus Bactra, paucis equitum comitantibus, petebant. Barbari ducibus destituti, qua quemque aut spes ducebat, aut pavor, dissipabantur. Quingentitantum equites congregaverant se, incerti adhuc, resistere ne melius esset an fugere. Alexander, hostium trepidatione comperta, Nicanorem cum equitum parte ad inhibendam fugam præmittit. Ipse cum cæteris sequitur: tria ferme millia resistentium occisa sunt: reliquum agmen more pecudum intactum agebatur, jubente Rege, ut cædibus abstineretur. Nemo captivorum erat, qui monstrare Darii vehiculum posset: singuli, ut quæq; prehenderant, scrutabantur: nec tamen ullum vestigium fugæ Regis exstabat. Festinantem Alexandrum vix tria millia equitum persecuta sunt. At in eos, qui lentius sequebantur, incidebant universa fugientium agmina. Vix credibile dictu, plures captivi, quam qui caperent, erant: adeo omnem sensum territis fortuna penitus excusserat, ut nec hostium paucitatem, nec multitudinem suam satis cernerent. Interim jumenta, quæ Darium vehebant, nullo regente decesserant militari via, & errore delata per quatuor stadia, in quadam valle constiterant, æstu simulque vulneribus fatigata. Haud procul erat fons, ad quem monstratum à peritis Polystratus Macedo siti maceratus accessit. Ac dum galea haustam aquam sorbet, tela jumentorum deficientium corporibus infixæ conspexit. Miratusque confosla potius, quam abacta esse, semivivi hominis corpus, cum propius accessisset, in fordido vehiculo pellibus contecto situm reperit: atque Darium, multis quidem vulneri-

bus confossum, adhuc tamen spirantem, esse cognovit. Qui applicito captivo, cum civem ex voce cognovisset, id saltem præsentis fortunæ solatium se habere dixit, quod apud intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus: Hæcque Alexandro perferri jubet: Se nullis in eum meritorum officiis, maximorum autem illi debitorem mori. Agere tamen ei maximas gratias pro beneficiis, in matrem, conjugem liberosque suos impensis: iis enim vitam, & pristini status reverentiam dignitatemque concessam; sibi autem à cognatis atque amicis, quibus & regna & vitam dederit, illa omnia erepta esse. precari se, ut illi victori terrarum omnium imperium contingat. Ultionem sceleris erga se perpetrati, non solum sua, sed exempli, omniumque Regum causa, non negligere, illi cum decorum, tum utile futurum. Iamque deficiens aquam poposcit: quam allatam postquam bibit, Polystrato, qui eam tulerat: Quisquis es mortalium, inquit, hoc mihi extremum universæ calamitatis genus accidit, ut pro tanto in me beneficio dignas tibi grates referre nequeam; at referat Alexander: Alexandro vero Dii, pro ejus summa in meos humanitate ac clementia. Cui hoc fidei regiæ, unicum dextræ pignus, pro me dabis. Hæc dicentem, accepta Polystrati manu, vita destituit. Quibus Alexandro nuntiatis, ad corpus demortui perveniens, tam indignam illo fastigio mortem, lachrymis profecutus est. demptaque sibi chlamyde, corpus illius contexit: atque regio ornatum cultu, ad matrem Syfigambim, patrio regioque more sepeliendum, atque regiis majorum suorum tumulis inferendum, misit.

LIBER VI.

BREVIARIUM LIBRI.

1 **P**raelii inter Lacedaemonios atque Macedones descriptio, & pax ab Alexandro victore Graecis, qui eo absente defecerant, concessa.

2 Alexander bello invictus, otio & delitiis frangitur, unde rumor in castris, qui torpentem excitat.

3 Hortatoria Alexandri ad milites oratio, ut bellum, in Asia inchoatum, persequantur & absolvant.

4 Zioberis miri fluminis descriptio. Alexander Nabarzani per literas salutem querenti veniam pollicetur. Deinde mari Caspio & Hircania proximus, quosdam Darii praefectos recipit in gratiam.

5 Artabazo, summa cum animi benevolentia excepto, Graecis qui Darium adjuverant parcit Alexander, & Mardorum gente debellata, Amazonica cujusdam reginae petitioni satisfacit.

6 Macedones Alexandri offenduntur moribus, qui ut seditionem averteret, ad bellum Beso inferendum mentem convertit, quod & stratagemate inchoat: ac Satibarzanem, quod defecisset, primum persequitur: Barbaros à montibus fortiter dispellit: Artacacnam expugnat.

7 Conjuracionem in Alexandrum Dymnus Nicomacho, hic per Zeballinum fratrem Alexandro detegit. Hinc mors Dymni, qui ipse sibi manus infert.

8 Amicorum regionum consilio Philotas Parmenionis filius, conjurationis autor & particeps creditus, capitur, ac velato capite in regiam abducitur.

9 De conjuratione, adversus Philotam expostulatoria

latoria Alexandri ad milites oratio, coram quibus Philotas adductus, defensionem parat.

10 *Apologetica Philota oratio, qua conjurationis accusationem prolixè refellit.*

11 *Concio à quodam Belone accensa, in Philotam surgit. Is paulo post, ut se cruciatibus liberaret, fidei conjurationis circumstantias aperit. cumque aliis qui accusantur, saxis à Nicomacho obruitur.*

VGNÆ discrimen immisit, obtruncatisque qui promptius resistebant, magnam partem hostium propulit. Cœperant fugere victores, & donec avidius sequentes in planum deduxere, multi cadebant. Sed ut primum locus, in quo stare possêt, fuit, æquis viribus dimicatum est. Inter omnes tamen Lacedæmonios Rex eminebat, non armorum modo & corporis specie, sed etiam magnitudine animi, quo uno vinci non potuit. Vndiq; nunc cominus, nunc eminus petebatur, diuque arma circumferens, alia tela clypeo excipiebat, corpore alia vitabat, donec hastâ femora perfossa, plurimo sanguine effuso, destituere pugnantem. Ergo clypeo suo exceptû armigeri raptim in castra referebant, jactationem vulnerum haud facile tolerantem. Nec tamen omisere Lacedæmonii pugnam, & ut primum sibi quam hosti æquiores locum capere potuerunt, densatis ordinibus effusi, fluentem in se aciem exceperere. Non aliud discrimen vehementius fuisse, memoriæ proditum est. Duarum nobilissimarum bello gentium exercitus pari Marte pugnantem. Lacedæmonii vetera, Macedones præsentia decora intuebantur. Illi pro libertate, hi

pro

pro dominatione pugnabant. Lacedæmoniis
dux, Macedonibus locus deerat. Dīci quoque
unius tam multiplex casus, modo spem, modo
metum, utriusque partis augebat: velut de in-
dustria inter fortissimos viros certamen æ-
quante fortuna. Cæterum angustię loci, in quo
hæserat pugna, non patiebantur totis congrēdi
viribus. Spectabant ergo plures quam inierant
prœlium: & qui extra teli jactum erant, clamo-
re invicem suos accendebant. Tandem Laco-
num acies languescere, lubrica arma sudore vix
sustinens, pedem deinde referre urgente hoste,
ac aperte fugere. Insequebatur dissipatos victor,
& emensus omne spatium, quod acies Laco-
num obtinuerat, ipsum Agim persequebatur.
Ille, ut fugam suorum, & proximos hostium
conspexit, deponi se jussit: expertusque mem-
bra, an impetum animi sequi possent, postquam
deficere sensit, poplitibus semet excepit: galeaq;
strenue sumpta, clypeo protegens corpus, ha-
stam dextra vibrabat: ultro vocans hostem, si
quis jacenti spolia demere auderet. Nec quis-
quam fuit, qui sustineret cominus congrēdi.
Procul missilibus appetebatur, ea ipsa in hostem
retorquens, donec lancea nudo pectori infix-
a est: qua ex vulnere evulsa, inclinatum ac defi-
ciens caput clypeo paulisper excepit. Deinde,
linquente spiritu pariter ac sanguine, moribun-
dus in arma procubuit. Cecidere Lacedæmo-
niorum quinque millia & ccc. ex Macedoni-
bus haud amplius c. Cæterum vix quisquam,
nisi saucius, revertit in castra. Hęc victoria non
Spartam modo, sociosq; ejus, sed etiam omnes
qui fortunam belli spectaverant, fregit. Nec fal-
lebat Antipatrum, dissentire ab animis gratu-
lantium

lantium vultus: sed bellum finire cupienti, opus erat decipi. & quanquam fortuna rerum placebat, invidiam tamen, quia majores res erant, quam quas Præfetti modus caperet, metuebat. quippe Alexander hostes vinci volebat; Antipatrum vicissè, ne tacitus quidem indignabatur; suæ demptum gloriæ existimans quidquid cessisset alienæ. Itaque Antipater, quod probe nosset spiritum ejus, non est ausus ipsi agere arbitrum victoriæ: sed concilium Græcorum, quid fieri placeret, consuluit. A quo Laedæmonii, nihil aliud, quam ut oratores mittere ad Regem liceret, precati, non gravate veniam defectionis, præter auctores, impetraverunt. Megalopolitanis, quorum urbs erat obfessa, à defectione Achæis & Ætolis cxx. talent. dare jussis. Hic fuit exitus belli, quod repente ortum, prius tamen finitum est, quam Darius Alexander apud Arbella superaret.

2 Sed ut primum instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum, quam quieti otiique patientior, exceperunt voluptates: & quem arma Persarum non fregerant, vitia vitæ cerunt. Intempestiva convivia, & perpotantia pervigilandi que infana dulcedo, ludique & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem: quem æmulatus quasi potiores suos ita popularium animos oculosque pariter offendit, ut à plerisque amicorum pro hoste haberetur. tenaces quippe disciplinæ suæ, solitosque parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina & victarum generum mala impulerat. Hinc sæpius comparata in caput ejus insidiæ, secessio militum, & liberior inter mutuas querelas dolor. Ipsius deinde
nun

nunc ira, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pavor, cæteraque his similia, quæ deinde dicentur. Igitur cum intempestivis conviviis dies pariter noctesque consumeret, satieta-tem epularum ludis interpolabat, non contentus artificum, quos è Græcia excitaverat, turba. quippe captivæ fœminarum jubebantur suo ritu canere inconditum & abhorrens peregrinis auribus carmen. Inter quas unam Rex ipse conspexit mœstio-rem quam cæteras, & producentibus eam verecunde reluctan-tem. Excellens erat forma, & formam pudor honestabat. Dejectis in terram oculis, & quantum licebat, ore velato, suspicionem præbuit Regi, nobiliorem esse, quam ut inter convivales ludos deberet ostendi. Ergo interrogata quænam esset, neptem se Ochi, qui nuper regnasset in Persis, filio ejus genitam esse respondit: uxorem Histaspis fuisse. Propinquus hic Darii fuerat; magni & ipse exercitus Prætor. Adhuc in animo Regis tenues reliquæ pristini moris hærebant. Itaque fortunam regia stirpe genitæ, & tam celebre nomen reveritus, non dimitti modo captivã, sed etiam restitui ei suas opes jussit; virum quoq; requiri, ut reperto conjugem redderet. Postero autem die præcepit Hephæstioni, ut omnes captivos in regiam juberet adduci. Vbi singulorum nobilitate spectata, secrevit à vulgo, quorum eminebat genus. Mille hi fuerunt. inter quos re-
per-
tus est Oxatres Darii frater, non illius fortuna, quam indole animi sui clarior. xxvi. millia talentum proxima præda redacta erant: è quæis xii. millia in congiarium militum absumpta sunt. Par huic pecuniæ summa custodum fraude subtrahita est. Oxydates erat nobilis Perses,
qui

qui à Dario capitali supplicio destinatus, cohibebatur in vinculis. Huic liberato Satrapiam Mediæ attribuit, fratremque Darii recepit in cohortem amicorum; omni vetustæ claritati honore servato. Hinc in Parthienem perventus est, tunc ignobilem gentem, nunc caput omnium, qui post Euphratem & Tigrim amnes siti, Rubro mari terminantur. Scythæ regionem campestram ac fertilem occupaverunt, grave adhuc accolæ. Sedes habent & in Europa, & in Asia. Qui super Bosphorum colunt, ascribuntur Asiæ. At qui in Europa sunt, à lævo Thracia latere ad Borysthenem, atque inde ad Tanaim alium amnem recta plaga pertinent. Tanai Europam & Asiam medius interfluit: nec dubitatur quin Scythæ, qui Parthos condidere non à Bosphoro, sed ex regione Europæ penetraverint. Vrbs erat ea tempestate clara Hecatompylos, condita à Græcis. Ibi stativa Rex habuit, commeatibus undique advectis. Itaque rumor otiosi militis, viri tim sine autore percrebuit, Regem contentum rebus, quas gessisset in Macedoniam protinus redire statuisse. Discurrunt lymphatis similes in tabernacula, & itineri sarcinas aptant. signum datum credentes, ut vasa colligerent. Totis castris tumultus, hinc contubernales suos requirentium, hinc onerarium plaustra perfertur ad Regem. Fecerant fidem rumori temere vulgato Græci milites. Redire iussi domos, quorum equitibus singulis denariorum sena millia dono dederat. Ipsi quoque finem militiæ adesse credebant. Haud secus quam par erat territus Alexander, qui Indos atque ultima Orientis peragrarare statuisset, Præfectos copiarum in Prætorium contrahit, obortisque

ertisque lachrymis, ex medio gloriæ spatio re-
vocari se, victi magis quam victoris fortunam
in patriam relaturum, conquestus est: nec sibi
ignaviam militum obstare, sed Deorum invi-
diam, qui fortissimis viris subitum patriæ desi-
derium admovissent, paulo post in eandem
cum majore laude famaue redivis. Tum ve-
ro pro se quisque operam suam offerre, difficil-
lima quæque poscere, polliceri militum quoque
obsequium, si animos eorum leni & apta ora-
tione permulcere voluisset. Nunquam infra-
ctos & abjectos recessisse, quoties ipsius alacri-
tatem & tanti animi spiritus haurire potuif-
sent. Ita se facturum esse respondit: illi vulgi au-
res præparent sibi. Satisque omnibus, quæ in
rem videbantur, compositis, vocari ad concio-
nem exercitum jussit, apud quem talem oratio-
nem habuit:

3 *Magnitudinem rerum, quas gessimus, milites,
intuentibus vobis, minime mirum est, & desiderium
quietis, & satietatem gloriæ occurrere. ut omittam
Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thracia, Spartam,
Achaos, Peloponnesum. quorum alia ductu meo,
alia imperio auspicioque perdomui. Ecce orsi bellum
ad Hellepontum, Ionas, Æolidem servitio Barba-
ria impotentis exemimus. Cariam, Lydiam, Cappa-
dociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphiliam,
Pisidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicen, Armeniam,
Persidem, Medos, Parthienem, habemus in potestate.
Plures provincias complexus sum, quam alii urbes
ceperunt. & nescio an enumeranti mihi quadam
ipsarum rerum multitudo subduxerit. Itaque, si
crederem satis certam esse possessionem terrarum,
quas tanta velocitate domuimus, ego vero, milites,
adponates meos, ad parentem sororesque, & ceteros
cives.*

cives, vel venientibus vobis erumperem, ut ibi potissimum parta vobiscum laude & gloria fruere, nos uberrima victoria premia expectant, liberum, conjugum, parentumque letitia, pax, quietas rerum, per virtutem partarum, secunda possessio. Sed in novo, & (si verum fateri volumus) precario imperio, adhuc jugum ejus rigida cervice subeuntibus Barbaris, tempore, milite opus est, dum mitioribus ingenis imbuuntur, & efferatos mollior consuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem statuto tempore expectant. adeo etiam illa sensus omnis expectantia, tamen sua lege mitescunt. Quid? creditis, & gentes alterius imperio ac nomine assuetas, non sceleris, non moribus, non commercio lingua nobiscum coherentes, eodem praelio domitas esse, quo vicisti sunt? Vestris armis continentur, non suis moribus. qui praesentes metuunt, in absentia hostes erunt. Cum feris bestiis res est, quas captas & inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mitigat. Et adhuc sic ago, tanquam omnia subacta sint armis, quae fuerunt in ditione Darii. Hyrcaniam Nabarzannem occupavit. Bactra non solum possidet parricida Belus, sed etiam minatur. Sogdiani, Dahae, Massagetae, Sacae, Indi, sui juris sunt. Omnes hi simul, si terga nostra viderint, sequentur. Illi enim ejusdem nationis sunt, nos alienigenae & externi. Suis autem qui parent placidius, etiam cum is praesens, qui magis timere potest. Proinde aut quae cepimus omittenda sunt, aut quae non habemus occupanda. Sicut in corporibus agris, milites, nihil quod nociturum est mercedi relinquunt: sic nos, quidquid obstat imperio, recedimus. Parva saepe scintilla contempta, magnus excitavit incendium. Nil tamen in hoste despicitur quem spreveris, valentiora negligentia facies. Nunc Darius quidem hereditarium Persarum accepit imperium.

imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoa castrati hominis admissus: ne vos magno labore credatis Bessum vacuum regnum occupaturum. Nos vero peccavimus, milites, si Darium ob hoc vicimus, ut servo ejus traderemus imperium: qui ultimum ausus scelus, Regem suum etiam externa opis egentem, certe cui nos victores pepercissimus, quasi captivum in vinculis habuit: ad ultimum, ne à nobis conservari posset, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem cruci affixum videre festino, omnibus Regibus gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem. At hercule, si mox eundem Graecorum urbes, aut Hellespontum vastare nuntiaturum erit vobis, quo dolore afficiemini, Bessum præmia vestra occupasse victoria? Tunc ad repetendas res festinabitis: tunc arma capietis. Quanto autem præstat territum adhuc, & vix mentis sua compotem, opprimere? Quatridui nobis iter superest, qui tot proculcavimus nives, tot amnes superavimus, tot montium juga transcurremus: non mare illud, quod exastuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Cilicia fauces, & angustia includunt. plana omnia & prona sunt. In ipso limine victoria stamus. Pauci nobis fugiivi, & domini sui interfectores supersunt. Egregium mehercule opus, & inter prima gloria vestra numerandum, posteritati fama que tradetis: Darii quoque hostis, finito post mortem ejus odio, parricidas esse vos ultos: neminem impium effugisse manus vestras. Hoc perpetrato, quanto creditis Persas obsequentiores fore, cum intellexerint, vos pia bella suscipere; & Bessi sceleri, non nomini suo irasci?

4. Summa militum alacritate, jubentium quocunque vellet, duceret, oratio excepta est. Nec Rex moratus impetum, tertioque per Parthienem

thienem die ad fines Hyrcaniæ penetrat. Crat-
 ro relicto cum iis copiis, quibus præerat, & e-
 manu, quam Amyntas ducebat, additis sexcen-
 tis equitibus, & totidem sagittariis, ut ab incu-
 sione Barbarorum Parthienem tueretur. Er-
 gyum impedimenta, modico præsidio dato
 campestri itinere ducere jubet. Ipse cum pha-
 lange & equitatu CL. stadia emensus, castra in
 valle, qua Hyrcaniam adeunt, communit. Nu-
 mus præaltis densisque arboribus umbrosus
 est, pingue vallis solum rigantibus aquis, quæ e-
 petris eminentibus manant. Ex ipsis radicibus
 montium Zioberis amnis effunditur, qui tri-
 fere stadia in longitudinem universus fluit: de-
 inde saxo, quod alveolum interpolat, repercu-
 sus, duo itinera velut dispensatis aquis aperit.
 Inde torrens & saxorum per quæ incurrit aspe-
 ritate violentior, terram præceps subit. Per CCC.
 stadia conditus labitur, rursusque velut ex ali-
 fonte conceptus editur, & novum alveum in-
 tendit, priore sui parte spatiosior. Quippe in la-
 titudinem XIII. stadiorum diffunditur, rursus
 que angustioribus coercitus ripis iter cogit: tan-
 dem in alterum amnem cadit, cui Rhidago no-
 men est. Incolæ affirmabant, quæcunque dimis-
 sa essent in cavernam, quæ propior est, fontem
 rursus, ubi aliud os amnis aperit, existere. Itaque
 Alexander duos tauros, qua subeunt aquæ ter-
 ram, præcipitari jubet: quorum corpora, ubi
 rursus erumpit, expulsa videre, qui missi erant
 ut exciperent. Quartum jam diem eodem loco
 quietem militi dederat, cum litteras Narbarza-
 nis, qui Darium cum Bessio interceperat, acci-
 pit. quarum sententia hæc erat: *Se Dario non
 fuisse inimicum, imo etiam, qua credidisset utilia
 esse*

esse, suasse: & quia fidele consilium Regi dedisset, prope occisum ab eo. Agitasse Darium, custodiam corporis sui contra jus fasque peregrino militi tradere, damnata popularium fide, quam per ducentos & triginta annos inviolatam Regibus suis præstitissent. Se in præcipiti & lubrico stantem, consilium à presenti necessitate reperisse. Darium quoque cum occidisset Bagoam, hac excusatione satisfacisse popularibus, quod insidiantem interemisset. Nihil esse miseris mortalibus spiritu charius. Amore ejus adultima esse propulsum: sed ea magis esse secutum, quæ cœgisset necessitas, quam qua optasset. In communi calamitate suam quemque habere fortunam. Si venire se juberet, sine metu esse venturum. Non timere, ne fidem datam tantus Rex violaret. Deos à Deo falli non solevæ. Caterum, si, cui fidem daret, videretur indignus, multa exsilia patere fugienti. Patriam esse ubicunque vir fortis sedem elegerit. Nec dubitavit Alexander fidem, quo Persæ modo accipiebant, dare, inviolatum, si venisset, fore. Quadrato tamen agmine & composito ibat: speculatores subinde præmittens, qui explorarent loca. Levis armatura ducebat agmen: phalanx eam sequebatur: post pedites erant impedimenta & gens bellicosa. & natura situs difficilis aditu, curam Regis intenderat. Namque perpetua vallis jacet, usque ad mare Caspium patens. Duo terræ ejus velut brachia excurrunt: media flexu modico sinum faciunt, Lunæ maxime similem, cum eminent cornua, nondum totum orbem sidere implente. Cercetæ, Mossyni, & Chalybes, à læva sunt. Ab altera parte Leucosyri, & Amazonum campi. & illos qua vergit ad Septentrionem; hos ad occasum conversa prospectat. Mare Caspium dulcius cæteris, ingentis magni-

magnitudinis serpentes alit: piscium longe c
 versus ab aliis color: quidam Caspium, quida
 Hyrcanium appellant. Alii sunt, qui Mæoti
 paludem in id cadere putent, & argumentu
 afferunt, aquam quo dulcior sit quam cæte
 maria, infuso paludis humore mitescere. A S
 ptentrione ingens in litus mare incumbit, lo
 geque agit fluctus, & magna parte exæstua
 stagnat. Idem alio cœli statu recipit in se fi
 tum, eodemque impetu, quo effusum est, re
 bens, terram naturæ suæ reddit. & quidam c
 didere non Caspium mare esse, sed ex India
 Hyrcaniam cadere. cujus fastigium (ut sup
 dictum est) perpetua valle submittitur. Hi
 Rex viginti stadia processit, semita propem
 dum inuia, cui silva immineba, torrentesc
 & eluvis iter morabantur. nullo tamen ho
 obvio penetravit, tandemque ad ulteriora p
 ventum est. Præter alios commeatus, quoru
 tum copia regio abundabat, pomorum quoc
 ingens modus nascitur, & uberrimum gigno
 dis uvis solum est. Frequens arbor faciem qu
 cus habet, cujus folia multo melle tingunt
 sed nisi Solis ortum incolæ occupaverint, i
 modico tepore succus extinguitur. Trigint
 hinc stadia processerat, cum Phrataphernes
 occurrit, seque, & eos, qui post Darii mortu
 profugerant, dedens. Quibus benigne excep
 ad oppidum Aruas pervenit. Hic ei Crates
 & Erigonus occurrunt; Præfectum Tapu
 rum gentis Phradatem adduxerant. Hic qu
 que in fidem receptus, multis exemplo f
 experiendi clementiam Regis. Satrapem
 inde Hyrcaniæ dedit Menapim. exsul hic
 gnante Ocho, ad Philippum pervenerat. O
 pur

purorum quoque gentem Phradati reddidit.

5 Iamque Rex ultima Hyrcaniæ intraverat, cum Artabazus, quem Dario fidissimum fuisse supra diximus, cum propinquis Darii, ac suis liberis, modicaque Græcorum militum manu, occurrit. dextram venienti obtulit Rex. Quippe & hospes Philippi fuerat, cum, Ocho regnante, exfularet, & hospitii pignora in Regem suum ad ultimum fides conservata vincebat. Comiter igitur exceptus, *Tu quidem, inquit, Rex perpetua felicitate floreas. Ego cateris latus hoc uno torqueor, quod præcipiti senectute diu frui tua bonitate non possum.* xc. & quintum annum agebat. Novem juvenes eadem matre geniti patrem comitabantur. Hos Artabazus dextræ Regis admovit, precatus ut tam diu viverent, donec utiles Alexandro essent. Rex pedibus iter plerunque faciebat. Tunc admoveri sibi & Artabazo equos iussit, ne ipso ingrediente pedibus, senex equo vehi erubesceret. Deinde ut castra sunt posita, Græcos, quos Artabazus adduxerat, convocari jubet. At illi, nisi Lacedæmoniiis quoque fides daretur, respondent, se quid agendum ipsis foret, deliberaturos. Legati erant Lacedæmoniorum missi ad Darium, quo victo, applicaverant se Græcis mercede apud Persas militantibus. Rex, omissis sponsonum fideiq; pignoribus, venire eos iussit, fortunam, quam ipse dedisset, habituros. Diu cunctantes, plerisque consilia variantibus, tandem venturos se pollicentur. At Democrates Atheniensis, qui maxime Macedonum opibus semper obstiterat, venia desperata, gladio se transfigit. Cæteri, sicut constituerant, ditioni Alexandri se ipsos permittunt: mille & D. milites erant. Præter
hos

hos legatos ad Darium missi xc. In supplementum distributus miles, ceteri remissi domum præter Lacedæmonios, quos tradi in custodiam iussit. Mardorum erat gens confinis Hyrcaniquæ, cultu vitæ aspera, & atrociniis afflueta. Hæc scilicet nec legatos miserat, nec videbatur imperatæ factura. Itaque Rex indignatus, si una gens posset efficere, ne invictus esset, impedimentum cum præsidio relictis, invicta manu comitantibus procedit. Noctu iter fecerat, & prima luce hostibus in conspectu erat: tumultus magis quam prælium fuit. Deturbati ex collibus, quos occupaverant, Barbari, profugiunt, proximique vicini ab incolis deserti capiuntur. Interiora regionis ejus haud sane adire sine magna vexatione exercitus poterant. Iuga montium, præalta sylvæ, rupesque inviæ sepiunt: ea, quæ plana sunt, novo munimenti genere impediunt Barbari. Arbores densæ sunt ex industria consitæ, quarum teneros adhuc ramos manu fistunt, quos intortos rursus inserunt terræ. Inveniantur velut ex alia radice lætiores virent trunci. Hoc qua natura fert, adolescere non sinunt. Quippe alium alii quasi nexu conferunt: qui ubi multæ fronde vestiti sunt, operiunt terram. Itaque occupati ramorum, velut laquei, perpetua sepe iterum eludunt. Vna ratio erat, cædendo aperire saltum. Sed hoc quoque magni operis. Crebri namque nodi nudaverant stipites; & in se implicati arborum rami suspensis circulis similes, lento vineamine frustrabantur ictus. Incolæ autem ritibus ferarum virgulta subire soliti, tum quoque iterum traverant saltum, occultisque telis hostem lacebant. Ille venantium modo latibula scrutatus, plerosque confodit: ad ultimum circuitum saltum

salutem milites jubet, ut si qua pateret irrumperent. Sed ignotis locis plerique oberrabant. Excepti sunt quidam, inter quos equus Regis (Bucephalum vocabant) quem Alexander non eodem, quo cæteras pecudes, animo æstimabat. Namque ille nec in dorso infidere suo patiebatur alium: & Regem, cum vellet ascendere, sponte sua genua submittens, excipiebat, credebaturque sentire quem veheret. Majore ergo, quam decebat, ira simul ac dolore stimulatus, equum vestigari jubet, & per interpretem pronuntiari, ni reddidissent, neminem esse victurum. Hac denuntiatione territi, cum cæteris donis equum adducunt. Sed ne sic quidem mitigatus, cædi sylvas jubet, aggestaque humo è montibus, planitiem ramis impeditam exaggerari. Iam aliquantulum altitudinis opus creverat, cum Barbari, desperato regionem quam occupaverant, posse retineri, gentem suam dedidere. Rex obsidibus acceptis, Phradati tradere eos jussit. Inde quinto die in stativa revertitur. Artabazum deinde, geminato honore, quem Darius habuerat ei, remittit domum. Iamque ad urbem Hyrcaniæ, in qua regia Darii fuit, ventum erat. Ibi Nabarzanes accepta fide occurrit, dona ingentia ferens. Inter quæ Bagoas erat specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ: cui & Darius fuerat asluctus, & mox Alexander asluevit; ejusque maxime precibus motus, Nabarzani ignovit. Erat, ut supra dictum est, Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoontam amnem, Themiscyræ incolentium campos. Reginam habebant Thalestrim, omnibus inter Caucasum montem & Phasim amnem imperitantem. Hæc cupidi-

ne visendi Regis accensa, finibus regni sui excessit: & cum haud procul abesset, præmisit indicantes, venisse reginam, adeundi ejus cognoscendique avidam. Protinus facta potestate veniendi, cæteris jussis subsistere, ccc. fœminarum comitata processit. Atque ut primum Rex in conspectu fuit, equo ipsa defiliit, duas lanceas dextra præferens. Vestis non toto Amazonum corpori obducitur: nam læva pars ad pectus est nuda, cætera inde velantur: nec tamen sinus vestis, quem nodo colligunt, infra genua descendit. Altera papilla intacta servatur, qua muliebris sexus liberos alant: aduritur dextera, ut arcus facilius intendant, & tela vibrent. Interrito vultu Regem Thalestris intuebatur: habitum ejus haudquaquam rerum famæ parrem oculis perlustrans. Quippe omnibus barbaris in corporum majestate veneratio est; magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie donare natura dignata est. Cæterum interrogata, num aliquid petere vellet: haud dubitavit fateri, ad communicandos cum Rege liberos se venisse; dignam ex qua ipse regni generaret hæredes. Fœminei sexus se retenturam, marem reddituram patri. Alexander, an cum ipso militare vellet, interrogat. & illa, causata sine custode regnum reliquisse, petere perseverabat, ne se irritam spei pateretur abire. Acrior ad Venerem fœminæ cupido, quam Regis, ut paucos dies subsisteret, perpulit. Tredecim dies in obsequium desiderii ejus absumpti sunt. Tum illa regnum suum, Rex Parthienem, petiverunt.

6 Hic vero palam cupiditates suas solvit: continentiamque & moderationem, in altissima
ma

ma quaque fortuna eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit. Patrios mores, disciplinamq; Macedonum Regum salubriter temperatam, & civilem habitum, velut leviora magnitudine sua ducens, Persicæ regiæ par Decorum potentia fastigium æmulabatur. Iacere humi venerabundos ipsum, paulatimque servilibus ministeriis tot victores gentium imbuere, & captivis pares facere expetebat. Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, vestemque Persicam sumpsit: ne omen quidem veritus, quod à victoris insignibus in devicti transiret habitum. Et ille, se quidem Persarum spolia gestare dicebat, sed cum illis quoque mores induerat: superbiamque habitus, animi insolentia sequebatur. Litteras quoque, quas in Europam miseret, veteris annuli gemma obsignabat: iis, quas in Asiam scriberet, Darii annulus imprimebatur, ut appareret, unum animum duorum non capere fortunam. Amicos vero & equites, unaq; principes militum, aspernantes quidem, sed recusare non ausos, Persicis ornaverant vestibus. Pellices ccc. & lx. totidem quot Darii fuerant, regiam implebant, quas spadonum greges, & ipsi muliebria pati assueti, sequebantur. Hæc luxu, & peregrinis infecta moribus, veteres Philippi milites, rudis natio ad voluptates, palam aversabantur: totisq; castris unus omnium sensus ac sermo erat, plus amissum victoria, quam bello quæsitum esse. Tum maxime vinci ipsos, dedique alienis moribus & externis: tantæ moræ pretium, domos quasi in captivo habitu reversuros: pudere jam sui Regem, victis quam victoribus similiorem, ex Macedoniæ Impera-

tore Darii Satrapen factum. Ille non ignarus,
 & principes amicorum, & exercitum graviter
 offendi, gratiam liberalitate donisque recupe-
 rare tentabat. Sed, ut opinor, liberis pretium
 servitutis ingratum est. Igitur, ne in seditionem
 res verteretur, otium interpellandum erat bel-
 lo, cujus materia opportune alebatur. Namque
 Bessus, veste regia sumpta, Artaxerxem appella-
 ri se jussit, Scythasque & ceteros Tanais ac-
 colas contrahebat. Hæc Satibarzanes nuntia-
 bat. quem receptum in fidem, regioni, quam an-
 tea obtinuerat, præfecit. Et cum grave spoliis
 apparatuque luxuriæ agmen vix moveretur,
 suas primum, deinde totius exercitus sarcinas,
 exceptis admodum necessariis, conferri jussit in
 medium. Planities spatiosa erat, in quam vehi-
 cula onusta perduxerant. Expectantibus cun-
 ctis, quid deinde esset imperaturus, jumenta jus-
 sit abduci, suisque primum sarcinis face subdita.
 cæteras incendi præcepit. Flagrabant exurenti-
 bus dominis, quæ ut intacta ex urbibus hostium
 raperent, sæpe flammam restinuerant, nullo san-
 guinis pretium audente deflere, cum regias ope-
 idem ignis exureret. Brevis deinde oratio miti-
 gavit dolorem, habilesque militiæ, & ad omnia
 parati, lætabantur sarcinarum potius, quam
 disciplinæ fecisse jacturam. Igitur Bactrianam
 regionem petebant. Sed Nicanor Parmenionis
 filius, subita morte correptus, magno desiderio
 sui affecerat cunctos. Rex ante omnes mæstus,
 cupiebat quidem subsistere, funeri affuturus, sed
 penuria com meatuum festinare cogebat. Itaque
 Philotas cum duobus millibus, & Dc. relictus,
 ut justa fratri persolveret: ipse contendit ad
 Bessum. Iter facienti litteræ ei afferuntur à fini-
 timis

rimis Satraparum, è quibus cognoscit, Bessum, quidem hostili animo occurrere cum exercitu: cæterum Satibarzanem, quem Satrapem Ariorum ipse præfecisset, defecisse ab eo. Itaq; quam Bessò imminebat, tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus, levem armaturam, & equestres copias educit: totaque nocte strenue factò itinere, improvus hosti supervenit. Cujus cognito adventu, Satibarzanes cum duobus millibus equitum (nec enim plures subito contrahi poterant) Bactra perfugit: cæteri proximos montes occupaverunt. Prærupta rupes erat, qua spectat Occidentem. eadem qua vergit ad Orientem, leniore submissa fastigio, multis arboribus obsita, perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circuitus ejus triginta & duo stadia comprehendit. In vertice herbidus campus. in hoc multitudinem imbellem considerare jubent. Ipsi, qua rupes erat, arborum truncos & saxa obmoliuntur. XIII. millia armata erant. In horum obsidionem Cratero relicto, ipse Satibarzanem sequi festinat. Et quia longius eum abesse cognoverat, ad expugnandos eos, qui edita montium occupaverant, redit. Ac primo repurgari jubet, quicquid ingredi possent: deinde ut occurrebant in viâ cautes, præruptæque rupes, irritus labor videbatur obstante natura. Ille, ut erat animi semper obluçantis difficultatibus, cum & progredi arduum, & reverti periculosum esset, versabat se ad omnes cogitationes, aliud atque aliud (ut solet, ubi prima quæq; damnamus) subiiciente animo: hæsitanti, quod ratio non potuit, fortuna consilium subministravit. Vehemens Favonius erat, & multam

materiam cæciderat miles, aditum per saxa molitus. Hæc vapore torrida inaruerat. Ergo aggerari alias arbores jubet, & igni dare alimenta: celeriterque stipitibus cumulatis, fastigium montis æquatam est. Tunc undique ignis injectus cuncta comprehendit: flammam in ora hostium ventus ferebat: fumus ingens velut quadam nube absconderat cælum. Sonabant incendio sylvæ, atque ea quoque, quæ non incenderat miles, concepto igne, proxima quoque adurebant. Barbari suppliciorum ultimum, si qua intermoreretur ignis, effugere tentabant: sed qua flamma dederat locum, hostis obstabat. Varia igitur cæde consumpti sunt. Alii in medios ignes, alii in petras præcipitare se; quidam manibus hostium se obtulerunt. pauci semiustulati venere in potestatem. Hinc ad Craterum, qui Artacacnam obsidebat, redit. Ille, omnibus præparatis, Regis expectabat adventum, captæ urbis titulo (sicut par erat) cedens. Igitur Alexander turres admoveri jubet: ipsoque aspectu territi Barbari, è muris supinae manus tendentes, orare cœperunt, iram in Satiarzanem defectionis authorem reservaret: supplicibus semet deditibus parceret. Rex, data venia, non obsidionem modo solvit, sed omnia sua incolis reddidit. Ab hac urbe digressio supplementum novorum militum occurrit. Zolus D. equites ex Græcia adduxerat: tria millia ex Illyrico Antipater miserat. Thessali equites c. & x x x. cum Philippo erant. Ex Lydia duc millia & Dc. peregrinus miles, advenerant: ccc. equites gentis ejusdem sequebantur. Hac manu adjecta Drangas pervenit. Bellicosa natio est Satrapes erat Bazaentes, sceleris in Regem suum particeps

particeps Bello. Is suppliciorum, quæ meruerat, metu, profugit in Indiam.

7 Iam nonum diem stativa erant, cum externa vi non tutus modo Rex, sed invictus, intestino facinore petebatur. Dymnus modicæ apud Regem authoritatis & gratiæ, exoleti, cui Nicomacho erat nomen amore flagrabat, obsequio uni sibi dediti corporis victus. Is, quod ex vultu quoque perspicui poterat, similis attonito, remotis arbitris cum juvene secessit in templum; arcana se & silenda afferre præfatus: suspensumque expectatione, per mutuam charitatem & pignora utriusque animi rogat, ut affirmet jurejurando, quæ commisisset, silentio esse recturum. Et ille ratus, nihil quod etiam cum perjurio detegendum foret, indicaturum, per præsentem Deos jurat. Tum Dymnus aperit, in tertium diem insidias Regi comparatas, sequæ ejus consilii fortibus viris & illustribus esse participem. Quibus juvenis auditis, se vero fidem in parricidio dedisse constanter abnuat, nec ulla religione, ut scelus tegat, posse constringi. Dymnus & amore & metu amens, dextram exoleti complexus, & lachrymans, orare primum ut particeps consilii operisque fieret. Si id sustinere non posset, attamen ne proderet se, cujus erga ipsum benevolentia præter alia hoc quoque haberet fortissimum pignus, quod caput suum permisisset fidei adhuc inexpertæ. Ad ultimum averfari scelus perseverantem, metu mortis terret. ab illo capite conjuratos pulcherrimum facinus inchoaturos. Alias deinde effœminat, & muliebriter timidum, alias proditorem amatoris appellans, nunc ingentia promittens, interdumque regnum quoque versabat animum

tanto facinore procul abhorrentem : strictum deinde gladium modo illius, modo suo admo-vens jugulo, supplex idem & infestus expressit, ut tandem non solum silentium, sed etiam operam polliceretur. namque abunde constantis animi, & dignus qui pudicus esset, nihil ex pristina voluntate mutaverat : sed captum Dymni amore simulabat, nihil recusare. Sciscitari deinde pergit, cum quibus tantæ rei societatem inisset. Plurimum referre quales viri tam memorabili operi admoturi manus essent. Ille & amore & scelere maleficus, simul gratias agit, simul gratulatur, quod fortissimis iuvenum non dubitasset se jungere, Demetrio corporis custodi, Peucolao, Nicanori. Adiicit his Aphæbetum, Loceum, Diogenem, Archepolim, & Amynram. Ab hoc sermone dimissus Nicomachus, ad fratrem (Ceballino erat nomen) quæ acceperat, defert. Placet ipsum subsistere in tabernaculo, ne si regiam intrasset, non assuetus adire Regem, conjurati proditos se esse resciscerent. Ipse Ceballinus ante vestibulum regię (neque enim propius aditus ei patebat) consistit, opperiens aliquem ex prima cohorte amicorum, ut introduceretur ad Regem. Forte cæteris dimissis, unus Philotas Parmenionis filius, incertum quam ob causam, substiterat in regia. Huic Ceballinus ore confuso magnę perturbationis notas præ se ferens, aperit quæ ex fratre compererat, & sine cunctatione nuntiari Regi jubet. Philotas, laudato eo, protinus intrat ad Alexandrum : multoque invicem de aliis rebus consumpto sermone, nihil eorum quæ ex Ceballino cognoverat, nuntiat. Sub vesperam cum procedentem in vestibulo regię excipit juvenis,

venis, an mandatum exsecutus foret, requirens. Ille non vacasse sermoni suo Regem causatus, discessit. Postero die Ceballinus venienti in regiam præsto est. Intransaque admonet pridie communicatæ cum ipso rei. Ille curæ sibi esse respondit: ac ne tum quidem Regi, quæ audierat, aperit. Cœperat Ceballino esse suspectus. Itaque non ultra interpellandum ratus, nobili juveni (Metron erat ei nomen) super armamentarium posito, quod scelus pararetur, indicat. Ille, Ceballino in armamentario abscondito, protinus Regi corpus forte curanti, quid ei index detulisset, ostendit. Rex, ad comprehendendum Dymnum missis satellitibus, armamentarium intrat. Ibi Ceballinus gaudio elatus, *Habeo te, inquit, incolumem ex impiorum manibus ereptum.* Percunctatus deinde Alexander quæ noscenda erant, ordine cuncta cognoscit. Rursusque institit quærere, quotus dies esset, ex quo Nicomachus ad eum detulisset indicium. Atque illo fatente, jam tertium esse: existimans haud incorrupta fide tanto post deferre quæ audierat, vinciri eum jussit. Ille clamitare, eodem temporis momento, quo audisset, ad Philotam decurrisse: ab eo percontaretur. Rex item quærens, an Philotam adisset, an institisset ei, ut perveniret ad se; perseverante eo affirmare quæ dixerat; manus ad cœlum tendens, manantibus lachrymis, hanc sibi à charissimo quondam amicorum relatam gratiam querebatur. Inter hæc Dymnus, haud ignarus quam ob causam accerferetur à Rege, gladio, quo forte erat cinctus, graviter se vulnerat: occursumque satellitum inhibitus, perfertur in regiam. quem intuens Rex: *Quod, inquit, in te, Dymne, tantum*

rogitavi nefas, ut tibi Macedonum regno dignior Philotas me quoque ipso videretur? Illum jam defecerat vox. Itaque edito gemitu, vultuque à conspectu Regis averso, subinde collapsus extinguitur. Rex, Philota venire in regiam jussit, Ceballinus, inquit, ultimum supplicium meritus, si in caput meum preparatas insidias biduo texit, hujus criminis reum Philotam substituit, ad quem protinus indicium detulisse se affirmat. Quo propiore gradu amicitia me contingis, hoc majus est dissimulationis tuæ facinus: & ego Ceballino magis, quam Philota id convenire fateor. Faventem habes judicem, si quod admitti non oportuit, saltè negari potest. Ad hæc Philotas, haud sane trepidus, si animus vultu estimaretur; Ceballinum quidem scorti sermonem ad se detulisse, sed ipsum tam levi authori nihil credidisse respondit: veritum ne jurgium inter amatorem & exoletum non sine risu aliorum detulisset. Cum Dymnus interemerit seipsum, qualiacunque erant, non fuisse reticenda: complexusque Regem, orare cœpit, ut præteritam vitam potius quam culpam, silentii tamen, non facti ullius, intueretur. Haud facile dixerim, credideritne ei Rex, an altius iram suppresserit. dextram reconciliatæ gratiæ pignus obtulit, & contemptum magis quam celatum iudicium esse, videri sibi dixit.

8 Advocato tamen consilio amicorum, cui tum Philotas adhibitus non est, Nicomachum introduci jubet. Is eadem, quæ detulerat ad Regem, ordine exposuit. Erat Craterus Regi charus in paucis, & eo Philotæ ob æmulationem dignitatis adversus. Neque ignorabat, sæpe Alexandri auribus nimia jactatione virtutis atque operæ gravem fuisse, & ob ea non quidem sceleris,

leris, sed contumaciæ tamen suspectum. Non aliam premendi inimici occasionem aptiorem futuram ratus, odio suo pietatis præferens speciem, *Vtinam*, inquit, in principio quoque hujus rei nobiscum deliberasses: *suasisset*, si *Philota* velles ignoscere, paterere potius ignorare eum, quantum deberet tibi, quam usque ad mortis metum adductum, cogeres potius de periculo suo, quam de tuo cogitare beneficio. Ille enim semper insidiari tibi poterit: tu non semper *Philota* poteris ignoscere. Nec est quod existimes eum, qui tantum facinus ausus est, venia posse mutari. Scit eos, qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse. At ego, etiam si ipse, vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus, quiescere volet, patrem ejus *Parmenionem* tanti ducem exercitus, & inveterata apud milites tuos auctoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. *Quædam* beneficia odimus. *Meruisse* mortem, confiteri pudet. Superest, ut malit videri injuriam accepisse, quam vitam. Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum. Satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus. *latus à domesticis hostibus muni.* Hos si submoves, nihil metuo ab externo. Hæc *Craterus*. Nec cæteri dubitabant, quin conjurationis indicium suppressurus non fuisset, nisi autor, aut particeps. Quem enim pium, & bonæ mentis, non amicum modo, sed ex ultima plebe, auditis quæ ad eum delata erant, non protinus ad Regem fuisset cursorum? Nec *Ceballini* quidem exemplo, qui ex fratre comperta ipsi nuntiaisset. *Parmenionis* filium, Præfectum equitatus, omnium arcanorum Regis arbitrum simulasse, etiam non vacasse sermoni suo Regē, ne index alium
inter-

internuntium quæreret. Nicomachum religione quoque Deum adstrictum, conscientiam suam exonerare properasse. Philotam consumptoper ludum jocumque pene toto die gravatum esse, pauca verba ad caput Regis pertinentia, tam longo & forsitas supervacuo inserere sermoni. At enim non credidisse talia deferentibus pueris, cur igitur extraxisset biduum, tanquam indicio haberet fidem? Dimittendum fuisse Ceballinum, si delationem ejus damnabat. In suo quemque periculo magnum animum habere: cum de salute Regis timeretur, credulos esse debere: vana quoque deferentibus admittere. Omnes igitur quæstionem de eo, ut participes sceleris indicare cogeretur, habendam esse decernunt. Rex, admonitos ut consilium silentio premerent, dimittit. Pronuntiari deinde iter in posterum diem jubet, ne qua novi initi consilii daretur nota. Invitatus est etiam Philotas ad ultimas ipsi epulas: & non cœnare modo, sed etiam familiariter colloqui cum eo, quem damnaverat, sustinuit. Secunda deinde vigilia, luminibus extinctis, cum paucis in regiam cœunt Hephæstion, & Craterus, & Cœnus, & Erigyus. Hi ex amicis. Ex armigeris autem, Perdicas, & Leonatus. Per hos imperatum, ut qui ad Prætorium excubabant, armati vigilarent. Iam ad omnes aditus dispositi equites, itinera quoque obsidere jussi, ne quis ad Parmenionem, qui tum Mediæ, magnisque copiis præerat, occultus evaderet. Attarras autem cum trecentis armatis intraverat regiam. Huic decem satellites traduntur. quorum singulos deni armigeri sequebantur. Ii ad alios conjuratos comprehendendos distributi sunt. Attarras
cum

cum trecentis ad Philotam missus, clausum aditum domus moliebatur. L. juvenum promptissimis stipatus. Nam cæteros cingere undique domum jussierat, ne occulto aditu Philotas posset clabi. Illum, sive securitate animi, sive fatigatione resolutum, somnus oppresserat: quem Attarras torpentem adhuc occupat. Tandem ei sopore discusso cum iniicerentur catenæ: *Vicit, inquit, bonitatem tuam, Rex, inimicorum meorum acerbitas.* Nec plura locutum, capite velato, in regiam abducunt. Postero die Rex edixit, omnes armati coirent. Sex millia fere militum venerant, præterea turba lixarum calonumque impleverant regiam. Philotam armigeri agmine suo tegebant, ne ante conspici posset à vulgo, quam Rex allocutus milites esset. De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus. in pace erat vulgi. nihil potestas Regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas. Igitur primum Dymni cadaver infertur, plerisque quid patrasset, quoque casu extinctus esset, ignaris.

9 Rex deinde in concionem procedit, vultu præferens dolorem animi. Amicorum quoque mœstitia exspectationem haud parvam fecerat. Diu demisso in terram vultu, attonito stupentique similis stetit. Tandem recepto animo, *Pene, inquit, milites, paucorum hominum scelere vobis ereptus sum. Deum providentia & misericordia vivo: conspectusque vester venerabilis coëgit, ut vehementius parricidis irascerer: quoniam spiritus, imo unus vita mea fructus est, tot fortissimis viris & de me optime meritis referre adhuc gratiam posse.* Interrupit orationem militum gemitus, obortæque sunt omnibus lachrymæ, Tum Rex:
Quanto,

Quanto, inquit, majorem in animis vestris motu excitabo, cum tanti sceleris autores ostendero, quorum mentionem adhuc reformido, & tanquam salvi esse possint, nominibus abstinco? Sed vincenda est memoria pristina charitatis, & conjuratio impiorum civium detegenda. Quomodo autem tantum nefas sileam? Parmenio, illa aetate, tot meis, tot parentis mei meritis devinctus, omnium nobis amicorum vetustissimus, ducem tanto sceleri se praeberet Minister ejus Philotas, Peucolaum, & Demetrium & hunc Dymnum, cujus corpus aspicitis, ceteros ejusdem amentia in caput meum subornavit. Fremitus undique indignantium querentiumque tota concione obtrepebat, qualis solet esse multitudinis, & maxime militaris, ubi aut studio agitur, aut ira. Nicomachus deinde, & Metron, & Ceballinus producti, quæ quisque delerat, exponunt: nullius eorum indicio Philotas particeps destinabatur. Itaque indignatione pressa, vox indicum silentio excepta est. Tum Rex: Qualis, inquit, ergo animi vobis videtur; qui hujus rei delatum indicium id ipsum susceperit? quod non fuisse vanum Dymni exitus declarat. Incertam rem deferens, tormenta non timuit Ceballinus ne momentum quidem temporis distulisset exonerare se, ut eo, ubi lavabar, irrumperet. Philotas solus nihil timuit, nihil credidit. O magni animi virum! Iste Regis periculo cum moneretur, vultum non mutaret? indicem tanta rei sollicitus non audiret? Subest nimirum silentio facinus, & avida spe regni precipitem animum ad ultimum nefas impulit. Pater Mediae praest. Ipse apud multos copiarum duces meis prepotens viribus, majora, quam capit sperat. Orbitas quoque mea, quod sine liberis sum spernitur. Sed errat Philotas. In vobis liberos parentes

tes, consanguineos habeo. Vobis salvis orbis esse non possum. Epistolam deinde Parmenionis interceptam, quam ad filios Nicanorem & Philotam scripserat, recitat, haud sane indicium gravioris consilii præferentem. Namque summa ejus hæc erat. Primum vestri curam agite, deinde vestrorum: sic enim, qua destinavimus, efficiemus. Adjecitque Rex, Sic esse scriptam, ut, si ve ad filios pervenisset, à consciis posset intelligi; si ve intercepta esset, falleret ignaros. At enim Dymnus, cum ceteros participes sceleris indicaret, Philotam non nominavit. Hoc quidem illius non innocentia, sed potentia indicium est, quod sic ab iis timetur etiam à quibus prodi potest. ut cum de se fateantur, illum tamen ce-
lent. Ceterum Philotam ipsius indicat vita. Hic Amynta, qui mihi consobrinus fuit, & in Macedonia capiti meo impias comparavit insidias, socium se, & conscium, adjunxit. Hic Attalo, quo gravio-
rem inimicum non habui, sororem suam in matrimonium dedit. Hic, cum scripsissem ei pro jure tam familiaris usus atque amicitia, qualis fors edita es-
set Iovis Ammonis oraculo sustinuit rescribere mihi, Se quidem gratulari, quod in numerum Deorum receptus essem: ceterum misereri eorum, quibus vi-
vendum esset sub eo, qui modum hominis excederet. Hæc sunt etiam animi pridem alienati à me, & in-
videntis gloria mea, indicia: qua equidem, milites, quam diu licuit, in animo meo pressi. Videbar enim mihi partem viscerum meorum abrumpere, si in quos tam magna contuleram, viliores mihi facerem. Sed jam non verba punienda sunt, lingua temeritas pervenit ad gladios. Hos (si mihi creditis) Philotas in me acuit. si ipsum dimisero, quo me conferam milites? cui caput meum credam? Equitatus, optima exercitus parti, principibus nobilissima juventutis

unum praefeci: salutem, spem, victoriam meam, fidei ejus tutelaque commisi: patrem in idem fastigium, in quo me ipsi posuistis, admovi. Mediam quâ nulla opulentior regio est, tot civium sociorumque millia, imperio ejus ditionique subjeci. Vnde praesidium petieram, periculum exstitit. Quam feliciter in acie occidisset, potius hostis prada, quam civis victima. Nunc servatus ex periculis, quae sola timui, in hac incidi, quae timere non debui. Soletis identidem à me, milites, petere, ut saluti meae parcam. Ipsi mihi praestare potestis, quod suadetis ut faciam. Ad vestras manus, ad vestra arma confugio invitatis vobis salvus esse nolo: volentibus, non possum, nisi vindicor. Tum Philotam, religatis post tergum manibus, obsoleto amiculo velatum jussit induci. Facile apparebat motos esse tam miserabili habitu, non sine invidia paulo ante conspecti. Ducem equitatus pridie viderant, sciebant Regis interfuisse convivio: repente non reum modo, sed etiam damnatum, imo vincitum intuebantur. Subibat animos Parmenionis quoque, tanti ducis, tam clari civis fortuna, qui modo duobus filiis Hectore & Nicanore orbatus, cum eo, quem reliquum calamitas fecerat, absens diceret causam. Itaque Amyntas Regis Praetor, inclinantem ad misericordiam concionem rursus aspera in Philotam oratione commovit: *Proditos eos esse Barbaris: neminem ad conjugem suam, neminem in patriam & ad parentes fuisse rediturum: velut truncum corpus, dempto capite, sine spiritu, sine nomine, in aliena terra ludibrium hostis futuros.* Haudquaquam pro re ipsius Amyntae oratio grata Regi fuit, quod conjugum, quod patriae admonitos, pigriores ad cetera munia exsequenda fecisset. Tunc Cœnus, quan-

quanquam Philotæ sororem matrimonio secum conjunxerat, tamen acrius quam quisquam in Philotam inuestus est; parricidam esse Regis, patriæ, exercitus clamitans: saxumque, quod forte ante pedes jacebat, arripuit, emissurus in eum; ut plerique credidere, tormentis subtrahere cupiens: sed Rex manum ejus inhibuit, dicendæ prius causæ debere fieri potestatem, nec aliter judicari passurum se, affirmans. Tum dicere rursus permissus Philotas, sive conscientia sceleris, seu periculi magnitudine amens & attonitus, non attollere oculos, non hiscere audebat. Lachrymis deinde manantibus, linquente animo, in eum, à quo tenebatur, incubuit: absterfisque amiculo ejus oculis, paulatim recipiens spiritum ac vocem, dicturus videbatur. Iamque Rex intuens eum, *Macedones*, inquit, *de te judicaturi sunt: quæro, an patrio sermone sis apud eos usus?* Tum Philotas: *Præter Macedonas*, inquit, *plerique adsunt, quos facilius, quæ dicam, percepturos arbitror, si eadem lingua fuero usus, quæ tu egisti: non ob aliud, credo, quam ut oratio tua intelligi possit à pluribus.* Tum Rex: *Ecquid videtis odio etiam sermonis patrii Philotam teneri? Solutus quippe fastidit eum dicere. Sed dicat sane ut cunq̃ue cordi est, dum memineritis, æque illum à nostro more atque sermone abhorrere.* Atque ita concione excessit.

10 Tum Philotas: *Verba, inquit, innocenti reperire facile est, modum verborum misero tenere difficile. Itaque inter optimam conscientiam, & iniquissimam fortunam desitutus, ignoro quo modo & animo meo & tempori paream. Absæt quidem optimus causa mea iudex: qui cur me ipse audire noluerit, non mehercule excogito, cum illi utique, cognita causa.*

*causa, tam damnare me liceat, quam absolvere. In
 cognita vero, liberari ab absente non possum, quod
 praesente damnatus sum. Sed quanquam vincendi
 minis non supervacua solum, sed etiam invisa
 confessio est, qua iudicem non docere videtur, sed
 agere: tamen utcunque licet dicere, memetipsum
 deseram, nec committam ut damnatus etiam in
 sententia videar. Equidem, cuius criminis reus si
 non video. Inter conjuratos nemo me nominat. Et
 me Nicomachus nihil dixit. Ceballinus plus qua
 audierat scire non potuit. Atqui conjurationis co
 piam me fuisse credit Rex. Potuit ergo Dymnus eu
 praterire, quem sequebatur? praesertim cum qu
 renti socios vel falso fuerim nominandus, quo faci
 lius qui tentabatur posset impelli. Non enim detec
 facinore nomen meum prateriit, ut posset videri soci
 pepercisse. Nicomachus, quem taciturnum arcana
 semetipso credebat, confessus, aliis nominatis, me
 num subtraherat. Quae so, commilitones, si Cebal
 nus me non adisset, nihil me de conjuratis scire v
 luisset: num hodie dicerem causam nullo me nom
 nante? Dymnus sane & vivat adhuc, & velit mi
 parcere: quid ceteri, qui de se confitebuntur? me v
 delictet subtrahent? Maligna calamitas, & vere ne
 xia, cum quis suo supplicio acquiescit pro alio cru
 ciatus. Tot conscii ne in equuleum quidem imposi
 verum fatebuntur? Atqui nemo parcat moriturus,
 nec cuiquam moriturus, ut opinor. Ad verum cru
 men & ad unum revertendum mihi est. Cur rem de
 latam ad te tacuisti? cur tam securus audisti? Ho
 quaecumque est, confesso mihi, ubicumque es Alex
 ander, remisisti: dexteram tuam amplexus reconcili
 liati pignus animi, convivio quoque interfui. Si cre
 didisti mihi, absolutus sum: si pepercisti, dimissus. Ve
 iudicium tuum serva. Quid hac proxima nocte, quod
 digressu*

digressus sum à mensa tua, feci? quod novum facinus delatum ad te mutavit animum tuum? Gravi sopore acquiescebam, cum me malis indormientem meus, inimici vinciendo excitarunt. Vnde & parricida & proditori tam alti quies somni? scelerati conscientia obstrepente cum dormire non possint, agitant eos furia, nō consummato modo, sed & cogitato parricidio. At mihi securitatem primum innocentia mea, deinde dextera tua obtulerat. Non timui ne plus aliena crudelitati apud te liceret, quam clementia tua. Sed ne te mihi credidisse pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non testem, non pignus indicii exhibere poterat, impleturus omnes metu, si cœpisset audiri. Amatoris & scorti jurgio interponi aures meas, credidi infelix, & fidem ejus suspectam habui, quod non ipse deferret, sed fratrem potius subornaret. Timui ne negaret mandasse se Ceballino, & ego viderer multis amicorum Regis fuisse periculi causa. Sic quoque cum laeserim neminem, inveni, qui mallet perire me, quam incolumem esse. Quid insimiliarum creditis excepturum fuisse, si insonites laceßissem? At enim Dymnus se occidit. Num igitur facturum eum divinare potui? Minime. Ita quod solum indicio fidem fecit, id me, cum à Ceballino interpellatus sum, movere non potuit. At hercule, si conscius Dymno tanti sceleris fuisset, biduo illo proditos esse nos, dissimulare non debui. Ceballinus ipse tolli de medio nullo negotio potuit. Denique, post delatum indicium quo periturus eram, cubiculum Regis solus intravi, ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? An sine Dymno non sum ausus? Ille igitur princeps conjurationis fuit: sub illius umbra Philotas latebam, qui regnum Macedonum affecto. Ecquis è vobis corruptus est donis? quem ducem, quem Praefectum impensius colui? Mihi quidem obiicitur, quod

quod societatem patrii sermonis asperner, quod Macedonum mores fastidiam. Sic ego imperio, quod dignor, immineo? Iampridem natus ille sermo commercio aliarum gentium exolevit: tam victoribus, quam victis, peregrina lingua discenda est. Nonne heuercule ista me magis laedunt, quam quod Amyntas Perdicca filius insidiatus est Regi: cum quod quod amicitia fuerit mihi, non recusato defendere, fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortuna gradu positum etiam venerari necesserat, utrum, quae so, quod non divinavi, reus sum? At impiorum amicis insontibus quoque moriendum est? Quod si aequum est, cur tam diu vivo? si iniustum, cur nunc demum occidor? At enim scripsi Misereri me eorum, quibus vivendum esset sub eo qui se Iovis filium crederet. Fides amicitiae, ver consilii periculosa libertas, vos me decepistis: vos, quae sentiebam, ne reticerem, impulistis. Scripsisse me hoc fateor Regi, non de Rege. non enim faciebam invidiam, sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iovis stirpem tacitus agnosceret, quam qui predicatione jactaret. Sed quoniam oraculi fides certa est, sit Deus causa mea testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Hammon interim. Qui Regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi suae insidiati sunt, latere patietur. Si certiora oraculis creditis esse tormenta, ne hanc quidem exhibenda veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amisi: patrem nec ostendere possum, nec invocare audeo, cum & ipse tanti criminis reus sit. Parum est enim tot modo liberorum parentem, in unico filio acquiescentem, eo quoque orbari, ni ipse in rogam meum imponitur. Ergo, charissime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego

mo, ego senectutem tuam extinguo. Quid enim me procreabas infelicem adversantibus Diis? an ut hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescentia mea miserior sit, an senectus tua. Ego in ipso robore atatis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, quem si fortuna exspectare voluisset, natura reposcebat. Admonuit me patris mei mentio, quam timide & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim cum audisset venenum à Philippo medico Regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet, quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? Num ullam auctoritatem ejus litteræ habuerunt? Ego ipse quoties, quæ audieram, detuli, cum ludibrio credulitatis repulsus sum. Si & cum indicamus, in visis; & cum tacemus, suspecti sumus, quid facere nos oportet? Cumque unus è circumstantium turba exclamasset, Bene meritis non insidiari: Philotas, Recte, inquit, quisquis es, dicis. Itaque si insidiatus sum, pœnam non deprecor: & senem facio dicendi, quoniam ultima verba gravia sunt auribus vestris. Abducitur deinde ab iis qui custodiebant eum.

II. Erat inter duces manu strenuus Belon quidem, pacis artium & civilis habitus rudis: vetus miles, ab humili ordine ad eum gradum, in quo tunc erat, promotus, qui, tacentibus cæteris, stolidam audaciam ferox, admonere eos cœpit, quoties suis quisque diversoriis, quæ occupassent, deturbatus esset, ut purgamenta fervorum Philotæ reciperentur eo, unde commilitones expulsi: auro argentoque vehicula ejus onusta totis vicis stetit: ac ne in vicinia quidem diversorii quemquam commilitonum receptum esse: sed per dispositos, quos ad somnum habebat

habebat, omnes procul relegatos, ne foemina illa murmurantium inter se, silentio veritum quam sono, excitaretur. Ludibrio ei fuisse rusticos homines, Phrygasque & Paphlagonas appellatos, qui non erubesceret, Macedo natu homines linguæ suæ per interpretem audire. Cur Hammonem consuli vellet? eundem Iov arguisse mendacium, Alexandrum filium agnoscentis. scilicet veritum ne invidiosum esse quod Dii offerrent. Cum insidiaretur capiti Regis, & amici, non consuluisse eum Iovem. nunc ad oraculum mittere, dum pater ejus sollicitetur, qui præsit in Media: & pecunia, quæ ejus custodia commissa sit, perditos homines ad societatem sceleris impellat. Ipsos missuros ad oraculum, non qui Iovem interrogent, quod Rege cognoverint; sed qui gratias agant, quod vota pro incolumitate Regis optimi performant. Tum vero universa concio accensa est & à corporis custodibus initium factum, clamoribus, discernendum esse parricidam manibus eorum. Id quidem Philotas, qui gravio supplicia metueret, haud sane iniquo animo adiebat. Rex in concionem reversus, sive ut custodia quoque torqueretur, sive ut diligentius cuncta cognosceret, concilium in postero diem distulit. Quanquam in vesperam inclinabat dies, tamen amicos convocari jubet & cæteris quidem placebat, Macedonum moribus obrui saxis. Hephæstion autem, & Craterus, & Cœnus, tormentis veritatem exprimendam esse dixerunt: & illi quoque, qui aliud suaferant in horum sententiam transeunt. Concilio ergo dimisso, Hephæstion cum Cratere & Cœno quaestionem de Philota habendam consurgunt.

Re.

Rex, Cratero accersito, & sermone habito, cuius summa non edita est, in intimam diversorii partem secessit, & remotis arbitris, in multam noctem quæstionis expectavit eventum. Tortores in conspectu Philotæ omnia crudelitatis tormenta proponunt. Et ille ultro: *Quid cessas*, inquit, *Regis inimicum, interfectorem, conscientem occidere? quid quæstione opus est? Cogitavi, volui.* Craterus exigere, ut quæ confiteretur, in tormentis quoque diceret. Dum corripitur, dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, gentium jura, Deos patrios nequidquam apud surdas aures invocabat. Per ultimos deinde cruciatus, utpote damnatus, & inimicis in gratiam Regis torquentibus, laceratur. Ac primo quantum hinc ignis, illinc verbera, jam non ad quæstionem, sed ad pœnam ingerebantur, non vocem modo, sed etiam gemitus habuit in potestate. Sed postquam intumescens corpus ulceribus, flagellorum ictus nudis ossibus incussos ferre non poterat, si tormentis adhibitori modum essent, dicturum se, quæ scire expeterent, pollicetur. Sed finem quæstioni fore, jurare eos per Alexandri salutem, volebat, removerique tortores. Et utroque impetrato, Cratero inquit, *Dic quid me velis dicere.* Illo indignante, ludificari, rursusque revocante tortores, tempus petere cœpit, dum reciperet spiritum; cuncta quæ sciret indicaturus. Interim equites, nobilissimus quisque, & ii maxime, qui Parmenionem propinqua cognatione contingebant, posteaquam Philotam torqueri fama vulgaverat, legem Macedonum veriti, qua cautum erat, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati erant, cum ipsis necarentur: alii se interficiunt, alii in devios

vios montes vastasque solitudines fugiunt, ingenti per tota castra terrore diffuso: donec Re tumultu cognito legem se supplicii conjuncti fontium remittere edixit. Philotas verone a mendacio liberare se à cruciatu voluerit, a ceps conjectura est: quoniam & vera confessi & falsa dicentibus, idem doloris finis ostentur. Cæterum, Pater, inquit, meus, Hegelochum quam familiariter usus sit, non ignoratis. Illud dico Hegelochum, qui in acie cecidit. Ille omnium malorum nobis causa fuit. Nam cum primum Iovis filium se salutare iussit Rex, id ingne ferens ille: Hunc igitur regem agnoscimus inquit, qui Philippum dedignatur patrem? Etiam est de nobis, si ista perpeti possumus. Non homines solum, sed etiam Deos despicit, qui postulat Deus credi. Amisimus Alexandrum, amisimus Regem: incidimus in superbiam, in Diis, quibus se exæquat, nec hominibus, quibus se eximit, tolerabilem. Nos trone sanguine Deum fecimus, qui nos fastidiat? qui grave mortalium adire concilium? Credite mihi: nos, si viri sumus, à Diis adoptabimur. Quis proavum hujus Alexandrum, quis deinde Archelaum, quis Perdiccam occisos ultus est? Quis quidem interfectorum patris ignovit. Hæc Hegelochus dixit super cœnam, & postero die prima luce à patre accersor. Tristis erat, & mœstum videbat: audieramus enim quæ solitudinem incuterent. Itaque ut experirem, utrumne vino gravatus effudisset illa, an altere concepta consilio, accersiri eum placuit, venire: eodemque sermone ultro repetito, projecit, se, si ve auderemus duces esse, proximam nobis partes vindicaturum: si ve desset a-

mus, consilium silentio esse testurum. Parmenioni, vivo adhuc Dario, intempestiva res videbatur, non enim sibi, sed hosti esse occisuros Alexandrum: Dario vero sublato, præmium Regis occisi Asiam, & totum Orientem interfectoꝝ esse cessurum. Approbatoque consilio, in hæc fides data est & accepta. Quod ad Dymnum pertinet, nihil scio: & hæc confessus, intelligo non prodesse mihi, quod profus sceleris expers sum. Illi rursus tormentis admotis, cum ipsi quoque hastis os oculosque ejus everberarent, ut hoc quoque crimen confiteretur, expressere. Exigentibus deinde, ut ordinem cogitati sceleris exponeret: cum diu Bactra retentura Regem viderentur, timuisse respondit, ne pater LXX. natus annos, tanti exercitus dux, tantæ pecuniæ custos, interim extingueretur, ipsique spoliato tantis viribus, occidendi Regis causa non esset. Festinasse ergo se, dum præmiũ haberet in manibus. Repræsentasse consilium; cujus patrem fuisse autorem si crederent, tormenta, quanquam tolerare non posset, tamen non recusare. Illi collocuti, satis quæsitum videri, ad Regem revertuntur. qui postero die, & quæ confessus erat Philotas, recitari; & ipsum, quia ingredi non poterat, jussit afferri. Omnia agnoscente eodem, Demetrius, qui proximi sceleris particeps esse arguebatur, producit: multa affirmatione, animique pariter constantia, & vultu abnuens, quidquam sibi in Regem cogitatum esse. Tormenta etiam deposcebat in semetipsum. Cum Philotas, circumlatis oculis incideret in Calin quendam haud procul stantem, propius eum jussit accedere. Illo perturbato, & recusante transire ad eum; *Patieris* inquit,

Demetrium mentiri, rursusque excruciaci? Calin vox sanguisque defecerant, & Macedones Philotam inquinare innoxios velle suspicabantur; quia nec à Nicomacho, nec ab ipso Philota, cum torqueretur, nominatus esset adolescens: qui ut praefectos Regis circumstantes se vidit, Demetrium & semetipsum id facinus cogitasse confessus est. Omnes ergo à Nicomacho nominatos, more patrio dato signo, saxis obruerunt. Magno non modo salutis, sed etiam vitæ periculo liberatus erat Alexander. Quippe Parmenio & Philotas principes amicorum, nisi palam fontes, sine indignatione totius exercitus non potuissent damnari. Itaque anceps quaestio fuit. Dum inficiatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur: post confessionem, Philotas ne amicorum quidem misericordiam meruit.

LIBER VII.

BREVIARIUM LIBRI.

1 **A**lexander Lyncestem majestatis reum interfici curat, deinde in Amyntam & Simmiam Philotæ amicos inquirit. qui suam innocentiam gravi oratione tuentur.

2 Amynta & fratribus in gratiam receptis, Polydamas à rege jussus, in Mediam celeriter profectus, Parmenionem interfici curat. Vnde indignatio & seditio. quæ tandem extinguitur.

3 Varios populos sub jugum mittit Alexander. ac septendecim diebus, cum exercitu Caucasum superat.

4 Bessus de bello adversus Alexandrum, inter epulas,

epulas, consultat, sapientique Cobaris consilio, minime acquiescit. Interim Rex Bactra pervenit, ubi Gracorum defectione & Satibarzane singulari certamine occiso, advenit ei nuncius.

5 *Exercitus Alexandri siti liberatus Oxum amnem industrie traiecit. Bessus dolo captus ad Alexandrum adducitur, à quo & Darii fratri Oxatri cruci figendus traditur.*

6 *Barbarorum & Macedonum benevolentia varias expugnat urbes. Sed & Alexandriam ad Tanaim condit amnem, brevissimoque temporis absolvit spatio.*

7 *De bello Scythis inferendo Alexander ager, ex vulnere cum suis inquit consilium. Aristander vates regis voluntati extorum accommodat significata. Menedemus à Spitamene per insidias cum duobus peditum millibus & ccc. equitibus à Dabhis interficitur: quod callide admodum dissimulat Alexander.*

8. *Dum exercitus ad bellum accingitur, Scytharum legati adveniunt, ac de pace prorsus egregiam ad Alexandrum orationem habent.*

9 *Alexander legatis dimissis Tanaim traiecit: bellum Scythis infert: & cum victis benigne agit.*

10 *Sogdianorum nobilium invictus animus: Bessi supplicium: novo milite auctus Alexandri exercitus.*

11 *Petram urbem amplissimam, situ naturaque loci fere inexpugnabilem, ad deditorem cogit Alexander.*

RHILOTAM sicut recentibus sceleris ejus vestigiis jure affectum supplicio censuerant milites : ita, posteaquam desierat esse, quem odissent, invidia in misericordiam vertitur. Moverat & claritas juvenis, & patris ejus senectus, atque orbitas. Primus Asiam aperuerat Regi, omnium periculorum ejus particeps, semper alterum acie cornu defendebat : Philippo quoque ante omnes amicus, & ipsi Alexandro tam fidus, ut occidendi Attalum non alio ministro uti mallet. Horum cogitatio subibat exercitum, seditiosæque voces referebantur ad Regem; queis ille haud sane motus, satisque prudens otii vitia negotio discuti, edicit ut omnes in vestibulo regiae præsto afforent. quos ubi frequentes adesse cognovit, in concionem processit. Haud dubie ex composito Apharias postulare cœpit, ut Lyncestes Alexander, qui multo ante quam Philotas Regem voluisset occidere, exhiberetur. A duobus indicibus (sicut supra diximus) delatus, tertium jam annum custodiebatur in vinculis. Eundem in Philippi quoque cædem conjurasse cum Pausania, pro comperto fuit : sed quia primus Alexandrum Regem salutaverat, supplicio magis, quam crimini fuerat exemptus. Tum quoque Antipatri foceri ejus preces justam Regis iram morabantur. Cæterum recruduit soporatus dolor : quippe veteris periculi memoriam, præsentis cura renovabat. Igitur Alexander ex custodia educitur, jussusque dicere, quanquam toto triennio meditatus erat defensionem, tamen hæsitans & trepidus, pauca ex iis quæ composuerat,

fuerat, protulit: ad ultimum non memoria solum, sed etiam mens eum destituit. Nulli erat dubium, quin trepidatio conscientiae indicium esset, non memoriae vitium. Itaque ex iis, qui proxime astiterant, obluentem adhuc oblivioni, lanceis confoderunt: cujus corpore ablato, Rex introduci iussit Amyntam & Simmiam. Nam Polemon minimus ex fratribus, cum Philotam torqueri comperisset, profugerat. Omnium Philotae amicorum hic charissimi fuerant, ad magna & honorata ministeria illius maxime suffragatione producti: memineratque Rex summo studio ab eo conciliatos sibi. Nec dubitabat hujus quoque ultimi consilii fuisse participes. Igitur olim esse sibi suspectos matris suae litteris, quibus esset admonitus, ut ab his salutem suam tueretur: caeterum se invictum deteriora credentem, nunc manifestis indicii victum iussisse vinciri. Nam pridie quam detegeretur Philotae scelus, quin in secreto cum ipso fuisset, non posse dubitari. Fratrem vero qui profugerit, cum Philotas torqueretur, aperuisse fugae causam. Nuper praeter consuetudinem, officii specie, a motis longius caeteris, admovisse semetipsos lateri suo, nulla probabili causa: seque mirantem quod non vice sua tali fungerentur officio, & ipsa trepidatione eorum perterritum, strenue ad armigeros, qui proxime sequebantur, recessisse. Ad hoc accidere, quod cum Antiphanes scriba equitum Amyntae denuntiasset, pridie quam Philotae scelus deprehensum esset, ut ex suis equis, more solito, daret iis qui amisissent suos: superbe respondisse, nisi incepto desisteret, brevi sciturum quis ipse esset. Iam linguae violentiam, temeritatemque

verborum, quæ in semetipsum jacularentur, nihil aliud esse, quam scelesti animi indicem ac testem : quæ si vera essent, idem meruisse eos, quod Philotam : si falsa, exigere ipsum ut refellant. Productus deinde Antiphanes, de equis non traditis, & adjectis etiam superbe minis indicat. Amyntas, facta dicendi potestate: *Si nihil,* inquit, *interest Regis; peto, ut dum dico, vinculis liberer.* Rex solvi utrumque jubet : desideranti- que Amyntæ ut habitus quoque redderetur, armigeri lanceam dari iussit : quam ut læva comprehendit, evitato eo loco, in quo Alexandri corpus paulo ante jacuerat, *Qualiscunque,* inquit, *exitus nos manet, Rex, confitemur, prosperum tibi debituros, tristiore fortuna imputaturos. Sine præjudicio dicimus causam; liberis corporibus animisque : habitum etiam, in quo te comitari solemus, reddidisti. Causam non possumus, fortunam timere desinemus. Te quaeso, permittas mihi id primum defendere, quod à te ultimum objectum est. Nos, Rex, sermo adversus majestatem tuam habiti nullius conscii sumus nobis. Dicerem jam pridem vicisse te invidiam, nisi periculum esset, ne alia maligne dicta crederes blanda oratione purgari. Caterum, etiam si militis tui vel in agmine deficientis & fatigati, vel in acie periclitantis, vel in tabernaculo agri & vulnera curantis, aliqua vox asperior esset accepta, merueramus fortibus factis, ut malles ea tempore nostro imputare, quam animo. Cum quid accidit tristius, omnes rei sunt : corporibus nostris, quæ utique non odimus, infestas admoveamus manus : parentes liberis si occurrant, & ingrati & invisi sunt. Contra, cum donis honoramur, cum premiis onusti revertimur, quis ferre nos potest? quis illam animorum alicritatem continere? Militantium, nec indignatio,*

nec letitia moderata est. Ad omnes affectus impetu rapimur, vituperamus, laudamus, miseremur, irascimur. Utcunque præsens movit affectio, modo Indiam adire & Oceanum libet, modo conjugum & liberorum patriæque memoria occurrit. Sed has cogitationes, has inter se colloquentium voces, signum tuba datum finit. In suos ordines quisque currimus, & quidquid irarum in tabernaculo conceptum est, in hostium effunditur capita. Utinam Philotas quoque intra verba peccasset. Proinde ad id revertar, propter quod rei sumus. Amicitiam, qua nobis cum Philota fuit, adeo non inficio, ut expetisse quoque nos, magnosque ex ea fructus percepisse confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium, omnes pene amicos tuos dignatione vincen-tem, cultum à nobis esse miraris? Tu hercule (si verum audire vis) Rex, hujus nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiae tuæ ascendimus. Is apud te fuit, cujus gratiam expetere, & iram timere possimus. An non propemodum in tua verba, tui omnes te præeunte juravimus, eosdem nos inimicos amicosque habituros esse, quos tu haberes? hoc sacramento pietatis obstricti ad versaremur scilicet, quem tu omnibus præferebas? Igitur si hoc crimen est, tu paucos innocentes habes, imo hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt: totidem, quot volebant, esse non poterant. Ita si à consciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt. Quod igitur conscientiae afferatur indicium? ut opinor, quia pridie familiariter, & sine arbitris, locutus est nobiscum. At ego purgare non possem, si pridie quidquam ex vetere vita ac more mutassem. Nunc vero, si ut omnibus diebus, illo

quoque qui suspectus est, fecimus; consuetudo dilu-
 crimen. Sed equos Antiphani non dedimus, & pri-
 die quam Philotas detectus est, hæc mihi cum An-
 tiphane res erat, qui si nos suspectos facere vult, quo
 illo die equos non dederim, semetipsum, quod eos de-
 sideraverat, purgare non poterit. Anceps enim cri-
 men est inter retinentem & exigentem, nisi quo-
 melior est causa suum non tradentis, quam poscenti
 alienum. Caterum, Rex, equos decem habui, è quibus
 Antiphanes octo jam distribuerat iis, qui amise-
 rant suos. Omnino duos ipse habebam: quos cum
 vellet abducere homo superbissimus, certe iniquissi-
 mus, nisi pedes militare vellem, retinere cogebat. Ne-
 inficias eo, liberi hominis animo locutum esse me
 cum ignavissimo, & hoc unum militia sua usurpan-
 te, ut alienos equos pugnaturis distribuatur. Huc enim
 malorum ventum est, ut verba mea eodem tempore
 & Alexandro excussem, & Antiphani. At herculi
 mater de nobis inimicis tibi scripsit. Utinam pruden-
 tius esset sollicita pro filio, & non inanes quoque spe-
 cies anxio animo figuraret. Quare enim non adscri-
 bit metus sui causam? Denique non ostendit auto-
 rem, quo facto dicto ve nostro mota, tam trepidas tibi
 litteras scripsit. O miseram conditionem meam, cui
 forsitan non periculosius est tacere, quam dicere. Sed
 ut cunq; cessura res est, malo tibi defensionem meam
 displicere, quam causam. Agnosces autem quæ di-
 cturus sum. quippe meministi, cum me ad perducen-
 dos ex Macedonia milites mitteres, dixisse te, mul-
 tos integros juvenes in domo tua matris abscondi.
 Præcepisti igitur mihi, ne quem præter te intuerer,
 sed detrectantes militiam perducerem ad te. Quod
 equidem feci, & liberius quam expediebat mihi, ex-
 secutus sum imperium tuum. Gorgiam, & Hecca-
 tum, & Gorgatam, quorum bona opera uteris, inde
 perduxi.

perduxi. Quid igitur iniquius est, quam me, qui, si tibi non parui fere, jure daturus fui pœnas, nunc perire, quia parui? Neque enim ulla alia matri tuæ persequendi nos causa est, quam quod utilitatem tuam muliebri praposuimus gratia. Sex millia Macedonum peditum, & DC. equites adduxi: quorum pars secutura me non erat, si militiam detrectantibus indulgere voluissem. Sequitur ergo, ut, quia illa propter hanc causam irascitur nobis, tu mitiges matrem, qui ira ejus nos obtulisti.

2 Dum hæc Amyntas agit, forte supervenerunt qui fratrem ejus Polemonem, de quo ante dictum est, fugientem consecuti vinctum reducebant. Infesta concio vix inhiberi potuit, quin protinus suo more saxa in eum jaceret. Atque ille sane interritus, Nihil, inquit, pro me deprecor, modo ne fratrum innocentia fuga imputetur mea. Hæc si defendi non potest, meum crimen sit. Horum ob id ipsum melior est causa, quod ego, qui profugi, suspectus sum. Hæc elocuto universa concio assensa est. Lachrymæ deinde omnibus manare cœperunt, adeo in contrarium repente mutatis, ut solum pro eo esset, quod maxime læserat. Iuvenis erat primo ætatis flore pubescens, quem inter equites tormentis Philotæ conturbatos alienus terror abstulerat. Desertum eum à comitibus, & hæsitantem inter revertendi fugiendique consilium, qui secuti erant, occupaverunt. Is tum flere cœpit, & os suum converberare, mœstus non suam vicē, sed propter ipsum periclitantium fratrum. Moveratque jam Regem, non concionem modo: sed unus erat implacabilis frater, qui terribili vultu intuens eum, Tum, ait, demens lachrymare debueras, cum equo calcaria subderes, fratrum desertor, & deserto-

rum comes. Miser, quo, & unde fugiebas? Effecisti ut reus capitis, accusatoris uterer verbis. Ille peccasse se, sed gravius in fratres, quam in semetipsum, fatebatur. Tum vero, neque lachrymis, neque acclamationibus, quibus studia sua multitudo profiteretur, temperaverunt. Vna vox erat pari emissa consensu, ut infontibus & fortibus viris parceret. Amici quoque, data misericordiae occasione, confurgunt; flentesque Regem deprecantur. Ille, silentio facto, *Et ipse, inquit, Amyntam mea sententia fratresque ejus absolvo. Vos autem juvenes malo beneficii mei oblivisci, quam periculi vestri meminisse. Ea fide redite in gratiam mecum, qua ipse vobiscum revertor. Nisi quæ delata essent, excusissem, valde dissimulatio mea suspecta esse potuisset. Sed satius est purgatos esse, quam suspectos. Cogitate, neminem absolvi posse, nisi qui dixerit causam. Tu Amynta, ignosce fratri tuo: erit hoc simpliciter etiam mihi reconciliati animi tui pignus.* Concione deinde dimissa, Polydamanta vocari jubet. Longe acceptissimus Parmenioni erat, proximus lateri in acie stare solitus. Et quanquam conscientia fretus, in regiam venerat: tamen ut justius est fratres suos exhibere admodum juvenes, & Regi ignotos ob ætatem; fiducia in sollicitudinem versa, trepidare cœpit: sæpius quæ nocere possent, quam quibus eluderetur, reputans. Iam armigeri, quibus imperatum erat, produserant eos, cum ex sanguinem meru Polydamanta propius accedere jubet: submotisque omnibus: *Scelere, inquit, Parmenionis omnes pariter appetiti sumus: maxime ego ac tu, quos amicitia specie fefellit; ad quem persequendum puniendumque (vide quantum fidei tua credam) te misistro uti statui. Obsides, dum hoc per-*
agis.

agis, erunt fratres tui. Proficiscere in Mediã, & ad Prefectos meos litteras scriptas manu mea perfer. Velocitate opus est, qua celeritatem fama antecedas. Noctu pervenire illuc te volo: postero die que scripta erunt, exsequi. Ad Parmenionem quoque epistolas feres, unam à me, alteram Philota nomine scriptam. Signum annuli ejus in mea potestate est. Sic pater credens à filio impressum, cum te viderit, nihil metuet. Polydamas, tanto liberatus metu, impensius etiam quam exigebatur, promittit operam. Collaudatusque, & præmiis oneratus, deposita veste quam habebat, Arabica induitur. Duo Arabes, quorum interim conjuges ac liberi vinculum fidei obsides apud Regem erant, datici omnes. Per deserta etiam ob siccitatem loca, camelis undecima die, quo destinaverat, pervenit. Et prius quam ipsius nuntiaretur adventus, rursus Polydamas vestem Macedonicam sumit, & in tabernaculum Cleandri (Prætor hic regius erat) quarta vigilia pervenit. Redditis deinde litteris, constituerunt prima luce ad Parmenionem coire. Namque cæteri quoque quibus litteras Regis attulerat, ad eum venturi erant, cum Parmenioni Polydamanta venisse nuntiaverunt: qui dum lætatur adventu amici, simulque noscendi, quæ Rex ageret, avidus, (quippe longo intervallo nullam ab eo epistolam acceperat) Polydamanta requiri jubet. Diversoria regionis illius magnos recessus habent, amœnosque nemoribus manu confitis. Ea præcipue Regum Satraparumque voluptas erat. Spatiabatur in nemore Parmenio, medius inter duces, quibus erat imperatum litteris Regis, ut occiderent. Agendæ autem rei constituerant tempus, cum Parmenio à Polydamante litteras,

litteras traditas legere cœpisset. Polydamas procul veniens, ut à Parmenione conspectus est vultu lætitiæ speciem præferente, ad complectendum eum cucurrit: mutuaque gratulatione functi, Polydamas epistolâ à Rege scriptam ei tradidit. Parmenio vinculum epistolæ solvens, quidnam Rex ageret, requirebat. Ille, ex ipsis litteris cogniturum esse, respondit. Quibus Parmenio lectis, Rex, inquit, *expeditionem parat in Arachosios. Strenuum hominem, & nunquam cessantem. Sed tempus, salutis suæ, tanta jam parte gloria, parcere.* Alteram deinde epistolam Philotæ nomine scriptam, lætus, quod ex vultu notari poterat, legebat. Tum ejus latus gladio haurit Cleander, deinde jugulum ferit: cæterum exanimem quoque confodiunt. Et armigeri qui ad aditum nemoris astiterant, cognita cæde, cujus causa ignorabatur, in castra perveniunt, & tumultuoso nuntio milites concitant. Illi armati ad nemus, in quo perpetrata cæde erat, coeunt, & ni Polydamas, cæterique ejusdem noxæ participes dedantur, murum circumdatû nemori everfuros denuntiant, omnium sanguine Duci parentaturos. Cleander primores eorum intromitti jubet, litterasque Regis scriptas ad milites recitat, quibus infidiæ Parmenionis in Regem, precesque ut ipsum vindicaret, continebantur. Igitur, cognita Regis voluntate, non quidem indignatio, sed tamen seditio compressa est. Dilapsis pluribus pauci remanserunt, qui saltem ut corpus ipsius sepelire permitterent, precabantur. Diu id negatum est. Cleandri metu, ne offenderet Regem. Pertinacius deinde precantibus, materiam consternationis subtrahendam ratus, capite deciso truncavit.

cum humare permisit. Ad Regem caput missum est. Hic exitus Parmenionis fuit, militiæ, domique clari viri. Multa sine Rege prospere, Rex sine illo, nihil magnæ rei gesserat. Felicissimo Regi, & omnia ad fortunæ suæ exigenti modum, satisfecit. LXX. natus annos, juvenis, ducis, & sæpe etiam gregarii militis munia explicuit; acer consilio, manu strenuus, charus principibus, vulgo militum acceptior. Hæc impulerint illum ad regni cupiditatem, an tantum suspectum fecerint, ambigi potest: quia Philotas ultimis cruciatibus victus, verane dixerit, quæ facta probari non poterant, an falsis tormentorum petierit finem, re quoque recenti, cum magis posset liquere, dubitatum est. Alexander quos mortem Parmenionis conquestos esse compererat, separandos à cætero exercituro ratus, in unam cohortem secrevit, ducemque his Leonidam dedit, & ipsum Parmenioni quondam intima familiaritate conjunctum. Fere iidem erant, quos alioqui Rex habuerat invisos. Nam cum experiri vellet militum animos, admonuit, qui litteras in Macedoniam ad suos scripisset, iis, quos ipse mittebat, perlaturis eum fide, traderet: simpliciter ad necessarios suos quisque scripserat, quæ sentiebat. Aliis gravis erat, plerisque non ingrata militia. Ita & agentium gratias, & querentium litteræ exceptæ sunt. Et qui forte tædium laboris per litteras erant questi, hanc seorsum cohortem à cæteris tendere ignominia causa jubet. fortitudine usus in bello, libertatem linguæ ab auribus credulis remoturus, & consilium temerarium forsitan: quippe fortissimi juvenes contumeliis irritati erant. sicut omnia alia felicitas Regis excipit.

excipit. Nihil illis ad bella promptius fuit. In-
tabat virtutem & ignominia demenda cupi-
do, & quia fortiora facta in paucis latere ne-
poterant.

3 His ita compositis, Alexander Arianoru
Satrape constituto, iter pronuntiari jubet
Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine
Evergetas appellabant, ex quo frigore victusque
penuria Cyri exercitum affectum, testis & con-
meatibus juverant. Quintus dies erat ut in eam
regionem pervenerat: cognoscit Satibarzanem
qui ad Bessum defecerat, cum equitum man-
irrupisse rursus in Arieos. Itaque Caranum &
Erigyum cum Artabazo & Andronico, & se-
millibus Græcorum peditum, DC. equites se-
quebantur. Ipse sexaginta diebus gentem Ever-
getarum ordinavit, magna pecunia ob egre-
giam in Cyrum fidem donata. Relicto deinde
qui iis præesset, Amenide (scriba is Darii fuerat
Arachosios, quorum regio ad Ponticum mar-
pertinet, subegit. Ibi exercitum, qui sub Parme-
nionem fuerat, occupavit. Sex millia Macedo-
numerant, & CC. nobiles, & V. millia Græco-
rum, cum equitibus ducentis, haud dubie ro-
bur omnium virium Regis. Arachosios datus
Memnon Prætor, quatuor millibus peditum,
& DC. equitibus in præsidium relictis. Ipse Rex
nationem ne finitimis quidem satis notam,
quippe nullo commercio volentem mutuos
usus, cum exercitu intravit. Parapamisadæ ap-
pellantur; agreste hominum genus, & inter
Barbaros maxime inconditum: locorum aspe-
ritas, hominum quoque ingenia duraverat. Ge-
lidissimum Septentrionis axem ex magna parte
spectant. Bactrianis ad Occidentem conjuncti
sunt.

sunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere primo struunt. Et quia sterilis est terra materiæ, in nudo etiam montis dorso usque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo utuntur. Cæterum structura latior ab imo, paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad ultimum in carinæ maxime modum coit. Ibi foramine relicto, superne lumen accipiunt. Ad medium vites & arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt. Penitus hyeme defossæ latent. Cum nive discussa, aperiri humus cœpit, cælo solique redduntur. Cæterum adeo altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo pene rigore constrictæ, ut ne avium quidem feræve ullius vestigium exstet. Obscura cœli verius umbra quam lux nocti similis premit terram, vix ut quæ prope sunt conspici possint. In hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quidquid malorum tolerari potest, pertulit: inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem. Multos exanimavit rigor insolitus nivis: multorum adussit pedes: plurimorum oculis præcipue perniciosus fuit. fatigati quippe in ipso gelu deficientia corpora sternebant: quæ cum moveri desissent, vis frigoris ita astringebat, ut rursus ad surgendum conniti non possent. A commilitonibus torpentes excitabantur. Neque aliud remedium erat, quam ut ingredi cogerentur. Tum demum vitali calore moto, membris aliquis redibat vigor. Si qui tuguria Barbarorū adire potuerunt, celeriter refecti sunt. Sed tanta caligo erat, ut ædificia nulla alia res quam fumus ostenderet. Illi, nunquam ante in terris sui advena viso, cum armatos repente conspicerent.

rent, exanimati metu, quidquid in tugur
erat, afferebant: ut corporibus ipsorum parceretur, orantes. Rex agmen circuibat pedes, jacentes quosdam erigens, & alios, cum ægre frequerentur, adminiculo corporis sui excipiens. Nunc ad prima signa, nunc in medium, nunc ultimo agmine itineris, multiplicato labor aderat. Tandem ad cultiora perventum esse com meatuque largo recreatus exercitus, simul & qui consequi non poterant, in illa castra venerunt. Inde agmen processit ad Caucasum montem, cujus dorsum Asiam perpetuo jugo dividit: hinc simul mare, quod Ciliciam subit illinc Caspium fretum, & amnem Araxem, & relique regionis Scythiæ deserta spectat. Tauri secundæ magnitudinis mōs committitur Caspaso: à Cappadocia se attollens Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur. Sic inter se tot juga velut serie cohærentia, perpetuum habent dorsum: ex quo Asiæ omnia fere flumina, alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt. xvii. dierum spatio Caucasum superavit exercitus. Rupes in eo x. in circuitu stadia complectitur quatuor in altitudinem excedit: in qua vincuntur Promethea fuisse antiquitas tradit. Condenda in radicibus montis urbi sedes electa est. vii. millibus seniorum Macedonum, & præterea militibus, quorum opera uti desisset, permissum in novam urbem confidere. Hanc quoque Alexandriam incolæ appellaverunt.

4 At Bessus Alexandri celeritate perterritus, Diis patriis sacrificio rite facto, sicut illis gentibus mos est, cum amicis ducibusque copiarum intere pulas de bello consultabat. Graves mero suas

suas vires extollere, hostium nunc temeritatem, nunc paucitatem, spernere. Præcipue Bessus ferox verbis, & parto per scelus regno superbus, ac vix potens mentis, dicere: Socordiâ Darii crevisse hostium famam. Occurrisse enim in Cilicię angustissimis faucibus, cum retrocedendo posset perducere incautos in loca natura & situ invia, tot fluminib⁹ objectis, tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis, ne fugæ quidem, nedum resistendi, occasionem fuerit habiturus. Sibi placere in Sogdianos recedere. Oxum amnem velut murum objecturum hosti, dum ex finitimis gentib⁹ valida auxilia concurrerent. Venturos autem Chorasmios, & Dahas, Sacasque, & Indos, & ultra Tanaim amnem colentes Scythas, quorum neminem adeo humilem esse, ut humeri ejus non possent Macedonis militis verticem æquare. Conclamant temulenti, unam hanc sententiam salubrem esse: & Bessus circumferri merum largius jubet, debellaturus super mensa Alexandrum. Erat in eo convivio Cobares natione Medus, sed magicę artis (si modo ars est, non vanissimi cujusque ludibrium) magis professione quam scientia celebrer, alioquin moderatus, & probus. Is cum præfatus esset, scire servo esse utilius parere dicto, quam asserre consilium, cum illos qui pareant, idem quod cæteros maneat; qui vero suadeant, proprium periculum: poculum ei, quod habebat in manu, tradidit. Quo accepto Cobares, *Natura, inquit, mortalium, hoc quoque nomine prava & sinistra duci potest, quod in suo quisque negotio hebetior est quam in alieno. Turbida facta sunt consilia eorum, qui sibi suadent. Obstat aliis metus, alius cupiditas, nonnunquam naturalis eorum, que cogita-*

cogitaveris, amor. Nam in te superbia non cadit. Pertus es, unumquemque quod ipse repererit, aut lum, aut optimum ducere. Magnum onus sustinet capite, regium insigne. Hoc aut moderate perferendum est, aut (quod abominor) in te ruet. Consilium non impetu opus est. Adicit deinde, quod apud Bactrianos vulgo usurpabant, Canem timidius vehementius latrare, quam mordere. Altissimi quoque flumina minimo sono labi. Quæ inferui, qualiscunque inter Barbaros potuit esse prudentia, traderetur. In his audientium suspensum erat expectationem sui. Tum consilium aperit, utilius Bello, quam gratius. In vestibulo, inquit, regia tua velocissimus consistit Rex. Antè agmen, quam tu mensam istam movebis. Nunc Tanai exercitum accerses, armis flumina opponis. Scilicet, qua tu fugiturus es, hostis sequi non potes. Iter utrique commune est, victori tutius. Licet strenuum metum putes esse, velocior tamen spes est. Quin validior occupas gratiam, dedisque te? Vnicunque cesserit, meliorem fortunam deditus, quam hostis, habiturus. Alienum habes regnum, quo facilius eo careas. Incipiet forsitan justus esse Rex, cum ipse fecerit, qui tibi & dare potest regnum, & eripere. Consilium habes fidele, quod diutius exsequi spernucuum est. Nobilis equus umbra quoque virginitur; ignavus ne calcari quidem concitari potest. Bessus & ingenio & multo mero ferocior ad exarsit, ut vix ab amicis, quo minus occideretur eum (nam strinxerat quoque acinacem) coneretur. Certe è convivio profilivit, haudquam potens mentis. Cobares inter tumultum elapsus, ad Alexandrum transfugit. Octo millia Bactrianorum habebat armata Bessus, quæ quamdiu propter cœli intemperiem Indianum potui

potius Macedonas petituros crediderant, obedienter imperata fecerunt. Postquam adventare Alexandrum compertum est, in suos quisque vicos dilapsi, Bellum reliquerunt. Ille cum clientum manu, qui non mutaverant fidem, Oxomne superato, exustisq; navigiis, quibus transierat, ne iisdem hostis uteretur, novas copias in Sogdianis contrahebat. Alexander Caucasum quidem (ut supra dictum est) transierat: sed inopia frumenti prope ad famem ventum erat. Succo ex sesama expresso, haud secus quam oleo, artus perungebant. Sed hujus succi duce- nis quadragenis denariis amphoræ singulæ, mellis denariis trecenis nonagenis, trecenis vini æstimabantur: tritici nihil, aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant Barbari; quos ita solerter abscondunt, ut nisi qui defoderunt, invenire non possint. In iis conditæ fruges erant. In quarum penuria milites fluviali pisce & herbis sustinebantur. Iamque hæc ipsa alimenta defecerant, cum jumenta, quibus onera portabant, cedere jussi sunt: horum carne, dum in Bactrianos perventum, traxere vitam. Bactrianæ terræ multiplex & varia natura est. Alibi multa arbor, & vitis largos mitesq; fructus alit. Solum pingue crebri fontes rigant. Quæ mitiora sunt, frumento conferuntur. Cætera armentorum pabulo cedunt. Magnam deinde partem ejusdem terræ steriles arenæ tenent. Squalida siccitate regio, non hominem, non frugem alit. Cum vero venti à Pontico mari spirant, quidquid sabuli in campis jacet, converrunt. Quod ubi cumulatum est, magnorum collium procul species est, omniaque pristini itineris vestigia intereunt. Itaq; qui trans-

eunt

eunt campos, navigantium modo noctu fide
 observant, ad quorum cursum iter dirigunt:
 propemodum clarior est noctis umbra, quam
 lux. Ergo interdiu invia est regio: quia nec
 fligium, quod sequantur, inveniunt, & nit
 fiderum caligine absconditur. Cæterum
 quos ille ventus, qui à mari exoritur, deprehe
 dit, arena obruit. Sed qua mitior terra est,
 gens hominum equorumque multitudo gign
 tur. Itaque Bactriani equites triginta milia
 expleverant. Ipsa Bactra, regionis ejus capi
 fita sunt sub monte Paropamisso. Bactrus autem
 nis præterit mœnia. Is urbi & regioni deo
 nomen. Hic Registrativa habenti nuntiatur
 Græcia Peloponnesium Laconumque; defecti
 Nondum enim victi erant, cum proficiscere
 tur tumultus ejus principia nuntiaturi: & ali
 præsens terror affertur, Scythas, qui ultra T
 naim amnem colunt, adventare, Bessio ferent
 opem: eodem tempore, quæ in gente Ariorum
 Catanus & Erigyus gesserant, perferuntur
 Commissum erat prælium inter Macedones
 Ariosque. Transfuga Satibarzanes Barbari
 præerat: qui cum pugnam segnem utrinque
 æquis viribus stare vidisset, in primos ordine
 adequitavit, demptaque galea, inhibitis qui tel
 jaciebant, si quis viritum dimicare vellet, pro
 vocavit ad pugnam, nudum se caput in certa
 mine habiturum. Non tulit ferociam Barbari
 dux exercitus Erigyus, gravis quidem ætate, sed
 & animi & corporis robore nulli juvenum
 postferendus. Is galea dempta canitiem osten
 tans: *Venit, inquit, dies, quo aut victoria, aut morti
 honestissima, quales amicos & milites Alexander
 habeat, ostendam.* Nec plura elocutus, equum in
 hostem

hostem egit. Crederes imperatum, ut acies
 utraque tela cohiberent. Protinus certe cesserunt,
 dato libero spatio intenti in eventum,
 non duorum modo, sed etiam suæ sortis. quippe
 de alienum discrimen secuturi. Prior Barbarus
 emisit hastam, quam Erigyus modica capitis
 declinatione vitavit. At ipse infestam sarissam,
 equo calcaribus concito, in medio Barbari gut-
 ture ita fixit, ut per cervicem emereret. Præci-
 pitatus ex equo Barbarus, adhuc tamen repu-
 gnabat. Sed ille extractam ex vulnere hastam
 rursus in os dirigit. Satibarzanes hastam manu
 complexus, quo maturius interiret, ictum ho-
 stis adjuvit: & Barbari, duce amisso, quem
 magis necessitate quam sponte secuti erant,
 tunc haud immemores meritorum Alexandri,
 arma Erigyo tradunt. Rex his quidem lætus, de
 Spartanis haudquaquam securus, magno tamē
 animo defectionem eorum tulit, dicens: Non
 ante ausos consilia nudare, quam ipsum ad
 fines Indiæ pervenisse cognovissent. Ipse Bes-
 sum persequens copias movit: cui Erigyus
 spolia Barbarica, ceu opimum belli decus, præ-
 ferens occurrit.

5. Igitur Bactrianorum regione Artabazo
 tradita, sarcinas & impedimenta ibi cum præ-
 sidio reliquit. Ipse cum expedito agmine loca
 deserta Susitanorum intrat, nocturno itinere
 exercitum ducens. Aquarum (ut ante dictum
 est) penuria, prius desperatione, quam deside-
 rio bibendi sitim accendit. Per cccc stadia,
 ne modicus quidem humor existit. Arenas va-
 por æstivi solis accendit, quæ ubi flagrare cœ-
 perunt, haud secus quam continenti incendio
 cuncta torrentur. Caligo deinde immodico

terræ

terræ fervore excitata, lucem tegit: camporum
 que non alia, quam vasti & profundi æquor
 species est. Nocturnum iter tolerabile videba-
 tur, quia rore & matutino frigore corpora l-
 vabantur. Cæterum cum ipsa luce æstus or-
 tur, omnemq; naturalem absorbet humores:
 ficcitas, ora visceraque pēnitus uruntur. Itaq;
 primum animi, deinde corpora deficere cœp-
 runt. Pigebat & consistere, & progredi. Pauci
 peritis regionis admoniti, præparant aquar
 Hæc paulisper repressit sitim. Deinde crescen-
 æstu, rursus desiderium humoris accensu
 est. Ergo quidquid vini oleique erat, hominib
 ingerebatur. Tantaque dulcedo bibendi fu-
 ut in posterum sitis non timeretur. Graves d-
 inde avidè hausto humore, non sustinere arm-
 non ingredi poterant: & feliciores videbantur
 quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo inf-
 sam vomitu cogerentur egerere. Anxium R-
 gem tantis malis circumfusi amici, ut men-
 nisset, orabant, animi sui magnitudinem ur-
 cum remedium deficientis exercitus esse. cu-
 ex iis, qui præcesserant ad capiendum locu-
 castris, duo occurrunt, utribus aquam gesta-
 tes, ut filiis suis, quos in eodem agmine esse,
 ægre pati sitim non ignorabant, occurrerent
 qui cum in Regem incidissent, alter ex iis, ut
 resolutus, vas quod simul ferebat implet porr-
 gens Regi: ille, percontatus, quibus aqua
 portarent, filiis ferre cognoscit. Tunc pocu-
 pleno (sicut oblatum est) reddito, *Nec solu-*
inquit, bibere sustineo, nec tam exiguum divide-
omnibus possum. Vos currite, & liberis vestris, qui
propter illos attulistis, date. Tandem ad flumē
 Oxum ipse pervenit prima fere vespera. Sed e-
 exercitu

exercitus magna pars non potuerat consequi. In
 edito monte ignes iubet fieri, ut ii, qui ægre se-
 quebantur, haud procul castris se abesse cogno-
 cerent. Eos autem qui primi agminis erant,
 nature cibo ac potione firmatos, implere alios
 utres, alios vasa, quibuscum aqua possit por-
 tari, iussit, ac suis opem ferre. Sed qui intempe-
 rantius hauserant, intercluso spiritu extincti
 sunt. Multoque major horum numerus fuit,
 quam ullo amiserat prælio. At ille thoracem
 adhuc indutus, nec aut cibo refectus aut potu,
 qua veniebat exercitus, constitit. Nec ante ad
 curandum corpus recessit, quam præterierant,
 qui agmen sequebantur: totamq; eam noctem
 cum magno animi motu perpetuis vigiliis egit,
 nec postero die lætior erat; quia nulla navigia
 habebat, nec pons erigi poterat circumquaque
 amnem nudo solo, & materia maxime sterili.
 Consilium igitur, quod unum necessitas subje-
 cerat, inivit. Utres quamplurimos stramentis re-
 fertos dividit. His incubantes transnare am-
 nem: quique primi transferant, in statione
 erant, dum trajicerent cæteri. Hoc modo sex-
 to demum die in ulteriore ripa totum exerci-
 tum exposuit. Iamque ad persequendum Bes-
 sum statuerat progredi, cum ea, quæ in Susia-
 nis erant, cognoscit. Spitamenes erat inter om-
 nes amicos præcipuo honore cultus à Besso.
 Sed nullis meritis perfidia mitigari potest, quæ
 tamen jam minus in eo invisa esse poterat, quia
 nihil ulli nefas tunc in Bessum interfectorem
 Regis sui videbatur. Titulus facinoris speciosus
 præferabatur, vindicta Darii. Sed fortunam,
 non scelus, oderant Bessi. Nam ut Alexandrum
 flumen Oxum superasse cognovit, Datapher-
 nem

nem & Catenem. quibus à Bessò maxima fides habebatur, in societatem cogitatæ rei asciscit. Illi promptius adeunt, quam rogabantur; at sumptisque octo fortissimis juvenibus, talentolum intendunt. Spitamenes pergit ad Bessum, & remotis arbitris comperisse ait se, insidiari ei Dataphernem & Catenem, ut vivum Alexandro traderent agitanter à semet occupatos esse, & vinctos teneri. Bessus tanto merito (ut credebat) obligatus, partim gratias agit, partim avidus explendi supplicii, adducere eos jubet. Illi, manibus sua sponte religatis, participibus consilii trahebantur: quos Bessus truci vultu intuens confurgit, manibus non temperaturus. At illi simulatione ommissa circumstant eum, & frustra repugnantem vinciunt, direpto ex capite regni insigni; laceratque veste, quam spoliis occisi Regis induerat. Ille Deos sui sceleris ultores adesse confessus adjecit: Non Dario iniquos fuisse, quem se ulciscerentur: sed Alexandro propitios, cujus victoriam semper etiam hostis adjuvisset. Mutatio an vindicatura Bessum fuerit incertum est, nisi illi, qui vinxerant, jussu Alexandri fecissent ipsos ementiti, dubios adhuc animi tenuissent. In equum impositum Alexandro tradituri ducunt. Inter hæc Rex, quibus maturus erat missio, relictis xc. fere, equiti bina talenta dedit, pediti terna denarium millia; monitioneque ut liberos generarent remisit domum. Cæteris gratiæ actæ, quod ad reliqua belli navaturos operam pollicebantur. Tum Bessus perducitur. Perventum erat in parvulum oppidum Branchidæ ejus incolæ erant. Mileto quondam jussu Xerxis cum è Græcia rediret, transferantur & i.

& in ea sede constiterant: quia templum, quod Didymaon appellatur, in gratiam Xerxis violaverant. Mores patrii nondum exoleverant, sed jam bilingueserant, paulatim à domestico externoque sermone degeneres. Magno igitur gaudio Regem excipiunt, urbem seque dedentes. Ille Milesios, qui apud ipsum militabant, convocari jubet. Vetus odium miles gerebat in Branchidarum gentem, proditionis ergo. His, sive injuriæ, sive originis meminisse malent, liberum de Branchidis permittit arbitrium. Variantibus deinde sententiis, seipsum consideraturum quod optimum factu esset, ostendit. Postero die occurrentibus, Branchidas secum procedere jubet. Cumque ad urbem ventum esset, ipse cum expedita manu portam intrat. Phalanx mœnia oppidi circuire jussa, & dato signo diripere urbem proditorum receptaculum: ipsosque ad unum cedere. Illi inermes passim trucidantur, nec aut commercio linguæ, aut supplicum velamentis precibusque inhiberi crudelitas potest: tandem ut dejicerent, fundamenta murorum ab imo moluntur, ne quod urbis vestigium exstaret. Nec mora, lucos quoque sacros non cædunt modo, sed etiam extirpant, ut vasta solitudo & sterilis humus, excussis etiam radicibus, linqueretur: quæ si in ipsos proditionis authores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas videretur. Nunc culpam majorum posteriluerè, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere. Inde processit ad Tanaim amnem. Quo perductus est Bessus, non vincus modo, sed etiam omni velamento corporis spoliatus. Spitamenes eum tenebat, collo in-

ferata catena, tum Barbaris quam Macedonibus gratum spectaculum. Tum Spitamenes, *Et te, inquit, & Darium Reges meos ultus, interfectorem domini sui adduxi, eo modo captum, cuius ipse fecit exemplum. Aperiat ad hoc spectaculum oculos Darius. Existat ab inferis, qui illo supplicio indignus fuit, & hoc solatio dignus est.* Alexander, multum collaudato Spitamene, conversus ad Bessum: *Cujus, inquit, fera rabies occupavit animum tuum, cum Regem de te optime meritum, prius vincere, deinde occidere sustinueris? Sed hujus parvicidii mercedem falso Regis nomine persolvisti.* Ibi ille facinus purgare non ausus, Regis titulum se usurpare dixit, ut gentem suam tradere ipsi possit: qui si cessasset, alium fuisse regnum occupaturum. At Alexander Oxatrem fratrem Darii, quem inter corporis custodes habebat, propius jussit accedere, tradique Bessum ei, ut cruci affixum, mutilatis auribus naribusque, sagittis configerent Barbari, asservarentque corpus, ut ne aves quidem contingerent. Oxatres cætera sibi curæ fore pollicetur. Aves non ab alio quam à Catene posse prohiberi adjicit; eximiam ejus artem cupiens ostendere: namque adeo certo ictu destinata feriebat, ut aves quoque exciperet. Nam etsi forsitan sagittandi tam celebri usu minus admirabilis videri hæc ars possit, tamen ingens visentibus miraculum, magnoque honori Cateni fuit. Dona deinde omnibus, qui Bessum adduxerant, data sunt. Cæterum supplicium ejus distulit, ut eo loco, in quo Darium ipse occiderat, necaretur.

6. Interea Macedones ad petendum pabulum incomposito agmine egressi, à Barbaris, ubi de proximis montibus decurrerunt, opprimuntur;

muntur; pluresque capti sunt, quam occisi. Barbari autem, captivos præ se agentes, rursus in montem recesserunt. Viginti millia latronum erant, fundis sagittisque pugnam invadunt: quos dum obsidet Rex, inter promptissimos dimicans, sagitta ictus est, quæ in medio crure fixa reliquerat spiculum. Illum quidem mœsti & attoniti Macedones in castra referebant. Sed nec Barbaros sefellit subductus ex acie Rex: quippe ex edito monte cuncta prospexerant. Itaque postero die misere legatos ad Regem, quos ille protinus jussit admitti, solutisque fasciis magnitudinem vulneris dissimulans, crus Barbaris ostendit. Illi jussi considerare, affirmant, non Macedonas quam ipsos fuisse tristiores, cognito vulnere ipsius: cujus si autorem reperissent, dedituros fuisse. Cum Diis enim pugnare sacrilegos tantum. Cæterum se gentem in fidem dedere, superatos virtute illius. Rex, fide data, & captivis receptis, gentem in deditio- nem accepit. Castris inde motis, lectica militari ferebatur, quam pro se quisque eques pedesque subire certabant. Equites, cum quibus Rex prælia inire solitus erat, sui muneris id esse censebant. Pedites contra, cum saucios commilitones ipsi gestare assuevissent. eripi sibi proprium officium, tum potissimum, cum Rex gestandus esset, querebantur. Rex in tanto utriusque partis certamine, & sibi difficilem, & præteritis gravem electionem futuram ratus, invicem subire eos jussit. Hinc quarto die ad urbem Maracanda perventum est. LXX stadia murus urbis amplectitur. arx nullo cingitur muro. Præsidio urbi relicto proximos vicos depopulatur, atque urit. Legati deinde Abiorum Scytharum

superveniunt: liberi ex quo decesserat Cyrus
 rum imperata facturi. Iustissimos Barbarorum
 constabat. Armis abstinebant, nisi laceffiti. Li-
 bertatis modico & æquali usu, principibus hu-
 miliiores pares fecerunt. Hos benigne allocu-
 tus, ad eos Scythas, qui Europam incolunt, Pe-
 nidam quendam misit ex amicis, qui denuncia-
 ret eis, ne Tanaim amnem regionis injussu Re-
 gis transirent. Eidem mandatum, ut contem-
 plaretur locorum situm, & illos quoque Scy-
 thas, qui super Bosphoro incolunt, viseret.
 Condendę urbis sedem super ripam Tanais ele-
 gerat, claustrum etiam perdomitorum, & quos
 deinde adire decreverat. Sed consilium distu-
 lit. Sogdianorum nuntiata defectio, quę Ba-
 ctrianos quoque traxit. Septem millia equitum
 crant, quorum autoritatem cæteri sequeban-
 tur. Alexander Spitamenem & Catenem, à
 quibus ei traditus erat Bessius, haud dubius quin
 eorum operâ redigi possent in potestaté, coër-
 cendo, qui novaverant, jussit accersiri. At illi
 defectionis, ad quam coërcendam evocaban-
 tur, autores, vulgaverant famam, Bactrianos
 equites à Rege omnes ut occiderentur, accer-
 siri: idque imperatum ipsis, non sustinuisse ta-
 men exsequi, ne inexpiabile in populares faci-
 nus admitterent: non magis Alexandri sævi-
 tiam, quam Bessi parricidium ferre potuisse.
 Itaque sua sponte jam motos, metu pœnæ haud
 difficulter concitaverunt ad arma. Alexander,
 transfugarum defectione comperta, Craterum
 obsidere Cyropolim jubet. Ipse aliam urbem
 regionis ejusdem corona capit, signoque ut pu-
 beres interficerentur dato, reliqui in prædam
 cessere victoris. Vrbs diruta est, ut cæteri cladis
 exemplo

exemplo continerentur. Memaceni, valida gens, obsidionem, non ut honestiorem modo, sed etiam ut tutiorem, ferre decreverant. Ad quorum pertinaciam mitigandam Rex L equites præmisit, qui clementiam ipsius in deditos, simulque inexorabilem animum in devictos ostenderent. Illi nec de fide, nec de potentia Regis ipsos dubitare respondent, equitesque tendere extra munimenta urbis jubent. Hospitaliter deinde exceptos, gravesque epulis & somno, intempesta nocte adorti interfecerunt. Alexander haud secus quam par erat motus, urbem corona circumdedit, munitiorem quam ut primo impetu capi posset. Itaque Meleagram, & Perdiccam, in obsidionem jungit, Cyropolim (ut ante dictum est) obsidentes. Statuerat autem parcere urbi cõditæ à Cyro: quippe non alium gentium illarum magis admiratus est, quam hunc Regem & Semiramim. in queis & magnitudinem animi, & claritatem rerum longe emicuisse credebat. Cæterum pertinacia oppidanorum ejus iram accendit. Itaque captam urbem diripere jussit delectos Macedones, haud injuria infestos, & ad Meleagram & Perdiccam redit. Sed non alia urbs fortius obsidionem tulit, quippe & militum promptissimi cecidere, & ipse Rex ad ultimum periculum venit. Namque cervix ejus saxo ita icta est, ut oculis caligine offusa collaberetur; ne mentis quidem compos. Exercitus certe velut erepto eo ingemuit. Sed invictus adversus ea, quæ cæteros terrent, nondum percurato vulnere acrius obsidioni institit. naturalem celeritatem ira concitante. Cuniculo ergo suffossâ mœnia, ingens nudavere spatium, per quod

irrupit, victorque urbem dirui iussit. Hinc Menedemum cum tribus millibus peditum, & octingentis equitibus, ad urbem Maracandam misit. Spitamenes transfuga, præsidio Macedonum inde dejecto, muris urbis ejus incluse- rat se, haud oppidanis consilium defectionis approbantibus. Sequi tamen videbantur, quia prohibere non poterant. Interim Alexander ad Tanaim amnem redit, & quantum soli occupaverant castris, muro circumdit. Sexaginta stadiorum urbis murus fuit: hanc quoque urbem Alexandriam appellari iussit. Opus tanta celeritate perfectum est, ut decimo septimo die, qua munimenta excitata erant, tecta quoque urbis absolventur. Ingens militum certamen inter ipsos fuerat, ut suum quisq; munus (nam divisum erat) primus ostenderet. Incolæ novæ urbi dati captivi, quos reddito pretio dominis, liberavit: quorum posteri nunc quoque nondum apud eos tam longa ætate propter memoriam Alexandri exoleverunt.

7. Rex Scytharum, cujus tum ultra Tanaim imperium erat, ratus eam urbem, quam in ripa amnis Macedones condiderant, suis impossi- tam esse cervicibus, fratrem, Cartasim nomi- ne, cum magna equitû manu misit ad diruen- dam eam, proculque amne submovendas Ma- cedonum copias. Bactrianos Tanais ab Scythis, quos Europæos vocant, dividit. Idem Asiam & Europam finis interfluit. Cæterum Scytharum gens haud procul Thracia sita, ab Oriente ad Septentrionem se vertit. Sarmatarumque, ut quidam credidere, non finitima, sed pars est. Rectà deinde regionem aliam ultra Istrum ja- centem colit. Ultima Asiæ, quæ Bactra sunt, stringit:

stringit: quæ Septentrioni proxima sunt, profundæ inde sylvæ, vastæque solitudines excipiunt. Rursus, quæ ad Tanaim & Bactra spectant, humano cultu haud disparia sunt. Primus cum hac gente non provisum bellum Alexander gesturus, cum in conspectu ejus obequitaret hostis, adhuc æger ex vulnere, præcipue voce deficiens, quam & modicus cibus, & cervicis extenuabat dolor, amicos in cõsiliu advocari jubet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas temporis. Bactriani defecerant. Scythæ etiam lacescebant. Ipse non insistere in terra, non equo vehi, non docere, non hortari suos poterat. Ancipiti periculo implicitus, Deos quoque incusans, querebatur se jacere segnem, cujus velocitatem nemo antea valuisset effugere. Vix suos credere, nõ simulari valetudinem. Itaque qui post Dariu victum ariolos & vates consulere desierat, rursus ad superstitionem humanarum mentium ludibria revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet. Mos erat aruspibus, exta sine Rege spectare, & quæ portenderentur referre. Inter hæc Rex, dum fibris pecudum exploratur eventus latentium rerum, propius ipsum considerare amicos jubet, ne contentione vocis cicatricem infirmam adhuc rumperet. Hephæstion, Craterus, & Erigyus erant cum custodibus in tabernaculum admissi. *Discrimen*, inquit, *me occupavit, meliore hostium quam meo tempore. Sed necessitas ante rationem est; maxime in bello, quo raro permittitur tempora eligere. Deficere Bactriani, in quorum cervicibus stamus, & quantum in nobis animi sit, alieno Marte experiuntur. Haud dubie*

*si omiserimus Scythas ultro arma inferentes, con-
 tempti ad illos, qui defecerunt, revertemur. Si vere
 Tanaim transferimus, & ubique invictos esse no-
 Scytharum pernicie ac sanguine ostenderit; quis
 dubitabit patere etiam Europam victoribus? Falli-
 tur, qui terminos gloria nostra metitur spatio, quod
 transitori sumus. Unus amnis interfuit: quem si
 trajicimus, in Europam arma proferimus. Et
 quanti aestimandum est, dum alium subigimus, in
 alio quodammodo orbem trophæa statuere, & qua tam
 longo intervallo natura videtur diremissæ, una vi-
 ctoria subito committere? At hercule si paululum
 cessaverimus, in tergis nostris Scythæ hærebunt. An
 soli sumus, qui flumina tranare possumus? Multa
 in nosmetipsos recident, quibus adhuc vicimus.
 Fortuna belli, artem victos quoque docet. Vtribus
 amnem trajiciendi exemplum fecimus nuper. hoc
 ut Scythæ imitari nesciant, Bactriani docebunt.
 Præterea unus gentis hujus adhuc exercitus venit,
 ceteri expectantur. Ita bellum vitando alemus, &
 quod inferre possumus, accipere cogemur. Mani-
 festa est consilii mei ratio. Sed an permissuri sint
 Macedones animo uti meo, dubito: quia ex quo hoc
 vulnus accepi, non equo vectus sum, non pedibus
 ingressus. Sed si me sequi vultis, valeo, amici. Satis
 virium est ad toleranda ista. Aut si jam adest
 vita mea finis, in quo tandem opere melius extin-
 guar? Hæc quæstia adhuc voce deficiens, vix
 proximis exaudientibus dixerat; cum omnes à
 tam præcipiti consilio Regem deterrere cœpe-
 runt. Erigyus maxime, qui haud sane autho-
 ritate proficiens apud obstinatum animum, su-
 perstitionem, cujus potens non erat Rex, incu-
 tere tentavit, dicendo, Deos quoque obstare
 consilio, magnumque periculum, si flumen
 transisset,*

transisset, ostendi. Intransi Erigyo tabernaculum Regis, Aristander occurrerat, tristitia exta fuisse significans. Hæc ex vate comperta Erigyus nuntiabat. Quo inhibito, Alexander non ira solum, sed etiam pudore confusus, quod superstitione, quam celaverat, detegebatur, Aristandrum vocari jubet. Qui ut venit, intuens eum, *Non Rex, inquit, sed privatus sum. Sacrificium ut faceres mandavi. Quid eo portenderetur, cur apud alium quam apud me professus es? Erigyus arcana mea & secreta, te prodente, cognovit. Quem certum mehercule habeo extorum interpretem metu suo. Tibi autem sapius quam potest, denuntio, ipse mihi indices quid ex extis cognoveris, ne possis inficiari dixisse, qua dixeris.* Ille ex sanguis attonitoque similis stabat, per metum etiam voce suppressa. Tandemque eodem metu stimulante, ne Regis expectationem moraretur. *Magni, inquit, laboris non irriti discrimen instare prædixi. Nec me mea ars quæ benevolentia magis perturbat. Infirmam valetudinis tuæ video: & quantum in uno te sit, scio. Vereor, ne non præsenti fortuna tuæ sufficere possis.* Rex iustum confidere felicitati suæ remisit. Sibi enim ad alia gloriam concedere Deos. Consultanti deinde cum iisdem, quonam modo flumen transirent, supervenit Aristander, non aliâ lætiora exta vidisse se affirmans, utique prioribus longe diversa: tum sollicitudinis causas aperuisse, nunc prorsus egregie litatum esse. Cæterum quæ subinde nuntiata sunt Regi, continuè felicitati rerum ejus imposuerant labem. Menedemum, ut supra dictum est, miserat ad obfidendum Spitamenem Bactrianæ defectionis autorem. Qui comperto hostis adventu, ne muris urbis includeretur, simul fretus excipi

posse quem venturum sciebat, confedit occultus. Sylvestre iter aptum insidiis tegendis erat Ibi Dahas condidit. Equi binos armatos vehunt, quorum invicem singuli repente desiliunt, equestris pugnae ordinem turbant. Equorum velocitati par est hominum pernicitas. Hos Spitamenes saltum circumire iussit, pariter & lateribus, & à fronte, & à tergo, hosti ostendit Menedemus undique inclusus, ne numero quidem par, diu tamen restitit, clamitans: Nihil aliud superesse locorum fraude deceptis, quam honestae mortis solatium ex hostium caede. Ipsum praevalens equus vehebat, quo saepius incuneos Barbarorum effusis habenis euectus magna strage eos fuderat. Sed cum unum omnnes peterent, vulneribus exsanguis, Hipfides quendam ex amicis hortatus est, ut in equum suum ascenderet, & se fuga eriperet. Haec agentem anima defecit, corpusque ex equo defluxit in terram. Hipfides poterat quidem effugere sed amisso amico mori statuit. Una erat cura ne inultus occideret. Itaque subditis calcariibus equo, in medios hostes se immisit, & memorabili edita pugna, obrutus telis est. Quod ubi videre qui caede supererant, tumulum paulo quam caetera editiorem capiunt, quos Spitamenes fame in deditiorem subacturus obsedit. Cecidere eo praelio peditum duo millia, trecenti equites. Quam cladem Alexander solerti consilio texit, morte denuntiata iis, qui ex praelio venerant, si acta vulgassent.

8 Caeterum cum animo disparem vultum diutius ferre non posset, in tabernaculum, supra ripam fluminis de industria locatum, secessit. Ibi sine arbitris singula animi consulta pensando

fando, noctem vigiliis extraxit, sæpe pellibus
tabernaculi allevatis, ut conspiceret hostium
ignes, è quibus conjectare poterat, quanta ho-
minum multitudo esset. Iamque lux appetebat,
cum thoracem indutus, procedit ad milites,
tum primum post vulnus proxime acceptum.
Tanta erat apud eos veneratio Regis, ut facile
periculi, quod horrebant, cogitationem, præ-
sentia ejus excuteret. Læti ergo, & manantibus
præ gaudio lachrymis consalutant eum, &
quòd ante recusaverant bellum, feroces depo-
scunt. Ille se ratibus equitem phalangemque
transportaturum esse pronuntiat: super utres
jubet nare levius armatos. Plura nec dici res
desideravit: nec Rex dicere per valetudinem
potuit. Cæterum tanta alacritate militum ra-
tes junctæ sunt, ut in triduum ad duodecim
millia effectæ sint. Iamque ad transeundum
omnia aptaverant, cum legati Scytharum vi-
ginti, more gentis, per castra equis vecti nuntia-
ri jubent Regi, velle ipsos ad eum mandata per-
ferre. Admissi in tabernaculum, jussique confi-
dere, in vultu Regis defixerant oculos, credo,
quia, magnitudine corporis animum æstiman-
tibus, modicus haudquaquam famæ par vide-
batur. Scythis autem non ut cæteris Barbaris
rudis & inconditus sensus est. Quidam eorum
sapientiam capere dicuntur, quantamcunque
gens capit semper armata. Sicque locutos esse
apud Regem memoriæ proditum est, abhorren-
tia forsitan moribus nostris, & tempora & in-
genia cultiora fortitis. Sed ut possit oratio eo-
rum sperni, tamen fides nostra non debet: quæ
utcunque tradita sunt, incorrupta perferemus.
Igitur unum ex his maximum natu ita locu-
tum

tum accepimus : Si Dii habitum corporis tui auiditati animi parem esse, voluissent, orbis te non caperet. Altera manu Orientem, altera Occidentem contingeres. Et hoc affecutus, scire velles, ubi tantum numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis, qua non capis. Ab Europa petis Asiam : ex Asia transis in Europam. Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus, & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu ignoras, arbores magnas diu crescere, una hora exstirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido. Quid nobis tecum est? nunquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His utimur & cum amicis, & adversus inimicos. Fruges amicis damus, boum labore quasitas : Patera cum iisdem vinum Diis libamus: inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scytha Regem, & postea Persarum, Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu, qui te gloriaris ad latrones persequendos venire; omnium gentium, quas adisti, latro es. Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes, Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Iam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis. Quid tibi divitiis opus est, qua te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plura haberes, acrius qua non habes,

*habes, cuperes. Non succurrit tibi, quam diu circum
 Baetra hareas? Dum illos subigis, Sogdiani bellare
 coeperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut
 major fortiorque sis quam quisquam; tamen alieni-
 genam dominum pati nemo vult. Transi modo Ta-
 naim, scies quam late pateant, nunquam tamen con-
 sequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit,
 quam exercitus tuus, qui praedam tot nationum ve-
 hit. Rursus, cum procul abesse nos credes, videbis in
 tuis castris. Eadem enim velocitate & sequimur, &
 fugimus. SCYTHARUM SOLITUDINES,
 Graeci etiam proverbii audio eludi. Nos deserta &
 humano cultu vacua, magis quam urbes & opu-
 lentos agros sequimur. Proinde fortunam tuam
 pressis manibus tene: lubrica est, nec invia teneri
 potest: impone felicitati tuae frenos, facilius illam
 reges. Nostri SINE PEDIBUS dicunt esse FOR-
 TUNAM, quae manus & pinnas tantum habet. cum
 manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non
 sinit. Denique, si Deus es, tribuere mortalibus bene-
 ficia debes, non sua eripere. Sin autem homo es: id
 quod es, semper esse te cogita. Stultum est eorum
 meminisse, propter quae tui oblivisceris. Quibus bel-
 lum non intuleris, bonis amicis poteris uti. Nam &
 firmissima est inter pares amicitia: & videntur pa-
 res, qui non fecerunt inter se periculum virium.
 Quos viceris, amicos tibi esse cave credas. Inter do-
 minum & servum nulla amicitia est: etiam in pa-
 ce, belli tamen iura servantur. Iurando gratiam
 Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.
 Graecorum ista cautio est, qui acta consignant, &
 Deos invocant: nos religionem in ipsa fide novimus.
 Qui non reverentur homines, fallunt Deos. Nec tibi
 amico opus est, de cuius benevolentia dubites. Cate-
 rum nos & Asia & Europa custodes habebis. Ba-
 etra,*

stra, nisi dividat Tanais, contingimus. Ultra Tanaim, usque ad Thraciam colimus. Thracia Macedonia conjunctam esse fama est. utriusque imperii tuo, finitimos, hostes an amicos velis esse, considera.
Hæc Barbarus.

9 Contra Rex, fortuna sua, & consiliis eorum se usurum esse respondet. Nam & fortunam cui confidat, & consilium suadentium, ne quid temere & audacter faciat, secuturum. Dimissisque legatis, in preparatas rates exercitum imposuit. In proris clypeatos locaverat, jussu in genua subsidere, quo tutiores essent adversu ietus sagittarum. Post hos, qui tormenta intenderent, stabant, & ab utroque latere, & fronte circumdati armatis. Reliqui, qui post tormenta constiterant, remigem lorica indutum scutorum testudine armati protegebant. Idem ordo in illis quoque ratibus, quæ equitum vehebant, servatus est: major pars à puppe nantes equos loris trahebat. At illos, quos utreframento repleti vehebant, objectæ rates tuebantur. Ipse Rex cum delectis, primus ratem solvit, & in ripam dirigi jussit. Cui Scythæ admotos ordines equitum in primo ripæ margine opponunt, ut ne applicari quidem terræ rates possent. Cæterum præter hanc speciem ripis præsidentis exercitus, ingens navigantes terror invaserat. Namque cursum gubernatores, cum obliquo flumine impellerentur, regere non poterant: vacillantisque milites, & ne excuterentur solliciti, nautarum ministeria turbaverant. Nec tela quidem conati nisu vibrare poterant, cum prior standi sine periculo, quam hostem incessendi cura esset. Tormenta saluti fuerunt, quibus inconfertos ac temere se offeren-

offerentes, haud frustra excussa sunt tela. Barbari quoque ingentem vim sagittarum infudere ratibus. Vixque ullum fuit scutum, quod non pluribus simul spiculis perforaretur. Iamque terræ rates applicabantur, cum acies clypeata confurgit, & hastas certo ictu, utpote libero nisu, mituit è ratibus. Et ut territos recipientesq; equos videre, alacres mutua adhortatione in terram desiliere. Turbatis acriter pedem inferre cœperunt. Equitum deinde turmæ, quæ frænatos habebant equos, perfregere Barbarorum aciem. Interim cæteri, agmine dimicantium tecti, aptavere se pugnae. Ipse Rex, quod vigoris ægro adhuc corpori deerat, animi firmitate supplebat. Vox adhortantis non poterat audiri, nondum bene obducta cicatrice cervicis: sed dimicantem cuncti videbant. Itaque ipsi quidem ducum fungebantur officio: aliusq; alium adhortati in hostem, salutis immemores, ruere cœperunt. Tum vero non ora, non arma, non clamorem hostium Barbari tolerare potuerunt, omnesque effusis habenis (namque equestris acies erat) capessunt fugam: quos Rex, quanquam vexationem invalidi corporis pati non poterat, per LXXX. tamen stadia insequi perseveravit. Iamque linquente animo, suis præcepit, ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhærerent. Ipse, exhaustis etiam animi viribus, in castra se recepit, reliquum substitit. Transferant jam Liberi patris terminos, quorum monumenta lapides erant crebris intervallis dispositi, arboresque proceræ, quarum stipites hedera contexerat. Sed Macedonas ira longius provexit: quippe media fere nocte in castra redierunt, multis interfectis,
pluribus

pluribus captis, equosque M. DCCC. abegere. Ceciderunt autem Macedonum equites LX. pedites c. fere, M. saucii fuerunt. Hæc expeditio deficientem magna ex parte Asiam famâ tam opportunæ victoriæ domuit. Inviçtos Scythas esse crediderant: quibus fractis nullam gentem Macedonum armis parem fore confitebantur. Itaque Sacæ misere legatos, qui pollicerentur gentem mandata facturam. Moverat eos Regis non virtus magis, quam clementia in devicto: Scythas: quippe captivos omnes sine pretio remiseraat, ut fidem faceret, sibi cum ferocissimorum gentium de fortitudine, non de ira, fuisse certamen. Benigne igitur exceptis Sacarum legatis comitem Excipinum dedit, admodum juvenem, ætatis flore conciliatum sibi: qui, cum specie corporis æquaret Hephæstionem, lepore haud sane illi par erat. Ipse, Cratero cum majore parte exercitus modicis itineribus sequi jussus, ad Maracanda urbem pervenit: ex qua Spitamenes, cognito ejus adventu, Bactra per fugerat. Itaque quadriduo Rex longum itineris spatium emensus, pervenerat in eum locum, in quo, Menedemo duce, duo millia peditum, & trecentos equites amiserat. Horum ossa tumulo contegi jussit, & inferias more patrio dedit. Iam Craterus cum phalange subsequi jussus, ad Regem pervenerat. Itaque ut omnes, qui defecerant, pariter belli clade premerentur, copias dividit; urique agros, & interfici puberes jussit.

10 Sogdiana regio majori ex parte deserta est: octuaginta fere stadia in latitudinem vastæ solitudines tenent. Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis (Polytimetum vocant incolæ) fertur. Torrentem eum ripæ in tenuem alveum

alveum cogunt : deinde caverna accipit, & sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est aquę meantis sonus, cum ipsum solum, sub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem refudet humore. Ex captivis Sogdianorum, ad Regem triginta nobilissimi, corporum robore eximio, perducti erant. Qui, ut per interpretem cognoverunt, jussu Regis ipsos ad supplicium trahi, carmen lætantium more canere, tripudiisque, & lasciviori corporis motu, gaudium quoddam animi ostentare cœperunt. Admiratus Rex, tanta magnitudine animi oppetere mortem, revocari eos jussit, causam tam effusæ lætitiæ, cum supplicium ante oculos haberent, requirens. Illi, si ab alio occiderentur, tristes morituros fuisse respondent. Nunc à tanto Rege victore omnium gentium majoribus suis reditos, honestam mortem, quam fortes viri voto quoque expeterent, carminibus sui moris lætitiaque celebrare. Tum Rex admiratus magnitudinem animi : *Quæro itaque, inquit, an vivere velitis non inimici mihi, cujus beneficio victuri estis?* Illi, nunquam se inimicos ei, sed bello lacesitos, hostes fuisse respondent. Si quis ipsos beneficio, quam injuria experiri maluisset, certaturos fuisse ne vincerentur officio. Interrogantique, quo pignore fidem obligaturi essent : *Vitam, quam acciperent, pignori futuram esse dixerunt; reddituros, quandoque reperisset.* Nec promissum fefellerunt. Nam qui remissi domos ierant, in fide continuere populares. Quatuor inter custodes corporis retenti, nulli Macedonum in regem charitate cesserunt. In Sogdianis Peucolao cum tribus millibus peditum (neque enim majori præsidio indigebat) relicto, Bactra per-

venit.

venit. Inde Bessum Ecbatana duci iussit, interfecto Dario pœnas capite persoluturum. Iisdem fere diebus Ptolemæus & Menidas peditum tria millia, & equites mille adduxerunt mercede militaturos: Alexander quoque ex Lyci cum pari numero peditum, & quingentis equitibus venit. Totidem è Syria Asclepiodorum sequebantur. Antipater Græcorum octo millia in quibus quingenti equites erant, miserat. Itaque exercitu aucto, ad ea, quæ defectione turbat erant, componenda processit: interfectisque consternationis autoribus, quarto die ad flumen Oxum perventum est: hic, quia limum vehit, turbidus semper, & insalubris est potu. Itaque puteos miles cœperat fodere. Nec tamen humo alte egesta existerat humor, cum in ipso tabernaculo Regis conspectus est fons: quem quia tarde notaverant, subito exstitisse finxerunt. Rexque ipse credi voluit, donum Dei id fuisse. Superatis deinde omnibus Ocho & Oxo ad urbem Marginiam pervenit. Circa eam sex oppidis condendis electa sedes est. Duo ad meridiem versa, quatuor spectantia Orientem, modicis inter se spatiis distabant, ne procul repetendum esset mutuum auxilium. Hæc omnia sita sunt in editis collibus, tum velut fræni domitarum gentium: nunc originis suæ oblita, serviunt quibus imperaverunt. Et cætera quidem pacaverat.

11. Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus cum xxx millibus armatorum obtinebat, alimentis ante congestis, quæ tantæ multitudini vel per biennium suppeterent. Petra in altitudinem xxx. eminent stadia, circuitu c & l. complectitur. Undique abscessa & abrupta, semita

mita perangusta aditur. In medio altitudinis spatium habet specum, cujus os arctum & obscurum est: paulatim deinde ulteriora panduntur. Ultima etiam altos recessus habent: fontes per totum fere specum manant. Equibus collatae aquae per prona montis flumen emittunt. Rex, loci difficultate spectata, statuerat inde abire: Cupido deinde incessit animo, naturam quoque fatigandi. Prius tamen quam fortunam obsidionis experiretur, Cophen (Artabazi hic filius erat) misit ad Barbaros, qui suaderet, ut dederent rupem. Arimazes loco fretus, superbe multa respondit. Ad ultimum, an Alexander volare possit, interrogat. Quae nuntiata Regi, sic accendere animum, ut adhibitis cum quibus consultare erat solitus, indicaret insolentiam Barbari illudentis ipsos, quia pinnae non haberent. Se autem proxima nocte effecturum, ut crederet, Macedonas etiam volare, *Trecentos, inquit, perniciosissimos juvenes ex suis quisque copiis perducite ad me, qui per calles, & pene invias rupes, domi pecora agere consueverint.* Illi praestantes & levitate corporum, & ardore animorum strenue adducunt: quos intuens Rex, *Vobiscum, inquit, o juvenes, & mei aequales, urbium invictarum ante munimenta superavi: montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciae intravi: India sine lassitudine vim frigoris sum perpassus. Et mei documenta vobis dedi, & vestra habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem Barbari obsident, caetera negligunt. Nullae vigiliae sunt, nisi qua castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentis ad cacumen. Nihil tam alte natura constituit, quo virtus non possit eniti. Experiendo, quae*
caeteri

cæteri desperaverunt, *Asiam habemus in potestatem*
Evadite in cacumen: quod cum ceperitis, candida
velis signum mihi dabit: ego, copiis admotis, hostem
in nos à vobis convertam. Præmium erit ei qui
primus occupaverit verticem, talenta decem.
Vno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque
ad decem homines servabitur portio. Ceterum habeo,
vos non tam liberalitatē intueri meam quam voluntatem. His animis Regem audierunt
 ut jam cepisse verticem viderentur. dimissique
 ferreos cuneos, quos inter saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circumvectos petram, qua minime asper ac præruptus aditus videbatur, secunda vigilia (quod bene verteret ingredi jubet. Illi, alimentis in biduum sumptis, gladiis modo atque hastis armati subire cœperunt. Ac primo pedibus ingressi sunt: deinde, ut in prærupta perventum est, alii manibus eminentia saxa complexi, levare semetipsos alii adjectis funium laqueis evasere, cum cuneo inter saxa defigerent, queis gradus subinde insisterent: diem inter metum laboremque consumpserunt. Per aspera enixis, duriora restabant. & crescere altitudo petræ videbatur. Illa vero miserabilis erat facies, cum ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex præcipiti devolverentur: mox eadē in se patiendi alieni casus ostendebat exemplum. Per has tamen difficultates enituntur in verticem montis, omnes fatigatione continuati laboris affecti; quidam multati parte membrorum. pariterque eos & nox, & somnus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis & in asperis saxorum, periculi instantis obliti in lucem quieverunt: tandemque velut ex alto sopore excitati, occultas sub-

jectasque

jectasque ipsis valles rimantes, ignari in qua parte petrae tanta vis hostium condita esset, fumum specus infra seipsum evolutum notaverunt. Ex quo intellectum est, illam hostium latebram esse. Itaque hastis imposuere quod convenerat signum, totoque è numero duos & triginta in ascensu interiisse cognoscunt. Rex non cupidine magis potiundi loci, quam vicem eorum, quos ad tam manifestum periculum miserat, sollicitus, toto die cacumina montis intuens restitit. Noctu demum cum obscuritas cõspectum oculorum ademisset, ad curandum corpus recessit. Postero die nondum satis clara luce, primus vela, signum capti verticis, conspexit. Sed ne falleretur acies, dubitare cogebat varietas cœli, internitente lucis fulgore conditi. Verum ut liquidior lux apparuit cœlo, dubitatio exempta est. Vocatumque Cophen, per quem Barbarorum animos tentaverat, mittit ad eos, qui moneret; nunc saltem salubrius cõsiliium inirent. Sin autem fiducia loci perseverarent, ostendi à tergo iussit, qui ceperant verticem. Cophes ad eos missus suadere cœpit Arimazi petram tradere, gratiam Regis inituro, si tantas res molientem in unius rupis obsidione hæreere non coëgisset. Ille, ferocius superbiusque quam antea locutus, abire Cophen jubet. At is prehensum manu Barbarum rogat, ut secum extra specum prodeat: quo impetrato, juvenes in cacumine ostendit, ejusque superbix haud immerito illudens, Pinnas ait habere milites Alexandri. Iamque è Maçedonum castris signorum concentus, & rotius exercitus clamor audiebatur. Ea res, sicut pleraque belli vana & inania, Barbaros ad deditionem traxit. quippe

quippe occupati metu, paucitatem eorum, quæ à tergo erant, æstimare non poterant. Itaque Cophen (nam trepidantes reliquerat) strenue revocant, & cum eo triginta principes mittunt qui petram tradant, & ut incolumibus abire liceat, paciscantur. Ille, quanquam verebatur ne conspecta juvenum paucitate deturbarer eos Barbari; tamen & fortunæ suæ confisus, & Arimazi superbiam infensus, nullam se conditionem deditiois accipere respondit. Arimazes, desperatis magis quam perditis rebus, cum propinquis nobilissimisque gentis suæ descendit in castra, quos omneis verberibus affectis sub ipsis radicibus Petræ crucibus iussit affligi. Multitudo dedititiorum incolis novarum urbium cum pecunia capta dono data est. Artabazus, in petræ regionisque quæ apposita esse ei, tutela, relictus est.

LIBER VIII.

BREVIARIUM LIBRI.

1 **M** Assagetis, Dahis, & Sogdianis subactis Scythæ sui regis filiam Alexandro conjugem offerunt, qui leone interfecto & quatuor millibus ferarum in venatione dejectis, Clytium solenni convivio adhibitum, & liberius loquentem, interficit.

2 Sera Alexandri pœnitentia, quam sequuntur bellica expeditiones adversus Bactrianos transfugas & Sysmithren: Philippi item strenuissimi juvenis, & Erigy clarissimi ducis, obitus.

3 Spitamenis uxorem, interfecti mariti caput afferen-

afferentem, Alexander castris excedere jubet: provincias quasdam à praefectorum suorum injuriis vindicat.

4 Frigoris nimia vi pene opprimitur exercitus Gabazam aditurus. Alexandri constantia, & erga gregarium militem humanitas, ejusdemque cum Roxane matrimonium.

5 Cogitationibus in bellum Indicum versis, adulatorum fraude, nimia superbia elatus Alexander, Iovis filius vult salutari: quod Calisthenes gravi oratione improbat.

6 Ex ignominia Hermolao nobili puero illata nascitur in caput Alexandri conjuratio, qua detecta, inter autores sceleris innocens Calisthenes con-jicitur.

7 Hermolai Calisthenem justum esse asseverantis, adversus crudelem Alexandri superbiam in-vectiva.

8 Alexandri ad Hermolai invectivam respon-sio: conjuratorum item atque innocentis Calisthe-nis supplicium.

9 Indi, Gangis, Dyardenis, India, ejus incola-rum, luxu diffluentium regum, ac sapientum, lu-culenta descriptio,

10 Varios Indiae populos mira felicitate, non ta-men sine sanguine Alexander subjicit.

11. Aornus petra & arx inaccessa ab Alexan-dro oppugnatur, & ab obsessis relicta capitur.

12 Omphis rex potentissimus se regnumq; suum Alexandro permittit. à quo in integrum restitui-tur: unde mutua dona regia.

13 Porum regem, Omphis suasu, Alexander ancipiti quidem & sub initia periculossimo aggre-ditur bello.

14 Indorum & Macedonum insignis & cruen-ta pu-

ta pugna: Pori captivi magnanimitas, & Alexandri regia clementia.

ALEXANDER majore fama quam gloria in ditionem redacta Petrus cum propter vagum hostem spargendæ manus essent, in tres partes divisit exercitum: Hephæstione uni, Cænon alteri duces dederat: ipse cæteris præerat. Sed non eadem mens omnibus Barbaris fuit. Armis quidam subacti, plures ante cetera tamen imperata fecerunt: quibus eorum, qui in defectione perseveraverant, urbes agrosque iussit attribui. At exules Bactriani cum Decem equitibus Massagetarum proximos vicos vastaverunt. Ad quos coercendos Attinas regionis ejus Præfectus CCC equites, insidiarum quæ præparabantur ignarus, eduxit. Namque hostis in sylvis, quæ erant forte campo junctæ, armatum militem condidit, paucis propellentibus pecora, ut improvidum ad insidias præda perduceret. Itaque incomposito agmine, solutæque ordinibus, Attinas prædabundus sequebatur: quem prætergressum sylvam, qui in confederant, ex improvviso adorti, cum omnibus interemerunt. Celeriter ad Craterum hujus cladis fama perlata est, qui cum omni equitatu supervenit. Et Massagetæ quidem jam refugerant. Dahæ mille oppressi sunt: quorum clades totius regionis finita defectio. Alexander quoque, Sogdianis rursus subactis, Maracanda repetit. Ibi Berdes, quem ad Scythas super Bosphorum colentes miserat, cum legatis gentis occurrit. Phrataphernes quoque, qui præerat Massagetis & Dahis regionum confinio adju-

& is, miserat, qui facturum imperata pollicerentur. Scythæ petebant, ut Regis sui filiam matrimonio sibi jungeret: si dedignaretur affinitatem, principes Macedonum cum primoribus suæ gentis connubio coire pateretur. Ipsum quoque Regem venturum ad eum pollicebantur. Vtraque legatione benigne audita, Hephæstionem & Artabazum opperiens, stativa habuit: quibus adjunctis, in regionem, quæ appellatur Bazaria, pervenit. Barbaræ opulentia in illis locis haud ulla sunt majora indicia, quàm magnis nemoribus saltibusque nobilium ferarum greges clausi. Spatiosas ad hoc eligunt sylvas, crebris perennium aquarum fontibus amœnas. Muris nemora cinguntur, turesque habent venantium receptacula. Quatuor continuis aratibus intactum saltum fuisse constabat; quem Alexander cum toto exercitu ingressus, agitari undique feras jussit. Inter quas cum leo magnitudinis raræ ipsum Regem invasurus incurreret, forte Lyfimachus, qui postea regnavit proximus Alexandro, venabulum objicere feræ cœperat. Quo Rex repulso, & abire jussu, adjecit: Tam à semet uno, quam à Lyfimacho, leonem interfici posse. Lyfimachus enim quondam, cum venaretur in Syria, occiderat eximia magnitudinis feram solus, sed lævo humero usq; ad ossa laceratus, ad ultimum periculi pervenerat. id ipsum exprobrans ei Rex, fortius quam locutus est, fecit. Nam feram non excepit modo, sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam, quæ objectum leoni à Rege Lyfimachum temere vulgavit, ab eo casu (quæ supra diximus) ortam esse crediderim. Cæterum Macedones, quanquam prospero eventu

defunctus erat Alexander, tamen scivere gentem suam more, ne pedes venaretur sine delectis principum, amicorumque. Ille quatuor millibus ferarum dejectis, in eodem saltu cum toto exercitu epulatus est. Inde Maracanda reditum est. Acceptaque ætatis excusatione ab Artabazo provinciam ejus destinat Clyto. Hic erat, qui apud Granicum amnem nudo capite Regem dimicantem clypeo suo textit: & Rhofacis manus capiti Regis imminentem gladio amputavit; vetus Philippi miles, multisque bellicis operibus clarus. Hellenice, quæ Alexandrum educaverat, soror ejus haud secus quam mater à Rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii partem fidei ejus tutelæque commisit. Iamque iter parare in posterum jussus, solent & tempestivo adhibetur convivio. In quo Rex cum multo incaluisse mero, immodicus æstimator sui, celebrare, quæ gesserat, cœpit: gravi etiam eorum auribus, qui sentiebant vera memorari. Silentium tamen habuere seniores, donec Philippi res orsus obterere, nobilem apud Cheroneam victoriam sui operis fuisse jactavit. Ademptamque sibi malignitate & invidia patris tantæ rei gloriam. Illum quidem, seditionem inter Macedonas milites & Græcos mercenarios orta, debilitatum vulnere, quod in ea consternatione acceperat, jacuisse, non alias quam simulatione mortis tutiorem: se corpus ejus protexisse clypeo suo, ruentesque in illum sua manu occisos. Quæ patrem nunquam æque animo esse confessum, invitum filio debentem salutem suam. Itaque post expeditionem quam sine eo fecisset ipse in Illyricos, victorem scripsisse se patri, fusos fugatosque hostes, nec affuisse

fuisse usquam Philippum. Laude dignos esse, non qui Samothracum initia viserent, cum Asiam uri, vastarique oporteret; sed eos, qui magnitudine rerum fidem antecessissent. Hæc & his similia læti audiere juvenes: ingrata senioribus erant, maxime propter Philippum, sub quo diutius vixerant. Tum Clytus, ne ipse quidem satis sobrius, ad eos, qui infra ipsum cubabant, conversus, Euripidis retulit carmen, ita ut sonus magis quam sermo exaudiri posset à Rege. Quo significabatur, male instituisse Græcos quod trophæis Regum duntaxat nomina inscriberentur. Alieno enim sanguine partam gloriam intercipi. Itaque Rex cum suspicaretur malignius habitum esse sermonem, percontari proximos cœpit, quid ex Clyto audissent. Et illis ad silentium obstinatis Clytus paulatim majore voce Philippi acta, bellaque in Græcia gesta commemorat, omnia præsentibus præferens. Hinc inter juniores senesq; orta contentio est. Et Rex, velut patienter audiret, queis Clytus obterebat laudes ejus, ingentem iram conceperat. Cæterum cum animo videretur imperaturus, si finem procaciter orto sermoni Clytus imponeret: nihileorum omittente, magis exasperabatur. Iamque Clytus etiam Parmenionem defendere audebat: & Philippi de Atheniensibus victoriam, Thebarum præferbat excidio; non vino modo, sed etiam animi prava contentione provectus. Ad ultimum, *Si moriendum, inquit, est pro te, Clytus est primus. At victoria majus premium ferunt, qui procacissime patris tui memoria illudunt. Sogdianam regionem mihi attribuis, toties rebellem, & non modo indomitam, sed qua ne subigi quidem possit. Mittor ad*

feras bestias, precipitia ingentia sortitas. Sed qua
 me pertinet, transeo: Philippi milites spernis, oblitu
 nisi hic Atharias senex juniores pugna detractant
 revocasset, adhuc nos circa Halicarnassum hasur
 fuisse. Quomodo ergo Asiam etiam cum istis juni
 ribus subjecisti? Verum est (ut opinor) quod avuncu
 lum tuum in Italia dixisse constat: Ipsum in viros in
 cidisse, te in faeminas. Nihil ex omnibus inconsu
 te ac temere actis Regem magis moverat, quam
 Parmenionis cum honore mentio illata; doleret
 tamen Rex pressit, contentus jussisse, ut convivium
 excederet: nec quidquam aliud adjecit, quam
 forsitan eum (si diutius locutus foret) exprobra
 turum sibi fuisse vitam a semetipso datam: homo
 enim superbe saepe jactasse. Atque illum cunctan
 tem adhuc surgere, qui proximi ei cubuerant, in
 jectis manibus, jurgantes monentesque conaban
 tur abducere. Clytus cum abstraheretur, ad pri
 stinam vinolentiam ira quoque adjecta: Suo pe
 ctore tergum illius esse defensum: nunc postea quan
 tanti meriti praeteriit tempus, etiam memoriam in
 visam esse, proclamat. Attali quoque eadem objicie
 bat: Et ad ultimum, Jovis, quem patrem sibi Alexan
 der asseveret, oraculum eludens, Veriora se Regi, quam
 patrem ejus, respondisse dicebat. Iam tantum ira
 conceperat Rex, quantum vix sobrius ferre po
 tuisset. Enimvero mero sensibus victis, ex lecto
 repente profiliuit. Attoniti amici, ne positus qui
 dem, sed abjectis poculis, consurgunt, in eventum
 rei, quam tanto impetu acturus esset, intenti.
 Alexander, rapta lancea ex manibus armigeri,
 Clytum adhuc eadem linguae intemperantia fu
 rentem percutere conatus, a Ptolemaeo & Per
 dicca inhibetur. medium complexi, & obluentari
 perseverantem, morabantur. Lysimachus & Leo
 natus

natus etiam lanceam abstulerant. Ille militum fidem implorans, comprehendi se à proximis amicorū, quod Dario nuper accidisset, exclamat: signumq; tuba dari, ut ad regiam armati coirēt, jubet. Tum vero Ptolemæus & Perdicas genibus advoluti orant, ne in tam præcipiti ira perseveret, spatiumque potius animo det: omnia poltero die justius exsecuturum. Sed clausæ erant aures, obstrepente ira. Itaque impotens animi, percurrit in regiæ vestibulum, & vigili excubanti hasta ablata constitit in aditu, quo necesse erat iis, qui simul cœnaverant, egredi. Abierant cæteri: Clytus ultimus sine lumine exhibat. Quem Rex, quisnam esset, interrogat. Eminebat, etiam in voce, sceleris, quod parabat, atrocitas. Et ille jam non suæ, sed Regis iræ memor, Clytum esse, & de convivio exire respondit. Hæc dicentis latus hasta transfixit, morientisque sanguine aspersus: *Inunc, inquit, ad Philippum, & Parmenionem, & Attalum.*

2 Male humanis ingeniis natura consuluit, quod plerunq; non futura, sed transacta perpendimus. quippe Rex posteaquã ira mente decesserat, etiam ebrietate discussa, magnitudinẽ facinoris fera estimatione perspexit. Videbat tunc immodica libertate abusum, sed alioqui egregium bello virum, & nisi erubesceret fateri, servatorem sui, occisum. Detestabile carnificis ministerium occupaverat Rex, verborū licentiam, quæ vino poterat imputari, nefanda cede ultus. Manabat toto vestibulo cruor paulo ante convivæ: vigiles attoniti & stupentibus similes procul stabant, liberiolemq; pœnitentiam solitudo exciebat. Ergo hastam ex corpore jacentis evulsam retorsit in semet: jamq; admoverat pectori,

cum advolant vigiles, & repugnantiè manibus extorquent, allevatumq; in tabernaculum deferunt. Ille humi prostraverat corpus; gemitu ejulatuque miserabili tota personante regia. Laniare deinde os unguibus, & circumstantes rogare, ne se tanto dedecori superflitem esse paterentur. In has preces tota nox exacta est: scrutantemque num ira Deorum ad tantum nefactus esset, subit, anniversarium sacrificium Libero patri non esse redditum stato tempore itaque inter vinum & epulas cæde commissâ iram Dei fuisse manifestam. Cæterum magis commovebatur, quod omnium amicorum animo videbat attonitos: neminem cum ipso sociarfermonem postea ausurum. Vivendum esse in solitudine, velut feræ bestiæ terrenti alias, aliam timentem. Prima deinde luce tabernaculo corpus, sicut adhuc cruentum erat, jussit inferri Quo posito ante ipsum, lachrymis obortis *Hanc, inquit, nutrici mea gratiam retuli, cujus duo filii apud Miletum pro mea gloria occubuerunt mortem? hic frater, unicum orbis solatium, me inter epulas occisus est. Quo nunc se confere miseram? Omnibus ejus unus supersum, quem solum quis oculis videre non poterit. Et ego servatorum meorum latro revertar in patriam, ut ne dexteram quidem nutrici sine memoria calamitatis ejus afferre possim?* Et cum finis lachrymis querelisque non fieret, jussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum jacuit inclusus. Quem ut armigeri corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognoverunt, universi in tabernaculû irrumpunt, diuque precibus ipsorum reluctatum ægre vicerunt, ut cibum caperet. Quoque minus cædis puderet, jure interfectum

festum Clytum Macedones decernunt, sepultura quoque prohibitori, ni Rex humari iussisset. Igitur decem diebus maxime ad confirmandum pudorem apud Maracanda consumptis, cum parte exercitus Hephæstionem in regionem Bactrianam misit, commeatus in hyemem paraturum. Quam Clyto autem destinaverat provinciam, Amyntæ dedit. Ipse Xenippa pervenit, Scythiæ confinis est regio, habitaturque pluribus ac frequentibus vicis, quia ubertas terræ non indigenas modo detinet, sed etiam advenas invitat. Bactrianorum exsulum, qui ab Alexandro defecerant, receptaculum fuerat. Sed posteaquam Regem adventante compertum est, pulsî ab incolis, duo millia fere & ducenti congregantur. Omnes equites erant, etiam in pace latrociniis assueti. Tum ferocia ingenia non bellum modo, sed etiam veniæ desperatio efferaverat. Itaque ex improvviso adorti Amyntam Prætorem Alexandri, diu anceps prælium fecerant. Ad ultimum, DCC. suorum amissis, quorum CCC. hostis cepit, dedere terga victoribus, haud sane inulti: quippe LXXX. Macedonum interfecerunt, præterque eos trecenti & quinquaginta faucii facti sunt, veniam tamen etiam post alteram defectionem impetraverunt. His in fidem acceptis, in regionem, quam Naura appellant, Rex cum toto exercitu venit. Satrapes erat Syfimitres, duobus ex sua matre filiis genitis: quippe apud eos parentibus stupro coire cum liberis fas est. Duobus millibus armatis popularibus, fauces regionis, qua in arctissimum cogitur, valido munimento sepserant. Præterfluebat torrens amnis, qui terga petrae claudebat, hanc manu

perviam incolæ fecerant. Sed aditus specus accipit lucem: interiõra, nisi illato lumine, obscura sunt. Perpetuus cuniculus iter præbet in campos ignotum, nisi indigenis. At Alexander, quanquam angustias naturali situ munita valida manu Barbari tuebantur, tamen arietibus admotis, munimenta, quæ manu adjuncta erant, concussit, fundisque & sagittis propugnantium plerosque dejecit: quos ubi dispersos fugavit, ruinas munimentorum supergressus, ad petram admovit exercitum. Cæterum interveniebat fluvius coeuntibus aquis ex superiore fastigio in vallem, magnique operis videbatur tam vastam voraginem explere. Cædunt tamen arbores, & saxa congeri jussit. Ingenteque Barbaros pavor rudes ad talia opera concussærat, excitatam molem subito cernentes. Itaque Rex ad deditiõnem metu posse compellatur, Oxarten misit nationis ejusdem, sed ditionis suæ, qui suaderet duci, ut traderet Petram. Interim ad augendam formidinem, & rures admovebantur, & excussa tormentis tela emicabant. Itaque verticem Petræ omni alio præsidio damnato, petiverunt. At Oxartes trepidum diffidentemque rebus suis Syfimithrem cepit hortari, ut fidem, quam vim Macedonum, mallet experiri, neu moraretur festinationem victoris exercitus in Indiam tendentis: cui quisquis semet offerret, in suum caput alienam cladem esse versurum. Et ipse quidem Syfimithres deditiõnem annuebat: cæterum mater eademque conjux morituram se ante denuntians quam in ullius veniret potestatem, Barbari animum ad honestiora quam tutiora converterat: pudebatque, libertatis majus esse
apud

apud scæminas quam apud viros pretium. Itaque dimissio internuntio pacis, obsidionem ferre decreverat. Sed cum hostis vires, suasque pensaret, rursus muliebris consilii, quod præceps magis quam necessarium esse credebat, pœnitere eum cœpit. Revocatoque strenue Oxarte, futurum se in Regis potestate respondit; unum precatus, ne voluntatem & consilium matris suæ proderet, quo facilius venia illi quoque impetraretur. Præmissum igitur Oxartem cum matre liberisque, & totius cognationis grege, sequebatur, ne expectato quidem fidei pignore, quod Oxartes promiserat. Rex, equite præmissis, qui reverti eos juberet, opperiri que præsentiam ipsius, supervenit, & victimis Minervæ ac Victoriæ cæsis, imperium Syfimitrhi restituit, spe majoris etiam provinciæ facta, si cum fide amicitiam ipsius coluisset. Duos illi juvenes patre tradente, secum militaturos sequi iussit. Relicta deinde phalange, ad subigendos, qui defecerant, cum equite processit. Arduum & impeditum saxis iter primo atcunque tolerabant. Mox equorum non unguis modo attritis, sed corporibus etiam fatigatis, sequi plerique non poterant, & rarius subinde agmen fiebat, pudorem (ut fere fit) immodico labore vincente. Rex tamen subinde equos mutans, sine intermissione fugientes insequebatur. Nobiles juvenes comitari eum soliti defecerant, præter Philippum; Lyfimachi erat frater, tum primum adultus, &, quod facile appareret, indolis rare. Is pedes (incredibile dictu) per cc. stadia vectum Regem comitatus est, sæpe equum suum offerente Lyfimacho; nec tamen ut digrederetur à Rege, effici potuit, cum lorica in-

durus arma gestaret. Idem, cum perventum esset in saltum, in quo se Barbari abdiderant, nobilem edidit pugnam, Regemque cominus cum hoste dimicantem protexit. Sed posteaquam Barbari in fugam effusi deseruere sylvas, animus, qui in ardore pugnae corpus sustentaverat, liquit: subitoque ex omnibus membris profuso sudore, arboris proximae stipiti se applicuit. Deinde, ne illo quidem adminiculo sustinente, manibus Regis exceptus est; inter quae collapsus, extinguitur. Mœstum Regem alius haud levis dolor excepit. Erigyus inter claros duces fuerat, quem extinctum esse paulo antequam reverteretur in castra, cognovit. Vtriusque funus omni apparatu atque honore celebratum est.

3 Dahas deinde statuerat petere: ibi namque Spitamenem esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditionem, ut pleraque alia, fortuna, indulgendo ei nunquam fatigata, pro absente transiegit. Spitamenes uxoris immodico amore flagrabat: quam ægre fugam & nova subinde exilia tolerantem, in omne discrimen comitem trahebat. Illa malis fatigata, identidem muliebres adhibere blanditias, ut tandem fugam sifteret, victorisque Alexandri clementiam expertus placaret, quem effugere non posset. Tres adulti erant liberi ex eo geniti: quos cum pectori patris admovisset, ut saltem eorum misereri vellet, orabat. Et quo efficaciores essent preces, haud proculerat Alexander. Ille se prodi, non moneri ratus, & formæ profecto fiducia cupere eam quam primum dedi Alexandro, acinacem strinxit, percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fratrum ejus occursum. Cæterum abire
è eon-

è conspectu jubeat, addito metu mortis, si se oculis ejus obtulisset : & ad desiderium levandum noctes inter pellices agere cœpit. Sed penitus hærens amor, fastidio præsentium accensus est. Itaque rursus uni ei deditus, orare non destitit, ut tali consilio abstineret, patereturque sortem, quamcunque his fortuna fecisset. Sibi mortem deditioe esse leviozem. At illa purgare se, quod quæ utilia esse censebat, muliebriter forsitan, sed fida tamen mente suassisset : de cætero futuram in viri potestate. Spitamenes simulato captus obsequio, de die convivium apparari jubeat : vinoque & epulis gravis semisomnus in cubiculum fertur. Quem ut alto & gravi somno sopitum esse sensit uxor, gladium; quem veste occultaverat, stringit; caputque ejus abscissum cruore resperfa seruo suo conscio facinoris tradit. Eodem comitante (sicut erat cruenta veste) in Macedonum castra pervenit, nuntiarique Alexandro jubeat, esse, quæ ex ipsa deberet agnoscere. Ille protinus Barbaram jussit admitti. Quam ut aspersam cruore conspexit, ratus ad deplorandam contumeliam venisse, dicere, quæ vellet, jubeat. At illa, servum, quem stare in vestibulo jusserrat, introduci desideravit. Qui, quia caput Spitamenis veste tectum habebat, suspectus, scrutantibus quid occuleret, ostendit. Confuderat oris ex sanguis notas pallor, nec quis esset nosci satis poterat. Ergo Rex certior factus, humanum caput afferre eum, tabernaculo excessit, percontatusque quid rei sit, illo profitente cognoscit. Variæ hinc cogitationes invicem animum diversa agitantem commoverant. Meritum ingens in semet esse credebat, quod transfuga & proditor, tantis

tis rebus (si vixisset) injecturus moram, interfec-
tus esset. Contra facinus ingens avertabatur
cum optime meritum de ipsa, communium pa-
rentem liberorum per insidias interemisset. Vi-
cit tamen gratiam meriti sceleris atrocitas, de-
nuntiarique jussit, ut excederet castris, neu li-
centiæ Barbaræ exemplar in Græcorum more
& mitia ingenia transferret. Dahæ, Spitamenis
cæde comperta, Dataphernem defectionis eju-
participem vinctum Alexandro, seque dedunt
Ille maxima præsentium curarum parte libera-
tus, convertit animum ad vindicandas inju-
rias eorum, quibus à Prætoribus suis avare ac
superbe imperabatur. Ergo Phratapherni Hyr-
caniam, & Mardos cum Tapuris tradidit, man-
davitque, ut Phradatem, cui succedebat, ad se
in custodiam mitteret. Arfami Cariæ Præfecto
substitutus est Stasanor. Arfaces in Mediam
missus, ut Oxidates inde discederet. Babylonia,
mortuo Mazæo, Deditameni subjecta est.

4 His compositis, tertio mense ex hybernis
movit exercitum; regionem, quæ Gabaza ap-
pellatur, aditurus. Primus dies quietum iter
præbuit, proximus ei nondum quidem procel-
losus & tristis, obscurior tamen pristino, non
sine minis crescentis mali, damno præterit.
Tertio ab omni parte cæli emicare fulgura, &
nunc, internitente luce, nunc condita, non oculo
modo meantis exercitus, sed etiam animos
terrere cœperunt. Erat prope continuus cæli
fragor, & passim cadentium fulminum species
visæbatur: attonitisque auribus stupens agmen,
nec progredi, nec confidere audebat. Tum re-
pente imber grandinem incutiens, torrentis
modo effunditur. Ac primo quidem armis suis
recti

recti exceperant. Sed jam nec retinere arma lubrica rigentes manus poterant, nec ipsi destinare, in quam regionem obverterent corpora, cum undique tempestatis violentia major, quam vitabatur, occurreret. Ergo ordinibus solutis, per totum saltum errabundum agmen ferebatur, multique, prius metu quam labore defatigati, prostraverant humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris concreto gelu astrinxerat. Alii se stipitibus arborum admovent; id plurimis & adminiculum & suffugium erat. Nec fallebat ipsos, morti locum eligere, cum immobileis vitalis calor linqueret. Sed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recusabant extingui quiescendo: quippe non vehemens modo, sed etiam pertinax vis mali insistebat, lucemque, naturale solatium, præter tempestatem haud disparem nocti, sylvarum quoque umbræ suppresserant. Rex unustanti mali patiens, circuire milites, contrahere dispersos, allevare prostratos, ostendere procul evolutum ex tuguriis fumum, hortarique ut proxima quæque suffugia occuparent. Nec ulla res magis saluti fuit, quam quod multiplicato labore sufficientem malis, quibus ipsi cesserant, Regem deserere erubescabant. Cæterum efficacior in adversis necessitas, quam ratio, frigoris remedium invenit. Dolabris enim sylvas sternere aggressi, passim acervos struesque accenderunt. Continenti incendio ardere crederes saltum, & vix inter flammæ agminibus relictum locum. Hic calor stupentia membra commovit, paulatimque spiritus, quem continuerat rigor, meare libere cœpit. Excepere alios tecta Barbarorum, quæ in ultimo saltu abdita necessitas investigaverat.

verat. Alios castra, quæ in humido quidem, sed
 jam cœli mitescente sævitia locaverunt. Milia
 militum atque lixarum calonumque pestis illis
 consumpsit. Memoriam proditum est, quosdam
 applicatos arborum truncis, & non solum ven-
 tibus, sed & inter se colloquentibus simile
 esse conspectos, durante adhuc habitu, in quo
 mors quemque deprehenderat. Forte Macedo
 gregarius miles, seque & arma sustentans, tar-
 dem in castra pervenerat. Quo viso, Rex, quan-
 quam ipse tunc maxime admoto igne refove-
 bat artus, ex sella sua exsiluit, torpentemque
 militem, & vix compotem mentis, demptis ar-
 mis, in sua sede iussit confidere. Ille diu, nec ul-
 requiesceret, nec à quo esset exceptus, agnovit.
 Tandem recepto calore vitali, ut regiam sedem
 Regemque vidit, territus surgit. Quem intuen-
 Alexander: *Ecquid intelligis, miles, inquit, quam
 meliore sorte, quam Persæ, sub Rege vivatis? Illi
 enim in sella Regis consedissee capitale foret, tibi sa-
 luti fuit.* Postero die convocatis amicis, copia-
 rumque ducibus, pronuntiari iussit, ipsum om-
 nia quæ amissa essent redditurum, & promissæ
 fides exstitit. Nam Syfimithres multa jumenta
 & camelorum duo millia adduxit, pecoraque
 & armenta, quæ distributa, pariter militem &
 damno & fame liberaverunt. Rex gratiam sibi
 relatam à Syfimithre præfatus, sex dierum co-
 cta cibaria ferre milites iussit. Sacas petens to-
 tam hanc regionem depopulatus, triginta mil-
 lia pecorum ex præda Syfimithri dono dat. In-
 de pervenit in regionem, cui Cohortanus Sa-
 trapæ nobilis præerat, qui se Regis potestati fi-
 deique permisit. Ille imperio ei reddito, haud
 amplius, quam, ut duo ex tribus filiis secum mi-
 litarent,

litarent, exegit. Satrapes etiam eo, qui penes ipsum relinquebatur, tradito, Barbara opulentia convivium, quo Regem accipiebat, instruxerat, Id cum multa comitate celebraret, introduci triginta nobiles virgines iussit. Inter quas erat filia ipsius Roxane nomine, eximia corporis specie, & decore habitus in Barbaris raro. Quæ, quanquam inter electas processerat, omnium tamen oculos convertit in se, maxime Regis minus jam cupiditatibus suis imperantis inter obsequia fortunæ, contra quam non satis cauta mortalitas est. Itaque ille, qui uxorem Darii, qui duas filias virgines, quibus forma præter Roxanæ comparari nulla poterat, haud alio animo quam parentis aspexerat; tunc in amorem virgunculæ, si regiæ stirpi compararetur, ignobilis, ita effusus est, ut diceret ad stabilendum regnum pertinere, Persas & Macedonas connubio jungi: hoc uno modo & pudorem victis, & superbiam victoribus detrahi posse. Achillem quoque, à quo genus ipse deduceret, cum captiva coisse. Ne inferri nefas arbitrarentur, ita matrimonii jure velle jungi. In sperato gaudio lætus pater, sermonem ejus excepit. Et Rex medio cupiditatis ardore iussit afferri patrio more panem (hoc erat apud Macedonas sanctissimum coëuntium pignus) quem divisum gladio uterque libabat. Credo, eos qui gentis mores condiderunt, parco & parabili vitæ ostendere voluisse, jungentibus opes, quantum contenti esse deberent. Hoc modo Rex Asiæ & Europæ, introductam inter convivales ludos matrimonio sibi adjunxit, è captiva geniturus qui victoribus imperaret. Pudebat amicos, super vinum & epulas socerum ex deditis esse

esse electum. Sed post Clytiædem libertate sublata, vultu, qui maxime servit, assentiebantur.

5 Cæterum Indiam, & inde Oceanum petiturus, ne quid à tergo, quod destinata impediri posset, moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi iussit, & ad se armata perducere, obsides simul habiturus & milites Craterum autem ad persequendos Haustanem & Catenem, qui ab ipso defecerant, misit, quorum Haustances captus est, Catenes in præliis occisus. Polypercon quoque regionem, quæ Bubacene appellatur, in deditiorem redegit. Itaque omnibus compositis, cogitationes in bellum Indicum vertit. Dives regio habebatur, non auro modo, sed gemmis quoque margaritisque ad luxum magis, quam ad magnificentiam excolta. Clypei militares auro & ebore fulgere dicebantur. Itaque necubi vincerentur, cum cæteris præstaret, scutis argenteas laminas, equis frænos aureos addidit; loricas quoque alias auro alias argento adornavit, cxx. millia armatorum erant, quæ Regem ad id bellum sequebantur. Iamque omnibus præparatis, quod olim prava mente conceperat, tunc esse maturum, quoniam modo cælestes honores usurparet, cœpit agitare. Iovis filium non dici tantum se, sed etiam credi volebat, tanquam perinde animis imperare posset, ac linguis. Itaque more Persarum Macedonas venerabundos ipsum salutare prosternentes humi corpora. Non deerat talia concupiscenti perniciose adulatio, perpetuum malum Regum, quorum opes sæpius assentatio quam hostis evertit. Nec Macedonum hæc erat culpa: nemo enim illorum quidquam ex patrio more labare sustinuit: sed

Græcorum, qui professionem honestarum artium malis corruperant moribus. Agis quidam Argivus pessimorum carminum post Chærilum conditor, & ex Sicilia Cleo: hic quidem, non ingenii solum, sed etiam nationis vitio, adulator, & cætera urbium suarum purgamenta, quæ propinquis etiam, maximorumque exercituum ducibus à Rege præferebantur: hi tum cælum illi aperiebant, Herculemque & patrem Liberum, & cum Polluce Castorem novo numini cessuros esse jactabant. Igitur festo die omni opulentia convivium exornari jubet, cui non Macedones modo, & Græci principes amicorum, sed etiam nobiles adhiberentur. Cum quibus cum discubisset Rex, paulisper epulatus, convivio egreditur. Cleo, sicut præparaverat, sermonem cum admiratione laudum ejus instituit. Merita deinde percensuit, quibus uno modo referri gratia posset, si quem intelligerent Deum esse, confiterentur, exigua thuris impensa tanta beneficia pensaturi. Persas quidem non pie solum, sed etiam prudenter, Reges suos inter Deos colere: majestatem enim imperii, salutis esse tutelam. Ne Herculem quidem, & patrem Liberum, prius dicatos Deos, quam vicissent secum viventium invidiam. Tantundem quoque posteros credere, quantum præsens ætas spondisset. Quod si cæteri dubitent, semetipsum, cum Rex inisset convivium, prostratum humi corpus. debere idem facere cæteros, & in primis sapientia præditos. Ab illis enim cultus in Regem esse prodendum exemplum. Haud perplexe in Calisthenem dirigebatur oratio. Gravitas viri & prompta libertas invisa erat Regi, quasi solus Macedonas paratos
ad tale

ad tale obsequium moraretur. Is tum, silentio facto, unum illum intuentibus cæteris, *Si Responsum* inquit, *sermoni tuo affuisset, nullius profecto responsuri tibi desideraretur; Ipse enim peteret, ne peregrinos ritus degenerare se cogeres, neu rebus sanctissime gestis invidiam tali adulatione contraherent.* Sed quoniam abest, ego tibi pro illo respondeo. Nullum esse eundem & diuturnum, & præcoccum fructum: cælestesque honores, non dare te Regi, sed asserere. Intervallo enim opus est, ut credatur Deo semperque hanc gratiam magnis viris posteri reddunt. Ego autem seram immortalitatem precor, Regi ut vita diuturna sit, & æterna majestas. Honorem consequitur aliquando, nunquam comitata divinitas. Herculem modo, & patrem Liberum, consecrate immortalitatis exempla, referebas. Credidisti illos unius convivii decreto Deos factos? Prius oculis mortalium amolita natura est, quam in cælum fama pervheret. Scilicet ego & tu, Cleo, Deos facimus? A nobis divinitatis sua auctoritatem acceperunt Rex? Potentiam tuam experiri libet. Fac aliquem Regem, si Deum potes facere. Facilius est imperium dare, quam cælum. Dii propitii sine invidia quæ Cleo dixit, audierint: eodemque cursu quo fluxere res, ire patientur. Nostri moribus velim nos esse contentos. Non pudet patriam, nec desidero, ac quem modum Rex mihi colendus sit, discere. Quod equidem victores esse confiteor, si ab illis leges, quæ vivamus, accipimus. Equis auribus Calisthenes, veluti vindex publicæ libertatis, audiebatur. Expresserat non assentationem modo, sed etiam vocem, seniorum præcipue, quibus gravis erat inveterati moris externa mutatio: nec quidquam eorum quæ invicem jactata erant, Rex ignorabat, cum post aulæ, quæ lectis obduxe-

rat,

rat, stare. Igitur ad Agim & Cleonem misit, ut sermone finito, Barbaros tantum, cum intrasset, procumbere suo more paterentur. Et paulo post, quasi potiora quædam egisset, convivium repetit. Quem venerantibus Persis, Polypercon, qui cubabat super Regem, unum ex his mento contingentem humum, per ludibrium cœpit hortari, ut vehementius id quateret ad terram: elicitq; iram Alexandri, quam olim animo capere non poterat. Itaque Rex: *Tu autem, inquit, non veneraberis me? An tibi uni digni videmur esse ludibrio?* Ille nec Regem ludibrio, nec se cōtemptu dignum esse respondit. Tum detractum eum lecto Rex præcipit in terram. Et cum is pronus corruisset, *Videsne,* inquit, *idem te fecisse, quod in alio paulo ante videbas?* Et tradi eo in custodiam iussit, convivium solvit. Polyperconti quidem postea castigato diu, ignovit.

6. In Calisthenem olim contumaciâ suspectum, pervicacioris iræ fuit, cujus explendæ matura obvenit occasio. Mos erat (ut supra dictum est) principibus Macedonum, adultos liberos Regibus tradere ad munia haud multum servilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant servatis noctium vicibus proximi foribus ejus ædis, in qua Rex acquiescebat. Per hos pellices introducebantur alio aditu, quam quem armati obsidebant. Iidem acceptos ab agafonibus equos, cum Rex ascensurus esset, admovebant, comitabanturq; & venantem, & in præliis; omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honor habebatur, quod licebat sedentibus vesci cum Rege. Castigandi verberibus eos nullius potestas præter ipsum erat.

Hæc

Hæc cohors velut seminarium ducum præfe-
 ctorumque apud Macedonas fuit. Hinc habue-
 re posteri Reges, quorum stirpi per multas æta-
 tes Romani opes ademerunt. Igitur Hermo-
 laus, puer nobilis ex regia cohorte, cum aprun-
 telo occupasset, quem Rex ferire destinaverat,
 iussu ejus verberibus affectus est. Quam igno-
 miniam ægre ferens, deslere apud Sostratum
 cœpit. Ex eadem cohorte erat Sostratus amore
 ejus ardens: qui cum laceratum corpus, in quo
 deperibat, intueretur, forsitan olim ob aliam
 quoque causam Regi infestus, juvenem sua
 sponte jam motum, data fide acceptaque per-
 pulit, ut occidendi Regem consilium secum ini-
 ret. Nec puerili impetu rem exsecuti sunt:
 quippe solerter legerunt, quos in societatem
 sceleris asciscerent; Nicostratum, Antipa-
 trum, Asclepiodorumque, placuit & Philo-
 tam assumi. Per hos adjecti sunt Elaptonius &
 Epimenes. Cæterum agendæ rei haud sane faci-
 lis patebat via. Opus erat eadem omnes con-
 juratos nocte excubare, ne ab expertibus con-
 siliis impedirentur. forte autem alius alia nocte
 excubabat. Itaque in permutandis stationum
 vicibus, cæteroque apparatu exsequendæ rei,
 triginta & duo dies absumpti sunt. Aderat nox,
 qua conjurati excubare debebant, mutua fide
 læti, cujus documentum tot dies fuerant. Ne-
 minem metus spesve mutaverat. Tanta omni-
 bus vel in Regem ira, vel fides inter ipsos fuit.
 Stabant igitur ad fores ædis ejus, in qua Rex
 vescebatur, ut convivio egressum in cubiculum
 deducerent. Sed fortuna ipsius, simulque epu-
 lantium comitas, provexit omnes ad largius
 vinum. Iudi etiam convivales extraxere tem-
 pus.

pus: nunc læti conjuratis, quod sopitum aggressuri essent: nunc sollicitis, ne in lucem convivium extraheretur. Quippe alios in stationem oportebat prima luce succedere, ipsorum post septem dies reditura vice. nec sperare poterant, in illud tempus omnibus duraturam fidem. Cæterum, cum jam lux appeteret, & convivium solvitur, & conjurati exceperunt Regem; læti, occasionem exsequendi sceleris admotam, cum mulier attonitæ, ut creditum est, mentis, conversari in regia solita, quia instinctu videbatur futura prædicere, non occurrit modo abeunti, sed etiam semet objecit, vultuque & oculis motum præferens animi, ut rediret in convivium monuit: & ille per ludum, Bene Deos suadere, respondit: revocatisque amicis, in horam diei ferme secundam convivii tempus extraxit. Iam alii ex cohorte in stationem successerant, ante cubiculi fores excubaturi. Adhuc tamen conjurati stabant, vice officii sui expleta. A deo pertinax spes est, quam humanæ mentes, quam ingentes concupiscentiæ devoverunt. Rex benignius quam aliàs allocutus, discedere eos ad curanda corpora, quoniam tota nocte perstitissent, jubet: data singulis quinquaginta sestertia: collaudatique, quod etiam ab aliis tradita vice, tamen excubare perseverassent. Illi tanta spe destituti domos abeunt, & cæteri quidem expectabant stationis suæ noctem. Epimenes, sive comitate Regis, qua ipsum inter conjuratos exceperat, repente mutatus, sive quia cœptis Deos obstare credebat, fratri suo Eurylocho, quem antea expertem esse consilii voluerat, quid pararetur, aperit. Omnibus Philotæ supplicium in oculis erat. Itaque
pro-

protinus injicit fratri manum, & in regiam pervenit: excitatisque custodibus corporis, ad salutem Regis pertinere, quæ afferret, affirmat & tempus, quo venerant, & vultus haud falsæ securi animi index, & mœstitia è duobus aliter, Ptolemæum ac Leonatum excubantes cubiculi limen excitaverunt. Itaque apertis foribus, & lumine illato, sopitum mero ac somno excitant Regem. Ille, paulatim mente collecta quid afferrent, interrogat. Nec cunctatus Eurylochus, non ex toto domum suam aversum Deos dixit, quia frater ipsius, quanquam impium facinus ausus foret, tamen & pœnitentiam ejus ageret, & per se potissimum profiteretur indicium, in eam ipsam noctem, qua duceret, insidias comparatas fuissè. Autores scelerati consilii esse, quos minime crederet Rex. Tum Epimenes cuncta ordine, consciorumque nomina exponit. Calisthenem non ut participem facinoris nominatum esse constabat, sed solum puerorum sermonibus vituperantium criminantiumque Regem faciles aures præbere. Quidam adjiciunt, cum Hermolaus apud eum quoque verberatum se à Rege quereretur dixisse: Calisthenem meminisse debere, eos jam viros esse. Idque an ad consolandam patientiam verberum, an ad incitandum juvenum dolorem dictum esset, in ambiguo fuissè. Rex animi corporisque sopore discussus, cum tantæ periculi imago oculis oberraret; Eurylochum quinquaginta talentis, & cujusdam Tyridati opulenti bonis donat protinus: fratremque antequam pro salute ejus precaretur, restituit. Sceleris autem autores, interque eos Calisthenem, vinctos asservari jubet; quibus in regiam adductis.

adductis, toto die & nocte proxima mero ac vigiliis gravis acquievit. Postero autem die, frequens concilium adhibuit, cui patres propinquire eorum, de quibus agebatur, intererant, ne de sua quidem salute securi: quippe Macedonum more perire debebant, omnium devotis capitibus, qui sanguine contigissent eos. Rex introduci conjuratos, præter Calisthenem, iussit. atque quæ agitaverant sine cunctatione confessi sunt. Increpantibus deinde universis eos: ipse Rex, Quo suo merito tantum in semet cogitassent facinus, interrogat.

7. Stupentibus cæteris, Hermolaus, *Nos vero, inquit, quoniam quasi nescias quaris, occidendi te consilium iniurimus. quia non ut ingenuis imperare cœpisti, sed quasi in mancipia dominaris.* Primus ex omnibus pater ipsius, Sopolis, parricidam etiam parentis sui clamitans esse, consurgit, & ad os manu objecta, scelere & malis insanientem, ultra negat audiendum. Rex, inhibito patre, dicere Hermolaum jubet, quæ ex magistro didicisset Calisthene. Et Hermolaus, *Vtor, inquit, beneficio tuo, & dico quæ nostris malis didici. Quota pars Macedonum se vitia tua superest? Quotus quisque non è vilissimo sanguine? Attalus, & Philotas, & Parmenio, & Lyncestes Alexander, & Clytus, quantum ad hostes pertinet, vivunt; stant in acie, te clypeis suis protegunt, & pro gloria tua, pro victoria, vulnera accipiunt: quibus tu egregiam gratiam retulisti. Alius mensam tuam sanguine suo aspersit. Alius ne simplici quidem morte defunctus est. Duces exercituum tuorum in equuleum impositi, Persis, quos vicerant, fuere spectaculo. Parmenio, indicta causa, trucidatus est: per quem Attalum occideras. Invicem enim*
mifere-

miserorum uteris manibus ad expetenda supplicia. Et quos paulo ante ministros cadis habuisti, subi ab aliis jubes trucidari. Obstrepunt subinde curti Hermolao. Pater supremum strinxerat ferrum, percussurus haud dubie, ni inhibitus esset à Rege, (quippe Hermolaum dicere iussit) petiitque, ut causas supplicii augentem, patiente audirent. Aegre ergo coërcitis, rursus Hermolao. Quam liberaliter, inquit, pueris rudibus a dicendum agere permittis! at Calisthenis vox cæcere inclusa est, quia solus potest dicere. Cur enim non producitur, cum etiam confessi audiuntur. Nempe quia liberam vocem innocentis audire metuis, ac ne vultum quidem pateris. Atqui nihil eum fecisse contendo. Sunt hic qui mecum rem publicam cherrimam cogitauerunt. Nemo est, qui consciuum fuisse nobis Calisthenem dicat, cum morti olim destinatus sit à iustissimo & patientissimo Rege. Ha ergo sunt Macedonum premia, quorum ut super vacuo & sordido abuteris sanguine. At tibi triginta millia mulorum captivum aurum vehunt, cum milites nihil domum præter gratuitas cicatrices relaturi sint. Quæ tamen omnia tolerare potuimus antequam nos Barbaris dederes, & novo more victores sub jugum mitteres. Persarum te vestis & disciplina delectat, patrios mores exosus es. Persarum ergo, non Macedonum Regem occidere volumus: & te transfugam, belli jure, persequimur. Tu Macedonas voluisti genua tibi ponere, venerarique te ut Deum. Tu Philippum patrem aversaris, & si quis Deorum ante Iovem haberetur, fastidires etiam Iovem. Miraris, si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus? Quid speramus ex te, quibus aut insontibus moriendum est, aut, quod Aristius morte est, in servitute vivendum? Tu quidem,

quidem, si emendari potes, multum mihi debes. Ex me enim scire cœpisti, quid ingenui homines ferre non possunt. De cætero parce: quorum orbam senectutem suppliciiis ne oneraveris. Nos jube duci, ut quod ex tua morte petieramus, consequamur ex nostra. Hæc Hermolaus.

8. At Rex, Quam falsa sint, inquit, quæ iste tradita à magistro suo dixit, patientia mea ostendet. Confesum enim ultimū facinus, tamen ut vos quoque, non solum ipse, audiretis, expressi, non imprudens, cum permisisssem huic latroni dicere, usurum eum rabie, qua compulsus est, ut me, quem parentis loco colere debet, vellet occidere. Nuper cum procaecius se in venatione gessisset, more patrio, & ab antiquissimis Macedonia Regum usurpato, castigari eum jussi. Hoc & oportet fieri, & ut à tutoribus pupilli, à maritis uxores, servis quoque pueros hujus ætatis verberare concedimus. Hæc est savitia in ipsum mea, quam impia cade voluit ulcisci. Nam in ceteros, qui mihi permittunt uti ingenio meo, quam mitis sim, non ignoratis, & commemorare supervacuum est. Hermolao parricidarum supplicia non probari, cum eadem ipse meruerit, minime hercule admiror. Nam cum Parmenionem & Philotam laudat, suæ servit causæ. Lyncestem vero Alexandrumbis insidiatum capiti meo, à duobus judiciis liberavi. Rursum convictum, per biennium tamen distuli, donec vos postulareretis, ut tandem debito supplicio scelus lueret. Attalum, antequam Rex essem, hostem meo capiti fuisse meministis. Clytus utinam non coëgisset me sibi irasci: cujus temerariam linguam probra dicentem mihi, & vobis, diutius tuli, quàm ille eadem me dicentem tulisset. Regum ducumq; clementia non in ipsorum modò, sed etiam in illorum, qui parent, ingeniis sita est.

M

Obsequio

Obsequio mitigantur imperia. Ubi vero reverentia
 excessit animis, & summa imis confundimus, opus
 est ut vim repellamus. Sed quid ego mirer, istum
 crudelitatem mihi objecisse, qui avaritiam expro-
 brare ausus sit? Nolo singulos vestrum excitare, ne
 inuisam liberalitatem meam faciam, si pudori ve-
 stro gravem fecero. Totum exercitum afficite, qui
 paulo ante nihil præter arma habebat, nunc argen-
 teis cubat lectis. Mensas auro onerant, greges servo-
 rum ducunt, spolia de hostibus sustinere non pos-
 sunt. At enim Persæ, quos vicimus, in magno ho-
 nore sunt. Apud me quidem, moderationis mea ce-
 rtißimum indicium est, quod ne victis quidem su-
 perbe impero. Veni enim in Asiam, non ut funditus
 everterem gentes, nec ut dimidiam partem terra-
 rum solitudinem facerem: sed ut illos quoque, quos
 bello subegissem, victoria mea non pœniteret. Ita-
 que militant vobiscum, pro imperio vestro sangui-
 nem fundunt, qui superbe habiti rebellassent. Non est
 diuturna possessio, in quam gladio inducimur. Be-
 neficiorum gratia sempiterna est. Si habere Asiam,
 non transire volumus, cum his communicanda est
 nostra clementia. horum fides stabile & aeternum
 faciet imperium: & sane plus habemus quam cupi-
 mus. Insatiabilis autem avaritiæ est, adhuc implere
 velle, quod jam circumfluit. Veruntamen eorum
 mores in Macedonas transfundo. in multis enim
 gentibus esse video, quæ non erubescamus imitari;
 nec aliter tantum imperium apte regi potest, quam
 ut quadam & tradamus illis, & ab iisdem disca-
 mus. Illud pene dignum risu fuit, quod Hermolaus
 postulabat à me, ut averfarer Iovem, cujus oraculo
 agnoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea
 potestate est? Obtulit nomen filii mihi: recipere,
 ipsius rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Uti-
 nam

nam Indi quoq; Deum esse me credant. Fama enim bella constant, & saepe etiam quod falso creditum est, veri vicem obtinuit. An me luxuria indulgentem, putatis arma vestra auro argentoque adornasse? Assuetis nihil vilius hac videri materia volui. Macedonas invictos ceteris, nec auro quidem vinci. Oculos ergo primum eorum sordida omnia & humilia spectantium capiam: & docebo nos non auri aut argenti cupidos, sed orbem terrarum subacturos venisse. quam gloriam tu parricida intercipere voluisti, & Macedonas, Rege adempto, devictis gentibus dedere. At nunc mones me, ut vestris parentibus parcam. Non oportebat quidem vos scire, quid de his statuisssem, quo tristiores periretis, si qua vobis parentum memoria & cara est. Sed olim istum morem occidendi cum scelestis infontes propinquos parentesque solvi: & profiteor in eodem honore futuros omnes eos, in quo fuerunt. Nam tuum Calisthenem, cui uni vir videris, quia latro es, scio cur produci velis, ut coram his probra, quae modo in me jecisti, modo audisti, illius quoque ore referantur. Quem, si Macedo esset, tecum introduxisssem, dignissimum te discipulo magistrum. Nunc Olynthio non idem juris est. Post haec concilium dimisit, tradique damnatos hominibus, qui ex eadem cohorte erant, jussit. Illi, ut fidem suam saevitia Regi approbarent, excruciatos necaverunt. Calisthenes quoque ante tortus interiit, in titi consilii in caput Regis innoxius: sed haudquam aule & assentantium accommodatus ingenio. Itaq; nullius caedes majorem apud Graecos Alexandro excitavit invidiam, quam quod praeditum optimis moribus, artibusque, a quo revocatus ad vitam erat, cum interfecto Clytomori perseveraret, non tantum occiderit, sed

etiam torserit, indicta quidem causa. *Quam crudelitatem fera pœnitentia consecuta est.*

9. Sed ne otium ferendis rumoribus natum aleret, in Indiam movit, semper bello quam post victoriam clarior. India tota ferme spectat Orientem, minus in latitudinem, quam recta regione spatiosa. quæ Austrum accipiunt, in altius terræ fastigium excedunt. Plana sunt cætera, multisque inclytis amnibus Caucaso monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior est, quam cæteri. Aquas vehit à colore maris haud multum abhorrentes. Ganges omnium ab ortu maximus, à Meridiana regione decurrit, & magnorum montium juga recto alveo stringit. In eum objectæ rupes inclinant ad Orientem. Vterque Rubro mari accipitur findens ripas, multasque arbores cum magna soli parte exforbet. Saxis quoque impeditus, crebro reverberatur. Vbi mollius solum reperit, stagnat, insulasque molitur. Acesines eum auget. Ganges decursurum in mare intercipit: magnoque motu amnis uterque colliditur. Quippe Ganges asperum os influenti objicit. nec repercussæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celebris auditu est, quia per ultima Indiæ currit. Cæterum non crocodilos modo, uti Nilus, sed etiam delphines, ignotasque aliis gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus subinde curvatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea causa est, cur tenues reliquias jam sine nomine in mare emittat. Multis præter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Cæterum quæ propiora sunt mari, Aquilones maxime deurrunt. Ii cohibiti jugis montium, ad interiora non penetrant.

ita

ita alendis frugibus mites. Sed adeo in illa plaga mundus statas temporum vices mutat, ut cum alia fervore solis exæstuant, Indiã nives obruant: rursusque ubi cætera rigent, illic intolerandus æstus existat: nec cur, ulli se naturæ causa ingessit. Mare certe, quo alluitur, ne colore quidem abhorret à cæteris. Ab Erythro Rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Terra lini ferax: inde plerisque sunt vestes. Libri arborum teneri, haud secus quam ceræ, literarum notas capiunt. Aves ad imitandum humanæ vocis sonum dociles sunt: animalia inusitata cæteris gentibus nisi inuenta. Eadem terra & rhinocerotas alit; non generat. Elephantorum major est vis, quam quos in Africa domitant. Et viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare littoribus infundit. Neque alia illis major opulentia causa est; utique postquam vitiorum commercium vulgare in exteras gentes; quippe æstimantur purgamenta æstuantis freti pretio, quod libido constituit. Ingenia hominum, sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format. Corpora usque pedes carbaso velant. Soleis pedes, capita linteis vincunt. Lapilli ex auribus pendent: brachia quoque, & lacertos auro colunt, quibus inter populares aut nobilitas aut opes eminent. Capillum pectunt sæpius quam tondent. Mentum semper intonsum est. Reliquam oris cutem ad levitatem exæquant. Regum tamen luxuria, quam ipsi magnificentiam appellant, supra omnium gentium vitia. Cum Rex se in publico cõspici patitur, thuribula argentea

ministri ferunt, totumque iter, per quod ferr
 destinavit, odoribus complent. Aurea lectica
 margaritis circumpendentibus recubat. Distin-
 cta sunt auro & purpura carbasa, quæ indutus
 est: lecticam sequuntur armati corporisque cu-
 stodes. Inter quos ramis aves pendent, quas
 cantu feriis rebus obstrepere docuerunt. Regia
 auratas columnas habet, totas eas vitis auro
 cælatapercurrit, aviumque, quarum visu ma-
 xime gaudent, argentæ effigies opera distin-
 guunt. Regia adeuntibus patet. Cum capillum
 pectit atque ornat, tunc responsa legationibus,
 tunc jura popularibus reddit. Dempstis soleis,
 odoribus illinuntur pedes. Venatus maximus
 labor est, inclusa vivario animalia inter vota
 cantusque pellicum figere. Binûm cubitorum
 sagittæ sunt, quas emittunt majore nixu quam
 effectu: quippe telum, cujus in levitate vis o-
 mnis est, inhabili pondere oneratur. Breviora
 itinera equo conficit. Longior ubi expeditio
 est, elephantum vehunt currum, & tantarum bel-
 luarum corpora tota contegunt auro. Ac ne
 quid perditis moribus desit, lecticis aureis pel-
 licum longus ordo sequitur. Separatum à Re-
 ginæ ordine agmen est, æquatque luxuria. Fœ-
 minæ epulas parant. Ab iisdem vinum mini-
 stratur, cujus omnibus Indis largus est usus.
 Regem mero somnoque sopitum, in cubiculum
 pellices referunt, patrio carmine noctium in-
 vocantes Deos. Quis credat inter hæc vitia cu-
 ram esse sapientiæ? Vnum agreste & horridum
 genus est, quos Sapientes vocant. Apud hos de-
 cupare fati diem, pulchrum; & vivos se cremari
 jubent. Quibus aut segnis ætas, aut incommo-
 da valetudo est, expectant mortem pro de-
 core

decore vitæ habent. Nec ullus corporibus, quæ senectus solvit, honos redditur. Inquinari putant ignem, nisi qui spirantes recipit. Illi, qui in urbibus publicis moribus degunt, siderum motus scite spectare dicuntur, & futura prædicere. Nec quenquam admovere lethi diem credunt, cui exspectare interrite liceat. Deos putant, quidquid colere cœperunt: arbores maxime, quas violare capitale est. Menses in quinos denos descripserunt dies. Anni plena spatia fervant. Lunæ cursu notant tempora, non ut plerique, cum orbem sidus implevit, sed cum se curvare cœpit in cornua: & idcirco breviores habent menses, qui spatium eorum ad hunc Lunæ modum dirigunt. Multa & alia traduntur, quibus morari ordinem rerum haud sane operæ pretium videbatur.

10 Igitur Alexandro fines Indiæ ingresso, gentium suarum Reguli occurrerunt, imperata facturi: illum tertium Iove genitum ad ipsos pervenisse memorantes. Patrem Liberum, atq; Herculem, fama cognitos esse: ipsum coram adesse, cernique. Rex benigne exceptos sequi iussit, iisdem itinerum ducibus usus. Cæterum cum amplius nemo occurreret, Hephæstionem & Perdiccam cum copiarum parte præmisit, ad subigendos, qui averfarentur imperium: iussitque ad flumen Indum procedere, & navigia facere, queis in ulteriora transportari posset exercitus. Illi, quia plura flumina superâda erant, sic junxere naves, ut solutæ plaustris vehi possent, rursusque conjungi. Post se Cratero cum phalange iussit sequi, equitatum ac levem armaturam eduxit, eosque, qui occurrerant, levi prælio in urbem proximam compulit. Iam su-

pervenerat Craterus. Itaque ut principio terre-
 rem incuteret genti, nondum arma Macedo-
 num expertæ, præcipit ne cui parceretur, mu-
 nimentis urbis, quam obsidebat, incensis. Cæte-
 rum dum obequitabat mœnibus, sagitta ictu
 est. Cepit tamen oppidum, & omnibus incolis
 ejus trucidatis, etiam in tecta sævitum est. Inde
 domita ignobili gente, ad Nysam urbem perve-
 nit. Forte castris ante mœnia ipsa in sylvestri
 loco positis, nocturnum frigus vehementius
 quam alias horrore corpora affecit, opportu-
 numque remedium ignis oblatum est. Cæsis
 quippe sylvis flammam excitaverunt: quæ igni-
 alita, oppidanorum sepulchra comprehendit.
 Vetusta cedro facta erant, conceptumque ignem
 late fudere, donec omnia solo æquata sunt. Et
 ex urbe primum canum latratus, deinde etiam
 hominum fremitus auditus est. Tum & oppi-
 dani hostem, & Macedonas ipsos ad urbem ve-
 nisse cognoscunt. Iamque Rex eduxerat copias,
 & mœnia obsidebat, cum hostium, qui discrimen
 tentaverant, obruti telis sunt. Aliis ergo
 deditionem, aliis pugnam experiri placebat:
 quorum dubitatione comperta, circumsideri
 tantum eos, & abstineri cædibus jussit. Tan-
 demque obsidionis malis fatigati dedidere se.
 A Libero patre conditos se esse dicebant, & ve-
 ra hæc origo erat. Sita est sub radicibus mon-
 tis, quem Meron incolæ appellant. Inde Græci
 mentiendi traxere licentiam, Iovis femine Li-
 berum patrem esse celatum. Rex situ montis
 cognito ex incolis, cum toto exercitu, præmis-
 sis com meatibus, verticem ejus ascendit. Multa
 hedera vitisque toto gignitur monte. Multæ
 perennes aquæ manant. Pomorum quoque va-
 rii

rii salubresque succi sunt, sua sponte fortuitorum seminum fruges humo nutriente. Lauri, baccæque, & multa in illis rupibus agrestis est sylva. Credo equidem non divino instinctu, sed lascivia esse provectos, ut passim hederæ ac vitium folia decerperent, redimitique fronde toto nemore similes bacchantibus vagarentur. Vocibus ergo tot millium præsidem nemoris ejus Deum adorantium, juga montis collesque resonabant, cum orta licentia à paucis (ut fere fit) in omnes se repente vulgasset. Quippe velut in media pace, per herbas congestamque frondem, prostraverant corpora. Et Rex fortuitam licentiam non averfatus, large ad epulas omnibus præbitis, per decem dies Libero; patri operatum habuit exercitum. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quam virtutis esse beneficium? quippe, ne epulantes quidem & sopitos mero, aggredi ausus est hostis; haud secus bacchantium ululantiumq; fremitu perterritus, quam si præliantium clamor esset auditus. Eadem felicitas ab Oceano revertentes temulentos comestantesque protexit. Hinc ad regionem, quæ Dædala vocatur, perventum est. Deferuerant incolæ sedes, & in avios sylvestresque montes confugerant. Ergo Acadera transit, æque usta & destituta incolentium fuga. Itaque rationem belli necessitas mutavit. Divisis enim copiis, pluribus simul locis arma ostendit: oppressique & qui exspectaverant hostem, omni clade perdomiti sunt. Ptolemæus plurimas urbes, Alexander maximas cepit: rursusque quas distribuerat copias junxit. Superato deinde Choaspe amne, Cænon in obsidione urbis opulentæ (Beziram incolæ vocant) reli-

quit. Ipse ad Mazagas venit, nuper Aſſacan (cujus regnum fuerat) demortuo. Regior quoque urbique præerat mater ejus Cleophe. Triginta millia peditum tuebantur urbem, non ſitu ſolum, ſed etiam opere munitam. Nam qui ſpectat Orientem, cingitur amne torrenti, qui præruptis utrinque rupibus aditum ad urbem impedit. Ab Occidente & à Meridie, velut de industria, rupes præaltas admolita natura eſt infra quas cavernæ & voragineſ longa vetuſtate in altum cavatæ jacent; quaque deſinunt foſſa ingentis operis objecta eſt. Triginta quinque ſtadia murus urbem complectitur, cujus inferiora ſaxo, ſuperiora crudo latere ſunt ſtructa. Lateri vinculum lapides ſunt, quos interpoſuere, ut duriori materiæ fragilis incumberet: ſimulque terra humore diluta, ne tamen univerſa conſideret, interpoſitæ erant trabes validæ, quibus injecta tabulata muros & tegebant & pervios fecerant. Hæc munimenta contemplantem Alexandrum, conſiliiſque incertum (quia nec cavernas, niſi aggere, poterat implere, nec tormenta aliter muris admovere) quidam è muro ſagitta percuffit. Tum forte in ſuram incidit telum, cujus ſpiculo evulſo admoveri equum juſſit: quo vectus, ne obligato quidem vulnere, haud ſegnius deſtinata exſequabatur. Cæterum cum crus faucium penderet, & cruore ſiccato frigefcens vulnus aggravaret dolorem, dixiſſe fertur: Se quidem Iovis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire. Non tamen ante ſe recepit in caſtra, quam cuncta proſpexit, & quæ fieri vellet, edixit. Ergo ſicut imperatum erat, alii extra urbem tecta demoliebantur, ingentemque vim materiæ faciendo aggeri detrache-

trahebant: alii magnarum arborum stipites cumulis, ac moles saxorum in cavernas deiiciebant. Iamque agger æquaverat summæ fastigium terræ. Itaque turres erigebantur, quæ opera ingenti militum ardore intra nonum diem absoluta sunt. Ad ea visenda Rex, nondum obducta vulneri cicatrice, processit: laudatisque militibus, admoveri machinas iussit, è quibus ingens vis telorum in propugnatores effusa est. præcipue rudes talium operum terrebant mobiles turres: tantaq; moles nulla ope, quæ cerneretur, adjutas, Deorum numine agi credebant. Pila quoq; muralia, & excussas tormentis prægraves hastas, negabant convenire mortalibus. Itaque desperata urbis tutela, concessere in arcem. Inde, quia nihil obsessis præter deditionem placebat, legati ad Regem descenderunt, veniam petitori. Qua impetrata, Regina cum magno nobilium fœminarum grege aureis pateris vina libantium, processit. Ipsa genibus Regis parvo filio admoto, non veniam modo, sed etiam pristinae fortunæ impetravit decus: quippe appellata est Regina, & credidere quidam, plus formæ quam miserationi datum. Pueri quoque certe postea ex ea utcunque genito, Alexandro fuit nomen.

II Hinc Polypercon ad urbem Noram cum exercitu missus, inconditos oppidanos prælio vicit: intra munimenta compulsos secutus, urbem in deditionem redegit. Multa ignobilia oppida deserta à suis venire in Regis potestatem. Quorum incolæ armati, petram Aornum nomine occupaverunt. Hanc ab Hercule frustra obsessam esse, terræque motu coactum abistere, fama vulgaverat. Inopem consilii Alexandrum,

drum, quia undique præceps & abrupta rupe erat, senior quidam peritus locorum cum duobus filiis adiit, si pretium operi esset, aditum monstraturum esse promittens. Octoginta talenta constituit daturum Alexander, & alter ex juvenib⁹ obside retento, ipsum ad exsequenda, quæ obtulerat, dimisit. Leviter armatis datus est Mullinus scriba Regis. Hos enim circuitu, qui fallerent hostem, in summum jugum placebat evadere. Petra non ut pleræque modicis ac mollibus clivis in sublime fastigium crescit, sed in metæ maxime modum erecta est ejus ima spatiosiora sunt, altiora in arctiu coeunt, summa in acutum cacumen exsurgunt Radices ejus Indus amnis subit, præaltus utrinque asperis ripis. Ab altera parte, voragine eluviesque præruptæ sunt; nec alia expugnanda patebat via, quam ut replerentur. Ad manum sylva erat, quam Rex ita cædi jussit, ut nudi stipites jacerentur: quippe rami fronde vestiti impedissent ferentes. Ipse primus truncam arborum jecit, clamorque exercitus index alacritatis secutus est, nullo detrectante munus, quod Rex occupasset. Intra septimum diem cavernas expleverant, cum Rex Sagittarios & Agrianos jubet per ardua niti. Iuvenesque fortissimos ex sua cohorte triginta delegit. Duces his dati sunt Charus & Alexander, quem Rex nominis, quod sibi cum eo commune esset, admonuit. Ac primo, quia tam manifestum periculum erat, ipsum Regem discrimen subire non placuit. Sed ut signum tuba datum est, vir audaciæ promptæ, conversus ad corporis custodes, sequi se jubet, primusque invadit in rupem. Nec deinde quisquam Macedonum substitit, relictisque

que stationibus sua sponte Regem sequebantur. Multorum miserabilis fuit casus, quos ex prærupta rupe lapsos amnis præterfluens haufit. Triste spectaculum etiam non periclitantibus. Cum vero alieno exitio, quid ipsis timendum foret, admonerentur, in metum misericordia versa, non extinctos, sed semetipsos deflebant. Et jam eo perventum erat, unde sine pernicie, nisi victores redire non possent; ingentia saxa in subeuntes provolventibus Barbaris, qui percussis, instabili & lubrico gradu præcipientes recidebant. Evaferant tamen Alexander & Charus, quos cum triginta delectis præmiserat Rex, & jam pugnare cominus cœperant. Sed cum superne tela Barbari ingererent, sæpius ipsi feriebantur quam vulnerabant. Ergo Alexander & nominis sui, & promissi memor, dum acrius quam cautius dimicat, confossus undique obruitur. Quem ut Charus jacentem respexit, ruerre in hostem, omnium præter ultionem immemor, cœpit: multosque hasta, quosdam gladio interemit. Sed cum tot unum incesserent manus, super amici corpus procubuit exanimis. Haud secus quam par erat promptissimorum juvenum cæterorumq; militum interitu commotus Rex, signum receptui dedit. Saluti fuit, quod sensim & intrepidi se receperunt. Et Barbari hostem depulsi contenti, non inslitere cedentibus. Cæterum Alexander cum statuisset desistere incepto: quippe nulla spes potiundæ petra offerebatur, tamen speciem ostendit in obsidione perseverantis. Nam & itinera obsideri jussit, & turres admoveri, & fatigatis alios succedere. Cujus pertinacia cognita, Indi per biduum quidem, ac duas noctes, cum ostentatione

tione non fiducia modo, sed etiam victoria epulati sunt, tympana suo more pulsantes. Terra vero nocte tympanorum quidem strepitu desierat audiri: cæterum ex tota petra faces refulgebant, quas accenderant Barbari, ut tutio esset ipsis fuga obscura nocte per inuia saxa curfuris. Rex, Balacro qui specularetur præmissio cognoscit petram fuga Indorum esse desertam. Tum dato signo ut universi conclamarent, incomposite fugientibus metum incussit, multi-que (tanquam adesset hostis) per lubrica saxa, perque inuias cotes præcipitati occiderunt. Plures aliqua membrorum parte mulctati, ab integris deserti sunt. Rex locorum magis quam hostium victor, tamen magnæ victoriæ sacrificiis & cultu Deum satisfecit. Aræ in petra locatæ sunt Minervæ Victoriæque. Ducibus itineris, quos subire iusserat leviter armatos, etsi promissis minora præstiterant, pretium cum fide redditum est.

12 Petræ, regionisque ei adjunctæ, Sisocostotutela permilla. Inde processit Ecbolima: & cum angustias itineris obsideri viginti millibus armatorum ab Eryce quodam comperisset, gravius agmen exercitus Cæno ducendum modicis itineribus tradidit. Ipse prægressus cum funditore ac sagittario, deturbatis qui obsederant saltum, sequentibus se copiis viam fecit. Indi, si-ve odio ducis, si-ve gratiam victoris Regis in-
turi, Erycem fugientem adorti interemerunt, caputque ejus atque arma ad Alexandrum detulerunt. Ille, factio impunitatem dedit: honorem denegavit exemplo. Hinc ad flumen Indum sextisdecimis castris pervenit, omniaque (ut præceperat) ad traiciendum præparata ab
Hephæ-

Hephæstione reperit. Regnabat in ea regione Omphis, qui patri quoque fuerat autor dedendi regnum Alexandro. Et post mortem parentis legatos miserat, qui consulerent eum, regnare se interim vellet, an privatam opperire ejus adventum? Permissoque ut regnaret, non tamen jus datum usurpare sustinuit. Is benigne quidem exceperat Hephæstionem, gratuitum frumentum copiis ejus admensus: non tamen ei occurrerat, ne fidem ullius, nisi Regis, experiretur. Itaque venienti obviam cum armato exercitu egressus est. Elephanti quoque per modica intervalla militum agmini immixti, procul caestellorum fecerant speciem. Ac primo Alexander, non socium, sed hostem adventare credebat. Iamque & ipse, arma milites capere, & equites discedere in cornua jussit, paratos ad pugnam. At Indus, cognito Macedonum errore, jussis subsistere cæteris, ipse concitat equum, quo vehebatur. Idem Alexander quoque fecit: sive hostis, sive amicus occurreret, vel sua virtute, vel illius fide tutus, coivere, quod ex utriusque vultu posset intelligi, amicis animis: cæterum sine interprete non poterat conferi sermo. Itaque adhibito eo, Barbarus, occurrisse se dixit cum exercitu, totas imperii vires protinus traditurum, nec expectasse, dum per nuntios daretur fides. Corpus suum & regnum permittere illi, quem sciret gloriæ militantem, nihil magis quam famam timere perfidiæ. Lætus simplicitate Barbari Rex, & dextram fidei suæ pignus dedit, & regnum restituit. LVI. elephanti erant, quos tradidit Alexandro, multaque pecora eximiæ magnitudinis. Tauros ad tria milia, pretiosum in ea regione, acceptumque animis

mis regnantium armentum. Quærenti Alexandro, plures agricultores haberet, an milites cum duobus Regibus bellanti sibi, majore meritum quam agrestium manu opus esse, respondit. Abisares & Porus erant. Sed in Poro eminebat autoritas. Vterque ultra Hydaspem amnem regnabat, & belli fortunam, quisquis arma inferret, experiri decreverat. Omphis, permittente Alexandro, & regium insigne sumpsit, & more gentis suæ nomen, quod patri fuerat: Taxilem appellavere populares, sequente nomine imperium, in quemcunque transferret. Ergo cum per triduum hospitaliter Alexandrum accepisset, quarto die, & quantum frumenti copiis, quas Hephæstion duxerat, præbitum à se esset, ostendit: & aureas coronas ipsi, amicisque omnibus, præter hæc signati argenti octoginta talenta dono dedit. Quæ benignitate ejus Alexander mire lætus, & quæ interdederat, remisit, & mille talenta ex præda, quam vehebat, adjecit: multaque convivalia ex auro & argento vasa, plurimum Persicæ vestis, triginta equos ex suis cum iisdem insignibus quæ assueverant, cum ipsum veherent. Quæ liberalitas, sicut Barbarum adstrinxerat, ita amicos ipsius vehementer offendit. E quibus Meleager super cœnam largiore vino usus, gratulari se Alexandro dixit, quod saltem in India reperisset dignum talentis mille. Rex haud oblitus, quam ægre tulisset, quod Clytium ob linguæ temeritatem occidisset, iram quidem tenuit, sed dixit, Invidios homines nihil aliud quam ipsorum esse tormenta.

13 Postero die legati Abasare adiere Regem. omnia ditioni ejus, ita ut mandatum erat, permitte-

mittebant, firmataque invicem fide remittuntur ad Regem. Porum quoque nominis sui fama ratus ad deditorem posse compelli, misit ad eum Cleocharem, qui denuntiaret ei, ut stipendium penderet, & in primo finium suorum aditu occurreret Regi. Porus alterum ex his facturum sese respondit, ut intranti regnū suum præsto esset, sed armatus. Iam Hydaspem Alexander superare decreverat, cum Barzentes defectionis Arachosii author, vincus, trigintaque elephantis simul capti perducuntur, opportunum adversus Indos auxilium. quippe plus in belluis quam in exercitu spei aut virium illis erat: Gamaxusque Rex exiguæ partis Indorum, qui Barzenti se conjunxerat, vincus adductus est. Igitur transfuga & Regulo in custodiam, elephantis autem Taxili traditis, ad amnem Hydaspem pervenit. In cujus ulteriore ripa Porus confederat, transitu prohibiturus hostem. LXXXV elephantos objecerat eximio corporū robore, ultraque eos currus ccc. & peditum xxx fere millia: in quibus erant sagittarii (sicut ante dictum est) gravioribus telis, quam ut apte excuti possent. Ipsum vehebat elephans super cæteras belluas eminens. armaque auro & argento distincta, corpus raræ magnitudinis honestabāt. Par animus robori corporis, & quanta inter rudes poterat esse sapientia. Macedonas, non conspectus hostium solum, sed etiam fluminis, quod transeundum erat, magnitudo deterrebat. Quatuor in latitudinem stadia diffusum profundo alveo & nusquam vada aperiente, speciem vasti maris fecerat. Nec pro spatio aquarum late stagnantium impetum coercerebat, sed quasi in arctum coeuntibus ripis, torrens

rens & elifus ferebatur, occultaque saxa inef-
ostendebant pluribus locis undæ repercussa.
Terribilior erat facies ripæ, quam equi virique
compleverant. Stabant ingentes vastorum co-
porum moles, & de industria irritatæ horren-
do stridore aures fatigabant. Hinc hostis, hin-
amnis, capacia quidem bonæ spei pectora, &
sæpe se experta, improvise tamen pavore per-
cusserant. quippe instabiles rates, nec dirigi a
ripam, nec tuto applicari posse credebât. Eran-
in medio amne insulæ crebræ, in quas & Indi &
Macedones nantes, levatis super capita armis
transibant. Ibi levia prælia conferebantur, &
uterque Rex parvæ rei discrimine, summæ ex-
periebatur eventum. Cæterum in Macedonum
exercitu temeritate atq; audacia insignes fuer-
Symmachus & Nicanor, nobiles juvenes, &
perpetua partium felicitate ad spernendum o-
mne periculum accensi. Quæis ducibus prom-
ptissimi juvenum lanceis modo armati trans-
vere in insulam, quam frequens hostis tenebat
multosque Indorum nulla re magis quam au-
dacia armati interemerunt. Abire cum gloria
poterant, si unquam temeritas felix inveniret
modum. Sed dum supervenientes contemptim
& superbe quoque expectant, circumventi ab
his qui occulti enataverant, eminus obruti telis
sunt. Qui effugerant hostem, aut impetu amnis
ablati sunt, aut vorticibus impliciti. Eaque pu-
gna multam fiduciam Pori erexit, cuncta cer-
nentis è ripa. Alexander inops consilii, tandem
ad fallendum hostem talem dolum intendit.
Erat insula in flumine amplior cæteris, sylve-
stris eadem, & regendis insidiis apta. Fossa quo-
que præalta haud procul à ripa, quam tenebat
ipse,

ipse, non pedites modo, sed etiam cum equis viros poterat abscondere. Ut igitur à custodia hujus opportunitatis oculos hostium averteret, Ptolemæum cum omnibus turmis obequitare jussit procul insula, & subinde Indos clamore terrere, quasi flumen tranaturus foret. Per complures dies Ptolemæus id fecit, eoque consilio Porum agmenque suum ei parti, quam se petere simulabat, cœgit advertere. Jam extra conspectum hostis insula erat. Alexander in diversa parte ripæ statui suum tabernaculum jussit, afluetaq; comitari ipsum cohortem, ante id tabernaculum stare, & omnem apparatus regiæ magnificentiæ hostium oculis de industria ostendit. Attalum, etiam æqualem sibi, & haud disparem habitu oris & corporis, utique cum procul viseretur, veste regia exornat, præbiturum speciem ipsum Regem illi ripæ præsidere, nec agitare de transitu. Hujus consilii effectum primo morata tempestas est, mox adjuvit; incommoda quoque ad bonos eventus vertente fortuna. Trajicere amnem cum cæteris copiis in regionem insulæ (de qua ante dictum est) parabat. averso hoste in eos, qui cum Ptolemæo inferiorem obsederant ripam, cum procella imbrem vix sub tectis tolerabilem effudit, obrutique milites nymbo, in terram refugerunt, navigiis ratibusque desertis. Sed tumultuantium fremitus, obstrepentibus ripis, ab hoste non poterat audiri. Deinde momento temporis repressus est imber. Cæterum adeo spissæ intendere se nubes, ut conderent lucem, vixque colloquētium inter ipsos facies noscigaretur. Teruisset alium obducta nox cælo, cum ignoto amne navigandum esset, forsitan hoste eam ipsam

ipsam ripam quam cœci atque improvidi, & periculo gloriam accersentes petebant, occupante: obscuritatem, quæ cæteros terrebat suam occasionem ratus, dato signo ut omnino silentio ascenderent in rates, eam, qua ipse vehabatur, primam iussit expelli. Vacua erat a hostibus ripa, quæ petebatur: quippe adhuc Porus Ptolemæum tantum intuebatur. Una ergo navi, quam petræ fluctus illiferat, hærente, cæteræ evadunt: armaque capere milites, & ire in ordinem iussit.

14. Iamque agmen in cornua divisum ipse ducebat, cum Poro nuntiatur, armis virisque ripam obtineri, & rerum adesse discrimen. At primo humani ingenii vitio spei suæ indulgens Abisarem belli focium, & ita convenerat, ac ventare credebat. Mox liquidiore luce aperiente hostem, centum quadrigas & quatuor milia equitum venienti agmini Porus objecit. Duæ erant copiarum, quas præmisit, Hages frater ipsius. Summa virium in curribus. senos viros singuli vehebant, duos clypeatos, duos sagittarios ab utroque latere dispositos, cæteri aurigæ erant haud sane inermes: quippe jacula complura, ubi cominus præliandum erat, omisso habenis, in hostem ingerebant. Cæterum vix ullus usus hujus auxilii eo die fuit. Namque (ut supra dictum est) imber violentius quam alias fusus, campos lubricos & inequitabiles fecerat: gravesque & propemodum immobiles currus illuvie & voraginibus hærebant. Contra Alexander, expedito ac levi agmine strenue inventus est. Scythæ & Dahæ primi omnium invaserunt Indos. Perdiccam deinde cum equitibus in dextrum cornu hostium emisit. Iam undique pugna

pugna se moverat, cum ii, qui currus agebant, illud ultimum auxilium suorum rati, effusis habenis in medium discrimen ruere cœperunt. Anceps id malum utrisque erat. Nam & Macedonum pedites primo impetu obtinebantur, & perlubrica atque inviã immissi currus excutiebant eos à quibus regebantur. Aliorum turbati equi non in voragine modo lacunasque, sed etiam in anem præcipitare curricula. Pauci tamen hostium tenus exacti penetrare ad Porum, acerrime pugnam cientem. Is ut dissipatos tota acie currus vagari sine rectoribus vidit, proximis amicorum distribuit elephantos. Post eos posuerat pedites, ac sagittarios tympana pulsare solitos. Id pro cantu tubarum Indis erat. nec strepitu eorum movebantur; olim ad notum sonum auribus mitigatis. Herculis simulachrum agmini peditum præferabatur. id maximum erat bellantibus incitamentum: & deseruisse gestantes militare, flagitium habebatur. Capitis enim sanxerant pœnam iis, qui ex acie non retulissent; metu, quem ex illo hoste quondam conceperant, etiam in religionem venerationemque converso. Macedonas non belluarum modo, sed etiam ipsius Regis aspectus parumper inhibuit. Bellæ dispositæ inter armatos, speciem turrium procul fecerant. Ipse Porus humanæ magnitudinis propemodum excesserat formam. magnitudini adjicere videbatur bellua, qua vehebatur, tantum inter cæteras eminens, quantum aliis ipse præstabat. Itaque Alexander contemplatus & Regem, & agmen Indorum, Tandem, inquit, *par animo meo periculum video. Cum bestius simul & cum egregius viris res est.* Intuensque Cœnum:

num: Cum ego, inquit, Ptolemao, Perdicaeque
 & Hephaestione comitatus, in laevum hostium cornu
 impetum fecero, viderisque me in medio ardore ce-
 ramini, ipse dextrum move, & turbatis signa infe-
 Tu, Antigone, & tu, Leonate, & Tauron, in ve-
 mini non in mediam aciem, sed urgebitis frontier.
 Hasta nostra praelonga & valida, non alias mag-
 quam adversus belluas rectoresque earum usui es-
 poterunt. Deturbate eos, qui vehuntur, & ipsas cor-
 fodite. Anceps genus auxilii est, & in suos acris
 furit. In hostem enim imperio, in suos pavore agitur.
 Hæc elocutus, concitat equum primus. Iam
 que (ut destinatum erat) invaserat ordines ho-
 stium, cum Cœnus ingenti vi in laevum cornu
 invehitur. Phalanx quoque in mediam Indo-
 rum aciem uno impetu prorupit. At Porus qui
 equitem invehni senserat, belluas agi iussit. Se-
 tardum, & pene immobile animal, equorum
 velocitatem æquare non poterat. Nec sagitta-
 rum quidem ullus erat Barbaris usus. Quippe
 longas & prægraves, nisi prius in terra statue-
 rent arcum, haud satis apte & commode im-
 ponunt: tum humo lubrica & ob id impedi-
 te conatum, molientes ictus, celeritate ho-
 stium occupabantur. Ergo spreto Regis impe-
 rio (quod fere fit, ubi turbatis acris metus
 quam dux imperare cœpit) totidem erant im-
 peratores, quot agmina errabant. Alius junde-
 re aciem, alius dividere; stare quidam, & non-
 nulli circumvehi terga hostium jubebant. Ni-
 hil in medium consulebatur. Porus tamé cum
 paucis, quibus metu potior fuerat pudor, colli-
 gere dispersos, obvius hosti ire pergit, elephan-
 tosque ante agmen suorum agi jubet. Magnum
 bellæ injecere terrorem, insolitusque stridor

non equos modo, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque, ordinesque turbaverat. iam fugæ circumspiciebant locum paulo ante ictores, cum Alexander Agrianos, & Thrakas leviter armatos, meliorem concursationem cominus militem, emisit in belluas. Intentem ii vim telorum injecere & elephantis & regentibus eos. Phalanx quoque instare constantem territis cœpit. Sed quidam avidius persecuti belluas, in semet irritavere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, cæteris, ut parcius instarent, fuere documentum. Præcipue terribilis illa facies erat, cum manu arma virosque orriperent, & super se regentibus traderent. princeps ergo pugna, nunc sequentium, nunc regentium elephantos, in multum diei vacuum certamen extraxit, donec securibus (idamque genus auxilii præparatum erat) pedes imputare cœperunt. Copidas vocant gladios leviter curvatos falcibus similes, queis appetant belluarum manus. Nec quidquam inextertum, non mortis modo, sed etiam in ipsa morte novi supplicii timor, omittebat. Ergo elephantis vulneribus tandem fatigati, suos impetu sternunt, & qui rexerant eos, præcipitati a terram ab ipsis obterebantur. Itaque pecorum modo magis pavidi quam infesti, ultraciem exigebantur, cum Porus destitutus à pluri- bus, tela multo ante præparata, in circumfusos, ex elephanto suo cœpit ingerere, multitudine eminus vulneratis, expositus ipse ad ictus undique petebatur. Novem jam vulnera hinc ergo, illinc pectore exceperat: multoque sanguine profuso, languidis manibus magis elassa quam excussa tela mittebat. Nec segnius bellua

bellua instincta rabie nondum saucia, inveh-
 batur ordinibus, donec rector belluæ Rege
 conspexit fluentibus membris, omisisque a-
 mis, vix compotem mentis. Tum belluam
 fugam concitat sequente Alexandro. Sed equus
 ejus multis vulneribus confossus deficiensque
 procubuit, posito magis Rege, quam effuso.
 Itaque dum equum mutat, tardius infecutus
 est. Interim frater Taxilis Regis Indorum pro-
 missus ab Alexandro, monere cœpit Porum
 ne ultima experiri perseveraret, dederetque
 victori. At ille, quanquam exhaustæ erant vi-
 res, deficiebatque sanguis, tamen ad notam ve-
 cem excitatus: *Agnosco, inquit, Taxilis frater:
 imperii regnique sui proditorem; & telum, quo
 unum forte non effluserat, contorsit in eum
 quod per medium pectus penetrauit ad tes-
 tum. Hoc ultimo virtutis opere edito, fugerit
 acrius cœpit. Sed elephanta quoque, qui multum
 exceperat tela, deficiebat. Itaque sistit fugam
 peditemque sequenti hosti objecit. Iam Alexan-
 der consecutus erat, & pertinacia Pori cog-
 nita, vetabat resistantibus parci. Ergo undique
 & in pedites, & in ipsum Porum tela congesta
 sunt, queis tandem gravatus, labi ex bellua cœ-
 pit. Indus, qui elephantum regebat, descendere
 eum ratus, more solito elephantum procum-
 bere jussit in genua, qui ut se submisit, cæterum
 quoque (ita enim instituti erant) demisere cor-
 pora in terram. Ea res & Porum, & cæteros
 victoribus tradidit. Rex spoliari corpus Pori
 interemptum esse credens, jussit: & qui detra-
 herent lorica vestemque, concurrere, cum
 bellua dominum tueri, & spoliantes cœpit ap-
 petere, levatumque corpus ejus rursus dorso
 suo*

suo imponere, Ergo telis undique obruitur, confosloque eo, in vehiculum Porus imponitur. Quem Rex ut vidit allevantem oculos, non odio sed miseratione commotus, *Qua malum, inquit, amentia te coëgit, rerum mearum cognita fama, belli fortunam experiri, cum Taxiles esset in deditos clementia mea tam propinquum tibi exemplum?* At ille, *Quoniam, inquit, percontaris, respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam. Meas enim noveram vires, nondum expertus tuas: fortiorem esse te, belli docuit eventus. Sed ne sic quidem parum felix sum, secundus tibi.* Rursus interrogatus, quid ipse victorem statuere debere censeret: *Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es, quam caduca felicitas esset. Plus monendo profecit, quam si precatus esset. Quippe magnitudinem animi ejus interritam, ac ne fortuna quidem infractam, non misericordia modo, sed etiam honore excipere dignatus est. Agrum curavit hauri secus quam si pro ipso pugnasset. Confirmatum, contra spem omnium, in amicorum numerum recepit. Mox donavit ampliore regno quam tenuit. Nec sane quidquam ingenium ejus solidius aut constantius habuit, quam admirationem veræ laudis & gloriæ. Simplicius tamen famam æstimabat in hoste, quam in cive: quippe à suis credebatur magnitudinem suam destrui posse: eandem clariorem fore, quo majores fuissent, quos ipse vicisset.*

BREVIARIUM LIBRI.

1 **D**Evicto Poro, in Indiam penetrat Alexander variasque gentes & urbes, quarum more describuntur, sibi subjicit.

2 Gangaridas & Pharrasios aggressurus, milite fatigatos & bellum detrectantes, prolixa oratione ad perseverantiam hortatur.

3 Cœnus, militum nomine, Alexandro respondet, & paulo post morbo extinguitur.

4 Sobius, & alii expugnati, regionem Oxdracarum & Mallorum ingreditur. Oratione ad milites habita Barbaros fugat, eorumque oppidum, contempto Demophoonte vate, obsidet.

5 Præcipiti saltu in Oxdracarum oppidum se immittens, graviter vulneratur, & fortissimis quibusdam ducibus desideratis, oppidoque post aliquot dies expugnato, sibi suisque restituitur.

6 Ab amicis rogatus, ut salutem suam publicamque parceret, generose respondet; in instituto suo de domando orbe perseverans.

7 Græcorum quorundam in Bactris defectio repressa: dum Indorum legatos convivio excipit Alexander, inter Horratham & Dioxippum, qui tandem imparibus armis duello certant, rixa oritur. Paulo post Dioxippus inimicorum calumniis ultra modum irritatus, seipsum interimit.

8 Donis à legatis Indorum acceptis, Sabracas, Musicanos, Præstos, aliosque populos debellat; Ptolemeo venenata plaga accepta curato, ope cujusdam herbae, cujus species in somnis Alexandro est oblata.

9 Cupidine visendi Oceani correptus, non sine periculis

periculis propter nautarum imperitiam, tandem voti sui compos redditur.

10 *Ab Oceano in Arabitarum, Gedrosiorum & Indorum regiones revertitur: ubi cum fame & pestilentia luctatur exercitus. deinde liberatur planeq; restituitur. Vnde sequutus est probrosus bacchantium lusus, supplicio Aspastis Satrapis cruentatus.*

ALEXANDER tam memorabili victoria lætus, qua sibi Orientis fines apertos esse censebat, Soli victimis cæsis, milites quoque, quo promptioribus animis reliqua belli munia obirent, pro concione laudatos docuit, quicquid Indis virium fuisset, illa dimicatione prostratum: cæteram opimam prædam fore, celebrataq; opes in ea regione eminere, quam peterent. Proinde jam vilia & obsoleta esse spolia de Persis: gemmis, margaritisque, & auro atque ebore Macedoniam Græciamque, non suas tantum domos repleturum. Avidi milites & pecuniæ & gloriæ, simul quia nunquam affirmatio ejus fefellerat eos, pollicentur operam: dimissisque cum bona spe, navigia ædificari jubet, ut cum totam Asiam percurrissent, finem terrarum mare inviseret. Multa materia navalis in proximis montibus erat, quam cedere aggressi, magnitudinis inusitatæ reperere serpentes. Rhinocerotes quoque, rarum alibi animal, in iisdem montibus erant. Cæterum hoc nomen belluis eis inditum à Græcis. sermonis ejus ignari aliud lingua sua usurpant. Rex duabus urbibus conditis in utraque fluminis, quod superaverat, ripa, copiarum duces coronis & mille aureis singulos donat. Cæteris quo-

que proportionē aut gradu, quem in militia obtinebant, aut navatæ operæ, honos habitus est. Abisares qui prius quam cum Poro dimicaretur, legatos ad Alexandrum miserat, rursus alios misit pollicentes omnia facturum, quæ imperasset, modo ne cogeret corpus suum dedere. Neque enim aut sine regio imperio victurum, aut regnaturum esse captivum. Cui Alexander nuntiari iussit, si gravaretur ad se venire, ipsum ad eum esse venturum. Hinc Poro, amneque superato, ad interiora Indiæ processit. Sylvæ erant prope in immensum spatium diffusæ, procerisque & in eximiam altitudinem editis arboribus umbrosæ. Plerique rami instar ingentium stipitum flexi in humum, rursus quæ se curvaverant, erigebantur, adeo ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatæ. Cæli temperies salubris: quippe & vim solis umbræ levant, & aquæ largæ manant è fontibus. Cæterum hic quoque serpentium magna vis erat, squamis fulgorem auri reddentibus. Virus haud ullum magis noxium est: quippe morsum præsens mors sequebatur, donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc per deserta ventum est ad flumen Hyraoten. Iunctum erat flumini nemus opacum arboribus alibi inusitatis, agrestiumque pavonum multitudine frequens. Castris inde motis, oppidum haud procul positum corona capit, obsidibusque acceptis, stipendium imponit. Ad magnam deinde (ut in ea regione) urbem pervenit; non muro solum, sed etiam palude munitam. Cæterum Barbari vehiculis inter se iunctis dimicaturi occurrerunt. Aliis tela, aliis hastæ, aliis secures erant: transiliebantque in vehicula

hicula strenuo saltu, cum succurrere laborantibus suis vellent. Ac primo insolitum genus pugnae Macedonas terruit, cum eminus vulnerarentur. Deinde spreto tam incondito agmine, ab utroque latere vehiculis circumfusi, repugnantes fodere ceperunt. Et vincula, queis conferta erant, iussit incidi, quo facilius singula circumvenirentur. Itaque octingentis suorum amissis, in oppidum refugerunt. Postero die scalis undique admotis, muri occupantur. Paucis pernicitas saluti fuit: qui cognito urbis excidio, paludem tranavere, & in vicina oppida ingentem intulere terrorem; invictum exercitum, & Deorum profecto, advenisse memorantes. Alexander ad vastandam eam regionem, Perdicca cum expedita manu missus, partem copiarum Eumeni tradit, ut is quoque Barbaros ad deditioem compelleret. Ipse ceteros ad urbem validam, in quam aliarum quoque confugerant incolae, induxit. Oppidani missis qui Regem deprecarentur, nihilominus bellum parabant: quippe orta seditio in diversa consilia diduxerat vulgum. Alii omnia deditioe potiora; quidam nullam opem in ipsis esse ducebant. Sed dum nihil in commune consulitur, qui deditioi imminebant, a pertis portis hostem recipiunt. Alexander, quanquam belli autoribus jure poterat irasci, tamen omnibus venia data, & obsidibus acceptis, ad proximam deinde urbem castra movit. Obsides ducebantur ante agmen: quos cum è muris agnovissent, utpote gentis ejusdem, in colloquium convocaverunt. Illi clementiam Regis simulque vim commemorando, ad deditioem eos compulere: ceterasque urbes simili modo deditas in fidem accepit.

cepit. Hinc in regnum Sophitis perventum est. Gens, ut Barbari, sapientia excellit, bonisque moribus regitur. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt aluntque: sed eorum, quibus spectandi infantium habitum cura mandata est. Si quos segnes aut aliqua membrorum parte inutiles notaverunt, necari jubent. Nuptiis coeunt, non genere ac nobilitate conjunctis, sed electa corporum specie: quia eadem aestimatur in liberis. Hujus gentis oppidum, cui Alexander admoverat copias, ab ipso Sophite obtinebatur. Clausae erant portae, sed nulli in muris turribusque se armati ostendebant: dubitabantque Macedones, deseruissentne urbem incolae, an fraude se occulerent: cum subito patefacta porta, Rex Indus cum duobus adultis filiis occurrit, multum inter omnes Barbaros eminens corporis specie. Vestis erat auro purpuraque distincta, quae etiam crura velabat. Aureis soleis inseruerat gemmas. Lacerti quoque & brachia margaritis ornata erant. Pendebant ex auribus insignes candore & magnitudine lapilli. Baculum aureum berylli distinguebant. Quo tradito, precatus, ut sospes acciperet, se, liberosque, & gentem suam dedit. Nobiles ad venandum canes in ea regione sunt. Latratu abstinere dicuntur, cum videre feram; leonibus maxime infesti. Horum vim ut ostenderet Alexandro, in conspectu leonem eximia magnitudinis iussit emitti, & quatuor omnino admoveri canes, qui celeriter occupaverunt feram: cum ex iis qui assueverant talibus ministeriis, unius canis leoni cum aliis inhaerentis crus avellere, & quia non sequebatur, ferro amputare cepit. nec sic quidem pertinacia victa, rursus
aliam

aliam partem secare institit, & inde non segnius inhærentem ferro subinde cædebat. Ille in vulnere ferè dentes moribundus quoque infixerat. Tantam in illis animalibus ad venandum cupiditatem ingenerasse naturam memoriæ proditum est. Equidem plura transcribo, quam credo. Nam nec affirmare sustineo, de quibus dubito: nec subducere, quæ accepi. Relicto igitur Sophite in suo regno, ad fluvium Hypasin processit, Hephæstione, qui diversam regionem subegerat, conjuncto. Phegelas erat gentis proximæ Rex, qui popularibus suis colere agros (ut aslueverant) jussis, Alexandro cum donis occurrit. Nihil quod imperaret detrectans, biduum apud eum substitit.

2 Rextertio die amnem superare decreverat, transitu difficilem, non spatio solum aquarum, sed etiam saxis impeditum. Percontatus igitur Phegelam, quæ noscenda erant, undecim dierum ultra flumen per vastas solitudines iter esse cognoscit: excipere deinde Gangem maximum totius Indiæ fluminum. Vltiorem ripam colere gentes Gangaridas & Pharrasios, eorumque Regem esse Aggrammen, viginti millibusequitum, ducentisque peditum obsidentem vias. Ad hæc quadrigarum duo millia trahere, & præcipuum terrorem elephantos, quostrium millium numerum explere dicebat. Incredibilia Regi omnia videbantur. Igitur Porum (nam cum eo erat) percontatur, an vera essent, quæ dicerentur. Ille vires quidem gentis & regni haud falso jactari affirmat. Cæterum qui regnaret, non modo ignobilem esse, sed etiam ultimæ fortis: quippe patrem ejus tonso-rem vix diurno quæstu propulsantem famem,

proptér habitum haud indecorum cordi fuisset
 Reginæ. Ab ea in propiorem ejus, qui tum re-
 gnasset, amicitia locum admotum, interfecto
 eo per insidias, sub specie tutelæ liberum ejus in-
 vasisse regnum, necatisque pueris, hunc qui
 nunc regnat generasse, invisum vilemque po-
 pularibus, magis paternæ fortunæ quam suæ
 memorem. Affirmatio Pori multiplicem ani-
 mo Regis injecerat curam: hostem belluasque
 spernebat, situm locorum & vim fluminum
 extimescebat. Relegatos in ultimum pene re-
 rum humanarum persequi terminum, & erue-
 re, arduum videbatur. Rursus avaritia gloriæ,
 & insatiabilis cupido famæ, nihil invium, nihil
 remotum videri sinebat. Et interdum dubita-
 bat, an Macedones tot emensi spatia terrarum,
 in acie, & in castris senes facti, per objecta flu-
 mina, per tot naturæ obstantes difficultates, se-
 cuturi essent. Abundantes onustosque præda,
 magis parta frui velle, quam acquirenda fatiga-
 ri. Non idem sibi, & militibus animi esse. Se to-
 tius orbis imperium mente complexum, adhuc
 in operum suorum primordio stare. Militem
 labore defatigatum, proximum quemque fru-
 ctum, finito tandem periculo expectare. Vicit
 ergo cupido rationem, & ad concionem voca-
 tis militibus, ad hunc maxime modum disseruit:

*Non ignoro milites, multa, qua terrere vos possent,
 ab incolis India per hos dies de industria esse jactata.
 Sed non est improvisa vobis mentientium vanitas.
 Sic Cilicia fauces, sic Mesopotamia campos, Tigrim
 & Euphratem, quorum alterum vado transivimus,
 alterum ponte, terribilem fecerant Persæ. Nunquam
 ad liquidum fama perducitur: omnia illa tradente,
 majora sunt vero. Nostra quoque gloria cum sit ex
 solido,*

solido, plus tamen habet nominis quam operis. Modo quis belluas offerentes maximum speciem, quis Hydaspem amnem, quis cetera auditu majora quam vero, sustinere posse credebat? Olim hercule fugissemus ex Asia, si nos fabula debellare potuissent. Creditisne elephantorum greges majores esse quam usquam armentorum sunt? cum & rarum sit animal, nec facile capiatur, multoque difficilius mitigetur. Atqui eadem vanitas copias peditum equitumque numeravit. Nam flumen, quo latius fusum est, hoc placidius stagnat; quippe angustis ripis coercita, & in angustiore alveum elisa, torrentes aquas invehunt: contra spatium alvei segnior cursus est. Præterea in ripa omne periculum est, ubi applicantes navigia hostis expectat. Ita quantumcunque flumen intervenit, idem futurum discrimen est evadentium in terram. Sed omnia ista vera esse fingamus. Vtrumne vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium terret? Quod pertinet ad elephantos, præsens habemus exemplum: in suos vehementius, quam in nos incurrerunt. Tam vasta corpora securibus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest, totidem sint, quot Porus habuit, an tria millia, cum uno aut altero vulneratis, ceteros in fugam declinare videamus? Deinde paucos quoque incommode regunt: congregata vero tot millia ipsa se elidunt, ubi nec stare, nec fugere potuerint inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia ista contempsit, ut cum haberem, ipse non opposuerim: satis gnarus, plus suis quam hostibus periculi inferre. At enim equitum peditumque multitudo vos commovet. Cum paucis enim pugnare soliti estis, & nunc primum inconditam sustinebitis turbam. Testis adversus multitudinem invicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Persarum, & Arbella,

cujus campi devictorum à nobis ossibus strati sunt. Sero hostium legiones numerare cœpistis, postea quam solitudinem in Asia vincendo fecistis. Cum per Hellespontum navigarem, de paucitate nostra cogitandum fuit. Nunc nos Scythæ sequuntur, Bactriana auxilia præsto sunt. Daxæ, Sogdianique inter nos militant. Nec tamen illi turba confido. Vestras manus intueor, vestram virtutem, rerum, quas gesturus sum, vadem, prædemque habeo. Quam diu vobiscum in acie stabo, nec meos nec hostium exercitus numeravero. Vos modo animos mihi plenos alacritatis ac fiducia adhibete. Non in limine operum laborumque nostrorum, sed in exitu stamus. Pervenimus ad Solis ortum, & Oceanum, nisi obstat ignavia: inde victores, perdomito sine terrarum, revertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricola faciunt) maturos fructus per inertiam amittere è manibus. Majora sunt periculis præmia. dives eadem & imbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quam ad prædam. Digni estis, qui opes, quas illud mare litoribus invehit, referatis in patriam. Digni, qui nihil inexpertum, nihil metu omissum relinquatis. Per vos, gloriamque vestram, qua humanum fastigium exceditis, perque & mea in vos, & in me vestra merita, quibus invicti contendimus, oro, qua soque, ne humanarum rerum terminos ad-euntem, alumnium commilitonemque vestrum, ne dicam Regem, deseratis. Cetera vobis imperavi, hoc unum debiturus sum. Et is vos rogo, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim, qui saepe aciem clypeo meo texi, ne infringeretis in manibus meis palmam, qua Herculem, Liberumque Patrem, si invidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obstinatum silentium rumpite. Ubi est ille clamor, alacritatis vestrae index?

Ubi

Ubi est ille meorum Macedonum vultus? Non agnosco vos milites, nec agnosci videor à vobis. Surdas jamdudum aures pulso. Aversos animos & infractos excitare conor. Cumque illi in terram demissis capitibus tacere perseverarent: Nescio quid, inquit, imprudens in vos deliqui, quod me ne intueri quidem vultis. In solitudine mihi videor esse. Nemo respondet, nemo saltem negat, quos alloquor. Quid autem postulo? vestram gloriam, & magnitudinem vindicamus. Ubi sunt illi, quorum certamen paulo ante vidi contententium, qui potissimum vulnerati Regis corpus exciperet? Desertus, destitutus sum, hostibus deditus. Sed solus quoque ire perseverabo. Obiicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus, quarum nomina horretis. Inveniam qui desertum à vobis sequantur. Scythæ Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat, quam precario Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto Rege ovantes. Ego hic à vobis desperata victoria, aut honesta morti locum inveniam.

3 Nec sic quidem ulli militum vox exprimi potuit. Exspectabant ut duces principesque ad Regem perferrent, vulneribus & continuo labore militiæ fatigatos non detrectare munia, sed sustinere non posse. Cæterum illi metu attoniti in terram ora defixerant. Igitur primo fremitus sua sponte, deinde gemitus quoque oritur, paulatimque liberius dolor erigi cœpit, manantibus lachrimis, adeo ut Rex, ira in misericordiam versa, ne ipse quidem, quanquam cuperet, temperare oculis potuerit. Tandem universa concione effusus flente, Cænus ausus est, cunctantibus cæteris, propius tribunal accedere, significans se loqui velle. Quem ut videre milites detrahentem galeam capiti (ita enim Regem

Regem alloqui mos est) hortari cœperunt, causam exercitus ageret. Tum Cœnus: Dii prohibeant, inquit, à nobis impias mentes, & profecti prohibent. Idem animus est tuis, qui fuit semper ire quo iusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostri commendare posteritati tuum nomen. Proinde si per se veras, inermes quoque, & nudi, & exsanguis, ut cunque tibi cordi est, sequimur, vel antecedimus. Sed si audire vis non fictas tuorum militum voces rerum necessitate ultima expressas, prabe, quaeso, propitias aures, imperium atque auspicium tuum constantissime secutis, & quocunque pergis, secuturis. Vicisti, Rex, magnitudine rerum non hostes modo, sed etiam milites. Quidquid mortalitas capere poterat, implevimus. Emensis maria terrasque, melius nobis, quam incolis omnia nota sunt. Pene in ultimo mundi sine consistimus: in alium orbem paras ire, & Indiam quaris, Indis quoque ignotam. Inter feras serpentesque degentes eruere ex latebris & cubilibus suis expetis, ut plura quam sol videt, victoria lustres. Digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro. Virtus enim tua semper in incremento erit, nostra vis in fine jam est. Intuere corpora exsanguia, tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putria. Iam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt. Vestem Persicam induimus, quia domestica subtrahi non potest. In externum degeneravimus cultum. Quoto cuique lorica est? quis equum habet? Iube quari, quam multos servi ipsorum persecuti sunt, quid cuique supersit ex prada. Omnium victores, omnium inopes sumus. Nec luxuria laboramus, sed bello. Instrumenta belli consumpsimus. Hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiciis bellis? Quarum ut multitudinem augeant de industria Barbari: magnum tamen esse numerum etiam ex mendacio intelligo. Quod si adhuc

si adhuc penetrare in Indiam certum est, regio à Meridie minus vasta est. Qua subacta, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura. Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum posita est? Hic quoque occurrit Oceanus. Nisi mavis errare, pervenimus, quo tua fortuna ducit. Hac tecum, quam sine te cum his, loqui malui, non ut inirem circumstantis exercitus gratiam, sed ut vocem loquentium potius quam ut gemitum murmurantium audires. Ut finem orationi Cœnus imposuit, clamor undique cum ploratu oritur, Regem patrem, dominum, confusis appellantium vocibus. Iamque & alii duces, præcipueque seniores, queis ob ætatem & excusatio honestior erat, & autoritas major, eadem precabantur. Ille nec castigare obstinatos, nec mitigare poterat iratos. Itaque inops consilii desilivit è tribunali, claudique regiam iussit, omnibus, præter assuetos, adire prohibitis. Biduum iræ datum est, tertio die processit: erigique duodecim aras ex quadrato saxo, monumentum expeditionis suæ. munimenta quoque castrorum iussit extendi, cubiliaque amplioris formæ, quam pro corporum habitu, relinqui, ut speciem omnium augetet, posteritati fallax miraculum præparans. Hinc repetens quæ emensus erat, ad flumen Acesinem locat castra. Ibi forte Cœnus morbo extinctus est, cujus morte ingemuit Rex quidem, adjecit tamen, propter paucos dies longam orationem eum exorsum, tanquam solus Macedoniam visurus esset. Iam in aqua classis, quam ædificari iusserat, stabat. Inter hæc Memnon ex Thracia in supplementum equitum sex millia, præter eos ab Harpalo peditum septem millia adduxerat,

rat, armaque viginti quinque millia auro & argento cæolata pertulerat : quæis distributis, vetera cremari iussit. mille navigiis aditur⁹ Oceanum, discordes & vetera odia retractantes Porum & Taxilem Indiæ Reges, firmata per affinitatem gratia, reliquit in suis regnis, summo in ædificanda classe amborum studio usus. Oppida quoque duo condidit, quorum alterum Nicæam appellavit, alterum Bucephalon, equi, quem amiserat, memoriæ ac nomini dedicans urbem. Elephantis deinde & impedimentis terra sequi iussis, secundo amne defluxit, quadraginta ferme stadia singulis diebus procedens ut opportunis locis exponi subinde copia possent.

4 Perventum erat in regionem, in qua Hydaspes amnis Acesini committitur. Hinc decurrit in fines Sobiorum. Hi de exercitu Herculis majores suos esse commemorant : ægros relictos se, cepisse sedem, quam ipsi obtinebant. Pelles ferarum pro veste, clavæ pro telo erant. Multaque, etiam cum Græci mores exolevisent, stirpis ostendebant vestigia. Hic excensione facta, c c l stadia processit. Depopulatusque regionem, oppidum caput ejus corona cepit. x l peditum millia alia gens in ripa fluminum opposuerat, quæ, amne superato, in fugam compulit, inclusosq; mœnibus expugnat. Puberes interfecti sunt, cæteri venierunt. Alteram deinde urbem expugnare adortus, magnaque vi defendentium pulsus, multos Macedonum amisit. Sed cum in obsidione perseverasset, oppidani desperata salute ignem subjecere rectis, se quoque, ac liberos, conjugesque incendio cremant. Quod cum ipsi augerent, hostes extin-

extinguerent, nova forma pugnae erat. Delebant incolae urbem, hostes defendebant: adeo etiam naturae jura bellum in contrarium mutat. Arx erat oppidi intacta, in qua praesidium dereliquit. Ipse navigio circumvectus est arcem: quippe tria flumina tota India praeter Gangem maxima, munimento arcis applicant undas. A Septentrione Indus alluit, à Meridie Acesines Hydaspis confunditur. Ceterum annuum coitus maritimis similes fluctus movet, multoque ac turbido limo, quod aquarum concursu subinde turbatur, iter qua meant navigia, in tenuem alveum cogitur. Itaque cum crebri fluctus se inveherent, & navium hinc proras, hinc latera pulsarent, subducere nauae coeperunt. Sed ministeria eorum hinc metu, hinc praerapida celeritate fluminum occupantur. In oculis duo majora omnium navigia submersa sunt: leviora, cum & ipsa nequirent regi, in ripam tamen innoxia expulsa sunt. Ipse Rex in rapidissimos vertices incidit; quibus intorta navis obliqua, & gubernaculi impatiens, agebatur. Iam vestem detraxerat corpori, projecturus semet in flumen, amicique ut exciperent eum, haud procul nabant: apparebatque anceps periculum, tam nataturi, quam navigare perseverantis. Ergo ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse poterat, admota est, ut fluctus, qui se invehebant, everberarentur. Findi crederes undas, & retro gurgites cedere. Quibus tandem navis erepta, non tamen ripae applicabatur, sed in proximum vadum illiditur. Cum amne bellum fuisse crederes. Ergo aris pro numero fluminum positus, sacrificioque facto, triginta stadia processit.

Inde

Inde ventum est in regionem Oxydracaru
Mallorumque quos aliàs bellare inter se soi
tos, tunc periculi societas junxerat. Nover
millia juniorum peditum in armis erant. præ
ter hos equitum decem millia, nongentæqu
quadrigæ. At Macedones, qui omni discrimin
jam defunctos se esse crediderant, posteaquar
integrum bellum cum ferocissimis Indiæ gen
tibus superesse cognoverunt, improvise met
territi, rursus seditiosis vocibus Regem incre
pare cœperunt. Gangem amnem, & quæ ultr
essent, coactos transmittere, non tamen finisse
sed mutasse bellum: indomitæ gentibus se ob
jectos, ut sanguine suo aperirent ei Oceanum
Trahi extra sidera, & solem, cogique adire
quæ mortalium oculis natura subduxerat. Ne
vis identidem armis novos hostes existere
Quos ut omnes fundant fugentque, quod præ
mium ipsos manere? caliginem ac tenebras, &
perpetuam noctem profundo incubantem, re
pletum immanium belluarum gregibus fretū
immobiles undas, in quibus emoriens natura
defecerit. Rex non sua, sed militum sollicitu
dine anxius, concione advocata docet, imbel
les esse, quos metuant. Nihil deinde præter has
gentes obstare, quo minus terrarum spatia e
mensi, ad finem simul mundi laborumque per
veniant: Cessisse illis metuentibus Gangem, &
multitudinem nationum, quæ ultra amnem
essent, declinasse iter eo, ubi par gloria, minus
periculum esset. Iam prospicere se Oceanum:
jam perflare ad ipsos auram maris: ne invide
rent sibi laudem, quam peteret. Herculis & Li
beris patris terminos transituros illos. Regi suo
parvo impendio immortalitatem famæ datu
ros.

ros. Paterentur se ex India redire, non fugere. Omnis multitudo, & maxime militaris, mobili impetu fertur. Ita seditionis non remedia, quam principia majora sunt. Non alias tam alacer clamor ab exercitu est redditus, jubentium duceret Diis secundis, & æquaret gloria, quos æmularetur. Lætus his acclamationibus ad hostes protinus castra movit. Validissimæ Indorum gentes erant, & bellum impigre parabant, ducemque ex natione Oxydracarum spectatæ virtutis elegerant, qui sub radicibus montis castra posuit, lateque ignes, ut speciem multitudinis auget, ostendit; clamore quoque, ac sui moris ululatu identidem acquiescentes Macedonas frustra terrere conatus. Iam lux appetebat, cum Rex fiduciæ ac spei plenus, alacres milites arma capere, & exire in aciem jubet. Sed metune an seditione oborta inter ipsos, subito profugerunt Barbari. Certe avios montes & impeditos occupaverunt. Quorum agmen Rex frustra persecutus, impedimenta cepit. Perwentum deinde est ad oppidum Oxydracarum, in quod plerique confugerant, haud majore fiducia mœnium, quam armorum. Iam admovebat Rex, cum vates monere eum cœpit, ne committeret, aut certe differret obsidionem: vitæ ejus periculum ostendi. Rex Demophoonta (is namque vates erat) intuens, *Si quis, inquit, te arti tua intentum, & extra spectantem sic interpellet, non dubitem quin incômodus ac molestus videri tibi possit.* Et cum ille ita prorsus futurum respõdisset: *Censesne, inquit, tantas res, non pecudum fibras, ante oculos habenti, ullum esse majus impedimentum, quam vatem superstitione captum?* Nec diutius quam respondit moratus, ad-

admoveri jubet scalas : cunctantibusque ca-
 teris evadit in murum. Angusta muri coron-
 erat. Non pinnæ, sicut alibi, fastigium ejus de-
 stinxerant, sed perpetua lorica obducta trans-
 rum seferat. Itaque Rex hærebat magis quam
 stabat in margine, clypeo undique incidenti
 tela propulsans. Nam ubique eminens ex turr-
 bus petebatur. Nec subire milites poterant, qui
 superne vi telorum obruebantur. Tandem ma-
 gnitudinem periculi pudor vicit : quippe cer-
 nebant cunctatione sua dedisse hostibus Regem.
 Sed festinando morabantur auxilia. Nam dum
 pro se quisque certat evadere, onerare scalas
 quæ non sufficientibus, devoluti, unicam spem
 Regis sefellerunt. Stabat enim in cōspectu tant-
 exercitus, velut in solitudine destitutus.

§ Iamque lævam, qua clypeum ad ictus cir-
 cumferebat, lassaverat, clamantibus amicis, ut
 ad ipsos desiliret, stabantque excepturi : cum
 ille rem ausus incredibilem atque inauditam,
 multoque magis ad famam temeritatis quam
 gloriæ insignem. Namque in urbem hostium
 plenam præcipiti saltu semetipsum immisit, cum
 vix sperare posset, dimicantem certe & non in-
 ultum esse moriturum. quippe antequam as-
 surgeret, opprimi poterat, & capi vivus : sed
 forte ita libraverat corpus, ut se pedibus exci-
 peret. Itaque stans in pugnam, & ne circumiri
 posset, fortuna providerat. Vetus arbor haud
 procul muro ramos multa fronde vestitos vel-
 ut de industria Regem protegentes, objecerat.
 Hujus spatioso stipiti corpus, ne circumiri posset,
 applicuit, clypeo tela, quæ ex adverso ingere-
 bantur, excipiens. Nam cum unum procul tot-
 manus peterent, nemo tamen audebat propius
 accedere.

accedere. Missilia ramis plura quam clypeo incidebant. Pugnabat pro Rege primum celebrati nominis fama, deinde desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum: Sed cum subinde hostis afflueret, jam ingentem vim telorum exceperat clypeo, jam galeam saxa perfregerant, jam continuo labore gravia genua succiderant. Itaque contemptim & incaute, qui proximi steterant incurrerunt: è quibus duos gladio ita excepit, ut ante ipsum exanimis procumberent. Nec cuiquam deinde propius incessendi eum animus fuit. procul jacula sagittasque mittebant. ille ad omnes ictus expositus, ægre jam exceptum poplitibus corpus tuebatur, donec Indus duorum cubitorum sagittam (namque Indis, ut ante diximus, hujus magnitudinis sagittæ erant) ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dexterum infigeretur. Quo vulnere afflictus, magna vi sanguinis emicante, remisit arma moribundo similis, adeoque resolutus, ut ne ad vellendum quidem telum sufficeret dextra. Itaque ad expoliandum corpus qui vulneraverat, alacer gaudio accurrit. Quem ut injicere corpori suo manus sensit, credo, ultimi dedecoris indignitate commotus, linquentem revocavit animû, & nudum hostis latus subjecto mucrone hausit. Iacebant circa Regem tria corpora, procul stupentibus cæteris. Ille, ut antequam ultimus spiritus deficeret, dimicans jam extingueretur, clypeo se allevare conatus est: & posteaquam ad connitendum nihil supererat virium, dextera impendentes ramos complexus, tentabat assurgere. Sed ne sic quidem potens corporis, rursus in genua procumbit, manu provocans hostes,

hostes, si quis congregari auderet. Tandem Peucestes per aliam oppidi partem, deturbatis propugnatoribus, muri vestigia persequens, Regem supervenit. Quo conspecto, Alexander iam non vitæ suæ, sed mortis solatium supervenisset ratus, clypeo fatigatum corpus excepit. Subinde Timæus, & paulo post Leonatus, huic Aristonius supervenit. Indi quoque cum intra moenia Regem esse comperissent, omissis cæteris illuc concurrerunt, urgebantque protegentes ex quibus Timæus multis adverso corpore vulneribus acceptis egregiaque edita pugna cecidit. Peucestes quoque tribus jaculis confossus non se tamen scuto, sed Regem tuebatur. Leonatus dum avide ruentes Barbaros submovet, cervice graviter icta semianimis procubuit ante Regis pedes. Iam & Peucestes vulneribus fatigatus submiserat clypeum. In Aristono spes ultima hærebat. Hic quoque graviter saucius tantam vim hostium ultra sustinere non poterat. Inter hæc ad Macedonas, Regem cæcidisse, fama perlata est. Terruisset alios, quod illos incitavit. Namque periculi omnis immemores, dolabris perfregere murum, & qua moliti erant aditum irrupere in urbem, Indosque plures fugientes, quam congregari ausos, cæciderunt. Non senibus, non fœminis, non infantibus parcitur. Quisquis occurrerat, ab illo vulneratum Regem esse credebant. Tandemque internecione hostium justæ iræ parentatum est. Ptolemæum, qui postea regnavit, huic pugnae affuisse, autor est Clitarchus, & Timagenes. Sed ipse scilicet gloriæ suæ non refragatus, abfuisse se missum in expeditionem, memoriæ tradit. Tanta componentium vetusta rerum monumenta vel securitas,

curitas, vel, par huic vitium, credulitas fuit. Rege in tabernaculum relato medici lignum hastæ corpori infixum, ita ne spiculum moveretur, abscindunt. Corpore deinde nudato animadvertunt hamos inesse telo, nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse, quam ut secando vulnus auferent. Cæterum ne secantes profluvium sanguinis occuparet verebantur: quippe ingens telum adactum erat, & penetrasse in viscera videbatur. Critobulus inter medicos artis eximiæ, sed in tanto periculo territus, manus admovere metuebat, ne in ipsius caput parum prosperæ curationis recideret eventus. Lachrymantem eum, ac metuentem, & solitudine propemodum exsanguem Rex conspexerat. *Quid, inquit, quodve tempus exspectas, & non quamprimum hoc dolore me saltem moriturum liberas? An times, ne reus sis, cum insanabile vulnus acceperim?* At Critobulus tandem vel finito vel dissimulato metu hortari eum cœpit, ut se continendum præberet, dum spiculum evelleret. Etiam levem corporis motum noxium fore. Rex, cum affirmasset nihil opus esse iis, qui semet continerent, sicut præceptum erat, sine motu præbuit corpus. Igitur patefacto latius vulnere, & spiculo evulso, ingens vis sanguinis manare cœpit, linquique animo Rex, & caligine oculis offusa, veluti moribundus extendi. Cumque profluvium medicamentis frustra inhiberent, clamor simul atque ploratus amicorum oritur, Regem exspirasse credentium. Tandem constitit sanguis, paulatimque animum recepit, & circumstantes cœpit agnoscere. Toto eo die, ac nocte, quæ secuta est, armatus exercitus regiam obsedit, confesus

fus omnes unius spiritu vivere. Nec prius recesserunt, quam compertum est, somno paulisper acquiescere. Hinc certiores spem salutis eorum in castra retulerunt.

6 Rex, septem diebus curato vulnere, necdum obducta cicatrice, cum audisset convalescentem apud Barbaros famam mortis suae, duobus navigiis junctis statui in medium undique conspicuum tabernaculum jussit, ex quo se ostenderet perissemis credentibus: conspectusque ab incolis, spem hostium falso nuntio conceptam inhibuit. Secundo deinde amne defluxit, aliquantulum intervalli à cætera classe præcipiens, ne quies corpori invalido adhuc necessaria, pulsus remorum impediretur. Quarto posteaquam navigare cœperat die, pervenit in regionem, desertam quidem ab incolis, sed frumento & pecoribus abundantem. Placuit is locus, & ad suam, & ad militum requiem. Mos erat principibus amicorum & custodibus corporis excubare ante prætorium, quoties Regi adversa valetudo incidisset. Hoc tum more quoque servato, universi cubiculum ejus intrant. Ille sollicitus ne quid novi afferrent, quia simul venerant, percontatur, num hostium recens nuntiaretur adventus. At Craterus, cui mandatum erat, ut amicorum preces perferret ad eum: *Credisne, inquit, adventu magis hostium, ut jam in vallo consisterent, quam cura salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sollicitos? Quanta libet vis omnium gentium conspiret in nos, impleat armis virisque totum orbem, classibus maria consternat, inusitata belluas inducat, tu nos præstabis invictos. Sed quis Deorum hoc Macedonia columen ac sidus diuturnum fore polliceri potest? cum tam avidè mani-*

manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum? Quis enim tibi superstes, aut optat esse, aut potest? Eo pervenimus, auspiciū atque imperium secuti tuum, unde nisi te reduce, nulli ad penates suos iter est. Qui si adhuc de Persidis regno cum Dario dimicares, & si nemo vellet, tamen ne admirari quidem posset tam promptæ esse te ad omne discrimen audaciæ. Nam ubi paria sunt periculum ac præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & adversis solatium majus. Tuo vero capite ignobilem vicum emi, quis ferat, non tuorum modo militum, sed ullius etiam gentis barbaræ, qui tuam magnitudinem novit? Horret animus cogitatione rei, quam paulo ante vidimus. Eloqui timeo, invicti corporis spoliis inertissimos manus fuisse injecturos, nisi te interceptum misericors in nos fortuna servasset. Totidem proditores, totidem desertiores sumus, quot te non potuimus persequi. Univerfos licet milites ignominia notes, nemo recusabit luere id, quod ne amitteret, præstare non potuit. Patere nos quaeso, alio modo esse viles tibi. Quocunq; jusseris, ibimus: obscura bella, & ignobiles pugnas nobis deposcimus. Temetipsum ad ea serva quæ magnitudinem tuam capiunt. Cito gloria obsolescit in sordidis hostibus. Nec quidquam indignius est, quam consumi eam ubi non possit ostendi. Eadem fere Ptolemæus, & familia iis cæteri. Iamque confusis vocibus flentes eum orabant, ut tandem exfatiatæ laudi modum faceret, ac salutis suæ, id est publicæ, parceret. Grata erat Regi pietas amicorum. Itaque singulos familiaris amplexus confidere jubet, altiusque sermone repetito: Vobis quidem, inquit, ô fidißimi, piisimique civium, atque amicorum, grates ago. habeoque, non solum eo nomine, quod hodie salutem

meam

meam vestrae praeponitis, sed quod à primordiis belli nullum erga me benevolentia pignus atq; indicium omisistis: adeo ut confitendum sit, nunquam mihi vitam meam fuisse tam charam, quam esse coepit ut vobis diu frui possim. Caterum non eadem est cogitatio eorum, qui pro me mori optant, & mea, quae quidem hanc benevolentiam vestram virtute meruisse me iudico. Vos enim diuturnum fructum ex me, forsitan etiam perpetuum, percipere cupitis. Ego me metior non aetatis spatio, sed gloria. Licuit paternis opibus contento, intra Macedoniae termino, per otium corporis expectare obscuram & ignobilem senectutem. Quanquam ne pigri quidem sibifata disponunt, sed unicum bonum diuturnam vitam aestimantes saepe acerba mors occupat. Verum ego, qui non annos meos sed victorias numero, si munera fortuna bene computo, diu vixi. Orsus à Macedoniae imperium, Graciam teneo: Thraciam, & Illyricos subegi: Triballis, Medisque imperito: Asiam, qua Hellesponto, qua Rubro mari alluitur, possideo, iamque haud procul absom à fine mundi. Quem egressus, aliam naturam, alium orbem aperire mihi statui. Ex Asia in Europa terminos momento unius horae transivi. Victor utriusque regionis post nonum regni mei, post XXVIII aetatis annum, videor ne vobis in excolenda gloria, cui me unum devovi, posse cessare? Ego vero non deero, & ubicunque pugnabo, in theatro terrarum orbis esse me credam? Dabo nobilitatem ignobilibus locis. Aperiam cunctis gentibus terras, quas natura longe submoverat. In his operibus extinguere mihi (si fors ita feret) pulchrum est. Ea stirpe sum genitus, ut multam prius quam longam vitam debeam optare. Obsecro vos, cogitate nos pervenisse in terras, quibus foemina ob virtutem celeberrimum nomen est. Quas
urbes

urbes Semiramis condidit? quas gentes redegit in potestatem: quanta opera molita est? Nondum foeminam equavimus gloria, & jam nos laudis satietas cepit? Dii faveant, majora adhuc restant. Sed lita nostra erunt, quae nondum attigimus, si nihil parvum duxerimus, in quo magna gloriae locus est. Vos modo me ab intestina fraude, & domesticorum insidiis praestare securum. Belli Martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit. hostium manus saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures à suis quàm ab hoste interemptos numerabitis. Ceterum quoniam olim rei agitata in animo meo, nunc promenda occasio oblata est: mihi maximus laborum atque operum meorum erit fructus, si Olympias mater immortalitati consecretur, quandocumque excesserit vita. Hoc si licuerit, ipse praestabo. Si me praeceperit fatum, vobis mandasse mementote. At tum quidem amicos dimisit. Ceterum per complures dies ibi stativa habuit.

7 Hæc dum in India geruntur, Græci milites, nuper in colonias à Rege deducti Carabactra, orta inter ipsos seditione, defecerant, non tam Alexandro infensi, quam metu supplicii: quippe occisis quibusdam popularium, qui validiores erant, arma spectare cœperunt. Et Bactriana arce, quæ quasi negligentius asservata erat, occupata, Barbaros quoque in societatem defectionis impulerat. Athenodorus erat princeps eorum, qui Regis quoque nomen assumpserat, non tam imperii cupidine quam in patriam revertendi cum iis qui autoritatē ipsius sequebantur. Huic Bicon quidam nationis ejusdem, sed ob æmulationē infestus, comparavit

O . infi-

insidias, invitatumque ad epulas, per Boxum quendam Macerianum in convivio occidit. Postero die concione advocata, Bicon ultro insidiatum sibi Athenodorum plerisque persuaserat. Sed aliis suspecta fraus erat Biconis, & paulatim in plures cœpit manare suspicio. Itaque Græci milites arma capiunt, occisuri Biconem, si daretur occasio. Ceteri principes eorum iram multitudinis mitigaverunt. Præter spem suam Bicon præsentis periculo ereptus, paulo post insidiatus authoribus salutis suæ est: cujus dolo cognito, & ipsum cōprehenderunt, & Boxum. Cæterum Boxum protinus placuit interfici, Biconem etiam per cruciatum necari. Iamq; corpori tormenta admovebantur, cum Græci milites, incertum ob quam causam, lymphatis similes ad arma discurrunt. quorum fremitu exaudito, qui torquere Biconem jusserant, omifere, veriti ne id facere tumultuantium vociferatione prohiberentur. Ille, sicut nudatus erat, pervenit ad Græcos, & miserabilis facies supplicio destinati in diversum animos repente mutavit, dimittiq; eum jusserunt. Hoc modo pœna bis liberatus, cum cæteris, qui colonias à Rege attributas reliquerunt, revertit in patriam. Hæc circa Bactra & Scytharum terminos gesta. Interim Regem duarum gentium (de quibus ante dictum est) centum legati adeunt. Omnes curru vehebantur, eximia magnitudine corporum, decoro habitu, lineæ vestes intextæ auro, purpuraque distinctæ. Eise dedere ipsos, urbes, agrosque referebant, per totæ tates inviolatam libertatem illius primùm fidei ditionique permisturos. Deos sibi deditiois authores, non metum: quippe intactis viribus jugum excipere.

pere. Rex, consilio habito, deditos in fidem accepit, stipendio, quod Arachosii utraque natio pensitabat, imposito. Præterea duo millia & D. equites imperati: & omnia obedienter à Barbaris facta. Invitatis deinde ad epulas legatis gentium, regulisque, exornari convivium iussit. Centum aurei lecti modicis intervallis positi erant. lectos circumdederant aulæa, purpura auroque fulgentia: quidquid aut apud Persas vetere luxu, aut apud Macedonas nova immutatione corruptum erat, confusis utriusque gentis vitiis in illo convivio ostendens. Intererat epulis Dioxippus Atheniensis, pugil nobilis, & ob eximiam virtutem virium jam Regi pernotus & gratus. Invidi malignique increpabant per serâ & ludum, saginati corporis sequi inutilem belluam; cum ipsi prælium inirent, oleo madentem præparare ventrem epulis. Eadem igitur in convivio Horratus Macedo jam temulentus exprobrare ei cœpit, & postulare, ut si vir esset, postero die secum ferro decerneret: Regem tandem vel de sua temeritate, vel de illius ignavia iudicaturum. Et à Dioxippo contemptim militarem eludente ferociam, accepta conditio est. Ac postero die Rex, cum etiam acrius certamen exposcerent, quia deterere non poterat, destinata exsequi passus est. Ingens hic militum, inter quos erant Græci, qui Dioxippo studebant, convenerat multitudo. Macedo iusta arma sumpserat; æreum clypeum, hastam, quam sarissam vocant, læva tenens; dextra lanceam: gladioque cinctus, velut cum pluribus simul dimicaturus. Dioxippus oleo nitens, & coronatus, læva puniceum amiculum, dextra validum nodosumque stipitem præferbat.

rebat. Ea ipsa res omnium animos exspectatione suspenderat : quippe armato congredi nudum, dementia, non temeritas videbatur. Igitur Macedo haud dubius emin⁹ interfici posse, lanceam emisit : quam Dioxippus cum exigua corporis declinatione vitasset, antequam ille hastam transferret in dextram, assiluit, & stipitem mediam eam fregit. Amisso utroque telo, Macedo gladium ceperat stringere : quem occupatum complexu, pedibus repente subductis, Dioxippus arietavit in terram : ereptoque gladio, pedem super cervicem jacentis imposuit, stipitem intentans, elisurusque eo victum, ni prohibitus esset à Rege. Tristis spectaculi eventus non Macedonibus modo sed etiam Alexandro fuit, maxime quia Barbari affuerant: quippe celebratam Macedonum fortitudinem ad ludibrium recidisse. Hinc ad criminationem invidorum adapertæ sunt aures Regis. Et post paucos dies inter epulas aureum poculum ex composito subducitur: ministrique quasi amisissent, quod amoverant, Regem adeunt. Sæpe minus est constantiæ in rubore, quam in culpa. Conjectum oculorum, quibus ut fur destinabatur. Dioxippus ferre non potuit. Et cum excessisset convivio, litteris conscriptis, quæ Regi redderentur, ferro se interemit. Graviter mortem ejus tulit Rex, existimans indignationis esse non pœnitentiæ testem, utique posteaquam falso insimulatum eum, nimium invidorum gaudium ostendit.

8 Indorum legati dimissi domos, paucis post diebus cum donis revertuntur. CCC. erant equi, MXXX. currus, quos quadrijugi equi ducebant : Lineæ vestis aliquantum, mille scuta Indica,

dica, & ferri candidi talenta centum, leonesque raræ magnitudinis, & tigres; utrumque animal ad mansuetudinem domitum. Lacertarum quoque ingentium pelles, & dorfa testudinum. Cratero deinde imperat Rex, haud procul amne, per quem erat ipse navigaturus, copias duceret. Eos autem, qui comitari eum solebant, imponit in naves, & in fines Mallorum secundo amne devehitur. Inde Sabracas adiit, validam Indiæ gentem, quæ populi, non Regum imperio regebatur. Sex millia peditum habebant, equitum octo millia: has copias currus D. sequebantur. Tres duces spectatos virtute bellica elegerant. At qui in agris erant proximi flumini (frequentes autem vicos maxime in ripa habebant) ut videre totum amnem, qua prospici poterat, navigiis constratum, & tot militum arma fulgentia, territi nova facie, Deorum exercitum, & alium Liberum Patrem, celebre in illis gentibus nomen, adventare credebant. Hinc militum clamor, hinc remorum pulsus, variæque nautarum voces hortantium pavidas aures impleverant. Ergo universi ad eos, qui in armis erant, currunt, furere clamitantes, & cum Diis prælium inituros. Navigia non posse numerari, quæ invictos veherent. Tantumque in exercitum suorum intulere terroris, ut legatos mitterent, gentem dedituros. His in fidem acceptis, ad alias deinde gentes quarto die pervenit. Nihilo plus animi his fuit, quam cæteris fuerat. Itaque oppido ibi condito, quod Alexandriam appellari jussit, fines eorum, qui Musciani appellantur, intravit. Hic de Teriolte Satrape, quem Parapamisadis præfecerat, iisdem arguentibus, cognovit: multa que avaræ, ac su-

perbe fecisse convictum, interfici iussit. Oxyatres Prætor Bactrianorum non absolutus modo, sed etiam jure amplioris imperii donatus est. Finibus Musicanis deinde in ditionem reductis, urbi eorum imperium imposuit. Inde Præstos, & ipsam Indiæ gentem perventum est. Oxycanus Rex erat, qui se munitæ urbi cum magna manu popularium incluserat. Hanc Alexander, tertio die, quam cœperat obsidere, expugnavit. Et Oxycanus cum in arcem confugisset, legatos de conditione deditiois misit ad Regem. Sed antequam adirent eum, duæ turres cum ingenti fragore prociderant, per quarum ruinas Macedones evasere in arcem: qua capta, Oxycanus cum paucis repugnans occiditur. Diruta igitur arce, & omnibus captivis venundatis, Sabi Regis fines ingressus est. Multisque oppidis in fidem acceptis, validissimam gentis urbem cuniculo cepit. Barbaris simile monstri visum est, rudibus militarium operum. quippe in media ferme urbe è terra exitebant, nullo suffossi specus antè vestigio facto. Octo millia Indorum in ea regione cæsos Clitarchus est autor, multosque captivos sub corona venisse. Rursus Musicani defecerunt, ad quos opprimendos missus est Pithon, qui captum principem gentis, eundemque defectionis autorem, adduxit ad Regem. Quo Alexander in crucem sublato, rursus amnem, in quo classem exspectare se iussit, repetit. Quarto deinde die secundo amne pervenit ad oppidum, qua iter in regnum erat Sami. Nuper se ille dederat, sed oppidani detrectabant imperium, & clauserant portas. Quorum paucitate contempta, Rex D. Agrianos moenia subire iussit,

ferat, & sensim recedentes elicere extra muros hostem, secuturum profecto, si fugere eos crederet. Agriani (sicut imperatum erat) lacessito hoste, subito terga verterunt: quos Barbari effuse sequentes, in alios, inter quos ipse Rex erat, incidunt. Renovato ergo prælio, ex tribus millibus Barbarorum sexcenti cæsi sunt, mille capti, cæteri mœnibus urbis inclusi. Sed non ut prima specie læta victoria, ita eventus quoque fuit: quippe Barbari veneno tinxerant gladios. Itaque faucii subinde exspirabant. Nec causa tam strenuæ mortis excogitari poterat à medicis, cum etiam leves plagæ insanabiles essent. Barbari autem speraverant, incautum & temerarium Regem excipi posse; & forte inter promptissimos dimicans, intactus evaserat. Præcipue Ptolemæus lævo humero leviter quidem faucius, sed majore periculo quam vulnere affectus, Regis sollicitudinem in se converterat. Sanguine conjunctus erat, & quidam Philippo genitum esse credebant; certe pellice ejus ortum constabat. Idem corporis custos, promptissimusque bellator, & pacis artibus quam militiæ major & clarior, modico civiliq; cultu, liberalis in primis adituque facilis, nihil ex fastu regio assumpserat. Ob hæc Regi an popularibus charior esset dubitari poterat: tum certe primum expertus suorum animos, adeo ut fortunam, in quam postea ascendit, in illo periculo Macedones ominati esse videantur. Quippe non levior illis Ptolemæi fuit cura, quam Regis, qui & prælio & sollicitudine fatigatus cum Ptolemæo assideret, lectum, in quo ipse acquiesceret, jussit inferri. In quem ut se recepit, protinus altior insecutus est somnus. Ex quo excita-

tus, per quietem vidisse se exponit speciem draconis oblatam herbam ferentis ore, quam veneni remedium esse monstrasset. Colorem quoque herbæ referebat, agniturum, si quis reperisset, affirmans; inventamque deinde, quippe multis erat requisita, vulneri imposuit: protinusque dolore finito, intra breve spacium cicatrix quoque obducta est. Barbaros ut prima spes fefellerat, seipsum urbemque dediderunt. Hinc in proximam gentem Pathalyam perventum est. Rex erat Mæris, qui urbe deserta in montes profugerat. Itaque Alexander oppidopotitur, agrosque populatur. Magnæ inde prædæ actæ sunt pecorum armentorumque, magna vis reperta frumenti. Ducibus deinde sumptis amnis peritis, defluxit ad insulam medio ferme alveo enatam.

9 Ibi diutius subsistere coactus, quia duces socordius asservati profugerant, misit qui conquirent alios: nec repertis pervicax cupido incessit visendi Oceanum, adeundiq; terminos mundi sine regionis peritis, flumini ignoto caput suum, totque fortissimorum virorum salutem permittere. Navigabant ergo, omnium, per quæ ferebantur ignari; quantum inde abesset mare, quæ gentes colerent, quam placidum amnis os, quam patiens longarum navium esset, anceps & cæca æstimatio augurabatur. Vnum erat temeritatis solatium, perpetua felicitas. Iam cccc. stadia processerant, cum gubernatores agnoscere ipsos auram maris, & haud procul videri sibi Oceanum abesse, indicant Regi. Lætus ille hortari nauticos cœpit, *incumberent remis, adesse finem laboris omnibus votis expetitur. Iam nihil gloria deesse, nihil obstare virtuti.*

virtuti. Sine ullo Martis discrimine, sine sanguine orbem terra ab illis capi. Nec naturam quidem longius posse procedere. Brevi incognita, nisi immortalibus, esse visuros. Paucos tamen navigio emisit in ripam, qui agrestes vagos exciperent, è quibus certiora nosci posse sperabat. Illi scrutati omnia tuguria, tandem latentes reperere. Qui interrogati quam procul abessent mari, responderunt nullum ipsos mare ne fama quidem accepisse. Cæterum tertio die perveniri posse ad aquam amaram, quæ corrumpere dulcem. Intellectum est mare destinari ab ignaris naturæ ejus. Itaque ingenti alacritate nautici remigant, & proximo quoque die, quo propius spes admovebatur, crescebat ardor animorum. Tertio jam die mixtum flumini subibat mare, leni adhuc æstu confundente dispares undas. Tum aliam insulam medio amni sitam everti paulo lenius, quia cursus æstu reverberabatur, applicant classem, & ad com meatus petendos discurrunt, securi casus ejus, qui supervenit ignaris. Tertia ferme hora erat, cum statim vice Oceanus exæstuans in vehi cœpit, & retro flumen urgere. Quod primo coercitum, deinde vehementius pulsum, majore impetu adversum agebatur, quam torrentia præcipiti alveo incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat, monstraque, & iræ Deum indicia cernere videbantur. Identidem intumescens mare, & in campos paulo ante siccos descendere superfusum. Iamque levatis navigiis, & tota classe dispersa, qui expositi erant, undique ad naves trepidi & improvise malo attoniti recurrunt. Sed in tumultu festinatio quoque tarda est. Hi contis navigia appellebant, hi dum remos aptari prohibebant,

confederant. Quidam enavigare properante sed non expectatis qui simul esse debebant clauda & inhabilia navigia languide moliebarantur. Aliæ navium inconsulte ruentes non ceperant, pariterque & multitudo & paucitas festinantes morabatur. Clamor hinc expectare hinc ire iubentium, dissonæque voces nusquam idem ac unum tendentium, non oculorum modo usum, sed etiam aurium abstulerant. Non in gubernatoribus quidem quidquam opis erat, quorum nec exaudiri vox à tumultuantibus poterat, nec imperium à territis incompositisque servari. Ergo collidi inter se naves abstergerique invicem remi, & alii aliorum navigia urgere ceperunt. Crederes non unius exercitus classem vehi, sed duorum navale inisse certamen. Incutiebantur puppibus proræ, premebantur à sequentibus, qui antecedentes turbaverant. Iurgantium ira perveniebat etiam ad manus. Iamque æstus totos circa flumen campos inundaverat, tumulis duntaxat eminentibus, velut insulis parvis, in quos plerique trepidi, omissis navigiis enare ceperunt. Dispersa classis partim in præalta aqua stabat, qua subsederant valles, partim in vado hærebat, utcunque inæquale terræ fastigium occupaverant undæ; cum subito novus & pristino major terror incutitur. Reciprocare ceperit mare, magno tractu aquis in suum fretum recurrentibus, reddebatque terras paulo ante profundo salo mersas. Igitur destituta navigia, alia præcipitantur in proras, alia in latera procumbunt. Strati erant campi farcinis, armis, avulsarum tabularum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in terram, nec in naves subsistere audebat, identidem præ-

sentibus

sentibus graviora quæ sequerentur exspectans. Vix quæ perpetiebantur, videre ipsos credebant: in sicco naufragia, in amni mare, nec finis malorum. Quippe æstum paulo post mare relaturum, quo navigia allevarentur, ignari, famem & ultima sibi met ominabantur. Belluæ quoque fluctibus destitutæ, terribiles vagabantur. Iamque nox appetebat, & Regem quoque desperatio salutis ægritudine affecerat. Non tamen invictum animum curæ obruunt, quin tota nocte præsideret in speculis, equitesque præmitteret ad os amnis, ut cum mare rursus exæstuarē sensissent, procederent. Navigia quoque lacerata refici, & eversa fluctibus erigi jubet, paratosque esse & intentos cum rursus mare terras inundasset. Tota ea nocte inter vigilias adhortationesque consumpta, celeriter equites ingenti cursu refugere, & secutus est æstus. Qui primo, aquis leni tractu subeuntibus, cœpit levare navigia: mox totis campis inundans, etiam impulit classē: plaususque militum nauticorumque insperatam salutem immodico celebrantium gaudio, litoribus ripisque resonabat. Vnde tantum redisset subito mare, quo pridie refugisset, quænam esset ejusdem elementi natura, modo discors, modo imperio temporum obnoxia, mirabundi requirebant. Rex cum ex eo, quod acciderat, conjectaret, post solis ortum statum tempus esse, media nocte, ut æstum occuparet, cum paucis navigiis secundo amne defluxit: eversusque os ejus, cccc. stadia processit in mare; tandem voti sui compos, præsidibus & maris, & locorum Diis sacrificio facto, ad classē rediit.

10 Hinc adversum flumen subiit classis, &
altero

altero die appulsa est haud procul lacu falso, cujus ignota natura plerosque decepit temere ingresfos aquam; quippe scabies corpora invasit, & contagium morbi etiam in alios vulgatum est. Oleum remedio fuit. Leonato deinde præmissio, ut puteos foderet, qua terrestri itinere ducturus exercitum videbatur (quippe sicca erat regio) ipse cum copiis substitit, verum tempus exspectans. Interim & urbes plerasque condidit. Nearchus atque Onesicritus, nauticæ rei peritis, imperavit, ut validissimas navium deducerent in Oceanum, progressique quoad tuto possent, naturam maris noscerent: vel eodem amne, vel Euphrate subire eos posse, cum reverti ad se vellent. Iamque mitigata hyeme, & navibus, quæ inutiles videbantur, crematis, terrâ ducebat exercitum. Nonis castris in regionem Abaritarum, inde totidem diebus in Cedrusiorum regionem perventum est. Liber hic populus, consilio habito, dedit se, ne quidquam deditis præter commeatus imperatum est. Quinto hinc die venit ad flumen: Arabon incolæ appellant. Regio deserta, & aquarum inops excipit, quam emensus in Horritas transit. Ibi majorem exercitus partem Hephæstioni tradidit, levam armaturam cum Ptolemæo Leonatoque partitus est. Tria simul agmina populabantur Indos, magnæque prædæ actæ sunt. Maritimos Ptolemæus, cæteros ipse Rex, & ab alia parte Leonatus urebant. In hac quoque regione urbem condidit, deductique sunt in eam Arachosii. Hinc pervenit ad maritimos Indos. desertam vastamque regionem late tenent, ac ne cum finitimis quidem ullo cōmercii jure miscentur. Ipsa solitudo naturâ quoque

inimicitia

immitia efferavit ingenia. Prominent ungues nunquam recisi. Comæ hirsutæ, & intonsæ sunt. Tuguria conchis & cæteris purgamentis maris struunt. Ferarum pellibus tecti, piscibus sole duratis, & majorum quoque belluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur. Consumptis igitur alimentis, Macedones primo inopiam, deinde ad ultimum famem sentire cœperunt; radices palmarum (namque sola ea arbor gignitur) ubique rimantes. Sed cum hæc quoque alimenta defecerant, jumenta cædere aggressi, ne equis quidem abstinebant. & cum deessent, quæ sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quæ ultima Orientis peragraverant, cremabant incendio. Famem deinde pestilentia secuta est: quippe insalubrium ciborū novi succi, ad hoc itineris labor, & ægritudo animi, vulgaverant morbos, & nec manere sine clade, nec progredi poterant. Manentes famem, progressos acrior pestilentia urgebat. Ergo strati erant campi pene pluribus semivivis, quam cadaveribus. Ac ne levius quidæ ægri sequi poterant: quippe agmen raptim agebatur, tantum singulis ad spem salutis ipsos proficere credentibus, quantum itineris festinando præciperent. Igitur qui defecerant, notos ignotosque, ut allevarentur, orabant. Sed nec jumenta erant, quibus excipi possent, & miles vix arma portabat, imminentisq; etiam ipsis facies mali ante oculos erat. Ergo sæpius revocati ne respicere quidæ suos sustinebant, misericordia in formidinem versa. Illi relictî, Deos testes, sacra communia, Regisq; implorabant opem. cumque frustra surdas aures fatigarent, in rabiem desperatione versi, parem suo exitum, similesque

que ipsis amicos & contubernales precabantur. Rex dolore simul ac pudore anxius, quia causa tantæ cladis ipse esset, ad Phrataphernem Parthinorum Satrapem misit, qui juberet camelis cocta cibaria afferre. Alios quoque finitimarum regionum Præfectos, certiores necessitatis suæ fecit: nec cessatum est ab his. Itaque fame duntaxat vindicatus exercitus, tandem in Cedrosiæ fines perducitur. Omnium rerum sola fertilis regio est, in qua stativa habuit, ut vexatos milites quiete firmaret. Hic Leonati litteras accipit, conflixisse ipsum cum octo millibus perditum, & quingentis equitibus Oritarum, prospero eventu. A Cratero quoque nuntius venit, Ozinem & Zariaspem nobiles Persas defectionem molientes, oppressos à se, in vinculis esse. Præposito igitur regioni Siburtio (namque Memnon Præfectus ejus nuper interierat morbo) in Carmaniam ipse processit. Aspastes erat Satrapes gentis, suspectus res novare voluisse, dum in India Rex esset. Quem occurrentem, dissimulata ira, comiter allocutus, dum exploraret quæ delata erant, in eodem honore habuit: cum Indiæ Præfecti (sicut imperatum erat) equorum, jumentorum, jugaliumque vim ingentem, ex omni, quæ sub imperio erat, regione misissent, quibus deerant impedimenta, restituit. Arma quoque ad pristinum resecta sunt cultum: quippe haud procul à Perside aberant, non pacata modo, sed etiam opulenta. Igitur (ut supra dictum est) æmulatus Patris Liberi, non gloriam solum, quam ex illis gentibus deportaverat, sed etiam famam; sive illud triumphus fuit ab eo primùm institutus, sive bacchantium lusus; statuit imitari, animo super

per humanum fastigium elato. Vicos, per quos iter erat, floribus coronisque sterni jubet. Liminibus ædium crateras vino repletos, & alia eximix magnitudinis vasa disponi. Vehicula deinde constrata, ut plures capere milites possent, in tabernaculorum modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici, & cohors regia, variis redimita floribus coronisque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyrx sonus audiebatur : item in vehiculis pro copia cujusque adornatis, comessabundus exercitus, armis, quæ maxime decora erant, circumpendentibus, ipsum convivasque currus veherat, crateris aureis ejusdemque materiæ ingentibus poculis prægravis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit. Parta præda, si quid victis saltem adversus comessantes animi fuisset, mille hercule viri, modo & sobrii, septem dierum crapula graves in suo triumpho capere potuerunt. Sed fortuna, quæ rebus famam pretiumque constituit, hic quoque militiæ probrum vertit in gloriam. Et præsens ætas, & posteritas deinde mirata est, per gentes nondum satis domitas incessisse temulentos, Barbaris, quod temeritas erat, fiduciam esse credentibus. Hunc apparatus carnifex sequebatur. Quippe Satrapes Aspastes (de quo ante dictum est) interfici jussus est. adeo nec luxuriæ quidquam crudelitas, nec crudelitati luxuria obstat.

LIBER X.

BREVIARIUM LIBRI.

1 **C**leander & alii duces delictorum veniam impetrant, dum nonnulli minus facinorosi puniuntur. Alexandri consilium de Occidentali Europa parte perlustranda: liberalitas erga Abisaris filium: & in Orsinem nobilissimum Satrapam crudelitas.

2 Dum turbatum Gracia statum pacare, & ex militibus (are alieno liberatis) alios remittere domum, alios retinere cogitat, in castris oritur seditio: quam gravi oratione & regia autoritate compefcit.

3 Seditiosis supplicio affectis, totius exercitus discipat consilia, & Persis credit corporis sui custodiam.

4 Oratio Macedonis militis vincti. Conjuratio in Alexandrum qui veneno extinguitur.

5 Dicta & gesta ejusdem ante obitum: quantum à suis fuerit desideratus: precipue vero à Darii matre, quæ dolori succumbens, paulo post extincta est. Alexandri elogium.

6 De successore Alexandri in Magnates consultatio, & varia sententia.

7 Aridaus, Philippo genitus, Meleagro promovente, à quibusdam rex salutatur. Unde civilis belli semina.

8 Primarii duces Meleagri artibus occurrunt. Aridaus autem, pacis studiosus, tumultum componere media quadam ratione conatur.

9 Perdicas Meleagrum & trecentos fere alios, qui eum sequuti fuerant, dolo opprimit.

10 Alexandri imperium in partes divisum. cujus summa Aridaus tributa: Provincia autem Magna-

*Magnatibus. Defuncti corpus ab amicis curatum,
& tandem Alexandriam Egypti translatum est.*

ISDEM fere diebus Cleander & Sitaces, & cum Agathone Heracon superveniunt, qui Parmenionem jussu Regis occiderant, quinque millia peditum cum equitibus mille. Sed & accusatores eos è provincia, cui præfuerant, sequebantur: nec tot facinora, quot admiserant, compensare poterant cædis perquam gratæ Regi ministerio. Quippe cum omnia profana spoliassent, ne sacris quidem abstinerant: virginesq; & principes fœminarum stupra perpetræ, corporum ludibria deslebant: invisum Macedonum nomen avaritia eorum ac libido Barbaris fecerat. Inter omnes tamen eminebat Cleandri furor, qui nobilem virginem constupratam servo suo pellicem dederat. Plerique amicorum Alexandri, non tam criminum, quæ palam objiciebantur, atrocitatem, quam memoriam occisi per eos Parmenionis, quod tacitum prodesse reis apud Regem poterat, intuebantur, læti recidisse iram in iræ ministros, nec ullam potentiam scelere quæsitâ cuiquam esse diuturnam. Rex, cognita causa, pronuntiavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ. nunquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum. Igitur hos quidem vinxit: D C. autem militum, qui sævitæ eorum ministri fuerant, interfici jussit. Eodem die sumptū est supplicium de his quoque, quos autores defectionis Persarum Craterus adduxerat. Haud multo

multo post Nearchus & Onesicritus, quos longius in Oceanum procedere iusserat, superveniunt. Nuntiabant autem quædam audita, alia comperta. Insulam ostio amnis subjectam auro abundare, inopem equorū esse: singulos equos ab iis, qui ex continenti trajicere auderent, singulis talentis emi. Plenum esse belluarum mare, æstu secundo eas ferri, magnarum navium corpora æquantes: truci cantu deterritas, sequi classem cum magno æquoris strepitu, velut demersa navigia subisse aquas. Cætera incolis crediderant: inter quæ Rubrum mare, non à colore undarum, ut pleriq; crederent, sed ab Erythro Rege appellari. Esse haud procul à continenti insulam palmetis frequentibus cõsitam, & in medio fere nemore columnam eminere Erythri Regis monumentum, litteris gentis ejus scriptam. Adjiciebant, navigia quæ lixas mercatoresq; vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse transmissa, nec deinde ab his postea visa. Rex cognoscendi plura cupidine accensus, rursus eos terram legere jubet, donec ad Euphratem appellerent classem; inde adverso amne Babylonem subituros. Ipse animo infinita complexus, statuerat, omni ad Orientem maritima regione perdomita, ex Syria petere Africam, Carthagini infensus: inde Numidiæ solitudinibus peragratis, cursum Gadis dirigere. ibi namq; columnas Herculis esse, fama vulgaverat. Hispanias deinde, quas Iberiam Græci à flumine Ibero vocabant, adire, & prætervehi Alpes, Italiæque oram, unde in Epirum brevis cursus est. Igitur Mesopotamiæ Prætoribus imperavit, materia in Libano monte cæsa, devesaque ad urbem Syriæ Caspaga,

gas, ingentium carinas navium ponere, septi-
remes omnes esse, deducique Babylonem. Cy-
priorum Regibus imperatum, ut æs stupam-
que & vela, præberent. Hæc agenti, Pori & Ta-
xilis Regum litteræ traduntur, Abisarem mor-
bo, Philippum Præfectum ipsius ex vulnere in-
terisse, oppressosque, qui vulnerassent eum. Igi-
tur Philippo substituit Eudæmonem, dux erat
Thracum. Abisaris regnum filio ejus attribuit.
Ventum est deinde Pasargadas: Persica est gens,
cujus Satrapes Orsines erat, nobilitate ac di-
vitiis inter omnes Barbaros eminens. Genus
ducebat à Cyro quondam Rege Persarum. Opes
& à majoribus traditas habebat, & ipse longa
imperii possessione cumulaverat. Is Regi cum
omnis generis donis, non ipsi modo ea, sed et-
iam amicis ejus daturus, occurrit. Equorum
domiti greges sequebantur, currusque argento
& auro adornati. pretiosa supellex, nobiles
gemmæ, aurea magni ponderis vasa, vestesque
purpureæ, & signati argenti talentum quatuor
millia. Ceterum tanta benignitas Barbaro cau-
sa mortis fuit. Nam cum omnes amicos Regis
donis super ipsorum vota coluisset; Bagoæ spa-
doni, qui Alexandrum obsequio corporis de-
vinxerat sibi, nullum honorem habuit: admo-
nitusque à quibusdam, quam Alexandro cordi
esset, respondit, Amicos Regis, non scorta, se
colere: nec moris esse Persis, mares ducere, qui
stupro effœminarentur. His auditis, spado po-
tentiam flagitio & dedecore quæsitam, in ca-
put nobilissimi & insontis exercuit. Namque
gentis ejusdem levissimos falsis criminibus a-
struxit, monitos, tum demum ea deferre, cum
ipse jussisset. Interim, quoties sine arbitris erat,
credulas

credulas Regis aures implebat, dissimulans causam iræ, quo gravior criminantis autoritas esset. Nondum suspectus erat Orsines: jam tamen vilior. Reus enim in secreto agebatur, latentis periculi ignarus: & importunissimum scortum, ne in stupro quidem & dedecoris patientia fraudis oblitum, quoties amorem Regis in se accenderat, Orsinem, modo avaritiæ, interdum etiam defectionis, arguebat. Iam matura erant in perniciem innocentis mendacia, & factum, cujus inevitabilis fors est, appetebat. Forte enim sepulchrum Cyri Alexander jussit aperiri, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum esse crediderat: quippe ita fama Persæ vulgaverant. Sed præter clypeum ejus putrem, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperit. Cæterum corona aurea imposita, amiculo cui assueverat ipse, folium, in quo corpus jacebat, velavit: miratus tanti nominis Regem, tantis præditum opibus, haud pretiosius sepultum esse, quam si fuisset e plebe. Proximus erat lateri spado, qui Regem intuens, Quid mirum, inquit, est, inania sepulchra esse Regum, cum Satraparum domus aurum inde egestum capere non possint? Quod ad me attinet, ipse hoc bustum antea non videram, sed ex Dario ita accipi, tria millia talentum condita esse cum Cyro. Hinc illa benignitas in te, ut, quod impune habere non poterat Orsines, donando etiam gratiam iniret. Cõcitaverat jam animum in iram, cum hi, quibus negotium idem dederat, superveniunt. Hinc Bagoas, hinc ab eo subornati, falsis criminibus occupant aures. Antequam accusari se suspicaretur Orsines, in vincula traditus

ditus est. Non contentus supplicio infontis spado, ipse morituro manum injecit. Quem Orsines intuens, *Audieram, inquit, in Asia olim regnasse fœminas: hoc vero novum est, regnare castratum.* Hic fuit exitus nobilissimi Persarum, nec infontis modo, sed eximie quoque benignitatis in Regem. Eodem tempore Phradates regnum affectasse suspectus occiditur. Cœperat esse præceps ad representanda supplicia; idem, ad deteriora credenda. Sic scilicet res secundæ valent commutare naturam, & raro quisquam erga bona sua satis cautus est. Idem enim paulo antè Lyncestem Alexandrum delatum à duobus indicibus damnare non sustinuerat. Humiliores quoque reos, contra suam voluntatem, quia cæteris videbantur infontes, passus absolvi, hostibus victis regna reduxerat. Ad ultimum à semetipso degeneravit usque adeo, ut adversus libidinem animi, arbitrio scorti aliis regna daret, aliis adimeret vitam. Iisdem fere diebus litteras à Cæno accipit de rebus in Europa gestis, dum ipse Indianam subigit. Zopyrio Thraciæ præpositus, dum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis cum toto exercitu oppressus erat. Qua cognita clade, Seuthes, Odrysas populares suos ad defectionem compulerat. Amisâ propemodum Thracia, ne Græcia quidem.

2 Igitur triginta navibus Sunium transmittunt, promontorium est Atticæ terræ, unde portum urbis petere decreverant. His cognitis, Rex Arpalo Atheniensibusque juxta infestus, classẽ parari jubet; Athenas protinus petiturus. Quod consilium dum agit, clam litteræ cired-

ei redduntur, Arpalum intrasse quidem Athenas, pecunia conciliaſſe ſibi principum animos, mox conſilio plebis habito, juſſum urbe excedere, ad Græcos milites perveniſſe, à quibus interceptum & trucidatum à quodam viatore per infidias. His lætus in Europam trajiciendi conſilium omiſit. Sed exules, præter eos qui civili ſanguine aſperſi erant, recipi ab omnibus Græcorum civitatibus, queis pulſi erant, juſſit. Et Græci haud auſi imperium aſpernari, quantum ſolvendarum legum id principium eſſe cenſebant, bona quoque, quæ exſtarent, reſtituere damnatis. Soli Athenienſes, non ſuæ modo, ſed etiam publicæ vindicæ, libertatis, colluſionem hominum, quia ægre ferebant, non regio imperio, ſed legibus moribusque patriis regi aſſueti, prohibuere finibus. Igitur exſules ejiciunt; omnia potius toleraturi, quam purgamenta quondam urbis ſuæ, tunc etiam exilii, admitterent. Alexander ſenioribus militum in patriam remiſſis, tredecim millia peditum, & duo millia equitum, quæ in Aſia retineret, eligi juſſit; exiſtimans modico exercitu continere poſſe Aſiã. quia pluribus locis præſidia diſpoſuiſſet: nuperque conditas urbes, quas colonis repleſſet, res renovare cupientibus obſtare. Cæterum, priuſquam excerneret quos erat retenturus, edixit, ut omnes milites æs alienum profiterentur. Grave plerisque eſſe compererat. Et quantum ipſorum luxu contractum erat, diſſolvere tamen ipſe decreverat. Illi tentari ipſos rati: quo facilius ab integris ſumptuoſos diſcerneret, prolatando aliquantum extraxerant temporis. Et Rex ſatis gnarus, profeſſioni æris pudorem, non contumaciam obſtare, menſas totis

tis castris poni iussit, & decem millia talento-
 rum proferri. Tum demum fide facta professi
 sunt. Nec amplius ex tanta pecunia quam c. &
 x x x. talenta superfuere. Adeo ille exercitus,
 tot ditissimarum gentium victor, plus tamen
 victoriæ quam prædæ deportavit ex Asia. Cæ-
 terum ut cognitum est alios remitti domum,
 alios retineri, perpetuam eum regni sedem in
 Asia habiturum rati, vecordes, & disciplinæ mi-
 litaris immemores, seditiosis vocibus castra
 complent, Regemque ferocius quam alias ad-
 orti, omnes simul missionem postulare cœpe-
 runt, deformia ora cicatricibus, caniciemque
 capitum ostentantes. Nec aut Præfectorum ca-
 stigatione, aut verecundia Regis deterriti, tu-
 multuoso clamore & militari violentia, volen-
 tem loqui inhibebant; palam professi, nusquam
 inde nisi in patriam vestigium esse moturos.
 Tandem silentio facto, magis quia motum esse
 credebant, quam quia ipsi moveri poterant,
 quidnam acturus esset, expectabant. Ille, *Quid*
hæc, inquit, repens consternatio, & tam procax atq;
effusa licentia denuntiat? Eloqui timeo, palam cer-
te rupistis imperium, & precario Rex sum, cui non
alloquendi, non noscendi, monendique, aut intuendi
vos jus reliquistis. Equidem cum alios dimittere in
patriam, alios mecum paulo post deportare statue-
rim: tam illos acclamantes video qui abituri sunt,
quam hos cum quibus præmissos subsequi statui.
Quid hoc est rei? Dispari in causa idem omnium
clamor est. Pervelim scire, utrum qui discedunt, an
qui retinentur, de me querantur. Crederes uno ore
omnes sustulisse clamorem. Ita pariter ex tota
concione responsum est, Omnes queri. Tum ille,
Non hercule, inquit, potest fieri, ut adducar, queren-
di si-

di simul omnibus hanc causam esse, quam ostenditis
 in qua major pars exercitus non est, utpote cum plu-
 res dimiserim, quam retenturus sum. Subest, nimi-
 rum, altius malum, quod omnes avertit à me. Quã-
 do enim Regem universus exercitus deseruit? Ne ser-
 vi quidem uno grege profugiunt dominos: sed est
 quidam in illis pudor, à ceteris destitutos relinquen-
 di. Verum ego tam furiosæ consternationis oblitus
 remedia insanabilibus conor adhibere. Omnem her-
 cule spem, quam ex vobis conceperam, damno: ne
 ut cum militibus meis (Jam enim esse destitistis) se-
 ut cum ingratisimis oportet, agere decrevi. Secun-
 dis rebus qua circumfluunt vos, insanire cœpistis
 obliti status ejus, quem beneficio exuistis meo. Dign-
 hercule qui in eodem consenscatis: quoniam faci-
 lius est vobis adversam quam secundam regere for-
 tunam. En tandem Illyriorum paulo ante & Per-
 sarum tributarius, Asia & tot gentium spolia fasti-
 dio sunt. Modo sub Philippo seminudis, amiculae ex
 purpura sordent. Aurum & argentum oculi ferri
 non possunt. Lignea enim vasa desiderant, & ex cra-
 tibus scuta, rubiginemque gladiatorum. Hoc cultu ni-
 tentes vos accepi, & quingenta talenta æris alieni,
 cum omnis regia supellex haud amplius quam sexa-
 ginta talentorum esset, meorum operum fundamen-
 ta, quibus tamen (absit invidia) imperium maxima
 terrarum partis imposui. Asia ne pertasum est, qua
 vos gloria rerum gestarum Diis pares fecit? In Eu-
 ropam ire properatis, Rege deserto, cum pluribus ve-
 strum defuturum viaticum fuerit, ni as alienum
 luisset? nempe in Asiatica prada. Nec pudet pro-
 fundo ventre devictarum gentium spolia circumse-
 rentes reverti velle ad liberos conjugisque, quibus
 pauci præmia victoria potestis ostendere. Nam cate-
 rorum, dum etiam spei vestra obviam istis, arma
 quoque

quoque pignori sunt. Bonis vero militibus cariturus sum, pellicum suarum concubinis. quibus hoc solum ex tantis opibus superest, quod impenditur. Proinde fugientibus me pateant limites: facesite hinc ocyus. Ego cum Persis adeuntium terga tutabor. Neminem teneo: liberate oculos meos ingratiſſimi cives. Lati vos excipient parentes liberique, sine vestro Rege redeuntes? obviam ibunt desertoribus transfugisque? Triumphabo mehercule de fuga vestra, & ubicunq; ero, expetam pœnas; hos, cum quibus me relinquitis, colendo, preferendoque vobis. Iam autem scietis, & quantum sine Rege valeat exercitus, & quid opis in me uno sit. Desilivit deinde frendens de tribunali, & in medium armatorum agmen se immisit, notatos quoq; qui ferocissime oblocuti erant, singulos manu corripuit. Nec ausos repugnare, tredecim asservandos custodibus corporis tradidit.

3 Quis crederet sævam paulo ante concionem obtorpuisse subito metu? & cum ad supplicium videret trahi, nihil ausos graviora quam cæteros * tam effusam antea licentiam, atque seditiosam militum violentiam ita compressam, ut non modo nullus ex omnibus irruenti Regi restiterit, verum etiam cuncti pavore exanimati attonitis similes, quid de ipsis quoque Rex statuendum censeret, suspensa mente expectarent. Itaq; * sive nominis, quod gentes quæ sub Regibus sunt inter Deos colunt, sive propria ipsius veneratio, sive fiducia tanta vi exercentis imperium, conterruit eos. Singulare certe ediderunt patientiæ exemplum: adeoque non sunt accensi supplicio commilitonum, cum sub noctem interfectos esse nosſent, ut nihil omiserint quod singuli magis obedienter ac

pie facerent. Nam cum postero die prohibiti
 aditu venissent, Asiaticis modo militibus ad-
 missis, lugubrem totis castris edidere clamo-
 rem, denuntiantes, protinus esse morituros, si
 Rex perseveraret irasci. At ille pervicacis ad
 omnia quæ agitaasset animi, peregrinorum mili-
 tum concionem advocari jubet, Macedonibus
 intra castra cohibitis: & cum frequentes cois-
 sent, adhibito interprete, talem orationem ha-
 buit: *Cum ex Europa trajicerem in Asiam, multas
 nobiles gentes, magnam vim hominum imperio meo
 me additurum esse sperabam. Nec deceptus sum, quod
 de his credidi fama. Sed ad illa hoc quoque accepsit,
 quod video fortes viros erga Reges suos pietatis in-
 victa. Luxu omnia fluere credideram, & nimia fe-
 licitate mergi in voluptates. At hercule munia mi-
 litia hoc animorum corporumque robore, impigre
 toleratis: & cum fortes viri sitis, non fortitudinem
 magis quam fidem colitis. Hoc ego non nunc primum
 profiteor, sed olim scio. Itaque & delectum est vobis
 juniorum habui, & vos meorum militum corpori
 immiscui. Idem habitus, eadem arma sunt vobis.
 Obsequium vero & patientia imperii longe præstan-
 tior est, quam ceteris. Ergo ipse Oxatris Persæ fi-
 liam mecum in matrimonio junxi, non dedignatus
 ex captiva liberos tollere. Mox deinde cum stirpem
 generis mei latius propagare cuperem, uxorem Darii
 filiam duxi: proximisque amicorum autor fui, ex
 captivis generandi liberos, ut hoc sacro fadere omne
 discrimen victi & victoris excluderem. Proinde ge-
 nitos esse vos mihi, non ascitos milites credite. Asia
 & Europæ unum atque idem regnum est. Macedo-
 num vobis arma do. In veteravi peregrinam novita-
 tem: & cives mei estis, & milites. Omnia eundem
 ducunt colorem. Nec Persis Macedonum mores ad
 umbrare,*

umbrare, nec Macedonibus Persarum imitari indecorum est. Ejusdem juris esse debent, qui sub eodem Rege victuri sunt. * Hac oratione habita, Persis corporis sui custodiam credidit, Persas satellites, Persas apparitores fecit. Per quos cum Macedones, qui huic seditioni occasionem dedissent, vincti ad supplicia traherentur, unum ex iis autoritate & ætate gravem, ad Regem ita locutum ferunt.

4 * Quousq³, inquit, animo tuo, etiam per supplicia, & quidem externi moris, obsequeris? Milites tui, cives tui, incognita causa captivis suis ducentibus trahuntur ad pœnam. Si mortem meruisse iudicas, saltem ministros supplicii muta. Amico animo, si veri patiens fuisset, admonebatur. Sed in rabiem ira pervenerat. Itaque rursus, nam parumper quibus imperatum erat, dubitaverant, mergi in amnem, sicut vincti erant, iussit. Nec hoc quidem supplicium seditionem militum movit. Namque copiarum duces atque amicos ejus manipuli adeunt; petentes, ut si quos adhuc pristina noxa judicaret esse contactos, juberet interfici. Offerre se corpora iræ, trucidaret. * Postquam vero cognitum est, Persis ducatus datos, Barbaros in varios ordines distributos, atque Macedonica iis imposita nomina, se vero ignominiose penitus rejectos esse, non jam amplius conceptum animis dolorem perferre potuerunt. Sed concursu in regiam facto, interiori duntaxat retenta tunica, arma ante januam, pœnitentiæ signum, projecerunt, ac præ foribus stantes, intromitti se, sibiq; ignoscî suppliciter atque flentes orabant, utq; Rex suppliciiis suis potius saturet se quam contumeliis. ipfos nisi venia impetrata non discessuros. Que

cum Alexandro nuntiata essent, apertis regi-
 foribus ad ipsos est egressus. Postquam vero
 ipsorum ejulatum, atque pœnitentiam, nec non
 miserandum atque afflictum habitum vidisset
 diu quoque collachrymatus est. eaque mode-
 stia, ut ipsis ignosceret, obtinuerunt. Eis deinde
 nunc modeste inculcatis, nunc comiter appella-
 tis, complures bello inutiles exautoravit, ma-
 gnificentissimeque donatos dimisit. Scribens
 quoque ad Antipatrum, Macedonię Pręfectum,
 eis ad spectanda certamina priores in theatro
 sedes assignari, coronatosque sedere jussit. De-
 functorum quoque liberos pupillos paterna
 contrahere stipendia voluit, Cratero iis prępo-
 sito: quem etiam Antipatri loco, Macedonibus,
 Thesaliis, Thracibusque pręesse jussit, Antipa-
 trumque cum supplemento tironum in Crate-
 ri locum vocavit. Iam pridem quidem Alexan-
 dro litterę, & ab Olympiade matre, & ab An-
 tipatro redditę erant, ex quibus mutuam inter
 ipsos similitudinem perceperat. Mater Antipa-
 trum affectati regni in simulabat. Antipater O-
 lympiadem multa pręter ipsius decorum gere-
 re scripserat. itaque evocari se valde iniquo fe-
 rens animo, Alexandrum veneno interficere
 statuit. Peractis his rebus omnibus, Alexander
 ad Ecbatana Medię profectus, regni necessaria
 disposuit, spectacula denuo & solennes indixit
 dies. Illis forte diebus Hephæstion, quem Rex
 unice ac fratris loco diligebat, febricitans mori-
 ritur. Ex quo Alexander incredibili affectus do-
 lore, multa quę regiam majestatem minime
 decerent, admisisse dicitur. Miserum quippe
 medicum, tanquam in curando negligentior
 fuisset, suspendi jussit. Super amici corpus exa-
 nime

nime ejulans procubuit, vixque inde ab amicis abstractus est. Diem atque noctem luctum continuavit. Aliaque nonnulla feruntur, quæ quidem ego minime credo. Illud tamen verum est, quod Alexander Hephæstioni, tanquam Heroi, sacrificare iusserit. In funus atque monumentum ei faciendum, plusquam duodecim millia talentorum impensa sunt. Revertenti Babylonem Chaldæi vates occurrerunt, monentes ne Babylonem ingrederetur. Professionem enim ejus per id tempus, vitæ periculum ei portendere. Quibus spretis, quo destinaverat ire pergit, Nuntiabatur enim ei, legatos ex diversis terrarum orbis partibus, undique Babylonem confluisse, ejusque adventum expectare. Adeo totum orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes, velut destinato sibi Regi, adularentur. Igitur tanquam conventum universi orbis acturus, Babylonem pervenire festinabat. Quo cum venisset, legatos omnes benigne susceptos domum remisit. Iisdem fere diebus convivium apud Theslalum medicum institutum est, ad quod Rex quoque cum sodalibus vocatus venit. Ibi nondum Herculis scypho epoto, repente, velut telo confixus, ingemuit. Elatus è convivio semianimis, tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret. Amici, causam morbi, intemperiem ebrietatis, divulgaverunt. Re vera autem insidiæ fuerunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit. Antipater enim præparatum venenum Castandro filio, qui cum fratribus Philippo & Iolla Regi ministrare solebat, dederat, præmonito eo, ne aliis quam Theslalo & fratribus crederet. Philippus itaque & Iollas, potum Regis

præguſtare ſoliti, in aqua frigida venenum habentes, eam præguſtatæ potioni Regis ſupermiferunt. Quarto deinde die, cum milites partim mortuum ſuſpicarentur, idque celari crederent, partim ejus deſiderium ferre non poſſent, mœſti ſeſe in regiam contulerunt, ut ſibi Regis videndi copia fieret orantes, atque à cuſtodibus ex mandato Regis intromiſſi ſunt.

5 * Intuentibus lachrymæ obortæ præbuerent ſpeciem, jam non Regem, ſed funus ejus, viſentis exercitus. Mœror tamē circumſtantium lectum eminebat. quos ut Rex aſpexit: *Invenietis*, inquit, *cum exceſſero, dignum talibus viris Regem*. Incredibile dictu, audituque, in eodem habitu corporis, in quem ſe compoſuerat cum admiſſurus milites eſſet, duraffe, donec à toto exercitu illo ad ultimum perſalutatus eſt: dimiſſoque vulgo, velut omni vitæ debito liberatus, fatigata membra rejecit, propiusque adire juiſſis amicis (nam & vox deficere jam cœperat) detractum annulum digito Perdiccæ tradidit, adjectis mandatis, ut corpus ſuum ad Hammonem ferri juberet. Quærentibusq; his, cui relinqueret regnum, reſpondit, *Ei, qui eſſet optimus*. cæterum prævidere jam, ob id certamen magnos funebres ludos parari ſibi. Rurſus, Perdicca interrogante: *Quando cæleſtes honores haberi ſibi vellet*, dixit, *Tum velle, cum ipſi felices eſſent*. Suprema hæc vox fuit Regis, & paulo poſt extinguitur. Ac primò ploratu, lamentifque, & planctibus tota regia perſonabat. Mox, velut in vaſta ſolitudine, omnia trifti ſilentio muta torpebant; ad cogitationes, quid deinde futurum eſſet, dolore converſo. Nobiles pueri cuſtodix corporis ejus aſſueti, nec doloris magnitudi-

gnitudinem capere, nec seipfos intra vestibulum regię retinere potuerunt: vagique & furentibus similes, totam urbem luctu ac mœrore compleverant; nullis questibus omissis, quos in tali casu dolor suggerit. Ergo qui extra regiam astiterant, Macedones pariter Barbarique concurrunt, nec poterant victi à victoribus in communi dolore discerni. Persæ justissimum ac mitissimum dominum; Macedones optimū ac fortissimum Regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solum, sed etiam indignantium voces exaudiebantur, tam viridem & in flore ætatis fortunæque, invidia Deūm ereptum esse rebus humanis. Vigore ejus & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis occurrebant oculis. Tum Macedones divinos honores negasse ei pœnitebat, impiosque & ingratos fuisse se confitebantur, quod aures ejus debita appellatione fraudassent. Et cum diu, nunc in veneratione, nunc in desiderio Regis hæsisserent, in ipsos versa miseratio est. Macedoniâ profecti ultra Euphratem, mediis hostibus novum imperium aspernantibus, destitutos se esse cernebant: sine certo Regis hærede, sine hærede regni, publicas vires ad se quemque tracturum. Bella deinde civilia, quæ secuta sunt, mentibus augurabantur. Iterum non de regno Asiæ, sed de Rege, ipsis sanguinem esse fundendum. Novis vulneribus veteres rumpendas cicatrices. Senes debiles modo petita missione à justo Rege, nunc morituros pro potentia forsitan satellitis alicujus ignobilis. Has cogitationes volventibus, nox supervenit, terroremque auxit.

Milites in armis vigilabant. Babylonii alius è muris, alius è culmine sui quisque tecti prosperebant, quasi certiora visuri. Nec quisquam lumina audebat accendere. Et quia oculorum cessabat usus, fremitus vocesque auribus captabant. Ac plerunque vano metu territi, per obscuras semitas alius alii occurrentes, invicem suspecti & solliciti ferebantur. Persæ comis suo more detonsis, in lugubri veste cum conjugibus ac liberis, non ut victorem, & modo hostem, sed ut gentis suæ justissimum Regem, vero desiderio lugebant. Assueti sub Rege vivere, non alium, qui imperaret ipsis, digniorem fuisse confitebantur. Nec muris urbis luctus continebatur, sed proximam regionem ab ea, deinde magnam partem Asiæ cis Euphratem, tanti malifama pervaserat. Ad Darii quoque matrem celeriter perlata est. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumpsit: laceratisque crinibus, humi corpus abjecit. Assidebat ei altera ex neptibus, nuper amissum Hephæstionem, cui nupserat, lugens, propriasque causas doloris in communi mœstitia retractabat. Sed omnium suorum mala Syfigambis una capiebat. Illa suam, illa neptium vicem flebat. Recens dolor etiam præterita revocaverat. Crederes modo amissum Darium, & pariter miserè duorum filiorum exequias esse ducendas. Flebat mortuos simul vivosque. Quem enim puellarum acturum esse curam? Quem alium futurum Alexandrum? Iterum esse se captas: iterum excidisse regno. Qui mortuo Dario ipsas tueretur, reperisse: qui post Alexandrum respiceret, utique non reperturas. Subibat inter hæc animû, octoginta fratres suos eodem die ab Ocho sævissimo

viffimo Regum trucidatos, adjectumque stragi tot filiorum patrem. E septem liberis, quos genuiffet ipfa, unum fupereffe. Ipfum Darium floruiiffe paulifper, ut crudelius poffet extingui. Ad ultimum dolori fuccumbit, obvolutoq; capite affidentes genibus fuis neptem nepotemque averfata, cibo pariter abftinuit & luce. Quinto poftquam mori ftatuera die extincta eft. Magnum profecto Alexandri indulgentiæ in eam, juftitiæque in omnes captivos documentum eft mors hujus: quæ cum fuftinuiffet poft Darium vivere, Alexandro effe fupertes crubuit. Et hercule juftè æftimantibus Regem, liquet, bona naturæ ejus fuiiffe, vitia vel fortunæ vel ætatis. Vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modo excellens, fed inter illos quoque, quorum hæc fola virtus fuit: liberalitas fæpe majora tribuentis, quam à Diis petuntur: clementia in devictos: tot regna aut reddita, quibus ea dempferat bello, aut dono data: mortis, cujus metus cæteros exanimat, perpetua contemptio: gloriæ laudifque ut jufto major cupido, ita ut juveni & in tantis admittenda rebus. jam pietas erga parentes, quorum Olympiada immortalitati cōfecrare decreverat, Philippum ultus erat. Iam in omnes fere amicos benignitas, erga milites benevolentia: confilium par magnitudini animi, & quantam vix poterat ætas ejus capere, folertia: modus immodicarum cupiditatum: Veneris intra naturale defiderium ufus: nec ulla, nifi ex permiffio, voluptas; ingentes profecto dotes erant. Illa fortunæ, Diis æquare fe, & cæleſtes honores accerfere, & talia fuadentibus oraculis credere,

& dedignantibus venerari ipsum, vehementius, quam par esset, irasci: in externum habitum mutare corporis cultum: imitari devictarum gentium mores, quas ante victoriam spreverat. Nam iracundiam & cupidinem vini, sicuti juventa irritaverat, ita senectus mitigare potuisset. Fatendum est tamen, cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte revocavit? quoties temere in pericula vectum perpetua felicitate protexit? Vitæ quoque finem eundem illi, quem gloriæ, statuit. Expectavere eum fata, dum Oriente perdomito, aditoque Oceano, quidquid mortalitas capiebat, impleret. Huic Regi Ducique successior quærebatur. Sed major moles erat, quam ut unus subire eam posset. Itaque nomen quoque ejus, & fama rerum, in totum propemodum orbem Reges ac regna diffudit: clarissimique sunt habiti, qui etiam minimæ parti tantæ fortunæ adhæserunt.

6 Cæterum Babylone (inde enim divertit oratio) corporis ejus custodes, in regiam principes amicorum, ducesque copiarum advocare: secuta est militum turba, cupientium scire in quem Alexandri fortuna esset transitura. Multi duces, frequentia militum exclusi, regiam intrare non poterant. cum præco, exceptis qui nominatim citarentur, adire prohibuit. Sed precarium spernebatur imperium. Ac primum ejulatus ingens ploratusque renovatus est. Deinde futuri expectatio inhibitis lachrymis silentium fecit. Tunc Perdicca, Regia sella in conspectum vulgi data, in qua diadema vestisque Alexandri cum armis erant, anulum sibi

sibi pridie traditum à Rege, in eadem sede posuit: quorum aspectu rursus obortæ omnibus lachrymæ, integravere luctum. Et Perdicca, *Ego quidem, inquit, annulum, quo ille regni atque imperii vires obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Caterum quanquam nulla clades huic, qua affecti sumus, par ab iratis Diis excogitari potest: tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus, credere licet, tantum virum Deos accommodasse rebus humanis: quarum sorte completa, cito repeterent eum sua stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo superest, quam quod semper ab immortalitate subducitur, corpori nominique quamprimum iusta solvamus, haud obliiti in qua urbe, inter quos simus, quali Rege ac Præside spoliati. Tractandum est commilitones, cogitandumque, ut victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possimus. Capite opus est. Hocne uno, an pluribus, in vestra potestate est. Illud scire debetis, militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu. Sextus mensis est, ex quo Roxane prægnans est. Optamus ut marem enitatur: cujus regnum Diis approbantibus futurum, quandoq; adoleverit, interim à quibus regi velitis, destinate.* Hæc Perdicca. Tum Nearchus: Alexandri sanguinem ac stirpem regis majestati convenire, neminem, ait, posse mirari: cæterum exspectari nondum ortum Regem, & qui jam sit, præteriri, nec animis Macedonum convenire, nec tempori rerum. Esse è Barsine filium Regis, huic diadema dandum. Nulli placebat oratio. Itaq; suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant. Iamque prope seditionem pervenerant; Nearcho pervicacius tuente sententiam. Tum Ptolemæus, *Digna proorsus est soboles, inquit, quæ*
Mace-

Macedonum imperet genti, Roxanes vel Barsines filius, cujus nomen quoque Europam dicere pigebit, majore ex parte captivi. Cur Persas vicerimus, ut stirpi eorum serviamus? quod justī illi Reges Darius & Xerxes tot milium agminibus tantisque classibus nequicquam petiverunt. Mea sententia hac est, ut sede Alexandri in regia posita, qui consiliis ejus adhibebantur, cōeant, quoties in commune consulto opus fuerit: eoque, quod major pars eorum decreverit, stetur. Duces Praefectique copiarum his pareant. Ptolemæo quidam, potiores Perdiccæ assentiebantur. Tum Aristonus orsus est dicere, Alexandrum consultum, cui relinqueret regnum, voluisse optimum deligi. Iudicatum autem ab ipso optimum, Perdiccam, cui annulum tradidisset. Neque enim unum eum assidisse morienti, sed circumferentem oculos, ex turba amicorum delegisse cui traderet. Placere igitur, summam imperii ad Perdiccam deferri. Nec dubitavere, quin vera censeret. Itaque universi procedere in medium Perdiccam, & Regis annulum tollere jubebant. Hærebat inter cupiditatem, pudoremque, & quo modestius quod appetebat expectaret, pervicacius oblaturos esse credebat. Itaque cunctatus, diuque quid ageret incertus, ad ultimum tamen recessit, & post eos qui sederant proximi, constitit. At Meleager unus è ducibus confirmato animo, quem Perdiccæ cunctatio erexerat, Nec Dii siverint, inquit, ut Alexandri fortuna, tantique regni fastigium in istos humeros ruat. homines certe non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quam hic est, sed de viris tantum, quibus invitis nihil perpeti necesse est. Nec vero interest, Roxanes filium, quandounque genitus erit, an Perdiccam Regem habeat.

is, cum iste sub tutela specie regnum occupaturus sit. Itaque nemo ei Rex placet, nisi qui nondum natus est. Et in tanta omnium festinatione, non iusta modo, sed etiam necessaria, exactos menses solus expectat, & jam divinat marem esse conceptum, quem vos dubitatis paratum esse, vel subdere? Si mediisfidius Alexander hunc nobis Regem pro se reliquisset, id solum ex his, quae imperasset, non faciendum esse censerem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurretis? harum enim opum regiarum utique populus est haeres. Haec elocutus, per medios armatos erupit. Et qui abeunti viam dederant, ipsum ad praenuntiatam praedam fequebantur.

7 Iamq; armatorum circa Meleagrum frequens globus erat, in seditionem ac discordiam versa concione: cum quidam plerisque Macedonum ignotus ex infima plebe, *Quid opus est, inquit, armis, civilique bello, habentibus Regem, quem quaritis? Aridaeus Philippo genitus, Alexandri paulo ante Regis frater, sacrorum caeremoniarumque consors modo, nunc solus haeres, praeteritur a vobis. Quo merito suo? quidve fecit, cur etiam gentium communi jure fraudetur? Si Alexandro similem quaritis, nunquam reperietis. Si proximum, hic solus est. His auditis, concio primo silentium velut iusta habuit. Conclamant deinde pariter, Aridaem vocandum esse, mortemque meritos, qui concionem sine eo habuissent. Tum Python, plenus lachrymarum, orditur dicere: Nunc vel maxime miserabilem esse Alexandrum, qui tam bonorum civium militumque fructu & praesentia fraudatus esset: nomen enim memoriamque Regis sui tantum intuentes, ad caetera caligare eos.*
Haud

Haud ambigue in juvenem, cui regnum destinabatur, impensa probra, quæ magis ipsi odium, quam Aridæo contemptum attulerunt: quippe dum miserentur, etiam favere cœperunt. Igitur non alium se, quam eum, qui ad hanc spem genitus esset, regnare passuros, pertinaci acclamatione declarant, vocarique Aridæum jubent. Quem Meleager infestus, invisusque Perdicæ, strenue perducit in Regiam, & milites Philippum consalutatam Regem appellant. Ceterum hæc vulgierat vox, principum alia sententia. E quibus Python consilium Perdicæ exsequi cœpit, tutoresque destinat filio ex Roxane futuro, Perdicam & Leonatum stirpe regio genitos. Adjecit ut in Europa Craterus & Antipater res administrarent. Tum jusjurandum à singulis exactum, futuros in potestate Regis geniti Alexandro. Meleager haud injuria metu supplicii territus, cum suis secesserat. Rursus Philippum trahens secum, irrupit in regiam, clamitans suffragari Reipub. de novo Rege paulo ante concepto: robur ætatis experirentur, modo stirpem Philippi, & filium ac fratrem Regum duorum sibimetipsis potissimum crederent. Nullum profundum mare, nullum vastum fretum, & procellosum, tantos ciet fluctus, quantos multitudo motus habet, utique si nova & brevi duratura libertate luxuriat. Pauci Perdicæ modò electo, plures Philippo quàm speraverat, imperium dabant. Nec velle, nec nolle quidquam diu poterant, pœnitebatque modo consilii, modo pœnitentiæ ipsius: ad ultimum tamen in stirpem regiam inclinavere studiis. Cesserat ex concione Aridæus principum autoritate con-

territus:

territus : & abeunte illo conticuerat magis quam languerat militaris favor. Itaque revocatus, vellem fratris, eam ipsam, quæ in sella posita fuerat, induitur. Et Meleager thorace sumpto, capit arma, novique Regis satelles. Sequitur phalanx hastis clypeos quatiens, expletura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum: in eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse gaudebant, hæreditarium imperium stirpem regiam vindicaturam. assuetos esse nomen ipsum colere venerarique, nec quenquam id capere, nisi genitum, ut regnaret. Igitur Perdicca territus, conclave in quo Alexandri corpus jacebat, obserari jubet. Sexcenti cum ipso erant spectatæ virtutis. Ptolemæus quoque se adjunxerat ei, puerorumque regia cohors. Cæterum haud difficulter à tot millibus armatorum claustra perfracta sunt. Et Rex quoque irruerat stipatus satellitum turbâ, quorum princeps erat Meleager. Iratusque Perdicca, hos qui Alexandri corpus tueri vellent sevocat: sed qui irruerant, eminus tela in ipsum jaciebant, multisque vulneratis, tandem seniores, demptis galeis quo facilius nosci possent, precari qui cum Perdicca erant cœpere, ut abstinerent bello, Regique & pluribus cederent. Primus Perdicca arma deposuit, cæteri que idem fecere. Meleagro deinde suadente ne à corpore Alexandri discederent, insidiis locum quæri rati, diversa regiæ parte ad Euphratem fugam intendunt. Equitatus, qui ex nobilissimis juvenum constabat, Perdiccam & Leonatum frequens sequebatur, placebatque excedere urbe, & tendere in campos. Sed

Per-

Perdicca ne pedites quidem secuturos ipsum desperabat. Itaque, ne abducendo equites abruptis à cætero exercitu videretur, in urbe substitit.

8 At Meleager Regem monere non destitit, jus imperii Perdiccæ morte sancendum esse, ne occupetur impotens animus rerum novarum: meminisse eum, quid de Rege meruisset. Neminem autem ei satis fidum esse, quem metuat. Rex patiebatur magis, quam assentiebatur. Itaque Meleager silentium pro imperio habuit: misitque Regis nomine, qui Perdiccam accerferent. Iisdem mandatum, ut occiderent; si venire dubitaret. Perdicca nuntiato satellitum adventu, sedecim omnino pueris regiæ cohortis comitatus, in limine domus suæ constitit, castigatosque, & Meleagri mancipia eisdem appellans, sic animi vultusque constantia terruit, ut vix mentis compotes tugerent. Perdicca pueros iussit equos conscendere; & cum paucis amicorum ad Leonatum pervenit, jam firmiore præsidio vim propulsaturus, si quis inferret. Postero die indigna res Macedonibus videbatur, Perdiccam ad mortis periculum adductum: & Meleagri temeritatem armis ultum ire decreverant. Atque illi cum Regem adissent, interrogare eum cæpere, an Perdiccam comprehendi ipse iussisset. Ille, Meleagri instinctu se iussisse, respondit. Cæterum non debere tumultuari eos: Perdiccam enim vivere. Igitur concione dimissa, Meleager equitum maxime defectione perterritus, inopsque consilii (quippe in ipsum periculum reciderat, quod inimico paulo ante intenderrat) triduum fere consumpsit incerta consilia

filia volvendo. Et pristina quidem regiæ species manebat. Nam & legati gentium Regem adibant, & copiarum duces aderant, & vestibulum satellites armatique compleverant. Sed ingens sua sponte mœstitia ultimæ desperationis index erat; suspectique invicem, non adire propius, non colloqui audebant, secretas cogitationes intra se quoque volventes: & ex comparatione Regis novi desiderium excitabatur amissi. ubi ille esset, cujus imperium, cujus auspiciis secuti erant, requirebant. Desitutos se inter infestas indomitasque gentes, expetituras tot cladum suarum pœnas quandoque oblata esset occasio. His cogitationibus animos exedebant, cum annuntiatum, equites qui sub Perdicca essent, occupatis circa Babylonem campis, frumentum, quod in urbem invehebatur, retinuisse. Itaque inopia primum, deinde fames esse cœpit. Et qui in urbe erant, aut reconciliandam gratiam cum Perdicca, aut armis certandum esse censebant. Forte acciderat, ut qui in agris erant, populationem villarum vicorumque veriti, confugerent in urbem: oppidani, cum ipsos alimenta deficerent, urbe excederent, & utrique generi tutior aliena sedes quam sua videretur. Quorum consternationem Macedones veriti, in regiam cœunt, quæque ipsorum sententia esset, exponunt. Placebat autem legatos ad equites mitti, de finienda discordia, armisque ponendis. Igitur à Rege legatur Pafas Theſſalus, & Amisſas Megalopolitanus, & Perilaus. qui cum mandata Regis edidissent, non aliter posituros arma equites, quam si Rex discordiæ autores dedidisset, tulere responsum. His
renun-

renuntiatis, sua sponte milites arma capiunt, quorum tumultu è regia Philippus excitus. *Nihil, inquit, seditione est opus: nam inter se certantium premia, qui quieverint, occupabunt. Simul mementote rem esse cum civibus, quibus spem gratia cito abrumperè, ad bellum civile properantium est.* Altera legatione, an mitigari possent, experiamur: & credo nondum Regis corpore sepulto ad præstanda ei justa omnes esse coituros. Quod ad me at. i. iet, reddere hoc imperium malò, quam exercere civium sanguine. Et si nulla alia concordia spes est, oro, quasque, eligite potiozem. Obortis deinde lachrymis, diadema detrahit capiti, dextram, qua id tenebat, protendens, ut si quis se digniorem profiteretur, acciperet. Ingentem spem indolis ante eum diem fratris claritate suppressam, ea moderata excitavit oratio. Itaque cuncti instare cœperunt, ut quæ agitasset, exsequi vellet. Eosdem rursus legat, petituros ut Meleagrum tertium ducem acciperent. Haud ægre id impetratum est. Nam & abducere Meleagrum Perdicca à Rege cupiebat, & unum duobus imparem futurum esse censebat. Igitur Meleagro cum phalange obviam egresso, Perdicca equitum turmas antecedens occurrit. Vtrumque agmen, mutua salutatione facta coit, in perpetuum (ut arbitrabantur) concordia & pace firmata.

9 Sed jam fatis admovebantur Macedonum genti bella civilia. Nam & infociabile est regnum, & à pluribus expetebatur. Primum ergo collegere vires, deinde disperferunt, & cum pluribus corpus quam capiebat, onerassent, cætera membra deficere cœperunt: quodque imperium sub uno stare potuisset, dum à pluribus

ribus sustinetur, ruit. Proinde jure meritoque populus Romanus salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pene supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus hercule, non solis ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum extinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate disoussit? Non ergo reuivescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus, utinam perpetua, certe diuturna posteritas. Cæterum, ut ad ordinem, à quo me contemplatio publicæ felicitatis auerterat, redeam, Perdicca unicam spem salutis suæ in Meleagri morte deponebat: vanum eundem & infidum, celeriterque res novaturum, & sibi maxime infestum, occupandum esse. Sed alta dissimulatione consilium premebat, ut opprimeret incautum. Ergo clam quosdam ex copiis, quibus præerat, subornavit, ut quasi ignoraret ipse, conquererentur palam, Meleagrum æquatum esse Perdiccæ, quorum sermone Meleager ad se relato, furens ira, Perdiccæ, quæ comperisset, exponit. Ille, velut nova re exterritus, admirari, queri, dolentisque speciem ostentare ei cœpit. Ad ultimum convenit, ut comprehenderentur tam seditiosæ vocis autores. Agit Meleager gratias, amplexusque Perdiccam, fidem ejus in se ac benevolentiam collaudat. Tum communi consilio rationem opprimendi noxios ineunt. Placet exercitum patrio more lustrari: & probabilis causa videbatur, præterita discordia. Macedonum Reges ita lustrare soliti erant milites, ut discissæ canis viscera ultimo

timo in campo, in quem deduceretur exercitus, ab utraque abjicerentur parte. Intra id spatium armati omnes starent, hinc equites, illinc phalanx. Itaque eo die, quem huic sacro destinauerant, Rex cum equitibus elephantisque constiterat contra pedites, quibus Meleager præerat. Iam equestre agmen movebatur, & pedites subita formidine ob recentem discordiam, haud sane pacati quidquam expectantes, parumper addubitauere, an in urbem subducerent copias: quippe pro equitibus planities erat. Cæterum veriti, ne temere commilitonum fidem damnerent, subfritere, præparatis ad dimicandum animis, si quis vim inferret. Iam agmina coibant, paruumque intervallum erat, quod aciem utramque divideret. Itaque Rex cum una ala obequitare pedibus cœpit, discordiæ autores, quos tueri ipse debebat, instinctu Perdiccæ ad supplicia deposcens: minabaturque, omnes turmas cum elephantis inducturum se in recusantes. stupebantque improvise malo pedites. Nec plus in ipso Meleagro erat aut consilii aut animi. Tutissimum ex præsentibus videbatur expectare potius quam movere fortunam. Tum Perdicca, ut torpentes & obnoxios vidit, trecentos fere, qui Meleagrum erumpentem ex concione, quæ prima habita est post mortem Alexandri, secuti erant, à cæteris discretos, elephantis in conspectu totius exercitus objicit, omnesque belluarum pedibus obtriti sunt, nec prohibente Philippo, nec autore. apparebatque id modo pro suo vendicaturum, quod approbasset eventus. Hoc bellorum civilium Macedonibus & omen, & principium fuit. Meleager, sero intellecta fraude Perdiccæ, tum quidem quia

quia ipsius corpori vis non afferebatur, in agmine quietus stetit: at mox, damnata spe salutis, cum ejus nomine, quem ipse fecerat Regem, in perniciem suam abutentis videret inimicos, confugit in templum. Ac ne loci quidem religione defensus, occiditur.

10 Perdicca, perducto in urbem exercitu, consilium principum virorum habuit, in quo imperium ita dividi placuit, ut Rex quidem summam ejus obtineret, Satrapes Ptolemæus, Ægypti & Africę gentium, quę in ditione erant. Laomedonti Syria cum Phœnice data est: Philotæ Cilicia destinata: Lyciam cum Pamphilia & majore Phrygia obtinere jussus Antigonus. In Cariam Castander, Menander in Lydiam missi. Phrygiam minorem Helleponto adjunctam, Leonati provinciam esse jusserunt. Cappadocia Eumeni cum Paphlagonia cessit. Præceptum est, ut regionem eam usque ad Trapezunta defenderet, bellum cum Arbate gereret. Solus hic detrectabat imperium. Python Mediam, Lyfimachus Thraciam, appositasque Thraciæ Ponticas gentes obtinere jussi. Qui Indiæ, quique Bactris & Sogdianis, cæterisque, aut Oceani, aut Rubri maris accolis præerant, quibus quisque finibus habuisset, imperii etiam jus obtineret. Decretum est, ut Perdicca cum Rege esset, copiisque præesset, quæ Regem sequebantur. Credidere quidam testamento Alexandri distributas esse provincias, sed famam ejus rei (quanquam ab autoribus tradita est) vanam fuisse comperimus. Et quidem suas quisque ope, divisis imperii partibus, tuebantur, quas ipsi fundaverant, si unquam adversus immodicas cupiditates terminus stare, quippe paulo ante

ante Regis ministri, specie imperii alieni procurandi, singuli ingentia invaserant regna, sublatis certaminum causis, cum & omnes ejusdem gentis essent, & à cæteris sui quisque imperii regione discreti. Sed difficile erat eo contentos esse, quod obtulerat occasio: quippe fordescent prima, cum majora quæque sperantur. Itaque omnibus expeditius videbatur augere regna, quam fuisset accipere. Septimus dies erat, ex quo corpus Regis jacebat in folio; curi omnium ad formandum publicum statum, tam solenni munere averfis. Et non aliis quam Mesopotamiæ regioni fervidior æstus existit adeo ut pleraque animalia, quæ in nudo sole deprehendit, extinguat. Tantus est vapor solis & cæli, quo cuncta velut igne torrentur. Fontes aquarum & rari sunt, & incolentium fraude celantur. Iphis usus patet, ignotus est advenis. Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit, nulla tabe, ne minimo quidem livore corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituerat. Itaque Ægyptii Chaldæique jussi corpus suum curare, primo non sunt ausi admovere, velut spiranti, manus: deinde precati, ut jus fasque esset mortalibus attrectare eum, purgaverunt corpus, repletumque est odoribus. Aureum folium, & capiti adjecta fortunæ ejus insignia. Veneno necatum esse credidere. Plerique, filium Antipatri inter ministros, Iollam nomine, patris jussu dedisse. Sæpe certe audita erat vox Alexandri, Antipatrum regium affectare fastigium, majoremque esse præfecti opibus, ac titulo Spartanæ victoriæ inflatum, omnia à se data asserentem sibi. Credebant etiam Craterum
cum

cum veterum militum manu ad interficiendum eum missum. Vim autem veneni, quod in Macedonia gignitur, talem esse constat, ut ferrum quoque exurat. ungulæ jumentum duntaxat patiens esse constat. Stygem appellant fontem, ex quo pestiferum virus emanat. Hoc per Casandrum allatum traditumque fratri Iollæ, & ab eo supremæ Regis potioni inditum. Hæc utcumque sunt tradita, eorum quos rumor aspererat, mox potentia extinxit. Regnum enim Macedoniae Antipater, & Græciam quoque invasit. Soboles deinde excepit, interfectis omnibus, quicumque Alexandrum etiam longinqua cognatione contigerant. Cæterum corpus ejus à Prolemæo, cui Ægyptus cesserat, Memphim, & inde paucis post annis Alexandriam translatum est, omnisque memoriæ ac nomini honos habetur.

F I N I S,

JANI

JANI RVTGERSII
EMENDATIONES

ALIQVOT
IN Q. CURTIO.

LIBRO III.

Pag. 21. v. 13. *Cultu haud sane à vilioribus vulgatisque usu abhorrens. Lego, vulgaticus usus.*

Pag. 42. v. 10. *Dein deum templa ruinis & ignibus esse deleta, Ita vetuste impressi. Modius ex vestigiis membranarum suarum edidit, Dedita deis templa. Legendum dedicata, non dedita.*

Pag. 44. v. 24. *Equi pariter equitesque Persarum serie laminarum ob id genus grave, agmen quod celeritate maxime constat, agre moliebantur quippe in circumagendis equis suis Thessali multo occupaverant. Sic veteres Editiones ante Modianam. Lego, serie laminarum graves id genus agminis, quod celeritate maxime constat, agre moliebantur. quippe in circumagendis equis suis Thessali multo occupaverant. Genus agminis quod celeritate maxime constat, est id, quod Græci μετὰ βολῆς vocant, aut certe simile. Est autem usus vocis occupo eodem modo, quo Varro apud Nonium. Quod si Actæon occupasset, & ipse prius suos canes comedisset, & non nugax saltatoribus in theatro fieret. Hoc ergo dicit, Barbaros ferreis tunicis graves suos agre circumegisse, quod tam expedite faciebant Thessali, ut longe Barbaros anteverterent. Aliquanto post.*

Pag. 49. v. 6. de Darii filiabus, *Virgines reginas excellentis formæ tam sancte habuit, quàm si eodem, quo ipse, parente genitæ forent.* Ita Modius. Lego, *Virgines regias.*

Pag. 51. v. 19. *Vehicula quoque à suis destituta ingentis opulentia plena.* Mod. Ed. *gentis opul.* Lego, *Vehicula quoque suis destituta agentibus.* Tantum enim terrorem Barbarorum fuisse vult, ut omnia, etiam vehicula, quibus eorum opes portabantur, reliquerint, id solum agentes, ut seipfos fuga servare possent. Dixit autem agentes pro aurigis: eodem modo, quo Ovidius in Phaëtonis fabula, *Non aget hos currus.*

LIBRO IV.

Pag. 74. v. 25. *Lingua gravius castigatur, quam ullum probrum: nec magnam rem magis sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit.* Puto legendum, *Magi.* & hoc fortasse tam certum est, ut probatione non indigeat. Paulo post.

Pag. 76. v. 27. *Linqui deinde animo, & submitti genu.* Puto, *subniti.*

Pag. 83. v. 23. *Africa deinde, quæ Aegypto juncta est, propositus Apollonius: veltigalibus ejusdem [Africa] Aegyptique Cleomenes.* Posterius *Africa* glossema est. delendum igitur.

Pag. 96. v. 16. *In levo cornu Bactriani ibant equites mille admodum: Dabæ totidem, & Arachosii, Suanique quatuor millia explebant.* Ita Modii codices: sed scribendum *Sustanisque*, aut *Susique*. Arrianus libro III. Τὸ μὲν δ' ἄνυσμον αὐτῶ κέρας οἶτε Βάκτροι ἰσπεῖς εἶχον, καὶ ξὺν αὐτοῖς Δάμυ καὶ Ἀραχῶται. ἐπὶ δ' ἑτέροις Πέρσαι

Q

Πέρσαι

Πέρσων ἐπέταλα, ἰσπεῖς τε ὁμοῦ καὶ πεζοὺς
ἀναμειγυμένοι, ἔ Σῦστοι ἐπὶ Πέρσων, ἔ ἐπὶ
Σῦστοις Καδῶσι.

LIBRO V.

Pag. 137. v. 26. *Cyrus Pasargadum urbem con-*
diderat, quam Alexandro praefectus ejus Gobaris
tradidit. Aliàs, Gobares. Legendum, Chobares;
ut libro VII. p. 209.

Pag. 149. v. 18. *Profusisque mutuis lachrymis*
inherentem sibi avelli jussit. Ita scribo: non per-
fusus, aut perfusus denique.

LIBRO VI.

Pag. 168. v. 28. *Crebrinamque nodi nudaverant*
stipites, & in se implicati arborum rami suspensis
circulis similes lenio vimine frustrabantur ictus.
Delendum est τὸ *nodi*, quod librarius ob se-
quentis vocis similitudinem importune itera-
verat. Totum igitur locum lego hoc modo:
Crebrinamque nodaverant stipites, & in se simpli-
cati arborum rami, &c.

LIBRO VII.

Pag. 230. v. 5. *Hac Barbarus. Contra rex, for-*
tuna sua, & consiliis eorum, se usurum esse respon-
dit. Legendum est, suorum. non enim Scythar-
um, sed Macedonum suorum, consilio se usu-
rum dicit.

LIBRO VIII.

Pag. 282. v. 32. lego, *Ipsè Porus humana ma-*
gnitu-

gnitudinis prope excefferat normam : non, ut vulgo, formam.

LIBRO IX.

Pag. 295. v. 12. *Phegelis erat gentis proxima rex, &c.* Quod si verum id ejus principis nomen est, non video quomodo mox Curtius Orbiliū ferulam effugiat, iis verbis : *Percontatus igitur Phegela, quæ noscenda erant.* A *Phegelis* enim non nisi *Phegelin*, & *Phegelida*, declinari potest. Ego scribendum puto : *Phegel. is erat gentis proxima rex, qui, &c.* Apud Diodorum quoque, quoloco αὐτὸς ἢ εἰς τὴν Φηγέως δυναστείαν ἐμβάλων legitur, Φηγέλῳ legendum est. Nusquam securius grassata est veterum librariorum audacia, quam in propriis virorum ac fœminarum nominibus depravandis. Nec difficile esset aliquot centuriis exemplorum id ostendere, nisi & res ipsa pervulgata, & mihi alio quodam loco dicendum foret.

LIBRO X.

Pag. 330. v. 32. *Igitur Mesopotamia pratoribus imperavit, materia in Libano monte caesa devectaque ad urbem Syria Capsagas, ingentium carinas navium ponere, septiremes omnes esse, deduciq; Babylona.* Etiam hoc loco vocula ob præcedentis similitudinem inepte repetita est. Ea igitur ejecta, lego hoc modo : *septiremes omnes, deducique Babylona.* Hæc erant, quæ in Curtio emendasse mihi visus sum. Plura poteram, sed & cuivis obvia sunt : & erunt, quibus hæc quoque nimia videbuntur.

JOSEPHI SCALIGERI
palmaria correctio.

Lib. III. pag. 26. v. 24. *Distinguebant inter-
nitentes gemma jugum : ex quo eminebant duo au-
rea simulachra cubitalia ; quorum alterum pacis,
alterum belli gerebat effigiem.* Interpolata à scio-
lis lectio. Veteres editiones habent: *quorum al-
terum in alterum belli gerebat effigiem.* Quare non
dubitabis cum Scaligero emendare, *quorum
alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem.* Per
Ninum Assyriæ, per Belum Babylonæ impe-
rium conjunctum innuebant currus Darii ar-
tifices.

F I N I S.

IN-

I N D E X
Q. C U R T I I.

A.

<p>A Bdolominus Rex cōstituitur. 56</p> <p>Abiasares Rex. 280</p> <p>Abiasares rex Alexandro se permittit. 281</p> <p>Abulites Susa praefectus. 124</p> <p>Adulatio vatum. 82</p> <p>Aegyptii Persarum opibus infensi. 78</p> <p>Agenor Tyrum condidit. 70</p> <p>Agenor Sidonem condidit. ibid.</p> <p>Agidis Lacedaemoniorum regis animi magnitudo. 257</p> <p>Agidis Lacedaemoniorum regis mors. ibid.</p> <p>Agis Argivus pessimorum carminum post Charilum conditor. 257</p> <p>Agrammes Pharraeriorum Rex. 295</p> <p>Alexandria in Aegypto condita. 83</p> <p>Alexandria in radicibus Caucasi condita. 208</p> <p>Alexandria ad Tanaim condita. 324</p>	<p>Alexandria in India condita. 317</p> <p>Alexander sua demptum gloria existimabat, quidquid cessisset aliena. 158</p> <p>Alexandrum quem arma Persarum nō fregerant vitia vicerunt. ibid.</p> <p>Alexander in peregrinos mores abit. ibid.</p> <p>Alexander super uxoris Darii morte crebros edidit gemitus. 91</p> <p>Alexander uxorem Darii honorifice humavit. ib.</p> <p>Alexandri cognati omnes ab Antipatro interfecti. 359</p> <p>Alexandri corpus Alexandriam in Aegypto translatum. ibid.</p> <p>Alexander sagittā ictus. 274</p> <p>Alexander quo anno regni sui, & aetatis Asiam subegerit. 312</p> <p>Alexander in obsidione Gaza sagitta vulneratur. 76</p> <p>Alexandri crus in obsidione</p>
---	---

I N D E X.

dione Gaza saxo affligitur.	77	mum suas, deinde totius exercitus incendi precipit.	172
Alexander Carthagini infensus.	330	Alexander à Tyro Arabiam petit.	63
Alexandro Babylonia deditur.	113, 119	Alexander semper bello quam post victoriam clarior.	268
Alexandri ad Vxorium urbem virtus.	126. & seqq.	Alexandri triumphus ad imitationem Liberi Patris.	272, 273
Alexandri ad Darium littera.	71. & seqq.	Alexander haud contentus mortali fastigio.	78
Alexandri duces vulnerati.	115	Alexander Iovis filius crederi volebat.	ibid.
Alexandri celeritas.	133	Alexandri in bibendo continentia mira.	214
Alexandri in Macedonas missionem petentes indignatio.	335	Alexandri in captivas continentia.	48. & seqq.
Alexandri in Vxios propter Syfigambis litteras moderatio & clementia.	128	Alexandri ingens mæror super morte Clyti.	245. & seqq.
Alexandri super Darii morte lachryma.	154	Alexander à muliere attonita servatus.	261
Alexander Philippi frater regno Macedonia potitus.	1	Alexandri super Hephestionis morte dolor.	340
Alexander pedes per nivem & concretam glaciem ingreditur.	138	Alexandri milites Babyloniae corrupti.	121, 122
Alexander dolabra glaciem perfringens, iter sibi facit.	ibid.	Alexandri dextrum femur leviter mucrone perstrictum.	44
Alexandri in militem humanitas.	154	Alexander Parmenionis occidendi, negotium Polydamanti dat.	20. & seqq.
Alexander sarcinas pri-			

Ale-

I N D E X.

<p><i>Alexandri legati à Tyriis occisi.</i> 61</p> <p><i>Alexandri exercitus pavor.</i> 97</p> <p><i>Alexandri cervix à Memacenis saxo ita ista ut oculis caligine offusa collaberetur, ne mentis quidem compos.</i> 221</p> <p><i>Alexandro insidia à suis parantur.</i> 175</p> <p><i>Alexandri Cydnum ingressi subito horrore artus rigere cœperunt.</i> 30</p> <p><i>Alexandri pia lamentatio.</i> 31</p> <p><i>Alexander genus ab Achille deducens.</i> 27</p> <p><i>Alexander Achillem pœna in hostem capiendam imitatus.</i> 27</p> <p><i>Alexander rebus à Philippo patre gestis detrahit.</i> 242</p> <p><i>Alexander Iovis filium se appellari jussit.</i> 82</p> <p><i>Alexander intra urbem Oxhydracorum gravissime vulneratus.</i> 307</p> <p><i>Alexander moribundo similis.</i> ibid.</p> <p><i>Alexander quando regnū adeptus.</i> 9</p> <p><i>Alexander solus in urbem Oxhydracorum hostium</i></p>	<p><i>desiliit.</i> 306</p> <p><i>Alexander haud tolerabilis vini cupiditas.</i> 139</p> <p><i>Alexandri in fallendo hoste dolus.</i> 283</p> <p><i>Alexandri virtutum & vitiorum enumeratio.</i> 345</p> <p><i>Alexander solus omnium mortalium fortunā in potestate habuit.</i> 346</p> <p><i>Alexander caelestes honores usurpare cogitat.</i> 256</p> <p><i>Alexandri nominis terror.</i> 341</p> <p><i>Alexandri in captivas clementia.</i> 49</p> <p><i>Alexandri in Macedonas rabies.</i> 338</p> <p><i>Alexander vestem detrahit, projecturus semet in flumen.</i> 303</p> <p><i>Alex. ad Mazagas è muro sagitta percussus.</i> 274</p> <p><i>Alexandri in Porum regem liberalitas.</i> 289</p> <p><i>Alexandri in Taxilem liberalitas.</i> 280</p> <p><i>Alexander jacere humi prostratos venerabundos patitur.</i> 171</p> <p><i>Alexander Persicam vestem sumit.</i> ibid.</p> <p><i>Alexandri ad Arbellaum diuicaturus somnus.</i> 101</p>
--	--

I N D E X.

<p><i>Alexandri ad Arbella militum numerus, 102, & seqq.</i></p> <p><i>Alexander sagitta vulneratur. 219</i></p> <p><i>Alexander ad fines Hircaniae penetrat. 164</i></p> <p><i>Alexandri desiderium, ut Olympias mater immortalitati consecraretur. 313</i></p> <p><i>Alexand. in Græcos à Persis mutilatos beneficentia. 136</i></p> <p><i>Alexandri ad Susidas Pythas clades. 128</i></p> <p><i>Alexander retro cedere coactus. ibid.</i></p> <p><i>Alexandri Oceanum visendi pervicax cupido. 320</i></p> <p><i>Alexandri phalanx. 40</i></p> <p><i>Alexandri in evellendo spiculo virtus. 307</i></p> <p><i>Alexandri de Philota contestio. 177</i></p> <p><i>Alexander dux & idem miles. 43</i></p> <p><i>Alexander quādo natus. 3</i></p> <p><i>Alexandri super valetudine Ptolemai somnium. 320</i></p> <p><i>Alexandri in Tyrios ira. 69</i></p> <p><i>Alexander obsidione Tyri</i></p>	<p><i>fatigatus. 68</i></p> <p><i>Alexandri morituri magnanimitas. 342</i></p> <p><i>Alexander moriturus anulum Perdicca tradidit. 342</i></p> <p><i>Alexander regnum optimo reliquit. ibid.</i></p> <p><i>Alexandri morituri supplicatio. ibid.</i></p> <p><i>Alexandri mors. ibid.</i></p> <p><i>Alexandri militis virtus. 277</i></p> <p><i>Alexander cōfossus obruitur. ibid.</i></p> <p><i>Amisus Megalopolitanus. 353</i></p> <p><i>Ammonis Iovis Oraculum. 78</i></p> <p><i>Ammonis Iovis templi situs. 79. & seq.</i></p> <p><i>Ammonis Iovis effigies. 80</i></p> <p><i>Amnistranandi consilium novum. 215</i></p> <p><i>Amphoterus classis Alexandri praefectus. 84</i></p> <p><i>Amyntas Philippi pater. 1</i></p> <p><i>Amyntas Praetor Alex. 45</i></p> <p><i>Amynta mors. 58</i></p> <p><i>Amyntas Philota amicus. 197</i></p> <p><i>Ancyra urbs. 22</i></p> <p><i>Andremachi Syriae praefecti mors. 84</i></p> <p><i>Annone in castris Alexand.</i></p>
--	--

I N D E X.

<i>alexand. mira caritas,</i>	211	<i>Araxes amnis,</i>	129, 208
<i>Anticles in Alexandrum</i>		<i>Arbella vicus, quem sua</i>	
<i>conjurat.</i>	157	<i>clade nobilem fecit Da-</i>	
<i>Antigonus Lydia Prator,</i>		<i>rius.</i>	87
58		<i>Arbores violare apud In-</i>	
<i>Antipater.</i>	59	<i>dos capitale est.</i>	271
<i>Antipater in Alexandrū</i>		<i>Aridæus Philippo genitus,</i>	
<i>conjurat,</i>	260	<i>Alexandri frater,</i>	349
<i>Antipatri & Olympiadis</i>		<i>Arimazes Sogdian^o,</i>	234
<i>simultas.</i>	340	<i>Arimasis insolentia, ibid.</i>	
<i>Antipater Alexandrum</i>		<i>Arimases Petram Ale-</i>	
<i>veneno interficere sta-</i>		<i>xandro tradit.</i>	237, 238
<i>tuit,</i>	ibid.	<i>Arimases in radicibus</i>	
<i>Antipater Macedonia re-</i>		<i>Petræ cruci affixus.</i>	
<i>gnum & Graciam in-</i>		238.	
<i>vasit.</i>	359	<i>Ariobarzanes.</i>	128
<i>Antipater omnes quicun-</i>		<i>Ariobarzanes mors,</i>	133
<i>que Alexandrū etiam</i>		<i>Arisba Molossorum rex,</i>	8
<i>longinqua cognatione</i>		<i>Aristander peritissimus</i>	
<i>contingebant, interfecit.</i>		<i>vates.</i>	61, 75
ibid.		<i>Aristomenes.</i>	59
<i>Antiphanes scriba equi-</i>		<i>Aristonicus Methymneo-</i>	
<i>tum,</i>	197	<i>rum Tyrannus.</i>	73
<i>Aornon Petra,</i>	275	<i>Aristonicus, fraude ca-</i>	
<i>Apollinis simulacrū Pæ-</i>		<i>ptus.</i>	ibid.
<i>ni Syracusis Tyrum de-</i>		<i>Aristonici Methymneo-</i>	
<i>portarunt,</i>	66	<i>rum ducis mors.</i>	84
<i>Apollinis simulacrū ca-</i>		<i>Ariston Pæonum equitū</i>	
<i>tenis apud Tyrios vin-</i>		<i>Præfectus.</i>	88
<i>ctum.</i>	ibid.	<i>Armenia montes.</i>	208
<i>Aquila aurea.</i>	26	<i>Arsanes Ciliciæ Prator.</i>	28
<i>Aquila super Alexandri</i>		<i>Artabazus Dario fidissi-</i>	
<i>caput volans.</i>	110	<i>mus.</i>	143. & 167
<i>Arabie fertilitas.</i>	118	<i>Artabazus Alexandro oc-</i>	
<i>Arachosii.</i>	206	<i>currit.</i>	ibid.

I N D E X.

- Asclepiodorus in Alexandrum conjurat.* 260
Astaces Darii prator. 78
Attalogrammiorem inimicum Alexander non habuit. 183
Athenodorus Græcorum militum, qui ab Alexandro defecerunt, princeps. 313
Athenodorus per Toxum Macerianum, stimulate Bicone inimico, in convivio occisus. 314
Atheniensibus infestus Alexander. 333
Athenienses soli exsules ex Alexandri edicto non recipiunt. 334
Athenienses Harpalum urbe excedere jubent. 334
Attinas Alexandri prefectus cum trecentis equitibus occisus. 240
- B.
- B** *Abylonia Alexandro deditur.* 119
Babyloniam quis condiderit. ibid.
Babylonia muri bitumine interliti. ibid.
Babylonia descriptio. ibid.
Babylonia pons lapideus inter mirabilia Orientis opera numeratus. 120
Babyl. horti pensiles. ibid.
Babylonii in vinum effusi. 121, 122
Babyloniorum turpissimi mores. ibid.
Bactra. 72, 212
Bactra ultima Asia. 222
Bactriana terra. 211
Bactriana arx à Græcis militibus, qui ab Alexandro defecerant, occupata. 313
Bactriani promptissimi. 74
Bactrianorum defectio. 220
Bactrus amnis. 212
Bagoas spado Alexandri obsequio corporis devinxerat sibi. 332
Bagoas spado secreto Orsiniem Satrapem reum facit. ibid.
Bagophanes arcis, & regie pecunia in Babylonia custos. 119
Balana. 68
Barbarus quidam Darii miles, simulato transfugio, Alexandri cervicem appetit. 76
Barsines filius ex Alexandro. 348
Barzentes defectionis Arachosii author, vinctus ad Alexandrum per-

I N D E X.

<i>perductus.</i>	281	<i>Bezira urbs.</i>	273
<i>Bazaria, regio.</i>	241	<i>Bion transfuga.</i>	103
<i>Belon in Philotam invehitur.</i>	189	<i>Bituminis fons.</i>	118
<i>Belus Babyloniam condidit.</i>	119	<i>Byzantium urbs quando condita.</i>	6
<i>Bessus Bactrianorum dux.</i>	74	<i>Boxus Macerianus Athenodorum in convivio occidit.</i>	314
<i>Bessus regnū affectat.</i>	143	<i>Boxus Macerianus à militibus Græcis interfectus.</i>	ibid.
<i>Bessus Darium prodit. ib. & seqq.</i>		<i>Branchida.</i>	216, 217
<i>Bessi & Nabarzani ficta lachryma.</i>	144	<i>Branchida ad internecionem omnes caesi.</i>	217
<i>Bessus & Nabarzanes Darium vincunt.</i>	150	<i>Bucephalus equus.</i>	56
<i>Bessus & Nabarzanes Darium confodiunt.</i>	152	<i>Bucephalus equus neminem præter Alexandrū dorso insidere patitur.</i>	169
<i>Bessus occiso Dario Bactra petit.</i>	153	<i>Bucephalus equus Regem Alexandrum cum vellet ascendere, sponte sua genua submittebat, excipere solitus.</i>	ibid.
<i>Bessus Darii parricida, sumpta veste regia, se Artaxerxem appellari jubet.</i>	172	<i>Bucephalus urbs ab Alexandro condita.</i>	302
<i>Bessi in Cobarem indignatione.</i>	210		
<i>Bessus à Bactrianis militibus desertus.</i>	211	C.	
<i>Bessus à Spitamene victus.</i>	216	<i>Calis.</i>	193, 194
<i>Bessus ad Alexandrū perducitur.</i>	217	<i>Calisthenis gravitas.</i>	257
<i>Bessi supplicium.</i>	218	<i>Calisthenis libertas Alexandro invisa.</i>	ibid.
<i>Betis Gaza Prætor.</i>	74	<i>Calisthenes ab Alexandro victus.</i>	263
<i>Betis egregia virtus.</i>	77		
<i>Betis crudelis mors. ibid.</i>			

Calisthe-

I N D E X.

<i>Calisthenes tortus interit.</i>	<i>Cartasis Scytharum regis</i>
267	frater. 222
<i>Calisthenis mors summam</i>	<i>Chares Atheniensis.</i>
<i>apud Gracos Alexandro</i>	<i>Chari virtus.</i>
<i>excitavit invidiã.</i>	<i>Chari mors.</i>
<i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Carthago à Tyriis condita.</i>	<i>Chiliarcha.</i>
60	123
<i>Carthaginẽses Saturno us-</i>	<i>Chærilus pessimorum car-</i>
<i>que ad excidium urbis</i>	<i>minum conditor.</i>
<i>sue ingenuum puerum</i>	257
<i>immolarunt.</i>	<i>Chrysolai Methymnaorum</i>
67	<i>ducis mors.</i>
<i>Carthagini infensus Alex-</i>	84
<i>xander.</i>	<i>Cleander. 65. prator re-</i>
330	<i>gius.</i>
<i>Caspium mare, quod &</i>	<i>Cleander latus Parmenio-</i>
<i>Hyrcanum.</i>	<i>nis gladio haurit.</i>
166	204
<i>Caspium mare dulcius ca-</i>	<i>Cleo ex Sicilia.</i>
<i>teris.</i>	257
165	<i>Cleochares Alexandri ad</i>
<i>Cassander venenum Alex-</i>	<i>Porum regem legatus.</i>
<i>xandro dedit.</i>	281
341	<i>Cleophes Affacani Ma-</i>
<i>Castra Cyri, regio.</i>	<i>zagarum regis, mater,</i>
28	274
<i>Catenes sagittandi peritia.</i>	<i>Cleophes Mazagarum re-</i>
218	<i>gina Alexandro dedi-</i>
<i>Catenes ab Alexandro de-</i>	<i>tur.</i>
<i>fic.</i>	275
256	<i>Clytus apud Granicũ am-</i>
<i>Catenes in prælio occisus.</i>	<i>nem nudo capite Alex-</i>
<i>ibid.</i>	<i>xandrum dimicantem</i>
208	<i>clypeo suo texit.</i>
<i>Caucasus Asiam perpetuo</i>	242
<i>jugo dividit.</i>	<i>Clytus Rhofacis manum</i>
208	<i>capiti Alexandri im-</i>
<i>Cebalinus Philota infidius</i>	<i>minentem gladio am-</i>
<i>Alexandro paratas de-</i>	<i>putavit.</i>
<i>tegit.</i>	<i>ibid.</i>
176. & seqq.	<i>Clyti cum Alexandro con-</i>
<i>Chaldæi vates Alexan-</i>	<i>tentio.</i>
<i>drum monent, ne Baby-</i>	243
<i>lonem ingrediatur.</i>	<i>Clyti pertinacia.</i>
341	<i>ibid.</i>
	<i>Clytus</i>

I N D E X.

<i>Clytus ab Alexandro occi-</i>	<i>Cydaris apud Persas.</i>	27
<i>sus.</i>	<i>Cydnus amnis.</i>	29
245	<i>Cypriorum reges à Dario</i>	
<i>Cobares.</i>	<i>ad Alexandrum desi-</i>	
209	<i>ciunt.</i>	84
<i>Cobares ad Alexandrum</i>	<i>Cyri castra, regio.</i>	28
<i>transfugit.</i>	<i>Cyri sepulchrum.</i>	322
210	<i>Cyrum admiratur Ale-</i>	
<i>Coele Syria.</i>	<i>xander.</i>	221
72	<i>Cyropolis.</i>	ibid.
<i>Cænus sagittis prope occi-</i>		
<i>sus.</i>		
115		
<i>Cænus morbo extinctus.</i>		
301		
<i>Colonia Græcorum Cara-</i>		
<i>bactra deducta.</i>		
313		
<i>Cognati Regis militum ge-</i>		
<i>nus apud Persas.</i>		
26		
<i>Consilium novum tranan-</i>		
<i>di amnis.</i>		
215		
<i>Cophes Artabi filius.</i>		
235		
<i>Copida gladii.</i>		
287		
<i>Corycium nemus.</i>		
29		
<i>Corvi bellica machina.</i>		
67		
<i>Corvi in Gaza obsidione</i>		
<i>augurium.</i>		
75		
<i>Corvi Alexandro duces,</i>		
<i>cum Ammonem Iovem</i>		
<i>peteret.</i>		
79		
<i>Coffei montes.</i>		
97		
<i>Craterus Alexandro in</i>		
<i>paucis charus.</i>		
178		
<i>Craterus Philota adver-</i>		
<i>sus.</i>		
ibid.		
<i>Craterus Ozinem & Za-</i>		
<i>riaspem nobiles Persas</i>		
<i>defectione molientes op-</i>		
<i>pressit.</i>		
326		
<i>Crocodili.</i>		
268		

D.

D <i>Adala in India re-</i>	
<i>gio.</i>	273
<i>Daharum pern icitas.</i>	226
<i>Daha oppressi.</i>	240
<i>Daha Alexandro se de-</i>	
<i>dunt.</i>	252
<i>Damascenorum misera-</i>	
<i>bilis fuga & captivi-</i>	
<i>tas.</i>	50
<i>Darii armatorum nume-</i>	
<i>rus.</i>	22, & seqq.
<i>Darii somnium.</i>	25
<i>Darii agminis ordo.</i>	25,
	26
<i>Darius invalidis quibus-</i>	
<i>dam militibus manus</i>	
<i>amputat.</i>	37
<i>Darii acies.</i>	39, 40
<i>Darii fuga.</i>	44, 45
<i>Darii mater conjuxque</i>	
<i>captiva.</i>	45, & seqq.
<i>Darii ad Alexandrum</i>	
<i>litte ra.</i>	71
	<i>Darius</i>

INDEX.

- Darius omnia auxilia Babyloniam contrahit.* 85
- Darii littera, quibus Graeci milites sollicitantur, ut Alexandrum interficiant.* 90
- Darii uxoris mors.* 91, & seqq. *Alexander mortuam luget & honorifice humat.* 91
- Darius legatos ad Alexandrum mittit.* 93
- Darii ad Arbellam militum numerus.* 96
- Darii ad Arbellam fuga.*
III
- Darii fugientis praecleara vox.* 112
- Darius natura simplex & mitis.* 36, 146
- Darius servorum suorum captivus.* 150
- Darius à Nabarzane & Beso victus.* ibid.
- Darius aureis compedibus victus.* ibid.
- Darius à suis cõfossus.* 152
- Darii morituri verba.* 154
- Darius, quomodo Rex Persarum factus.* 162
- Dataphernes Spitamenis defectionis particeps Alexandro deditur.* 252
- Democrates Atheniensis gladio se trãsfigit.* 167
- Demophoon vates.* 309
- Deferioles Satrapes iussu Alexandri interfectus.*
317
- Didymeon templum.* 217
- Dimicha.* 151
- Dioxippus Atheniensis pugil nobilis.* 315
- Dioxippus Atheniensis falso à Macedonibus furti insimulatus.* 316
- Dioxippus Atheniensis, ignominia impatiens, ferro se interimit.* ibid.
- Doryphori Persarum milites sic dicti.* 26
- Drangarum bellicosa natio.* 174
- Dyardenes fluvius.* 268
- Dymnus insidias Alexandro paratas Nicomacho exoleto aperit.* 175
- Dymnus gladio se vulnerat.* 177
- E.
- E** Chatana caput Media.
141
- Epaminondas strenuissimus Thebanorum dux atque philosophus praestantissimus.* 1. & seqq.
- Epimenes in Alexandrum conjurat.* 260
- Epimenes Eurylocho fratri con-*

INDEX.

- conjuratiōnem detegit.* *Eurylochi ob conjuratiō-*
 262 *nem detectam præmia.*
 262
Equus Solis apud Persas. 262
 26 *Euryone Philippi soror.* 1
Erigy & Satibarzanis *Euthymon.* 134
duellum. 212, 213 *Excipinus.* 232
Erigy mors. 250
Erimanthus. 268
Erythro mari non à colo-
re, sed ab Erythro rege
inditum nomen. 269,
 330
Erythri Regis monumen-
tum. *ibid.*
Eryx à suis occisus. 278
Erycis caput atque arma
ad Alexandrum delata. *ibid.*
Eudemon, dux Thracum,
 325
Eudemi interitus. 24
Evergeta, qui ante Agria-
spa. 206
Evergetæ cur ita dicti.
ibid.
Eurydice Amyntæ uxor,
Philippi mater. 1
Eurydices adulteria. 1
Eurydices parricidia. 2
Eurylocho fratri conjura-
tionem detegit Epime-
nes. 262
Eurylochus injecta manu
Epimenem fratrem in
regiam trahit. 263

F.

- F** *Alcata quadriga.* 85
Fames & pestilentia
in exercitu Alexandri.
 325
Fati inevitabilis fors. 332
Fons apud Ammonis tem-
plum mirabilis. 80
Fons bitumen effundens.
 118
Fons in tabernaculo Ale-
xandri subito conspe-
ctus. 234
Fortuna ludibria. 112
Fortuna Alexandro indul-
gendo nunquam fati-
gata. 250

G.

- G** *Ades Tyrionum colo-*
nia. 70
Gamaxus Rex exigua
partis Indorum, ad A-
lexandrum victus per-
ductus. 281
Gangaba Persarum. 50
Gangarida. 295
 Ganges

I N D E X.

Ganges egregius fluvius .	Halys amnis.	93
268. maximum totius	Harpalus Alexandrū fu-	
India fluminum. 295	giens, in Atticam con-	
Gaza urbs. 72, 75	tendit. 333	
Gaza obsidetur. 74. &	Harpalus Athenas petit.	
seqq.	334	
Gaza ab Alexandro capi-	Harpalus Athenas excede-	
tur. 77	re jussus. ibid.	
Gedrosia. 326	Harpalus à Gracis militi-	
Gobaris Persagadam A-	bis trucidatus. ibid.	
lexandro tradit. 137	Hastanes ab Alexandro	
Gordium Mida civitas re-	deficit. 256	
gia. 21	Hastanes captus. ibid.	
Gordius nodus. ibid.	Hecatompylos. 160	
Gordyai montes. 89	Hectoris, Parmenionis fi-	
Gortua. 97	lii, mors. 84	
Gracorum temporaria in-	Hellanice alexandri nu-	
genia. 72	trix, Clyti soror. 242.	
Graci captivi ad quatuor	& seqq.	
millia, quos Persa vario	Hephaestionis cum Alexan-	
suppliciorum modo af-	dro amicitia. 48	
fecerant. 133	Hephaestionis brachiū ha-	
Graci, unde mētiendi tra-	sta ictum. 115	
xere licentiam, in Iovis	Hephaestion febricitās mo-	
femore Liberum Patrē	ritur. 340	
esse celatum. 272	Hephaestionem Alexander	
Gracorum militū ab A-	unice ac fratris loco di-	
lexand. defectio. 313	ligebat. ibid.	
Graci exsules omnes reci-	Hephaestioni tanquam He-	
pere ab Alexandro jussi.	roi sacrificari jussit A-	
334.	lexander. 341	
	Herculi Tyrri urbem dica-	
H.	verant. 66	
Heges Pori Regis fra-	Hercules Tyrinus. 85	
ter. 284	Herculis simulacrū, ma-	
	ximum	

I N D E X.

<i>Lanificium apud Persas contumeliosum.</i>	125	<i>Macedonum miserandæ pœnitentia.</i>	33
<i>Legati Alexandri à Tyris occisi.</i>	61	<i>Macedonibus ignoscit Alexander.</i>	34
<i>Leo magnitudinis rara, ibi Alexandro uno vulnere occisus.</i>	241	<i>Macedonum militum privilegia.</i>	ibid
<i>Leonidas Parmenioni intima familiaritate conjunctus.</i>	205	<i>Macedonum lex, qua cautum erat, ut propinque eorum qui Regi insidiatæ erant, cum ipsis necarentur.</i>	263
<i>Leonida cohors.</i>	ibid.	<i>Macedonum exercitus seditionis vocibus Alexandrum increpat.</i>	304
<i>Liber Pater in Iovis femore celatus.</i>	272	<i>Macedonum luctus super morte Regis Alexandri.</i>	343
<i>Liberi Patris termini.</i>	231	<i>Macedonum cõtentio, quæ Alexandrum vulneratum ferre debeat.</i>	219
<i>Liberi Patris triumphum imitatur Alexander.</i>	321	<i>Macedonum scitum, ne Alexander solus venetur.</i>	242
<i>Lignum igne duratum.</i>	23	<i>Macedonum à Spitamene edita cades.</i>	226
<i>Lyncestes Alexander.</i>	196	<i>Macedones, jure interfectum Clytum decernunt.</i>	247
<i>Lycius dux Alexandro Persidem intranti factus.</i>	130	<i>Macedonum mos in capitalibus rebus.</i>	181
<i>Lysimachus post Alexandrum regnavit.</i>	241	<i>Macedonũ mos alloquendi Regem.</i>	300
<i>Lysimachus feram eximie magnitudinis solus occidit.</i>	ibid.	<i>Macedonum sanctissimũ coeuntium pignus.</i>	255
<i>Lysimachus ab Alexandro leoni objectus.</i>	ibid.	<i>Macedonum & Lacedæmonio-</i>	
M.			
M <i>acedonum cõtrea Darium acies.</i>	28		

I N D E X.

<i>moniorum cruentum bellum.</i>	156	<i>nos honores Alexandro negasse.</i>	343
<i>Macedonum designandi potestatis.</i>	83	<i>Magia, non ars, sed vanissimi cujusque ludibrium.</i>	209
<i>Macedones liberos adultos Regibus tradebant.</i>	122	<i>Mallorum regio.</i>	304
259, <i>eorum munia,</i>		<i>Mardorum gens bellicosissima.</i>	138
<i>ibid. & seq.</i>		<i>Mareotis palus,</i>	79
<i>Macedonum exercitus per decem dies Libero Patri operatus,</i>	273	<i>Marginia urbs,</i>	234
<i>Macedonum exercitus confusus, se unius Alexandri spiritu vivere,</i>	310	<i>Marsja fluvius. 19, & seq.</i>	
<i>Macedonum solenne munus, humandi suos,</i>	129	<i>Mazæus Darij Prator,</i>	86
<i>Macedonum in faucibus Syria casorum numerus.</i>	46	<i>Mazæus Babyloniam Alexandro tradit.</i>	118
<i>Macedonum ad Arbëllam casorum numerus,</i>	115	<i>Medus amnis.</i>	129
<i>Macedonum & Lacedæmoniorum casorum numerus.</i>	157	<i>Meleager,</i>	280
<i>Macedones Lacedæmonios in fugam vertunt.</i>	156	<i>Meleager infestus Perdicæ.</i>	348
<i>Macedonum acies, 27, & 102</i>		<i>Meleager in templo occisus.</i>	357
<i>Macedonum militum tumultus, 160, & seq.</i>		<i>Melō Darii interpret.</i>	151
<i>Macedones per Persas ad supplicia trahuntur.</i>	339	<i>Memaceni Alexandri legatos vino graves occidunt.</i>	221
<i>Macedonum mos lustrandi exercitus.</i>	355, 356	<i>Memaceni obsessi.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Macedonas pœnitet, divi-</i>		<i>Memaceni Alexandrum saxo graviter vulnerant.</i>	221
		<i>Memaceni capti, diruitque</i>	<i>ibid.</i>
		<i>Memnonis celebrata regia.</i>	83
		<i>Memnon Arachosii datus Prator.</i>	206
			<i>Mem-</i>

I N D E X.

Memnon morbo interiit.

326

Memphis Alexandro tradita. 78

Menedemus insidiis à Spitamene circumventus.

226

Menedemicades. *ibid.*

Menidas sagittis prope occisus. 115

Meros mons. 272

Mesopotamia aestus. 358

Metroni insidias Alexandro paratas detegit Ceballinus. 177

Miletum captum. 72

Militaris disciplina ab Alexandro reformata.

123

Mitylene Alexandro deditur. 73, 74

Mæris Pathalyæ Rex. 320

Monimenta expeditionis Alexandri in India.

301

Mullinus scriba Alexandri. 276

Murices ferrei. 103

Musicani in ditionem reducti. 318

Musicani ab Alexandro deficiunt. *ibid.*

Musicani rursus in potestatem Alexandri reducti. *ibid.*

N.

N *Abarzanes Darius prator.* 3

Nabarzanis in Darius proditio. 143. *ejus oratio.* *ibid.*

Nabarzanes occiso Dario Hyrcaniam petit. 15

Nabarzanis ad Alexandrum littera. 16

Nabarzanes, accepta fide Alexandro occurrit. 169

Nabarzani ignoscit Alexander. *ibid.*

Nasamonæ. 80

Naura regio. 247

Nauranis parentibus stupro coire cum libris factum est. *ibid.*

Nicaa urbs ab Alexandro condita. 302

Nicanoris, Parmenionis filii, mors. 172

Nicanoris temeritas atque audacia. 282

Nicomachus exoletus Ceballino fratri insidias Alexandro paratas detegit. 176

Nicostratus in Alexandrum conjurat. 260

Nysa India urbs. 272

O. Occa-

I N D E X.

O.

Oceanum visendi Alexandri pervicax cupido. 320
 Oceani aestus. 321
 Ochus Rex. 51
 Ochus savissimus Rex, 344, 345
 Ochus octoginta fratres Sygambis eodem die trucidavit. ibid.
 Olympias Neoptolemi Molorum Regis filia. 3
 Olympiadis & Antipatri similtas. 340
 Olympias Alexandri mater immortalitati consecratur. 313
 Orsines Pasargadarum Satrapes. 331
 Orsines secreto à Bagoaspadone fit reus. ibid.
 Orsines jussu Alexandri occisus. 333
 Oxatres Darii frater. 159
 Oxyatres. 318
 Oxydates. ibid.
 Oxus fluvius. 209
 Oxycanus Indorum Rex, 318. & seqq.
 Oxycanus Indorum Rex cum paucis pugnans occisus. ibid.
 Oxydracorum regio. 304

Ozines Perse defectiorem moliens à Cratero oppressus. 326

P.

Palatyron. 60
 Parapamisada, agreste hominum genus, 206
 Parmenio Philippum Alexandri medicum criminatur. 32
 Parmenio in occidendo Attalo minister Alexandri. 196
 Parmenionis ad Philotam filium litteræ. 183
 Parmenionis occidendi negotium Polydamanti ab Alexandro datur. 203, & seqq.
 Parmenio à Cleandro jussu Alexandri occisus. 204
 Parmenionis truncum corpus militibus ad sepulturam datum, 204
 Parmenionis caput ad Alexandrum delatum. 205
 Paropamisus mons. 212
 Parthiene quondam ignobilis, nunc caput omnium, qui post Euphratem & Tygrim amnes siti,

I N D E X.

<i>sitt, Rubro mari terminantur.</i>	160	<i>lana manus admovetur.</i>	125
<i>Pasas Thessalus.</i>	353	<i>Persarum luctus super morte Regis Alexandri.</i>	343 & seq.
<i>Pasitigris fluvius.</i>	126	<i>Persarum in faucibus Syria casorum numerus.</i>	46
<i>Pathalya gens.</i>	320	<i>Persarum regia incensur.</i>	139
<i>Patron dux Gracorum militum.</i>	144	<i>Persarum regia cedro adificata.</i>	ibid.
<i>Perdiccas sagittis prope occisus.</i>	115	<i>Persis corporis sui custodiam tradit Alexander.</i>	338, 339
<i>Perdicca infestus Meleager.</i>	348	<i>Persis Macedonica imposta nomina.</i>	ibid.
<i>Perdiccas trecentos Macedonas elephantis in conspectu totius exercitus objicit.</i>	356	<i>Persepolis caput regni Darii.</i>	72
<i>Persagadum à Cyro conditum.</i>	137	<i>Pestilentia & fames in exercitu Alexandri.</i>	325
<i>Persagadum Alexandro deditum.</i>	ibid.	<i>Petra, quam occuparunt Arimazes Sogdianus.</i>	234
<i>Persa satellites Macedonas ad supplicia trahunt.</i>	339	<i>Phalanx Alexandri.</i>	40
<i>Persa arcana Regum mira celant fide.</i>	74	<i>Phegelas Rex.</i>	295
<i>Persa linguam gravius quam ullum probrum castigant.</i>	ibid.	<i>Philippus, Alexandri pater primus omnium Regum ejus gentis Macedonia, regnum ad summam potentiam evexit.</i>	1
<i>Persarum ad Arbellam casorum numerus.</i>	114	<i>Philippus totam Graciam subegit.</i>	ibid.
<i>Persarum casorum cadavera, sepeliri jubet Alexander.</i>	48	<i>Philippus Amynta filius.</i>	ibid.
<i>Persarum femina non aliud magis in contumeliam accipiunt quam</i>			

I N D E X.

<i>Philippus Illyriis obses datus.</i>	ibid.	<i>Polydamas, Parmenioni longe acceptissimus.</i>	202
<i>Philippus Thebanis obses datus.</i>	ibid.	<i>Polydamanti negotium occidendi Parmenionis ab Alexandro datur.</i>	ibid.
<i>Philippus ab Epaminonda institutus.</i>	1 & 2	<i>Polypercon regionem, quae Bubacene appellatur, in deditionem redegit.</i>	256
<i>Philippi somnium super nativitate Alexand.</i>	3	<i>Polypercon in custodiam traditus.</i>	356
<i>Philippus Acarnan, medicus Alexandri.</i>	31	<i>Polystratus.</i>	153
<i>Philippum, medicum Alexandri, criminatur Parmenio.</i>	32	<i>Polytimetus amnis.</i>	232
<i>Philippi Lysimachi fratris in dolores rara.</i>	250	<i>Porus Rex.</i>	281
<i>Philippi Lysimachi fratris mors.</i>	ibid.	<i>Porus Rex in ulteriore ripa Hydaspis confedit, transitu prohibiturus hostem Alexandrum.</i>	ibid.
<i>Philota catena injecta.</i>	181	<i>Porus Rex, Taxilis Regis fratrem telo transfigit.</i>	288
<i>Philotas ad quaestionem tractus.</i>	190, & seq.	<i>Prometheus in rupe ad Caucasum vinctus.</i>	208
<i>Philota in tormentis virtus.</i>	191	<i>Ptolemaeus Philippo genitus.</i>	319
<i>Philota in tormentis Confessio.</i>	ibid. & seq.	<i>Ptolemaeus telo venenato saucius.</i>	ibid.
<i>Philotas in Alexandrum conjurat.</i>	176 seq.	<i>Pugna nova forma.</i>	303
<i>Phradates regnum affectasse suspectus, jussu Alexand. occisus.</i>	333	<i>Pyla Susida.</i>	128
<i>Phrataphernes Alexandro se dedit.</i>	166	<i>Pyla Asmanica.</i>	37
<i>Python Musicanos rebelantes in potestatem redegit.</i>	318	<i>Pyla arctissima fauces.</i>	28
		<i>Pyramus fluvius.</i>	ibid.
		<i>Pythagoras, Rex Cypriorum.</i>	65

Q. Qua-

I N D E X.

		<i>Saca pollicentur se m</i>
		<i>data facturos.</i> 2
Q	<i>Uadriga falcata.</i> 85	<i>Sacas petit Alexandr</i>
		<i>ibid.</i>
	R.	<i>Sagittarum Indicarū m</i>
		<i>gnitudo.</i> 3
R	<i>Egnorum Alexandri</i>	<i>Samarita Andromache</i>
	<i>per principes Ma-</i>	<i>in Syria Alexan.</i>
	<i>cedonas facta divisio.</i>	<i>Præfectum vivum c</i>
	357	<i>marunt.</i>
	<i>Rhinoceros.</i> 291	<i>Sangarius fluvius.</i> 2
	<i>Rhodii urbem suam por-</i>	<i>Sanguis apud Macedon</i>
	<i>tusque Alexandro de-</i>	<i>e pane manavit.</i> 6
	<i>dund.</i> 72	<i>Sanguinis rivi ex fornac</i>
	<i>Rhidagus fluvius.</i> 164	<i>bus apud Tyrios.</i> ibi
	<i>Roxane forma insigni vir-</i>	<i>Sarcinas primum suas, d</i>
	<i>go.</i> 255	<i>inde totius exercitus</i>
	<i>Roxanem sibi matrimonio</i>	<i>incendi præcipit Al</i>
	<i>jungit Alexander. ibid.</i>	<i>xander.</i> 17
	<i>& seqq.</i>	<i>Sarissophori hastati.</i> 10
	<i>Roxane ex Alexandro præ-</i>	<i>Satibarshanes ab Alexan</i>
	<i>gnans.</i> 347	<i>dro deficit.</i> 20
	<i>Rupes in Caucaso, in quo</i>	<i>Satibarshani & Erig</i>
	<i>Prometh. vincit.</i> 208	<i>duellum.</i> 21
		<i>Satipna Darii filia.</i> 7
	S.	<i>Satrapene regio.</i> 12
		<i>Saturno, usque ad exci-</i>
S	<i>Abaces, prætor Egy-</i>	<i>dium urbis suæ, Car-</i>
	<i>pti.</i> 43	<i>thaginenses ingenuum</i>
	<i>Sabes rex.</i> 318	<i>puerum immolarunt.</i>
	<i>Sabraca gens, populi non</i>	67
	<i>Regum imperio regi-</i>	<i>Saturno ingenuum pu-</i>
	<i>tur.</i> 317	<i>rum immolabant Tyrū.</i>
	<i>Sabraca in fidem accepti,</i>	<i>ibid.</i>
	<i>ibid.</i>	<i>Scenita Ethiopes qui-</i>
		<i>dans</i>

I N D E X.

dam dicti.	80.	clya.	55
Scytharum bellicosissima gens.	74	Sidonem condidit Agenor.	70
Scytha raptò vivere asfueti.	ibid.	Simmias Philota amicus.	197
Scytha Abii.	219	Sisenes Perses.	35
Scythis non ut ceteris Barbaris rudis est sensus.	227	Sitis in exercitu Alexandri.	214
Scytha sapientiam capiunt, quantamcunque gens semper armata capit.	ibid.	Sogdianorũ defectio.	220
Scytharum fuga.	231	Sogdianorũ desertio.	232
Scytha petunt, ut Alexander Regis sui filiam matrimonio sibi jungat.	241	Sogdianorum captivorum cum ad mortem duceretur lætitia.	233
Semiramis.	313	Solis equus apud Persas.	26
Semiramis Babyloniam condidit.	119	Solis aqua ad Ammonis templum.	80
Semiramis admiratur Alexander.	221, 313	Somnium Alexandri, super valetudine Ptolemai.	319, 320
Serpentes inusitata magnitudinis.	291	Sophitis regnum.	294
Serpentes squamis fulgentibus.	292	Sopolis Hermolai pater.	263
Seuthes Odrysas populares suos Thracas ad defectionem compulit.	333	Sostratus cum Hermolao occidendi Alexandri consilium capit.	260
Sicilienses nature vitio adulatores.	257	Spitamenes, inter omnes, præcipuo honore cultus à Besso.	215
Sidon urbs, vetustate & conditorum fama in-		Spitamenis in Bessum infidia.	ibid.
		Spitamenes ab Alexandro deficit.	220
		Spitamenes trās fuga Macedonum præsidio de-	

R jecto,

I N D E X.

<i>jecta, Marcanda urbem occupat.</i>	222	<i>Syfigambis Alexandria- ptiva.</i>	45, 47, 49
<i>Spitamenes Menedemo insidias tendit.</i>	226	<i>Syfigambis constantia.</i>	108
<i>Spitamenes Macedonas cedit.</i>	ibid.	<i>Syfigambis, Darii mater, Susa ab Alexandro relicta.</i>	125
<i>Spitamenes Baëtra profu- git.</i>	232	<i>Syfigambis luctus super morte Alexandri.</i>	344
<i>Spitamenis in uxorem amor.</i>	250	<i>Syfigambis mors.</i>	ibid.
<i>Spitamenes uxori gravi- ter succenset.</i>	ibid.	<i>Sysimithres.</i>	247
<i>Spitamenes ab uxore in lecto occisus.</i>	251	T.	
<i>Spitamenis uxor mariti caput ad Alexandrum desert.</i>	251	T <i>Abas oppidum.</i>	151
<i>Stupro coire cum liberis apud Nauram paren- tibus fas est.</i>	247	<i>Tanais fluvius.</i>	160
<i>Sunium promontorium Attica terra.</i>	333	<i>Tarson urbs.</i>	29
<i>Susam Alexander ingre- ditur.</i>	125	<i>Tauron Praefectus.</i>	127
<i>Susitanorum deserta.</i>	113	<i>Taurus mons.</i>	208
<i>Symmachi temeritas at- que audacia.</i>	282	<i>Taxiles Rex.</i>	280
<i>Syracusani Africam ur- gent.</i>	66	<i>Templum Ammonis.</i>	80
<i>Syracusani haud procul Carthaginis muris lo- caverant castra.</i>	ibid.	<i>Tenedos Alexandro dedi- tur.</i>	72
<i>Syſida pila.</i>	128	<i>Thais pellex.</i>	139
<i>Syſigambis Darii mater.</i>	27	<i>Thaidis consilio Persarū regia incenditur.</i>	ibid.
		<i>Thaleſtris Amazonum Regina.</i>	169
		<i>Thaleſtris Amazonū re- gina, fatetur se venis- se ad communicandos cum rege Alexandro liberos.</i>	170
		<i>Theatus Atheniensis.</i>	135
		<i>Theba Tyriorum colonia.</i>	70
		<i>Thy-</i>	

I N D E X.

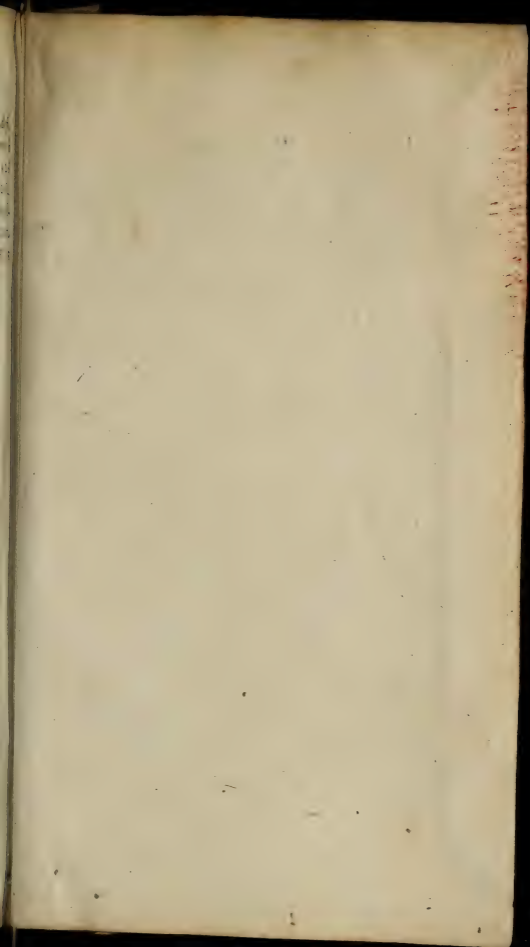
<i>Thermodoon fluvius.</i>	169	<i>devehendos Carthagi-</i>	
<i>Thracas Odrysas, ad de-</i>		<i>nem tradunt.</i>	66
<i>fectionē compellit Sen-</i>		<i>Tyrii urbem Herculi di-</i>	
<i>thes.</i>	333	<i>caverant.</i>	ibid.
<i>Thymodes Mentoris filius,</i>		<i>Tyri obsidione fatigatur</i>	
<i>24</i>		<i>Alexander.</i>	67
<i>Thymondas dux.</i>	36	<i>Tyrus ab Alexandro ca-</i>	
<i>Tigris fluvius, à celeri-</i>		<i>pitur.</i>	69, 70
<i>tate dictus.</i>	87	<i>Tyrum condidit Agenor.</i>	
<i>Timai virtus & mors.</i>			70
<i>308</i>		<i>Tyrii literas invenere.</i>	
<i>Titoni celebrata regia.</i>		<i>ibid.</i>	
<i>83</i>		<i>Tyriorum duo millia ab</i>	
<i>Triumphus Alexandri,</i>		<i>Alexandro crucibus</i>	
<i>ad imitationem Liberi</i>		<i>affixa.</i>	ibid.
<i>Patris.</i>	327		
<i>Troglodyta.</i>	80	V.	
<i>Typhonus specus.</i>	29	V <i>Enatici canes nobilif-</i>	
<i>Tyriotes spado, Dario</i>		<i>simi.</i>	294
<i>uxoris mortem nun-</i>		<i>Venenum quo Alexander</i>	
<i>ciat.</i>	91. & seqq.	<i>extinctus est.</i>	358
<i>Tyrii Macedonas ludibrio</i>		<i>Venetorum origo.</i>	22
<i>habent.</i>	61	<i>Vergiliarum sidus.</i>	139
<i>Tyrum obsidet Alexan-</i>		<i>Vxii.</i>	126
<i>der.</i>	60. & seqq.	<i>Vxii Alexandro dedun-</i>	
<i>Tyrii Carthaginem condi-</i>		<i>tur.</i>	ibid.
<i>derunt.</i>	ibid.	<i>Uxor Darii cum filio &</i>	
<i>Tyrii Alexandri legatos</i>		<i>filiabus capta ab Ale-</i>	
<i>occidunt.</i>	61	<i>xandro. 45, 47. illam</i>	
<i>Tyri sanguis ex fornaci-</i>		<i>pulcherrimã licet san-</i>	
<i>bis manavit.</i>	61	<i>cte habet. 49. ejus fi-</i>	
<i>Tyrii Saturno ingenuum</i>		<i>lium admovit collo.</i>	
<i>puerum immolabant.</i>		<i>ibid. Susa liberos re-</i>	
<i>67</i>		<i>linquit.</i>	125
<i>Tyrii conjuges liberosque</i>		R 2	Uxo-

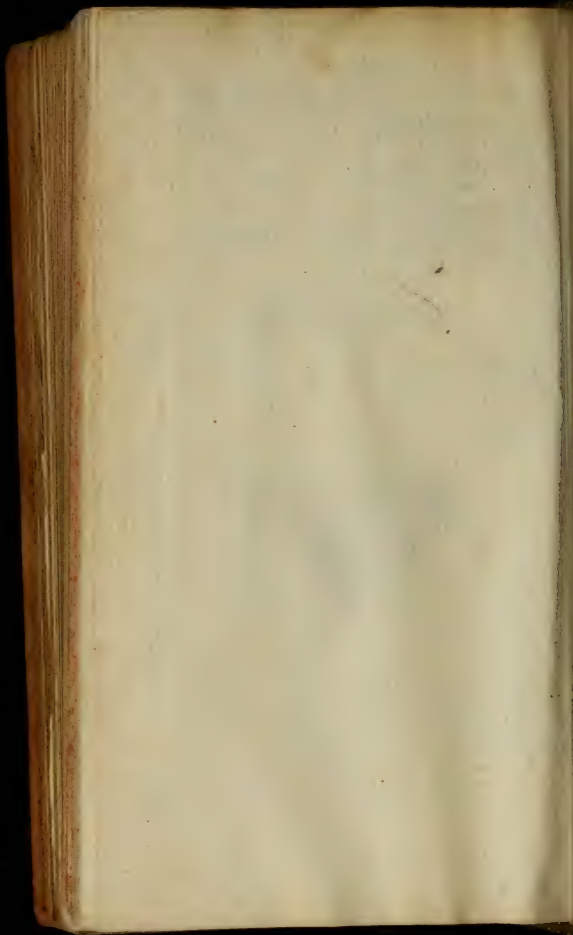
I N D E X.

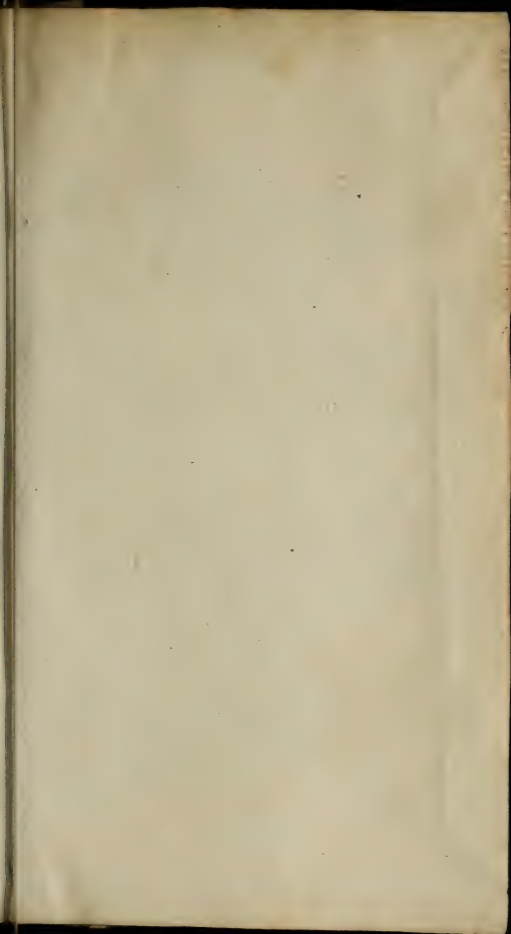
<i>Uxoris Darii mors.</i> 91.		Z.
<i>honestè humatur.</i>		
<i>ibid.</i>		Z <i>Ariaspes Perses defe-</i>
		<i>ctionem moliens à</i>
		<i>Cratero oppressus.</i> 326
	X.	<i>Zioberis amnis.</i> 164
		<i>Zopyrio Thracia præposi-</i>
X <i>Enippa regio:</i> 247		<i>tus procellis cum toto</i>
		<i>exercitu oppressus.</i> 333

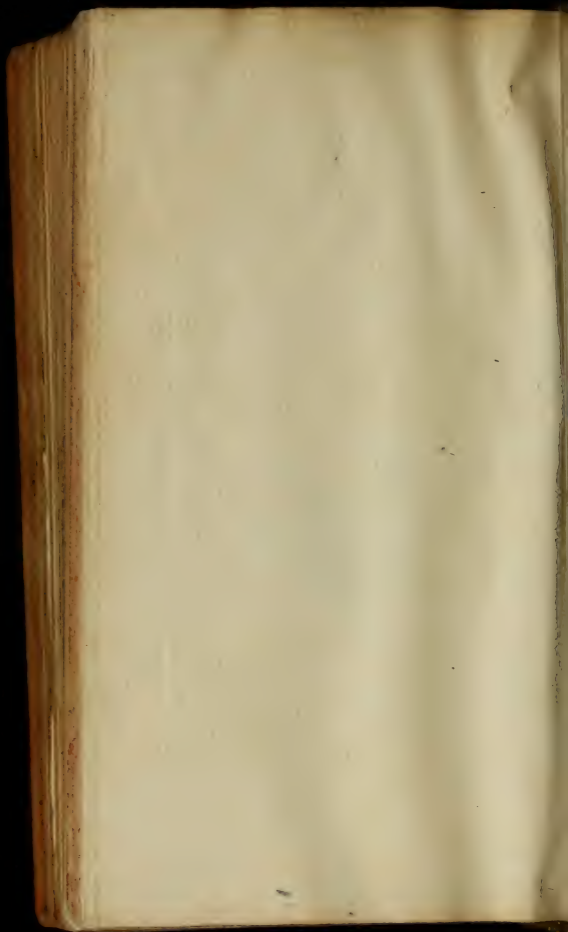
F I N I S.

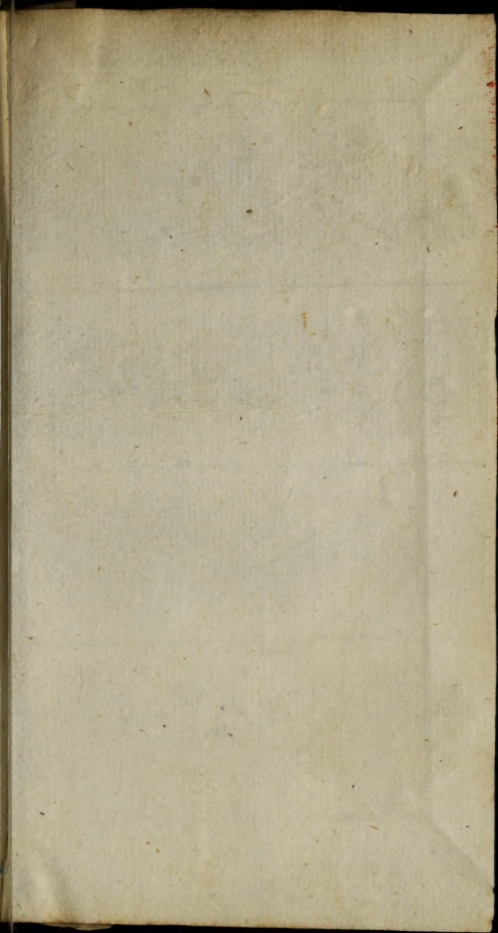

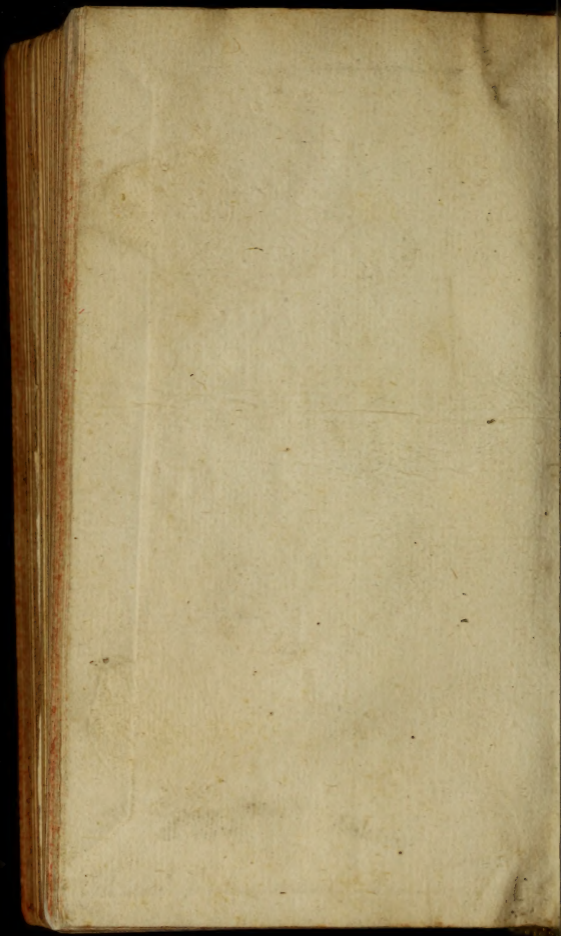

20

